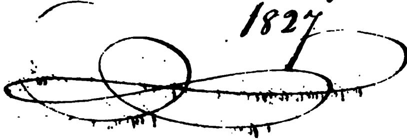
Tho. S. Johnston,
Louisville 5th May
1827

John Lewis Bope

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris*, *ejusdemque* Dissertatione de MARI LIBERO, ac Libello singulari de ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE;

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTIS in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

Editionem omnium, quæ hactenus prodierunt, emendatissimam, ac fidem priorum & optimarum recensuit; loca pleraque Auctorum laudatorum distinctiùs designavit; innumeros in illis errores sustulit aut indicavit; Notulas denique addidit

JOANNES BARBEYRAC,

JC. & Publici Privatique Juris Antecessor Groninganus.

TOMUS SECUNDUS.

AMSTELÆDAMI,
Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS.
cIↄ Iↄ ccxx.
Cum Privilegiis.

hominum, νόμους βροτῶν dixit Euripides *c* Supplicibus, κοινὸν νόμον *d* Ariſtides, Lucanus *e* hominum ritus, terrarum leges & mundi fœdera * Papinius, fortis humanæ commercium † Tacitus, ſpem communem orator *f* Lyſias. Qui impedit, hominem exuere. *g* Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni *h* Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare i* Iſidoro Peluſiotæ.

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis adſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta tragœdia *k* Supplicibus b νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit (*vers.* 460. *& ſeqq.*)

Decreta quippe hæc nec ſupremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidit juſſus tuos,
Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus
Violare poſſes. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

c Vers. 378. d Panathen. Tom. I. p. 202. B. e Phars. VII. 801. * Theb. XII. 642. † Ann. VI. c. 19. f Orat. funebr. ſeu XXXI. c. 3. g Bello Gild. vers. 397. h Nov. LIII. i d. loco. k Vers. 563.

3. Iſocrates de bello agens Theſeos adverſus Creontem ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in* 2 *Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſosque* 3 *ductores vidit interemtos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tanquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit.* Idem mox c Thebanos reprehendit

Panathenaico, p. 268. Ed. H. Steph.

GROTII.

b Νόμον δαιμόνων] *Sophocles* Ajace (*vers.* 1149) idem θεῶν νόμους dixit in Antigone.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus ſepeliendi vult *Plutarchus* Theſeo (*pag.* 14.) At prælio *Pauſanias* Atticis (*c.* 39.)

GRONOVII.

2 *Dionyſiis*] Liberalibus ſive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde ſcenici hiſtriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται *Ælianus* 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

hendit (bb) quod civitatis suæ decreta legibus divinis antehabuissent: ejusdemque historiæ & alibi meminit, * Panegyrico, Helenæ † encomio, Plataica ‡ oratione: Herodotus quoque † Calliope, Diodorus Siculus historiarum a quarto, Xenophon historiæ Græcæ b sexto, & Lysias c ea quæ est in honorem sepultorum: postremo Aristides in Panathenaico, (cc) qui bellum hoc susceptum ait pro communi natura hominum.

* Pag. 52. † Pag. 214. ‡ Pag. 306. † Lib. IX. c. 27. a Cap. 67. b Cap. 5. §. 38. Ed. Oxon. c Cap. 3.

4 Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam 4 humanitatem vocant (dd) † Cicero (a) & d Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem (b) Valerius Maximus, misericordiam & religionem (c) Quintilianus, misericordiam & humanitatem (d) Seneca, οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως *miserationem communis naturæ* * Philo, sortis humanæ commercium † Tacitus, misericordiam & pietatem (e) Ulpianus, (f) Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam (g) Capitolinus: δίκην, sive justitiam * Euripides & Lactantius: opus benignum † Prudentius. Contra Donatistas, qui Catholicorum corpora sepeliri vetabant, impietatis accusat (h) Optatus Milevitanus. Apud Papinium, (*Theb.* XII, 165.)

bello cogendus & armis
5 *In mores hominemque Creon.*

() Spar-

† Cic. Orat. pro Quintio. a Lact. l. VI, inst. c. 12. b Val. Max. l. V, c. 1. c Quint. lib. XII, c. ult. inst. orat. d Sen. de benef. lib. V, c. 20.

* *Lib. de Joseph.* p. 530. B. † *Annal.* VI. 19. e *L.* 14. §. 7. *D. de relig.* f *L.* 27. *ff. de cond. inst.* g *Capitol. in M. Anton. Philosoph.* c. 13. * *Supplic.* vers. 379, 526, 530. † *Cathem.* Hymn. X, 63. h *Opt. l.* VI.

GROTII.

d *Lactantius*] Cujus & hoc est lib. VI, c. 12. *Ultimum illud & maximum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura.*

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] *Justinus* II, 12. *idque tam non amoris, sed* HUMANITATIS *causa fecisse.*

5 *In mores hominemque*] Ad mores communi omnium hominum sensu receptos.

(bb) Non: sed ut ostendat, quanta esset auctoritas *Athemensium*, observat, eos, qui *Thebis* plurimum poterant, majorem rationem habuisse illorum postulationis, quàm Legum ab ipso Numine latarum, de jure sepulturæ: Τὲς δὲ κυρίες ὄντας Θηβῶν οὕτω διαθεῖναι, ὥσθ᾽ ἑλέσθαι μᾶλλον αὐτὲς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τῦ Δαιμονίε κατασαθεῖσι. Pag. 269. C. Auctor, dum festinans legeret, nec ad seriem orationis adtenderet, verba, ὑπὸ τῆς πόλεως, intellexit de *Thebis*; quum de *Athenis* agatur. *J. B.*

(cc) Locus est pag. 204. A. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.* Sed ibi agitur de alio bello, nimirum de expeditione adversus *Amazonas*: quod exemplum, quum statim subjiciatur illi, de quo Auctor heic, ideo unum idemque esse putavit; eo faciliùs, quòd ibi est κἀνταῦθα. *J. B.*]

(dd) Nullibi in Oratione *Ciceronis*, ad quam remittit margo, reperitur vox *humanitatis*, juri sepulturæ adcommodata. Originem erroris, in hoc & aliis locis laudatis, ostendent Notæ nostræ Gallicæ: harum enim modus non patitur, ut omnia dicamus, præsertim in isto & præcedenti Capite, quæ omnium maximè talibus ἀβλεψίαις scatent. *J. B.*

i Spart. vita Caracallæ, c. 4. k Lib. VIII. c. 24. l Lib. VI. c. 12. m Theb. III. vers. 98. n Genes. L, 2. Tacit. Hist. V, 5. o De Legib. II, 22.

(*i*) Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: (*k*) Livius sævitiam vocat 6 ultra humanarum irarum fidem. e Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, (*l*) Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob caussam impius Eteocles (*m*) Papinio.

II. 1. Quæ primum caussa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, sive 7 condita prius, ut apud (*n*) Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt, quem morem esse antiquissimum notavit (*o*) Cicero & post eum f Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam. ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.

Tusc. qu. III. 25. Eccl. XII, 7.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus g ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Reddenda terræ terra.

Et quod apud Salomonem legimus pulverem quidem ad terram redire 8 quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides

GROTII.

e *Homerus dixerat* ἀεικέα ἔργα] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuisse dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*vers.* 113, *& seqq.* Locus autem in contextu laudatus, est *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

f *Plinius*] Historiæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus; humatus vero, humo contectus.*

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Job.* X, 9. *Philo* in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν· *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, sed & mortuis, ut eadem quæ primos suscepit natales, suscipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen, sicut nullum est in homine factum laudabile, cujus non vestigium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita & in hac re evenit. de Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter se viventium solæ, præter hominem.* At is ipse de Delphinis lib. IX, 8. *conspectique jam defunctum portantes ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 265.)

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis, & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

GRONOVII.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non est quemquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*]. Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. I, 8.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat*, LXX, ὡς ἦν.

ripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait (*vers. 531, & seqq.*)

Jam sinite terræ mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumserat primordium
Eo recipitur: spiritus cœlo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim 9 mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra (*vers. 1260.*)

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus*, & *ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit, terram nos 10 nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. *Cap. 22.* *Hist. Nat. II. 63.*

3. Sunt qui resurrectionis spem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, posteris consignatam putant. Nam & 11 ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse (*e*) Democritum Plinius testis est, libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius: *Hymn. X, 53. & seqq.*

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione homi-

GRONOVII.

9 *Mancupi*] *Lucret. 3, 1021. Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.*

10 *Nascentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere solebant, donec ab agnoscentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio.* *Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviscendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(*e*) Non id dixit *Democritus*: sed ecce verba PLINII, quorum sensum mutavit Auctor, dum ex memoriâ citaret, vel festinanter legeret: *Similis est & de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi, promissa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipse.* Agitur ibi tantum de resurrectione quadam, cujus imaginem sibi finxerat Philosophus, quamque *Plinius* vocat *adservationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quasi verba sic posita essent. *De adservandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

hominum custodiri corpora h ab incursu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo : * *a feris vexatus* , 12 *communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus (*Aen.* x, 557, *& seqq*:)

Decl. VI. p. 95. Ed. Obrecht.
* Cap. 55.

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:
Alitibus linquere feris.

Jer. XXII, 19. 1 Reg. XXI, 19. Lib. VI. c. 12. De Tob. c. 1.

Et Deus invisis sibi regibus minatur apud prophetas, futurum, ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant, Nec aliud in sepultura considerat Lactantius cum ait : *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere*; & Ambrosius, cujus hæc verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius*, 13 *ei conferre, qui jam tibi non potest reddere : vindicare a volatilibus, vindicare a bestiis consortem naturæ.*

5. Sed etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controversiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τῦτο τῇ φύσει καλὸν,

GROTII.

h *Ab incursu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami posteritate in pœnam peccatorum ejus, 1 Regum XIV, 11. Et *Tertullianum* de Resurrectione. de Ægistho Homerus odysseæ Γ. (*vers.* 258.)

Τῷ κε οἱ ἐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαν,
Ἀλλ' ἄρα τόνγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.
Ergo nec leviter glebam injecere peremto,
Illius ut volucres lacerarent ossa canesque.

De Ægistho loquitur, quem ut adulterum & regni invasorem Argivi insepultum abjecerant, [immo abjecturi fuissent, si *Argis* fuisset. Inspice locum. *J. B.*] cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Orestes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in *Sophocle*, (*Ajac.* vers. 1083.)

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.
Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit,

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulysses, prudentiæ exemplar. *Sophocles* Antigone in ipsius Antigones laudem, (*vers.* 711, & seqq.)

Ἥτις τὸν αὐτῆς αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
Πεπτῶτ' ἄθαπτον, μήθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
Εἴασ' ὀλέσθαι, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος.
Illa obsitum cruore germanum suum
Non insepultum sivit alitibus feris,
Canibusque fieri pabulum mordacibus.

Appianus civilium 1. de interfectis jussu Marii: ταφήν τε ἐδενὶ ἐξῆν ἐπενεγκεῖν εἰς ἐδένα τῶν ἀναιρεμένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιέσδε διεσπάσαντο· *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes*, (pag. 394. *Ed. Steph.*) *Ammianus Macellinus* principio libri XVII. de Juliano: *Sollicitusque ne diræ volucres consumerent corpora peremtorum, sine discretione cunctos humari mandavit,* (Cap. 1.)

GRONOVII.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

i Τὴν

καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥμιθεοι ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο. ἐπειδὴ καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον· *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda diffluant. [hoc naturâ esse honestum, hoc humanum.] placere id omnibus, sive Dei fuerint sive semidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim a ratione alienum est, 14 naturæ humanæ arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul a conspectu tabescant.* quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoium: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ l τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ut soli ostendatur id quod dedecori est humanæ naturæ.*

6. Hinc est quod officium sepeliendi, non tam 15 homini, id est, personæ, quam k humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt * Seneca & † Quintilianus, tralatitiam a Petronius. Cui consequens est, ut nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio (ff) Ulyssis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

** De benef. lib.V, c.20.*
† Quint. Decl. VI.
a Satyric. c. 114.

> *Menelae, post tot dicta sapienter, cave*
> *Injuriosus sis in hominem mortuum.*

Rationem reddit Euripides Antigone: *Fragment. vers. 39, 40.*

> *Mors jurgiorum finis est mortalibus:*
> *Num majus aliud quid potest letho dari?*

Idem Supplicibus (*vers. 528, 529.*)

> *Fecere vobis siquid Argivi male,*
> *Cecidere; in hostes ista vindicta est satis.*

Et

GROTII.

l *Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως*] Simili modo *Agathias* dicit moris esse τὰ αἰσχυντηλὰ τῶν ὠδίνων ἐπικαλύπτειν· *Obtegere puerperii pudorem.* (Lib. v.) Ita quam nihil natura simus apparet in ortu & interitu. Quod ut significarent Sapientes Hebræi, vetuere, ne plebejæ aut summæ fortunæ qui essent, aliusmodi fasciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

k *Humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur*] *Servius ad* XI. Æneidos: *Sepultura enim beneficium generaliter debetur universis*, (ad vers. 106.)

GRONOVII.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud secretum, quam vilibus elementis constet, quod tam speciosum in vivo corpore apparet.

15 *Homini, id est, personæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipsum, sed propter reverentiam communis naturæ, ob causam humani generis communem.

(ff) Non *Ulyssis*, sed Chori, *vers.* 1110, & seq. *J. B.*

Et Virgilius (*Aen.* XI, 104.)

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: (gg) *Nam* Theb. XII, 573. *quod malorum est extremum, accidit illis jam.* Papinius:

bellavimus: esto:

Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. [l] Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat * Appianus, belli commercia † Philo. Tacitus: *a Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio *b* Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes. addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens *c* Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἠνέσχετο; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hostes judicat; neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. [m] Et passim exstant exempla. Sic *d* Hercules suos hostes, Alexander * victos ad Issum, Hannibal † C. Flaminium, P. *e* Æmilium, Tiberium *f* Gracchum, [n] Marcellum, Romanos quæsivit

* Pag. 63.
† In Flacc. p. 974. A.
a Annal. I. 22.
b Orat. de consuetud.
c Phars. VII, 801.
d Aelian. V. Hist. XII, 27.
* Diod. Sic. XVII. 40.
† Livius, XXII. 7.
e Ibid. c. 52.
f Idem, XXV, 17.

GROTII.

l *Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt*] *Philo* in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἴκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων· *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est, suopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, sub pactis dantes corpora, ne careant eorum quæ mos imperat honore ultimo,* (pag. 974. A. *Ed. Paris.*)

m *Et passim exstant exempla*] *Josephus* in legibus: θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui* [*hostes.* Ant. Jud. IV. 8. p. 127. B.] Agamemnon Trojanos sepelit *Iliados* H. (*vers.* 396, & *seqq.*) Antigonus Pyrrhum apud *Plutarchum*, (pag. 406.) Vide eundem in vita Thesei, (*pag.* 14. A.)

n *Marcellum*] *Plutarchus* Marcello, [*pag.* 316. Adde CICERONEM, *De Senect.* c. 20.]

(gg) Nullibi in *libris ad Herennium* hoc reperitur. Habet Auctor ex ALBERICO GENTILI, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 24. pag. 459. *Edit. Hanov.* ubi locus plenius adfertur, tamquam ex III. *Rhet. ad Herenn.* qui liber, ut ipse postea observat, *pag.* 591. non est *Ciceronis*, si Virgiliana habet. *J. B.*

o *Fa-*

vit ad sepulturam. *Credas*, inquit Silius *a* Italicus, 16 *Sidonium venisse ducem*. Idem *b* Hannoni a Romanis præstitum, Mithridati a *c* Pompejo, a *d* Demetrio multis, Archelao regi ab *e* Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios (hh) omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros*: & passim in historiis legi impetratam *νεκρῶν ἀναίρεσιν*, o *facultatem tollendi mortuos*. Apud Pausaniam in Atticis *f* exemplum est: *τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι*· *Medos Athenienses a se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas sit.*

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, *g* cum 17 alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem p insepultum sepelire etiam jubebatur. Christiani vero tanti fecerunt sepulturam, *h* ut ejus causa, sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos, vasa ecclesiæ etiam 18 initiata conflari aut vendi licite existimaverint.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi judicio damnata.

Hunc oro q 19 *defende furorem:*

Et apud Virgilium (*Aen.* x, 905.)

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæsis invidit arenam.

Apud i Claudianum. Diodorus Siculus: *k τὸ πολεμεῖν τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες. ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

IV. 1. De insigniter tamen facinorosis video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis

a *De B. Pun.* XIV. 389.
b *Val. Max.* v. 1. 2.
c *App. Alex.* p. 250.
d *Vid. Plutarch.* in ejus Vit. p. 896. A.
e *Idem, Vit. Ant.* p. 917. B.
f *Lib.* 1. c. 32.
g *Levit.* XXI, 1. & *seqq.*
h *Ambros. Offic.* II. 28.
i *De Bell. Gild.* 397.
k *Biblioth.* v. 29.

GROTII.

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. III, c. XX. §. 45.

p *Insepultum sepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano *Servius* notat (ad *Aeneid.* VI, 176.)

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & post fata sævire cupientem.*

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut sociis, non Romanum, hostem.

17 *Alioqui rei funebri*] *Levit.* 21, 1. & 11. qui mos etiam transiit ad Romanos, *Tacit.* I, annal. 62.

18 *Initiata*] Consecrata, dedicata, & jam usibus sacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut: *Solstitium pecori defendite.*

(hh) Habet hoc Auctor procul dubio è DIODORO SICULO: sed dum pravam interpunctionem sequitur, festinanter legendo, sensum planè alienum nobis offert. En verba Græca: Ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω. &c. Id est: *Sed socios in prælio mortuos omnes sepeliam: ubi vero bello Barbaros vicero, nullam urbium devictarum vastabo* &c. Lib. XI, Cap. 29, pag. 258, *Ed. H. Steph.* Vides ibi de Sepulturâ hostium nequaquam agi. *J. B.*

r Se-

nitatis magistra, illos ipsos qui suspensi patibulo erant (qu
valde ignominiosum censebatur. Num. xxv, 4. Deut. xxi,
a Bell. Jud. IV. 15. p. 882. F. 2 Sam. xxi, 13.) eodem die sepeliri jubet. Hinc a Joseph
tantam Judæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quoru
corpora ad publicum supplicium damnata sunt, ante solis occ
sum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpre
addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad qua
homo sit conditus. Ægisthum, qui 20 adulterium cæde regis c
mulaverat, a regis interfecti filio Oreste humo mandatum Hom
* Vers. 309, 310. rus memorat Odyssee * tertio. Sed & apud Romanos Ulpian
b Leg. 1. ff. de cad. punit. b corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda n
esse: imo & quibuslibet petentibus danda censuit c Paulus jur
consultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita
c L. 111. ibid. sponderunt: *d obnoxios criminum digno supplicio affectos* r *sepultu
tradi non vetamus.*

d L. 11. C. de relig. 2. Legimus quidem in historiis exempla eorum, f qui insepu
abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & ho
videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico consp
e Rochus de consuetud. fol. 12. Abb. in c ex parte. de sepult. Sylvest. in verb. sepultura, quæst. 13. ctu relinqui: e qui tamen mos an laudandus sit disputant, n
politici tantum, sed & theologi.

3. Contra, laudatos videmus qui sepeliri jusserunt corpora e
rum, qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lac
dæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum
ctum 21 in Leonidem simili facto ulcisceretur, consilium ut se
Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium These
22 Creontem sic alloquitur (*Theb.* xii, 780:)

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Jos. ant. xiii, 13. & Gorionid. Alexandrum quoque Jannæum regem, qui in mortuos popula
valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisæi. Quod si De
interdum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo ju
supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David serva
ost

GROTII.

r *Sepultura tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio est apud *Philonem* contra Flaccum, (*pag.* 977. A.)

f *Qui insepulti abjecti sunt*] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τὸν νεκρὸν dixit *Josephus* in morte Judæorum regis Alexandri, (*Ant. Jud.* l. xiii. c. 23. p. 463. D.) Adde Quintilianum declamatione quarta, (*pag.* 58. *Ed. Obrecht.*)

GRONOVII.

20 *Adulterium cæde*] Agamem
nem patruelem & Mycenarum
Argivorum regem occiderat, qu
uxorem ejus Clytemnestram pellex
ad adulterium.

21 *In Leonidem*] Ad Thermop
summa cum gloria mortui cadaver
pite abscisso in crucem sustulit Xer
Herod. lib. 9. c. 77, 78.

22 *Creontem*] Qui Argivos victo
cæsos in obsidione Thebarum sepul
prohibebat.

t I

oſtentui, factum ſcilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & † *Lib. III.*
ſub ea lege quæ proximi nomen ad ſolos Hebræos porrigebat. *c. 25. de*
V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de ſepeliendis *Bel. Jud.*
mortuis regulam apud ipſos Hebræos habuiſſe exceptionem (ii) eo- *Hegeſ. libro*
rum qui ipſi ſibi mortem conſciverant; quod Joſephus † nos do- *III, c. 17.*
cet. Nec id mirum, cum in hos aliud ſupplicium conſtitui non a *Gel. l. XV.* *cap. 10;*
poſſit qui mortem pro ſupplicio non habent. Sic (*a*) Mileſiæ vir- *Plut. de*
gines a voluntaria morte abſterritæ, & t plebs olim Romana, *mul. virt.*
quanquam improbante (*b*) Plinio. 23 Sic & 24 Cleomenis cor- T. II. pag.
pus, qui ſe interfecerat, * Ptolomæus ſuſpendi juſſit. Et u paſſim 249. b *Plinius*
receptum, ait Ariſtoteles (*c*), ut ignominia aliqua afficiantur qui *lib. XXXVI,*
ſibi mortem conſciverunt: ubi Andronicus † Rhodius id expo- *c. 15.*
nens ait, ſepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia De- * *Plutarch.*
monaſſæ Cypri Reginæ ſcita laudat Dion * Chryſoſtomus. Ne- *Ag. & Cleom. vit.*
que huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, p. 823.
Moſchio, & alii monent, *a* nihil ſentire mortuos: quare nec c *Nic. V, 15.*
damno nec pudore affici. Satis enim eſt, id quod mortuis accidit, † *Pag. 332.*
a vivis metui, ut hoc pacto a peccato retrahantur. * *Orat.* LXIV.
2. Optime enim 25 Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſer- a *Vide Stob.*
vitutis & 26 morbi fugam, imo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa *tit. 126.*
mortis *& Soph. Ajace.*

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] *Servius* ad 12. Æneidos: *Sane ſciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finiſſet inſepultus abjiceretur. Unde merito ait* INFORMIS LETHI, *quaſi mortis infamiſſimæ. Ergo cum nihil ſit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Hemina ait Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgiſſet, & ob hanc injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum eſt mortem ſibi conſciſcere*, (ad vers. 603.)

u *Paſſim receptum*] Athenis Æſchinis tempore ejus qui ſe interfeciſſet manus ſeorſim a corpore ſepeliebatur. *Æſchines* in Cteſiphontem, (*pag.* 309. *E.*) Adde *Hegeſippum* lib. III. cap. 17.

GRONOVII.

23 *Sic*] Nempe minando cadavera fore inſepulta, ſi quæ ſibi manus attuliſſet.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo factum, quod in ſe ſæviſſet, verum ex odio, quod Rex Spartanus exſul & ſe non dimitti videns, conſpirationem contra Philopatora fecerat, & ſeditionem cœptaverat.

25 *Platonici contra Stoicos*] *Seneca* 3. de Ira, 15.

26 *Morbi*] *Corn. Nepos* in Attici vita. *Plinius* 1, epiſtol. 12. *Seneca* epiſt. 77.

(ii) Exceptio illa hoc tantum efficiebat, ut cadavera eorum, qui ſibi ipſi mortem conſciverant, uſque ad Solis occaſum manerent inſepulta. Ita diſertè JOSEPHUS, loco in orâ libri indicato: Τὲς γοῦν ἀνελόντας ἑαυτὲς, *παρὰ μὲν ἡμῖν, μέχρις ἡλίε δύσεως ἀτάφες κρύπτειν ἔκριναν, καί τοι καὶ πολεμίες θάπτειν θέμιτον ἡγέμενοι* &c. HEGESIPPUS autem loquitur de moribus & legibus aliorum Populorum: *Hæc non ſolum moribus hominum, ſed etiam legibus, interdicta accipimus: namque alii inſepultos projici jubent eos, qui ſe in ferrum dejecerunt. . . alii dextram manum abſcindunt defunctis* &c. Hoc ultimum genus pœnæ receptum erat *Athenis*, ut Auctor ipſe obſervat mox, Nota *u*, ult. ſeu in *num.* iſtum 1. §. 5. *J. B.*

x *Damn.*

mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum
cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus, a quo ille nobis eſt datus,
hac vita demigrandum; quam in rem multa videre eſt apud P
tinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipio
(kk) Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, q
Plutarch. imitatus poſtea eſt, x damnaverat, *ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἐ*
Vit. Brut. *ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, α*
p. 1002. E. *ὑποδιδράσκειν· quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ,*
imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere.
Strab. xv. Megaſthenes notabat ab Indorum ſapientibus reprehenſum 27 (
p. 718. lani factum, neque enim eorum placitis probari y talem exit
hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum ut vide
Lib. v. ſententia, quorum rex Darius apud Curtium, *alieno ſcelere, qu*
c. 12. *meo mori malo.*

3. Ideo Hebræi mori vocabant *ἀπολύεσθαι*, id eſt, *dimitti,*
videre eſt non tantum Luc. 11, 29. ſed & in Græca verſio
Gen. xv, 2. & Num. xx. in fine; quod genus loquendi & Gr
cis uſitatum. Themiſtius de anima: *ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκον*
καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν· eum qui moritur ajunt dimitti,
mortem dimiſſionem vocant. Apud Plutarchum in conſolatione
Pag. 108. gimus hoc ſenſu: *ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς· donec D*
C. Tom. II *ipſe nos dimittat.*
Ed. Wech.

4. z Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficie
un

GROTII.

x *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. *Seneca* epiſt. LXX. *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemtorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV. *βίαιος καταστροφὴ ἄχρηστος καὶ ἄνοια προπετής, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνόητον τοῦτο δραστηρίου πρόσχημα οὐκ εὐπρεπὲς τοῖς γε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν,* &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena inſipientiæ impetus, & illa in mortem ferens audaci, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.*

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus viſum, non minus quam Indis & Perſis ex *Jobo* diſcas III, 21.

GRONOVII.

27 *Calani*] Gymnoſophiſtæ,
præſente Alexandro & exercitu e
ut oſtenderet contemtum doloris
mortis, vivus ultro in rogo ſe c
mandum præſtitit. *Ælianus* var.
14. 5. 6.

(kk) Confer PUFENDORFIUM
ſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib
c. 4. §. 19. *J. B.*

GROTII.

z *Nonnulli tamen Hebræorum*]
riaſſe Hebræorum ſuper hac quæſti
ſententias cognoſcas ex Joſepho,
(*De Bell. Jud* I, 11. p. 732.)
morte Phaſaëlis & de deliberati
Herodis (*Ant. Jud.* XVII. 9. p. 5
B.) agitur. Judæi ad Petronium,
lone recitante: *ἀνακεραςόμεθα τὸ*
αἷμα ἐπικατασφάξαντες ἑαυτούς. ἀ
θανόντων τὸ ἐπίταγμα γενέσθω. M
φαῖτ' ἂν οὐδὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτ
σο

suam causam excipiunt, tanquam 28 εὔλογον ἐξαγωγὴν, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte * Josephus suos edocet) existimant 29 præsumtam Dei voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Samsonis exemplum, qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc 30 resipuisse volunt postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: a quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant, recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia Maccabaica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum, qui mortem sibi intulerunt, a ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ b ne pudicitiam amitterent in flumen se jecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen c quid Augustinus sentiat videre est operæ pretium.

*Bell. Jud. III. 25. p. 852. E. F.

1 Samuel. XXXI, 4.

2 Maccab. XIV, 37.

Lib. I. de Civit. Dei c. 26. Epist. 61. ad Dulc. & l. II, c. 23. contra secundam Gaud. epist.

5. Alte-

συγχαζόμενοι, καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένας νόμους ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο ἐὰν ὑπεξέλθωμεν ἀβιώτου βίου καταφρονήσαντες· *miscebimus inter nos sanguinem, morte sponte sumta. tum mortuis ista imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & sacratas leges custodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, si abeamus hinc contemta vita minime vitali.* (De Legat. ad Cajum, pag. 1026. B. C.)

a *Ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent*] Vide *Eusebium*.

b *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat *Cicero* nobilissimas virgines se in puteos abjecisse, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depulisse, oratione de provinciis consularibus, (*Cap.* 3.) Tale est & quod de Milesiis virginibus memorat *Hieronymus* adversus Jovinianum, (*Lib.* 1. pag. 48. Tom. II. *Ed. Basil.*) & epigramma vetus *Anthologiæ* lib. III. 29. tit. de juvenibus, incipiens ᾠχόμεθ' ὦ Μίλητε. Narrant & Judæi feminam in navi ad stuprum expetitam, cum a marito quæsiisset an & mari mersa corpora essent resurrectura, isque id affirmasset, jecisse se in mare. Christianarum autem mulierum plurima sane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum sub Diocletiano: Sophroniæ sub Maxentio, in *Martyrologiis*, *Zonara*, *Sexto Aurelio*. Alias Antiochenas sub Chosroë addit *Procopius* Persicorum II. Laudat virgines, quæ morte pudorem servarant, *Ambrosius* (*de Virginib.* Lib. III. p. 97. *Edit. Paris.* 1569.) *Hieronymus* in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in persecutionibus non licet mihi propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.*

GRONOVII.

28 Εὔλογον ἐξαγωγὴν] εὐλόγιστον· Laudabilem excessum vel eductionem.

29 *Præsumtam Dei*] Si quis intelligat certis & non fallentibus indiciis, Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Resipuisse*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuisse.

GROTII.

c *Quid Augustinus sentiat*] Cui addere licet *Chrysostomum* Gal. I, 4. & *Concilium Aurelianense* III. *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen*

i Spart. vita Caracalle, c. 4. (i) Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: (k) Livius
k Lib. VIII. c. 24. sævitiam vocat 6 ultra humanarum irarum fidem. e Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, (l) Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob caussam impius Eteocles (m) Papinio.
l Lib. VI. c. 12.

m Theb. III. vers. 98. II. 1. Quæ primum caussa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, sive 7 condita prius, ut apud (n) Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt,
n Genes. L. 2. Tacit. Hist. V. 5. quem morem esse antiquissimum notavit (o) Cicero & post eum f Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines,
o De Legib. II, 22. cujus abolitæ signum sepulturam. ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus g ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo
Tusc. qu. III. 25. edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle:

Reddenda terræ terra.

Eccl. XII, 9. Et quod apud Salomonem legimus pulverem quidem ad terram redire 8 quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides

GROTII.

e *Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα*] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuisse dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*vers.* 113, *& seqq.* Locus autem in contextu laudatus, est *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

f *Plinius*] Historiæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humatus vero, humo contectus.*

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Job.* X, 9. *Philo* in Flaccum: *ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν· Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, sed & mortuis, ut eadem quæ primos suscepit natales, suscipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen, sicut nullum est in homine factum laudabile, cujus non vestigium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita & in hac re evenit. de Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter se viventium sola, præter hominem.* At is ipse de Delphinis lib. IX, 8. *conspectique jam defunctum portantes ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 265.)

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis, & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

GRONOVII.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non est quemquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. I, 8.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat*, LXX. *ὡς ἦν.*

9 *Man-*

ripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait (*vers.* 531, *& seqq.*)

> *Jam finite terra mortuos gremio tegi:*
> *Res unde quæque sumserat primordium*
> *Eo recipitur: spiritus cœlo redit,*
> *Corpusque terræ: jure nec enim* [9] *mancupi,*
> *Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:*
> *Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.*

Lucretius similiter de terra (*vers.* 1260.)

> *Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.*

Cicero de legibus II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus*, *&* *Cap.* 22.
ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur. Plinius quo- *Hist. Nat.*
que scripsit, terram nos [10] nascentes excipere, natos alere, se- II. 63.
melque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire.

3. Sunt qui resurrectionis spem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, posteris consignatam putant. Nam & [11] ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse (ee) Democritum Plinius testis est, libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius: *Hymn.* X, 53. *& seqq.*

> *Quidnam sibi saxa cavata,*
> *Quid pulchra volunt monumenta,*
> *Nisi quod res creditur illis*
> *Non mortua, sed data somno?*

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione homi-

GRONOVII.

9 *Mancupi*] *Lucret.* 3, 1021. *Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.*

10 *Nascentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere solebant, donec ab agnoscentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio.* *Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviscendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(ee) Non id dixit *Democritus*: sed ecce verba PLINII, quorum sensum mutavit Auctor, dum ex memoriâ citaret, vel festinanter legeret: *Similis est & de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi, promissa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipse.* Agitur ibi tantum de resurrectione quadam, cujus imaginem sibi finxerat Philosophus, quamque *Plinius* vocat *adservationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quasi verba sic posita essent. *De adservandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.
XLI. *Discernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:*
XLII. *Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.*
XLIII. *In jure naturæ discernenda manifesta a non manifestis.*
XLIV. *An ob delicta in Deum bellum suscipi possit.*
XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ, & quomodo primis decalogi præceptis indicentur.*
XLVI. *Qui has primi violant puniri posse.*
XLVII. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebrææ.*
XLVIII. *Bella juste non inferri iis, qui Christianam religionem amplecti nolunt:*
XLIX. *Juste inferri iis, qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*
L. *Non etiam his, qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur.*
LI. *At illis juste, qui in Deos quos putant impii sunt.*

I. 1 SUpra cum de caussis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, 2 facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus caussam dedit. (aa) Est autem pœna generali significatu *Malum passionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam 3 injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob 4 morbum contagiosum, aut 5 corpus mutilum, aut alias 6 impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut 7 functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant philosophi, ut 8 alibi diximus.

GRONOVII.

1 *SUpra cum de caussis*] 2, 1. 2.
2 *Facta*] Injurias illatas.
3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. *Suet.* Ti. 51. ad fossam faciendam. Ner. 31.
4 *Morbum contagiosum*] Ut lepram. *Levit.* 13.
5 *Corpus mutilum*] *Deuter.* 23, 1.
6 *Impuritates*] *Levit.* 15.
7 *Functionibus*] Muneribus & officiis civilibus sacrisve.
8 *Alibi*] 1, 2. 5.
(aa) In toto isto capite perpetuo conferendus PUFENDORFIUS *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. cum Notis nostris, præsertim alterius Editionis. *J. B.*

mus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de exilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς· ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας· *justitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* Pag. 601. B.
[a] Plato dixit, ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην· *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* In Eutyphr. Tom. I. p.8.D. Ed. H. Steph. Et Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας, *malitiæ medicatricem.* Pag. 124. Ed. Needham. [b] Lactantii dictum est: *Non exiguo falluntur errore, qui 9 censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.* De ira Dei 2. 17.

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam quæ a Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.* I. Retract. c. 9.

II. 1. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia 10 qui plus peccavit gravius, qui minus, levius puniuntur, & quia 11 pœna quasi a toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum

GROTII.

a *Plato*] Verba ejus sic posuit Irenæi interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium quæ sunt habens, recte perficit, secundum naturam circumiens: hunc autem semper consequitur justitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.*

b *Lactantii dictum est*] Convenit huc & illud Belisarii apud *Procopium* Vandal. 1. πρῶτον δ' ἂν τοῦ δικαίου γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνῃρηκότων ποινή· *Primum justitiæ documentum erit, pœna exacta de injustis interfectoribus.* Adde *Agathiam* lib. v. ubi de Anatolio.

GRONOVII.

9 *Censuram*] Damnationem vel exactionem supplicii. Αὐτότης.

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ justitia, quod altera tribuat paria diversis, altera plus minusve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, ibi statim respectus est personarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretiosiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc est differentia, quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per justitiam διανεμητικὴν æstimatis personis, per συναλλακτικὴν æstimatis inter se rebus, nullo personarum discrimine.

11 *Pœna quasi a toto*] Statuunt enim a justitia præscribi & regi vel negotium privatæ personæ cum privata, idque facere τὴν συναλλακτικὴν, vel reipublicæ cum singulis, idque esse διανεμητικῆς· quæ fuit sententia *Thomæ Aquin. Hornejī*, Ethic. 3, 11, 23.

locum habere, 12 quoties inter terminos plures duobus inſtituitur æqualitas, verum non eſſe 13 in principio operis hujus oſtendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per conſequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per ſe ſpectetur. Nam primo ac per ſe ſpectatur
1, ſat. III. c 14 æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius:
78, 79.

Cur non
Ponderibus moduliſque ſuis ratio utitur, ac res
Ut quæque eſt ita ſuppliciis delicta coërcet?

Et alibi (*Ibid.* vers. 117, 118.

Adſit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec ſcutica dignum horribili ſectere flagello.

* vers. 2, 3. Eodem ſpectat lex divina Deuteron. * xxv. & novella † Leonis.
† CV. 2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum eſt, pœnas omnes venire ex toto ad partem; quod ex his 15 quæ dicenda ſunt apparebit. Tum vero oſtenſum a nobis ſupra eſt, veram juſtitiæ aſſignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in proceſſu a toto ad partem proprie conſiſtere, ſed in habenda 16 ratione ejus apti-

GROTII.

c *Æqualitas inter culpam & pœnam*] *Seneca* de Ira II, 6. *Iniquus erit ſi æqualiter iraſcatur inæqualibus. Tacitus* annalium III. (cap. 50.) *Sin flagitia & facinora ſine modo ſunt, ſuppliciis & remediis principis moderatio, majorumque & veſtra exempla temperant, & vana a ſceleſtis, dicta a maleficiis differunt: & eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeveritatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. c. I. *Oraturi ne delictis ſupplicia ſint grandiora.* Scholiaſtes ad *Horatium*, (init. Sat. 3. Lib. I.) *Si in minimis peccatis etiam maximæ pœnæ conſumuntur, reſtat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova ſupplicia adinveniantur.* Lex Wiſigothorum libro XII, tit. III. cap. I. *Nam quædam leges ſicut culparum habent diverſitates, non ita diſcretas in ſe continent ultiones, ſed permixta ſcelera tranſgreſſorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec ſecundum modum culpæ modus eſt adhibitus pœnæ, cum major minorque tranſgreſſio non unius debeat mulctationis prædemnari ſupplicio: præſertim cum dominus in lege ſua præcipiat: pro menſura peccati, erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. [In loco TACITI, legendum mihi videtur: *Sin flagitia & facinora*, ETSI *ſine modo ſunt* &c. alias non conſtat ſenſus, quem nec *Freinshemius* in paraphraſi, nec alii interpretes, ſatis expediunt: & facilè à Librariis omitti potuit particula *etſi*, propter ſequentem *ſine*. Quâ de re judicium penes Criticos eſto. *J. B.*]

GRONOVII.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi obſervatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] I, I. 8. ubi contra nos id ſatis commode dici probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei ſive proportio arithmetica.

15 *Quæ dicenda*] *Num.* 7.

16 *Ratione ejus aptitudinis*] Nodum in ſcirpo quærit: hanc enim ipſam rationem aptitudinis *Ariſtoteles* & ejus ſectatores explicant per æqualitatem geometricam.

d *Quod*

aptitudinis, quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat, ſed 17 occaſionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus eſſe debet puniri, non eo tamen id ſpectat ut ipſi accedat aliquid, quod aſſignatrix juſtitia poſtulat. Nec tamen qui expletricem juſtitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis ſe explicant. Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, ſicut in contractibus fieri ſolet. 18 Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον. nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum eſſe ut puniatur.

3. Verum tamen eſt in pœnis primo ac per ſe exerceri expletricem juſtitiam, quia ſcilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis naſcitur. Atque hac in re eſt aliud d quod ad contractuum naturam accedit: quia ſicut qui vendit, etiamſi nihil peculiariter dicat, obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia quæ 19 venditionis ſunt naturalia, ita

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat *Servius*, ad IV. Æneidos, (*vers.* 695.) *nam qui excedunt delinquendi modum, ipſi ſibi pœnam faciunt.* Ibidem (in *vers.* 699.) *damnare eſt debito liberare, unde* DAMNABIS TU QUOQUE VOTIS. Ad X. Æneidos, (*vers.* 32.) LUANT PECCATA. *luant, id eſt, abſolvant. Dicimus autem & luo pœnam. ſed melius eſt hic peccatum. nam peccatum ſolvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a priſtina liberat obligatione: Contra, luo pœnam, non procedit, quaſi pœna ſolvatur. Auctoritas tamen iſta confundit licenter, more quo ſolet poni vel a ſequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod ſequitur.* Idem locutio ſacræ ſcripturæ frequens indicat. Nam, ut *Tertullianus* ait de oratione, (*Cap.* 7.) *Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur.* *Chryſoſtomus* oratione de terræ motu, quæ eſt tomo V. de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβε, quæ eſt in illo Euangelii loco, (*Luca* XVI. 25) ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ ὀδύναι· *debebantur ipſi pœnæ, debebantur ipſi dolores.* Idem II. de pœnitentia: τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφλήματα ἀναγράφεται· *peccata ad debiti genus referuntur.* Auguſtinus III. de libero arbitrio: *Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiam, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.*

GRONOVII.

17 *Occaſionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiſcitur.

18 *Decepit eos*] Immo decepit auctor ſeſe: non enim conſiderant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur & reddatur, ſed tanquam qui aliquid debeat & reddat. Inde *ultor* vel *vindex* *ſumere, exigere, expetere* pœnas, noxius *dare, luere, pendere, ſolvere* dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ *debet* ac legibus: hæc *facultas*, hoc *ſuum* proprie reipublicæ & legum eſt: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etſi non civem. 2, 5. 32. Conceſſit autem ſuperius τὸ ſuum & facultatem hoc modo conſideratam pertinere ad juſtitiam συναλλακτικὴν ſive τὴν ἐκ συναλλάγμασι διορθωτικήν. 1, 1. 5. & 8. Adde ipſum ad *acta Apoſt.* 7, 60.

19 *Venditionis naturalia*] De ſubſtantia illius contractus.

ita qui deliquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam † ajunt, e *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium * sua mente (bb) jam tum puniti, id est, sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & 20 Tacito a mulier quæ se servo conjunxisset in servitutem sui (cc) consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum.

† L. Imperatores 34. D. de jure fisci.
* L. ult. C. ad l. Jul. Maj.
a Ann. XII. c. 53.
b Cap. 2.
c Ad Cap. 4.

4. Michaël Ephesius ad quintum b Nicomachiorum Aristotelis: *γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις, ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν· λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας, δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας· est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius: c *συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων ἀπηγορευμένα· contractus a veteribus appellabantur non tantum, quæ mutuis conventionibus constant, sed & 21 quæ legibus sunt vetita.*

III. 1. Sed hujus 22 juris subjectum, id est, cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. Dictat enim ratio maleficium posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo 23 qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit eo ipso se 24 quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrusisse f in censum bestiarum quæ homini subjacent,

GROTII.

e *Ipse te huic pœnæ subdidisti*] Philo fine libri primi de vita Mosis: *αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας· peccare dum festinatis, ad pœnas ferendas festinatis.* (Pag. 652. D.)

f *In censum bestiarum*] Sic & *Moses Maimonides* ad Deut. XXXIII.

GRONOVII.

20 *Tacito*] 12 annal. 53.

21 *Quæ legibus sunt vetita*] Hi sunt, qui contractus involuntarii dicuntur *Aristoteli συναλλάγματα ἀκούσια, λαθραῖα, βίαια.* Interpres Heinsianus lib. 5. cap. 5. ethicor.

22 *Juris subjectum*] Possessor, persona capax, dominus, exactor. 1, 5. 17.

23 *Qui superior est*] Qui potestatem habet in eum, qui peccavit.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoscit hoc Cainus *Genes.* 4. *καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

(bb) In omnibus Editionibus erat heic *suo merito*: sed contra lectionem omnium corporis Juris Codicum, quos quidem viderim, & præter mentem etiam Auctoris nostri, qui, dum exponit *suâ voluntate*, manifesto ostendit, se legisse *suâ mente*: quamquam ipse erratum non animadverterit, etiam quum in Editione ann. 1632. adderet voces sequentes *jam tum*, quæ in primâ Editione desunt. *J. B.*

(cc) Apud TACITUM legendum omnino, ut edidit RYCQUIUS: *Statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: sin consensisset, pro libertâ haberetur.* Vide ibi J. FR. GRONOV. Notam. Sic locus nil ad rem facit. *J. B.*

g *Num-*

jacent, quod a theologis quibusdam est proditum. Democritus: Th. 2, 2.
* φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήιον τῷ κρείσσονι, *natura evenit ut melior* quæst. 64.
inferiori imperet. Et Aristoteles † ait deteriora comparata esse in art. 3. & ibi Cajet.
usum meliorum, tam in his quæ a natura sunt, quam quæ ab arte. * Apud Stob. Serm. 47.

2. Cui consequens est, ut saltem ab æque nocente æque nocens 25 puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. † Politic. VII. 14. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant, in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi (dd) *faciet nos moderatiores respectus nostri, 26 si consuluerimus nos, g numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius Lib. II. apologia Davidis: C. 1. *unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

IV. 1. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis * dictum, 27 οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία· & * De leg. L. IX, pag. 854. D.
alibi, † 28 οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκη, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένη- † Lib. XI. p. 934. A.

GROTII.

g *Numquid & ipsi tale aliquid commisimus*] Pertinet huc & *Ambrosii* locus sermone XX. in Psalmum, *Beati immaculati*, ad versiculum, *Miserationes tuæ domine*, (Serm. XX. c. 4. p. 1593. C.) citatus causa III. quæstione VII. (c. 4.) item *Cassiodori* VI, 21.

GRONOVII.

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad *Ciceronem* epistol. 14. *Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis & tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum & nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit.* Et *Velleji* de censura Pauli & Planci 2, 95. *cum alteri vis censoris, alteri vita deesset, Paulus vix posset implere censuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere posset adolescentibus, aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.*

26 *Si consuluerimus*] Interrogaverimus conscientiam nostram.

27 Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum sumitur pœna.

28 Οὐχ ἕνεκα] Non ideo, quod peccatum est, exigitur supplicium (factum enim fieri infectum nequit) sed propter exemplum vel tempus futurum.

(dd) Præcedens locus ubinam exstet, divinare nequeo: Auctor enim neque heic, neque in Adnotationibus ad *Joann.* VIII, 7. ubi similes congessit, ullum indicium dat, unde investigari queat. Hic autem legitur *De Ira*, Lib. II. Cap. 28. *J. B.*

ἀγένητον ἔϛαι ποτὲ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. Quod ita vertit a Seneca: *nemo prudens punit quia peccatum est, sed* 29 *ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt: futura prohibentur.* Idem alibi: b *ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet: nec unquam ad præteritum, sed ad futurum pœna referetur:* 30 *non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem c Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: *ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτοὺς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo, nisi id expediat.*

a De Ira, l. 1, c. 16.
b Ibid. 11. 31.
c Lib. III. c. 44.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, h ut nocere ei non debeat, nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato d dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita e Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet: כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Ut sensus sit, *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum:* id est, etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam 31 ut puniat. Quamquam, etiamsi receptiorem sequamur interpretationem, eodem res recidet: ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est, jure summæ libertatis & perfectionis, nihil extra se quærens aut respiciens: sicut Deus dicitur *αὐτοφυὴς*, quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur, cum dicunt * eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios a Deo. Tum vero & extremum judicium, post quod nulla exspectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam 32 inconspicuæ ut obduratio, verum esse, quod contra Platonem dicimus, evincunt.

d Gorgia, p. 525. B.
e Moses Maimonides in directore dubitantium lib. II, c. 13. & Rab. Imm. ad Prov. XVI, 4.
* Deuteron. XXVIII, 63. Esai. I, 24. Prov. I, 26.

3. At homo cum hominem sibi natura parem punit, 33 aliquid sibi

GROTII.

h *Ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa*] *Cassiodorus* [aut potius *Petrus*] *Blesensis* de Amicitia: *quod si manus una casu aliquo forte lædat alteram, illa quæ læsa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

GRONOVII.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a simili peccato absterreantur.

30 *Non enim irascitur, sed*] Judex damnans & puniens non iræ obsequitur, sed prudentiæ: neque id potissimum agit, ut ulciscatur, sed ut consulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum, aut alius simile quid delinquat.

31 *Ut puniat*] Puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat.

32 *Inconspicuæ*] Quæ non incurrunt in oculos, sed in animis sentiuntur patientium.

33 *Aliquid sibi debet habere &c. Non debere in malo*] Non id tantum spectare, ut malum habeat noxius, sed potissimum ut propter eum punitum minus sit malorum.

i Se-

ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt quod ajunt † ſcholaſtici, non debere in malo cujuſquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato *a* in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc *βούλεσθαι ἁπλῶς*, *ſimpliciter velle*, ſed *boni alicujus cauſa*, *ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ*. Et i Seneca ad vindictam veniendum *b non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile.* Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII. ait, quædam eſſe honeſta ſimpliciter, quædam ob aliquam neceſſitatem: & poſterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

† Thom. 2. 2. quæſt. 108. Silv. verb. vindicta.
a Pag. 468. B.
b De Ira, II. 32.

V. 1. Quod ergo a mimo dictum eſt: *c*

Læſo doloris remedium inimici dolor:

& a Cicerone, dolorem pœna mitigari, Plutarcho *d* ex Simonide, 34 *Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι τῷ θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν*: congruit quidem 35 ei naturæ k quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim ira ut in beſtiis ita in homine *ζέσις περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως*, ut recte definit *e* Euſtratius, l *fervor ſanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per ſe caret ratione, ut ſæpe feratur in ea, quæ non læſerunt, ut in fœtus feræ quæ læſit; m aut in ſenſu carentia, ut in lapidem quo ictus eſt canis. At talis appetitus in ſe ſpectatus n non convenit 36 parti rationali, cujus eſt imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia 37 id eſt dictatum naturæ rationalis ac ſocialis qua talis eſt. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, niſi id bonum aliquod habeat propoſitum. In ſolo autem inimici dolore, ita nude ſpectato, nullum eſt bonum niſi falſum &

c Publ. Syr. vers. 340.
d Vit. Arat. pag. 1048. E.
e In Ethic. Nic. VI. 1.

GROTII.

i *Seneca*] Ejuſdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII. *Exſequar, quia oportet, non quia dolet.* [Immo Lib. 1.]

k *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica (*Iliad.* IV. 23. *χόλος δέ μιν ἄγριος ᾕρει. illum fera frenduerat ira.* Item (*Iliad.* IX. 625.)

Ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.
Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in alto.

Item (*Ibid.* vers. 492.)

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.
Magnum animum ſed Achille doma.

l *Fervor*] Inde *σβέσσαι χόλον*, *bilem extinguere*, apud *Homerum* [*Iliad.* IX. 674.]

m *Aut in ſenſu carentia*] *Seneca* de Ira libro II, c. 26. *His iraſci quam ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt nec ſentiunt.* Braſiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine ſe vindicant. [Vide JOANN. LERIUM, *Itin. Braſil.* p. 163.]

n *Non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem *Seneca* de Ira libro I, c. 5.

GRONOVII.

34 *Γλυκὺ καὶ*] Dulce & non aſperum quaſi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere ſatisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi, *τῷ θυμικῷ.*

36 *Parti rationali*] *Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ.*

37 *Id eſt dictatum naturæ*] I, I. 10.

& [38] imaginarium: ut in [39] divitiis supervacuis, multisque aliis rebus ejusmodi.

Lib. 11, de Ira c. 32. 2. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, o sed & philosophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum ultio, & a contumelia non differt [40] nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat.* Imo, si Maximo Tyrio credimus, ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit.* (Diss. 11. p. 24. 26. Ed. Paris.) Musonius, *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, feræ est, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is [41] qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τοῦ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον εἰρῆσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας· *ultionem legis arbitrio justiorem censeri illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci.* (Vit. Dion. p. 979. A.)

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, [42] qua dolor est, satiari. Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu, eo ad vindictam est pronior. Juvenalis (*Sat.* XIII, 180, *& seqq.*)

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
p *Nempe hoc [43] indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia causis:
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, [44] dulcique [45] senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ

46 *Ac-*

GROTII.

o *Sed & Philosophi*] *Plato* Gorgia. Vide de eo *Theodoretum* libro XX. curationis.

p *Nempe hoc indocti*] *Seneca* de Ira l. 13. *At qui iracundissimi infantes senesque & ægri sunt, & invalidum omne naturâ querulum est.*

GRONOVII.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui se pavisse oculos spectata inimici morte jactabat. *Tacit.* 3, hist. 39.

39 *Divitiis supervacuis*] Caligulæ, qui super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco nudis pedibus spatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. *Suet.* c. 42.

40 *Nisi ordine*] Quia præcedit contumelia, sequitur ultio.

41 *Qui sapientiam Platonicam*] Quod ait de se & Catone *Cicero*: *nos philosophiam quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipsam aciem deduximus.* 15, familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo. 3, de legib. 6.

42 *Qua dolor est*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & spectetur quam dolor.

43 *Indocti*] Stoicorum sermo, qui doctum dicebant solum sapientem, seu qui secundum virtutem viveret. Ἰδιώτης, *Arrian.* diss. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτου καὶ φιλοσόφου· *Seneca* 7. de Benef. 17. *Duo sunt beneficia: unum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest, hoc est, absolutum & rarum beneficium: alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium est.*

44 *Dulcique Hymetto*] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

45 *Senex*] Socrates.

q *Neme*

46 Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio: continuo sic collige, quod vindicta
q Nemo magis gaudet quam femina.

Eodem sensu Lactantius: *imperiti & insipientes siquando accipiunt* Lib. VI.
injuriam caeco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui sibi nocent c. 18.
vicem retribuere conantur.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ est apud Platonem 47 Gorgia, & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro VI, cap. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumtæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset, 48 emendationem & 49 exemplum, tertium addidit Taurus r 50 τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην· *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles, qui omissa pœna exemplari, hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, * τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis* * Rhet. 1,
causa ut ei satisfiat. 51 Plutarchus quoque eam non omisit, cum cap. 10.
dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔνεστιν αὐταῖς· *quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos*

GROTII.

q *Nemo magis gaudet quam femina*] Terentius Hecyra (III. I. 30.)

Pariter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII. de ira sic loquitur: *hanc esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* (Cap. 7. pag. 536. Ed. Vales. Gron.)

r *Τιμωρίαν*] Tria hæc νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam *Chrysostomus* ponit in 1 ad *Corinth.* XI, 32.

GRONOVII.

46 *Accusatori*] Anyto aut Melito.

47 *Gorgia*] Pag. 357. (*Ed. Wech.* at p. 525. A. B. Tom. I. *Ed. H. Steph.*)

48 *Emendationem*] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.

49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.

50 Τιμωρίαν] Satisfactionem: ut injuria dematur & in posterum securitas præstetur læso.

51 *Plutarchus*] *De sera Numinis vindicta*, p. 548. E.

[*Dolore*

affectos maxime consolantur. Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam* quam ipse *commutatricem* vocat.

Ethic. Nic. v. 7, 8.

2. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet 52 pœna, quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo * Jurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα † Platoni, Plutarcho a ἰατρεία ψυχῆς *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo, qui est per contraria. Nam quia omnis actio præsertim vero 53 deliberata ac frequens, quandam gignit sui 54 proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quam primum fieri potest, adimenda est 55 illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si f dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante b Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud c Tacitum est: *corruptus simul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit*

* L. 20. D. De Pœnis. † De Legg. L. XI. p. 933. E. a De sera Num. vind. p. 550. A. 559. F. b De Phil. Mor. p. 304. Ed. Amst. Scriv. c Annal. III. 54. Th. 2, 2. q. 33. 3.

2. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam, qui judicio valeat, & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

Amicum castigare ob meritam noxiam,
56 Immune est facinus, verum in ætate utile.

Plaut. Trinum. I. 1. 1.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen t inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum a natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos

GROTII.

f *Dolore quodam subsequente*] *Seneca* de Ira I, 5. *quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de Ira II, 27. *In his erunt boni magistratus, parentesque, & judices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent.*

t *Inter personas quibus id liceat*] Vide *Augustinum* enchiridio cap. 72.

GRONOVII.

52 *Pœna, quæ philosophis*] Latinis admonitio.

53 *Deliberata ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex proposito & destinato, ac sæpius repetitur.

54 *Proclivitatem*] Propensionem & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa suavitas, quæ in peccatum trahit atque illicit.

56 *Immune est facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere sine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis est sive munificus.

57 Com-

liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculia-
riter commendat) sed a legibus, quæ 57 communem illam gene-
ris humani propinquitatem, 58 vitandarum rixarum ergo, 59 ad
proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum
Codice Justinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo
& illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκό-* *De Exped.*
λασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι *Cyr. L. v.*
παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ· si quem ut prodessem c. 8. §. 8.
verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & *Ed. Oxon.*
magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac
secant. Lactantius libro VI. *Jubet Deus ut manus nostras super* *Cap. 19.*
minores semper habeamus, hoc est, ut peccantes eos assiduis verberibus n. 8.
corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum
& ad vitia nutriantur.

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem 60 pertingere non
potest, nisi eo modo quem 61 reductivum vocant, quo negatio-
nes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus *Marc. XIV;*
dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est, non tam male, 21.
si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id
est, minus est malum emori quam vivere, quando certum est
vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait *De Ira Lib.*
interdum 62 ut pereant interesse pereuntium. Jamblichus *: *κα-* 1. c. 5. *Vid.*
θάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ & cap. 16.
μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῇν· quomodo supputato melius est uri quam sic **Protre-*
manere, ita improbo mori quam vivere. Talem vocat † Plutarchus *ptic.* c. 2.
ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὑτῷ τε βλαβερώτατον, cæteris noxium † *De sera*
quidem, at sibi maxime. Et Galenus cum morte puniri homines *Num. vind.*
dixisset, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu p. 551. E.
deterreantur, addit: *καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον*
τεθνάναι, διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν·
tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem per-
duci nequeant.

4. Sunt qui hos ipsos esse putant quos Johannes Apostolus ait 1 *Joh.* v, 16.

u ad

GRONOVII.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat castigandi fratres facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum ingerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Necessitudines vel necessarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, sed quem pater sibi probatissimum affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorem suum. *Suet.* 16.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id est, *extendi*, *porrigi*.

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adest, sed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamsi nec magnopere prosit. 1, 1. 10.

62 *Ut pereant, interesse*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, nisi morte, succurrere non possent. *Sueton.* Ner. 36.

u *Ad*

u ad mortem peccare. Sed quia fallacia ſunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadverſio, non niſi raro admodum, locum habere poſſit.

VIII. 1. x Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe in eo ſita eſt, ne poſthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. *Noct. Att. VI. 14.* Gellius ex Tauro hanc ſpeciem ſic deſcribit, *cum dignitas auctoritaſve ejus in quem eſt peccatum tuenda eſt, ne prætermiſſa animadverſio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod 63 de auctoritate læſa dicit, idem 64 de libertate cujuſque aut alio jure *Ann. XIV. 61.* læſo intelligendum eſt. Apud Tacitum legimus: *conſuleret ſecuritati juſta ultione.* Ne qui læſus eſt ab eodem malum patiatur, tribus modis curari poteſt: primum ſi tollatur qui deliquit, deinde ſi 65 vires nocendi ei adimantur, poſtremo ſi malo ſuo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum eſt. Ne ab aliis lædatur qui læſus eſt, punitione non quavis, ſed aperta atque conſpicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos ſi dirigatur vindicatio, etiam privata, ſi jus nudum naturæ, id eſt, 66 abductum a legibus divinis humaniſque, & ab his quæ non neceſſario rei accidunt, reſpicimus, non eſt illicita: ſive fiat ab ipſo qui læſus eſt, ſive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum. Atque hoc ſenſu admitti poteſt quod *De Inven. II. c. 22.* Cicero cum jus naturæ eſſe dixiſſet id, quod nobis 67 non opinio ſed innata vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem, quam

GROTII.

u *Ad mortem peccare*] Τὰς ἀνίατα νοσοῦντας. morbo tentos inſanabili hos vocat *Chryſoſtomus* 2 Corinth. XIII, 9. *Julianus* ſecundo libro de Conſtantio: διττῶν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντη τὴν θεραπείαν ἀπεστραμμένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπενόησαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· *cum duo ſint delictorum genera, alia quidem quæ ſpem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum inſanabiliter peccantium: huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipſorum quam omnium aliorum bono*, (Orat. II. p. 89. B. *Ed. Spanhem.*)

x *Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam conſurgit. Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

63 *De auctoritate læſa*] Perſonarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujuſvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur.*] Debilitando aut vinculis coërcendo. *num.* 9.

66 *Abductum a legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adſtricta legibus: præterquam in paucis caſibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut ſi parentes, ſi mentis homo commotæ injuriam intulerit, ſi ipſe cauſam dederit non miſerendo prior.

67 *Non opinio*] Qualiſcumque perſuaſio, ſed ingenita ſententia & judicium animi.

y *Hoc*

tum 68 gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam, 69 defendendo aut ulciscendo, propulsamus a nobis ac suis, qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exscripsit Justinus: *adversus latronem si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua omnis ferrum stringere.* Hoc ipsum 70 *ἀμύνης νόμον* vocat in vita * Arati Plutarchus. Libro XXXVIII. c. 4. * Pag. 1048. E.

3. y Hoc naturali jure defendens se Sampson adversus Palæstinos, † insontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: Et post peractam ultionem eadem se tuetur ratione, *a* dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: *b ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι· merito eos ulti sumus, jure apud omnes recepto, ut hostilia parantem ulcisci liceat.* Demosthenes, oratione adversus Aristocratem, *c* communem ait esse legem inter homines, ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Jugurtha apud Sallustium, *d* cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit, populum Romanum 71 *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit*: id est 72 ab ultione. Aristides orator & a poëtis, & a legum auctoribus, & a 73 proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari *e ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Maccabæos laudat z Ambrosius, *f* quod etiam sabbato a ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Judæos incensam a Christianis 74 basilicam graviter querentes disputans, sic ait: *g Ac certe*

† Judic. XV. 3.
a Ibid. vers. 11.
b Lib. III. c. 56.
c Pag. 437. A.
d Bell. Jug. c. 25.
e Orat. pro quatuor vir. Tom. III. p. 159. A.
f De Off. l. 1, c. 40.
g Ep. 29. p. 562. C.

GROTII.

y *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελύσθαι· Romulus de Tatio occiso a Laurentibus, *cædem cæde pensatam*, apud *Plutarchum*, (*Vit. Rom.* p. 32. C.) Belisarius apud Procopium Vandalicorum I. φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις ἡ πρὸς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα· *naturalis enim est læsi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.*

z *Ambrosius*] Eundem vide oratione contra Symmachum.

a *Ulti sunt innocentium necem fratrum suorum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

GRONOVII.

68 *Gratiæ*] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur. cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

70 *Ἀμύνης νόμον*] Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo versu Homerico (extat cum alibi, tum Ιλ. ω. v. 369.) Claudius sæpe pro tessera utebatur. *Sueton.* cap. 42.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud *Sallustium* est, *neque recte neque pro bono*, cap. 22. *Cæsar.* 5, Gall. 7. *nihil hunc se absente pro sano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permissa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam & sententiis vulgi usu receptis.

74 *Basilicam*] Qua pro proseucha, vel synagoga utebantur.

b *Jus*

certe si jure gentium agerem, dicerem 75 quantas basilicas Judæi pore imperii Juliani incenderint : ubi b jus gentium vocat par
a *Hist.* IV. referre. Nec aliter apud Tacitum *a* Civilis : *egregium pr*
c. 32. *laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sævissimas excercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium reposco.*

4. Sed quia in rebus nostris & nostrorum 76 affectu corru mur, ideo simul multæ familiæ 77 in unum locum convene judices constituti, & his solis data potestas vindicandi l ademta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius v. vers. 1147, *& seqq*)

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines 78 *pertæsum vi colere ævum.*

Pag. 730. A. Demosthenes in Cononem : προσώρεσται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τ ἑκάστε τὴν δίκην, μὴ τῇ τῦ προσυχόντος (ee) ὀρμῇ, μηδὲ βυλήσει κρίνεσθαι· *placuit de omnibus his injuriis* c *ex legibus judicium ex*

GROTII.

b *Jus gentium vocat par pari referre*] Sic & *Livius* libro I. *cum Laurentes jure gentium agerent*, (c. 14.)

GRONOVII.

75 *Quantas basilicas*] Quot Christianorum templa, vel ecclesias.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines terminosque justæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæsum vi colere*] Potius visum legibus quam armis disceptare. *Justin.* 43, 4.

(ee) Est apud DEMOSTHENEM, ὀργῇ, *irâ* : neque vocem mutare necesse est. *J. B.*

GROTII.

c *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in *Euripidis* Oreste, (*vers.* 491, *& seqq.*)

Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τις ἂν σοφίας ἥκει πέρι;
Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
Τῦτε τίς ἀνδρῶν γένετ' ἀσυνετο
Ὅστις τὸ μὲν δίκαιον ὐκ ἐσκέψα
Οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλη μον.
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμ βίον
Πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ
(Αἴσχιστον ἔργον, ὐ γὰρ αἰνέσω
Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματο
Ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε των
Μητέρα, τὸ σῶφρον τ' ἔλαβεν συμφορᾶς,
Καὶ τῦ νόμυ τ' ἂν εἴχετ' ευσ ἂν ἦν.
Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλ τέρι,
Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγού
Αὐτὸς κακίων ἐγένετο μητέρα κ
Ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως τοσόν
Εἰ τόν δ' ἀποκτείνειεν ὁμό γυνὴ,
Χ' ὁ τῦδε παῖς αὖ μητὲρ ἀν τενεῖ,
Κἄπειθ' ὁ κείνυ γενόμενος φόνον
Λύσει, πέρας δὲ ποῖ κακῶν π ται;
Huic me jubes certare de sapien
Quæ pulchra quæque fœda si patent,
Isto homine tandem quis fuit dem
Qui nec quod æquum est mente dit sua,

non autem ex cujusque impetu atque arbitrio. Quintilianus: 79 *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure* 80 *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: * *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: † *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.*

Declam. XIII.

* *L. nulli. 14. C. de Judæis.*

† *Cassiod. lib.* IV, *ep.* 10.

5 Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis 81 ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quò forte referri potest quod Cajus 82 Cæsar *a* privatus adhuc piratas, a quibus captus fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Item locum habebit in locis desertis, aut ubi 83 Nomadum more vivi-

a *Vell. Pat. l.* II. *c.* 42. *& Plut. in Cæs.* p. 708.

Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,
Transverberatus a mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam suo.
Ita temperate pertulisset miseriam,
Pœnas petisset jure, servasset pium.
Nunc subiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelae, si permittis hoc te interrogo:
Irata si uxor conjugem occidet suum,
Hanc ultor ipse filius tradet neci,
Et rursus illo genitus hanc cædem nova
Cæde expiabit, sine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria, (*Dissertat.* II. pag. 22. *Ed. Davis.*) εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ὑπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἵαν πεποίηκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακὸν, καὶ ποῦ στήσεται· *Nam si is qui passus est injuriam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitiæ injustitia succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti, Jupiter, justitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς προτέρους ἀπολωλοκότας, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere superstites alii perpetuo idem malorum ferent.* (Tom. II. p. 78. C. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compensatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] *Ne scilicet turpi judicio conflictetur*, ut de fratribus loquitur *Cicero* 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia sunt nulla*] 1, 3, 2.

82 *Cæsar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuisse, ut solebant illustres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, sine lege, sine justo imperio. *Sallust.* Jug. 18.

vivitur. d Sic apud Umbricos narrat Nicolaus * Damascenus sibi quemque fuisse ultorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo 84 singularium certaminum quæ ante Christianismum e Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. Ideo apud † Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias justitia finiret, quod solita armis discerni jure terminarentur.

* *Apud Stob. de Legibus.*

† *Lib.* 11. *c.* 118.

6. 85 Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi 86 talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem, quia scilicet difficilior *a* est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ cædis apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum sunt *b* Odysseæ O. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos 87 qui communem judicem non habent. Hinc *justa bella definiri solent*, *c* Augustino teste, *quæ ulciscuntur injurias*: & Plato bellicum certamen probat, *d* μέχρις ὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην· *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

a *Sen.* 1, *de Clem.* 20.

b *Vers.* 272, *& seqq.*

c *L.* 11, *q.* 10. *super Josue.*

d *De Rep. Lib.* v. *p.* 471. B. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

IX. 1. Utilitas indistincte quorumlibet, qui finis erat tertius, easdem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo 88 aut debilitando, sive constringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut f ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγ-

GROTII.

d *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia significatos voluit? [Vide VALESIUM in *Excerpt. Peiresc.* p. 513.] Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est *Leo Afer* lib. II. c. de Tesechis, & capite de Teijeuta, & alibi.

e *Germanicis nationibus*] Gotthos suos corrigens rex Theudericus apud *Cassiodorum* III, 23. *Remove consuetudines abominanter insolitas. verbis ibi potius, non armis res tractetur.* & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τὰς τῶν οἰκείων φονὰς· *mos omnibus modis ultionem sumere de propinquorum homicidis.*

f *Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia ceteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII, c. 16.

GRONOVII.

84 *Singularium certaminum*] Vide *extraict pour l'antiquité des duels*, dans les *memoires de Mons. de Bethune* to. 4. p. 323.

85 *Lex Hebræa*] *Numer.* 35, 19.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occisum propinquum cuivis de homicida pœnam sumere licuisse; de auctore vulneris, qui sauciatus esset, ipsi nemini.

87 *Qui communem judicem*] Qui diversarum sunt civitatum, aut aliis atque aliis magistratibus parent.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit *num.* 8. vires nocendi adimendo.

g *Sic*

[illegible] autem ex cujusque impetu atque arbitrio. Quintilianus: 79 *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci. est enim lex, forum, judex, nisi quem jure* 80 *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: * *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: † *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.* Declam. XIII. * L. nulli, 14. C. de Judæis. † Cassiod. lib. IV, ep. 10.

5 Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis 81 ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quò forte referri potest quod Cajus 82 Cæsar *a* privatus adhuc piratas, a quibus captus fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi 83 Nomadum more vivi- a Vell. Pat. l. II. c. 42. & Plut. in Cæs. p. 708.

Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,
Transverberatus a mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tum ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam suo.
Ita temperatæ pertulisset miseriam,
Pœnas petisset jure, servasset pium.
Nunc subiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam necat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelae, si permittis hoc te interrogo:
Icata si uxor conjugem occidat suum,
Hanc alter ipse filium tradet neci,
Et rursus ille genitus hanc cædem nova
Cæde expiabit, sint quo finibus mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione 'Ei referenda injuria, (*Dissertat.* II. *pag.* 22. *Ed. Dav.*) [illegible] *Nam si is qui passus est injuriam* [illegible] *riam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitiæ injustitia succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti, Jupiter, justitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τὰς προτέρας ἀπολωλεκότας, οἱ μετ' αὐτὰς ἀεὶ ταὐτὰ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere superstites alii perpetuo idem malorum ferent.* (Tom. II. p. 78. C. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compensatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] [illegible]

81 *Ubi judicia sunt nulla*] § 3, 2.

82 *Cæsar privatus adhuc*] Videtur [illegible]

83 *Nomadum more*] [illegible]

unius anni confulem Horatius vocat : & Euripides Iphigenia in Aulide, (*vers.* 375.)

Mente qui prudente pollet is magiſtratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda ſunt, 92 quatenus ejus leges id ferunt.

Apud Stob. Serm. 44. 3. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus : ipſius enim verba quia notabilia ſunt adferam. Primum de jure beſtias interficiendi ſic illi videtur : κατὰ δὲ ζώων φόνε καὶ μὴ φόνε ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῶος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὖ ἐς ὃν τῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή· *de occidendis aut non occidendis animantibus ita ſe res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt 93 quiſquis occiderit, purus eſt, adeo quidem ut hoc feciſſe quam non feciſſe ſit rectius.* Et mox : κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός· *ea quæ injuſte nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile eſt hoc more vixiſſe viros probos h ante diluvium, antequam Deus ſuam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidiſſet. Rurſus : ὅκως περὶ κιναδέων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, ὅτω καὶ κατ᾽ ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν· *Quæ vero de vulpibus & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero ſubjungit : κιξάλλην καὶ λῃςὴν πάντα κτείνων τις ἀθῶος ἂν εἴη, καὶ αὐτοχειρίῃ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ· *furem & latronem qui quocumque modo occiderit, ſive 94 manu, ſive 95 juſſu, ſive 96 ſuffragio, innocens eſt.* Ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur Seneca, cum ait : *Lib.* 1. *de Ira*, c. 16. *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero* i *quo ſerpentes & animalia venenata percutio.* Et

GROTII.

h *Ante diluvium*] Aliquos & poſtea moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii quos teſtes citat *Hieronymus* contra Jovinianum, (Tom. II. p. 78. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat perſonam, & mereatur in ſe dici Plautinum Stich. 2, 2. 28. *Sine ſuffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quiſquis occiderit, purus eſt*] Inſons. *Ovidius* lib. 15, 108. *Noſtrumque petentia letum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur. Iſocrates* Panathen. 634. τὸν δὲ πόλεμον ὑπελάμβανον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μὲν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γενόμενον.

94 *Manu*] Exſecutor, lictor.

95 *Juſſu*] Magiſtratus.

96 *Suffragio*] Judex.

GROTII.

i *Quo ſerpentes & animalia venenata percutio*] Καθάπερ ὖν ἔχεις καὶ σκορπίες καὶ ὅσα ἰοβόλα, πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι, θεασάμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχεσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπες ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρε διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσσων ἀγριότητας μεταβάλλεσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσες ἂν δύναν-

Et alibi: * *ne viperas quidem & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet.* * Sen. de Ira. Lib. II. c. 31.

4. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam, & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque 97 de se nimium præsumeret, aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis 98 communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem Democritus: *οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο. Φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπειργάζετο· non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.* Apud Stob. Serm. 38.

5. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent vestigia ac reliquiæ prisci juris, in iis locis atque inter eas personas quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic Hebræorum Deuter. mori- XIII, 9.

ποιοῦνται· sicut ergo viperas & scorpios & quæ alia veneno nocent, priusquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, statim sine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipsis est malignitate; eundem ad modum & homines puniri par est, qui naturam nacti mansuetam, propter fontem rationis quæ ad societatem trahit, institutis in ferarum sævitiam transeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam possunt plurimis. Hæc Philo de specialibus legibus II. (*pag.* 793. A.B.) Claudius Neapolitanus apud *Porphyrium* lib. I. de non esu animalium: *οὐκ ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ὄφιν οὐκ ἐκτείνει δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθείη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος· nemo est qui serpentem sibi conspectum si possit non occidat, ne aut ipse ab eo vulneretur aut alius.* (Pag. 32.) Vide, si vacat, & sequentia. ibidem non multo post: *ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· serpentem & scorpium, etiamsi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præstamus humano generi.* (Pag. 40. *Ed. Lugd.* 1620.) Porphyrius ipse libro II. *ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος οὔσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγούμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· sicut enim, quanquam societas nobis quædam est cum hominibus malis, etiamsi qui suopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis sine discrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri censemus; ita & mutorum animantium ea quæ sui natura sunt injusta & nocere amantia, quæque impetu ingenii sui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* (Pag. 159.) Et hoc est quod vult Pythagoras apud *Ovidium* Metam. XV. *Nostrumque petentia lethum Corpora missa neci salva pietate fatemur.* (vers. 108, 109.)

GRONOVII.

97 *De se nimium præsumeret*] Plus justo sibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus vel societatibus juris communicandi causa initis.

moribus Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem fe falsos cultus præbens, k illico a quovis homine (ff) poterat terfici. l 99 Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a * Phi (gg) primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic dæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit a Math Sic trecenti alii Judæi a popularibus suis occisi referuntur, qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu tuta lapidatio in b Stephanum, & conjuratio in c Paulum: taque alia exempla ejuscemodi exstant & m apud Philonem apud Josephum.

* Num. XXV.
a 1 Maccab. II. 24.
b Actor. VII, 57.
c Act. XXIII, 13.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in serv parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum, etiam ad tem usque. Sic Spartæ 1 Ephoris licuit civem occidere ex dicium. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa pœn naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

X. 1.

GROTII.

k *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum *Josephi* XII, 8. *Mosem Maimonidem* ad XIII. articulos, & Directoris libro III, c. 41.

l *Judicium zeli*] Vide 1 *Maccab.* II, 24. 26.

m *Apud Philonem*] Cujus & hoc in libro de sacrificantibus: καλὸν ἐστὶν ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει ἥξουσι κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐνθυμηθέντες τιμωρίαν, ὅσιον τε νομίζοντες τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾶν· *ponderandus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulgandas omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctum esse cum cujusmodi hominis interficiendi appetitum* (Pag. 855. E.) Et alter locus non minus insignis circa finem de monarchia (*lib.* 1. p. 818, 819.)

GRONOVII.

99 *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus & Westphalis fertur instituisse Carolus M. *Germanicae Colon.* vetus pag. CXIV. *Æneas Silv.* in statu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis *M. Freheri* ed. secundo. *Rerum* in Daventria ad ann. 773. pag. 13. & ad ann. 1394. p. 89. & ad ann. 114. *Veem-schepen* dicebantur.

1 *Ephoris licuit civem*] Ho ex *Isocratis* Panathenaico (271. B. *Ed. H. Steph.*) Sed loquitur *Isocrates*, qui tantum vocum loco erant, non d Adde *Cragium* lib. 2, cap. [Non videtur loqui *Isocrates* sive Servis publicis: verum d quam vocat πλῆθος, δῆμος, & distinguit ab οἰκέταις. Pl mus in Notis Gallicis ad hu Sed observari debuisset, qu adtendenti patet, exemplum apeum esse: quum *Ephori* eli stratus, & quidem potesta præditi; qui proinde, etiam ctâ caussâ aliquem civem oc auctoritate publicâ id agere tur. *J. B.*]

(ff) Non simpliciter, sed accusatus & damnatus fuera bus. Vide PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* L Cap. 5. §. 13. & Clarissim RICUM in locum *Deute* agitur. *J. B.*

(gg) Respublica Hebræa tunc temporis prorsus confi quemadmodum fuit postea, dem Doctissimum Interpret modo laudavi, in *Notis*, Celeberrimi J. FR. BUDDEI tationem *De Jure Zelotarum Hebræa*, §. 34, *& seqq.* *J.*

quod ei præstet patientia, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re sic loquitur p 10 Tertullianus: *novam plane patientiam docet Christus, etiam 11 vicem injuriæ prohibens permissam 12 a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc 13 Christus adjecerit, ut supplementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim 14 renuntiandum est, 15 an disciplina patientiæ prædicetur penes Creatorem. Sic* *VII, 10. *per * Zachariam præcipit, ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet 16 vindictæ exspectatricem. 17 In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, ocu-*

GROTII.

p *Tertullianus*] Adversus Marcionem IV. (*Cap.* 16.) Idem libro de Patientia: *Christus gratiam legi superducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad justitiæ doctrinam retro defuisset.* (Cap. 6.) *Chrysostomus* ad Ephesios cap. IV, 13. διὰ τοῦτο ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένης ἀμύνης, ἐγκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὡρμηκόσι, διὸ λέγει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηροῦν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι· *ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed & illius oculos salvos præstet. sed quod quærebam hoc erat, cur ultione permissa culpantur ii qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoscit Deus iis, quos si forte contumeliæ sensus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: viæ iracundorum ad mortem, quod si, ubi oculum vice oculi eruere permissum est, tanta est iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala passi præbere se ulterioribus injuriis jubentur?*

GRONOVII.

10 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

11 *Vicem injuriæ*] Juste redditam injuriam pro injuria.

12 *A Creatore*] Deo Patre in V. T.

13 *Christus adjecerit*] Vult Christum non statuisse aliquid novum & adversum illi sententiæ, sed addidisse & supplesse, quod minus erat expressum, & tamen ei consentiens.

14 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum. *De Cor.* 4. *His igitur exemplis renuntiatum est, posse etiam non scriptam traditionem in observatione defendi.*

15 *An disciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Christus nihil inconveniens priori permissioni introduxisse videatur.

16 *Vindictæ exspectatricem*] Quæ vindictam non sumit ipsa, sed exspectat, donec a Deo sumatur.

17 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum & planum est non posse videri eundem.

18 In

oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet, 18 *in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non* 19 *ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed* 20 *ad primam coërcendam quam prohibuerat opposita talione, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ a prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit* 21 *repræsentatione talionis, quam repromissione ultionis. Utrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exspectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4. *Hanc legis* 22 *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit &* 23 *compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam* 24 *prophetia manifeste coërcuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus* 25 *intulit, non adversario, sed adjutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique* 26 *si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plenæ atque perfectæ consideremus, non consistet* 27 *si non est Creatoris, qui vindictam repromittit,* 28 *qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non sit me defensurus,* 29 *in vacuum patientiam præcepit, non exhi-*

GRONOVII.

18 *In tantum aperitur*] Tam certum & planum fit nobis.

19 *Ad secundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & *Senecæ* sententia est, quum *contumeliam ab ultione non* ait *differre nisi ordine.*

20 *Ad primam coërcendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

21 *Repræsentatione talionis*] Si statim sequatur præsens & juxta gravis pœna, quam si promittatur futura ultio.

22 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & disputari.

23 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere jussit.

24 *Prophetia*] *Zachariæ.*

25 *Intulit, non adversario*] Introduxit non contrario sed subserviente ac secundante præcepto.

26 *Si in ipsam rationem consideremus*] Vulgo *considerem.* Si præstarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret spes mea, nisi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc est, nisi ostendit se omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum concessit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere. [Nodum in scirpo quærit Vir Doctissimus. Vult *Tertullianus*, nisi Creator esset potentissimus, qui talem præcipit patientiam, non satis caussæ fore, cur illam quis in se susciperet. *J. B.*]

27 *Si non est Creatoris*] Ea scilicet ratio.

28 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præstat.

29 *In vacuum*] Sine ratione, frustra.

exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum; quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur. 30 *Cæterum passim emissa libertate, dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate.*

5. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis 31 postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam, tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione, quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos sapientia excellebant, nec legis verba tantum sed 32 & propositum intuebantur, ex Philone apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθροῦ, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν· *non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam* q *ex sacris legibus didicimus hominum misereri.* Et huc pertinet quod Christus a nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. id est, 33 ob sensum mali nostri malum illis nec 34 procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum * Claudiano loquar, *servus est, 35 legumque videtur vindictam præstare sibi.* Quam ob causam Lactantius † dictum illud Ciceronis *a* commemorans: *justitiæ primum munus est, ne cui noceat nisi lacessitus injuria* ait simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione corruptam: & *b* Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate.

Pag. 982. D.

* De Mallii conf. vers. 224.

† L. VI, c. 18.

a De Offic. I. 7.

b Offic. I. 28.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus 36 in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum r si qui nos læsit testimonia probabilia det

GROTII.

q *Ex sacris legibus didicimus hominum misereri*] Vide *Origenem* adversus Celsum.

r *Si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide *Mosem Maimonidem* citatum ab eruditissimo *Constantino* libro de damno dato c. VIII. §. VII.

GRONOVII.

30 *Cæterum passim*] Alioquin effrenis grassaretur iniquitas, & non unum tantummodo, sed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, sed omnes excuteret.

31 *Postulationem talionis*] Apud judicem vel magistratum.

32 *Et propositum*] Mentem, sententiam verbis latius patentem.

33 *Ob sensum mali nostri*] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

34 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

35 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ & legum causa facere debet, id facere animi causa vel ob suam voluptatem.

36 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem similis injuria fiat.

det pœnitentis animi, Lucæ XVII, 3. Ephes. IV, 32. Coloss. III, 13. quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est, quæ etiam in jus veteris amicitiæ restituat eum qui peccavit; unde sequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamsi absint talis pœnitentiæ signa, damnum haut nimium grave insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, *etiamsi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui sensus & apud Maximum Tyrium exstat. Ὕβρεως δίκην, id est, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) negabat Musonius aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia. *In Criton. p. 49. B.*

7. Quod si dissimulatio magnum secum periculum ferat, 37 ea cautione contenti esse debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in usu erat talio, ut Josephus & alii Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus erat ultra impendia a se facta, de quibus seorsim lex exstat Exod. XXI, 19. (f hæc enim est 38 simpli restitutio nihil pœnale continens) pro talione t pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Josephus domini nostri Jesu educator, cum uxorem suam adulterii compertam crederet, u divortio se liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur quia justus erat, id est, vir probus ac facilis: ad quem locum (hh) Ambrosius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, sed etiam x ab accusationis severitate alienam esse justi personam; sicut & ante Lactantius * dixerat, *neque accusare quemquam crimine capitali justo licebit.* y Justinus de Christianorum accusatoribus agens: *nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calum-* *Lib. XX, c. 1.* *Matth. I, 19.* ** Inst. div. lib. 6. c. 20.*

GROTII.

f *Hæc enim est simpli restitutio nihil pœnale continens*] *Lex Wisigotthorum* VI, 13.

t *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem *Constantinum* d. cap. VIII. §. 1.

u *Divortio se liberare maluit*] *Augustinus* libro II, de Adulterinis conjugiis: *si autem (quod verius dicitur) non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere.*

x *Ab accusationis severitate*] Vide *Hincmarum* de divortio ad interrogationem V, in fine. c. laicos. *caus.* 2. *quæst.* 7. & ibi *Panormitanum*. Gail. de Pace publica VIII, 3. Adde c. Accusasti, *de accusationibus*, ita ut est apud *Brocardum*.

y *Justinus*] Ejusdem est: μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσε· *ne minimum quidem ulcisci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* Adde quæ infra §. XV.

GRONOVII.

37 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læserit, quantum fieri potest, parcamus.

38 *Simpli restitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abest alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poscitur. §. 22. 23. 24. 25. *Instit. de action.*

(hh) Locus est in *Psalm.* 118. Serm. 7. Cap. 5. pag. 1473. D. *Ed. Paris.* 1569. *J. B.*

z *Qua-*

lumniantur. 39 *Sufficit illis sua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas a Christo certissimo argumento 40 alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14. Num. XXXV, 31, & seqq. Deut. XIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis z quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, a possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo federe, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus ut Dei vicariis, sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo federe patefacta præcipue spectat 41 peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 30 Rom. III, 25. Actor XIII, 38. Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent b judicii multo 42 severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 2. 3. X, 29. Matth. V, 21. 22. 28. Neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit. 1 Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, c nisi ipse

GROTII.

z *Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat*] Pharisæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat *Josephus*. Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est, inferatur quam lenissime. quod est in *Talmude* titulo *Ketuboth*.

a *Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere*] *Augustinus* quæstionum euangelicarum libro I, quæstione X.

b *Judicii multo severioris quam illud fuit quod per Mosem est institutum*] *Chrysostomus* idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum secunda de jejunio.

c *Nisi ipse homo de se quasi pœnam exegerit*] *Peccator ante veniam deflere se debet. Tertullianus* de Pœnitentia, (c.6.) *Ambrosius* in Psal. XXXVII. *Chrysostomus* in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 Cor. VII, 9. & 10.

GRONOVII.

39 *Sufficit illis*] Satis supplicii est illis.

40 *Alibi probavimus*] I, 2. 8.

41 *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in universum genus humanum.

42 *Severioris, quam*] Moses enim tantum pœnas, quas mortalis exigere judex potest, sanxit: Christus & gehennam minatur.

d Si-

ipse homo de se quasi pœnas exegerit, 1 Cor. XI, 31. 43 gravi quodam mœrore, II Cor. II, 7.

2. Urgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturum, si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam, remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, d sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur. Synes. ep. 44.

XII. 1. Rursum 44 alii hoc accusant, quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed sciunt hujus rei a piis magistratibus summam haberi rationem, nec quemquam ad supplicium rapi, nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit; e qualem pœnitentiam, 45 etiamsi opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esse posse, latronis cum Christo crucifixi exemplum probat. Quod si dicatur vitam longiorem ad magis seriam resipiscentiam prodesse potuisse, responderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici possit f illud Senecæ: * *quod unum bonum tibi superest, repræsenta-bimus mortem*: ut & illud ejusdem: † *quo uno modo possunt desinant mali esse*; quod Eusebius philosophus dixerat; 46 ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε ἄλλως καὶ τούτῳ γε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ τῆς κακίας πορίσωνται φυγήν. * L. 1, de Ira c. 16. † Ibid. c. 15.

2. Hæc ergo, supra ea quæ operis initio diximus, responsa sunto illis qui supplicia, aut omnia, aut capitalia, sine ulla exceptione

GROTII.

d *Sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire*] Hieronymus in cap. 1. in Nahum, qui locus relatus est in c. 6. *causa* XXIII. *quæstionem* V. *Agathias* lib. V, ex Platone.

e *Qualem pœnitentiam etiamsi opera morte interclusa non sequantur*] *Hieronymus* ad Damasum, citatus in c. importuna, 58. *de pœnitentia* dist. 1.

f *Illud Senecæ*] Cujus & hoc est de Beneficiis VII, 20. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium est, optimumque est abire ei qui ad se nunquam rediturus est.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium est.* Ibid.

GRONOVII.

43 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum sese emendandi, & fidem remissionis per Christum.

44 *Alii hoc accusant*] In suppliciis per magistratum exactis.

45 *Etiamsi opera*] Bona opera, per quæ agnoscatur serium emendationis propositum.

46 Ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberari ex istis vinculis malitiæ inveniant fugam.

g Exem-

ptione Christianis prohibita volunt, contra quam nos Apost[o] docet, qui cum regio officio usum gladii inclusisset 47 ut exe[rci]tium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Christiani fi[a]nt & 48 qua reges sunt, innocentibus sint præsidio: quod, [q]uia etiam post Euangelium propagatum magnæ partis hominum improbitas, obtineri non potest, nisi quorundam morte repri[ma]tur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cru[ces] & supplicia sontium satis tuta sit innocentia.

3 Neque tamen abs re erit Christianis rectoribus, saltem parte aliqua, imitandum proponere g exemplum Sabaconis Æg[y]ptii regis, pietatis nomine laudatissimi, a quo capitales pœ[nas] 49 in damnationem ad opus mutatas felicissimo successu nar[rat] * Diodorus: etiam ad Caucasum gentes quasdam ait † Strab[o] *μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα· nemini mortem rogasse, quamvis pessima merito.* Neque spernendum illud Quin[ti]liani: a *nemo dubitabit, quin, si nocentes mutari in bonam men[tem] aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos esse magis e republica sit quam puniri.* Notat Balsamo leges Roman[as] quæ mortis pœnam irrogabant, h a posterioribus Imperatori[bus] Christianis mutatas plerasque i 50 in alia supplicia, quo & acr[ius] damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum profice[ret] pœna diuturnior.

* *Lib.* I. c. 65.
† *Lib.* XI. p. 520.
a *Lib.* XII, I. *Inst. Orat.*

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione fini[um] pœnæ, apparet nonnihil prætervisum a Tauro philosopho, [a] quo ita Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui p[ec]cavit 51 citra pœnam ipse se ultro corrigat, aut spes contra nu[lla]*

Noct. Attic. VI. 14.

GROTII.

g *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo post legem Porciam mortis aut verberum supplicio affici potuit, nisi perduellis, aut ab ipso populo damnatus. [De *Lege Portia*, vide *Livium*, X. 9.]

h *A posterioribus Imperatoribus Christianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. 11. vide apud *Nicetam* libro I. juramentum Isaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium sine morte cujusquam fuisse ait. Vide de Zenone *Malchum.* & *Augustini* epistolam CLVIII. & CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones. I. *causa* XXIII. *quæst.* V. & capitulis sequentibus. & *Chrysostomum* adversus Judæos, ubi de Caïni pœna.

i *In alia supplicia*] Ad opera maxime. *Augustinus* epistola CLX: *a[d] utili operi integra eorum membra de[put]iant.* Vide & *Nectarii* epistolam [ad] *Augustinum*, quæ est CCI.

GRONOVII.

47 *Ut exercitium divinæ*] Per qu[od] Deus ultionem, quam sibi reserva[vit,] exercet.

48 *Qua reges sunt*] Etiam pote[sta]tem suam, perque usum gladii.

49 *In damnationem ad opus*] Qu[i] ingentibus aggeribus Ægypti urbes [ad]versus Nili violentiam muniret, om[nes] qui capital fecissent, in id opus m[isit,] nemine occiso per carnificem.

50 *In alia supplicia*] In mulct[as,] exsilia, pœnales operas.

51 *Citra pœnam ipse sese*] Ut Cæ[sa]ris milites apud *Sueton.* cap. 68.

est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est, 52 cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est. Nam ita loquitur quasi 53 uno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur, extendendum fuit.

2. Melius Seneca cum dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria 54 lex sequuta est, quæ princeps quoque sequi debet,* k *ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* Nam hic si per cæteros intelligas, non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit, 55 aut repressis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit, ut sciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: * *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

De Clem. Lib. 1. c. 22.

L. 1, de Ira c. ult.

* Declam. 274.

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest 56 quam non tutum sit Christiano homini privato, sive sui, sive publici boni causa, l pœnam sumere de improbo quoquam, præsertim capitalem, m quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus est mos eorum populorum apud quos 57 navigaturi instruuntur mandatis a publica potestate ad persequen-

GROTII.

k *Ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam *Philo* posuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν· *pœna sæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad utilitatem pervenit. multos enim meliores faciunt aliena supplicia paris mali formidine*, (pag. 992. B.)

l *Pœnam sumere de improbo quoquam*] Vide quædam supra posita lib. I, c. III. §. 3.

m *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus*] Hoc capite, §. 8.

GRONOVII.

52 *Cujus exemplo necessario*] Quod non verendum est, ne quis imitetur, si non puniatur.

53 *Uno fine sublato*] Ex tribus num. 6. propositis.

54 *Lex secuta est*] Legislator respexit.

55 *Aut repressis*] Coërcitis, ut supersint quidem, sed grassari desinant.

56 *Quam non tutum*] Grave ac periculosum conscientiæ atque animæ hominis Christum professi.

57 *Navigaturi*] Privatis impendiis atque exercitoribus.

n *Ut*

quendos piratas, siquos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte, sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, n ut ad accusationes criminum non admittantur 58 quibus id libet, sed 59 certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum, nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum* 60 *nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur, minime consultum esse homini vere Christiano, ac ne ipsum quidem decere, o ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æ-
Mat. VII. 1. quum existimet ac profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus causis a Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet.

XVII. 1. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem 61 quorundam hominum permittunt, interfectoribus 62 jus verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Posterius hoc * Covarruviæ & † Fortunio placet, quorum sententia adeo displicet Ferdinando a Vasquio ut nefandam vocet. Dubium non est, ut alibi quoque diximus, 63 utrumvis legem facere posse in certis casibus. Utrum autem voluerit,

* *Covarr. de Matrim. Part.* 2. *c.* 7. *n.* 12.
† *Fort. tractatu de ult. fine legum illat.* 11.
a *Vasq. l.* IV, *cont. ill. c.* 8.

GROTII.

n *Ut ad accusationes criminum non admittantur*] *Chrysostomus* de Pœnitentia VIII. Καλὸν μὲν ἦν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον. ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites sibi propositum habent: publicorum autem judiciorum accusationes non dicam transigendo abrumpere, sed nunquam eas incipere.*

o *Ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat*] An sapienti capessenda sit respublica vide *Senecam* de otio sapientis.

GRONOVII.

58 *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta sint, quod cuivis e populo exsecutio illorum daretur. §. 1. *Instit. de publ. jud.*

59 *Certi homines*] Fiscales sive Advocati fisci. Et primum instituit Adrianus Aug. *Spartian.* cap. 20.

60 *Nec in fine*] Ne moribundum quidem accipere eucharistian, sive corpus & sanguinem Domini mysticum.

61 *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla potestate publica præditis.

62 *Jus verum*] Innocentiam; an excusatos eos apud Deum reddant.

63 *Utrumvis legem*] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forensibus judiciis solvi.

p *Act-*

voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam 64 si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem p aut 65 adulterum occidit.

2. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere, ita 66 ut jam privatus non sit.

Hujus generis est lex illa in Codice Justinianeo sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice se vindicare vel 67 publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* L. 1. Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: *cuncti*, inquiens, *adversus latrones publicos desertoresque militiæ jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* L. 2. Huc & illud pertinet Tertulliani: q *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est.* Apolog. c. 2.

3. Atque in hoc differt 68 jus occidendi exsules, quos bannitos vocant, 69 ab istarum legum specie, quod ibi præcedit specialis sententia, hîc generale edictum, r accedente facti evidentia, vim latæ sententiæ obtinet.

XVIII. Nunc

GROTII.

p *Aut adulterum occidit*] Vide *Augustinum* de Civitate Dei citatum c. quicunque, 33. *causa* XXIII. *quæstione* VIII. Et c. inter hæc 6. sequente, *causa* XXXIII. *quæst.* II.

q *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est*] *Agathias* lib. IV. (in Orat. *Rustici*) οὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις οὐδὲ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπὸς ἐμφύεσθαι, καὶ προσιζάνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν δῆτα καὶ προσῆκον τῆς ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν· *non solis ducibus aliisve potentibus innasci solet atque immorari bene agendi propositum, sed cuique volenti & licet & honestum est ejus in qua vivit reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro suis viribus promovere.* Vide quæ supra hoc capite, §. IX.

r *Accedente facti evidentia*] *Quintilianus* declamatione CCLX. *quædam sunt reipublicæ læsæ, ad quorum pronuntiationem oculi sufficiunt.*

GRONOVII.

64 *Si dolori lex indulget*] Si vindictæ causa comparata est, si succurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali casu vindictæ ardorem ægre exercet.

65 *Adulterum occidit*] L. 24. D. *ad l. Jul. de adult.* & patre, qui adulterum filiæ. l. 22. §. 2. ibidem.

66 *Ut jam privatus non sit*] Fictione juris pro ministro publico habeatur.

67 *Publicam devotionem*] i. Sacramentum militare adversus latrunculos & milites desertores; nam milites proprie devovere se pro Imperatore atque imperio censentur, *queis fortes acuit devotio mentes*, ut *Claudianus* canit. *Lucanus* 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. *Justin.* 14, 9.

68 *Jus occidendi exsules*] Quintil. decl. 305. *Exsulem intra fines deprehensum liceat occidere.*

69 *Differt ab istarum*] Exsulem occidere non licet, nisi proprio de ipsius persona judicio exsul declaratus & huic pœnæ subjectus sit: istos ex perpetua & semel in omnes promulgata constitutione principis, modo constet desertores & latrones esse.

XVIII. Nunc illud videamus, sintne omnes 70 actus vitiosi tales ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes esse tales. Primum enim 71 actus mere interni, etiamsi casu aliquo, puta per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non possunt, quia, ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non est ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dictant 72 leges Romanæ: *cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obstat quo minus actus interni, ſ 73 quatenus in externos influunt, in æstimationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus 74 inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter philosophos Sopater, Hierocles *, t Seneca †, u inter

* *In Aur. carm. Pyth.* p. 192. *Ed. Needham.*
† *II. Controv.* 12.

GROTII.

ſ *Quatenus in externos influunt*] Ita *Sayrus* lib. III, Thesauri cap. 6.

t *Seneca*] Ejusdem est eodem (*lib.* I.] de Ira c. 14. *Nemo invenitur qui se possit absolvere.* Capite 9. dixerat, [immo *Lib.* II.] *inter cætera mortalitatis incommoda & hæc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor.* Postea cap. 27. *quis iste est qui se profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 26. *omnes mali sumus.* De clementia I, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii forte impulsi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, sed usque ad extremum ævi delinquemus. Etiam si quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.* *Procopius* Gotthicorum III. in oratione Belisarii: τὸ μὲν οὖν μηδ' ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ὅτι ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω· *nihil plane delinquere neque hominis est, neque id rerum fert natura.* Adde *Basilium* Imperatorem cap. 50. [Fallor, an Auctor *Basilium Imp.* heic dixit pro MANUELE *Palæologo*, in cujus *Præceptis de Educatione Principis*, Cap. 50. *Edit. Basil.* 1578. video sententiam hûc adprimè facientem. Nec possum jam expendere, an gemina forte reperiantur eodem capite libri, qui sub hoc titulo, Κεφάλαια παραινετικὰ, tribuitur BASILIO *Macedonio.* Ceterum, ut hoc obiter notem, dictæ *Manuelis ὑποθῆκαι βασιλικῆς ἀγωγῆς* fugerunt oculos, an diligentiam, Clar. FABRICII, in *Bibliotheca Græca* eximio Opere. *J. B.*]

GRONOVII.

70 *Actus vitiosi*] Pœnæ objectum, vel subjecta materia.

71 *Actus mere interni*] Cogitationes de suscipiendis sceleribus. 2, 4. 3.

72 *Leges Romanæ: Cogitationis*] L. 18. D. *de pœnis.* *Rittershus.* 7, sacr. lect. 12.

73 *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æstimentur, non quasi sua natura pœnam judici debeant, sed quasi qui modificent, gravioresque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

74 *Inevitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a se putare.

u inter Judæos Philo, inter historicos *a* Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est*, inquit *b* Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium est, pœna neminem excipiet.* Sopater vero: ἕως ἂν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως· *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint, mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* Quod x Diodorus *c* Siculus vocat συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injurium esse adversus communem hominum imbecillitatem*: alibi, *d* τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι; *oblivisci infirmitatis ejus quæ communis est humano generi.* Is quem dixi Sopater dissimulanda ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quasi quotidianas.*

a Lib. III. c. 45.
b De Ira lib. II, c. 31.
c Lib. XIII. c. 21.
d Lib. XVII. c. 38.

2. Imo dubitari potest an hæc recte & proprie (ii) peccata dicantur, cum 75 libertatem quam in specie habere videntur, in sua generalitate considerata, non habeant. Plutarchus Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν· *oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit 76 paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed 77 huic & nunc inevitabilia, y ob 78 corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese, quam z ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

Pag. 90. A.

XX. 1. Tertio, punienda non sunt peccata, 79 quæ nec directe

GROTII.

u *Inter Judæos Philo*] De Mose libro III. p. 675. c. addi potest *Abenesdras* ad Jobum V, 7. & Rabbinus *Israël* c. 8.

x *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.* (F Lib. XXVI. Eclog. I.)

y *Ob corporis concretionem in animum transeuntem*] Seneca de Ira libro II, cap. 18. *morum varietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

z *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. 9. *causa* XV. *quæst.* I.

GRONOVII.

75 *Libertatem quam*] Etsi fiant sponte, si singulos casus respicias, tamen si universum genus consideres, agnoscas facile quamdam necessitatem, per quam *suos quisque manes patimur.*

76 *Paucos utiliter*] Ut serviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

77 *Huic & nunc*] Certis personis certisque temporibus.

78 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde medicorum dictum? *mores animi sequuntur temperamentum corporis.*

79 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis interest.

(ii) Merito hoc rejicit & confutat PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 5. §. 8. *J. B.*

recte nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est, quia nulla est causa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus [80] quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

L. III. de Ben. c. 6. 2. Tractat hanc quæstionem Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & [81] cur non debeat, adfert multa, sed hoc *Idem eod. lib. c. 7.* præcipuum, quod & ad alia similia extendi potest: *cum res honestissima sit referre gratiam: desinit honesta esse* [82] *si necessaria est*, id est, honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat* [83] *citra judicium solvit*. Mox: *non est gloriosa res gratum esse*, [a] [84] *nisi tutum est ingratum fuisse*. Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: [b] *ego reum* [85] *non laudari desidero, sed absolvi*.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. [c] Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento

GROTII.

a *Nisi tutum est ingratum fuisse*] Idem *Seneca* de Beneficiis I, c. I. *Ita demum turpe est non reddere* (beneficia nempe) *si & licet*. Pater *Seneca* controversiarum V, 34. *Dicis mihi, hoc facere non oportet; huic rei æstimatio immensa est, itaque nulla vindicta est*. Augustinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *sic igitur quod adversus vos leges constitutæ sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini*.

b *Ego reum non laudari desidero, sed absolvi*] Est hoc V, contr. 33. simile libro IV. controversia 25. *Non speramus, ut probet* [Flaminium *Judex*], *sed ut* dimittat. Et in Excerptis VI. 8. *Multum interest objurges, an punias*. Sunt enim quædam ut Cimone ait *Plutarchus*: ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινος, ἢ κακίας πονηρεύματα· *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina*, (pag. 480. A.)

c *Negant enim Stoici*] Contra eos bene *Diodorus Siculus* in fragmentis (E Lib. XXI. Eclog. 8.) συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα· *venia melior pœna exactione*. Pro Christianis sententiam dicet *Cyprianus* epistola LII. *alia est philosophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat*.

GRONOVII.

80 *Quarum coactionem*] Necesse est enim, ut sponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

81 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

82 *Si necessaria*] Si ad eam legibus & metu adigimur.

83 *Citra judicium*] Non coactus in foro sententia judicis.

84 *Nisi tutum est*] Liberum ab animadversione magistratus.

85 *Non laudari desidero*] Non magnum & eximium, sed insontem apparere.

d *Non*

to apud Stobæum, titulo de magiſtratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, ſed levi argumento. *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remiſſio eſt: ſapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ*. Nam ſi intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id eſt ſine injuria puniri poſſe, 86 jam non ſequetur ſi quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam eſſe pœnam a ſapiente, id eſt, omnino oportuiſſe exigi, dicemus id non ſemper accidere, ac propterea hoc ſenſu pœnam poſſe eſſe non debitam, ſed licitam tantum. Atque id verum eſſe poteſt tum ante legem pœnalem, tum poſt eam poſitam. *Senec. de Clem.* II. 7.

XXII. 1. Ante legem pœnalem conſtitutam dubium tamen non eſt quin pœnæ locus eſſe poſſit, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt, ut puniri licite poſſit: ſed [d] non ideo ſequitur debere eam exigi: quia 87 hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt, cum ipſa pœna. Quare ſi fines illi per ſe 88 morali æſtimatione neceſſarii non ſint, aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles aut neceſſarii, aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint, jam apparet nihil eſſe quod ad pœnam exigendam præciſe obliget. Sit primi exemplum in 89 peccato pauciſſimis cognito, cujus proinde publica traductio non neceſſaria ſit, aut damnoſa etiam: quò illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit: 90 conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit.* Secundi in eo qui bene 91 merita aut ſua aut parentum repenſari digna culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, (kk) *beneficium ſuperveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non ſit. *Ad Q. fr. Ep.* 1, 2. c. 2. *De Benef.* VI. 6.

2. Et

GROTII.

d *Non ideo ſequitur debere eam exigi*] *Julianus* de Euſebia: οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τούτους ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· *non enim, ſiqui ſunt meriti male tractari punirique, hos perire utique neceſſe eſt.* (Orat. III. p. 115. B. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

86 *Jam non ſequetur*] Poteſt enim quivis debitum ſibi remittere ac condonare.

87 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna ſit an non, conſtituendum eſt pro conſecutione certa vel dubia finium, qui *num* 6. expreſſi ſunt, punitionis ex ipſa pœna.

88 *Morali æſtimatione*] Judicio prudentis & boni viri.

89 *Peccato paucis cognito*] In quo plus prodeſt ignorantia vitii quam cognitio virtutis. *Juſtin.* 2, 2.

90 *Conquiri neceſſe non*] Ut Trajanus conſtituit de Chriſtianis. *Plin.* 10. ep. 98.

91 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio ſororis. *Flor.* 1, 3. Adde *Cicer.* in Vatin. 6.

(kk) Sed in Mss. & optimis Editionibus ita locus ſeſe habet: *Sic beneficium ſuperveniens* INJURIA *adparere non patitur.* Quod planè alium ſenſum exhibet: & ne quidem ſecundum lectionem vitioſam verba ad rem facerent. *J. B.*

2. Et hæc pars una eſt clementiæ a pœna liberans: quam re-
Sap. XII, 19. ſpiciens Hebræus ſapiens dixit: *δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· juſtum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod 92 per ſe ſpectatum non quidem juſtitiæ, ſed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abſtineri, niſi major ac juſtior 93 caritas quaſi irrefragabiliter obſtet. Appoſitus eſt ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: *τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾷον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· juſtitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino reſpuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recuſat ſuavem & blandam gratiarum faciem.*
Ad Q. fr. I, 2. c. 3. Cujus ſenſus partem priorem ſic expreſſit Cicero: *Via juris ejuſmodi eſt quibuſdam in rebus, ut nihil ſit loci gratiæ:* poſteriorem ſic Dion Pruſæenſis oratione ad Alexandrinos: *χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη· boni præſidis eſt, ignoſcere.* Favorino: *ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτό ἐστιν ἄφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι· ea quæ dicitur clementia apud homines, eſt tempeſtiva relaxatio de ſummo jure.*

XXIII. Poſſunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino ſit exigenda, [e] ut in peſſimi exempli ſceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut ſi bonum publicum omitti eam exigat, De Clem. I. 7. aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, ſapiens, non ignoſcit. Quaſi vero nobis non liceat 94 cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum diſputationum [f] circa voces conſumitur, quod philoſopho apprime cavendum eſt. Nam ut veriſſime dixit ſcri-
* Lib. II. c. 28. ptor * ad Herennium: *vitioſum eſt controverſiam intendere propter nominum mutationem:* quod Ariſtoteles dixerat, † *εὐλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.*
† Topic. I. 14. (17.)

XXIV. 1. Major eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem, quia

GROTII.

e *Ut in peſſimi exempli ſceleribus*] Joſephus: *πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipſe in naturam peccet.* (Antiq. Jud. XVII. 7.)

f *Circa voces conſumitur*] Extra uſum, ut ait Scholiaſtes Horatii. *Auguſtinus* contra academicos; *turpe diſputationibus in verborum quæſtione immorari, cum certamen nullum de rebus remanſerit.*

GRONOVII.

92 *Per ſe ſpectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam aut ſecuritatem privatorum.

93 *Caritas*] Erga probos, quos periculum eſt, ne lædat maleficus, ſi priora ſcelera ei ſunt impunita.

94 *Cum vulgo loquendi*] Uſu, *quem penes arbitrium eſt & vis & norma loquendi.*

g Qua-

quia legis auctor 95 aliquo modo legibus ſuis obligatur; ſed hoc 96 diximus verum eſſe g quatenus auctor legis 97 ut pars civitatis ſpectatur, non qua civitatis ipſius perſonam atque auctoritatem ſuſtinet. Nam qua talis eſt poteſt legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura eſt, 98 ut a voluntate humana pendeat, non in origine tantum, ſed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, niſi probabili de cauſa, peccaturus alioqui in regulas 99 juſtitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere poteſt, ita 100 & vinculum ejus circa perſonam aut factum ſingulare, manente de cætero lege, Dei ipſius exemplo, qui Lactantio teſte, *legem cum poneret, non utique ademit ſibi omnem poteſtatem, ſed habet ignoſcendi licentiam.* h *Imperatori*, inquit Auguſtinus, *licet revocare ſententiam, & reum mortis abſolvere & ipſi ignoſcere.* cauſam explicat, *quia non eſt ſubjectus legibus qui habet in poteſtate leges ferre.* Seneca Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo non poteſt: ſervare nemo præter me.*

De Ira Dei, c. 19.

De Clem. l. 1. c. 5.

3. Sed hoc quoque faciendum non eſt niſi cauſa ſubſit probabilis. quæ autem ſint cauſæ probabiles, quanquam non poteſt præciſe definiri, tenendum tamen eſt, majores eſſe debere poſt legem, quam quæ ante legem ſpectabantur, quia legis auctoritas, quam ſervari utile eſt, ad cauſas puniendi acceſſit.

XXV. Cauſæ autem liberandi aliquem a pœna legis ſolent eſſe 1 aut intrinſecæ, aut extrinſecæ. Intrinſeca, cum 2 ſi non injuſta, dura tamen eſt pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinſeca, ex merito aliquo, aut alia re commendante:

GROTII.

g *Quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur*] Vide quæ ſupra in textu & notis hoc libro c. IV, §. 12.

h *Imperatori licet revocare ſententiam*] *Symmachus* lib. X. epiſt. 63. *Alia enim eſt conditio magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ ſi ſint legibus mitiores: alia divorum principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere.* Idem diſcrimen inter regem & judicem eſt apud *Themiſtium*, oratione V. (Or. XVIII. pag. 227, 228. *Ed. Harduin.*)

GRONOVII.

95 *Aliquo modo legibus*] Ut non poſſit de illarum ſeveritate ſemel ſtatuta remittere.

96 *Diximus verum eſſe*] 2, 4. 12.

97 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus eſt legis, ſed qua & ipſe & leges ſubjiciuntur legi majori, quæ eſt, *ſalus reipublicæ ſumma lex eſto.*

98 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum ſit latori ſumma poteſtate prædito ferre legem vel non ferre, ſed etiam abrogare aut ſervare.

99 *Juſtitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio ſtatus.

100 *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare, perſonam, aut caſum ſingularem, excipiendo.

1 *Aut intrinſecæ aut extrinſecæ*] Implicitæ ipſi negotio aut exterius accedentes.

2 *Si non injuſta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non eſt ex atrociſſimis ejus generis: ut Thraſea clementiam ſuaſit in crimine Antiſtii apud *Tacitum* 14, ann. 48.

dante: aut etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt 3 ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, i tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem ſed 4 difficulter ſuperabilem, committuntur: ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet, ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo fœdere verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia neſciunt quid faciant*, k adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Johannes Chryſoſtomus.

Lib. 1, c. 46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe eam obſervari. Non diſtinxit enim 5 inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam & Sotum reprehendit, quod dicant 6 legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe 7 putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, quæ ſæpe libere & dari & omitti

Lib. 1, c. 26. & c. 46.

GROTII.

i *Tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit*] Multa ad hanc rem utilia congeſſit *Gratianus* cauſa 1, quæſtione VII.

k *Adductum Theodoſium*] Hiſtoriam vide apud *Zonaram*.

GRONOVII.

3 *Ratio univerſalis*] Ut in Horatii cæde ſororis. Ratio univerſalis legis de homicidio eſt ſecuritas privatorum a privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea ſufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio ſpecialis eſt, ne quis ob temerariam rixam aut ſperatum commodum hominem perimat: hæc cauſa ceſſabat in Horatio: dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hoſtis lugebatur, neque de hereditate cogitare tum quidem illi vacabat.

4 *Difficulter ſuperabilem*] Quippe non niſi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in poteſtate habent.

5 *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ ſemper ineſt legi, & quam neceſſario ſequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri poſſe, quamvis nullum ſit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum eſt; ut in Mauro Veneto.

7 *Putaſſent ſolam ſcripturam*] Quaſi hæc ſententia ſtatuatur, verba legis obligare ſine ratione, quæ anima legis eſt. Male: ſufficit enim ratio univerſalis, quæ ipſam occaſionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

l Pu-

omitti potest, referenda sit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut 8 ex caritate aut ex 9 justitia rectrice dictetur, eò referri potest. Aliud enim est legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, est meritum; cujus ergo, est utilitas ex pœna. 1 Puniendus nemo est ultra meritum, quò ea pertinent quæ ex Horatio jam ante protulimus; & Ciceronis illud, *est pœnæ modus sicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas.* Ideo pœnam 10 æstimationis nomine appellat Papinianus. Et Aristides Leuctrica * secunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid 11 ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero, in epistola pro Lycurgi liberis, † æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait, ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. 12 Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

Epist. XV. ad Brut.
L. Sanctio. 41. D. de pœn.
* *Leuctr. I. pag. 94. C. Tom. II.*
† *Pag. 114. B.*

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt m causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ 13 idoneitas ad utrumque. Vix quisquam 14 gratis malus est, aut si quem malitia propter seipsam delectat, is 15 ultra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: *ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam 16 & declinandi mali impetum comprehendo, qui *Jac. I, 15.*

GROTII.

l *Puniendus nemo est ultra meritum*] Bene hac de re disserunt Mediolanenses in oratione quæ apud *Guicciardinum* est libro XVII. Confer quæ hoc capite habuimus §. II. & quæ habituri sumus libro III, cap. XI. §. I.

m *Causa quæ impulit*] Chrysostomus X. de statuis: οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν εἶναι κόλασιν, ἀλλὰ τὰ εὐκατόρθωτα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. *Non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, sed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* Et in secunda oratione cur obscurum sit vetus testamentum, hinc probat calumniatorem pejorem esse fornicatore, fure, homicida.

GRONOVII.

8 *Ex caritate*] Christiano & benigno judicio ac sensu de proximo.

9 *Justitia rectrice*] Ratione status, ut in Hannone apud *Justin.* XI, 4.

10 *Æstimationis*] Quod in ea observetur medium inter nimium & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque sibi transscendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita, ut supplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna respondeat.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, sine spe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, sed propemodum Satanæ instar malus est.

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

qui maxime est naturalis, ideoque inter appetitus honestissimus: unde quæ mortis, carceris, doloris, aut summæ egestatis vitandæ causa injuste fiunt, maxime excusabilia videri solent.

* Orat. in Steph. I. p. 616. B.

2. Et huc illud Demosthenis * pertinet: *æquum est, his qui, cum divites sint, mali sunt, magis irasci, quam his quos egestas impellit: nam apud humanitate utentes judices necessitas aliquid adfert veniæ, cum si qui in rerum affluentia injusti sunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excusat Polybius † quod, impendentis periculi respectu (ll), federis cum Græcis in Ætolos initi leges non implessent. Aristoteles: a ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι᾽ ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· *magis voluntaria est incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* n *Dolor autem hominem quasi extra se rapit, naturæ exitium adferens: voluptas nihil tale,* o *ideo plus habet voluntarii.* In eundem sensum insignis est p locus apud Porphyrium, 17 de non esu animalium libro tertio *b*.

† Lib. IV. c. 30.

a Ethic. Nicom. III. 15.

b Pag. 291. Ed. Lugd. 1620.

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut 18 imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ, (mm) *consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut 19 delectantia, aut delectantium causa, quæ utilia vocantur, ut possessionum abundan-

GROTII.

n *Dolor autem hominem quasi extra se rapit*] Vide egregiam comparationem furis & adulteri *Proverbiorum* VI, 30. & seqq.

o *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: πάντα μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δ᾽ ἐπιθυμία· διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπίπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· μόνη δ᾽ αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος· *omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem statum moveant atque concutiant, [neque sanum esse sinant] sed omnium harum gravissima est cupido. nam cætera, quia extrinsecus ad nos impetum faciunt nosque pulsant, videntur velut invitis evenire: at sola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis sponte esse nostra videtur.* (Pag. 764. C.)

p *Locus apud Porphyrium*] Et similis apud *M. Antoninum* de vita sua libro II. (§. 10. *Ed. Gatak.*) ubi iram & cupiditatem inter se confert. *Plutarchus* Romulo: ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας, ἀνατραπέντα· *Commovens animum causa plus excusationis ei præstat, qui ex graviore causa, velut ictu validiore, evertitur.* (Pag. 38. A.)

GRONOVII.

17 *De non esu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abstinentia vescendi animalibus.

18 *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, sed ipsi fingunt bonum putantque, quod non est.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

(ll) Parum adcurate hoc dicitur. Inspice locum, in ora libri à me distinctè indicatum. *J. B.*

(mm) Axioma Stoïcorum, apud DIOGENEM LAËRTIUM, *Lib.* VII. §. 125.

q *Ima-*

tia. 9 Imaginabilia non autem vere bona sunt; 20 excellentia ... alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: ... quo magis a natura abeunt, eo 21 sunt fœdiora. Et hos tres ... us Johannes his vocibus exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυ- ... τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. Primum enim membrum 1. Johan. II. 16.
... ptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium ... gloriæ consectationem & iracundiam complectitur. Philo ... ecalogi explicatione * omnia mala esse dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ *Pag. 765. E.
... ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro sexto: † *virtus est iram* † Cap. 5.
... *re, cupiditatem compescere, libidinem refrænare. Nam fere om-* ... *ia fiunt injuste atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* quod ... repetit.

XX. 1. Causa, quæ a delinquendo abstrahere debet, gene- ... est injustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis; sed ... 22 quæ respectum habent extra peccantem. Injustitia eo est ... quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum ob- ... 23 delicta consummata, postremum quæ 24 ad actus ali- ... sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque ... gravius, quo ulterius processit. In utrovis genere ea injusti- ... eminet, quæ 25 communem ordinem perturbat, ac proinde ... imis nocet. Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est ... vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est ma- ... onium: postremo quæ res singulas expetibiles spectat, sive ... te subtrahendo, sive dolo malo causam dando damni.

. Possunt hæc ipsa subtilius dividi, sed quem indicavimus or- ... m Deus in decalogo secutus est. Nam 26 parentum nomine, ... naturales sunt magistratus, etiam alios rectores par est intel- ... quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur ... dictio homicidii: deinde matrimonii sanctio, inhibitis adul- ... : tum furta, & falsimoniæ: loco ultimo delicta inconsum- ... Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum

27 qua-

GROTII.

... *Imaginabilia non autem vere bona* ... Seneca *epist.* XVI. *naturalia de-* ... *finita sunt, ex falsa opinione nas-* ... *ubi desinant, non habent.* Vide ... in tractationibus morali- ... Rom. VI. ad 2 Cor. XI, 12. ad ... I, 14.

GRONOVII.

... *Excellentia supra alios*] *Cicero* I, 9.

... *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea est peccatum.

22 *Quæ respectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, sed etiam alius, neque id meritus, læditur.

23 *Delicta consummata*] Facinora perpetrata.

24 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

25 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

26 *Parentum nomine rectores*] Magistratus, præceptores, doctores, seniores & quosvis superiores, quibus ut sua constet veneratio publicæ tranquillitatis interest.

27 qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum babile est, ut in incendio & 28 perfosso aggere multorum sun calamitates & mortes etiam spectandæ sunt.

3. Ad injustitiam, quam generalem causam posuimus, r ir dum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, i manitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ au delictum. Apparet quoque major pravitas f si quis sæpius quit: quia 29 habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc int potest quatenus natura æquum sit quod 30 apud Persas fie t ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem venire enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis su aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ

E. XVIII. nus immutarunt, in quibus ipse Deus apud Ezechielem nu se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeo Thuc

Lib.1.c.86. deum illud aptari potest: διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι

GROTII.

r *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum insignem in Lucæ verbis apud *Xiphilinum* ex Dione. [In Editionibus præcedentibus, loco vocum illarum, *Lucæ verbis*, positum fuerat, *Lucii vita*. Nimirum Editores putaverant ita emendandum locum, quum nescirent quid sibi vellet. Hi tamen simul monere debuerant, quis sit ille *Lucius*, ad cujus Vitam, à *Xiphilino* scriptam, uctorem nos amandare voluerunt. Est quidem heic mendum, sed in solâ voce *Lucæ*: quod nos detexisse speramus. Nimirum in animo habuit Auctor, quod de *Avidio Cassio* dicit *Marcus Antoninus*, in Oratione ad Milites habitâ, ubi eo atrociorem esse ejus rebellionem demonstrat, quòd violaverit jura amicitiæ, φιλίαν ὑπερβάντα. Vide reliqua, *pag.* 277 B.C. *Ed. H. Steph.* Sensus ille, ut quivis videt, omnino ad rem, de quâ agitur, facit. Auctor voluerat dicere *in Marci verbis*: sed incogitantiâ quadam, ortâ ex adfinitate nominum familiarium, quibus duo Evangelistæ gaudent, vel Auctor ipse, vel Exscriptor, *Lucam* pro *Marco* nobis obtulerunt, ut habent Editiones vivo Auctore in lucem emissæ, & illa etiam anni 1646. post obitum ejus prima. *J. B.*]

f *Si quis sæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν ἀνθρώπου· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλ ἑστηκότος τοῖς λογισμοῖς· ὅσῳ γὰρ σιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι ὑπάρχομεν· *aliquando ignorasse vita exigat, hominis est: at in u rebus sæpius aberrare, emotæ est me quo enim plura sunt in quæ incid delicta, hoc majorem pœnam commere* [DIOD. SIC. è Lib. XXI. Eclog

t *Ut vita anterior simul cum deli æstimationem veniret*] Asinius P *qua major pars vitæ atque ingenii f ea judicandum de homine est.* Cicero Sul. *Omnibus in rebus, judices, qu viores majoresque sunt, quid quis rit, cogitarit, admiserit, non ex cri sed ex moribus ejus, qui arguitur, est derandum.* (Cap. 25.)

GRONOVII.

27 *Qualitas ejus*] Id damnum commodum, quod præsens dabo, pecco, sed etiam, quod gravi latius patens ex præsenti cons rum est.

28 *Perfosso aggere*] Ut per ea cunam aqua immodica effundat prædia & fundos ejus, quem l volumus.

29 *Habitus mali*] Consuetudo candi odiosiorem facit peccantem unicum delictum.

30 *Apud Persas*] Herodotus l. 137.

ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· *dupliciter pœnas merentur, eo quod ex bonis*
mali facti sunt. Quod & alibi dixit : ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρ- *Lib.* III.
τάνει, *quia ipsos peccare minime decebat.* c. 67.

Itaque optime Christiani veteres in 31 pœnis canonum æsti-
mandis u non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ
quod præcessit & quod sequitur; ut ex Ancyrana & aliis Synodis
patere est. Sed & * lex posita adversus vitium specialem 32 quan- * *Rom.* VII.
dam malitiam veteri superaddit : quod ita docet † Augustinus: 13.
x *lex prohibens omnia delicta congeminat : non enim simplex peccatum* † *De vera*
est non solum malum, sed etiam vetitum committere. Tacitus: a *si* *relig.* c. 6.
velis quod nondum vetitum est, (nn) *timeas ne vetere : at si prohibita* a *Ann.* III.
impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est. c. 54.

XXXI. 1. Personæ aptitudo, aut ad considerandas 33 causas
avertentes, aut ad suscipiendos 34 affectus incitantes, considerari
solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstan-
tiis actus. Nam & pueri, & feminæ, & crassi ingenii homines,
maléque educati, justi & injusti, liciti & illiciti discrimina minus
habent cognita : & in quibus bilis prævalet, iracundi sunt, in
quibus sanguis, ad venerem proni; tum vero 35 huc juventus,
36 illuc senectus propendet. Andronicus Rhodius: φαίνεται τοίνυν *Paraphr.*
ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ *in Ethic.*
ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· *videtur factis turpibus excusationis ali-* *Nicom.* Lib. VII.
quid 37 *adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum c. 10. p.
accen- 444.

GROTII.

u *Non nudum delictum voluerunt aspici*] *Canon Ancyranus* XXV. *Chrysostomus* ad II ad Corinthios cap. II. ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν· *unde discimus pœnitentiæ fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed & propositi & moris eorum qui peccarunt.* Idem III. de Sacerdotio : οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν πλημμελημάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως· *non enim ad solam mensuram delictorum pœna imponenda est, sed & inquirendum quis fuerit ejus qui peccavit animus.*

x *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene *Chrysostomus* : ἐνταῦθα οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· *hic non tantum par jus dignitatemque ostendit Judæi & Græci, sed & Judæum hoc ipso prægravari quod legem acceperit.* Deinde: ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. *Nam qui plus institutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.*

GRONOVII.

31 *Pœnis canonum*] Quos irrogant canones conciliorum.

32 *Quandam malitiam veteri*] Simul atque quod improbum est per se, etiam lege vetitum est, jam plus vice simplici obligat.

33 *Causas avertentes*] Rationes quæ deterrent a peccando.

34 *Affectus incitantes*] Merum crediti mali & desideria verorum aut imaginariorum bonorum.

35 *Huc juventus*] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

36 *Illuc senectus*] Ad iracundiam.

37 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

(nn) Locus iste *Taciti*, rectè expensus, nil ad rem facit. *J. B.*

accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac
dum ſedatus dolor, ita ut rationem audiri vix ſinant: ſunt
illorum affectuum delicta merito minus odioſa quam quæ ex
luptatis naſcuntur deſiderio, quod & 38 minus efficaciter mo
& differri y & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius
Nic. VII, 7. teſt. Ariſtoteles Nicomachiorum ſeptimo: *ὁ θυμὸς φυσικώτερον
ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαι
magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum
cedunt minimeque ſunt neceſſaria.*

2. Omnino enim illud tenendum eſt, 39 quo animi elige
judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis,
Cap. 6. quod delinquitur minoris eſſe. Ariſtoteles dicto libro: *μᾶλ
ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπε
λὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σ
δρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσαιεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική,
περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά· minus temperantem dicin
hunc, qui a motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tent
quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo
vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe
tandus eſt, ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi, aut gra
dolor ex penuria eorum 40 quibus negatis natura doleat?* Quic
convenit illud Antiphanis:

z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit,
Hunc, ſi eſſet pauper, quid non facturum putas?*

GROTII.

y *Et aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt*] Chryſoſtomus ad Galatas: *ἡ ἐπιθυμία μῖξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μῖξιν· cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* Tertullianus libro II. ad uxorem: *non quanto grandis eſt continentia carnis quæ viduitati miniſtrat, tanto, ſi non ſuſtineatur, ignoſcibilis videri poteſt. difficilium enim facilis eſt venia. Quanto autem habere in Domino perpetrabile eſt uti noſtræ poteſtatis, tanto culpabilius eſt non obſervare quod poſſis.* (Cap. 1.) & mox, *quanto poteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* (Cap. 3.) Adde *M. Antoninum*, loco modo indicato, ubi Theophraſto auctore utitur.

z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit*] *Chryſoſtomus* de providentia IV. *ὥστε ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν στέναξον, ἐπειδὰν πλούσιος ὢν ταῦτα ποιῇ. μει
γὰρ δίδωσι τιμωρίαν· quare ubi div
videris injuſtum, avarum, rapacem,
magis eum miſerare, quod talia dives
ciat. Ob id ipſum enim punietur g
vius.*

GRONOVII.

38 *Minus efficaciter*] Deſiderium
luptatis non tam acres habet ſtimu
nec tam brevia tempora, & laxior
materiam cupidinis ſedandæ quam
lor & iracundia.

39 *Quo animi eligentis*] Quanto
vius lumen rationis occæcatur & off
ditur affectu vel perturbatione alic
ut cauſas avertentes videre ac pon
rare nequeat, qui affectibus illis i
pellitur; quantoque illa perturb
frequentior, violentior & magis rep
tina eſt; tanto excuſabilius delict
& leviore pœna puniendum.

40 *Quibus negatis*] Quibus ægre
remus.

quæ in senum amores passim in comœdiis legimus. Ex his tur caufis æstimandum meritum intra quod pœna consistere beat.

XXXII. 1. Tenendum autem est quod Pythagorici dicebant, stiam esse a τὸ ἀντιπεπονθὸς, id est, parem passionem in pœnis, 41 non ita accipi debere quasi qui alteri nocuit 42 deliberato sine caufis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti amplius ferre debeat. Id enim non ita esse 43 ipsa lex, quæ *Exod.*
um omnium perfectissimum exemplar est, ostendit, cum furta XXII. 1.
druplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, b ultra
ll condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut mosthenes in Timocratem nos docet. *Leges*, inquit Ambrosius, Pag. 476.
a quæ detracta sunt alicui 44 cum injuria personæ aut 45 rei ipsius C.
mulo restitui imperant, quo furem a detrahendo 46 aut pœna de- * *Offic.* III.
reant, 47 aut mulcta revocent. Aristides Leuctrica secunda: 3.
τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι, τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόν- † *Tom.* II.
ι δίδονται περὶ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον· *his qui judicio illa-* pag. 133. C.
sibi injurias persequuntur, majora leges permittunt pro vindicta gere, quam quæ ipsis acciderant. 48 Seneca de judicio post hanc am:

scelera 49 taxantur modo
Majore nostra

2. c Apud Indos, ut Strabo a notat, qui quem mutilasset, a *Lib.* XV.
supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus, pag. 710.
e Aristotelis nomen præferunt, legimus: οὐ δίκαιον, εἴ τις τὸν b *Lib.* I.
ὀφθαλ- c. 34.

GROTII.

Τὸ ἀντιπεπονθὸς] Ταυτοπάθεια *mensum*lo. (Prompt. Lib. 1. Tit. 2. 54.)

Ultra dupli condemnationem] Alludit locus *Apoc.* XVIII, 6. *Reddite illi.* Hercules Minyas, qui a Thebis sine jure tributum extorserant, lum coëgit ejus tributi pendere *duplum*. *Apollodorus* lib. II. (c. 3. 4.)

Apud Indos] Apud Indorum alios um morte punitum notavit *Nicolaus Damascenus*.

GRONOVII.

41 *Non ita accipi debere*] Nempe ut ne quod modicum est, puniatur atrociter; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio lo: non vero, quasi non debeat esse major dolor patientis quam passi injuriam.

42 *Deliberato & sine*] Non abreptus superveniente affectu, sed consilio.

43 *Ipsa lex*] Dei per Mosen Hebræis data.

44 *Cum injuria personæ*] Vexatione, justo supplicio.

45 *Rei ipsius cumulo*] Pensione ampliore, quam quanti res erat ablata.

46 *Aut pœna*] In corpore.

47 *Aut mulcta*] In pecunia vel patrimonio.

48 *Seneca*] *Herc. fur.* 746.

49 *Taxantur modo majore nostra*] Apud ipsum *vestra*. Et loquitur de regibus & magistratibus per apostrophen, eosque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

50 *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

d *Philo*]

ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθ *justum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, sed amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut 51 par sit pericul innocentis & nocentis, ut recte ostendit d Philo, quo loco homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari pot quod delicta quædam e non consummata, & ideo consumm minora, 52 nocumentum infligant par cogitato, quod in l

Deut. XIX, 19. Hebræa f de falso teste proditum, & in lege Romana de eo hominis 53 occidendi causa cum telo ambulavit. Cui consequ est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia m

Pag. 789. E. te nihil est gravius, eaque iterari non potest, ut Philo notat di loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen int dum pro merito cruciatibus.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectat sed cum respectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauper onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit m lum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur

Lib. VI, *de Rep. c. ult.* Romana: unde 54 harmonicam proportionem exstruxit Bodin cum tamen revera simplex hic sit & qualis in 55 numeris æqu tas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad numm quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, item nummi. At fatendum, sæpe in lege Romana id non fieri ἀ προσωποληψίας, id est sine nimio 56 personarum & qualitatum factum non pertinentium respectu, a quo vitio longissime se per abest lex Mosis. Et hæc quidem, ut diximus, intrinseca est pœ taxatio.

XXXIV. S

GROTII.

d *Philo*] Secundo de legibus specialibus, (*pag.* 789, *& seq.*)

e *Non consummata, & ideo consummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus observatione mira percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat,* (Hist. Nat. VIII. 16.)

f *De falso teste proditum*] Et de eo qui uxorem stupri insimulavit, ut dotem lucraretur. *Deut.* XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex causa injusta aliquem in judicium deduxerit, alienum sibi vindicans. *Exod.* XXII, 9.

GRONOVII.

51 *Par sit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare instituit innocenti, ut quoque absterreatur.

52 *Nocumentum infligant par*] T graviter puniantur, quam si perf essent, non tantum destinata.

53 *Occidendi causa cum telo*] perinde tenetur l. Cornelia de sicar atque is qui hominem occidit l. 1. *ad l. Corn. de sicar.*

54 *Harmonicam proportionem*] V *Hornei.* 3, ethic. 12, 8.

55 *Numeris æqualitas*] Propo arithmetica.

56 *Personarum & qualitatum*] eum, qui uxorem in adulterio dep hensam occiderit, humiliore loco situm, in exsilium perpetuum ire ju in aliqua dignitate positum ad tem relegat, l. 1. §. 5. D. *ad l. Cor* Similis προσωποληψία in l. 12. D. *incend. rui. nauf.* l. 45. D. *de inju* l. 11. *de sepulcro violato.* l. 1. *de abig* l. 1. *de furibus balneariis.*

g

XXXIV. Sed 57 intra concessum modum ad minimum ducit caritas ejus qui punitur, nisi plurium 58 justior caritas aliud suaderet ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum g de pascuo quam de domo, Exod. XXII, 1. & 7, 9. Justinus de Scythis: *nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine* Lib. II. *tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid salvum esset,* c. 2. *si furari liceret?* Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX. ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν· *legis auctor cum sciret* h *illis in locis dominos res suas custodire non posse, custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi 59 aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit,* inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, * *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed 60 in judiciis magis illud, 61 in legibus hoc sequendum est, 62 ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia 63 pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis. Lib. IV. Ep. 9. * L. 16. §. 10. D. de pœnis.

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem 64 in

GROTII.

g *De pascuo quam de domo*] Vide Maimonidem Directore III, 41. *Cicero* pro Sexto Roscio Amerino: *atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.* (*Cap.* 40.)

h *Illis in locis*] In balneis. morte plectebantur Athenis fures balnearii, si æstimatio esset major decem drachmis. *Demosthenes* contra Timocratem. Adde l. 1. D. *de furibus balneariis.* [Lex *Solonis* exstat *pag.* 476. C. Orationis Demosthenicæ: sed in illâ agitur tantum de iis qui furabantur in Gymnasiis aut Portubus. Dicemus plura, Deo dante, in Notis Gallicis. J. B.]

GRONOVII.

57 *Intra concessum*] Ut ex eo genere pœnarum, quod delicto respondet, id eligatur, quod lenissimum est.

58 *Justior caritas*] Erga tot innoxios bonosque, qui lædi possunt & læduntur facilius, si nulla aut levis pœna sit.

59 *Aliquid detrahit*] Hinc illud *Terentii* Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et *M. Senecæ* controv. 12. *Solet fieri.*

60 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

61 *In legibus hoc*] Ut statuamus ac minemur graviorem.

62 *Ratione habita temporis*] Nisi circumstantia temporis in utrisque aliud requirat.

63 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna proposita proficere volumus, pertinet ad universos, sicut & leges universalia complectuntur: at culpæ per judicium æstimatio singulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior est propensio.

 i Supe-

64 in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: † *pœnam si tuto poterit, donet, sin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum a laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας, i *supplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: b *erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret.* Isæus (oo) quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed k pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis c est monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων· *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.*

Lib. 1, de Cl. cap. 2.
† *Ibid. c. 20.*
a *Biblioth. 1. 70.*
b *Cap. 24.*
c *Ad Nicocl. p. 19. D. Ed. H. Steph.*

2. l Augustinus 65 comitem Marcellinum sic admonet sui officii: *mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam, ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque 66 in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent, 67 terruit divina censura, 68 ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad 69 culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer*

GROTII.

i *Supplicia meritis minora*] Justin. II. Hunnis scribens, Ῥωμαίοις ἔνεστι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας ἰσοῤῥόπως τοῖς πλημμελήμασι· *Romanis mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantium merito.*

k *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc sibi volebat Henricus Imperator symbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex Theodoricus apud *Cassiodorum* XI, 40. *Qui periculose justi sumus, sub securitate semper ignoscimus.*

l *Augustinus*] Epistola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones, I. *causa* XXIII. *quæst.* V. Vide, si placet, ad *Augustinum* eundem epistolam *Macedonii*, & eam qua respondet *Augustinus* numeris LIII. & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in excerptis *Johannis Antiocheni* ex manuscripto *Peiresčii*, (pag. 850.) *Macedonius* ad *Augustinum*: *officium sacerdotii est, intervenire pro reis.*

GRONOVII.

64 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna.

65 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis & provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

66 *In hoc*] In hanc rem.

67 *Terruit divina censura*] Illa cujus meminit *num.* 3. judicium Dei, quod ipsi de se futurum exspectabant.

68 *Ut cogitarent*] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipsi essent peccatores apud Deum, & eum sibi propitium optarent.

69 *Culpam officii*] Se officio deesse aut eo male fungi.

(oo) Nullibi exstat talis sententia in Orationibus *Isæi*, quæ circa controversias civiles omnes versantur. Aut valde fallor, aut habet hoc Auctor noster è Notis FRIDERICI LINDENBROGII, qui ad *Ammianum*, XXVIII. 1. simul cum locis *Capitolini* & *Isocratis* heic laudatis, tamquam ex *Isæo* addit verba sequentia: Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρᾳοτέρως δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. *J. B.*

diter agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam potestatem.

XXXVII. Speramus nihil a nobis prætermissum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ m Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est 70 damni, 71 frequentiam talium peccatorum, 72 quantitatem concupiscentiæ, & operis facilitatem, ad sua loca retulimus; nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat † Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. n Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve, ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere a peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est. Eventus ad causas abstrahentes.

† *L. Aut facta*, 16. §. 1. *D. de pœnis.*

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi, & supra ostendimus & passim docent historiæ: ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus 73 duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat. nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ 74 tuto nec nisi nocentibus nocet,

GROTII.

m *Maimonides*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. sicut dignum, 6. *de homicidio voluntario vel casuali.*

n *Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem*] Philo lib. I. de legibus specialibus: εἰ γὰρ ταὐτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾽ ἄρχοντ᾽ ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφιεμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾽ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· *non idem est patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magistratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & sacro, in die festo, in conventu, in sacris publicis.* (Pag. 805. E.) Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit, 7. in fine D. de injuriis. *Persona atrocior injuria fit, ut cum magistratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, si ludis & in conspectu. nam populi Romani in conspectu an in solitudine injuria facta sit, multum interesse ait.* [In hac Lege laudanda Auctor tacite sequitur emendationem rectam Summi CUJACII, qui pro *Prætoris in conspectu*, legendum censuit, *Populi Romani in conspectu*, erroremque ex siglis ortum demonstravit. *J. B.*]

GRONOVII.

70 *Damni*] Quod per injuriam sive peccando datum est, quantum sit.

71 *Frequentiam*] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

72 *Quantitatem concupiscentiæ*] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an segniter illud moveatur.

73 *Duæ diversæ nascuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

74 *Tuto nec nisi nocentibus*] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo dixim Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria sunt delicta simulari, non vindicari.

Gell. l. VII. c. 3. XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibu Catone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dar eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis 75 de tum adferri poterat, sed 76 animi fluctuantis conjecturæ: versaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas 77 ad externos actus processit (internos enim ab hominibus puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. o Seneca p in controversiis: *scelera quoque, quamvis* 78 *citra exitum subj runt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit*, p ait: † Seneca. Non exitus rerum, sed q consilia legibus vindi Cicero dixit pro a Milone. Periandri dictum erat: 79 *μὴ μ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε.* Sic Ron censent bellum ineundum cum rege Perseo, b nisi satisfacia consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium c recte nota neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum ut siquis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, pitis damnetur.

† De Ira lib. 1. c. 3.
a Cap. 7.
b Livius lib. XLII. c. 30.
c Lib. XLV. c. 24.

2. Sed nec omnis perversa voluntas, facto jam aliquo ind ta, pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem pec omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In m locum habet quod Cicero dicit: *d haud scio an satis sit eum lace*

d 1. De Offic. c. 11.

GROTII.

o *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

p *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro est etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Philo* in primo [immo *secundo* libro, pag. 790. C.] de specialibus legibus: *ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τ' ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι· homicidas existimari oportet non eos solum qui vitam adimunt, sed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamsi facinus ipsum nondum commiserint.*

q *Consilia legibus vindicari*] *Valerius Maximus* de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promi *non factum tunc sed animus in qu nem deductus est, plusque voluisse pe nocuit, quam non peccasse profuit.* (VI. Cap. 1. num. 8.)

GRONOVII.

75 *Decretum*] De bello Ron indicendo.

76 *Animi fluctuantis*] Dubii, u Romanas, an Persei Macedonis p sequerentur.

77 *Quæ ad externos*] Quæ ope facto aliquo manifestata est.

78 *Citra exitum subsederunt*] omnino perfecta sunt.

79 *Μὴ μόνον τοὺς*] Non pecc modo, sed & peccaturos castiga. fert id DIOGENES LAERT. Li §. 98. *Edit. Amst. J. B*]

I l

lacesserit injuriæ suæ pœnitere. Lex Hebræis data adversum pleraque delicta [80] inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis [81] vitam extra (pp) judicium, nihil speciale constituit: quia & circa res divinas utpote [82] nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum divisione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est, τὸ πνευματικὸν, latius patet, r vellet enim lex, omnes [83] etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet [84] qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista qui idem illud præceptum extulit, *Cap. x, 19.*
μὴ ἀποστερήσῃς idque cum jam ante posuisset, μὴ κλέψῃς· atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. II, 2. tum alibi.

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eò processum sit ut ex tali actu certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ, (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur, aut pernicioso exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque est, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio, ut diximus, penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non pro-

GROTII.

r *Vellet enim lex, omnes etiam mente esse quam purissimos*] *Chrysostomus* ad Rom. III, 13. & ad caput VII. multa habet in hanc rem.

GRONOVII.

80 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in antecessum fecerit, tanquam idola culturus.

81 *Vitam extra judicium*] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem frustratus sit.

82 *Nobis inconspicuas*] Quæ maximam partem in animo & sententia consistunt, eoque difficile est quemquam de altero, ut circa eas animatus sit, judicare.

83 *Etiam mente esse*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in sese admittere.

84 *Motus qui facto*] Desideria improba, quæ quis se concepisse dicto aliquo aut facto demonstraverit.

(pp) Vide supra, §. 32. hujus Capitis, *num.* 2. *J. B.*

proprie 85 qua aliis imperant, sed qua nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busiride, Diomede, & similibus f tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca * de eo loquitur, transiit 86 non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lysias † indicat, injustos puniendo. Diodorus Siculus de eo sic loquitur: *a* τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας, τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας· *homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: *b* ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους· *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Prusæensis de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφανῶν ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν· *homines malos puniebat, & superborum regna destruebat, aut in alios transferebat.* Aristides in Panathenaico ait *c* eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procusten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides, (*vers.* 340, 341.)

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, t *ultor ut scelerum vocer.*

Valerius Maximus de eodem: *d quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit.* 3. Sic

* De benef. L. I. cap. 13. Isocr. Hel. Enc. p 212, 213. Ed. H. Steph.
† Orat. fun. seu XXXI. c. 5.
a Biblioth. L. IV. c. 17.
b v. 76.
c Tom. I. p. 187, 188.
d Lib. V, c. 3. num. 3. ext.

GROTII.

f *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. *Philo* de legatione: ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστὰς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν· *Hercules purgavit terras ac maria, certamina subiens hominibus omnibus partim necessaria partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia essent.* (Pag. 1003. D.)

t *Ultor ut scelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali, (vers. 574.)

Ἦ πᾶσιν οὖν σ' ἔφυσεν ἐξαρκεῖν πατήρ;

Ten' ergo sevit omnibus genitor parem?

Respondet Theseus:

Ὅσοι γ' ὑβρισταί· χρηστὰ δ' οὐ κολάζομεν·

Injuriosis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαττε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· *pessimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηρούς· *nihil ipse passus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum sumebat,* (pag. 37. C.)

GRONOVII.

85 *Qua aliis imperant*] Acceperunt summæ potestates, quantum singuli de suo jure civitati remiserunt, & societas potestati dedit. Habuerant autem jus puniendi sceleratos singuli non tantum pro se, sed etiam pro alio; tamdiu quam sui essent & non subjecti societati. Id igitur etiam contulit potestati societas, cui se subjecit, ipsum nemini.

86 *Non concupiscendo, sed vindicando*] Non ut sibi acquireret, sed ut tenerent boni & innoxii.

u *Qui*

3. Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales 87 Sogdiani † antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos qui (qq) hospites occidunt: in eos u qui humanam carnem epulantur, x a quo more absistere Gallos veteres Hercules coëgit, narrante (rr) Diodoro; in eos qui piraticam exercent. Seneca: *si non patriam meam impugnat, sed suæ gravis est, & sepositus a mea gente suam exagitat,* 88 *abscidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* Augustinus: *opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevissetve,* 89 *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis, 90 qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit

† *Plutarch. de Fort. Alex.* p. 328. C. Tom. II.

De Benef. L. VII. c. 19.

L. V. *de Civ. Dei*, c. 1.

GROTII.

u *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit. [Vid. *Plutarch.* ibid.]

x *A quo more absistere Gallos veteres Hercules coëgit*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abstulerit, in beneficiis suis Græcos a barbaris non distinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat *Plinius* XXX, 1. *Non satis æstimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipso capite dicentur §. XLVII. Sic Justinianus principibus Abasgorum edixit ne subditorum pueros castrarent. *Procopius* meminit Gotthicorum IV. & *Zonaras* Leone Isauro. Et Inchæ, in Peruana reges, vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coëgere absistere ab incestis, a marium cum maribus concubitu, a comestione hominum, aliisque id genus facinoribus, atque eo modo imperium sibi pararunt omnium quæ usquam legimus, excepta religione, justissimum. [DIONYSIUS HALICARNASSENSIS narrat equidem, *Herculem* veteribus *Italiæ* incolis *persuasisse*, ut, loco victimarum humanarum, effigies quasdam hominum *Saturno* offerrent: verum ibidem docet, morem illum inhumanum & ferinum manere adhuc suâ ætate apud *Gallos*, & alios Populos *Occidentis*. *Antiq. Rom.* Lib. I. Cap. 38. Vide & JULIUM CÆSAREM, *Comment. de Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. 16. CICERONEM, *Orat. pro Fonteio*, Cap. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

87 *Sogdiani*] Qui semiconfectos interficiebant, & eorum corporibus vescebantur.

88 *Abscidit nihilominus*] Insociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoste habeam.

89 *Genere humano decernente*] *Justin.* 8, 2. de Phocensium sacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipse *num.* 51.

90 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, si nihil aliud, tollebant omnem libertatem, feramque & immanem tyrannidem inducebant, tollebant omnem cultum ingenii & studia liberalia; consuescebant cum sororibus & matribus; & hoc faciebant ipsi magi, ipsi sapientiæ professores, qui & corpora non sepeliebant, nisi a feris laniata. *Cic.* 1, Tusc. 45.

(qq) Exemplum istud quod in prima Editione legitur, in aliis omnibus exciderat. Neque enim ulla fuit ratio Auctori ejiciendi: & in animo habuerat, quod de veteribus *Scythis* refertur à STRABONE, *Geogr.* Lib. VII. p. 300. OVIDIO, IV. *Trist.* Eleg. IV. vers. 63, 64. LACTANTIO, *Inst. Div.* Lib. I. Cap. 21. *J. B.*

(rr) Voluit dicere Auctor, *Dionysio Halicarnassensi*. In quo tamen eum eximio Historico perperam testimonium denuntiare, patet ex iis, quæ Notæ ipsius Auctoris subjecimus. *J. B.*

dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum; & quod Isocrate Panathenaico dixit, justissimum esse bellum in belluas, proximum in homines (ſſ) belluis similes.

Inno.c.quod super his: de voto Arch. Flor. 3. part. tit. 22.c.5.§.8. Sylv. in verbo Papa qu. 7. † Rel. 1. de Indis, n. 40. * Controv. ill. l. 1, c. 24.

4. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii, & aliorum qui bello ajunt peti posse eos y qui in naturam delinquunt: contra quam sentiunt † Victoria, * Vasquius, Azorius, Molina, alii qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut republica sua, aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi 91 puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illorum a quibus dissentimus admittatur sententia, jam hostis in hostem puniendi jus non habebit etiam post justè (tt) susceptum bellum 92 ex causa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & usus omnium gentium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, sed ex illo jure naturali quod & ante institutas civitates fuit, & nunc etiam viget quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates distributi.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ sunt; prima ne mores civiles, quamvis inter multos populos non sine ratione recepti, sumantur 93 pro jure naturæ: qualia ferme erant i[...] q[...]

GROTII.

y *Qui in naturam delinquunt*] Vide *Josephum Acostam* de procuranda Indorum salute lib. II, cap. 4.

GRONOVII.

91 *Puniendi potestatem*] Non competere nisi in illum, in quem jurisdictio competit, quales sunt aut subjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos se nobis obligarunt.

92 *Ex causa non punitiva*] Ubi nullum intervenit scelus, quod alter bello punire instituit, sed uterque videntur jus suum propugnare.

93 *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hostias immolare, & canina vesci & cadavera comburere prohiberet, *Just.* 19. 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo posteriora mores arguebant causam bello non præbentes.

(ſſ) Immo *in Barbaros*] quos pro *naturâ hostibus* habebant *Græci*. Inf[...] ce locum, p. 267. B. Ed. H. Ste[...] *J. B.*

(tt) Non potui à me impetrare, q[...] adderem heic vocem illam *justè*, q[...] quamquam in omnibus Edd. de[...] omnino excidisse mihi videtur, [...] minus quàm τὸ *injustè* vidimus sup[...] *Cap.* 12. §. 10. Postulat additament[...] particula *etiam*: ex recepta enim [...] ctenus lectione sequeretur, secund[...] dissidentes, bellum suscipi posse & [...] *caussâ punitivâ*, & *ex caussâ non pu[...]tivâ*; quod falsum. Deinde major e[...] dubitandi ratio, an post bellum su[...]ptum ex caussâ non punitivâ hosti[...] hostem puniendi jus habeat, quàm [...] bellum susceptum ex caussâ puniti[...] cujus tamen contrarium supponit il[...] *etiam*, ut quivis videt. Debuisset t[...] dici *saltem*, non *etiam*. Adde ut f[...]mus, *justè*, omnia plana sunt: si en[...] bellum injustè susceptum fuerit, t[...] injustitia illa caussæ minus mirum e[...]cit, quòd jus puniendi desit. *J. B.*

z

quæ Perſas a Græcis diſparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: *πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν· barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.* Vit. Pompej. p.656. D.

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de quibus id non ſatis conſtat, & quæ 94 lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat z 95 innuptos concubitus, & 96 quoſdam eorum qui inceſti dicuntur, & 97 fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia, quale eſt honeſte vivendum, id eſt, ſecundum rationem, & quædam his proxima, ſed ita manifeſta ut dubitationem non admittant, quale eſt alteri ſuum non rapiendum, & inter 98 illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut poſito matrimonio a non admittendum * adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem 99 quæ in dolore alterius acquieſcit eſſe vitioſam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam ſunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonſtrationes quæ ſtatim & intelliguntur & aſſenſum obtinent, quædam veræ quidem ſed non omnibus patentes. * L. 38. §. 4. D. ad L. Jul. de adult.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & b circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obſtant. Nam ignorantia legis ſicut, 100 inevitabilis ſi ſit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta Mat. x. 15. Luc. xii, 47. 48.

GROTII.

z *Innuptos concubitus*] *Aſterius* Amaſeæ epiſcopus: *οἱ τοῖς τοῦ βίου τούτου νομοθέταις προσέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπουσι τῆς πορνείας τὴν ἐξουσίαν· qui hujus tantum ſæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum *Hieronymi* ad Oceanum, productum a nobis ad caput v. §. 9.

a *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri teſtatur *Philo* vita Joſephi, (*pag.* 533. B.) adulterium natura turpe eſſe *Ulpianus* l. Probrum 42. D. de verborum ſignificatione. *Lactantius* in Epitome: *corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.* (Cap. 5.)

b *Circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecilitas aut prava educatio obſtant*] *Hieronymus* II. adverſus Jovinianum: *unaquæque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.* (Tom. II. pag. 75. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

94 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario. 1, 1. 15.

95 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris & fœminæ ſine ſolennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

96 *Quoſdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

97 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam eſſe putarunt. 2, 12. 20.

98 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut conſequentiam ex iſtis colliguntur.

99 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud ſpectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

100 *Inevitabilis ſi ſit*] Si noſtra culpa non accidat.

Nicom. VII. c. 6. — junƈta deliƈtum minuit. Atque ideo Ariſtoteles barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait eſſe quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· *morbos animi qui hominem de naturali ſtatu dejiciant.*

3. Poſtremo illud addendum, quod ſemel dico ne ſæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpeƈta eſſe injuſtitiæ, niſi ſcelera ſint atrociſſima & manifeſtiſſima, aut alia ſimul aliqua cauſa concurrat. De Romanis Mithridates 1 forte non extra verum ajebat: *non deliƈta regum illos ſed vires ac majeſtatem inſequi.* — *Juſtinus* XXXVIII. c. 6.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad deliƈta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum ſuſcipi poſſit, quod late ſatis traƈtat Covarruvias. Sed ille alios ſecutus exiſtimat punitivam poteſtatem non eſſe ſine proprie diƈta juriſdiƈtione: quam ſententiam nos jam ante rejecimus. Unde ſequitur, ſicut in rebus eccleſiæ dicuntur epiſcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι· id eſt, c 2 *univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*, ita & regibus, præter peculiarem ſuæ civitatis, etiam generalem pro humana ſocietate curam incumbere. Potior ratio pro ſententia negante juſta eſſe bella talia, hæc eſt, quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe committuntur, unde dici ſolet, 3 *Deorum injurias diis curæ*, & 4 *perjurium* * *ſatis Deum habere ultorem.*

* *L.* 2. *C. De rebus credit.*

2. Verum ſciendum eſt idem & de aliis deliƈtis dici poſſe. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie ſufficit, & tamen ea ab hominibus reƈte puniuntur, nemine diſſentiente. Inſtabunt quidam & dicent, alia deliƈta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra,

non

GROTII.

c *Univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*] Eſt id in *conſtitutionibus* præferentibus nomen *Clementis*. *Cyprianus* epiſt. XXX. *Omnes enim nos decet pro corpore totius eccleſiæ, cujus per varias quaſque provincias membra digeſta ſunt, excubare.* Et de unitate eccleſiæ: *epiſcopatus unus eſt, cujus a ſingulis in ſolidum pars tenetur.* Exempla hujus curæ univerſalis paſſim apud *Cyprianum*. illuſtre imprimis epiſtola LXVII. Adde *Chryſoſtomum* in laudibus S. Euſtathii.

GRONOVII.

1 *Forte non extra verum*] Contra *Cicero* pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate ſanƈtum fuit; ſociorum vero regum & amicorum ſanƈtiſſimum.* Mithridates vero ipſis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, ſatis refutatur, Antiocho, Perſeo, Jugurtha & ſimilibus, qui graviſſimis, ſi quis unquam, deliƈtis pop. Rom. odium contraxerant.

2 *Univerſalis eccleſiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in ſuam cujuſque eccleſiam impietas aut error irrepat, ſed ubicumque illa exiſtunt, quantum in ipſis eſt, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coërceantur.

3 *Deorum injurias*] *Tacitus* 1, annal. 73.

4 *Perjurium ſatis*] *Cicero* 2, de legib. 8. *Qui ſecus faxit, Deus ipſe vindex eſto.*

d *Unius*

non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis 5 sui occisio, 6 concubitus cum bestiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus † similiter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis.* Philoni quoque * est φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἑνωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή· *efficacissimum 7 amatorium, & vinculum indissolubile benevolæ amicitiæ,* d *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

† Contr. Colot. p. 1125. E.
* De Monarch. p. 818. B.

a Heu prima scelerum causa mortalibus ægris,
e Naturam nescire Dei.

a Sil. Italicus. IV. 794.

Omnis falsa, inquit Plutarchus, *b* de rebus divinis persuasio perniciosa, accedente animi perturbatione perniciosissima. Exstat apud Jamblichum sententia Pythagorica: ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία· *Dei cognitio & virtus est, & sapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chrysippus legem *c* dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & *d* Aristoteli f inter curas

b De Superstit. p. 164. E.
c L. 2. D. De Legg.
d VII. Polit. c. 8.

GROTII.

d *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς ὡς ἀπὸ πηγῆς ἑνωτικῇ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κίρνανται πρὸς ἀλλήλους· *summa & maxima concordiæ causa, de uno Deo sensus, ex quo velut fonte procedit insolubilis & animos inter se vinciens amicitia,* (pag. 741. D. E.) Josephus autem contra Appionem libro: τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἐπιτελεῖ· *eandem de Deo habere sententiam, nihilque vita & institutis inter se discrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.*

e *Naturam nescire Dei*] Sic & Josephus adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint, has reddit: τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηθ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας, πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος. Vide & quæ sequuntur ibidem optime, (pag. 1078.)

f *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans *Justinus Martyr* addit: βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· *erit hoc opus sane regium.* Adde quæ habet *Covarruvias* in c. peccatum, Part. 2, §. 10.

GRONOVII.

5 *Sui occisio*] Qua læditur respublica, cui eripitur civis.

6 *Concubitus cum bestiis*] Contumeliosus & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod *Ovidius* ad amicam, quæ abortivum sumpserat. 2, el. 14. *Si mos antiquis placuisset patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

7 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. *Seneca* ep. 19. *Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius maleficæ carmine, ut ameris, ama.*

g Ju-

curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia * divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni † ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια *rerum privatarum, publicarum, & sacrarum curatio.*

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate consideranda sunt, ut cum apud Xenophontem *a* Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore, quo Dei essent metuentiores, sed & in communi societate generis humani. *Pietate sublata*, inquit Cicero, *b fides etiam & societas humani generis, & una excellentissima virtus justitia tollitur.* Idem alibi: *c justitiam adfert, cum cognitum habeas quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum est, quod Epicurus cum divinam [8] providentiam sustulisset, g justitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane, ut quam nasci diceret [9] ex sola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abstinendum autem ab his quæ alteri nocitura essent solo pœnæ metu. Verba ipsius ad hanc rem sane insignia exstant apud Diogenem *d* Laërtium.

5. Vidit hunc nexum & Aristoteles, qui v. de repub. cap. xi. sic ait de rege: ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· *minus enim populus timebit injuste tractari a principe quem religiosum credat.* Et Galenus libro ix. de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de mundo divinaque natura quæri dixisset, [10] nullo ad mores usu, quæstionem de providentia agnoscit usus esse maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus, qui Odysseæ *e* sexto & *f* nono hominibus ὑβρισταῖς καὶ ἀγρίοις, *feris & injustis*, opponit eos quibus νόος ἐστὶ θεουδής, *mens religiosa.* Sic Judæorum veterum h justitiam religione permixtam laudat ex Trogo *g* Justinus; sicut eosdem Judæos Strabo *h* δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: *i si ergo pietas est cognoscere Deum, cujus cognitionis hæc summa est ut eum colas, ignorat utique justitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest*

* L. 10. §. 2. D. De Just. & Jure.
† De creat. magistr. p. 723. B.
a Cyri instit. lib. VIII. c. 1.
b Lib. I. de Nat. Deor. c. 2.
c De fin. IV. c. 5.
d Lib. x. §. 150, 151. Ed. Amst.
e Vers. 120, & seqq.
f Vers. 576.
g Lib. 36. c. 2.
h Geograph. Lib. XVI. p. 761.
i Inst. Div. L. V. c. 14.

GROTII.

g *Justitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane*] *Seneca* epist. XCVII. *Illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil justum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit.*

h *Justitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἄνθρωπον θεωροῦνται· *ejusdem est naturæ religiosum esse & hominum amantem: apud eundem spectantur pietas in Deum, & in homines justitia*, (pag. 378. D.)

GRONOVII.

8 *Providentiam sustulisset*] Quia statuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

9 *Ex sola conventione*] Ex pactione coëuntium in civitatem.

10 *Nullo ad mores usu*] Quæ ingenia tantum curiosa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

i *An-*

potest eam nosse qui unde oriatur ignorat? Idem alibi: * *religioni est propria justitia.* * De Ira Dei, c. 7.

6. Jam vero majorem etiam usum habet religio in 11 majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus supplent leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima, ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue 12 a metu numinis; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores. *L. 4. C. de hæreticis.*

XLV. 1. Ut rem totam penitius introspiciamus, notandum est, religionem veram, quæ 13 omnium ætatum communis est, quatuor præcipue 14 pronuntiatis niti; quorum primum est, Deum esse, & esse unum: secundum, Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium, a Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis dijudicari: quartum, eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua: nam propter eam imago ejus exstrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & i Antisthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· *oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere.* k Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον· *profanum est ejus qui inconspicuus est pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus de Mose: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· l *simulacrum non constituit, eo quod Deum non crederet humana forma esse.* Tacitus: *Judæi mente sola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingunt.* *Excerpt. è lib. XL.* *Hist. v. 5.*

GROTII.

i *Antisthenes*] Laudatus *Clementi Alexandrino.* Ex illo videtur hoc promisisse *Seneca* lib. VII, c. 30. naturalium quæstionum: *ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa se, majorque est pars operis sui ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.*

k *Philo autem*] Dicit hæc apud *Philonem* rex Agrippa, (*pag.* 103..)

l *Simulacrum non constituit*] *Dion* libro XXXVI. (*pag.* 41. E. *Ed. H. Steph.*) οὐδ᾽ ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄρρητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *nec ullum Hierosolymis simulacrum habebant, quod Deum crederent neque conspici, neque verbis explicari posse.* Vide & Strabonem libro XVI. (pag. 761.)

GRONOVII.

11 *Majori illa*] Omnium hominum inter sese.

12 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo solent sanciri fœdera.

13 *Omnium ætatum*] Ante Mosen, Mosaicæ, & Christi.

14 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra *notiones* & *notitias* vocat.

m *Numa*]

gunt. Plutarchus vero cur [m] Numa de templis simulachra sustulerit causam hanc reddit: ὡς ἐκ ἐφάπτεσθαι Θεῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει· *quod Deus concipi nisi sola mente non possit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim testis etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur; quo ipso simul & justitia Dei significatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, [n] in cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, [15] & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc, pœna capitis: quia [16] sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

Pag. 65. B. vit. Num.

3. Ex his autem [17] notionibus contemplativis sequuntur [18] activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum dixit. Et [18] alibi * alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est, quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos

Top. 1, 11.

* Ibid. L. 11. c. 11.

GROTII.

m *Numa*] De hoc Numæ instituto vide & *Dionysium Halicarnassensem.* [Nihil habet hac de re eximius ille Antiquitatum Romanarum Scriptor. Habet Auctor noster CYRILLO, *contra Julian.* Lib. VI. p. 193. *Edit. Spanhem.* sed qui videtur ex errore *Dionysium Halicarnassensem* pro alio laudasse: nam putat *Numam* è *Philosophia Pythagorica* hoc institutum hausisse; quum *Dionysius Halicarnassensis*, Lib. II. Cap. 59. ostendat, *Pythagoram* quatuor ætatibus post *Numam* vixisse, adeoque hunc illius discipulum esse non potuisse. *J. B.*]

n *In cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum*] Scriptor responsorum ad orthodoxos, ad quæstionem LXIX. ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τῦ κόσμυ ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων εὑρίσκειν ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· *ut ergo memoria mundi conditi inter homines servaretur, ideo voluit Deus septenarium numerum in sacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt.

GRONOVII.

15 *Et quidem singulari*] Ut ad id observandum majori necessitate constringerentur Hebræi, quam ad alia multa religionis officia.

16 *Sabbati violatio*] Quippe quod esset introductum in memoriam Dei quiescentis ab opere creationis.

17 *Notionibus contemplativis*] Sententiis & effatis, quæ opinionem & existimationem de natura & majestate Dei rectam inculcant.

18 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt atque imperant.

19 *Alibi alia quædam*] Apud quosdam honesta & sine vitio haberi, quæ sint alibi turpia: ut apud Persas sputum vel lotium in mare aut amnem mittere. Videnda præfatio *Cornelii Nepotis.*

o *Qua*

nos 20 ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt & hi qui 21 crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut 22 fallerentur: o quæ consensio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate satis ostendit traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam solide refutatam, quod vel solum ad fidem faciendam satis est.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam sunt de Deo Dion Prusæensis, cum dixit ὑπόληψιν, id est, persuasionem de Deo, aliam esse nobis cognatam, 23 ex argumentis scilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquisitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam persuasionem, qua nullum haberi possit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati positum.* Aristoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem sensus apud Platonem * de legibus decimo.

In Amator. p. 756. B.
De cœlo. L. 1. c. 3.
** Pag. 887. D. E. Tom. II. Ed. H. Steph.*

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, 24 etiamsi hebetioris sint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire

GROTII.

o *Quæ consensio*] *Tertullianus* adversus Marcionem: *animæ a primordio conscientia Dei dos est.* (Lib. I. c. 10) φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis, (è *Lib.* XXIII. Eclog. II.) *Philo* de unius imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθῆ καὶ τελειοτάτε πάντως δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως Θεοῦ. *nihil artem præferens casu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, testaturque à summe perito summeque perfecto se fabricatum. Notitia, qua Deum esse credimus, hinc ortum habet.* *Tertullianus* adversus Marcionem I. (*Cap.* 18.) *Nos definimus Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* *Cyprianus* de idolorum vanitate, (*Cap.* 5. num. 9. *Ed. Cellar.*) *hæc est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis.* *Julianus* ad Heraclium: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾶν ἐπ' αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν, οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. *omnes ante doctrinam numen aliquod esse persuasi sumus, eò respiciendum, ad eum properandum: credoque sic animos nostros se habere ad Deum, ut visu prædita ad Lucem.* (Orat. VII. p. 209. C. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

20 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progressus in infinitum, oportet esse aliquam causam sine causa.

21 *Crassiores*] Non tam celeris atque acuti ingenii ut eos credi possit ementitos esse, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

22 *Fallerentur*] Paterentur se decipi & illudi ab illis, quos suspicari poterant ea commentos esse.

23 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti sunt in promptu.

24 *Etiamsi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excusare *num.* 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia sui, dum spreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant sibi non credendum, quod mathematica demonstratione sibi probare nequeunt.

p *Et*

rire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeſtum ſint duces, & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, diſcrimen hic adhibendum eſt inter notiones ipſas, & inter 25 modum ab iis diſcedendi. Hæ notiones, numen aliquod eſſe (unum an plura ſepono) & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales, & ad religionem, ſive veram, ſive falſam, conſtituendam omnino neceſſariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id eſt, *qui* Hebr. XI, 6. *religionem habeat:* nam religio Hebræis acceſſus ad Deum vocatur) πιςεῦσαι δεῖ ὅτι ἐςὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & eſſe Deum, & ab eo præmia dari ſe colentibus.*

De nat. Deor. I. c. 2. 2 Similiter Cicero: *Sunt philoſophi, & fuerunt, qui nullam habere cenſerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum ſi vera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure ac caſte tribuenda Deorum ita numini ſunt, ſi animadvertuntur ab his, & ſi eſt aliquid a Diis immortalibus humano* Enchir. c. 28. *generi tributum.* Epictetus: τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐςιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· *Pietatis hoc præcipuum, bene ſentire de Diis, ut qui & ſint & res omnes juſte ac recte adminiſtrent.* Lib. II. c. 31. Ælianus ait, barbarorum neminem delapſum ad ἀθεότητα, ſed ab omnibus affirmari p & eſſe numen, & noſtri curam gerere. Plutarchus, libro de communibus notitiis, ait eam quæ de Deo eſt Pag. 1075. E. notitiam tolli, ſublata providentia: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν· *non enim immortalem tantum & beatum, ſed & hominum amantem, ita ut & curet eos & proſit ipſis,* De Ira Dei, c. 6. *concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *neque honor ullus deberi poteſt Deo ſi nihil præſtat colenti, nec ullus metus ſi non iraſcitur non colenti.* Et revera negare Deum eſſe, aut negare a Deo curari actiones humanas, ſi 26 moralem effectum reſpicimus, tantundem valet.

3. Quare ipſa quaſi neceſſitate auctore hæ duæ notiones

q apud

GROTII.

p *Et eſſe numen, & noſtri curam gerere*] *Seneca* epiſtola XCV. *Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt.*

GRONOVII.

25 *Modum ab iis diſcedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas harum notionum negant aut in dubium vocant.

26 *Moralem effectum*] Si conſideremus quid ex utraque ſententia in moribus & vita ſequatur: nempe ut nullo metu Dei, ſive quod non ſit, ſive quod non curet res humanas, in ſcelera & flagitia ſint audaciores.

q *Apud*

q apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam sæcula, conservatæ sunt. Hinc Pomponius * erga Deum religionem juri gentium adscribit: & apud Xenophontem, † Socrates τὺς θεὺς σέβειν, *Deos colere legem esse* ait, quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro *a* primo, tum secundo de inventione *b* affirmat. Dion Prusæensis oratione XLI. vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴ τῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνυ γένυς, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν· *persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus*. Et paulo post: πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀΐδιον ἐκ τῦ παντὸς χρόνυ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένυσαν· *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & captam & permanentem*. Xenophon in convivio *c* & Græcos & barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura.

* L. 2. D. de Just. & jure.
† Memorab. IV. 4. num. 19. Ed. Oxon.
a Cap. 16.
b Cap. 22.
c Cap. 4. §. 47.

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut 27 Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, r ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione *d* in Epicurum: ἤγμωτες ὖν ἀπαιτεῖς δίκας; ὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ ἦν, ἀσεβεῖν δὲ ὐκ ἐπιτέτραπται· *placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, sed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

d Apud Photium.

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, 28 non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed a Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos 29 obliteratam, & quasi extinctam videmus; eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut sine qua 30 aliqua saltem consistere religio posset. 2. Ipsa

GROTII.

q *Apud omnes ferme quos novimus populos*] *Seneca* epist. CXVII. *Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c.* Adde *Platonem* Protagora, (*pag.* 322. Tom. I.) & decimo de legibus, (*pag.* 887. D. E. Tom. II.) & pulchra quæ habet *Jamblichus* post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

r *Ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos mersit omnes οἷον ἀθέυς, ut qui Deum nullum nossent, colerentve. *Nicolaus Damascenus* in excerptis Peirescianis, (*pag.* 445.)

GRONOVII.

27 *Diagoræ Melio*] *Cicero* 1. de Natura Deor. 42. & ejusdem operis 3, 37.

28 *Non mundum*] Quem tamen Deum esse argutiis quibusdam & Zeno colligebat. *Cic.* 2, de Nat. Deor. 8.

29 *Obliteratam & extinctam*] Quum sine dubio primi homines & ab Adamo & a Noacho eas acceperint.

30 *Aliqua saltem*] Qualem notum est penes omnes fere paganos publice fuisse.

2. Ipſa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, cognitione harum rerum nec obſcura nec incerta imbuerant, quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; ſed eos demum 31 quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, ut eum qui princeps alios ſeduxerit, Deut. XIII, 1, 6. civitatem quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XIII, 12, 13. eum qui aſtra colit, ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum deferat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo eſt λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ſ *opificio ſervire, non opifici*: nam παρὰ ibi & alibi ſæpe vim habet excluſivam) quæ res etiam apud 32 Eſavi poſteros aliquo tempore pœnis fuit ſubdita, ut videre eſt Jobi XXXI, 26. 27. eum quoque qui liberos Molocho, id eſt, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

Roman. 1, 25.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapſos ad pravas ſuperſtitiones non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis diſſimulavit ignorantiæ tempora circa falſorum numinum cultus, Actor. XVII, 30. Nimirum recte a Philone * dictum eſt, religionem ſuam cuique videri optimam, ut 33 quæ plerumque non ratione ſed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, † nemini ullam diſciplinam philoſophiæ probari, præter eam quam ipſe ſequatur. Addit, pleroſque 34 teneri adſtrictos antequam quid eſſet optimum judicare poſſent.

* *Leg. ad Cajum*, p. 1031. B.
† *Acad.* IV. c. 3.

4. Sicut autem excuſabiles ſunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem a Deo proditam nullam acceperint, aut aſtro-

GROTII.

ſ *Opificio ſervire, non opifici*] *Philo* ad decalogum de talibus: εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τῶν ἴσων μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δ' οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ' οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦνται· ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνου προσῆκον ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην, &c. *ſunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuant, ſed quicquid honoris excogitari poteſt his exhibeant, illud communiſſimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod ſolum meminiſſe debuerant, ſponte miſeri ſibi accerſentes quaſitam oblivionem*, (pag. 753. A. B. *Ed. Paris.*) Sic locum Deuteronomii interpretatur *Maimonides* Directore III, 41.

GRONOVII.

31 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & deteſtabile ſecum traheret.

32 *Eſavi poſteros*] Videtur cenſuiſſe Jobum eſſe illum *Jobabum*, qui nominatur inter reges Edomitarum, *Geneſ.* 36, 33. & 34. Adde *Voſſ.* de idolol. 2, 3.

33 *Quæ plerumque*] In qua æſtimanda pars maxima non ſequitur, id quod rectiſſimum eſt, ſed quo adſuevit, quod imbibit & cœpit adamare.

34 *Teneri adſtrictos*] Implicitos errori.

t Nec

m, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, um animas eorum qui virtute & 35 beneficiis in humanum excelluerunt, aut 36 mentes quasdam incorporeas, præ- si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, t nec summi Dei ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annume- unt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut orum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, honoribus colere instituunt.

Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum san- , a quo more quod Carthaginienses abstinere coëgerit lau- Darius * Persarum rex, & Gelo † Syracusarum tyran- Narrat & Plutarchus, a barbaros quosdam, qui humanis is deos colebant, pœnas daturos Romanis fuisse: sed cum tate moris se excusarent, nihil mali passos: 38 vetitos tan- quid in posterum tale facerent.

* Just. l. XIX. c. 1. † Plutarch. apophth. p. 175. A. & de sera num. vind. pag. 552. A. a Quæst. Rom. 83.

VIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur popu- ibus, eam ob causam quod illi Christianam religionem opositam amplecti nolunt? Non jam quæram an 39 talis natur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo da dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, qua- scilicet 40 naturali ac primævæ religioni non pauca super- argumentis mere naturalibus persuaderi non posse, sed storia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso stolis editorum: quæ res est facti, olim quidem irrefraga- testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his nc primum eam audiunt penitus in animum admitti ne- , nisi 41 secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur

GROTII.

t *summi Dei cultum ideo deserant*] stimas ab Ægypti regibus, ab o, a Tiberio in templum ad- Judæi. Docent id & *Josephus* s, [*de Legat. ad Caj.* p. 1036. um illi Reges & Principes non ea Deum *Judæorum*, ut unicum num, adgnoscebant; eadem cuivis alii Numini oblaturi.

rius] Hystaspis filius, Xerxis Confer quæ supra §. XLI.

GRONOVII.

Beneficiis in humanum] *Cic.* 2. de 8. *Ollos quos endo cælum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æsculapium, Pollucem, Quirinum.*

36 *Mentes quasdam*] Angelos, genios.

37 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæ archus Philippi præfectus, qui missus a rege ad Cycladas insulas subigendas in portu duas aras posuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. *Polyb.* lib. 17. p. 772.

38 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, *Sueton.* 25.

39 *Talis proponatur*] Pura & sincera nec superstitionibus pravis polluta.

40 *Naturali ac primævæ*] Notionibus illis quas *num.* 45. enarravit.

41 *Secretis Dei auxiliis*] Instinctu Spiritûs Sancti.

dantur non dantur 42 in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob causas non iniquas illas quidem sed plerumque 43 nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit canon concilii Toletani: *Præcipit sancta synodus*, x *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum, y quarum rerum causæ nos latent, eis causam assignare divinam voluntatem.

Cap. 5. de Judæis. dist. 45.

2. Alterum hoc est, z Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 55. Matth. XIII, 29. quo sensu verissimum illud Tertulliani: 44 *Lex nova non se vindicat* (uu) *ultore gladio.* In 45 libro antiquo cui nomen constitutiones Clementis de Christo dicitur: τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό· *liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero sæculo ad reddendam rationem vocans.* a Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero:* b *nunquid & vos abire vultis?* Chrysostomus ad eundem

GROTII.

x *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Josephus ita censet δεῖν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν εὐσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας· *debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.* (In Vit. sua, p. 1007. C.)

y *Quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem*] *Servius* ad initium III. Æneidos, (*vers.* 2.) *Quotiescunque ratio vel judicium non apparet, sic visum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. scena II. Eunuchi, (*vers.* 36.) Atque in eum sensum poni Hebræum חפץ notat Abarbanel.

z *Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc *Gregorius Nazianzenus* oratione Cum assumptus est a Patre: & Beda lib. I. c. 26. *Isidorus* de Sisebuto rege: *Qui in initio regni sui Judæos ad fidem Christianam permovens, æmulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit, quos provocare oportuit fidei ratione.* Transscripsit hoc in historiam *Rhodericus* II, 13. Posteriores in Hispania reges eodem nomine culpant *Osorius*, & *Mariana*; quem vide XXVI, 14. XXVII, 5.

a *Athanasius*] Epistola ad solitarios.

b *Nunquid & vos abire vultis?*] *Cyprianus* epistola LV. *Conversus ad Apostolos suos dixit: nunquid & vos vultis ire? servans scilicet legem, qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus sibimet ipse vel mortem appetit, vel salutem.*

GRONOVII.

42 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

43 *Nobis incognitas*] Quas sibi reservat Deus nec notas hominibus reddit.

44 *Lex nova*] Euangelium, fides in Christum.

45 *Libro antiquo, cui nomen*] Est enim, si non omnis, certe magnam partem supposititius.

(uu) Ita legitur locus, quem in animo habuit Auctor: *Nam vetus lex ultione gladii se vindicabat.... nova autem lex clementiam designabat.* Advers. Judæos, *Cap.* 3. *J. B.*

c *In-*

dem Johannis locum : *ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅτι πᾶσαν ἣν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην· interrogat an & ipsi velint discedere? quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.*

3. Nec obstat illud 46 in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23. nam sicut in ipsa fabella illud cogere c 47 instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ historiæ parte docet, a sapientibus culpatum fuisse d Justiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta, quæ apud ipsum legas.

XLIX. 1. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem, nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. 48 Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. e Ammianus * ea religione nihil ait

* *Lib.* XXII. c. II.

GROTII.

c *Instantiam vocatoris significat*] *Cyprianus* de idolorum vanitate hunc locum respiciens: *Per orbem vero discipuli, magistro & Deo monente, diffusi, præcepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis oculerent. Ac, ne esset probatio minus solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur,* (Cap. 7.)

d *Justiniani consilium*] Ad eundem Justinianum epistolam Theodahadi vide in *Cassiodoro* X, 26.

e *Ammianus*] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat (*Lib.* XXI. c. 16.) Zosimus & ipse paganus: *χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀνοσιότητος ἀπαλλαγή· Christianæ fidei hæc est pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* (Lib. II. c. 29. *Ed. Cel.*) Secta nemini molesta passim a paganis dicebatur. *Tertullianus* Scorpiaco (*Cap.* 1.) Justinus apologetico II: *Ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, οἳ ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον, ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι· Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutatores & collaboratores sumus, ut qui doceamus fieri non posse ut Deo quis lateat, sive sit maleficus, raptor, insidiator, sive æqui amans. tum vero ad æternam aut salutem aut pœnam quemque mitti pro factorum suorum dignitate. Arnobius* de conventibus Christianorum loquens lib. IV. *in quibus aliud auditur nihil nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* (Pag. 152. *Edit. Lugd. B. Salm.*)

GRONOVII.

46 *In fabula*] Parabola.

47 *Instantiam vocatoris*] Serium studium & desiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipsi, sed eorum ministri. *Sueton.* Calig. 39. *Plinius* lib. 35, 10. *Seneca* 3, de Ira, 37.

48 *Plinius*] Lib. 10, epist. 67.

* Tert. Apol. c. 3. & 1. advers. Nat. c. 4.

ait doceri nisi justum & lene. Et vulgi verbum, * *Bonus vir Cajus Sejus*, [49] *tantum quod Christianus*. Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent [50] cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Judæorum conventibus dixisse [f] Philo commemorat: non eos [51] bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas.

Thom. 2, 2. 108.

2. Qui in tales sæviunt, ipsi in ea causa sunt ut puniri juste possint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam [g] Constantinus Licinio, Imperatores [h] alii Persis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. 1. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, (xx) sed de quibusdam [52] quæ aut extra legem sunt, aut in lege [53] sensum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, suppliciis qui grassantur, perinique faciunt: quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent [54] quæ suppliciis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma resurrectionis,

GROTII.

f *Philo commemorat*] In legatione, (p. 1035. E.) Similiter & libro de sacrificantibus, facunde ostendit quantum synagogæ distent a paganicis mysteriis, (*pag.* 856, &c.) Locus uterque dignus inspici. Simile habet libro altero contra Appionem Josephus.

g *Constantinus Licinio*] Vide *Zonaram*. Simile illud apud *Augustinum* epist. L. *Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petit ab Imperatore Christiano contra hostes ecclesiæ, non tam sui ulciscendi causa, quam tuendæ ecclesiæ sibi creditæ*. Relatum est in causam XXIII, quæst. III. c. 2.

h *Alii Persis*] Vide *Menandrum Protectorem*.

GRONOVII.

49 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, nisi quod Christianus est.

50 *Cœtus*] Concilia & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

51 *Bacchanalia*] De quibus *Livius* 39, 8.

52 *Quæ extra legem sunt*] Ut Pontificiæ traditiones & constitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

53 *Sensum videntur*] Ut controversiæ in articulis religionis.

54 *Quæ suppliciis*] A qua qui desciscerent, capite plecterentur.

(xx) In hanc rem habemus Scripta plurima, sub finem *Sæculi* proximè præteriti, & hoc ipso, quo vivimus, in lucem edita, Anglicè, Latinè, præsertim Gallicè, & sic satis nota; in quibus, luce meridianâ clariùs, demonstratum est, neminem, Religionis caussâ, ullo modo vexandum; & argumenta eorum, qui aliorum intellectui legem dicere volunt, & in animos dominari, ita confutata, ut dissensui nullus ampliùs locus futurus esset, si veritatis studium, modestia, & charitas, in animos vexantium tantillum admitti possent. *J. B.*

i *Quam*

nis, veriſſimum quidem, ſed [55] in ea lege non niſi obſcure & ſub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid ſi vero gravior ſit error, & qui apud æquos judices facile poſſit ſacra autoritate, aut veterum conſenſu revinci? cogitandum hic quoque quanta ſit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in ſuam cujuſque ſectam ſtudium, malum, ut Galenus ait, quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἂν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα· *facilius quis alia ſibi conſueta exuat, quantumvis illis affixus ſit,* [i] *quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo [56] illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

3. [k] Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus [l] temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia, falſas ac novas opiniones vel gignit vel ſequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt* De Gubernat. Dei,
hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, Lib. v. pag.
ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis 150, 151.
ſunt, & hoc nos illis. Nos illos injuriam [57] *divinæ generationi facere* Ed. Paris.
certi ſumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos 1645.
Patri exiſtimant, quod [58] *æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honos Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt.* [59] *Inofficioſi ſunt, ſed*

GROTII.

i *Quam ea quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc *Chryſoſtomus* in 1 *Cor.* 11. ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειε, ἢ τὰ περὶ τὰς θρησκείας· *ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo fit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet, quam ea quæ religionis ſunt.*

k *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi; locus refertur in *cauſam* XXIV. *quæſtione* 3. c. 28. Addit *Auguſtinus*, non idem ſibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis *obſtinatioris animi dementia*, l. 1. c. *de ſumma Trinitate*, princ. [At illius pertinaciæ ſolus Deus Judex eſt, ut ab Auctoribus, de quibus modo dixi, indicatum. *J. B.*

l *Temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia*] Scriptor *reſponſorum ad orthodoxos* quæſtione IV. δῆλοί εἰσιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν· *apertum eſt ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad *Gal.* V. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία· *mater hæreſium, cupiditas principatus.*

GRONOVII.

55 *In ea lege*] In V. T.

56 *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

57 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno eſſe ſtatuimus orthodoxi.

58 *Æquales*] Patrem & Filium.

59 *Inofficioſi ſunt*] Male habent vel tractant catholicos, ubi poſſunt, ſed putant in hoc ſe ſervire religioni.

sed illis hoc est summum religionis officium. Impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed m *bono animo errant, non odio sed affectu Dei, honorare se dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem; & qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint,* n *nemo potest scire nisi judex. Interim idcirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere,* 60 *affectu tamen piæ opinionis errare.*

Contra Epist. Manichæi &c. 4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum crassis sordibus diu hæsit, Augustinum: *illi sæviant in vos, qui nesciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quam rarum & arduum sit* 61 *carnalia phantasmata piæ mentis serenitate superare. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. Postremo illi in vos sæviant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem sævire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem.*

5. o In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola 62 ad

GROTII.

m *Bono animo errant*] *Agathias* ubi de Alemannorum absurdis superstitionibus egerat historiarum 1. ἐλεεῖσθαι μὲν οὖν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσιν. οὐ γάρ δήπου ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπρὶξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα· *miseratione quam odio digniores sunt, ac tales quibus ignosci par sit, quicumque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cespitant, sed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ semel visa sunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.*

n *Nemo potest scire nisi judex*] *Chrysostomus* homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· *id quod absconditum, solus sine periculo dijudicet sæculorum judex, cui soli patet & scientiæ mensura & fidei quantitas. Unde enim nos sciamus, dic mihi quæso, quibus verbis ille se accusaturus aut excusaturus est, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? vere inscrutabilia sunt judicia ejus, & viæ ejus impervestigabiles.*

GRONOVII.

60 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti & religioso erga Deum animo in falsa & impia religione esse, quam vera credentes in recta & sana opinione sunt.

61 *Carnalia phantasmata*] Larvas & umbras falsæ religionis.

GROTII.

o *In Arianam hæresin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Christianos repertores. Vide eorum sæva

62 ad ſolitarios, quod 63 prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribuſque ad ſe pertrahere anniteretur: *atque ita*, inquit, *ſe-ipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix manifeſtat*, reſpiciens ni fallor ad illud quod legitur p Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. q In Gallia jam olim damnati ſunt eccleſiæ judicio 64 Epiſcopi qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadverterentur curaverant; & in oriente damnata Synodus quæ in 65 Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, r errantis pœnam

ſæva facta apud *Euſebium* de vita Conſtantini libro I, 5. 38. *Socratem* libro IV, 29. *Procopium* Vandalicorum I. ubi de Hunericho; & Gotthicorum I. de Amalaricho; & *Victorem Uticenſem*. de Semirianis *Epiphanius*: τὰς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βελόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἔχθραις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τὰς ὀρθῶς πιστεύοντας· ὄλεθρον γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς· *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes. exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus regionibuſque attulere.* De talibus *Gregorius* epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum epiſcopum: *Nova & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* [Malè quidem egerunt *Ariani*: ſed non primi tam malum exemplum ediderunt. Jam antea *Orthodoxi*, ad eos vexandos impulerant *Conſtantinum*, ut ex Hiſtoria Eccleſiaſtica conſtat. *J. B.*]

p *Gal.* IV, 29.] Ad quem locum vide *Hieronymum*, citatum c. qui ſecundum, 13. *cauſa* XXIII. *quæſt.* IV.

q *In Gallia jam olim damnati ſunt*] Sulpicius Severus: *tum vero Idacius atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi. ſed parum ſanis conſiliis ſæculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* (Lib. II. c. 47.) Mox: *ſecuti etiam accuſatores Idacius & Ithacius epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus quam oportuiſſet certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, mihi tam reos quam accuſatores diſplicere.* (Ibid. c. 50.) Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret; ſatis ſuperque ſufficere ut epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

GRONOVII.

62 *Ad ſolitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio ſecedebant, & in ſolitudines ſeſe abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud *Jo. Caſſianum*.

63 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæſares & principes ſuæ ſectæ fautores inſtigaſſent ad ſupplicia, in diſſentientes orthodoxos ſtatuenda.

64 *Epiſcopi, qui ut*] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui ſumpſerat imperium in Britannia contra Theodoſium. *Sulp. Sever.*

65 *Bogomili exuſtionem*] Juſſu Alexii Comneni, *Zonaras. Anna C.*

GROTII.

r *Errantis pœnam eſſe, doceri*] *Seneca* in Tragœdia, (*Herc. fur.* vers. 1237.)

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

& de Ira I. 14. *non eſt prudentis errantes odiſſe. alioquin ipſe ſibi odio erit. M. Antoninus* libro IX. (§. 11. Edit. Gatak.) εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μὴ, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. *ſi potes, meliora doce. ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus. Chryſoſtomus* Eph. IV, 17. τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα,

pœnam eſſe, (yy) doceri.

* Thuc. 1. c. 126, &c.
† Diod. libro XVI. c. 60, &c.
a Lib. VIII. c. 2.
b Pag. 581. c. Ed. Baſil.

LI. 1. f Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligioſi ſunt. Atque hæc cauſa inter cæteras allata * belli Peloponneſiaci inter Athenienſes & Lacedæmonios, & a Philippo Macedone † in Phocenſes: de quorum ſacrilegio ſic Juſtinus: *a quod Orbis viribus expiari debuit*. Hieronymus ad Danielis v. *b Quamdiu 66 vaſa fuerunt in 67 idolio Babylonis, non eſt iratus Dominus (videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe) poſtquam autem 68 humanis uſibus divina contaminant, ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium.* Nimirum & Auguſtinus exiſtimat (zz) auctum a Deo imperium Romanorum, quod cordi illis fuiſſet quamvis falſa religio: &, ut Lactantius loquitur, 68 ſummum hominis officium, etſi non reipſa (aa) tamen propoſito tenerent.

c Epiſt. CVII, de Ben. cap. 7.

2. Et 70 ſupra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata 71 a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *c opinio illum ſua obligat pœnæ.* Sic accipio & illud

ὐ κακῶς πάσχειν ὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ· *eum qui ignorat neque malo affici neque accuſari oportet, ſed æquum eſt ut diſcat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante *Ammiano Marcellino* libro XXX. *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit.* (Cap. 9.)

f *Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligioſi ſunt*] Vide de hac re egregia apud *Cyrillum* libro contra Julianum V. & VI. Solone auctore Amphictyones bello perſecuti ſunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intuliſſent. *Plutarchus* Solone, (p. 83. E.) Sic & qui falſo ſibi vatum nomen induunt recte puniuntur. conſule *Agathiam* lib. V.

GRONOVII.

66 *Vaſa*] Rapta e templo Hieroſolymitano, quum captam urbem vaſtaret Nabucodonoſor.

67 *Idolio*] Templo idolorum.

68 *Humanis uſibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioſo convivio.

69 *Summum hominis*] Cultum Dei, quo nullum magis officium præſtare debent homines, non juſto quidem modo, forma, ratione, ſed tamen voluntate ac ſtudio, quantum in ipſis fuit, antiquiſſimum habuerunt.

70 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

71 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambyſis, cum Apim in Ægypto interfecit, & ſpoliatum Jovem Hammonem miſit. *Juſt.* 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. *Juſt.* 2, 12. Gallorum, cum & ipſi Delphos ſunt adorti. 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholoſanum, ut & Servilius Cæpio.

(yy) Dicit Philoſophus, *ignorantis*: ignorantia autem cum errore magnam habet adfinitatem, & hic ab illâ ſæpè oritur: Προσήκει δὲ πυ [πάσχειν τῷ μὴ εἰδότι] μαθεῖν παρὰ τῦ εἰδότος. De Rep. Lib. 1. pag. 337. D. *Tom.* II. Ed. H. Steph. *J. B.*

(zz) Neſcio ubinam id dixerit *Auguſtinus*. Certè ſic non ſatis ſibi conſtat, quum ipſe *Lib.* V. *Cap.* XII. *De Civit. Dei*, fuſè ſatis oſtendat, *Romanorum* Imperium auctum Providentiâ divinâ, non quòd illis cordi fuiſſet, quamvis falſa, Religio, ſed ob eorum virtutes Civiles. *J. B.*

(aa) Locus eſt *Inſtit. Divin.* Lib. II, Cap. 3. *num.* 14. *Ed. Cellar.* ubi *Lactantius* loquitur de Idololatris in univerſum. Neque locus *Senecæ*, qui mox ſequitur, ſatis rectè heic aptatur, *J. B.*

a *Qui*

illud *Senecæ : *Violatarum religionum alibi atque alibi diversa pœna est: sed ubique aliqua*; & quod † Plato capitis damnat religionis temeratores. *De Benef. III. 6. †De Legib. LX. p. 907. & seqq.

CAPUT XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo transeat ad eos qui delicti sunt participes.*

II. *Communitas aut rectores teneantur ex subditi delicto, si adsit scientia & non prohibitio cum prohibere possint & debeant:*

III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.*

IV. *Nisi aut puniant aut dedant: quod exemplis illustratur.*

V. *Jura supplicum ad infortunatos, non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus.*

VI. *Defendi tamen supplices dum de causa cognoscatur: & ex quo jure facienda cognitio.*

VII. *Quomodo delicti rectorum participes sint subditi, aut communitatis hi qui ejus membra sunt: & quomodo differant pœna communitatis & pœna singulorum.*

VIII. *Pœnæ jus in universitatem quamdiu duret.*

IX. *An sine delicti communicatione pœna transeat.*

X. *Distinctio ejus quod directo infertur & in consequentiam venit.*

XI. *Distinctio ejus quod fit occasione peccati & quod ex causa peccati.*

XII. *Proprie loquendo neminem juste puniri ob delictum alienum, & cur?*

XIII. *Non filios ob parentum delicta:*

XIV. (*Respondetur ad Dei facta* [vel potius, *ad objectionem petitam ex Dei factis*] *circa filios nocentum.*)

XV. *Multo minus cognatos alios.*

XVI. *Posse tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari, quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*

XVII. *Nec subditos proprie puniri posse, ob regis delictum:*

XVIII. *Nec singulos qui non consenserunt, ob delictum universitatis.*

XIX. *Hæredes ad pœnam, quæ pœna est, non teneri: & cur?*

XX. *Teneri tamen si pœna in aliud debiti genus transierit.*

I. 1. Quo-

I. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur (aa), aut de iis quæritur a qui delicti sunt participes, aut 1 de aliis. Qui delicti participes, 2 non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint ex his quæ 3 supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen semper, 4 ubi damni obligatio est, etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat.

2. Ergo b qui factum vitiosum jubent, qui 5 consensum requisitum adhibent, c qui adjuvant, d qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: e qui consilium dant, f laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare g non

GROTII.

a QUi delicti sunt participes] *Tertullianus* de Resurrectione carnis: *dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi, & potestatem suæ voluntatis in utrumque, homines scilicet & ipsos; Idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam sponte accommodant.* (Cap. 16.)

b *Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat. Augustinus* sermone v. de Sanctis, cap. 4. similia sermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & sermone XIV.

c *Qui adjuvant*] Ope. *Institutionibus* de furtis, [immo *De obligat. ex* delict.] §. interdum, 11. *Edicto Theuderici*, c. 120.

d *Qui receptum præstant*] *Hieronymus* [aut quisquis alius scripsit opus illud, p. 53. D. Tom. VII. *Ed. Bas.* in Cap. 29.] super parabolas: *non fur solum, sed ille reus tenetur qui furti conscius quærente possessore non indicat. Chrysostomus* de Statuis XIV. οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, περιστέλλοντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· *non enim perjuri soli, sed & qui, conscii cum sint, celant perjuria, criminis tenentur.*

e *Qui consilium dant*] Vide *Institutiones & edictum Theuderici* dictis locis. *Andocides* ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· *qui consilium dedit enim non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* [Orat. 1. *De Mysteriis*, p. 219. *Ed. Wech.*] οὐ γὰρ ἂν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· *neque enim sine consilio res facta fuisset*, ait *Aristoteles* de poëtica cap. 17. [Immo *De Rhet.* I. 7.]

f *Laudant, assentantur*] *Chrysostomus* I. ad Romanos circa finem: καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὸν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· *pejor peccante qui peccatum laudat.* Qui facinorosum adstans hortatur, pro faciente habetur *lege Langobardica*, lib. I. tit. IX. §. 25. Vide quæ ex *Philone* & *Josepho* mox proferemus ad §. 17.

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuscum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adstruxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, potest etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Consensum requisitum*] Petitum ab auctore.

(aa) Confer heic PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. §. 28, & *seqq.* ac Cap. 6. §. 12, 7. *B.*

g *Non*

g non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt: qui non dissuadent cum dissuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat, secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. 1. Exemplis res fiet illustrior. Communitas 6 ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum, 7 sine facto suo, aut omissione. bene enim Augustinus: *aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula federum est: h 8 *Si defexit publico consilio.* Locri apud Livium * ostendunt senatui Romano culpam defectionis procul a consilio publico absuisse. Narrante eodem, † Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati assignarent; 9 suo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam a privatorum causa segregant, dicentes, a *nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat.

In Levit. Quæst. 26.

* *Lib.* XXIX. c. 17.

† *Lib.* XXXV. c. 31.

a *Apud eumdem,* XLV. 23.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: 10 patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur, nec

GROTII.

g *Non vetant*] Chrysostomus I. adversus Judæos: *ὥσπερ ἐν οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· sic non ii modo qui furtum fecere, sed & qui prohibere cum possent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna.* Sic eum qui sanari ægrotum prohibet, teneri quasi vulnerasset, ait idem Chrysostomus 2 ad *Cor.* c. VII.

h *Si defexit publico consilio*] *Chrysostomus* de statuis III. *ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἢ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην· Non commune fuisse delictum civitatis, sed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia potius quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exsortes. Ammianus* libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum asseverantes in nostros.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto suo*] Nisi facto ipsa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] *Livius*, I, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quisque privatim insanisset, ipsum luere debere. *Cicer.* 3. de Leg. 10. *suo periculo progredi.*

10 *Patientia*] Dissimulatio & connivendi propositum.

i *Scien-*

nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero * in Pisonem: *neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: † *aliena igitur, inquies, culpa me reum facies? prorsus aliena, si provideri potuit ne existeret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Justinianum: *a par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ*, ait *b* Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi si non prohibet admitti*, ait *c* Salvianus. Augustinus vere: *qui desinit obviare cum potest, consentit.*

3. Sic qui 11 mancipium cum possit eximere 12 prostitutum esse patitur, pro prostituente habetur *d* Romanis legibus. Si servus sciente domino occidit, *e* in solidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. Et 13 lege Fabia in dominum animadvertitur, *f* si servus domino sciente alienum servum subduxerit.

4. Sed, ut diximus, præter 14 scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges i scientiam, *g* cum puniri jubetur, accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit; & scientiam *h* hic spectari quæ habeat & voluntatem: 15 scientiam *i* accipi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus 16 in libertatem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet *k* culpa vacat qui scit quidem sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum *l*, sed eorum demum quos habent in potestate. Vicissim, etiamsi in potestate habeant & alioqui prohibere potuerint, *m* non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia & 17 non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur. quæ omnia 18 ad subditos pari ratione sunt referenda:

* *Cap.* 5.
† *Ep.* LV. *ad Brut.*
a *Paranetic.* c 28.
b *Adv. gent.* p. 149.
c *De Gubern. Dei*, Lib. VII. p. 266.
d *L.* 7. *D. qui sine manum.*
e *l.* 2. *de nox. act. princ.*
f *Paul.* Lib. 5 *sent.* §. 2.
g *L.* 45. *ad l. Aquil.*
h *L.* 1. §. 1. *si fam. furt. f.*
i *L.* 4. *de nox. act.*
k *L.* 50. *de R. J. l.* 109. *eo tit.*
l *L.* 1. §. *qui eam, in fine l.* 13. §. 1. *l.* 19. *D. qui not. inf.*
m *L.* 7. §. 5. *D. Arbor. furt. cæsar.*

GROTII.

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] *Lege Wisigotthorum* libro VIII, tit. IV, cap. II. cap. 26. & alibi. libro IX, tit. I. c. I.

GRONOVII.

11 *Mancipium cum possit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne prostitueretur, atque ut ipse, si prostitueret emptor, manus injectionem haberet, id est, citra ullam in jus vocationem ad se domum abducere posset, non reddito pretio.

12 *Prostitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus cujus est persequi & punire commissa, si non punierit.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit secum consulere & cogitare, velletne cum posset prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonstraverit judicio recuperatorio. *Suet.* Vespas. 3.

17 *Non prohibitio*] Cessatio a prohibitione.

18 *Ad subditos pari*] Ut inter patres & filios, servosque ac dominos statuta sunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præsunt, & subjectos.

a : veniunt enim ex naturali æquitate.

5. Egregie Proculus ad illud Hesiodi, (Oper. & Dier. vers. 240.)

> Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ·
> *Sæpe luit populus pœnas unius iniqui*,

ait: ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύουσα τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere possit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipse & alii concilio communi suberant, non immerito *. * *Horat. Lib. I. Ep. II. 14.*

> *Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi:*

k Ipsorum enim erat cogere Agamemnonem, ut 19 sacerdoti filiam redderet. Sic post eorundem classis exusta narratur † † *Virg. Aen. I. 39.*

> l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei*,

qua de re Ovidius metam. XIV. (vers. 468.)

> *Virgine rapta*
> *Quam meruit pœnam solus, digessit in omnes;*

quia cæteri non impedierant, ne 20 virgo sacerdos raperetur. Apud Livium est: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulsant. Cumque Laurentes 21 jure gentium agerent, apud Tatium gratia* *Liv. lib. I. c. 14.*

GROTII.

k *Ipsorum erat cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat *Cyrillus* libro v. contra Julianum, (pag. 175. *Edit. Spanhem.*)

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei*] *Euripides* Troadibus sic loquentem Neptunum facit, (vers. 70.)

> Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.
> *Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.*

Et Minervam respondentem, (vers. 71.)

> Κ' οὐδὲν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἤκουσ' ὕπο.
> *Nilque audiit, nil passus à Græcis mali est.*

Pari jure omnes Antiochenos statuarum crimine involvit *Chrysostomus*, prima ejus argumenti oratione: ἰδοὺ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδοὺ δὴ ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ προλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν τὸν παρόντα ἐφοβούμεθα φόβον· *Ecce facinus paucorum fuit, accusatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes sumus, & eorum quæ illi ausi sunt pœnam nos ipsi spectamus. Quod si antevertissemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam sicut oportet tractassemus, abesset jam a nobis hic timor.* deinde: δι' αὐτὸ οὖν τοῦτο κολάζου, φησί, δίδου δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυες, μηδὲ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατεῖχες, μηδὲ ἐκινδύνευες ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. οὐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' οὐδ' ἐπέσχες τὰ γενόμενα· τοῦτο κατηγορίας ἄξιον· *ob hoc ipsum, inquit, fer pœnas, & ultima lue supplicia quod non adfuisti, quod non prohibuisti, quod insanientes non retinuisti, quod pericula non subiisti pro honore Imperatoris. Particeps non fuisti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. sed nec quæ fiebant impediisti; hoc vero jam dignum accusari.*

GRONOVII.

19 *Sacerdoti filiam*] Chrysæ Chryseïda.

20 *Virgo sacerdos.*] Cassandra.

21 *Jure gentium agerent*] Poscerent noxios sibi dedi.

m Po-

tia suorum & preces plus potuerunt. Igitur 22 *illorum pœnam in se vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani * de regibus : m *Potestas magna & potentissima, quæ prohibere scelus maximum potest, quasi probat debere fieri si sciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem est : † ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· *magis ille facit, qui potest prohibere.* Sic apud Livium *a* Vejentes & Latini *b* Romanis se excusant, quod hostes eorum a subditis suis adjuti essent, se insciis. Contra *c* Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio, quod diceret non a se, sed a subditis piraticam exerceri : neque enim prohibebat. n Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur.

6. 23 Sciri autem facile est ut præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia, τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν· *id quod a multis fit, necesse est a nemine ignoretur*, ait Dion Prusæensis Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit Polybius, *d* quod cum hostes Philippi videri nollent, suos tamen palam paterentur agere hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæstionem alteram de receptu adversus pœnas. Pœnas, 24 ut ante diximus, naturaliter 25 cuivis cui nihil simile objici potest exigere licet. Institutis civitatibus id quidem convenit, ut singulorum delicta, quæ ipsorum cœtum proprie spectant, ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquerentur.

2. At non etiam jus tam plenum illis concessum est in delictis, quæ ad societatem humanam aliquo modo pertinent, quæ perse-

qui

* De Gub. Dei, L. VII. p. 266.
† Lib. I. c. 69.
a Lib. I. c. 30.
b Lib. VI. c. 10.
c Polyb. L. II. c. 8.
d Lib. IV. c. 27.

GROTII.

m *Potestas magna & potentissima, quæ prohibere scelus maximum potest*] Philo in Flaccum, (*pag.* 970. B.) ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός· *nam qui castigare, certe inhibere potuit ; si non impediit, habendus est permisisse aut etiam probasse quod agebatur.* Dion Galba : τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ᾽ ἄλλος κακουργῇ· *Privatis sufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius*, (pag. 199. B. *Ed. H. Steph.*) In c. 4. Synodi Pistensis positæ inter *capitula Caroli Calvi* habemus : *Non est liber a consensu qui quod emendare potest emendare negligit. quapropter sine dubio peccati se participem facit.* Vide *Nicetam Choniatem* libro II. de Andronico.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] *Plutarchus* Cimone, (pag. 483. C.)

GRONOVII.

22 *Illorum pœnam*] Ipse passus est, quod illi debebant.

23 *Scire autem facile*] Scientia præsumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & sæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20, 3. & 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicumque dumtaxat innoxio, ejusdem aut paris criminis quemvis nocentem.

o Qui

qui ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis 26 actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læsus est. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent pœnæ exigendæ, secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejusve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur, ut civitas, apud quam degit o qui culpæ est compertus, 27 alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. p hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit.

2. Sic Israëlitæ alii a Benjaminitis postulant, ut dedant facinorosos. Jud. xx. Philistæi ab Hebræis, ut Samsonem quasi maleficum sibi dedant. Jud. xv. Sic Lacedæmonii * Messeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore † ob non deditos eos qui 28 missis ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic 29 Cæsarem Germanis, ob bellum injuste illatum, dedi voluit Cato. q Sic 30 Fabios sibi dedi Galli postulabant, quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi postularunt Romani; & 31 a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos con-

* *Pauf. l. IV. c. 4.*

† *Strab. Lib. VIII. p. 362.*

GROTII.

o *Qui culpæ est compertus*] Deditionem enim præcedere debet causæ cognitio. non decet ἀκρίτως ἐκδιδόναι, *homines dedere causa non cognita. Plutarchus* Romulo, (*pag.* 21. C.) Rex Scotiæ apud *Camdenum* in anno LXXXV. ait Elisabethæ, transmissurum se in Angliam *Fernihurstium*, imo & Cancellarium, si præcogitate securitatem violasse vel cædem conscisse liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

p *Hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit*] Mithridatem a Tigrane poposcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; *Appianus* Mithridatico, (*pag.* 228. *Ed. H. Steph.*) & *Plutarchus* Lucullo, (p. 505.) Romani Salgas ab Allobrogibus dedi sibi postularunt; *Appianus* excerptis legationum XI. De Episcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide *Priscum* excerpto legationum 21. Dux Beneventanus a rege Vascone deditus Ferdinando Castellam regenti. *Mariana* XX, 1.

q *Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant*] *Plutarchus* Camillo, (pag. 136. 137.) *Appianus* excerpto legationum 9.

GRONOVII.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur; nam criminales sive publicæ aliud genus sunt. Ut de *sepulcro violato*; de *termino moto*, de *albo corrupto*, &c. lib. 47. *Digest.* 21.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ statim commemorantur.

28 *Missis ad sacrum virginibus*] *Justin.* 3, 4.

29 *Cæsarem Germanis*] *Suet. Cæs.* 24.

30 *Fabios sibi dedi*] *Liv.* 5, 36.

31 *A Pœnis Amilcarem*] *Liv.* 31, 11.

concitabat : [r] postularunt 32 & postea Annibalem : item Jugurtham a Boccho his apud Sallustium verbis : * *simul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sceleratissimum persequi*. Ab ipsis † Romanis dediti 33 qui Carthaginiensium, quique 34 Apolloniatarum legatis *a* manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi sibi postularunt eos , *b* qui Lanvicum oppugnassent , addito , ni dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt , siquis Philippo insidias struxisset, & Athenas confugisset, *c* παραδόσιμον εἶναι, *in eo statu esse ut dedi deberet*. Bæoti ab Hippotensibus exegerunt , *d* ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

3 Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt , ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur , sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis, (bb) quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent, id est, nec animadverterent nec reos dederent: est enim 35 disjunctiva obligatio.

4. [f] Interdum sontes deposcentibus 36 optio datur , quo cumulatius satisfiat. Cærites apud Livium Romanis significant: *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses, cum præter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium populationis ejus, quæ sibi crimini detur, comites : eos seu dedi placeat , dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos pœnas.*

5. In federe Carthaginiensium & Romanorum secundo , quod apud Polybium , exstat locus male vulgo & distinctus & versus: εἰ δὲ μή, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα· *ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quæ præ-

* *Jugurth. Bell.* c. 109. *Ed. Wass.*
† *Livius lib.* XXXVIII. c. 42.
a *Val.Max. Lib.*VI.c.6.
b *Livius, lib.* XXXVIII. c. 31.
c *Diod.Sic.* Lib. XVI. c. 93.
d *Plutarch. Narr. amat.* p. 774, 775.
Liv. l. VII. c. 20.
Lib. III. c. 24.

GROTII.

r *Postularunt & postea Annibalem*] *Diodorus Siculus* in fragmentis, (è *Lib.* XXV.) *Livius.* [Vide not. 32. *Gronovii.*]

f *Interdum sontes deposcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliæ & Daniæ , memoratum *Pontano* de mari.

GRONOVII.

32 *Et postea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. *Liv.*21, 6. & 10. Sed & postea eum non a Pœnis quidem, sed ab Antiocho, *Liv.* 37, 45. depoposcerunt, & , ut nonnulli volunt, etiam a Prusia. *Justinus,* 32, 4. quamquam paullo aliter *Livius* 39, 51.

33 *Qui Carthaginiensium*] *Liv.* 38, 42.

34 *Apolloniatarum*] *Epit. Livii* 15.

35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc an illud faciendum.

36 *Optio*] Liberum sit, dedi eos an domi puniri malint.

(bb) ALBERICUS GENTILIS, Lib. I. *De Jure Belli* , Cap. 21. p. 163. à quo hoc exemplum , ut alia quædam, mutuatus est Auctor noster , in margine testem indicat PAUSAN. *Lib.* VI. Locus est non longè ab initio libri, seu *Cap.* 2. ubi tamen simpliciter dicitur, ob verbera inflicta *Lichæ* Lacedæmonio (non autem *Eleo*) jussu *Hellanodicorum* , bellum ortum esse inter *Lacedæmonios* & *Eleos*. Sic Auctor minus accuratè rem retulit, quam ille, à quo exscripsit non inspecto primo Auctore. *J. B.*

ecedunt sunt mutila) *privatim quisque jus suum persequitor. Id*
fuerit (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.*
chines in responso adversus accusationem Demosthenis de male Pag. 264,
a legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem B. Ed.
ret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut pœnas Basil.
ent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent;
quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio siste-
. Quintilianus declamatione CCLV. *Proximos existimo eos trans-*
t a quibus transfugæ recipiuntur.
. Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc
it Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedienses: ἔξεστι τοῖς
κότασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· licet his qui alteram
ria affecerunt ad alteram confugere.
. Hic de deditis occurrit quæstio, an si a sua civitate dediti,
recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat
. Mutius Scævola, * quia quem populus dedidisset expulisse * L. ult. D.
ivitate sua videretur, sicut faceret cum 37 aqua & igni inter- de legation.
ret. (cc) Contrariam sententiam defendit Brutus, & post
† Cicero: quæ & verior est, non tamen proprie ob id ar- † L. 1. c.
entum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio 38 sine 40. & 11.
ptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectio- c. 32. de
non habet nisi ex duorum consensu. At dedere, de quo hic Orat. Top.
ius, nihil est aliud quam civem alterius populi potestati per- 8. & pro A.
ere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio Cæcina,
nullum dat aut adimit; 39 executionis tantum impedimentum c. 34.
t. Quare si alter populus concesso jure non utatur, erit is
deditus est eo loco ut a suo populo possit puniri (quod in
Clodio Corsis dedito, *a* nec ab iis accepto evenit) aut non *a* Val. Max.
puniri, lib. 6, c. 3.

GROTII.

A quibus transfugæ recipiuntur] Zo-
as Basilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε
ς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξασθαι τὸν
αστήσαντα καὶ κατὰ οἰκείου δεσπότου
ράμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὑπό-
μα τοῖς οὐκ ἀγαθόν· *misit ad Chosroëm*
latum ut dederetur sibi regni affe-
r, qui domino contraria cepisset ar-
, neve in semetipsum perniciosum
plum statueret Chosroës. Vide de
tis Lesbi mendose receptis Chal-
ondylam libro X. *init.*

GRONOVII.

37 *Aqua & igni*] Profugo & præto-
vel populi judicium vitanti justum
exilium esse sciscerit.

38 *Sine acceptione*] 2, 6, 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat eum, qui læsit, esse in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipso jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læsus est. Nec suo juri renuntiat, qui dedit, sed si deditio accepta non fuerit, id sibi videtur reservasse. Neque enim nullius sub imperio esse eum hominem voluit, sed aut sub suo, aut sub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corsis*] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

(cc) Confer, de hac quæstione, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 11. §. 9. *J. B.*

puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut judicio, nisi lex aliqua 41 factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona, si dedita nec accepta sint, manebunt cujus fuerant. At si deditio accepta sit, & postea casu aliquo reversus sit is qui fuerat deditus, is civis non erit nisi 42 ex novo beneficio: quo sensu verum est, quod Modestinus * de dedito respondit.

L. 4. D. de captivis.

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum 43 aliquò confugerunt.

V. 1. Neque obstant illa adeo prædicata u 44 supplicum jura & asylorum exempla. Hæc enim illis prosunt qui immerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud † Diodorum Siculum agens de illo supplicum jure sic ait: *qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exspectandam voluerunt.* Postea: *hi vero si dolo malo, si injusta alieni cupiditate in mala hac inciderunt*, 45 *ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur* x *quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium pateret.* Duo illa, 46 fortunam & injuriam, Menander a optime distinxit;

† *Lib.* XIII. *bibl. c.* 29.

a *Apud Stob. Tit.* 7.

y A-

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι *Polybio*, & *Malcho* in *excerptis legationum*.

x *Quibus innocens est animus, irata fortuna*] Oraculum vetus [apud *Aelianum*, Var. Hist. III, 44.]

Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· οὔ σ' ἐμίανεν.
Αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.

Carum occidisti, dum vis succurrere. nullum
Crimen habes. manus est tibi purior ac fuit ante.

GRONOVII.

41 *Factum velit*] Diserte statuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exsulet.

42 *Ex novo beneficio*] Nisi denuo beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriscus Pseudophilippus ad regulum Thraciæ. *Flor.* 2, 14.

44 *Supplicum jura & asylorum*] Quod passim legimus supplices rejicere aut destituere nefarium esse; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus asyli concessum, ut illos dedi, hinc extrahi profugos non liceat.

45 *Ne accusent fortunam*] Ne querantur se in casum indignum incidisse.

46 *Fortunam & injuriam*] Eos qui per infelicitatem supplices fieri & ad asyla confugere compelluntur, & eos qui hoc faciunt, ut meritam sceleris pœnam effugiant.

y 'A-

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει.
Τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ᾽ αἱρέσει.
Injuria illud distat infortunio,
Hoc casus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demosthenis * dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit † de inventione secundo: *misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam, in miseriis sunt.* Et (dd) Antiphanis illud: τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· *quod non sponte fit, fortunæ est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege, 47 quibus *a* telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque *b* perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, *c* his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, *d* ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι· *profanis in fano nullum esse receptum.* Nec aliter Græci antiquiores. 48 Nauplium *e* narrantur Chalcidenses Achivis *z* dedere noluisse, sed causa

* *In Aphobum* I. Sub fin. *pag.* 556. A.
† *Cap.* 36.
a *Deut.* XIX. 1, & *seqq.*
b *Ibidem*, XXIII, 15.
c *Ex.* XXI. 14. I *Reg.* II, 29. II *Reg.* XI. 13. & *seq.*
d *De spec. legibus*, p. 793. D.
e *Plut. quæst. gr.* 32.

GROTII.

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] *Philo de judice*: ἔλεος ἐπ᾽ ἀτυχήμασιν· ὁ δ᾽ ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ᾽ ἄδικος· *misericordia infortuniis debetur; at qui deliberata sententia male agit, non infelix est sed injustus.* (Pag. 722. A.) Sic M. Antoninus mentem vult inspici: ἵνα ἐπιστήσῃς πότερον ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὃ, τι συγγενές· *ut noris ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ea consideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt*, & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex consulto fiunt*, distinguit Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. [In loco *Marci Antonini*, qui legitur Lib. IX. §. 22. *Edit. Gataker.* verba ultima malè vertit Auctor, quæ significant, ut Interpres ille Eruditissimus reddit: *utrumque simul esse tibi cognatum*, i. e. naturâ. *J. B.*]

z *Dedere noluisse*] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud *Fredegarium* in rebus Pipini ad annum IↃ C LXXXVIII. Etiam ab ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno IↃ CCCXVII. inserto in tomum II. *conciliorum Galliæ*: & Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant: *Aymoinus* lib. V, cap. 34. De Cegena Patzinaca non dedito postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus *Zonaram.* Sic & Osmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskisari: *Leunclavius* libro II. historiæ Turcicæ. Albuquercium Lusitani non dedidere, ut memorat *Mariana* XVI, 18.

GRONOVII.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Mosis, sed verbo Romanæ legis. *Fugisset*, imprudentius excidisset, vel emissum esset. sermo XII. tabb. apud *Ciceronem* topicor. 17.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem, qui Græcorum classem a Troja reducem, quum tempestate jactaretur, elata face in scopulos, quasi in portum pellexisset. *Seneca* Agam. 567.

(dd) Non *Antiphanis*, ut habent omnes Editiones, sed ANTIPHONTIS, Orat. XIV. XV. pag. 134. *Ed. Wech.* Nomen idem eodem modo corruptum infra legitur, §. 16. Locus autem mox sequens *Lysiæ*, ubinam exstet, nescio. *J. B.*

causa additur, quia satis 49 se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

2. Erat apud Athenienses Ara Misericordiæ, cujus meminerunt (ee) Cicero, Pausanias *, a Servius, etiam Theophilus † in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi poëtam, (*vers.* 483.)

* Lib. I. seu Attic. c. 16.
† Lib. I. cap. 2. §. 1.

Et 50 miseri fecere sacram:

mox convenisse eo ait, (*vers.* 507.)

victos bellis patriaque a sede fugatos,
Regnorumque inopes.

Aristides b propriam Atheniensium laudem esse ait, *ἁ τὴν τῶν πανταχόθεν δυςυχέντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν*, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: *b τοῖς κατ᾽ ἑκάςους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπεςιν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ᾽ οὗ σώζονται· his qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas. bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: *c ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν· laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut sibi præmetuentes, si huc perfugissent, auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem sensus est in epistola Demosthenis *d* pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, c apud Sophoclem ita testatur, (*vers.* 512, &c.)

a Panathen. p. 187. B. Tom. I.
b Orat. Leuctr. I. p. 89. A. Tom. II.
c Hist. Græc. Lib. VI. c. 5. n. 38. Ed. Oxon.
d Pag. 114. B.

Heu, Cecropidæ, mala multa 51 tuli:
Sed nempe tuli: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus (*vers.* 558, *& seq.*)

Non

GROTII.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos, (vers. 342.)

b *Propriam Atheniensium laudem*] Quam Arragoniis tribuit *Mariana* XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigisalem Romanis aut Longobardis dedere. *Procopius* Gotthicorum IV.

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum. est enim lectu dignus.

GRONOVII.

49 *Purgaverat se de his*] Demonstrando se justam vindictam sumsisse de illis, qui per scelestam calumniam filium ejus pro proditore occidissent. *Hygin.* fab. 105.

50 *Miseri*] Nempe miseri, non facinorosi. *Asconius* in orat. Ciceronis de prætura urbana: *miserum pro innocente* Tullius *ponit.* Sic alibi: *& erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari volent.*

51 *Tuli*] Passus sum, non feci. Patrem Lajum imprudens interfecerat, matrem Jocastam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito sese ultro excæcaverat regnoque exuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

(ee) Apud Scholiastem *Statii*, in Theb. XII, 481. ubi quasi ex *Libro Tusculanarum* id refert. Sed nil de ea Arâ ibi reperitur. *J. B.*

d *Pro*

Non me pigebat hospitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni sospitare in tempore,
Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon, (ff) cum Herculis posteri Athenas confugissent, sic ait:

Hac patria nostra semper invalidos solet,
Sed jure fretos, ope sua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Discrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum est, ob quod Athenienses præcipue prædicabat Callisthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος. *hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse* d *pro Herculis liberis, cum Græciam Eurystheus tyrannide premeret.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conscius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur supplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi:
Mala semper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione (*vers. 1315, & seqq.*)

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at justum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, τεύξεσθαι τῶν νόμων, *consecuturum quod jus esset*: illum vero confugisse e ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occisum eum ab observantissima suarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus * improbat receptum suo sæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum 52 ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem est: † *principes quidem instar Deorum esse: sed neque a Diis nisi justas supplicum preces audiri.*

Advers. Leocr. pag. 156. Ed. Wech.

* *Ann.* III. c. 60.

† *Ibidem*, c. 36.

4. Tales

GROTII.

d *Pro Herculis liberis*] Vide *Euripidem* Heraclidis, & *Apollodorum* (Bibl. L. II. c. 8. §. 1.)

e *Ad id quod Athenis sanctissimum esset altare*] In Lusitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo ad quod confugerat raptum, & igne combustum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat *Mariana* libro XXI, Vide & de asylis librum viri magni *Pauli Veneti*, societatis *servorum* quæ dicitur.

GRONOVII.

52 *Ut ceremonias*] Tamquam nisi essent illa impunita, jus sacrorum violaretur.

(ff) Non *Demophoon*, sed Chorus, apud EURIPIDEM, *Heraclid.* vers. 330, & seqq. *J. B.*

f Per-

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe 53 amovendi. Sic narrante Herodoto * Cymæi Pactyen (gg) Persam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiserunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium † qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, a rege depoposcerunt Romani. f Perseus rex Macedonum, a in purgatione ad Martium, de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur: *ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus a vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni insidias struxerat, denuntiant, b liberaret 54 religione templum.

* Lib. I. c. 160, 161.
† Livius lib. XXII. c. 33.
a Livius lib. XLII. c. 41.
b Livius, XLV, 5.

5. Cæterum jus hoc, quod diximus, deposcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis & plerisque Europæ partibus, circa ea demum crimina usurpatur quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ dissimulatione transmitti invaluit, g nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac 55 defendi, pœnam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia a maleficiis revocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur, 56 defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos;

Eurip. Heracl. vers. 252.

Si

GROTII.

f *Perseus rex Macedonum*] Narrat & *Appianus* excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themistoclis. [*Corn. Nepos*, c. 8.] *cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit* (Admetus rex Molossorum) *monuitque ut consuleret sibi. itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit.* Sic & Ildigim Langobardum dimittunt Gepidæ apud *Procopium* Gotthicorum III. Adde epistolam Theuderici ad Trasamundum regem Vandalorum de Giselico suscepto, [apud *Cassiodor.*] V. 43. & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Christophorum Sborovium a se amovit Imperator Rudolphus II, teste *Thuano* lib. LXXXIII. in anno CIↃ IↃ LXXXV. Elisabetha Scotis respondet se Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam. *Camdenus* id habet circa ann. CIↃ IↃ XCIII. De Alfonso Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hispaniam receptu, vide *Marianam* XIX, 6.

g *Nisi federis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in federe Helvetiorum cum Mediolanensibus, *Simlerus* recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. *Camdenus* in anno CIↃ IↃ C.

GRONOVII.

53 *Amovendi*] Compellendi, ut abscedant & perfugii loca deserant.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea scilicet conditione, ut posthac piraticam exercere desinant.

56 *Defendi*] Nempe ab illo ad quem confugerunt.

(gg) Non erat *Persa*, sed *Lydus*. Inspice locum *Herodoti*, in margine à me distinctè indicatum. *J. B.*

57 Cri-

Si 57 crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,
58 Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

Et in altera tragœdia Theſeus ad Creontem:

Es facinus auſus (hh) *temet indignum, Creo,*
Tuiſque Thebis ac tuis majoribus:
Ingreſſus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Noſtris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs iſta viſa eſt, & ego nullius rei?
Non te iſta docuit 59 civitas Amphionis,
Quippe educare haud ſolita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ ſunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma ſede miſeros ſupplices.
Ego 60 Labdacea ſi urbe poſuiſſem pedem,
Quamvis 61 fuiſſent juſta mihi certiſſima,
Indubia, nulli injicere tentaſſem manum,
Niſi annuente qui ſoli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hoſpitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aſpergis tuam
Probro atque maculis, & ſenem certe tua
Te fecit ætas, ſed parum mentis potem.

2. Quod ſi id, cujus accuſantur ſupplices, non ſit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime oſtendit Æſchylus Supplicibus, ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem ſic affatur: *Pag. 321. Ed. H. Steph.*

Εἴ τοι κρατᾶσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατα γένους
Εἶναι, τίς ἂν τοῖς δ᾽ ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν,
Ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.
Manum tibi ſi immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos ſe ſanguine

Dicant,

GRONOVII.

57 *Crimen iſtis ſtruis*] Accuſare iſtos & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

59 *Civitas Amphionis*] *Ovidius* 5, Met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Laſi patre, Oedipi avo, ſic appellatis.

61 *Fuiſſent juſta*] *Terent.* Phor. 2,1. 50. *qui poſſet noſcere tua juſta.*

(hh) Eſt in Græco ἐμοῦ, apud SOPHOCLEM, *Oedip. Colon.* vers. 904. In *Excerptis ex Trag. & Comœd. Græc.* habet etiam *te*, neſcio quo fato, quum ibi rectè ſcripſerit ἐμοῦ, pag. 98, 99. *J. B.*

61 Vete-

Dicant, quis hæc objicere se contra velit?
Quare tuum est docere natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjici.

VII. 1. Vidimus quomodo a subditis, aut 62 veteribus aut advenis, culpa in rectores transeat: vicissim a summa potestate in subditos culpa transibit, si in crimen subditi consenserint, aut si quid fecerint summæ potestatis imperio aut suasu, quod facere sine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi, quæ partes sint subditorum, examinabitur. Etiam 63 inter universos & singulos communicatur delictum, quia, ut Augustinus ait loco supra adducto, *ubi universi, ibi & singuli: universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare: nam singuli quique congregati, vel in summam reputati, faciunt universos.*

In Levit. Quæst. 26.

2. Pertinet autem culpa ad singulos 64 qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt pœnæ singulorum & universitatis. Sicut singulorum pœna interdum est mors, ita * πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, *mors civitatis everti:* quod fit cum corpus civile dissolvitur; qua de re 65 diximus † alibi. Atque hoc modo si civitas esse desinat, 66 usumfructum velut morte finiri recte dixit *a* Modestinus. Singuli in servitutem pœnæ nomine rediguntur, ut *b* Thebani sub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto 67 exuendæ societatis contradixerant. Sic & civitas subit servitutem civilem 68 in provinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic civitati adimi solent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

* *Lycur. orat.* p. 139. *Ed. Wech.*
† *Supra cap.* IX. §. 4.
a *L.* 21. *D. quib. mod. usufr. am.*
b *Plut. Alex.* p. 670. D.

3. At ut singuli ob delictum universitatis citra consensum suum ea amittant, quæ ipsorum sunt propria, injustum est, ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena. Idem h Theodosii probat factum, qui commune delictum punierat in-

GRONOVII.

62 *Veteribus*] Qui semper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti sunt: nam utrique jure poscentur ad deditionem pœnæ causa, si quid deliquerint in poscentes.

63 *Inter universos*] Ut quod peccaverunt universi, luant per occasionem singuli; quod singuli peccarunt, luant universi.

64 *Qui consenserunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, sententia sua inferendæ fuerunt auctores; non qui dissuaserunt, etsi passi sint fieri, quod major pars censeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Usumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ societatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam *provincia* proprie populus subjugatus armis & subjectus imperio peregrino.

GROTII.

h *Theodosii probat factum*] Eadem quæ *Libanius* de hac re dicit & *Chrysostomus* in XVII. de statuis. in eosdem Antiochenos paria olim constituerat Marcus Antoninus philosophus, ut testis est *Capitolinus* (Cap. 25.) & in Byzantinos Seyerus, demto theatro, ther-

interdictione theatri, balneorum, 69 nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæstio, an pœna ob delictum universitatis 70 semper exigi possit. Quamdiu durat universitas, videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam 71 particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est, quædam de universitate dici 72 primo ac per se, ut habere ærarium, leges, & similia: quædam non nisi 73 derivatione a singulis. Sic namque 74 doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est 75 meritum: primo enim convenit singulis, ut animum habentibus quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis 76 per quod ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ᾽ εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ᾽ ἠδικηκότων· ita enim existimo, sufficere tibi, ad pœnam quod nemo supersit eorum qui deliquerunt.*

Arist. VII, pol. 13.

2. Probanda igitur Arriani sententia 77 damnantis vindictam (ii) i Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos pec-

thermis, honore, ornamentisque omnibus. sed & ipsa urbs Perinthiis data. vide *Herodianum* (Lib. III, c. 6. n. 19. Ed. Boecler.) *Zonaram*, & quæ supra dicta a nobis.

GRONOVII.

69 *Nominis metropolitani*] Ne posthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput esset.

70 *Semper*] Quocumque & quamvis longissimo tempore post delictum; etiamsi nemo eorum qui proprie peccaverant, supersit, quum supersit corpus in posteritate.

71 *Particulis succedentibus*] Personis aliis id corpus constituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius sunt, non singulorum.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, sed multarum in ea partium, sive singulorum.

74 *Doctam*] *Porcius Latro* in Catil. *Non ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio doctissimæ atque eruditissimæ.* Cicero pro Sex. Roscio 25. *Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad universitatem*] Illis paucis, ob quorum scelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus societatis aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negantis belli ab Alexandro in Persas gesti justum fuisse titulum, quasi ultor electus esset toties a Persis petitæ Græciæ, *Justin.* 11, 5.

(ii) Non damnat hanc vindictam *Arrianus*, Lib. II. Cap. 14. ubi inducit *Alexandrum* veteres illas injurias *Persarum* memorantem. Ex memoriæ vitio confudit Auctor *Arriani* judicium de *Persepoli* incensâ, quod paullo post subjecit, & in primâ Editione aberat, *J. B.*

GROTII.

i *Alexandri in Persas*] Propterea aliam ei bello causam attribuit *Julianus* in Constantii laudatione: *καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς πω πόλεμος συνέστη πρότερον, οὐδ᾽ ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, οὐδ᾽ ἐπὶ τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν, οἵπερ δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι τοσαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδί που δῆλον. οὐ τῆς μέντοι λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, οὔτ᾽ εἰς παῖδας οὔτ᾽ εἰς ἐκγόνους γενομένης, ἀλλ᾽ εἰς τὸν ἀφελόμενον καὶ ἀπε-*

peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc est Curtii judicium : *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco Arriani judicium de Persepoli incensa, in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant : ἀλλ᾽ ὐδ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τῦτό γε Ἀλέξανδρον, ὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία· *at mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera est vindicta in eos Persas qui pridem esse* 78 *desierant.*

Lib. VII. c. 5. — Lib. III. c. 18.

3. Nam Agathoclis illud nemo non ridet, * qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum, † minime ait vero esse simile, Corinthios ulcisci voluisse acceptam a Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς, *post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est 79 jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & 80 puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; pœnæ 81 non item.

*Plutarch. Apopht. p. 176. D. & de sera num. vindict. p. 557. B.

†Pag. 860.

IX. Diximus de modis per quos 82 communitas pœnæ accidit ex

ἀποστερήσαντα τὴν ἀρχὴν τὰς τῶν εὐδοκησάντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνες· *nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur, tali ex causa gestum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Persas, vel puero liqueat. non enim illi obsita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequebantur, sed illos impetebant, qui virorum bene meritorum posteris vim inferebant, regna extorquebant.* [Locus est, *pag.* 95. B. Edit. Illustris *Spanhemii*: sed vertendum erat in posterioribus verbis : *Non enim ille* (scilicet *Constantius*) *obsita vetustate crimina seris pœnis, etiam in filios aut nepotes, persequebatur; verum eum impetebat* (i. e. *Magnentium*) *qui posteris virorum bene meritorum Imperium vi eripuerat.* Unde patet, *Julianum* laudi tribuere *Constantio*, quòd non imitatus sit veteres *Græcos*, aut *Alexandrum*; adeoque non aliam bello *Alexandri* in *Persas* caussam adtribuere, sed potius aliam non fuisse innuere. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Desierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander statuit, aliquot sæculis postquam servi occisis dominis urbem occuparant. *Justin.* 18, 3.

79 *Jus Dei*] Recte namque & jure suo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Polior. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Cassandri F. ultionem aiebat, quia nequisset ab Antipatro & Cassandro exigere, ad nepotem & filium eorum esse translatam. *Justin.* 16, 1.

81 *Non item*] Quippe quæ personam peccantem non egrediatur, si justa sit.

82 *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam singuli, tamque singuli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ sunt affines.

83 *Pri-*

ex culpæ communitate. Restat spectemus an &, culpa non communicata, communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipsa diversa sunt, ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. 1. 83 Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam, quo fit, ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, 84 cessante scilicet conditione sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Ulpianum: * si in meo puteum aperui quo factum est ut 85 venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo usus sum. Et alibi, † multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus jurisconsultus, *a præposterum esse* ait, 86 *ante nos locupletes dici quam acquisierimus.*

* L. 24. §. f. d. dam. inf.
† L. 26. d. t.
a L. 63. D. ad L. Falc. princ.

2. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea pœna non est, quia bona illa illorum futura non erant, nisi a parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alpheno notatum est, *b* cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ vero non a patre, sed a rerum natura aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themistoclis 87 liberos eguisse scribit *c* Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum: cui tamen mori leges posteriores *d* Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ 88 ut alibi diximus personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem, muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re, 89 quæ ad ipsos non pertinebat nisi per universitatem.

b L. 3. D. de interdict. & releg.
c Epist. ad Brut. L. 11. ep. 12. & 15.
d L. 7. D. de bon. damn. ubi vid. Intt.

XI. 1. 90 Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicujus peccati alieni, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis,

GRONOVII.

83 *Primum, aliud*] Distinguendum inter id quod fit per se, & quod per accidens.

84 *Cessante scilicet*] Nisi factum intervenisset alterius non tam lædendi nostri, quam sui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi subterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari nostris, tanquam si intercipiatur, injuria nobis fiat, quod speramus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguisse*] Propter exilium patris.

88 *Ut alibi diximus*] 2, 5. 17.

89 *Quæ ad ipsos*] Quæ singulorum dominii non erat.

90 *Præterea*] Distinguendum inter causam remotam & propinquam.

k Vades

nis, quod jus ipsum agendi attinet. Sic qui 91 occasione alieni debiti aliquid promisit, malum patitur, ex 92 veteri verbo, *ἐγγύα, παρὰ δ' ἄτα· sponde, noxa præsto est:* at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit, non proprie ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum 93 mensuram accipit non ex delicto alterius, sed 94 ex potestate quam ipse in promittendo habuit.

2. Cui consequens est, ut ex sententia, quam veriorem credimus, occidi nemo possit 95 ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres 96 Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & k vades capitali judicio crediderint obligari, ut in 97 Ausonii est versu, & ex notissima Damonis 98 & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, l 99 ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est, nisi corporis servandi causa.

3. Quod

GROTII.

k *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum *Gen.* XLII, 37. & apud *Josephum* II. antiquæ historiæ, cap. 3. Hos vades *ἀντιψύχυς* animæ vicarios vocat *Eutropius* Caligula; *ἐγγυητὰς θανάτυ*, mortis sponsores, *Diodorus Siculus*, in excerptis Peiresciania. *Chrysostomus* ad Galatas II. *καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνυ ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· sicut homine aliquo ad mortem damnato; innocens alter pro illo se morti devovens illum supplicio liberat.* *Augustinus* epistola LIV. ad Macedonium: *& aliquando qui causa fuit mortis potius in culpa est, quam ille qui occidit. velut si quispiam decipiat fidejussorem suum, atque ille pro isto legitimum supplicium luat.* [Mirum heic ab Auctore *Eutropium*, Scriptorem Latinum, testem adferri vocis Græcæ Ἀντίψυχοι de *Vadibus* usurpatæ. Neque vocem illam reperiri putes in Versione Græca *Pæanii*. Sed Auctor noster, dum festinaret, nec satis adtenderet, scripsit *Eutropium*, pro DIONE CASSIO: hic enim, ubi loquitur de *Publio Afranio Potito*, & *Atanio Secundo*, qui *Caligulâ* ægrotante juraverant sese mortem sponte quæsituros, si ille fato fungeretur ita ait, *ἤλπιζον παρ' αὐτῦ, ὡς καὶ* ΑΝΤΙΨΥΧΟΙ *οἱ ἀποθανεῖν ἠθελήσαντες* &c. Lib. LIX. pag. 741. B. *Ed. H. Steph.* Ceterum de re ipsâ, ut & de voce, vide SALMASIUM in *Spartian.* Hadrian. c. 14. & Clariss. CLERICUM, in *Matth.* XX, 23. post *Hammondi* Adnotat. *J. B.*]

l *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

GRONOVII.

91 *Occasione alieni*] Pro alio fidejussit.

92 *Veteri verbo*] *Thaletis Milesii* e septem Sapientibus, [apud STOBÆUM, *Serm.* 3.]

93 *Mensuram accipit*] Majus aut minus esse debet.

94 *Ex potestate*] Prout ille magis minusve se obligare potuit.

95 *Ex fidejussione*] Quod caput suum pro alterius capite pignori posuit. *Plaut.* Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani Græcique*] 2, 15. 16.

97 *Ausonii*] In Technopægnio monosyllaborum: *quis subit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Phintiæ*. *Cicero* 3, de offic. 10.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

m *Ut*

3. Quod 1 si exilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, 2 pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sicut ab alterius voluntate pendeat, quale est 3 jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, m ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in bestiam. *Levit. XVIII. 23. XX. 15, 16.*

XII. His distinctionibus positis, dicemus, neminem 4 delicti immunem, ob delictum alienum, puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea, quam adfert Paulus jurisconsultus, * quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam 5 extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est 6 magis nobis proprium, unde 7 *αὐτεξούσιον* vocatur. ** L. 20. D. De Pæn.*

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit † Hieronymus, *liberis imputantur*. Augustinus vero, a *Deus*, ait, *ipse foret injustus, si quenquam damnaret innoxium*. Dion Chrysostomus oratione ultima, cum 8 sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus 9 devoveri posteros dixisset, de Dei lege hæc subjicit: *πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος·* verum 10 *hæc non, ut* 11 *illa*, *† Epist. 3. de morte Nepotiani, p. 23. A. Tom. I.* *a Epist. 105.*

GROTII.

m *Ut lege Mosis*] De qua vide *Maimonidem* ductore dubitantium III. 40.

GRONOVII.

1 *Si exilium*] Quis promiserit, se in exilium iturum, summam nummorum numeraturum, quo casu alter peccet ac non sine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iste ad solvendum promissum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria stipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium est, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, si repetat illud, non punit possidentem, sed jure suo utitur. *Justin.* 43, 4.

4 *Delicti immunem*] Vere atque omnino insontem & innoxium.

5 *Extra personam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori jussit.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 *Αὐτεξούσιον*] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] *Sanctio* est pœna, quæ statuitur in sontes illa lege. *Cicero* pro Bal. 14. *Livius* 3, 55 *Festus* in Sanctum. *Brisson.* de form. p. 139.

9 *Devoveri*] Ut qui. eas violaret, ejus liberi quoque & posteri devoti & execrabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque sit infortunii causa.* Et huc illud vulgatum pertinet: 12 *noxa caput sequitur. Sancimus*, ajunt Imperatores Christiani, * *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

* *L. Sancimus*, 22. *C. de pœnis.*

2. Justum est, n ait † Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem 13 quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. Quem reprehendit (kk) & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. 14 Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, *a* debuisse paterno perire supplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus *b* narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, *c* unde natum est Græcum proverbium:

15 *Desipit occidens patrem qui pignora servat.*

† *Lib.* II. *de leg. spec.* p. 802. E.

a *L.* 5. §. 1. *C. ad L. Jul. maj.*

b *Lib.* XXVIII. c. 2. in fin.

c *Vict. de jure belli n.* 38.

3. At *d* Seneca: *nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, *e* φὰς τῦ Μηδισμῦ παῖδας ἐδὲν εἶναι μεταιτίυς· *dicens illos extra culpam*

d *Sen. lib.* II. *de Ira* c. 34.

e *Herodot.* Lib. IX. c. 87.

GROTII.

n *Ait Philo*] Idem libro de Pietate, [immo *de Nobilitate*, p. 910. *in fin.* Confudit Auctor, lapsu memoriæ, εὐσέβειαν cum ἐυγενείᾳ.] ἧς ἐκ ἂν οἶδ' εἴτις βλαβερωτέρα γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολεθήσει τιμωρὸς δίκη, ἔτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἔρχεται τιμὴ, τῦ νόμε δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτῦ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινῦντος ἢ (addendendum hic κακίαις) κολάζοντος· *haud scio an possit ullum pejus induci institutum, quam si nec malos e bonis genitos sequetur pœna, nec honos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati sunt. Aliter lex quæ de suis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Josephus* (Ant. Jud. XIII. 22.) contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum.* Ovidius:

Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injustus jusserat Ammon. (*Metam.* Lib. IV. vers. 668.)

GRONOVII.

11 *Illa*] *Solonis.*

12 *Noxa caput*] L. 43. *de nox. action.*

13 *Quarundam gentium*] Ut Persarum, *Justin.* 10, 2. & Carthaginiensium, 21, 4.

14 *Nescio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus & aulæ Constantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus *Jacobus Gothofredus* ad eam legem capit. XVI.

15 *Desipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱὲς ἀπολείπει.

(kk) Minimè reprehendit, sed in medio relinquit, utrum mos ille sit justus, an injustus. Inspice locum, *Lib.* VIII. c. 80. *J. B.*

o *Quare*

culpam esse partium Medicarum. Marcus Antoninus in epistola ad Senatum : o *quare filius Avidii Cassii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam , cum illi nihil fecerint ?*

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data * paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur : sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras, ita in vitam nostram, 16 ut munus suum , quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest. Igitur si morte immatura ac violenta rapit liberos † Acanis, *a* Saulis, *b* Jeroboami, *c* Achabi, p in ipsos jure dominii , non pœnæ , utitur , sed eodem facto 17 gravius punit parentes. Nam sive 18 superstites sunt , quod maxime spectavit lex divina , atque ideo lex minas istas q ultra abnepotes non extendit, Exod. xx, 5. quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas ; certum est parentes puniri tali spectaculo : gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt : ut a Chrysostomo *d* recte dicitur, quicum consentit Plutarchus , *e* ἐδὲ λυπῦσα μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι᾽ αὐτὺς ὁρᾶν· *nullum durius supplicium , quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare :* sive non eousque provivunt, tamen 19 cum eo metu occidere magnum est supplicium. *Duritia populi* , inquit Tertullianus , *f ad talia remedia compulerat* , r 20 *ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent.*

* Exod. xx. 5.
† Job. VIII. 24.
a II Samuel. XXI.
b I Reg. XIV.
c II Regum VIII, 19, 20.
d Homil. 29. in 9. Gen.
e De sera Num. vind. p. 561. A.
f Advers. Marcion. Lib. II. c. 15.

2. Sed

GROTII.

o *Quare filiis Avidii Cassii*] Vide *Vulcatium* vita Avidii , (*cap* 12.) Laudat parem Constantii humanitatem *Julianus*. (Orat. II. p. 100, 101. *Ed. Spanh.*) ostenditque sæpe ex malis parentibus bonos venisse liberos , sicut e saxis apes evolant , e ligno amaro nascuntur ficus , e spinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc sunt : ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τῦ τετελευτηκότος [τετολμηκότος habent Edd.] νήπιον κομιδῆ τῆς πατρώας ἐδὲν εἴασας μετασχεῖν ζημίας. ὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα· *etiam mortui filium infantem admodum non sivisti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem semper vergens perfectæ virtutis est testimonium.* (Orat. I. in fin. *pag.* 49. A.)

p. *In ipsos jure domini non pœnæ utitur*] Hæc est sententia Rabbini *Simeonis Barsema* , longe verissima.

q *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri & Jehu.

r *Ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud *Curtium* libro VIII. *Non oportebat vos scire quid de his statuissem , quo tristiores periretis.* (Cap. 8.)

GRONOVII.

16 *Ut munus suum*] Tanquam in beneficium precarium.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali sensus est , parentum superstitum ob amissos perpetuus aut longus cruciatus. *Seneca* ad Marciam 2.

18 *Superstites*] Vivunt & vident ipsi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conscientia orbitatem sibi a Deo pœnæ loco statui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent suos non diurnaturos , mori.

20 *Ut vel posteritatibus*] Si pro sese nihil timentes , at propterea, ne pœnam in posteros derivarent.

2. Sed simul notandum est, hac graviore vindicta nōr
Deum, nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam
petrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec
Græci existimarunt: nam quæ crimina credita sunt posterit
obstringere, ſ quæ *ἄγη* ipsi vocant, omnia istius sunt gen
quo de argumento facunde disserit Plutarchus, libro de sera
minis vindicta. Exstat t apud 21 Ælianum oraculum tale
phicum:

At scelerum fontes divinum persequitur jus,
Nec pote vitari; non si genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.

u Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comp
* *Lib.* IV. p. 188. † *Lib.* III. c. 9. 22 auri Tholosani apud * Strabonem & † Gellium. De pe
similes sententias 23 supra adduximus. Deinde vero, etsi id
minatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxi
x insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est E
a *Vers.* 20. cap. XVIII. *a* & exemplis quibusdam a Plutarcho dicto
probatur.

3. Et cum in novo fœdere apertius quam olim declarata
supplicia, quæ impios post hanc vitam manent, y ideo in e
dere nulla exstat comminatio 24 personas peccantium egred
quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vati
spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud
hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia

GROTII.

ſ *Quæ ἄγη ipsi vocant*] Vide *Plutarchum* Pericle: & quæ supra dicta hoc libro c. XIII, §. 1.

t *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

u *Agebatur autem ibi de sacrilegio*] Ut & *Libanius*: *ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ ἔπω μέν. ἐκ ἔςι δὲ ὅτε αὐτὲς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτὲς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τὲς ἐξ ἐκείνων. quorum alii jam pœnas dedêre, alii nondum quidem, sed nemo eos pœna eximet; nec ipsos tantum dico, sed & liberos & ex iis nascituros.* Similia habet idem *Libanius* oratione quam edidit *Gothofredus*.

x *Insignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis detestatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud *Gregoram* libro V, c. 81.

y *Ideo in eo fœdere nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens*] *Tertullianus* de monogamia: *uva acerba a patribus manducata filiorum obstupefacere; unusquisque in suo delicto morietur.*

GRONOVII.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκη
ἐχὶ χρονιςὸν,
Οὐδ' ἀπαραίτητον, ἐδ'
ἔγγονοι εἶεν.
Ἀλλ' αὐτῶν κεφάλῃσι καὶ ἐ
τέροισι τέκεσσιν,
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμο
πήματι βαίνει.

22 *Auri Tholosani*] *Justin.* 23,

23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.

24 *Personas peccantium egred*
Quæ in posteros eorum porrigat

mus, Deus 25 sine culpæ intuitu jus habet in vitam; ho-
ion nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit pro-

uare eadem illa divina lex, * ut parentes pro liberis, ita
ntum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem
es etiam in 26 perduellibus secuti leguntur: eamque le-
lde laudant † Josephus & a Philo, ut & similem Ægyptiam
rates, b & Romanam a Dionysius Halicarnassensis. Pla-
est πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων οὐδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod
ta exprimit d Callistratus Jurisconsultus: *crimen vel pœna*
nullam maculam filio infligere potest. Addita causa: *namque*
que ex suo admisso 27 sorti subjicitur, nec alieni criminis
constituitur. Ferretne, inquit Cicero, *e ulla civitas latorem*
legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus de-
Hinc factum ut b prægnantem mulierem mortis sup-
ficere 28 nefas habitum sit (mm) Ægyptiorum, Græco-
), & c Romanorum legibus.
Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob
m delicta, injustior sane lex f Persarum & Macedonum
d 29 de-

* *Deuteron.* XXIV, 16.
† *Lib.* IV. c. 8.
a *De Legg. Spec.* Lib. II. p. 801, *& seqq.*
b *Busiride.*
c *De Legib.* Lib. IX. pag. 856. D.
d L. 26. D. *De Pœnis.*
e *Lib.* III. *de nat. Deor.* c. 38.
f *Dan.* VI, 24.
Just. lib. X. c. 2.

GROTII.

eges] Ut Amasias (II. Reg.

ysius Halicarnassensis] Qui sic VIII. (c. 80. τὸ ἔθος τοῦτο ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι ...ίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ...ιμίας ἀδικήσωσι· *mos ille Ro-*...*ium, a pœna omni liberos exi-*...*m parentes deliquerunt.* Habet *Wisigotthica* libro VI, tit. 1. [Non apertè laudat morem ...*ysius Halicarnassensis*, utjam ...imus, & ex inspectione loci J. B.]

...gnantem mulierem mortis suppli-...re nefas habitum] Laudat *Philo* humanitate, (*pag.* 710.)

...norum] L. Imperator Adria- D. *de statu hominum.* l. præ- 3. D. *de pœnis.*

GRONOVII.

...e culpæ intuitu] Deus jure suo ...petit a quocumque vult etiam ...ius peccante.

...rduellibus] Reis adversum sese ...m aut læsæ majestatis.

27 *Sorti subjicitur*] Calculis & urnæ judicum. Vide ad *Sen.* Hercul. fur. 732.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri jussum, donec pepererit, fœtum ediderit. l. 3. D. *de pœnis.*

(ll) Nil de tali lege apud ISOCRATEM, in laudatione *Busiridis*, ad quam Auctor nos remittit, nec alibi, quod sciam: immo de illa silere video eos, qui ex professo mores & leges *Aegyptiorum* collegerunt, e. g. BORCLERUM, *Tom.* II. *Dissert.* XXIII. MARTHAMUM, in *Canone Chronico* &c. Occasionem errori dederunt verba ista, καὶ εἰς τοὺς παῖδας ἀναβληθήσεσθαι τὰς τιμωρίας &c. quæ leguntur *pag.* 226. C. *Ed. H. Steph.* Sed ubi agitur de vindictâ divinâ, quam putabant *Aegyptii* non differri, ut posteri demum illam experirentur. *J. B.*

(mm) Vide DIODORUM SICULUM, *Biblioth.* Lib. I. Cap. 77. *J. B.*

(nn) Præter Historicum Græcum, modo laudatum, vide PLUTARCHUM, *De sera Numinis vindicta*, pag. 552. D. *Tom.* II. *Ed. Wech.* & AELIANUM, *Var. Hist.* Lib. V. Cap. 18. *J. B.*

d 29 devovens & propinquorum capita, quo qui in regem pe
*Lib. VIII. c. 8. rant tristiores perirent, ut Curtius * loquitur: cujus legis di
† Lib. XXIII. c. 6. exsuperari leges omnes scripsit e Ammianus † Marcellinus.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant aut exsp re possint perduellium liberi, 30 in quod jus proprium sit no sis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam minii, 31 cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum peccaverint. Huc refer quod (oo) Antiphanis ut proditoris p ἄτιμοι ἐνεγράφησαν, narrante Plutarcho, id est f *honoribus pro sunt*, ut Romæ liberi a Sulla proscriptorum. Sic in dicta A lege illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores, ad* 32 *null cramenta perveniant*. Servitus autem quomodo & quaten liberos sine injuria transeat, 33 alibi a nobis est explicatum.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum cta diximus, idem aptari potest & ad 34 populum vere subdit (nam 35 qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex neglige puniri potest, 36 ut diximus) si quæratur an is populus malo sit affici ob regis aut rectorum facinora. non jam quærimus ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud quod pe

GROTII.

d *Devovens & propinquorum capita*] *Philo* morem esse tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide *Herodianum* libro III. & exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud *Bizarum* lib. XIV. [Locus *Philonis* legitur *Lib.* II. *De specialib. Legg.* pag. 802. D. sed inspicienti patebit, sensum ejus valdè mutatum fuisse ab Auctore nostro. Ille etiam, aut exscriptor, sine dubio posuit heic *Herodianum*, apud quem nil huc faciens reperitur, pro HERODOTO, qui *Lib.* III. *Cap.* 119. narrat, *Intaphernem*, cum liberis & universa familia, capite damnatum fuisse à *Dario*, secundum *Persarum* morem. *J. B.*]

e *Ammianus Marcellinus*] *Abominandas* leges vocat. Vide & *concilium Toletanum* IV.

f *Honoribus prohibiti sunt*] Simile reperies in C. in quibusdam, 12. *De Pœnis*. (DECRETAL. V. 37.)

GRONOVII.

29 *Devovens &*] Etiam supplicio destinans.

30 *In quod jus proprium*] Quo nescio aut indulgentia principis i collatum sit.

31 *Cujus tamen usus*] Quod exercet princeps aut populus, in modum aliquod sentiat in hære suis is qui peccavit.

32 *Nulla sacramenta*] Nullum tiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, 5. 29.

34 *Populum vere subditum*] Cuj in quem omne jus habet princeps

35 *Qui subditus non est*] Rege principem habet legibus alligatum reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] *Num.* 2.

(oo) Ita omnes Editiones: se gendum *Antiphontis*. Vide locum P TARCHI, *Vit.* X. *Rhetor.* pag. 833 Tom. II. *J. B.*

GROTII.

g *Si ipsius populi consensus access* *Philo* de Ægyptii regis subditis A hami tempore, (*De Abrah.* pag. D.) παραπήλαυσε δὲ τῆς τιμ σύμπας αὐτοῦ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ των ἕνεκα τοῦ συναινεῖν μονονοὺ συ

p

ſit pœna dignum, ſed agimus 37 de eo contractu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput eſt rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia confecit, & quidem ut David cenſet innocentem, ſed Deus in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi, ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor Chriſtianus, *πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ· acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis qui manu peccavit 38 in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus * non aliter id ait accipiendum quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus. *Quæſt. ad orth.* 138. * *De ſera Num. vind.* p. 559. E.

XVIII. Idem dicendum de ſingulis, qui non conſenſerunt, malo afficiendis circa ea quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

XIX. Hæres vero cur 39 de cæteris debitis teneatur, h de pœna non teneatur, ſicut a Paulo juriſconſulto ſcriptum eſt, † *ſi pœna alicui irrogatur, receptum eſt 40 commentitio jure ne ad hæredes tranſeat*, vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert, non in meritis quæ ſunt mere perſonalia, i ſed 41 in † *L.* 20. *D. de pœnis.*

-μαρτηκότων τὸ ἀδίκημα· ſenſit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus eſſet ſuper injuſte facto, ſed omnes laudando pene & ipſi illud feciſſent. *Joſephus*, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: *μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τοὺς πέραν Εὐφράτου τόπους, ὅτι τοῖς τοῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολούθησε· particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, ſparſusque per loca tranſeuphratenſia exſulabit, quod impietati regis ſocium ſe fecerit.* (Ant. Jud. Lib. VIII. Cap. 4. pag. 280. E.)

h *De pœna non teneatur*] *Maimonides* titulo גזלה, c. VII, ſectione 6. *Gemara* Baba Cama cap. X. §. 1.

GRONOVII.

37 *De eo contractu*] De caſu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus eſt illius capitis, quod peccavit. [Ex illa interpretatione patet, Virum Doctiſſimum heic legiſſe *contactu*, ut nos repoſuimus in ipſo contextu, ex Editione primâ, & illâ anni 1632. non autem *contractu*, quod in præcedentes Editiones dudum irrepſerat, & planè alienum eſt à ſenſu Auctoris. Editores vocem *contactus*, pro contagione ſumtam, non intellexerant: quamquam illius exempla reperiantur apud TACITUM, non uno loco, & SENECAM, ut patet ex Additamentis GRÆVII ad FABRI *Theſaurum*, Edit. 1710. *J. B.*]

38 *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato & invento, inſtituto, introducto a legum latoribus. [Difficile ſatis eſt definire, quid intelligat *Paullus*, dum illud *jus commentitium* vocat. Expendi poteſt nova interpretatio, quæ legitur in *Actis Eruditorum Lipſienſibus*, ann. 1714. pag. 555. ubi vult Auctor Clar. WÆCHTLERUS, jus *commentitium* eſſe, quod ex notione quadam communi oritur. *J. B.*]

GROTII.

i *Sed in bonis*] Vide *concilium Toletanum* VIII, in cauſa Reccefwinthi. vide

41 in bonis, quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum. Dion Prusæensis Rhodiaca: ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε καθήκετο γένος. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φύσιν ἐστὶ τῆς διαδοχῆς· *quæ debuerunt majores ea non minus debent posteri. neque enim dicere potestis repudiatam a nobis hereditatem.*

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa 42 obligationis exstiterit, deberi 43 jam possit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi post sententiam, alibi post litem (pp) contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in (qq) conventionem deducta est. Jam enim nova accessit debendi causa.

vide quæ supra hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla est persona quæ ad vicem ejus qui e vita emigraverit propius accedat quam hæres, ut *Cicero* ait secundo de legibus, (cap. 19.)

GRONOVII.

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuscum ut subirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipsum resedit, quam reddere debuit; accipiendum est jam tum placuisse populis, cum discessum est a communione rerum, & introducta sunt privata dominia.

42 *Obligationis*] In defuncto.

43 *Jam possit*] Ab hærede.

(pp) Ita Jure Civili Romanorum, Vide *L.* 26. & 58. *D. De Oblig. & act. L.* 139. 164. *De divers. Reg. Jur.* L. 3. §. 11. *De Peculio.*

(qq) Vide *L.* 47. *D. De actionib. emti & vend.* Sed hæc est pœna impropriè dicta.

CAPUT XXII.

De Causis injustis.

XV. *Item voluntatem implendi vaticinia sine Dei mandato.*

XVI. *Item id quod debetur non ex jure stricte dicto, sed aliunde.*

XVII. *Distinctio belli cujus causa injusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

I. 1. DIximus supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, a illas vocat *προφάσεις*, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties (aa) Livius) has generis nomine *αἰτίας*. *Lib. II, c. 1.*

2. Sic in bello Alexandri adversus Darium *πρόφασις* fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, *αἰτία* cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex 1 Xenophontis & 2 Agesilai expeditionibus. Sic *πρόφασις* belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio * notata. Similiter † Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero 3 contro-

** Lib III. c. 6.*
† Lib. I. c. 23. 56. 88.

GROTII.

a ILlas vocat *προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας*] Sic & *Plutarchus* distinguit in Galba, (*pag.* 1062. D.) & *Dion* in rebus Cæsaris & Pompeji. [aut potius *Xiphilin.* p. 13. *Ed. H. Steph.*] & *Polybius*, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 125. Cum *Suetonio* recte illas *prætextum*, has *causas* dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *& prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur*, (cap. 30.) *Thucydides* alibi distinguit *πρόφασιν* & *τὸ ἀληθές*, (Lib. VI. c. 6.) ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud *πρόφασιν* prætextum vocat, hoc *διάνοιαν* propositum. Utrumque est in libro Thucydidis VI. postremum in *Cap.* 33. ubi tamen est *ἀληθές*, ut in priori *διάνοια*, quæ Auctor heic permutavit.] *Appianus* etiam *προφάσεως* vocem usurpat in Mithridaticis, (pag. 209.) Idem civilium V. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit *αἰτίας* causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur, (*pag.* 716. *Ed. H. Steph.*) *Agathias* libro quinto id quod alii *πρόφασιν*, vocat *σκῆψιν καὶ προκάλυμμα*, figmentum & obtentum; cui opponit *αἰτίαν* in historia Hunni Zabergani. Adde quæ diximus supra libri hujus capite 1, §. 1. *Procopius* Persicorum II. dicit, stultum esse non libere loqui ubi dux est justitia, comes utilitas.

GRONOVII.

1 *Xenophontis*] Post Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu dissipato. *Justin.* 5, 11.

2 *Agesilai*] De quo *Justin.* 6, 2.

3 *Controversiam Corcyrensium*] Quod Athenienses Corcyræis Corinthiorum hostibus auxilium tulissent, eorumdem coloniam Potidæam ad se avertissent, Megarensibus portu & foro interdixissent, Æginetas liberos & sui juris esse non sinerent.

(aa) Exempli gratiâ, *Lib.* XXXVII. *Cap.* 54. num. 13. *J. B.*

 b *Ubi*

*Livius lib. VII. c. 30. a Lib. XXXVI. c. 6. b Philipp. II, 22.

troversiam Corcyrensium, Potidæensium, & alia; b ubi tamen ille *αἰτίας* & *προφάσεως* nomina permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos, * cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent ubi conflagrassent Sidicini ad se trajecturum esse incendium. 4 Antiochum (bb) quoque Livius *a* memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem 5 Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex 6 labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat 7 non ex vero objectum Antonio a *b* Cicerone, quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus c prætextum tantum ab Antonio cepisset.

II. Sunt

GROTII.

b *Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet*] Sic & libro V. (c. 53.) de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat *πρόφασιν*, mox vocat *αἰτίαν*, quomodo & Græcum *ἀρχῶν*, Latinum *principiorum* vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. 1. §. 1. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii *πρόφασιν* sæpe *πάτροκλον* vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepisset*] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέσχεν *hæc pridem prætexto opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba sunt in hac historia *Plutarchi*, (Vit. *M. Antonii*, p. 918. C. D.) *Lucani* autem, (*Pharsal.* 1. 263. &c.)

——— *Cunctasque pudoris*
Rumpunt fata moras. Justos fortuna laborat
Esse ducis motus & causas invenit armis.

GRONOVII.

4 *Antiochum in Romanos*] *Justin.* 31, 1. Flor. 2, 8.

5 *Barcillæ*] *Brachyllæ*, Liv. 33, 27.

6 *Labente disciplina*] Non de Romanorum, sed de Thebanorum ibi disciplina loquitur *Livius* lib. 36, 6. & hæ non fuere causæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, sed irarum, quas Bœoti conceperant adversum Romanos, & ob quas Antiocho promptius accessere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Chersoneso per occasionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Asia gestarum adversus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepissent. Denique exsul Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si *Plutarchus* hoc notavit alicubi, falsum notavit; nam constat Antonium armatum fuisse, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæsar Octavianus. *Appian.* 3, civil. 552. *Dio* 45, 276. quamquam omnes fere Græculi sanctissimas & ex optimo erga rempublicam animo susceptas actiones criminentur & pessime interpretentur. [Vir Doctissimus falso existimavit, Auctorem nostrum loqui de *Cæsare Octaviano*; quum in animo habuerit *Julium Cæsarem*. Nec ullus locus fuisset reprehendendi *Plutarchum*, aut dubitandi an id, de quo agitur, ille notaverit, si locus inspectus fuisset, cujus finem in Nota sua adfert Auctor, & quem nos distinctè indicavimus. *J. B.*]

(bb) Auctor, dum festinans legeret, & ad verborum constructionem non adtenderet, *Antiocho* tribuit, quod de *Bœotis* dicit LIVIUS: *In* Bœotiam *ipse* [Antiochus] *profectus est; caussas in speciem iræ adversus* Romanos *eas, quas ante dixi* HABENTEM: Brachyllæ *necem* &c. Eumdem errorem, sine dubio hinc haustum, errat BOECLERUS, *Dissert. De Clarigatione*, Tom. II. pag. 1212. *J. B.*

d *Peri-*

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, d periculorum, (cc) ut Tacitus loquitur, 8 propter ipsa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, *θηριότητα* * Aristoteles vocat. De his Seneca: † *possum dicere non esse hanc crudelitatem*, e *sed feritatem, cui voluptati sævitia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo a Nicomachiorum: *δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφονός τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίγνοιντο· omnino enim crudelis habendus sit, qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusæensis: b *τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi quærens.* Idem ille Seneca epistola XIV. *nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci.*

* *Ethic. Nicom.* 7. 1.
† *Lib.* II. *de Clem.* c. 4.
a *Cap.* 7.
b *Orat.* XXXVII.

III. 1. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine justificis aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de quibus dici potest illud quod a Romanis jurisconsultis est proditum, prædonem esse eum, f qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat. Aristoteles c de belli suasoribus: *ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; qui justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, &* 9 *eos qui nullam faciunt injuriam, sæpe nihil curant?*

c 1 *Rhet.* 3.

2. Talis Brennus, d qui omnia dicebat esse validiorum. 10 Talis Silio e Annibal, cui

d *Livius* V. 36.
e *De Bell. Pun.* Lib. XI. vers. 183.

pro

GROTII.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis & placidis otium est voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.* (Cap. 2. p. 672. *Edit. Gron. Vales.*)

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de Ira c. 5. de Apollodoro locutus & Phalaride: *hæc non est ira, feritas est.*

f *Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat*] L. pro hærede. 11. §. ultimo & sequentibus legibus, D. *de hæreditatis petitione.* Talis Herulorum in Langobardos *πόλεμος ἀπροφάσιστος*, bellum sine prætextu. Galli apud Livium V. *in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.* (Cap. 36.)

GRONOVII.

8 *Propter ipsa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat. *Justinus* 25, 4.

9 *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc desunt in vetustioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] *Liv.* 5, 36.

(cc) Dicit equidem TACITUS *Hist.* III. 41. & V. 19. *periculorum avidi*: Sed illud *propter ipsa* deest. Alibi: *Non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus.* Hist. II. 86. Propius SENECA: *Periclitamur periculi caussâ.* Quæst. Nat. V. 18. *J. B.*

pro fœdere proque
Justitia est ensis.

* Senec. Herc. fur. vers. 407. Talis Attila, & quibus illud in ore est : *

Quæritur belli exitus,
Non causa.

† Lucan. VII. 260. Et : †

Hac acies victum factura nocentem est:

a Tacit. Ann. XV. 1. Et : a

Id in summa fortuna æquius quod validius.

b Lib. IV, de Civ. Dei c. 6. Nec male his aptes illud Augustini : *b inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere ac subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* De talibus bellis Vellejus : c Lib. II. c. 3. *c bella* 11 *non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis d Cap. 19. primo : *d ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius* g *immanitatis* e In Ethic. Nicom. IV. 2. pag. 202. *omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius : *e* οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες· *qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur,* h *quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

IV. Alii

GROTII.

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] *Agathias* libro II. ὅσοι δὲ κέρδους ἕκατι ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλαζόνές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· *qui vero aut lucri causa, aut cæco odio, nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines sunt & superbi & improbi.* Exemplum nobis dat illustre *Menander Protector* : ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χαγάνος οὐδὲ μιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, οὐδὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας· *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne conatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inverecunde plane, barbarum in morem, exuit pacta.*

h *Quales sunt tyranni*] Bene *Philo in* Decalogum : ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν· οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τ' ἀληθέστερον. *qui vero furum vires nacti sunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum securi, quod supra leges eminere videantur. Tales sunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magistratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur.* (Pag. 763. C. D.) Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex *Curtio*, *Justino*, *Seneca* & *Augustino* producta sunt ad dictum cap. 1, §. 1. libri hujus.

GRONOVII.

11 *Non causis*] Non adversus quos justa bellandi causa erat, sed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

12 Su-

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur * non certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, † duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ, cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

* Lib. XXI. c. 6.
† Vit. Pyrrh. p. 389.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere 12 supra diximus. Ut enim justa sit defensio, necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet, non tantum de potentia, sed & de animo, & quidem ita constet, ut certum id sit 13 ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime est probanda eorum sententia, qui justam belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitiones & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Injusta igitur bella 14 Romanorum *a* in Philippum Macedonem, 15 Lysimachi in *b* Demetrium, 16 ni alia causa adfuit. Valde mihi placet *c* Taciti illud de Cauchis: *populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate,*

a Zonaras.
b Pausan. l. 1. c. 10.
c Germ. c. 35.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica necessitate, sed quatenus in actionibus humanis quæ sæpe numero ambiguæ sunt, potest fides haberi.

14 *Romanorum in Philippum*] *Liv.* 30, 42.

15 *Lysimachi in Demetrium*] *Pausan.* 1, 17. *Plutarch.* Dem. 908.

16 *Ni alia causa*] Certe fuit in bello adversus Philippum, qui Romanis insidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miserat, quæ simul cum illo adversus Scipionem in acie steterunt: & Athenienses Rom. socios obsidebat. Videntur auctoris memoriæ illusisse tres urbes, in quibus præsidium habebat Philippus, quasque non contumeliosius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Thessalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præsidiarios educere nollet, bellum jam inceptum continuatum est: *Liv.* 32, 33. Sed hoc non erat in suo solo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixisset injustam fuisse Samnitium causam adversus Romanos indignantium ob Fregellas. *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob Albam. 10, 1. & Istrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas. [Non opus erat ut Vir Doctissimus conjiciendo quæreret, quid occasionem dederit errori Auctoris nostri: neque enim ullus error est, quum ZONARAS, in orâ libri laudatus, disertè testetur, *Tom* II. caussam Belli à *Romanis* adversus *Philippum* Macedonem suscepti, fuisse metum, ne ille auxilio esset *Pœnis*, aut in *Italiam* irrumperet: hoc autem sufficit ad scopum Auctoris nostri, qui munimenta vicina exempli loco tantum adtulit rerum à quibus periculum aliquod imminere potest, non tale tamen, ut justam caussam bello præbeat. *J. B.*]

i Da-

ditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.

VI. 17 Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem (dd) olim Hercules arripuit in Eurytum, i Darius in Scythas (ee).

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fecundius possideatur: quam 18 Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait * Tacitus.

* *Hist.* IV. c. 73.

IX. Æque est improbum, 19 inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, † etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt.

† *Vict. de Ind. rel.* I. n. 31.

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut 20 virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, siqui sint populi omnino destituti 21 a rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus 22 de sustentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet 23 cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi siqui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito.

Vict. de bello n. 5. 6. 7. 8. *Id. l.* 11, n. 18.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi 24 quasi naturaliter

GROTII.

i *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. vide *Xiphilinum* (pag. 356. C. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

17 *Nec utilitas*] Nec si quis videat valde utile sibi fore, si alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut necessitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. *Cæsar. Florus* 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hispanorum in subjugandis Indis.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis sit jure dominus, non est necesse, ut sit vir bonus aut pius aut sapiens.

21 *A rationis usu*] 2, 3. 6.

22 *De sustentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus est pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri possunt.

24 *Quasi naturaliter*] Tanquam populis servientibus liceat semper, ubi possunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi nascuntur.

(dd) Narrat id DIODORUS SICULUS, Biblioth. Lib. IV. c. 31. unde Auctor habet. Nam si sequamur APOLLODORUM, *Lib.* II. *Cap.* 6. n. 1. exemplum huc non faciet, quum, secundum istum, ex pacto peteret *Iolem Hercules*: violatio autem fidei datæ justam bello caussam præbet. *J. B.*

(ee) Vide JUSTINUM, Lib. II. Cap. 5. n. 9. *J. B.*

ter * dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut ſocietatem humanam impugnantia, auferri dominium poſſit, alia eſt quæſtio, & modo, † cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

XI. Sed k nec libertas, ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt, *αὐτονομίας*, quaſi naturaliter, & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum eſt de jure naturæ 25 præcedente factum omne humanum, & de libertate 26 *κατὰ στέρησιν*, non de ea quæ eſt 27 *κατ' ἐναντιότητα*, hoc eſt, ut natura quis ſervus non ſit, non ut jus habeat ne unquam ſerviat: nam hoc ſenſu nemo liber eſt. quò pertinet illud Albutii: *a neminem natum liberum eſſe, neminem ſervum; hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.* Et *b* Ariſtotelis illud: *νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον· e lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus* Quare qui legitima cauſa in ſervitutem ſive perſonalem ſive civilem devenerunt, contenti ſua conditione eſſe debent, ut & Paulus Apoſtolus docet: *c δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. vocatus es ad ſervitutem? ne id te torqueat.*

XII. Neque minus iniquum armis ſubigere aliquos velle, quaſi 28 dignos qui ſerviant, quos naturaliter ſervos interdum philoſophi vocant. Non enim ſiquid alicui eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent uſum libera eſſe debet utilium & inutilium electio, niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit. Infantium plane alia eſt ratio, quorum regimen, cum ipſi jus exercendæ *αὐτοπραγίας* actionumque ſuarum moderandarum non habeant, 29 occupanti & idoneo natura concedit.

XIII. 1. Vix adderem ſtultum eſſe titulum, *d* quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quaſi ipſe etiam in remotiſſimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, niſi juriſconſultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum auſus eſſet * pro-

* *Plato de rep.* Lib. v. pag. 470. C.

Ariſt. Polit. I. 2. *Eurip. Iphig. in Aul.* vers. 1400. &c. *Livius*, XXXI. c. 29. *Iſocr. Panathen.* p. 267. B. *Ed. H. Steph.*

† *Hoc libro* c. XX. §. 40.

a *Senec.* III. *contr.* 21.

b 1 *Polit.* c. 3.

c 1 *Cor.* VII. 21.

Vict. de Ind. n. 24.

d *Ayala de jur. bell. lib.* I, c. 2. n. 29. *Covar.* c. *peccatum.* p. 2. §. 9. n. 5. & *ſeq.*

GROTII.

k *Nec libertas ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt, αὐτονομία, quaſi naturaliter & ſemper quibuſvis competat, jus bello præſtare poteſt*] Vide *concilium* IV. *Toletanum*, & quæ nos ſupra cap. IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis eſt ipſo naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipſius vel aliorum in certam perſonam impoſuerit.

26 *Κατὰ στέρησιν*] *Per privationem*, ſic, ut ei abſit ſervitus.

27 *Κατ' ἐναντιότητα*] *Per contrarium*, quaſi ſervitus ei ſupervenire non poſſit.

28 *Dignos qui ſerviant*] Qui ſint ingenio minus liberali.

29 *Occupanti & idoneo*] Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: conſtituerat enim, ut ſenex quivis alterius liberis, perinde ac ſuis, imperaret, & indecore agentes eos coërceret. *Crag.* lib. 3, p. 160.

l *Mundi*

* Ad l. 24. D. de capt. † L. ἀξίωσις. 9. Ad l. Rhod.

* pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se l mundi dominum † vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod m Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur n τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

a Petron. c. 119. Ed. Burm.

a Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia 30 per complexionem, aut 31 excessum, aut 32 excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris literis sola o Judæa sæpe veniat *b* nomine τῆς 33 οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, p id est in medio Judææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti 34 orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis *c* argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert, suis compensantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, 35 ut unum regimen non ferat.

b Luc. II, I.

c De Monarchia, Lib. I. Arist. VII. pol. IV.

Silv. verb. bellum p. 1, n. 21. Covarr. loco citato n. 9.

2. Deinde vero concesso hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod 36 nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Roma-

GROTII.

l *Mundi Dominum vocet*] Ut in *concilio Chalcedonensi* actione XI. & XII.

m *Romaniam posteriores scriptores vocant*] Ut & *Athanasius* ad solitarios. Id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

n Τῆς οἰκουμένης *nomine*] *Philo* de legatione: τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· *de pluribus utilissimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum amnibus duobus Euphrate & Rheno.* (Pag. 993. D. E.)

o *Judæa sæpe veniat nomine* τῆς οἰκουμένης] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula* omnis, *restringi debet ad eam regionem de qua sermo est.* [Vide *Palæstinam* Eruditissimi RELANDI, nuper eum summo Reip. literariæ damno his terris erepti, *Lib.* I. *Cap.* 5. ubi & testimonia Veterum referuntur de *Hierosolyma* in medio Terræ sita. *J. B.*]

p *Id est in medio Judææ*] Disces hoc ex *Josephi* lib. III. belli judaici, (cap. 4. pag. 833. F.)

GRONOVII.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re aut sententia significamus.

31 *Excessum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni soli, cui aliquid præcipuum ante alios esse significamus.

33 Οἰκουμένης] Sic *orbis terrarum* pro imperio Alexandri. *Justin.* 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

34 *Orbis umbilicus*] *Cicero* 2, divin. 56. Ovidius 10, 168. *Livius* 41, 23.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Augustus, libello post mortem ejus in senatu lecto, addiderat consilium coërcendi intra terminos imperii, *Tacit.* 1. ann. 11. Sic *Florus* optat pop. Rom. Sicilia & Africa contentum fuisse, aut etiam his carentem, sola in Italia regnare maluisse, quam eo magnitudinis excrescere, ut viribus suis conficeretur. *Flor.* 3, 12.

36 *Nisi ex consensu aut pœna*] 2, 5. 1.

q In

manus jus nunc habet. multa enim ut bello quæsita ita bello amissa sunt; alia pactionibus, alia derelictione q in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter federatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

XIV. 1. Sed & 37 Ecclesiæ jus fuerunt qui adsererent etiam in (ff) populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt, judicandi sibi jus non esse. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res 38 terrenas suo modo pertinebat, erat tamen 39 cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum & ad circumstantias peculiares aptatum, per 40 sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem sed natura ipsa superiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

[*Vict. de Ind. rel. 21, & seq. Ayala l. 1. c. 2. n. 29.*]

2. Christus ipse, a quo omnis potestas Ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, 41 qua talis est, propositum, negavit * regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ, cujus

[* *Joh.* XVIII, 36. *Vid. Petr. Dam. l.* 11. *epist.* 9. & *Bern. epist.* 221.]

GROTII.

q *In aliarum gentium aut regum jus transierunt*] Exemplum sume in Hispania, de qua vide *Gomezium* in §. fuerat. num. 5. de actionibus. *Panormitanum* in c. venerabilem. col. 9. de electione. Jasonem in l. cunctos populos, 1. col. 2. Cod. *de summa Trinitate*. *Menochium* consf. 11, num. 102. Cardinalem *Tuschum* practicarum conclusionum 345. §. rex Hispaniæ. *Molinæum* in conf. Paris. in pr. num. 20. *Chassanæum* de gloria Mundi parte v, consid. 28. *Azorium* institutionum moralium lib. 11, c. 5. p. 2.

GRONOVII.

37 *Ecclesiæ jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa divisit inter Lusitaniæ & Castellæ reges bello subigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus sibi tribuit transferendi regna, siquis ambitioni Paparum adversetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia se ille Ludovico XI. regi Galliarum adversus Papam & Hispanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonensi A. C. 1512.

38 *Terrenas suo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Christiani.

39 *Cœlestis*] Supra humanum modum, quale visum in Apostolis divino instinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ negationem*] Ut fiebat excommunicatis.

41 *Qua talis*] Potest referri & ad vitam Christi & ad ecclesiam. Si voluit illud, significat, quatenus est imitabilis, non miraculosa, & quatenus edidit exempla recte vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus ecclesia est, seu cœtus hominum verum Deum in Christo recte colentium; non, ut hodie plurimum accipitur, pro dominatu in terras & populos ipsosque reges.

(ff) Confer heic Opus Auctoris nostri *De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra*, Cap. IV. *J. B.*

r Si-

cujus sunt cætera regna: addens, alioqui futurum fuisse ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamsi legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum. Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ 42 erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum r signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Johannis locum: *Audite ergo Judæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena:* s *non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sævire metuendo.*

3. Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne 43 percussor sit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare 44 imposita necessitate*, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse, non episcoporum, t dixit Chrysostomus. Et alibi: *non est nobis data potestas ut*

Act. Ap. hom. III. ep. ad Tit. hom. I. ep. I. ad Thess. hom. IV. de sacerd. Lib. II.

GROTII.

r *Signum medendi*] Bene hoc explicat *Abulensis* ad Matth. IX.

s *Non impedio dominationem vestram in hoc mundo*] Hilarius Arelatensis: *non enim ad hoc venerat Christus ut alienam invaderet gloriam, sed ut suam donaret: non ut regnum terrestre præriperet, sed ut cœleste conferret.*

GRONOVII.

42 *Erat signum*] Flagro utebatur, non quasi hactenus tantum puniret, sed ut ostenderet se graviter puniturum profanationem ædis suæ.

43 *Percussor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel fascium.

44 *Imposita necessitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, supplicio.

GROTII.

t *Dixit Chrysostomus*] Verba ejus sunt de sacerdotio libro II. μάλιστα μὲν οὖν τοῖς χριστιανοῖς οὐκ ἐφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὔτε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπου καὶ χρησώμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Christianis non licet vi castigare sontium delicta. Sæculi quidem judices, ubi maleficos sub legum potestatem nacti sunt, multum potestatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex suopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo sed suadendo id agendum est, ut qui ejusmodi sit, fiat melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores potestatis jus datum est, & si datum maxime esset, locus non esset juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui necessitate sed qui voluntate*

ut auctoritate 45 *ſententiæ* (talis ſcilicet quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, u aut juris qualiſcunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis* & epiſcopum officio ſuo fungi ait οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα. *non cogendo, ſed ſuadendo.* Et ex his quidem ſatis apparet, epiſcopos, 46 qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. x Hieronymus regem & epiſcopum comparans: *ille nolentibus præeſt, hic volentibus*

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis diſquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc

luntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi. Et mox: οὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐστιν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ περὶ ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· *ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* *Ambroſius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. verbum de pœnitentia diſtinct. I.

u *Aut juris qualiſcunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccleſiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis*: de poſſeſſionibus c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi.* Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam, I. *diſtinct.* x. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. II. §. ultimo, ex ſecundo & octuageſimo canone eorum qui apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notiſque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus præeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* (Tom. I. pag. 25. *Edit. Baſil.*) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep. 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice:

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſceſque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. Adde quæ ſupra habuimus libro I, c. 5.

GRONOVII.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc pleriſque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

*Contra Faustum lib. XXII, c. 74.

Quo & Augustini illud recte referas *: *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.*

Covarr. d. P. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2. Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Ros. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.

3. Sed hæc, ubi causa justifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt. unde nec ex tali bello restitutio debetur.

CAPUT XXIII.

De causis dubiis.

I. *Dubitandi causæ in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in regravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:*
VI. *Unde sequi, tali casu a bello abstinendum.*
VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam sorte.*
X. *Certamen singulare, ad vitandum bellum, an permitti possit.*
XI. *Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter possideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte justum detur, multis distinctionibus explicatur.*

1 Eth. Nic. 3.

I. Verissimum est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ 1 a materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, a 2 ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. (aa) At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ

GROTII.

a *Ut nihil habeant interjectum*] In his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras considerant a corporibus semotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sint circumscriptæ & præcisæ, nullum habentes continium cum aliis, ut dubitari possit, huc an illuc pertineant.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noster, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 1. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, sæpe sic satis difficile esse axiomata & principia Disciplinarum Moralium ad casus singulares aptare: unde tamen ipsas Disciplinas incertas esse, minimè sequitur. Quâ de re vide quæ observavimus in Præfatione nostrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

b So-

mæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, b solent habere interjectum 3 aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in 4 crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est, quod ait Aristoteles, ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· *quid cui anteponendum sit, difficilis sæpe est judicatio.* Andronicus autem Rhodius: * τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν· *difficile est id, quod vere justum est, ab eo quod tale videtur, discernere.* III. Nicom. c. 1. * Paraphr. Lib. 1. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum reipsa est, sed ab eo fit, qui, 5 omnibus expensis, injustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est, quod dicit Paulus † Apostolus, 6 quicquid non fit ex fide, peccatum esse: c quo in loco fides animi judicium de re significat. Nam 7 vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbrutescit animus. † Rom. XIV, 23.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium 8 nihil certi monstret, sed hæsitet: quæ hæsitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequendum erit illud a Ciceronis: *bene præcipiunt d qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri (bb) di- a De Off. l. 1. c. 9.

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chrysostomum* ad IV. Ephesiorum [*Azotinum*] II. moral.

c *Quo in loco fides animi judicium de re significat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epistola eodem capite ista (vers. 5.) ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοΐ πληροφορείσθω, *unusquisque sui sensus sibi certus sit.* Et (vers. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod præfert, in eo sui damnator non est.* Ambrosius: *peccatum est, quod aliter fit quam probatum est.* Sequitur *Augustinus*: citati ambo a Gratiano post cap. 14. causa 28. quæst. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ οὐ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ' ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· *requiritur non modo, ut, quod agitur, sit honestum justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio, ut, quod fit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.* (Pag. 238. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epist. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepusculo*] *Quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem.*

5 *Omnibus expensis*] Post maturam deliberationem, pro ipsius sensu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro suis *notis ad consi. Cassand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejusdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item διάλυσιν *Grotianæ discussionis* pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conscientiam dictantem hoc probum, illud improbum esse; non semper, prout revera est, sed prout quis educatus & institutus est.

8 *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum justum sit, nec ne.

(bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abstine te a re dubia.* Sed ho habere non potest, ubi alicui omnino alterutrum est faci & de utroque, an æquum sit, dubitatur: tunc enim (cc) li eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ctio evadi non potest, minus malum rationem induit bo ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait * Aristoteles: Cicero, † *minima.* Quintilianus; *a in comparatione malorum, bo obtinet levius*

Covar. tom. I. de matr. p. 2, c. 7, §. 1. n. 9.
* Ethic. Nic. II. c. 9.
† De Off. III. c. 1.
a Lib. VII. c. 4.

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliq mus 9 non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur e a tis ex re petitis, *b* aut ex opinione, quam habet 10 de minibus, sententiam super ea re pronunciantibus. Nan verum est f illud 11 Hesiodi, præstantissimum esse per s proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur effectis, & adjunctis aliis.

b Vasquez I. 2. disp. 62. c. I. num. I. med. I. 2. quæst. 14.

IV. 1. Sed ad hæc recte noscenda, usu quodam & per *c* est; quam qui non habent, 12 ut activum judicium re forment, tenentur audire sapientum consilia. Nam ἔνδο probabilia sunt, Aristotele *d* teste, quæ omnibus vident

c Victor. de Ind. Rel. I. n. 12. & de Jure Belli. 21. & 24.
d I. Topic. c. I.

GROTII.

a *Argumentis ex repetitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Augustinus* lib. III. de Ordine: *duplex est via, quam sequimur, cum rerum nos obscuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* Explicat hoc *Gabriel Vasquez* disput. LXII. cap. 3, num. 10.

f *Illud Hesiodi*] Usus est Minutius post malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum esse virum, qui consulat, quid in rem sit: secundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse.* Et pro A. Cluentio *Tullius*: *sapientissimum esse dicunt eum, cui, quod opus sit, ipsi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Hesiodi* versus, unde hæc fluxere: sic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ.
Φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' ... ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ... utile, quid non
Qui videt, & longe fine ... agendi:
Qui bene consultis didicit p ... cundus:
At qui consiliis pollet nihil ... audit
Suadentes alios, nullos hom ... usus.

(Oper. & Dier. vers. 293, ...

GRONOVII

9 *Non in medio hæret*] N... guus manet, sed in alter... partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De... & fide consiliariorum.

11 *Hesiodi*] Ἔργ. 291. ... 29.

12 *Ut activum judicium*] ... struant ad habendum delec... pravique, justi & injusti.

(bb) Rabbi GAMALIEL, ... ABOTH, pag. 14. Ed. P. F...

(cc) Hoc non satis re... ostendit PUFENDORFIU... *Cap.* 3. §. 8. ubi & notas ... dere poteris. *J. B.*

plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat:

(dd) *σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.*
Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides * de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur. * *Tom.* II. p. 378. B. C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utraque parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive 15 intrinſeca, ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt, de quibus agitur, videtur vitio carere poſſe electio, 16 in utramvis partem ceciderit. At, ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum diſcrimen, quod eſt inter eligenda, g præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

In iſtam partem potius peccato tamen.

Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere, quam innocentem condemnare.

2. Scriptor problematum quæ Ariſtotelis nomen præferunt: *Sect.* 29. n. 13. *ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ* (quibus in verbis vulgo pro *ἀδικοῦντος*, legitur *μὴ ἀδικοῦντος*, & contra.) *nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem, quam jam dedimus: *ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.*

GROTII.

g *Præferenda eſt pars tutior*] *Ammianus Marcellinus* libro XXVIII. *Si implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas. ſin autem exorabiles, ſumma levitas; quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* [Cap. 1. p. 562. ex *Cicerone* ad Q. fratrem, Epiſt. 1.] Et hoc explicat *Vaſquez* dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid annon.

15 *Intrinſeca*] Ex ipſa re naſcentia.

16 *In utramvis partem*] *Terent.* Adelph. 2, 1, 20.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſâ dicemus, Deo dante, in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

Orat. XIV. XV. pag. 33. Ed. Wech.

quitur. Antiphon: * εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσι τερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα· *si errandum est, sine jure absolver quam per injuriam condemnare, est sanctius. Nam in illo error est, damnatione insontis, facinus.*

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala pl rima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententi alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico † Fabiu

† *Lib.* 1. *vers.* 679.

Cauta speculator mente futuri,
Nec latus dubiis 17 parvisque lacessere Martem.

Tres autem sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ bellum erumpant.

a *Vict. de Jure bel. n.* 28.
b *De Offic.* I. 11.
c *Eunuch.* IV. 7. 19.

VII. 1. Primum est, *a* colloquium. *cum duo sint genera disc ptandi*, ait Cicero *b*, *unum per disceptationem, alterum per vim cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad posterius, si uti non licet priore.* Et Terentius: *c*

h *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*
Qui scis, an quæ jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: 18 μηδ᾽ αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσι πειρηθῆναι. Et Euripides:

Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μὴ, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo: sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitt rent, (*vers.* 748.)

Et vos quoque, urbes, quæ, quod est verbis datum
Transigere, 19 potius fertis ad cædem arbitram.

Achill

GROTII.

h *Omnia prius experiri quam armis*] *Dionysius Halicarnassensis* in excerptis legationum: μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων· *non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via.* (Pag. 704. *Edit. Oxon.*) Menelaus apud Libanium: πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν· *homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosilire.* (Declam. 1. pag. 156. D. *Ed. Paris. Morell.*) Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena, (*vers.* 1166, *& seqq.*)

τὸ θεῶν
Ἔπος ἀληθὲς εὗρον
Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίῳ
Λογχαῖσι καταπαυόμενοι
Πόνους θνατῶν ἀπαθῶς.
Εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
Αἵματος, οὔ ποτ᾽ ἔρις
Λείψει κατ᾽ ἀνθρώπων πόλεις.
Stulti nimium, queis virtutis
Mensura placet unica, ferrum;
Quibus humani pausa laboris
Non nisi sævo quæritur ense:
Nam si virtus sanguine tantum
Spectanda venit, numquam discors
Furor infestas deseret urbes.

GRONOVII.

17 *Parvisque*] Leg. *parcusque.* r rem aciei committere.

18 Μηδ᾽ αὔτως] Non statim priusquam verbis tentari.

19 *Potius fertis*] Id termin cruento bello judice, ut potior j victor habeatur.

i *Mu*

Achilles Iphigenia in Aulide, (*vers.* 1017, *& seqq.*)

Si paret æquo, nil mea vobis ope
Opus est; salutis est in hoc uno satis.
Ego simul amici gratiam servaverim:
Minusque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione si rem gesserim, non viribus.

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus, (*vers.* 519.)

20 πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν·

id auctum sic extulit apud Livium * Phæneas: i *multa homines, ne bellare necesse sit,* 21 *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.* Mardonius apud Herodotum † Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρῆν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejusdem essent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controversias tractare.* * Lib. XXXV. c. 45. † Lib. VII. c. 9.

2. Coriolanus apud Halicarnassensem: a τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν· *si quis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confessione æquum est.* Apud eundem Halicarnassensem rex Tullus, b *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum c Vologeses: *æquitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex d Theodoricus: *tunc utile solum est ad arma concurrere, cum locum apud adversarios justitia non potest invenire.* a Ant. Rom. L. VIII. c. 8. b Lib. III. c. 11. c Annal. XV. 2. d Cass. III. Var. 1.

VIII. 1. Alterum est inter eos, 22 qui communem judicem nullum habent, k 23 compromissum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum est enim, quod summa vi defenderis quum extorquetur, hoc idem postmodum remitti remittenti.*

GRONOVII.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hostile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, desperatione in virtutem versa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque sit summum imperium.

23 *Compromissum*] Conventio, qua arbitri sententiæ se obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miscell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromissum*] Spreta plerumque potentioribus via. Vide *Connestagium* de Conjunctione regnorum Castellæ & Portugalliæ, digna tamen, quam insistant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri sumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo

μον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait * Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiaraus 24 Eriphylæ judicium permiserunt, narrante † Diodoro. De *a* Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem *b* Corcyrenses Corinthiis significant, paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat *c* Aristides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύεσθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controversiis arbitros sumere.* Et Isocrates (ee) oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus esset ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

* *Lib.* I. c. 85.
† *Lib.* IV. c. 67.
a *Plutarch.* in Solon. p. 83. E.
b *Lib.* I. c. 28.
c *Orat. Platon.* II. p. 248. B. Tom. III.

2. Sic olim *d* Ardeates & Aricini, postea (ff) Neapolitani & Nola-

d *Livius lib.* III. c. 71.

Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. [Innuere videtur Auctor, quod refert SPARTIANUS, *Didium Julianum* petiisse à Senatu, *ut fieret Senatus-consultum de participatione Imperii, quod statim factum est.* Vit. Did. Jul. c. 6. in fine. *J. B.*] Magnus rex Suediæ arbiter sumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In federe Lacedæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ πάτρια, *qui stare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη· *si qua sociarum civitatum cum socia civitate controversiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utrisque æqua videbitur.* Est utrumque apud Thucydidem libro V. c. 79. M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controversiarum suarum, ut bella vitarent, arbitrum sumsere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν σπουδάζηται, βιάζεσθαι οὐδεμία πρόσεστιν· *arbitro sumto dirimere controversa parati sumus. at qui stare judicio volunt, eos vi impetere iniquum est.* Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum se ostendit, judicem accipere de iis, quæ Romani disputabant. Vide & quid olim Romani Philippo significaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod est in federe Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ successione: Comes Holsatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante historiæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Parutam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & nostra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adrasti sorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla est Oratio *Isocratis* adversus *Ctesiphontem*, cujus vel nomen nescio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere AESCHINEM, in cujus notissima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Bas.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil tale reperio, nec apud *Livium*, nec apud *Dionysium Halicarnassensem.* Auctor noster exscripsit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. *J. B.*

l *Maxime*

Nolani, controversias suas arbitrio populi Romani permiserunt. Et Samnites in controversia cum Romanis (gg) ad communes amicos provocant. Cyrus * sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controversiis cum Masinissa, † ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipsi de controversia cum Samnitibus apud *a* Livium ad communes socios. Et Philippus *b* Macedo in controversia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum, cum quibus pax utrisque fuisset. Parthis & Armeniis postulantibus *c* Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus: *d* οἱ οὐκ ἐῶν στρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι· *ne sinerent prius ad bellum veniri, quam spes omnis judicii obtinendi periisset.* De Gallorum Druidibus Strabo: *e* ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· *olim & inter bellantes erant arbitri, ac sæpe jam acie congressuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem *f* testis est.

* *Xen. Cyrop. lib.* II. c. 4. §. 7.
† *Livius*, Lib. XL. c. 17.
a *Lib.* VIII. c. 23.
b *Idem*, Lib. XXXII. c. 10.
c *Plutarch. Pomp.* p. 637.
d *In Num.* pag. 68. A.
e *Lib.* IV. p. 197.
f *Lib.* XI. p. 50.

3. [1] Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si, *g* ut 25 judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Judæis & a Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, secundum ea 26 quæ alibi diximus, cum temperamento quodam est intelligendum.

g *Vict. de Jure belli* n. 28.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias causas utile esset, imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos, quorum res non interest, aliorum controversiæ definiantur: imo & rationes ineantur m cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipsum olim apud

Molina disp 103. §. *quando int. Ægid. Reg. de act. supern. disp.* 31. *dub.* 4. *n.* 72.

G R O T I I.

1 *Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam.* Gregoras libro x. de Alexandro Bulgaro: οὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς οὑτωσὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὸν ὁμοδεξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι. *indecorum esse Christianis, tanta cum acerbitate inter se armis certare, cum rationes sint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.*

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud *Cassiodorum* III, 1. 2. 3. 4. & *Gaunum* de Pace publica, II, cap. XVIII. n. 12.

G R O N O V I I.

25 *Judicia alienorum*] Lites forenses apud ethnicos judices.

26 *Quæ alibi*] I, 2. 9.

(gg) Aut valde fallor, aut idem est, quod paullo post Auctor refert, sed ita ut in posteriori loco verè tribuat *Romanis*, quod de *Samnitibus* nusquam legitur, quantum quidem sciam. Originem erroris indicabimus, Deo dante, in Notis Gallicis. *J. B.*

apud Gallos [n] Druidum fuisse usum [*] Diodoro ac Straboni [†] proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

IX. Tertia ratio est [o] [27] per [a] sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. 1. Sortis autem affine quid est certamen singulare, (hh) cujus usus non videtur omnino repudiandus, si duo, [p] quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim [b] de Peloponneso [31] Hyllus & Echemus, de regione [c] ad Inachum [32] Hyperochus & Phemius, de Elide [d] Pyræchma Ætolus & [33] Degmenus Epeus, de Iba [e] Corbis & Orsua. Videtur enim id, si [34] non ab ipsis recte fieri, certe a civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud [f] Livium Metius Tullum sic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo [g] vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: [q] & apud Virgilium Æneas æquum fuisse ait, ut inter se & Turnum eo modo res definiretur.

2. Certe [r] inter cæteros Francorum veterum mores hunc impense

* *Biblioth.* Lib. v. c. 31.
† *Geogr.* Lib. IV. pag. 197.
a *Thom.* 2, 2. qu. 95. art. 8. & ibi *Cajetan.*
b *Herodot. Calliop.* Sen. IX. 26.
c *Plut. quæst. Gr.*
d *Strab.* VIII.
e *Livius lib.* XXVIII. c. 21.
f *Lib.* 1. cap. 23.
g *Ubi supra*, L. VIII. p. 357.

GROTII.

n *Druidum fuisse usum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, episcopi successere. Vide epistolam episcoporum ad Ludovicum regem in *capitulis Caroli Calvi*, & de episcopis Hispaniæ *Rodericum* Toletanum libro VII. c. 3.

o *Per sortem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. 1, cap. 28.

p *Quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ*] Scriptor tragœdiæ *Thebaidos*, [Phœniss. *vers.* 564.]

Rex sit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: *πολὺ γάρ πε καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. multo enim satius justiusque est, unum pro omnibus, quam multos unius causa perire.* [Xiphilin. pag. 204. B. *Ed. H. Steph.*

q *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. (Vers. 115.)

Pari de causa Antonius Octavium ad singulare certamen provocabat. *Plutarchus* Antonio. [Non ea de caussa, sed *ἀντικομπάζων*, ut dicit PLUTARCHUS, pag. 944. E. *J. B.*]

r *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide *Caroli Calvi capitulum* apud *S. Arnulfum*, & *pactionem Aquisgranensem*. Æquitas eadem apud Langobardos, Vide *Paulum Warnafredi* libro 1, cap. 12. IV. cap. 17. V. cap. 40.

GRONOVII.

27 *Per sortem*] Religioni & fortunæ committendo. *Justin.* 1, 10.

28 *Herod. Pol.*] 9, 26.

29 *Plutarch. quæst. Gr.*] pag. 294.

30 *Strabo* VIII.] p. 357. (*Ed. Paris.*)

31 *Hyllus*] Ὕλλου τοῦ Ἡρακλείδου καὶ Ἐχέμου Αἰγεάτου. *Suid.* in ἐπιβολή. Fuit autem hic Echemus Euandri pater.

32 *Hyperochus*] Archivorum rex.

33 *Degmenus*] Ænianum rex.

34 *Non ab ipsis recte*] *Machiavellus* ad Livium 1, 22. & 23.

(hh) Vide infra *Lib.* III. Cap. 20. §. 43. & PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

[*Ma-*

pense laudat Agathias libro primo, cujus ipsa verba (sunt enim insignia) apponam: ἀλλ' εἴπερ ἄρα καί τιν' ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινήσασθαι. εἰ δὲ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὂν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. εὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον· *si quæ forte inter reges oriantur controversiæ, aciem quidem omnes instruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent: aut si id nolint, ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: neque enim aut æquo & bono, aut patriis institutis convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant, sublatis malorum causis. Tanta in subditis cura justitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & suis obsequens.*

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur, ſ magis tamen ad id tenetur, qui petit, quam qui possidet. Ut enim in pari causa melior sit possidentis conditio, * non civili tantum juri sed & naturali convenit. cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicuntur problematibus (ii) attulimus. Atque hic & illud addendum est, ab eo, qui justam causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia, quibus possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite non sumi: quia 35 non habet jus cogendi alterum, ut de possessione decedat.

XII. Ubi vero & jus ambiguum est, † & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, 36 qui oblatam rei controversæ divisionem repudiat.

** L. in pari, 128. D. de R. I. Vict. de Jure bel. n. 27. & 30. Less. de Just. c. 29. dub. 10. Molina. disp. 103. §. in secundo vero. Lorca 2, 2. sect. 3. disp. 53. n. 4.*

† Lorca 2, 2. sect. 40. disp. 53. Soto v, de Instit. jur. 41. art. 7.

XIII. 1. Ex

GROTII.

ſ [*Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui possidet*] Vide *Herreram* tomo II.

GRONOVII.

35 *Non habet jus.*] Quippe quod consistat in documentis, ut, actore non probante reus absolvitur.

36 *Qui ablatum*] Si alter paratus sit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam possidendam bellare.

(ii) Vide supra, *Cap.* v. §. 18. *J. B.*

XIII. 1. Ex his, quæ diximus, definiri poteſt illa a multis agitata * quæſtio, an bellum, ratione habita eorum, qui principales belli motores ſunt, utrinque juſtum eſſe poſſit. t Diſtinguendæ enim ſunt variæ acceptiones vocis juſti. Juſtum enim aliquid dicitur aut ex cauſa, aut ſecundum effectus. Ex cauſa rurſum, aut ſpeciali acceptione juſtitiæ, aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam [37] quæ ad opus pertinet, & eam, quæ pertinet [38] ad operantem: quarum (kk) illa poteſt dici poſitiva, hæc negativa: nam ipſe operans juſte agere interdum dicitur, quoties injuſte non agit, etiamſi id, quod agit, [39] juſtum non ſit: quomodo recte diſtinguit Ariſtoteles, † τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *injuſte agere*, & *agere quod injuſtum eſt*.

2. Speciali & ad rem ipſam relata acceptione bellum utrumque juſtum eſſe non poteſt, ut nec lis; quia [40] facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur per rei ipſius naturam. At vero, ut neuter bellantium injuſte agat, fieri ſane poteſt: injuſte enim agit nemo, niſi qui & ſcit, ſe rem injuſtam agere: multi autem id neſciunt. Sic juſte, id eſt, [41] bona fide litigari poteſt utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines ſolent.

3. Generali acceptione juſtum dici ſolet, quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam ſine jure fiunt abſque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum eſt in his qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua ignorant poſtquam lex ipſa promulgata eſt, & tempus per ſe [42] ad ſcientiam ſufficiens tranſiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injuſtitiæ, ſed & omni alio vitio careat, præſertim ubi pars utraque, aut altera litigat [43] non ſuo ſed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deſerere. Sic *a* Ariſtoteles in litibus juris controverſi, ait neutrum eſſe impro-

* *Covar. c. peccatum.* §. 10 n. 6. *Alc.* 2. *parad.* 21. *Fulgoſ. l.* 5 *de Juſt* *Piccolom. lib.* VI. *Phil. Civil. c.* 21. *Alberic. Gent. l.* 1, *c.* 6.

† *L.* V. *Eth. c.* 10. & 11. *Rhet.* I. *c.* 13. *Aug. l.* XV, *de Civ. Dei c.* 5. & *lib.* XIX, *c.* 15. *Covar. c. peccatum.* §. 10 *n.* 2. *Vict. n* 32. *Suares de Legibus lib.* III, *c.* 8. *Alph. de Caſtro de Poteſt. leg. pœnal l.* 1 *c.* 1. & 3.

a III *Rhet. c.* 17.

GROTII.

t *Diſtinguendæ ſunt variæ acceptiones vocis juſti*] Sic *Gratianus* cauſa XI, quæſtione III. poſt c. Epiſcopus, 65. diſtinguit *juſtitiam cauſæ, ordinis, animi.*

GRONOVII.

37 *Quæ ad opus*] Quæ ineſt ipſi rei.

38 *Ad operantem*] Per quam facultas eſt operanti pro conditione ſua & loco ſic agendi, ut agit.

39 *Juſtum non ſit*] Ut cum prætor injuriam decernit, tamen *jus reddere* dicitur l. 11. D. *de juſt. & jure.*

40 *Moralis ad contraria*] Idem juſte probeque ſimul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per ſe non poteſt eſſe licita & illicita.

41 *Bona fide*] Sine calumnia.

42 *Ad ſcientiam ſufficiens*] Intra quod notitia legis iſtius pervenire ad illos potuit.

43 *Non ſuo, ſed alieno*] Non pro ſe, ſed pro alio, ut pro pupillo tutor.

(kk) Hæc omnia, *quarum illa .... negativa*, in ſola prima Editione leguntur, & in aliis omiſſa ſunt incuria typothetarum, ut quivis videt. *J. B.*

44 *Di-*

improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus *posse accidere ait, ut ex utraque parte orator, id est, vir bonus * *Lib.* 11.
dicat. Imo & juste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles, c. 17.
† significari enim aut judicare ὡς δεῖ, *plane ut oportet*, sine ulla † *Top.* 1.
ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, *ex animi sui sententia*. Et 13.
alibi ait: ᵃ εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *si quis per ignorantiam ju-* a *Nic.* v, 12.
dicaverit, non egit injuste.

4. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & 44 dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est, ut causis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5 At justum si accipimus, 45 quoad effectus quosdam juris, certum est, bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico solenni infra a nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

GRONOVII.

44 *Dilectionis*] Caritatis, quam homo homini, maximeque Christianus Christiano debet.

45 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, sed quod utrimque factum est, habeatur pro rato & jure facto.

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.

I. *Jus sæpe remittendum, ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præsertim a rege læso.*
IV. *Etiam curâ sui & suorum abstinendum sæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis: qua internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abstinere debere qui non multo sit validior.*
VIII. *Restare, ut bellum non sit suscipiendum, nisi ex necessitate:*
IX. *Aut ex maxima causa cum maxima occasione.*
X. *Bellorum mala ob oculos posita.*

I. 1. Quanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi, 1 quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut suadeant, obiter tamen obviam eundum est errori, ne quis existimet, ubi jus satis comper-

GRONOVII.

1 *Quid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν pertinet, consiliique est, non juris.

a *Non*

pertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque sit 2 de jure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deseri, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ, quantum in nobis est, consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit, qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit. Rom. v, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella.

Vid. de Jure belli n. 14. & 33

2. a Non ob quamvis 3 causam talem bellum suscipiendum, & * Aristoteles monet, & † Polybius. Nec a veteribus (aa) laudatus a Hercules, quod 4 Laomedonti & 5 Augiæ arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oratione, quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere, εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων, οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, *an injuria accepta sit ab his, de quibus bello petendis agitur*, sed etiam, πηλικόν τε τοῦτο συμβεβηκὸς, *quanti æstimandum sit id, quod accidit.*

* *Rhet. ad Alex. c. 3.*
† *Lib. IV. c. 31.*
a *Pausan. Lib. V. c. 2.*

II. 1. Ad

GROTII.

a *Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum*] *Seneca* suasoria v. *Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura, si fieret, non esse suscipiendum.* Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud *Philostratum* Lib. I. Cap. 23. (38. *Edit. Olear.*) προσετίθει δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· *addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus majores privati sæpe possident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire causas.* *Josephus* altero libro adversus Appionem de popularibus suis: οὔτε τὴν ἀνδρίαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τοῦ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλων ἐλαττώσεις πρᾴως ὑπομένοντες, ἐπειδὰν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ταῖς συμφοραῖς ἐγκαρτεροῦμεν· *neque nostri fortitudinem exercent, ut suas res augeant, sed ut leges ipsis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt, qui nos a legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella sumimus, & ad ultima usque mala duramus.* (Pag. 1080. C.)

GRONOVII.

2 *De jure suo cedere*] Condonare injuriam & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere possis, ut humano sanguini parcatur.

3 *Causam talem*] Quæ sufficit juri probando.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Hesionem a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promissa fraudabatur. *Ovid.* II, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus stabulum purgaverat, item inficianti quod promiserat mercedis.

(aa) Sed nec vituperatus, saltem à PAUSANIA, cujus locus in orâ libri indicatur, & ubi dicitur tantum, in illo bello nihil valde memorandum gessisse *Herculem*: Τῷ δὲ Ἡρακλεῖ πρὸς τὸν Αὐγέαν πολεμοῦντι, οὐδὲν ὑπῆρξεν ἀποδείκνυσθαι λαμπρόν. Forte decepit Auctorem festinanter legentem, aut ex memoria laudantem, vox illa λαμπρὸν. *J. B.*

b Ut

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa ſunt, quæ nos hortantur. Videamus, quam multa patres in filiis diſſimulant. qua de re diſſertatio eſt Ciceronis apud * Dionem Caſſium. *Pater*, b ut Seneca ait, *niſi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt*, 6 *niſi plus eſt, quod timet, quam quod damnat, non accedet ad* 7 *decretorium ſtylum.* unde non multum diſcrepat Phinei dictum, recitante † Diodoro Siculo: 8 *μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἐκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβοῖντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν·* & illud a Andronici Rhodii, 9 *οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός.*

* Lib. XLIV. pag. 290. A. B. Ed. H. Steph.
† Lib. IV. Cap. 45.
a Paraphr. Lib. VIII. Cap. 18. p. 569.

2. At quiſquis alium punire vult, c rectoris, id eſt patris quodam-

GROTII.

b *Ut Seneca ait*] *De Clementia* I, cap. 14. Auguſtus patri in conſilio aſſidens de filio, qui in parricidio deprehenſus eſſet, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo cenſeret ſed cui in conſilio eſſet. molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit.* Verba ſunt *Senecæ* eodem libro c. 15. *Terentius* Andria (V. 3. 32.)

Pro peccato magno paululum ſupplicii ſatis eſt patri

Philo περὶ εὐγενείας ait: πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀποσχοινίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία καταχρατήσειεν, *patres abdicationis triſtia verba pronuntiant, filioſque a domo ſua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac ſuper omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit.* (Pag. 904. B.) Cicero pro Ligario: *ignoſcite, Judices, erravit, lapſus eſt, non putavit. ſi unquam poſthac. ad parentem ſic agi ſolet.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

6 *Niſi plus eſt, quod*] Niſi proſpicit graviora ſcelera filii ex impunitate, quam ſunt præterita, quæ pœnam merentur, aut graviora incommoda familiæ.

7 *Decretorium ſtylum*] Exheredationem. ut ille Terentianus *Heautont.* 5, 4. *Satius eſt quam te ipſo herede hoc poſſidere Bacchidem.*

8 Μηδένα] Neminem patrum libenter ſumere de filio ſupplicium, niſi magnitudine peccatorum ſupergreſſus ſit naturalem parentum in liberos pietatem.

9 Οὐδεὶς] Nullus pater abdicat filium, ni ſummopere improbum.

GROTII.

c *Rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſtinet*] *Seneca* epiſtola LXXXVII. *Clementia alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodige utendum. Diodorus Siculus* in fragmentis: οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένους· *non omnes omnino, qui deliquere, puniendi ſunt, ſed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* (E Lib. XXI. n. 17.) Chryſoſtomus de Statuis VI. μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν. δόξασόν σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἥμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνόν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας· *diſcant omnes, qui a fide noſtra ſunt extranei, reverentiam, quæ Chriſto exhibetur, tantam eſſe, ut cuilibet poteſtati injiciat frænos. Honora dominum tuum: condona peccata conſervis tuis, ut & ipſe multo magis te honoret, ut in illo judicii*

dammodo personam suscipit. quo respiciens Augustinus ad Co
tem Marcellinum: *imple*, inquit, *Christiane judex*, *pii patris*
cium. Pittaci dictum laudat Julianus * Imperator: ὃς τὴν σ
γνώμην τῆς τιμωρίας προετίθει, *qui veniam pœnæ præferebat*. Li
nius in oratione de seditione Antiochena: qui Deo, inquit,
milis esse vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *m*
gaudeat condonatione quam pœna.

* Orat. II. p. 50. E.

3. Interdum eæ sunt rerum circumstantiæ, ut 10 jure suo
stinere non laudabile tantum sit, sed & debitum, ratione ej
quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in
spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Evangelii.
11 quosdam esse diximus, pro quorum, etiamsi nos impeta
salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei comm
humanæ aut necessarios aut valde utiles. Si res quasdam neg
vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est major
nobis negligi voluisse, ne ad bellum eatur, quanto bellum
est nocentius.

Molina. tract. 11. de Just. disp. 103. Lorca disp. 153. n. 11. Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. dub. 7. n. 107.

4. *De suo jure virum bonum aliquid relaxare non solum liber*
tatis, sed plerumque etiam commoditatis est, ait † Ambrosius. A
stides suadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτρ
concedere & largiri, si quid sit mediocre. Rationem addit: ὥσ
γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς εὐγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μ
λον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας· *nam & privatorum homin*
eos laudatis, qui facili sunt ingenio, & damni aliquid subire mal
quam litigare. Xenophon historiæ *a* Græcæ sexto: σωφρόνων
δήπου ἐστὶ, μηδὲ εἰ μὴ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθ
sapientum est, ne ob graves quidem causas, bellum suscipere. Et ap
Philostratum *b* Apollonius: πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι·
ob magnas quidem causas bellum capiendum.

† Lib. II. de Off. c. 21.

a Cap. 3. §. 4. Ed. Oxon.

b Lib. 1. c. 38.

III. 1. 12 Circa pœnas, officii primum nostri est, si non
hominum, d certe ut Christianorum, ut facile ac libenter cond
nemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condo
in Christo. Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ
ὑπ

die vultum tibi ostendat serenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor. Citat *Gratianus* causa XXIII, quæst. IV. ex *Augustino*, [aut potius *Beda*, in Galat. c. 6.] *duo ista nomina cum dicimus, homo & peccator, non utique frustra dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo, miserere.* vide & quæ sequuntur, & quæ supra posuimus ad caput XX. §. XII. §. XXVI. & XXXVI.

d *Certe ut Christianorum*] Theodosius, ut Antiochenis condonaret crimen in se commissum, a Flaviano episcopo illis maxime Christi ver permotus fuit: *dimitte illis Pater, qu nesciunt, quid faciunt.* Narrat *Chrysost mus* de Statuis vicesima.

GRONOVII.

10 *Jure suo abstinere*] Non exse quod fas est jure gentium.

11 *Quosdam esse diximus*] 2, 1. 9.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bel attinet, quibus potissimum pœna, quan vis justa, sumitur.

e J

ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσετέθη, ait e Josephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœnæ mortis sunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

2. Seneca de Principe: *Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat* 13 *sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimulis agitatur,* 14 *non prosilit: qui intelligit, magni animi esse, injurias in summa potentia pati,* f *nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.* Quintilianus: *suadebimus principi, ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat.* In C. Cæsaris laudibus posuit * Cicero ut præcipuum, quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud † Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν· *ita plerique existimant, rectoribus punienda, quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipsos, dissimulanda.* g Antoninus Philosophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit,* 15 *acrior videtur.* Ambrosius in epistola a ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti injuriam.* Et in ejusdem Theodosii laudibus ad senatum Themistius: ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων· *bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.*

Lib. 1, de Clem. c. 20.
* Orat. pro Ligar. c. 12.
† Lib. LV. p. 643 C. Ed. H. Steph.
a Epist. XXIX. in fin.

3. Magnanimus qui sit, eum Aristoteles b negat esse μνησίκακον *injuriarum memorem:* quod Cicero c sic exprimit; *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ vir-

b Ethic. Nicom. IV. 8.
c De Off. I. c. 25.

GROTII.

e *Josephus*] Antiquæ historiæ 11, 3.

f *Nec quicquam esse gloriosius principe impune læso*] *Chrysostomus* in laude clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται· διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τε καὶ δόξαν. *omnem illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos, qui in imperiis sunt constituti. nam cum regia potestas omnia permittat, semet retinere, ac divinam legem actionibus suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque. Augustinus* epist. CIV. quæ est ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoscere, si quis in te peccaverit & veniam postulaverit.*

g *Antoninus Philosophus*] Apud *Vulcatium Gallicanum* vita Avidii Cassii, (cap. 12.)

GRONOVII.

13 *Sibi detrahit*] De suo erogat & impendit.

14 *Non prosilit*] Fertur præceps ad vindictam.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miserrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non creditur, nisi occisis. *Suet.* 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud *Vulcatium Gallicanum* in Avidio Cassio cap. 2. Semper enim homines suspicantur, eos abuti potentia.

virtutis insignia nobis exempla sacræ literæ suppeditant in Mose, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus conscii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum, qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit * Cicero, *& haud scio, an satis sit*, h *eum, qui lacessierit, injuriæ suæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, † *multa remittit; multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit.* Et hæ quidem causæ a bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis aut debemus, aut recte impendimus.

Dried. Lib. II. de Lib. Christ. c. 6.

* De Offic. I. 11.

† De Clem. II. 7.

IV. 1. Sæpe vero i 16 nobis ipsis nostrisque præstandum habemus, ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ *a* vita ait, postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, k consultatum a senatu an ex usu esset suscipere. 17 In parabola quadam Christi dicitur, siquis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse, qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit; quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa.

a Pag. 68. B.

Luc. XIV. 31.

2. l Sic Tusculani *b* omnia patiendo, & m nihil recusando pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum *c* est: *frustra adversus Æduos quæsita belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre,* 18 *gra-*

b Liv. l. VI. c. 26.

c Hist. I. 64.

GROTII.

h *Eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere*] *Procopius* Vandalicorum II. μεταμέλος γὰρ ἐν δέοντι ἐπταικόσιν ἐπιγιγνόμενος συγγνώμονας αὐτοῖς τὰς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν· *pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læsos solet.*

i *Nobis ipsis nostrisque*] *Procopius* Gotthicorum II. Gotthos ita ait locutos Belisario: ὅταν δὲ αὐτὰ οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγεμόνας προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας τὴν τῶν ἀρχομένων σωτηρίαν προΐεσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι· *hæc cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propriæ laudis studio, sed ea præferre, quæ & justa sunt & utilia, non ipsis tantum sed & hostibus.*

k *Consultatum a senatu, an ex usu esset suscipere*] *Diodotus* apud Thucydidem III. (Cap. 44.) ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω εἰ μὴ ξυμφέρον· *etiamsi enim maxime illos peccasse pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, nisi expediat.*

l *Sic Tusculani*] Vide *Plutarchum* Camillo, (pag. 149.)

m *Nihil recusando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminit *Herodianus* libro III. (Cap. 9. num. 3. Ed. Bæcler.)

GRONOVII.

16 *Nobis ipsis nostrisque*] Nostra ipsorum & subjectorum nostrorum interest, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, non minus nos nostrosque quam hostes discrimini objecturi.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella.* Lucas 14, 31.

n *Le-*

18 *gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic n legatis Justiniani Amalasuntha regina negavit armis se certaturam.

3. Potest & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum Strabo * memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se, quod faceret, justo metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides † de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes:

* *Lib.* VII. pag. 301.
† *Supplic.* vers. 481, *& seqq.*

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi:
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.

Apud Livium *a* est: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud *b* Thucydidem; *τοῦ πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι· quicquid inopinum accidere potest in bello, priusquam aggrediare, considera.*

a *Lib.* XXX. c. 30.
b *Lib.* I. c. 78.

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus, non quidem ultimis, 19 sed interjectis deliberant, partim 20 de iis, quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio, quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, 21 per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt, 22 facultas effectiva ad finem producendum: nam, ut recte dixit Aristoteles de animalium *c* motione, *αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ, propositiones, quæ actionem efficiunt, duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas. (bb)

c *Cap.* 7.

2. Prima est; si res, de qua agitur, æqualem, 23 morali scilicet æsti-

GROTII.

n *Legatis Justiniani Amalasuntha*] Vide *Procopium* Vandalicorum II. & Gotth. I.

GRONOVII.

18 *Gratuitos insuper*] Quod non erant jussi, sponte aluere exercitum. *Tacit.* I, hist. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant, & sunt viæ, rationes, instrumenta obtinendi propositi.

21 *Per se non expetuntur*] Ut acquiescamus ea nacti, sed quia sunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis & potentia effectrix.

23 *Morali æstimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit: facienda est, modo commodum sit amplius in genere commodorum, quam incommodum in suo.

(bb) Harum regularum explicationem vide apud PUFENDORFIUM, *De Jur. Nat. ac Gent.* Lib. I. Cap. 2. §. 7. *J. B.*

æſtimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum; ita demum eligenda eſt, ſi bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc eſt, quod Ariſtides * ſic enuntiat: 24 ὅτ᾽ ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τ᾽ ἀγαθὸν, κρεῖττον διηλλάχθαι. Andronicus Rhodius †, ubi magnanimum deſcribit, ait, eum non ob quaſvis cauſas pericula ſubiturum, ſed ob maximas.

* *Orat.* I. *De Pace*, Tom. II. pag. 63. B.
† *Lib.* IV. c. 5. pag. 219.

3. Altera; ſi videatur eſſe 25 æquale bonum & malum, quod a re, de qua quæritur, poſſit procedere: ita demum ea res eligenda eſt, ſi 26 efficacia ad bonum quam ad malum major ſit.

Tertia, 27 ſi videatur & bonum & malum eſſe inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia: res ea ita demum eligenda eſt, o 28 ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono; aut 29 ſi bonum ſit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata efficaciæ (cc) ad bonum.

De Off. I. c. 24.

4. Hæc nos limatius paulo; ſed eodem tendit via planiore Cicero: cum ait, fugiendum, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius: quapropter in adeundis periculis conſuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem moribus periculoſas curationes & ancipites adhibere coguntur. quare ſubvenire tempeſtati ſapientis eſſe dicit, eoque magis 30 ſi plus adipiſcare re explicata boni quam addubitata mali.

a *Epiſt. ad Attic. Lib.* XIII. c. 27.

5. Et *a* alibi: 31 *Ubi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri poſſit*, ἀπότευγμα

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficacia ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Utitur hac regula prudenter Narſes apud *Procopium* Gothicorum II.

GRONOVII.

24 Ὅτ᾽ ἔλαττον] Quum difficultas major eſt quam bonum ſperatum, melius tranſigere & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in ſuo genere paria ſunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior & in ſpe majori eventus eſt ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus eſt bonum in genere ſuo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius exiſtit ex ratione, quam ſequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius exiſtat bonum quam malum, etſi malum bono ſperato minus non ſit.

29 *Si bonum ſit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etſi facilius forte ſit exſtiturum malum.

30 *Si plus adipiſcare*] Ut Alexander malebat ſe dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. *Juſtin.* II, 8.

31 *Ubi* ἐπίτευγμα] Ubi ſummam in rem proficias parum, minimo autem caſu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Auguſti dictum, parva commoda non parvo ſectantes diſcrimine, ſimiles eſſe aureo hamo piſcantibus, cujus abrupti damnum nulla captura penſari poſſit. *Suet.* 25.

(cc) Vocem illam *efficaciæ*, quam in omnibus Editionibus manifeſto deeſſe dudum obſervaveram, in Not. ad modo dictum PUFENDORFII locum fidenter reſtitui. *J. B.*

31 *Li-*

τεύγμα vel non magnum nociturum sit, quid opus est παρακινδυνεύειν? Dion Prusæensis Tarsensi altera: *ἔστω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον φέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί· sit sane hoc injustum & indignum, quod toleretur. At non, si quid injusti accidit, nos ideo debemus certandi studio nosmet incommodis objicere.* Et postea: *ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνάμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕπεσθαι. sicut onera, ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem pressi, & rebus talibus, ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus, ut quam expeditissime subsequamur.* Aristides Sicula secunda: *ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι· ubi major spe metus est, quomodo non tempus est cavendi?*

VI. 1. Exemplum sumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat * Tacitus: *libertas an pax placeret.* * *Hist.* IV, 67.
32 Libertatem intellige civilem, hoc est, jus regendæ per se reipublicæ: quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate, præsertim tali, ubi 33 nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem explicat, 34 *ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν·* Puta, ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat status Hierosolymorum obsessorum a Tito. Hîc Cato quid dicturus sit, qui mori quam uni parêre maluit, nemo nescit; quo & illud pertinet: *Lib.* IX, *ep. ad Att. epist.* 4.

† *Quam sit non ardua virtus*
Servitium 35 fugisse manu. † *Lucan.* IV. 576.

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & 36 æternorum occasio, pluris esse quam libertatem; sive utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat, a quod non perdat homines, sed in servitutem tradat. Et alibi a II *Paral.* XII, 7, 8.

GRONOVII.

32 *Libertatem civilem*] Non personalem, quæ naturalis est facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. *Inst. de Jure pers.*

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, exclusis aliis, magistratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 *Ἐὰν μέλλῃ*] Etiamsi civitas propter id de omni statu & salute sua sit periclitatura.

35 *Fugisse manu*] Vel pugnando, vel sibimet ipsi vim afferendo.

36 *Æternorum occasio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, si projicimus vitam & ultro nos occidimus.

* Jer. XXVII, 13. alibi suadet per Prophetam * Hebræis, ut sese Babyloniis p in servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

† Lucan. III. 350.

† Obsessum Pœno gessit quod Marte 37 Saguntum:

laudandum non est, nec quæ eo ducunt.

Augu*st.* de Civ. Dei lib. XXII, c. 6.
a Cap. 57.
b Lib. XVII. c. 10.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione *a* secundo necessitatis hoc ponit exemplum, necesse esse Casilinenses se dedere Annibali, quanquam 38 necessitati aderat hæc adjunctio, q nisi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus vixerunt, exstat hoc Diodori Siculi judicium: *b τοῖς παρασήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι προέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον· animi r spiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accersiverunt.*

c In Othon. pag. 1072. D.

4. De eo, quem diximus, Catone & Scipione, qui post victoriam Pharsalicam cedere Cæsari noluerunt, judicium exstat apud *c* Plutarchum: *αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως· culpandi sunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.*

5. Quod

GROTII.

p *In servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur*] Guido Blandratensis in oratione ad Mediolanenses apud *Guntherum.*

Omnia securi pro libertate feremus.
Sed libertatem contempta nemo salute
Sanus amat. neque enim certa susceptio cladis,
Quam vitare queas, nisi cum ratione salutis,
Libertatis amor, sed gloria vana putanda est.

q *Nisi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defensio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita *Xenophon. Procopius* Gotth. IV. *οὐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὴν ἑκούσιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἔνθα τις ἐπίκειται κρείσσων τῷ κατ' αὐτὴν κινδύνῳ ἐλπίς· non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu spes aliqua est periculo potentior.* [Dictum, quod Auctor noster tribuit *Anaxilao*, non legitur apud XENOPHONTEM, eo loco ubi Historia illa narratur, *Hist. Græc.* Lib. I. Cap. 3. §. 12. Confudit forte Auctor, quod à *Cyro* dictum refert idem, *Cyrip.* Lib. VI. c. 1. §. 10. *J. B.*]

r *Spiritu forti magis quam prudente*] Idem cum explicasset consilia belli suscepti ab Atheniensibus post Alexandri mortem, ait, saniorum judicio eos *πρὸς εὐδοξίαν εὖ βεβουλεῦσθαι· τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι, ad gloriam quidem recte consuluisse, sed ab utilitate aberrasse*: ut qui properassent *διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· periclitari nulla necessitate impellente*: ne Thebanorum quidem tam nobili clade passi se admoneri. (*Lib.* XVIII. c. 10.)

GRONOVII.

37 *Saguntum*] Urbs in Hispania, ubi obsessi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem sese cum uxoribus & liberis præcipitaverunt. *Liv.* 21, 14.

38 *Necessitati aderat*] Hujus necessitatis unum esset effugium, si mallent inedia aut manibus suis intermori.

f *Rara*

5. Quod autem de libertate dixi, idem 39 de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris justior aut par sit exspectatio. Nam, ut recte * Aristides, moris est, navem servare rerum, non vectorum jactu. * Orat. Platon. II. pag. 283. B. Tom. III.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est, ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum 40 cui pares sunt vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo esse validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abstineatur, sed sæpe etiam 41 justitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id, quod recte a theologis est traditum, regem qui ob causas leves, aut ad exigendas pœnas non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi malo eos implicat. Livius: † *justum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Optat hunc statum Ovidius Fastorum I. (*vers.* 715.) Cajet. 2, 2. q. 95. art. 8. Molina tract. 1, de Justitia cap. 102. † Lib. IX, c. 1.

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. f Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus a loquitur, 42 armis sæviora. Seneca *incurri*, ait, *in pericula*, 43 *ubi quiescenti paria* a Lib. IV. c. 12. n. 32.

GROTII.

f *Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat*] *Servius* ad illud in X. Æneidos, (*vers.* 758.)

Iram miserentur inanem
Amborum & tantos mortalibus esse labores.

Quia nulla causa tam justa est, ut propterea bellum geri debeat.

GRONOVII.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudati nos patiamur potius, quam ob eas subeamus periculum, quo aut credibilius sit nos perituros, aut nihilo certius, perituri an servaturi eas simus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet illud *Taciti* 3, annal. 13. *omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.*

41 *Justitia rectoria*] Eadem justitia, quæ suadet dictatque puniri malos, eadem suadet etiam non puniri, si nequeat id fieri sine clade aut periculo bonorum; non enim tantum est justitiæ opus punire malos, sed etiam tueri bonos: & quemadmodum injustus est, qui recte imperanti non paret, ita quoque injustus, qui studio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam subire maluit, ne bellum civile renovaret. *Suet.* 9.

42 *Jura sunt sæviora*] Quum specie pacis & justitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire solet. Ut Siculi queruntur, se infestissimo hosti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. *Justin.* 22, 3.

43 *Ubi quiescenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius est quam in bello.

paria metuuntur, aut etiam pejora. quem sensum * Aristides sic extulit: 44 τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ· *miseram pacem bello bene mutari*, ait 45 Tacitus, nempe cum, ut idem ait, † *aut 46 ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt*: aut *ubi* (ut Livius *a* loquitur) *pax servientibus gravior quam liberis bellum*. Non si, ut apud Ciceronem *b* est, apparet futurum, ut, 47 si victus eris, proscribaris: si viceris, tamen servias.

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet, rem æstimanti, 48 a jure, & quidem quod momenti sit maximi, simul stent vires. Hoc est, quod Augustus ajebat, *c* bellum non suscipiendum, nisi cum major emolumenti spes quam damni metus ostenderetur. Et quod de prælio dicere solebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, *d* idem huc non male aptaveris: *non decertandum esse*, t *nisi summa necessitudo aut summa occasio data esset*. Locum autem tum maxime hoc habebit, cum 49 spes est, u terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici posse: quale erat Dionis *e* consilium ad liberandas Syracusas. In epistolis Plinii est: *f quod est pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdomuit*.

X. 1. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, *g* cumulumque secum trahit injuriarum & insolentiæ. Et sapienter *h* Augustinus: *quorum malorum* (de his loquitur, quæ ex bello nascuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras necessitates, si, ut dignum est, eloqui velim, quamquam nequaquam, sicut res postulat, possum, quis*

* Orat. I. De Pace, Tom. II. p. 67. B.
† Hist. IV. 32.
a Lib. X. c. 16.
b Ad Att. VII, 7.
c Suet. c. 25.
d Gell. lib. XIII, c. 3. Val. Max. lib. VII, c. 2.
e Diod. l. XVI. c. 17.
f Lib. II. Ep. 7.
g Vita Camill. p. 134. B.
h De Civit. Dei l. XIX, c. 7.

GROTII.

t *Nisi summa necessitudo*] *Plutarchus* Gracchis: τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, οὔτε ἰατρικὸν, οὔτε πολιτικόν. *extra summam necessitatem ferrum inferre, nec boni medici est, nec boni præsidis*. (Pag. 845. A.) Marciani dictum apud *Zonaram*: μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν· *non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat. Augustinus* I. epistola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis est: bellum autem debet esse necessitatis, ut liberet Deus a necessitate & conservet in pace.*

u *Terrore ac fama*] *Leo spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur*. Habet id *Plinius* historiæ naturalis VIII, c. 16.

GRONOVII.

44 Τότε χρὴ] Tunc oportet, quamquam incerta sint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus est.

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miseram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Ausos libertas*] Bellum sumentibus, si res feliciter cesserit, magna bona; si secus, nullum gravius, quam adest, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex sententia evenientibus, tamen miseram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum sit justitia causæ, & quidem ejus causæ, quam deserere aut negligere nullo modo possis, etiam in promptu sint justæ vires.

49 *Spes est terrore ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad persuadendum Romanis bellum Samniticum: *si ostenderitis auxilia vestra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Usque ad nos contemptus Samnitium pervenit; supra non ascendit. Itaque umbra auxilii vestri tuti erimus*. Liv. 8, 30.

x *Uti-*

quis erit prolixæ disputationis modus? sed sapiens, inquiunt, justa bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitatem sibi exstitisse bellorum: quia nisi justa essent, ei gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. Iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: quæ iniquitas homini x *utique dolenda, quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore, vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum, quod & humanum perdidit sensum.* Idem alio loco: * *belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas.* Maximus autem Tyrius: † τῆς τῦ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον· *de bello etiamsi demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est.* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. *apparet bellum a justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.*

* *Lib.* IV; *de Civit. Dei c.* 15.
† *Dissert.* XIV. pag. 146. *Ed. Davis.*

2. Cui Senecæ illud *a* addendum, non esse homini homine 50 prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat, *b* ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege, ne se 51 pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium, pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium

a *Epist.* 88.
b *Ælian. lib.* XIV, 11.

GROTII.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exstat apud *Diodorum Siculum*, libro XIII. (Cap. 52.) θεωροῦντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι· *cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, nostri officii duximus cunctis Diis hominibusque testatum facere, causam horum a nobis non esse.* Plutarchus Numa, (pag. 78. B.) τί οὖν, φήσει τις, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον, πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένους· *hic si quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæstionem moverit longæ responsionis egentem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in justitia suo contenta.* Stephanus medicus Chosroi Persarum regi apud *Procopium* Persicorum II. οὐκοῦν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φόνους σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμοὺς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσται· *tibi, rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus subigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.* Adde locum egregium *Guicciardini* libro XVI.

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac sine parcimonia impendere.

51 *Pestilentiam aut*] Creo ad Eteoclem regem apud *Stat.* II. Theb. 272. *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis opibusque gravem & modo civibus arctam, Ceu cœlo demissa lues inimicaque tellus, Hausisti.*

y *Quod*

gium quam consulere omnium saluti, quæ pace continetur.

3. Si jure Hebræo * & qui non volens hominem occidisset 52 fugere debebat: si Deus a Davide, † qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit y quod multum sanguinem fudisset: si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon, a quo sacris z ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent.

* *Numer.* XXXV. *Deut.* XIX.

† I. *Chron.* XXVIII. 3.

a *Basil. ad Amphil.* X, 13.

GROTII.

y *Quod multum sanguinem fudisset*] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permisit templum struere ei qui multa bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen sanguine.* Verba sunt *Josephi* libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. *Plinius* libro VII, cap. 25. post relata Cæsaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria posuerim tantam etiam coactam humani generis injuriam.* *Philo* de Vita Mosis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαὶ, ἀλλ' ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. οὗ χάριν καθαρσίων ἐδέησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι· *quamvis enim legibus permissæ sint hostium occidiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis juste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem a summa causa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum videbatur piaculum.* (Pag. 650. E.)

z *Ad tempus*] Triennio. *Zonaras* Nicephoro Phoca.

GRONOVII.

52 *Fugere*] Excedere patria & se conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus asyli.

CAPUT XXV.

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*
II. *Non semper tamen suscipiendum.*
III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juste suscipi pro federatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*
VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vita.*
VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*
IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militare vitiosum esse.*

I. 1. Su-

I. 1. SUpra cum de his, qui bellum gerunt, egimus, dictum ostensumque a nobis est, 1 naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi, cujus res agitur, eædem justæ sunt iis, qui aliis opem ferunt. (aa) *Lib. I, c. V.*

2. Prima autem maximeque necessaria cura a pro subditis, 2 sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio; sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui se populo Hebræo subjecerant, * arma sumsit is populus, duce Josua. *Majores nostri*, inquit Cicero † ad Quirites, *sæpe, mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis, bella gesserunt.* Alibi: a *quot bella majores nostri susceperunt, quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?* Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis, eadem sumere necessarium duxerunt. Campani b ad Romanos: *quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justâ vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus c a Campanis 3 fedus, quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditione. 4 *Fides agi visa*, inquit Livius, d *deditos non prodi.*

a Navarr. XXIV, 18.
* Jos. X, 6.
† Orat. pro Leg. Man. c. 5.
a Verr. V, 58.
b Apud Liv. VII. 31.
c Lib. I. c. 16. n. 2.
d Lib. VII. c. 31.

II. Non tamen semper, quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed 5 ita demum, si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium 6 magis circa totum quam circa partes versatur: & 7 quo pars est major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Ita-

GROTII.

a PRo subditis] *Procopius* Persicorum II. οὐ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀδικουμένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ῥύεσθαι στέργων· *neque enim statim justus est, qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo, ut tuetur sibi commissos adversus alienas injurias.*

GRONOVII.

1 *Naturaliter*] Auctore ipsa natura propter cognationem omnium hominum inter se, non tantum suum jus propugnare ac sibi factam injuriam ulcisci, sed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2 *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias sumere debet pro tuendis domesticis.

3 *Fedus quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis fecissent novum, hoc novum sanctius & prius, hoc est, veteri Samnitico præferendum reddidisse Campanos ait. I, 16.

4 *Fides agi visa*] Visum interesse fidei publicæ, ne, qui in clientelam venissent, desererentur.

5 *Ita demum*] Nisi propter unius vindictam aut omnes aut plures sunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis considerat & antiquius putat, quod omnibus, quam quod singulis est utile.

7 *Quo pars est major*] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta stant ex adverso; omnibus similiores & propinquiores sunt plures quam unus aut pauci.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 14. *J. B.*

b Du-

Soto de Just. & Jur. l.v, q.1. art. 7.

** L. 1. contr. ill. c. 13.*

† App. Alex. Bell. Civ. Lib. II. pag. 478. *Ed. H. Steph.*

III. 1. Itaque, si civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoste deposcatur, b dubium non est, quin 8 deseri possit, si appareat, civitatem hostium viribus multo esse imparem. (bb) Disputat contra hanc sententiam Ferdinandus * Vasquius: sed, si non tam verba ejus, quam propositum spectetur, hoc videtur agere, ne civis talis temere deseratur, ubi eum defendi posse spes sit. Nam & historiam adfert Italici peditatus, † qui Pompejum rebus nondum plane desperatis deseruit, 9 de sua salute certior factus a Cæsare; quod ille non immerito improbat.

2. An vero etiam tradi in manus hostium possit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, disputant eruditi, & olim disputatum est, ut cum Demosthenes 10 nobilem illam de canibus, quos lupi pacis causa ab ovibus tradi sibi postulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, sed is, cujus sententia ut perfidiæ propinqua a Vasquio arguitur, Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem se hostibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura societatis civilis, quam sui quisque commodi causa iniit, id non postulet.

3. Sed hinc nihil aliud sequitur, quam 11 ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: at non etiam 12 caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim sunt non justitiæ propriæ dictæ sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, (cc) ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo, (*vers.* 32, *& seqq.*)

Εἴπερ

GROTII.

b *Dubium non est, quin deseri possit*] Vide consilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Rangabæ de transfugis pacis causa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud *Zonaram*: *κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντες μετρίως τινὰς, ἢ πλήθη πάσχειν ἀνήριθμα· satius judicemus esse, paucos aliquos mala ferre quàm immensam multitudinem.*

GRONOVII.

8 *Deseri*] Non defendi nec vindicari.

9 *De sua salute*] Postquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipsis mali fore, si a Pompejo abstinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Atheniensibus oratores & duces dedi sibi jubente. *Justin.* 11, 4. [Vide PLUTARCHUM, *in Demosth.* pag. 856. E.]

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum societatum civilium.

12 *Caritatem*] Officium & amorem patriæ, quod secuti *Codrus*, *Leonidas*, *Menæceus*, *Decii*, se pro civibus devoverunt; *Moses* deleri e libro viventium, *Paulus* anathema fieri pro populo Israëlitico optavit.

(bb) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 2. §. 5. *J. B.*

(cc) At vero hoc casu incertum satis est, an unius illius periculo salva futura sit multitudo. Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

C --- Non

Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τὐλάσσονος
Τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος ὀ πλέον σθένει,
Πταίσας ἁπάσης πόλεως, ὀδ' ἶσον φέρει.
Si namque numeros, quidque sit plus aut minus,
Percipimus animo, c *non* 13 *malo unius domus*
Communi vinci, sed nec æquari potest.

Atque ita Phocion * Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Leï filiarum & d Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malúm irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero † pro P. Sextio: *si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minarentur, nisi me unum sibi dedidissent: si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me hostibus tradere mallent:* 14 *jecissem me potius ipse in profundum; ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem.* Idem de finibus III. a *Vir bonus & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut suæ consulit.* Apud Livium b de Molossis quibusdam dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetissent, sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt.*

* *Diod. libro* XVII. c. 15.
† *Cap.* 20.
a *Cap.* 19.
b *Lib.* XIV. c. 26.

4. Sed, hoc posito, restat dubitatio, an, quod ille facere tenetur, ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est, 15 aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum, ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest, nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior 16 cogere potest e etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris,

GROTII.

c —— *Non malo unius domus Commune vinci, sed nec æquari potest*] Οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι· *iniquum est, totum fieri accessionem partis.* Locus est apud *Philonem* fine libri II. de Vita Mosis, ubi & alia lectu dignissima. (Pag. 652.)

d *Hyacinthidum*] Vide *Apollodorum* in bibliotheca. (*Lib.* III. *Cap.* 14. n. 8.)

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eosdem Lucanos & Athenienses. adde quæ allata ad libri I. c. I. §. 9.

GRONOVII.

13 *Malo unius*] Malum unius personæ aut familiæ gravius aut par haberi potest malo totius civitatis.

14 *Jecissem me potius*] Sic Jonas propheta ultro se præstitit in mare præcipitandum, quando suum ob delictum tempestatem ortam fatebatur. I, 12.

15 *Aliam esse rationem*] Diversa esse, quæ civis a cive, & quæ magistratus aut populus a cive possunt exigere.

16 *Cogere potest etiam ad*] Potest ex officio legem facere ex honesto necessarium.

Less. lib. II, rioris, 17 qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in ma-
c. 9. dub. 7. gna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur, cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine
* Plutarch. in Phocion. p. 749. C. demonstrans ajebat, huc malorum ventum *, ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, 18 in quorum federe comprehensum id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam a socio, si potest, tam est in vitio,*
† Offic. I. 36. *quam ille qui facit*, ait † Ambrosius. Pactiones autem tales f ad bella, quibus justa causa non subsit, porrigi haud posse diximus
a Thucyd. L. I. c. 119. 125. alibi. Et hæc est causa, cur Lacedæmonii, *a* priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judicium permiserint: & Romani *b* Græcis de bello in Nabidem.
b Livius lib. XXXIV. c. 22. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium, si nulla spes sit boni exitus. Boni enim, non mali causa societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius convenerit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, Athenienses defendere
c Vide supra, Cap. 16. §. 13. n. 2. potuerunt *c* etiam contra Corinthios socios vetustiores.

V. g Tertia causa est amicorum, quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione debe-
Vict. de Ind. p. 2. n. 17. Cajet. 2, 2. q. 4. art. 1. tur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus; Antiatibus (dd) præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum, quibus ex federe id

GROTII.

f *Ad bella, quibus justa causa non subsit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. *Edit. Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, si sciatur, quod juste, aut cum dubitabitur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II, *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

g *Tertia causa est amicorum*] Oraculum vetus, [apud AELIANUM, *Var. Hist.* III. 44.]

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πέλας οὐκ ἐβοήθεις·
Οὔ σε θεμιστεύσω. περικαλλέος ἔξιθι ναοῦ.
Non ope juvisti præsens in morte sodalem:
Effabor tibi nil, nisi, Templi finibus exi.

GRONOVII.

17 *Qua superior est*] Quatenus de inferioribus in usum publicum statuendi potestatem habet.

18 *In quorum federe*] Quibus defensio & tutela in tabulis fœderis promissa est.

(dd) Habet hoc Auctor è STRABONE, *Geogr.* Lib. V. sed rem non satis adcuratè narrat. Inspice, si lubet, locum, *pag.* 354, 355. Edit. Paris. Casaubon. *J. B.*

h *Plato*

id debebatur, ſed pro amicis bella ſuſceperunt, aut ſuſcipere minati ſunt.

VI. Poſtrema latiſſimeque patens eſt, hominum inter ſe conjunctio *, quæ vel ſola ad opem ferendam ſufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus eſt*, ‡ ait Seneca. Ejuſdem eſt: † *Sapiens, quoties poterit*, 19 *fortunæ intercedet*. Euripides in Supplicibus, (*vers.* 267, *& ſeqq.*)

> *Prabent ſaxa perfugium feris,*
> *Araque famulis, urbibus preſſis malo*
> *Tutamen urbes.*

Ambroſio *a fortitudo, quæ defendit infirmos, plena juſtitia eſt*: quæ de re ſupra *b* quoque egimus.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. h Plato puniendum cenſet, *c* qui vim alteri illatam non arcet: quod & *d* Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, ſi 20 manifeſtum ſit periculum non teneri certum eſt poteſt enim ſuam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum cenſeo illud Tullii, *e qui non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ, tam eſt in vitio, quam ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat* ut *poteſt* illud intelligamus cum ſuo commodo: nam & idem alibi dicit, *f non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſunt.* Apud Salluſtium eſt in hiſtoriis: *g omnes, qui ſecundis rebus ſuis ad belli ſocietatem orantur, conſiderare debent*, 21 *liceatne tum pacem agere; dein*, 22 *quod quæritur, ſatiſne pium, tutum, glorioſum, an indecorum ſit.*

2. i Senecæ quoque hoc non ſpernendum: *ſuccurram perituro ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis aut* 23 *magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, ſi oppreſſus nil morte

c. 4. dub. 15.

GROTII.

h *Plato puniendum cenſet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moſes de Kotzi* præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

i *Senecæ quoque*] Locus eſt de beneficiis II, 15. alter non diſſimilis ejuſdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dicam etiam impendio ſanguinis mei tueber, & in partem diſcriminis veniam: ingenuam, ſi eripere latronibus potero clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ ſupra libro II, c. 1. §. 8.

GRONOVII.

19 *Fortunæ intercedet*] Quos adfligit fortuna, ſublevabit.

20 *Manifeſtum ſit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: ſi videat is, ſe ſuſcipiendo cauſam alienam in dubio ſuam quoque ſalutem poſiturum.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipſis conſultum ſit, in alieno periculo quieſcere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad ſe quoque tranſeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, poſſentne id, ſalva pietate, ſalva ſalute, ſalva denique fama & exiſtimatione ſua, aggredi.

23 *Magnæ rei merces*] Niſi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

Less. lib. II, c. 9. dub. 7. rioris, 17 qua superior est, hoc est comprehensum. Sic i gna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, i dium conferre: quare & in nostra illa controversia verius tur, cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas. ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicocle mine demonstrans ajebat, huc malorum ventum *, ut si Al der eum deposceret, ipse dedendum censeret.

* Plutarch. in Phocion. p. 749. C.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defen beant socii, 18 in quorum federe comprehensum id est, s tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxili sunt. *Qui non repellit injuriam a socio, si potest, tam est in quam ille qui facit*, ait † Ambrosius. Pactiones autem tale bella, quibus justa causa non subsit, porrigi haud posse di alibi. Et hæc est causa, cur Lacedæmonii, *a* priusquam b in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia cium permiserint: & Romani *b* Græcis de bello in Nab Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium, s spes sit boni exitus. Boni enim, non mali causa societas trahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium i federatum, nisi priori federe aliquid specialius convenerit. Corcyræos, si causa eorum justa erat, Athenienses defe potuerunt *c* etiam contra Corinthios socios vetustiores.

† Offic. I. 36.
a Thucyd. L. I. c. 119. 125.
b Livius lib. XXXIV. c. 22.

V. g Tertia causa est amicorum, quibus auxilium p sum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione tur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro cognato arma sumsit Abrahamus; Antiatibus (dd) præce Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, pira exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum, quibus ex

c Vide supra, Cap. 16. §. 13. n. 2. Vict. de Ind. p. 2. n. 17. Cajet. 2, 2. q. 4. art. 1.

GROTII.

f *Ad bella, quibus justa causa non subsit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. *Edit. Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, si sciatur, quod juste, aut cum dubitabitur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II, *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

g *Tertia causa est amicorum*] Oraculum vetus, [apud AELIANUM, *Var. Hist.* III. 44.]

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πέλας οὐκ ἐβοήθεις·
Οὔ σε θεμιστεύσω περικαλλέος ἐξ
Non ope juvisti præsens in m dalem:
Effabor tibi nil, nisi, Tem bus exi.

GRONOVII.

17 *Qua superior est*] Quatenu ferioribus in usum publicum s potestatem habet.

18 *In quorum federe*] Qui fensio & tutela in tabulis fœde missa est.

(dd) Habet hoc Auctor è S BONE, *Geogr.* Lib. V. sed r satis adcuratè narrat. Inspice bet, locum, pag. 354, 355. Ed Casaubon. *J. B.*

id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

VI. Postrema latissimeque patens est, hominum inter se conjunctio *, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, ‡ ait Seneca. Ejusdem est: † *Sapiens, quoties poterit*, 19 *fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus, (*vers. 267, & seqq.*)

Præbent saxa perfugium feris,
Araque famulis, urbibus pressis malo
Tutamen urbes.

Ambrosio *a fortitudo, quæ defendit infirmos, plena justitia est*: qua de re supra *b* quoque egimus.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. h Plato puniendum censet, *c* qui vim alteri illatam non arcet: quod & *d* Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, si 20 manifestum sit periculum, non teneri certum est potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii, *e qui non defendit, nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat* ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *f non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *g omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent*, 21 *liceatne tum pacem agere; dein*, 22 *quod quæritur, satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit.*

2. i Senecæ quoque hoc non spernendum: *succurram perituro sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut* 23 *magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte

* Cic. ... Fin. III. ... Off. II ... L. ... tum, 3. D. de Just. & Jur.
‡ ... Ira l. 1, cap. 5.
† ... Clem. II. 6.
a ... D. Off. 1, 27.
b L... 5
c D... gil. ... pag. 8...
d ... d. I. 1. ...
e De Offic. ... 7.
f Apud Ammian. Marc. Lib. XXX. c. 4. pag. 643.
g Fragm. ... IV. 2
... Less. lib. 21. c. 4. dub. 15.

GROTII.

h *Plato puniendum censet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moses de Kotzi* præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

i *Senecæ quoque*] Locus est de beneficiis II, 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dy... etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: ... si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ supra libro II, c. 1. §. 8.

GRONOVII.

19 *Fortunæ intercedet*] Quos adfligit fortuna, sublevabit.

20 *Manifestum sit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: si videat is, se suscipiendo causam alienam in dubio suam quoque salutem positurum.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipsis consultum sit, in alieno periculo quiescere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad se quoque transeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, possentne id, salva pietate, salva salute, salva denique fama & existimatione sua, aggredi.

23 *Magnæ rei merces*] Nisi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

morte invaſoris eripi non poteſt. Nam ſi invaſoris vitam, invaditur, ſuæ poteſt præferre, 24 ut alibi diximus, non pe bit, qui invaſum id aut credet, aut volet malle; præſertim ex parte invaſoris majus ſit periculum 25 damni irreparabili ſempiterni.

VIII. 1. Eſt & illud controverſum, an juſta ſit belli cauſ ſubditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. San quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt, rector 26 cujuſque ſpeciale quoddam in ſuos jus quæſitum. Euri Heraclidis (*vers.* 143, 144)

δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
Αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς κυρίους κραίνειν δίκας:
Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia;
Sufficimus ipſi noſtra judicia exſequi.

* *Fragm. Phœnicis Euripid. vers.* 19, 20. Nec aliò illud pertinet: *

27 *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
Nobis fuerint cura Mycenæ.

† *Lib.* V. c. 18. Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit † τὸ αὐτόδ *judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον τὸ αὐτοτελὲς, id eſt, *legum & magiſtratuum creandorum jus.* aliò pertinet poëticum illud:

Virg. Æn. I. *vers.* 142.

Non illi imperium pelagi 28 *regnumque tridentis,*
Sed mihi ſorte datum.

Et huic non diſſimile illud:

Ovid. Met. XIV. *vers.* 784.

k *Reſcindere nunquam*
Dis licet acta Deûm.

a *Hippolyto, vers.* 1328. Et apud a Euripidem:

Mos ille eſt Deûm;
Quod cupit unus, huic 29 *nefas obſiſtere:*

b *Lib.* I. *de Off. c.* 13. Nimirum, ut rectè explicat b Ambroſius: *ne, uſurpata* 30 *aliar partium ſollicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τοὺς σφετέρους

GROTII.

k — *Reſcindere nunquam Dis licet acta Deûm*] Ejuſdem eſt III. Metamorphoſeôn, (vers. 336.)
— *Neque enim licet irrita cuiquam Facta Dei feciſſe Deo.*

GRONOVII.

24 *Ut alibi*] 2, 1. 9.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus eſt ſine pœnitentia.

26 *Cujuſque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρταν ἔλαχ ταύταν κόσμει. Proverbium, quo q que jubetur, alienis rebus omiſſis, curare.

28 *Regnumque tridentis*] *Savum tridentem.*

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omni pertinent, ut moneamur, poteſta ſupremam non debere ſe immiſ alterius poteſtatis pariter ſupremæ riſdictioni.

30 *Aliarum partium*] Terrar regionum, finium.

> Ὃς ἕνεκα τῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανέμενος,
> *Miles* o *qui vitæ cauſa* 44 *ſe auctorat neci.*

Dion Pruſæenſis : καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐςιν, ἢ τί τέτε περὶ πλείςε ποιᾶνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολύεσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· *quid magis eſt neceſſarium nobis, aut quid pluris ſit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod ſuam vendunt necem, niſi & aliorum ſæpe innocentium venderent. tanto carnifice deteſtabiliores, p quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere: ſicut Antiſthenes * dicebat carnifices tyrannis eſſe ſanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. 45 Major Philippus Macedo huic hominum generi, † τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τῦ μισθοφορεῖν, *quibus unus ex militia quæſtus eſſet*, dicebat bellum eſſe pacem, pacem bellum.

Bellinus de Re milit. II, p. tit. 2. n. 4.
* Apud *Stob. Serm.* 17.
† *Diod. Sic.* XVIII. 10.

3. Non eſt inter artificia bellum, imo res eſt tam horrenda, ut eam niſi ſumma neceſſitas, aut vera caritas honeſtam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi poteſt quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis ſunt. Auguſtino judice *a militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.*

a *De verbis Domini, ſecundum Matthæum citatur cauſa* XXXIII. *quæſt.* I. c. 5.

X. Imo & propter ſtipendium, ſi id unice aut præcipue ſpectetur: cum alioqui ſtipendium accipere licitum ſit omnino: τίς ςρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; ait Paulus *b* apoſtolus: *quis ſuis impenſis militat?*

b 1 *Cor.* x. 7.

GROTII.

o *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita conſumitur, dixit *Seneca* naturalium V, 18. *Plautus* Bacchidibus,

> *Suam qui auro vitam venditant.*

Guntherus (Ligurin. L. III.)

> *Ære dato conducta cohors, & bellica miles*
> *Dona ſequens, pretioque ſuum mutare favorem*
> *Suetus, & accepto pariter cum munere bello*
> *Hunc habuiſſe, dator pretii quem juſſerit, hoſtem.*

p *Quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere*] *Seneca* naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, ſat. 7. v. 59.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Perſei.

CAPUT XXVI.

De caufis juftis ut bellum geratur ab his qui fub alieno imperio funt.

I. *Qui dicantur effe fub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum fi ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipfis, & caufam belli injuftam credant, non militandum.*
IV. *Quid fi dubitent?*
V. *Pietatis effe hac in re dubitantibus fubditis parcere, fub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando fubditorum arma jufta fint in bello injufto.*

I. EGimus de his qui funt fui juris; funt alii in conditione parendi pofiti, ut filii familiarum, fervi, fubditi, etiam cives finguli, fi 1 cum civitatis fuæ corpore comparentur.

Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. n. 80. Vict. de Jure belli n. 21. II. Hi vero fi aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipfis optio datur militandi aut quiefcendi, eafdem regulas fequi debent, quas illi, qui fuopte arbitrio pro fe aut aliis bella fufcipiunt.

** Act. v, 29.* III. 1. At fi 2 edicitur ipfis ut militent, quod fieri folet, fi quidem conftat ipfis injuftam effe belli caufam, abftinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non * Apoftoli tantum dixerunt, a fed & Socrates: & apud magiftros b Hebræorum exftat fententia, indicans regi contra Dei legem quid præcipienti prorfus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exftat: *δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· didicimus imperiis ac poteftatibus a Deo ordinatis exhibere honorem*

GROTII.

a SEd & Socrates] *Plato* id nos docet in ipfius apologia. (pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τόδε.
Nam juffa non hæc Jupiter dederat mihi. [Apud *Philoftratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*]

b *Hebræorum exftat fententia*] Quam & *Jofephus* eis tribuit antiquæ hiftoriæ XVII. θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τῶν σῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετηρῆσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσει καὶ διδαχῇ τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. *nihil vero mirum, fi fervatu digniora credimus juffis tuis ea quæ Mofes Deo fuggerente ac docente fcripta reliquit.* (Cap. 8. pag. 596. G.) Adde Rabbinum *Tanchumam*, citante *Drufio* ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis fuæ*] Univerfo populo aut majore parte populi.

2 *Edicitur ipfis*] Si non habent partes confiliorum, fed tantum ad delectum citantur, ut facramentum dicant.

c In

'Ος ἕνεκα τῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανέμενος,
Miles o *qui vitæ causa* 44 *se auctorat neci.*

Dion Prusæensis : *καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τύτυ περὶ πλείστυ ποιῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολύυσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris sit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent: tanto carnifice detestabiliores, p quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere: sicut Antisthenes * dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. 45 Major Philippus Macedo huic hominum generi, † *τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τῦ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæstus esset*, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum. *Bellinus de Re milit. II, p. tit. 2. n. 4.* * *Apud Stob. Serm. 47.* † *Diod. Sic.* XVIII. 10.

3. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis sunt. Augustino judice *a militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.* a *De verbis Domini, secundum Matthæum citatur causa* XXXIII. *quæst.* I. c. 5

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;* ait Paulus *b* apostolus: *quis suis impensis militat?* b 1 *Cor.* x 7.

GROTII.

o *Qui vitæ causa se auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita consumitur, dixit *Seneca* naturalium v, 18. *Plautus* Bacchidibus,

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. III.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona sequens, pretioque suum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuisse, dator pretii quem jusserit, hostem.

p *Quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere*] *Seneca* naturalium v, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

44 *Auctorat se neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro stipendio hosti sese objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, sat. 7. v. 59.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Persei.

Stob. tit. 77. liber. parent. honorand. Musonius ita ait: *si quis aut patri*, f *aut magistratui*, *aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.*

* L. II, c. 7. 2. Gellius * negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim*, ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperavit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* g Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum est.* h Quintilianus † : *non omnia necesse est facere liberis, quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat* 6 *contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si capitolium me incendere jubeas,* 7 *arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Seneca *a*: *non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: ἔδει, φησὶ, πεισθῆναι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον· *patri*, inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin ultra honestum, non convenit.* i Irrisus olim Stratocles, *b* qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius *c* alicubi 8 elaboratum a se ait, ut constaret k 9 ministerium crimen esse.

† Decl. 271.

a De Benefic. III, 20.

b Plutarch. in Demetr. p. 899, 900.

c Lib. III. Epist. 9.

GROTII.

f *Aut magistratui*] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem senatoris. Vide *Xiphilinum*, (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I, controversia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est perniciosius acceptis beneficiis: si in omnem nos obligant servitutem.* (Declamat. 333.)

i *Irrisus olim Stratocles*] Talis erat syngrapha illa quam a Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράττεσθαι ὅσα φίλητα Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἶησαν παραθέμιστα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποσυγεῖν, ὁπόσα οὐχ ἥδυνει Ἀνδρόνικον· *illa in pontificio se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.*

k *Ministerium crimen esse*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur.* (Cap. 40.) & de Resurrectione carnis: *cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. I, c. IV. n. 14.

GRONOVII.

6 *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ causa. *Justin.* 16, 4.

8 *Elaboratum*] Disputatum & probatum argumentis.

9 *Ministerium*] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

3. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim * ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur † Tullius, maleficia quæ 10 sponte & 11 non disputatione jurisconsultorum sed 12 naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius *a* interpretatur.

* *L. Adeo*, 157. *D. de R. J.*
† *In Verr.* 1. 42.
a *In hunc loc.*

4. Narratum Hecatæo Josephus *b* memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua 13 supra egimus; & in Juliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Julianus Imperator quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei:* 1 *cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc* 14 *agnoscebant Imperatorem cœli.* Sic & 15 spiculatores legimus ad Christum conversos mori potius elegisse, quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent.

b *Lib.* I. *contr. Apion.* pag. 1048, 1049.

5. Tantundem erit si quis falso (aa) persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est, quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex 16 supra tractatis apparet.

Vid. de Jure belli n. 23.

IV. 1. Quod

GROTII.

1 *Cum autem diceret eis, producite arma in Christianos*] Non enim ab omni vi in Christianos abstinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. *Julianus Christiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* scripto ad Nepotianum. [Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Basil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ persecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Augustinus* de Civitate Dei, lib. XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuscripto Peiresiano. *Augustinus* epistola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano causa XI, quæst. III. *Julianus exstitit infidelis Imperator. nonne exstitit apostata iniquus & idololatra? milites Christiani servierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.*

GRONOVII.

10 *Sua sponte*] Per se, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non disputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquisitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Sensu communi satis judicante.

13 *Supra egimus*] 1,2.extremo.& 4,8.

14 *Agnoscebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Spiculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium sententiarum in milites aut honestiores togatos pro carnifice: ut sub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2,23.2.

(aa) Vocem illam *falso* addidit, quam sententia manifesto postulat, etsi in omnibus Editionibus desit. *J. B.*

IV. 1. Quod si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia 17 qui contemplative dubitat potest activo judicio non dubitare: credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non potest. Jura civilia, non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium, in tali circumstantia non modo m impunitatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, * ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia.

2. Ipse Aristoteles Nicomachiorum † quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, 18 non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere, a quo actionis principium est; nimirum quia 19 in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium:

Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.
Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile: (bb)

Ἥμισυ

* L. Is damnum, 169. De Reg. Jur. l. liber homo 37. D. ad l. Aquil. l. non videtur, 167. §. qui juss. 1. de R. Jur. Paul. l. v, sen. tit. 22. §. 2. Leges Longobar. lib. 1, tit. 96. de termino effosso. Leges Wisigoth. Lib. II, tit. II. c. 2, Lib. VIII. tit. 1. §. 1. 3. 4. Libro VII, tit. IV. c. 1.

† Cap. 12.

GROTII.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chrysostomus* de Providentia III. πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν· τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γενομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ᾽ εἰς δικαστήριον ἑλκύσαι τις, ἀλλ᾽ οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης, καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου· *multi sæpe magistratuum ob injustas cædes accusati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi ministerium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæsierit quidem. excusat enim eos necessitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* Ex Celso Ulpianus, *servum*, ait, *nihil deliquisse, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius. Seneca: In volente necessitas non est.* Adde legem *Longobardicam* lib. 1, tit. IV, cap. II. Mithridates libertos Attilii, conscios cædis in se cogitatæ, impunitos dimisit, & ejus qui a se defecerat filios. [Immo *filii amicos*. Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.] *Appianus* Mithridatico. Absolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

GRONOVII.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an justum sit factum, potest non dubitare, quin justum sit, ut ipse faciat.

18 *Non autem injuste*] Ita ut in ipsos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præsumuntur ita educati, ut consilium in illis aut summi officii scientia sit.

(bb) Versus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipso fonte, sed quales leguntur apud PLATONEM, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipse Poëta ita habet in Editionibus nostris:

Ἥμισυ γάρ τ᾽ ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ᾽ ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλησιν.

Odyss. Lib. XVII. vers. 322, 323. Præcedentem autem versum hausit Auctor è LONGINO, *De Sublim.* Sect. 43, nisi quòd ibi legitur ἀποαίνυται. Rhetor etiam illum profert, tamquam ex *Homero*, J. B.

Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.
Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Jove, servilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo * utitur:

Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.
Servi tua est fortuna : n 20 *ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: † *principi* 21 *summum rerum judicium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem *a* scriptor Pisonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum : 22 *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare.* o Seneca: *servus herilis* 23 *imperii non censor est, sed minister.*

3. Et specialiter in hac de militia quæstione ita sensit *b* Augustinus. Sic enim ait: *Ergo vir justus, si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare,* 24 *si civicæ pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certus est, vel utrum sit, certus non est : ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Et alibi: *c Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit,* p *nulla civitatis suæ lege reus est homicidii : imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contemti. quod si* 25 *sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque* 26 *unde punitur si fecerit injussus, inde puniretur si non fecerit jussus.* *d* Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari 27 bellum utrimque justum, id est injustitia vacans, quò illud pertinet: (cc)

Quis

* *Lib. Quod omn. Prob. sit liber*, p. 871. D.
† *Ann.* VI. 8.
a *Ibid.* III. 17.
b *Lib.* XXII, c. 74. *cont. Faustum.*
c *De Civ. Dei lib.* I, c. 26.
d *Sil. in verbo bellum* I, *n.* 9. *concl.* 4. *Cast. in l.* V. *D. de Just.* *Soto l.* V, 9. I. *art.* 7. & 9. 3. *art.* 3. *Vict. de Jure bell. n.* 32. *Covarr. in c. peccat. part.* II, §. 10.

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themistius oratione IX, principes rationi esse dicit similes, milites iræ.

o *Seneca*] De controversiis III, 9.

p *Nulla civitatis suæ lege reus est homicidii*] Idem *Augustinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato, nam & miles hostem, & judex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt : sed nec etiam homicidæ isti appellari solent.* Retulit Gratianus in causæ XXIII, quæstionem V.

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum est facere, quod juberis; non inquirere, quæ causa vel ratio faciendi. [Vertendum potius : *Tibi non licet loqui :* ut putabat Eruditissimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, si tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] i. I, 4. 2.

22 *Patris quippe jussa*] Puta intercessisse.

23 *Imperii non censor est*] Arbiter, ut id possit probare vel improbare.

24 *Si civicæ pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica societas subjecit & obtemperare voluit.

25 *Sua sponte atque auctoritate*] Proprio motu & instinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrimque justum*] Quod in bello ab utraque parte durum & sævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Versus LUCANI, *Pharsal.* Lib. I. vers. 126, 127. *J. B.*

p *Con-*

Quis juſtius induat arma
Scire nefas.

* *Adr. Quæſtione quodl.* 11.

4. Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et * Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, q contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione quam ille adfert, ſed hac quæ magis urget, quod 28 qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem (dd) pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent † μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος· *non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem*: imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teſte, *a* bello abſtinebant, cauſa addita, quia φόνων 29 χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.*

† *Joſeph. Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 12. p. 786. E.
a *De Vit. Pythag.* §. 186. *Ed. Kuſt.*

5. Neque obſtat quod ex altera parte 30 periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. Inobedientia autem in ejuſmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Jovis mandato ſe defendiſſet, (ee) non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec 31 Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, *b* cum ait:

Bald. II, *conſ.* 385. *Sotus de det. ſecr. membr.* 3. *q.* 2. *in reſp. ad* 1.
b *Lib.* III. *Epigr.* 66.

Antonî tamen eſt pejor quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

Vict. de Jure belli n. 25.

Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt, fore ut id ſi admittatur pereat ſæpe reſpublica; quia plerunque 32 non expediat rationes conſiliorum edi populo. Ut enim hoc verum ſit

GROTII.

q *Contrariam defendit ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud Scafnaburgenſem.

GRONOVII.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus eſt periculum conſcientiæ lædendæ.

29 Χορηγέτης καὶ νομοθέτης] Choragus & legiſlator. Eſt autem *choragus* qui inſtruit ornatu chorum vel gregem ſcenicorum.

30 *Periculum eſt inobedientiæ*] Si dubia in cauſa militare quis pro præpoſito ſuo aut ſuperiore recuſet, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

32 *Non expediat rationes*] *Tacitus* I, hiſtor. 83.

(dd) Benè quidem, ubi libertas relinquitur ſubditis militandi, vel non militandi. At vero ubi neceſſitas imponitur juſſu Principis, tunc pars tutior eſt, ei parere, cui parendum eſſe nulla dubitandi ratio eſt, quippe legitimo Imperanti. Plura dicemus, Deo dante, in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(ee) Neſcio cujus fide hoc referat Auctor: ſed cuivis ſtatim patet, exemplum aptum non eſſe, ut etiam obſervavit *Obrechtus*, quandoquidem *Jovis* mandatum injùſtum erat, & tale à *Mercurio* non poterat non adgnoſci. *J. B.*

r Ge-

fit de 33 caufis fuaforiis belli, 34 de juftificis verum non eft, quas oportet claras effe & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & poffint & debeant.

6. Quod de legibus nimis forte indiftincte dictum a * Tertulliano eft, in his legibus five edictis de bello gerendo locum juftiffime habet: *neque civis fideliter legi obfequitur, ignorans quale fit quod ulcifcitur lex. 35 nulla lex fibi foli confcientiam juftitiæ fuæ debet, fed eis a quibus obfequium exfpectat. Cæterum fufpecta lex eft, quæ probari fe non vult: improba autem, fi non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Ulyxi fe ad bellum excitanti ait: (*Achilleid.* Lib. II. vers. 332.) * *Apol. c. 4. 1. adverfus Nat. c. 6.*

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: 36 *libet juftas hinc fumere protinus iras.*

Apud eundem Thefeus, *Theb.* XII. 648.

Ite alacres, tantæque precor confidite caufæ.

Propertius dixerat, (*Lib.* IV. *Eleg.* VI. vers. 51, 52.)

Frangit & attollit vires in milite caufa:
Quæ nifi jufta fubeft, excutit arma pudor.

Cui par illud Panegyriftæ: † *tantum etiam inter arma bona confcientia fibi vindicat, ut jam cœperit 37 non virtutis magis quam integritatis effe victoria.* Ac fic viri quidam eruditi interpretantur 38 ריק quod legitur r Gen. XIV, 14. ut fenfus fit, miniftros Abrahami ante prælium ab ipfo plene inftitutos de armorum fuorum juftitia. † *Nazar. Paneg. Conftantin. Cap. 7. Ed. Cellar.*

7. Et fane 39 denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri folebant & expreffa caufa, ut totum quafi genus humanum de

GROTII.

r *Genefis* XIV, 14.] Quidam in eundem fenfum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *à fe inftitutos.* Herodes in oratione ad Judæos poft cladem in Arabia, apud *Jofephum*: *βȣ́λομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τȣ̃ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιȣ̃μεν, ἐπιδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἠναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ εἰ μάθοιτε τȣ̃το, προθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔςαι· volo autem oftendere vobis quam jufte fufceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim fi intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.* (Antiq. Jud. Lib. XV, c. 8.)

GRONOVII.

33 *Caufis fuaforiis belli*] Quæ inftigant eò & impellunt.

34 *De juftificis*] Quæ id jure geri probant.

35 *Nulla lex fibi foli*] Non eft lex, quam non ob aliud juftam putant parituri, quam quia lex eft feu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis eft: tum vero lex eft, cum ejus caufam juftam agnofcunt ii, quibus ponitur.

36 *Libet juftas*] Libet caufam cognofcere, ut jam nunc illis ex merito infenfus fiam.

37 *Non virtutis magis*] Non tam fortitudini bellantium, quam juftitiæ caufæ debeatur.

38 ריק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

39 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

de justitia causæ posset cognoscere. Scilicet 40 prudentia virtus est, ut & (ff) Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis 41 qua homo est.

e Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31, dub. 5. n. 85. Bannes 2, 2. q. 40. art. 1. Molina tr. 11, disp. 113.

8. Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur.

9. Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita esse debere causæ merita, f ut satis ei constet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur. nec aliud spectat lex Hebræa, * cum ad lapidandum eum qui damnatus est 42 testes vult præire populo.

** Deut. XVII. 7.*

Silv. in verbo bell. p. 1. n. 7. circa fin.

V. 1. Quod si subditorum animis per causæ expositionem 43 satis nequeat fieri, omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent. 44 quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex justus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & sicut culpa caret qui egestate pressus pecuniam sumit ab improbo fœneratore.

2. Imo etiam si de causa belli dubitari non possit, minime tamen videtur æquum ut Christiani inviti cogantur militare, (gg) cum a militia abstinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam sit sanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta est, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celso Christianis objectanti militiæ detrectationem sic respondet: *his qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita respondebimus: Hi qui simulacrorum vestrorum sunt*

45 *sa-*

GROTII.

f *Ut satis ei constet mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta causa sacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis ministri Doëgo probiores, 1 *Sam.* XXII, 17. Et Achabi spiculator tertius nocere Eliæ noluit, II *Regum* 1, 13. & sequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Christum conversi in posterum eo munere ut periculoso abstinuere. Vide *martyrologium*, & *Bedam*. l. 1, cap. 7.

GRONOVII.

40 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter & consulte res geratur, imperantis cura est, cui acquiescere subjectum decet, neque ei se immiscere; ut juste, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

41 *Qua homo est*] Cujuscumque personæ, conditionis, status sit.

42 *Testes praire*] Prima saxa mittere.

43 *Satis nequeat fieri*] Persuaderi, ut credant se jure bellum incipere.

44 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honestum animum, sed & improbum ad bellum afferentibus aut solam mercedem spectantibus.

(ff) Ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. Politic. Lib. III. Cap. 3, pag. 268. Ed. Heins. *J. B.*

(gg) Heic & in præcedentibus, non satis adcuratè Auctorem nostrum ratiocinari, ostendent, Deo dante, Notæ nostræ Gallicæ. *J. B.*

45 *Sa-*

45 *sacerdotes, & deorum quos putatis flamines,* 46 *dextras puras servant sacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque si quod exoriatur bellum sacerdotes* 47 *asscribuntur numeris. Quod si id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque* 48 *suo modo censendi sunt militare, tanquam Dei sacerdotes atque cultores, qui manus quidem servant puras, sed precibus apud Deum certant pro his qui juste militant, & pro eo qui juste regnat?* quo in loco sacerdotes vocat quosvis Christianos, exemplo sanctorum scriptorum, Apoc. 1, 6. 1 Pet. II, 5.

VI. 1. Arbitror vero evenire etiam posse, ut in bello non dubio tantum sed & manifeste injusto justa aliqua esse possit subditorum defensio. Nam cum subditos innocentes, & a belli culpa remotos, interficiendi jus verum & internum hostis, justum quamvis bellum gerens, non habeat, 49 nisi aut ad necessariam defensionem, aut 50 per consequentiam & extra propositum, (pœnæ enim illi obnoxii non sunt) sequitur ut si certo constet hostem eo venire animo, ut hostilium subditorum vitæ parcere cum possit, omnino nolit, subditi illi tueri se possint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non est.

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque justum esse. non enim de bello, sed 51 de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injusta est, & proinde juste repellitur.

GRONOVII.

45 *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. *Plutarch.* Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

46 *Dextras puras*] A sanguine humano abstinentes. *Suet.* Tito 9.

47 *Adscribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites, inferuntur catalogis militantium. i. 1, 4. 7.

48 *Suo modo militare*] Juxta bonam & utilem operam bello navare.

49 *Nisi ad necessariam*] Præterquam si ipse ab illo infestetur.

50 *Per consequentiam*] Quatenus membra sunt ejus capitis vel corporis, adversus quod ei bellum est. 3, 1. 4.

51 *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus a quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod 1 aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, 2 æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt (aa) necessaria, necessitate sumta non secundum physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & 3 facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, 4 etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus 5 alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit. *Vid. de Jure bell. n. 15.*

2. Quin & rem alienam, ex qua certum mihi periculum imminet, 6 citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri (id enim 7 ad eum finem accommodatum non est) sed custodire, donec securitati meæ satis cautum sit: *Vid. de Jur. bell. n. 18. & 39. & 55.*

GROTII.

a QUid quantumque in bello liceat] Bene *Augustinus* epistola LXX. ad Bonifacium comitem: *ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quæras.* Epistola CCV. *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud *Procopium* Vandalicorum I. *Orosius* libro VII. *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio: *unum aliquod ab initio urbis conditæ bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.*

GRONOVII.

1 *Aut nude aut ex promisso*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, 11. 1.

2 *Æstimationem intrinsecam accipiunt*] In sese ac sua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æstimationem variare potest, æstimantur.

3 *Facultatem agendi in solo societatis*] Adversus alios homines aliquo societatis, sive domesticæ, sive civilis, sive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiscum conjunctos.

4 *Etiamsi forte is peccato*] Ut miles vel subjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum est.

5 *Alibi*] 2, 1. 3.

6 *Citra culpæ alienæ*] Quamvis illius, cujus ea res est, culpa non contingat, ut ex ea mihi sit periculum.

7 *Ad eum finem*] Non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculosam.

(aa) Agitur heic de rebus, quæ quidem alias fieri non possent, extra connexionem quam habent cum illo fine, sed tamen non sunt ex numero earum, quæ naturâ suâ, adeoque perpetuo malæ sunt, quocumque consilio fiant. Vide infra §. 6. *in fin.* Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

L. II. c. II. §. 10. ſit: quod ipſum quoque tractatum eſt a nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus eſt: & ſi id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti conſequendi gratia: quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quia alio modo [8] læſa æqualitas reparari nequit.

Silv. in verbo bell. p. 1, n. 10, v. prima.

3. Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis, ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: & omne quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra juſtum ſcilicet & qui peccato reſpondeat modum.

III. Sciendum ſecundo eſt: jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, ſicut & in judiciis [9] poſt litem conteſtatam jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, ſive ſocii ſive ſubditi, in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello ſe miſcent quod injuſtum eſt, præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt ac debent, obligant ſe ad ſumtus & damna reſarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello ſine probabili ratione ſuſcepto accedunt, ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injuſtitiæ quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato * probat bellum *μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην*, *donec hi qui ſontes ſunt cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

* *De Rep.* Lib. v. p. 471. B. Ed. *H. Steph.*

Victor. d. lib. num. 37.

IV. 1. Obſervandum tertio, [b] ad jus agendi [10] multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus [11] alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, ſi [12] tantundem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, etiamſi intra eandem navem aut domum ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murorum ambitum cir-*

Ad Publ. epiſt. 154.

GROTII.

b *Ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum*] Vide hac de re *Thomam* prima ſecundæ, quæſtione LXXIII, art. 8. *Molinam* tractatu ſecundo, diſputatione CXXI.

GRONOVII.

8 *Læſa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Poſt litem conteſtatam*] Poſt inceptum judicium.

10 *Multa conſequi indirecte*] Accedere, quæ ſeorſum deficiente occaſione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, ſed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque iſtis umbram præſtat & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte ac præciſe tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Ali-*

circumduxit; *si* 13 *aliquis ex ipsorum usu percussus intereat.*

2. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumto congruit; sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, 14 nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, * inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum. Multos occidere & indiscretos*, inquit † Seneca, 15 *incendii & ruinæ potentia est.* Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem 16 vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit.

* *Matth.* XIII, 28, 29. Vide *Thom.* 2. 2. *q.* 64. *art.* 2.

† *L.* 1. *de Clem. c.* 26.

3. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob plenissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, 17 ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati, & eo suam, 18 qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet, quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper 19 de ea re acriter certatum scimus, cum alii 20 belli rigorem, alii 21 commerciorum libertatem defenderent.

2. Pri-

GRONOVII.

13 *Aliquis ex ipsorum usu percussus*] An *prolapsus.* [Videtur potius legendum, *ex ipsorum casu*: si enim *prolapsus* legas, tunc culpa erit illius, qui in muros adscenderit. *J. B.*]

14 *Nisi multo majus sit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*] Non laudabilis & bono viro adfectanda, sed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii casus, quæ & ipsa multos sine discrimine noxiorum & insontium absumere aut obruere possunt.

16 *Vindictæ immodestiam*] Quod cum Thessalonicenses seditionem movissent, immisso milite ad septem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex est*] Etiam cum induit severam judicis personam.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud *Demetrium*, (seu *Meteranum*) lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hostibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces suas portare ac vendere, ad quos voluerit.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, c naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca * tyranno 22 gratiam se relaturum ait, d 23 si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam qua satellitem stipendio teneat non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere 24 artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui 25 triremes & aratas non mitterem, 26 lusorias, & cubiculatas, & alia 27 ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice, largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas.

Procop. 1 Gotth. — * *De Benefic.* VII. 20. — *Lib. 1, c. 30. de Off.*

3. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut 28 alibi exposuimus, 29 jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & 30 ad damni dati modum res quoque ejus

Cap. ita quorundam, 6. & c. ad liberandam. 17. De Judæis.

GROTII.

c *Naves & quæ navibus adsunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id est, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad *Aristophanis* nubes & equites. [In *Equit.* vers. 282. In Scholiis ad Nubes nihil hac de re: sed voluit dicere *Ranas*, vers. 365. *J. B.*]

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune*] Vide *Parutam* libro VII.

GRONOVII.

22 *Gratiam se relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

23 *Si beneficium*] Quod redditurum se cogitat. l. 7, *de benef.* 20.

24 *Artifices scenæ*] Histriones, comœdos, tragœdos, mimos. *Sen.* epist. 11. & 121. *Sueton.* Jul. 84.

25 *Triremes & aratas*] Naves bellicas cum æreis rostris.

26 *Lusorias & cubiculatas.*] Voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos *Suet.* Jul. 52.

27 *Ludibria regum*] Alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vide *Athenæum* lib. 5, p. 203.

28 *Ut alibi*] 2, 2. 6.

29 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

30 *Ad damni dati modum*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

e Ju-

ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui 31 judici imminenti reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus; quare 32 intra eum modum etiam spoliari poterit.

Silv. in verbo restitutio p. 3, §. 12.

4. Et has ob causas solent a bellum gerentibus e publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat. 5. Hanc

GRONOVII.

31 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

32 *Intra eum modum spoliari*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam sufficit.

GROTII.

e *Publicæ significationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. *de Transactionibus*. c. significavit, 11. *de Judæis*. Extravagante *de Judæis*. c. copiosus, 1. Liber *Consulatus maris* editus est lingua Italica, in quem relatæ sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controversiæ: ac sic definitur, si & navis & merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium: si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum: aut, si nolint vectores transigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitatibus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostium navibus repertas merces, quas aliorum esse constaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum est. Sic & Daniæ rex sensit, cum anno CIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hostes essent, semper permissa; & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent; ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum est in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & sequentia. Iis edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo suis navibus, suosque per homines, navesque ac merces, quocumque visum ipsis esset perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallis talia belli instrumenta sibi sumere, persoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli instrumenta in prædam cessisse, multo magis ab eo periculo abfuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum

Angli bellorum suorum obtentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui, Danico denario nomen, cui, mutata quamvis causa, nomen mansit adusque tempora Guilielmi ejus qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei *Thuanus* in historia anni cIↃ IↃ LXXXIX. Rursum ab Elisabetha, sapientissima Angliæ regina, missi anno cIↃ IↃ LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos non posse, quod Batavi, in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat *Reidanus* in historia Batavica anno cIↃ IↃ LXXV. & Britannus *Camdenus* anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum, Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ a Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecere anno cIↃ IↃC XIII, ne aut hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius, anno scilicet cIↃ IↃC XXVII. inter Suediæ Daniæque reges convênit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire sineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ aut in Anglia comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIↃ IↃ XCVII narrant memorati jam nobis *Camdenus* & *Reidanus*. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabetha Angliæ regina in bello perstante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno cIↃ IↃC XXV pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspici naves num quid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium persolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pati se id nolle. Bene ergo dictum a nobis, significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere; a quibus factæ significationis talis exemplum est apud *Camdenum* circa annum cIↃ IↃ XCI & cIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim cIↃ CCCC LVIII. Lubecensis civitas significationi a Dantiscanis sibi factæ, ne cum Malmogensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIↃ IↃ LI, cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstineretur. Anno vero cIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Ansiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quæ-

dam

5. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex historiis f nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos * qui Carthaginiensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginienses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginienses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius † cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis g & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

* Polyb. I. c. 83.

† Plut. Demetrio. pag. 904. E.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

(bb) Ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.
Sive dolo, seu vi manifesta, clamve, palamve.

Et Pindari est, (*Isthmiac.* IV. 82.)

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ——
δοντ᾽ ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.
Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque 33 dictum illud,

34 *Dolus*

dam civitates amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide *Ludovici Servini* advocati quondam regii orationem habitam anno cIↃ IↃ XCII in causa Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquerkam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt: quomodo Dantiscani anno cIↃ CCCC LV. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante *Gaspare Schutzio* in historia Prussica. Adde *Cabetum* decisione XLIII, num. 2. & *Seraphinum de Freitas* in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum*] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus *Johannes Meursius* in historia Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & *Crantzium* Vandalicorum libro XIV. *Thuanum* in dicto anno cIↃ IↃ LXXXIX. libro historiarum XCVI. *Camdenum*, præter jam dicta loca, in anno cIↃ IↃ LXXXIX, & cIↃ IↃ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant, controversia tractatur.

g *Et magistrum & gubernatorem suspendit*] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· *custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. deprehensis pœna mors.* (Pag. 639. E.)

GRONOVII.

33 *Dictum illud sequitur*] V, 426. his verbis hortantem Chorœbum sequitur vir celebris tanta justitiæ fama, non secuturus, si quidem id injustum esse putasset.

(bb) Non est versus Homericus, sed pars ejus legitur *Odyss.* IX, 119. & *Lib.* I. vers. 295, 296. *J. B.*]

 h *Belli*

34 Dolus an virtus quis in hoste requirat?

sequitur ipse

Ripheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus * Solon. Silius in rebus Fabii Maximi. †

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, *a* laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon *b* dixit, & Brasidas apud *c* Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex h 35 belli furtis: & apud Plutarchum *d* Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda, *e* quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius *f* Corvinum sic inducit loquentem:

i *Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus; *g* ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem k Lysandrum magni facit *h* ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, *i* quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani *k* est: *nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant, *l* si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, *m* nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: 36 δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς notat ad Iliados o Eustathius. Inter Theologos *n* Augustinus: *cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insi-*

* Plutarch. in Sol. p. 82.
† Lib. XV. vers. 327.
a Luc. Philopsend. p. 326, 327. Ed. Amst.
b Cyri inst. I. c. 6. & de re equestri, c. 5. n. 9.
c L. V c. 9.
d Plut. apoph. pag. 209.
e Polyb. l. IX. c. 11.
f Lib. V. vers. 100.
g Vit. Marcell. pag. 311. B.
h Vit. Lys. p. 437. A.
i Pag. 363. E.
k Lib. XVII. c. 5.
l L. 1. §. 3. D. de dolo malo.
m L. nihil. 26. D. de captivis.
n Quæst. X. super Josue.

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & *Virgilius* loquitur Æneidos XI. (*vers. 515.*) & Sallustius, quem citat Servius. [Vide *Nonium Marcellum*, voce *Furtum*, pag. 310. *Edit. Mercer.*

i *Bellandum est astu*] Muhammedis dictum simile: *elharbu Hudiatum, id est, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis, (*Aen.* XII. 336.)

Iræque insidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

k *Lysandrum*] Ei Sullam comparat *Plutarchus*, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo, (*pag.* 469. F.)

GRONOVII.

34 *Dolus an virtus*] 2, Æneid. 390. Sive fallendo quis hostem, sive vi superet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

35 *Ex belli furtis*] Stratagematis, insidiis, machinationibus clandestinis.

36 Δόλος οὐ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

l *An-*

insidiis, nihil ad justitiam interest. Et Chrysostomus, * maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsiissent.

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus 37 in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in 38 actu negativo, alium in actu 39 positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, † Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum (cc) est *a*: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet*, inquit l Augustinus, *b veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione.* Et m necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse *c* Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest quod n Abrahamus *d* Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans.

VIII. 1. Dolus qui in actu positivo consistit, 40 si in rebus, simu-

* *Lib. I. De Sacerdotio.*

† *L. 1. §. dolum malum. D. de dolo malo.*

a *De Off.* 3. c. 15.

b *Lib. contra mend. c. 10. Th. 2. 2. q. 40. art. 3. in resp. & q. 71. art. 3. Silv. in verbo bell. p. 1. n. 9.*

c *Or. pro Mil.* c. 24. *& l. x. ep. 8. & pro Cn. Plancio,* c. 6.

d *Gen. XX. Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in resp.*

GROTII.

l *Augustinus*] Et in v. Psalmum versiculo: *perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur *causa* XXII, *quæstione* II. c. 14.

m *Necessariam hanc omnino atque inevitabilem*] Vide *Chrysostomum* primo de Sacerdotio.

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici. Augustinus* quæstione XX. in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII, quæstione II. c. 22.

GRONOVII.

37 *In genere semper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

38 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

39 *Positivo*] Cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat se facturum esse.

40 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

(cc) Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. c. 1. §. 9. Not. 5. alterius Editionis. Auctor ipse postea §. 9. *Ciceronem* inter eos ponit, qui non omne falsiloquium malum esse putarunt. *J. B.*

simulatio; si 41 in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & 42 citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit 43 confusa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipsa 44 rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut 45 conceptus animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, o 46 sed & * nutibus, ut apud mutos, 47 sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum 48 ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt 49 notæ illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut p Paulus † jurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ 50 hieroglyphicæ, sive mero arbitratu, ut apud Sinenses.

* *L. Labeo 7. §. f. D. de sup. leg.*

† *L. Non figura. 38. D. de obl. & act.*

2. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad

GROTII.

o *Sed & nutibus*] *Plinius* de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati, 25. *de sponsalibus.*

p *Paulus jurisconsultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum, sed oratione quam exprimunt literæ obligamur, quatenus placuit non minus valere quod scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur.* Valde philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

GRONOVII.

41 *In sermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

42 *Citra hominum voluntatem*] *Boëtius* de Interpr. p. 329. *Oratio est vox significativa secundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per se significat, sed ad ponentis placitum. Illud enim unaquaque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impressit.*

43 *Confusa & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, sternutatio. *Boëth.* d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter significantes: ut canum latratus iras canum significat, & alia ejus quædam vox blandimenta: sed non sunt nomina, quia non sunt ad placitum significantes, sed natura.*

44 *Rei*] Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

45 *Conceptus animi*] Cogitata.

46 *Sed & nutibus*] *Quintil.* 11, instit. 3. 833. *Non manus solum, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem & in mutis pro sermone sunt, & saltatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit.*

47 *Sive illi nutus*] Sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, *Vale pater, vale mater*, ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ significaret. *Ner.* 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus. *Gellius* 10, 3.

48 *Ex instituto*] More introducto & recepto; ut in senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

49 *Notæ illæ quæ non*] Ut literæ copulatæ in syllabas.

50 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. *Tacit.* 2, ann. 60. & 11, 14.

q Ut

ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus 51 placuit sine mutua obligatione, & id 52 quod mutuam obligationem in se continet. (dd) Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta sunt ad significandum 53 cum mutua obligatione, quod Aristoteles *De interpr. c. 4.* dixit 54 κατὰ συνθήκην: 55 res aliæ non item. Hinc fit q ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, r ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, seposita doli consideratione, licitum est.

3. Prioris exemplum est in Christo, qui apud comites Emauntinos 56 προσεποιεῖτο ire longius, id est, speciem prætulit ituri longius, *Luc. XXIV, 28.* nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi * Christus ipse dicitur voluisse præterire apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. ** Marc. VI, 48.* Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, † cum satis sciret Judæos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israëlis posteros, quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: *† Act. XVI, 3.* cum tamen hoc non quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Judæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum evangelicæ 57 veritatis insinuatio. Hanc simulationem

GROTII.

q *Ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. II, c. 24.

r *Ubi nullum inde sequitur nocumentum*] Ut in facto Micholis, I *Sam.* XIX, 16.

GRONOVII.

51 *Placuit sine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi & abrogari.

52 *Quod mutuam*] Ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

53 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

54 Κατὰ συνθήκην] Ex constituto signo omnibus communi.

55 *Res aliæ non item*] Ut possis vel sic, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

56 Προσεποιεῖτο] Præ se ferebat.

57 *Veritatis insinuatio*] Quam scilicet sperabat se consecuturum conversando cum Judæis.

(dd) Heic, ut in toto argumento isto, conferendus perpetuo PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. I. cum Notis nostris, ubi res adcuratiùs pertractatur, in alterâ præsertim Editione. *J. B.*

Οἰκο-

tionem patres Græci ſæpe vocant [f] *Οἰκονομίαν*. de qua egregia exſtat ſententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens ſic ait: *ἐπὶ τῶν πλησίων ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη*: *ob utilitatem proximi faciet quadam, quæ ſponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de capitolio 58 panem in hoſtium ſtationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

Livius v. c. 48.

Joſue VIII. *Silv. in verbo bellum* p. 1, n. 8.

4. Exemplum poſterioris eſt in ficta fuga, qualem Joſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces ſæpe. Nam hic 59 quod ſequitur nocumentum licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga ex inſtituto nihil ſignificat, quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens ſua libertate huc vel illuc eundi, & magis minuſve celeriter, & hoc vel illo geſtu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur.

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa 60 ſingulorum arbitrio, non quaſi conſenſu communi, introducta eſt, qualis conſuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior eſt diſputatio de illis 61 notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, *vir bonus*, Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam & verbum mendax amove a me.* Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium.* Pſalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri.* Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter philoſophos & poëtas, qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri, (*Iliad.* IX, 312, 313.)

Ille

GROTII.

f *Οἰκονομίαν*] *Sic hanc vocandam*, non *ἀπάτην* id eſt fraudem, ait *Chryſoſtomus* indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem I ad Corinthios IV, 6. *ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία· non hic fraus fuit, ſed obſequentia quadam & diſpenſatio.* Et IX, 20. *ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἐχούσης· ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ ſe ferens, agens talia, ſed non ex tali animi propoſito.* Huc referri poteſt ſimulatus Davidis furor.

GRONOVII.

58 *Panem in hoſtium*] *Flor.* I, 13.

59 *Quod hic ſequitur nocumentum*] Ut hoſtes pelliciantur in inſidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui inſidiamur.

60 *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius ſibi commodum putarunt.

61 *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis ſignis, quibus inſtituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem ſignificationem impoſuerunt.

t *Lau-*

Ille mihi invisus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles, * — * *Fragm. Creus. apud Stob.*

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt,
Huic danda venia est si facit quod non decet.

Cleobulus: (ee)

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Aristoteles dixit, † *κατ' αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.* — † *Ethic. Nicom.* IV, 13.

2. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum in sacris literis exempla ᵗ laudatorum hominum 62 sine reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem*, *latebrosam tractationem*, *disputationem* 63 *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat.

3. Inter philosophos aperte hinc stant Socrates & discipuli ejus *a* Plato, Xenophon *b*, & alicubi Cicero, &, si Plutarcho *c* ac 64 Quintiliano *d* credimus, Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, *e* cujus illud *καθ' αὑτὸ* quod diximus exponi potest 65 communiter, sive re spectata 66 sepositis circumstantiis. Interpres autem ejus Andronicus *f* Rhodius 67 de medico apud ægrotum mentiente sic ait: *ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ*

a Lib. I. & II. & V. *de Rep.*
b *Memorab. Socrat. Lib.* IV. c. 2. §. 16, 17.
c *Plut. de Stoicorum contradict.* pag. 1055, 1056.
d XII, I.
e *Nic.* II, 7. IV. 13.
f *Paraphr. Eth. Nic.* Lib. V. c. 8. p. 297.

GROTII.

t *Laudatorum hominum sine reprehensionis nota*] *Irenæus* ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque: *de quibus scripturæ non increpant, sed simpliciter sunt posita, nos non debere fieri accusatores.* Locus est libro IV, c. 50.

GRONOVII.

62 *Sine reprehensionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuisse videntur, reprehensorum aut notatorum. [Adeoque suspicor heic in verbis Auctoris nostri, post *hominum* excidisse, *mendacio utentium*, aut quid simile. *J. B.*]

63 *Inter doctos alternantem*] Contrariis sententiis & argumentis vehementer agitatam.

64 *Quintiliano*] 12, I. 557.

65 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

66 *Sepositis circumstantiis*] Extra casus singulares, qui satis id excusent.

67 *De medico apud ægrotum*] Celsus apud *Origen.* lib. 4. p. 171. *Ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος.*

(ee) *Ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς, καὶ χρήσιμον.* Hoc etiam ex STOBÆO, sed qui *Menandro*, non *Cleobulo*, tribuit. *J. B.*

οὐκ ἔστιν· *decipit quidem, at deceptor non est:* Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum.*

*Inst.Orat. XII. I. 4. Quintilianus, * quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ 68 non tam factis, quam causis eorum vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus, †

† *Apud. Stob.* Tit. XII.

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo, (*Philoctet.* vers. 107.)

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *a nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum Odysseæ: ψεύσεται u κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· *mentietur sapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

a *Inst. Orat.* II. 17.

X. 1. Tam diffidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque enim hic mendacium sumimus x quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud *b* Gellium discernuntur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione quæ mentis 69 conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod 70 primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur, sunt 71 mentis conceptus: ideoque non men-

Th. 2, 2. *qu.* 110. *art.* 1. *in resp.*
b *Gell.* XI, c. XI.

GROTII.

u Κατὰ καιρὸν] In tempore, ut *Donatus* loquitur ad Adelphos IV, 3. *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honestum & misericors* vocat. (Cap. 5.)

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit nisi rea mens.* Et; *Nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc *Augustini*, de verbis Apostoli sermone XXVIII. & enchiridii c. 22. relata a Gratiano in *causam* XXII, *quæstione* II. c. 3, 4.

GRONOVII.

68 *Non tam factis*] In quibus non tam opus ipsum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, *Quintil.* instit. 12, 1. 557. *sic judicet pleraque esse, quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Nam si hominem occidere sæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum est; asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facile conceditur.: ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare & qua mente defendat.*

69 *Conceptui sive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & consilium.

70 *Primo καὶ ἀμέσως*] Simpliciter & directe.

71 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod sentit animus.

y *Etiamsi*

mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem, ſed quam falſam putat, mentitur. 72 Significationis ergo falſitas id eſt quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt, cum vox aliqua aut 73 ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, 74 non admitti mendacium, y etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

2. Verum quidem eſt talem locutionem uſurpatam temere non
probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta ſi
id pertineat ad erudiendum eum qui curæ noſtræ eſt traditus, aut
ad evitandam 75 iniquam interrogationem. Prioris generis exem-
plum ipſe Chriſtus dedit, cum diceret, * *Lazarus amicus noſter* * *Joh.* XI,
dormit, quod apoſtoli accipiebant tanquam de dormitione ſomni 11.
diceretur. Et quod de † templo inſtaurando ipſe dixerat, intel- † *Joh.* II,
ligens hoc de ſuo corpore, Judæos ſciebat accipere de templo 20. 21.
proprie dicto. Sic & cum apoſtolis adinſtar 76 Phylarcharum
a apud Hebræos ſedes eximias & regi proximas duodecim pro- a *Luc.*
mitteret, & alibi *b* vini novi potationem in patris regno, ſatis XXII, 30.
ſciviſſe videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo b *Matth.* XXVI, 29.
hujus vitæ, cujus ſpe *c* ad ipſum momentum Chriſti ad cœlum c *Act.* I. 6.
aſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum
alloquitur, *d* ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet ani- d *Matth.*
mi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri XIII. 13.
par erat. Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari
poteſt in L. Vitellio, *e* cui Narciſſus inſtabat, aperiret amba- e *Tacit. Annal.* XI. c.
ges & veri copiam faceret: ſed non ideo pervicit, z quin 34.
77 ſu-

GROTII.

y *Etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captioſè loquebatur cum ſervulis, ita judicante & probante *Ambroſio*, quem ſequitur *Gratianus* poſt c. ſi quælibet, dicta *cauſa* XXII, *quæſt.* II. c. 20. [Plus eſt in hoc exemplo, quàm Auctor putat. Sed de eo fuſiùs agendi locus erit in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*]

z *Quin ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet*] Idem *Tacitus* hiſtoriarum III. (Cap. 3.) *Incerta diſſeruit, tracturus interpretationem prout conduxiſſet.* Item: *ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret vel proſpera agnoſceret.* (Ibid. c. 52.)

GRONOVII.

72 *Significationis ergo falſitas*] Diſſenſus cum mente.

73 *Sermonis complexio*] Sententia.

74 *Non admitti mendacium*] Mentis & orationis diſcordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui de mente noſtra conſtare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamſi accepturus eſt eam ſecus, qui audit, ſi non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam ſuperiorum, vacat crimine mendacii.

75 *Iniquam interrogationem*] Ad quam ſi reſpondeamus ſimpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

76 *Phylarcharum*] Quaſi haberentur pro principibus tribuum.

a *He-*

77 suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet. Dictum [a] Hebræorum huc pertinet : אם יורע אדם להמור ארח דבריו מוטב ואם לא ישתוק *si quis norit uti perplexiloquio, recte: sin minus, taceat.*

3. Contra accidere potest , ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit, sed & improbum , [b] puta cum Dei honos, [c] aut amor proximo debitus , aut reverentia adversus superiorem , aut rei quæ agitur natura exigunt , ut quod animo cogitatur omnino patefiat : sicut 78 in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere : quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud , * *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium* , desumtum ex veteri lege † Attica 79 *κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν* : quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipsum jam exclusimus.

* *De Offic.* III. 15.

† *Demost. in Leptinem*: pag. 363. A.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur , scribitur , notatur , innuitur , intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum, qui a mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii , qua naturaliter illicitum est , significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur , saltem secundum communem gentium existimationem , nulla videtur alia dari posse

GROTII.

a *Hebræorum*] Quorum & hoc est: מותר לשנ״ת מפני השלום *licet perplexe loqui boni causa.* Citat doctissimus *Manasses Ben-Israël* in suo conciliatore quæstione XXVII. *Chrysostomus* I de Sacerdotio: *ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος , ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως , οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur , non qui salutari proposito.*

b *Puta cum Dei honos*] *Philo* de Vita Mosis : *ἐπ' ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν , δι' ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος κατεψευσμένον , ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ· de factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent , in quibus solis veracem esse oportuit , etiam si quis cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes.* (Pag. 679. E.) *Augustinus* epistola VIII. *Alia quæstio est , sitne aliquando mentiri viri boni : & alia quæstio est , utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

c *Aut amor proximo debitus*] Æschylus Prometheo , (pag. 39. *Ed. H. Stephan.*)

Λέξω τορῶς σοι πᾶν , ὅ τι χρῄζεις μαθεῖν ,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ ,
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα·
Dicam diserte quicquid audire expetis ,
Sermone nudo , non per implicitos modos ,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

GRONOVII.

77 *Suspensa & quo ducerentur*] Passura talem interpretationem in hanc aut illam partem , qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud *Plinium* lib. I , epist. 5.

78 *In contractibus diximus*] 2, 12. 9.

79 *Κατὰ τὴν ἀγορὰν*] In foro nemo mentitor.

d *Ju-*

posse 80 præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam d 81 judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, 82 jus illud subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum 83 acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, 84 non alterius (sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem * Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt falso (ff) testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit e fallendi voluntatem. Et Cicero † quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

* L. 1. de rep. pag. 331. C. D. Ed. H. Steph.

† De Offic. I. 10.

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis 85 prædixerit se falsa dicturum

GROTII.

d *Judicandi libertas*] Hinc *furari cor* Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: *Genes.* XXXI, 26. 27. & ibi *Onkelos* & LXX. Rabbi *David* libro radicum, & Rabbi *Salomo* in commentario, & *Abenesdra.*

e *Fallendi voluntatem*] *Lactantius* institutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

GRONOVII.

80 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus, quem audit.

81 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

82 *Jus illud subsistat*] Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim sicario sese quemquam prodere oportet.

83 *Acceptilatione*] Si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

84 *Non alterius*] Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoscit.

85 *Prædixerit se falsa*] Ut cum *Ovidius* 10, Met. 302. *Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

(ff) Addidi vocem *falso*, quæ in omnibus Edd. excidit, & necessariam omnino esse, vel nonum Præceptum Decalogi, manifestum facit cuivis. *J. B.*

ſturum & [86] alter permiſerit, ita & tacito æquave ratione præſumto, aut [87] oppoſitione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes, quæ ad concilianda ſententiarum ſupra deſignatarum diſſidia non parum valituræ ſint.

XII. Primum eſt, etiamſi quid dicatur quod falſam habeat ſignificationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non eſſe. Videtur enim communi omnium hominum ſenſu permiſſum eſſe,

Lucret. Lib. 1. vers 938.

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: * *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima eſt, quia cum in infantibus & amentibus non ſit judicii libertas, non poteſt eis circa eam libertatem injuria fieri.

* Inſt. Orat. XII. 1.

XIII. 1. Secundum eſt, quoties ſermo ad eum dirigitur [88] qui non decipitur, etiamſi tertius inde falſam hauriat perſuaſionem, nullum eſſe mendacium: Non ratione ejus ad quem ſermo eſt: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur ſermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολήν, quæ figura, ut Seneca * ait, f [89] ad verum mendacio venit: & [90] Quintiliano ementiens ſuperjectio dicitur. Neque ratione [91] ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Imo ſi ipſe ſibi [92] opinionem informat de eo quod non ipſi, ſed alteri dicitur, habet quod ſibi non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, illius reſpectu ſermo [93] non ſermo eſt, ſed res quæ ſignificare quidlibet poteſt.

* VII, de Benef. 23.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, a qui ſociis auxilia-

a Livius XXXIV. c. 12.

GROTII.

f *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Seneca* ibidem.

GRONOVII.

86 *Alter permiſerit*] Ut cum Auguſtus parricidii reum ſic interrogaret: certe patrem tuum non occidiſti? *Martial.* 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legiſſe putabo, Et facilis falſa credulitate fruar.*

87 *Oppoſitione juris*] Si ei, qui loquitur, jus eſt contrarium, per quod alterum poteſt ſententiæ ſuæ expertem habere.

88 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcumque intelligat, nullam inde jacturam ſentit.

89 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non eſt, proferendo, vel adverſum vel maximum minimumve, quod eſt, ſignificat.

90 *Quintiliano*] 8, 6. 495.

91 *Ejus qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

92 *Opinionem informat*] Falſum ſibi perſuadet.

93 *Non ſermo*] Non expoſitio certæ rei, ſed ſonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo poſſis: ſi male interpreteris, neminem præter temet ipſe accuſandum habeas.

g Chry-

lia falſo eſt pollicitus, aut Flaccus, *a* qui hoſtium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hoſtes decepti ſunt: cui rei ſimilem de Ageſilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hoſtibus: nocumentum autem quod inde ſecutum eſt extrinſecum quid eſt, & per ſe non illicitum optari aut 94 procurari. Ad hoc genus g Chryſoſtomus & Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ *b* Petrum ut nimium judaizantem reprehendit. Cenſent enim Petrum ſatis intellexiſſe non id ſerio fieri: interim vero conſultum infirmitati adſtantium.

a App. Hiſp. pag. 301. Ed. H. Steph.

b Galat. II. 14.

XIV. 1. Tertium eſt, quoties 95 certum eſt eum ad quem ſermo eſt, libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde aſſequitur, tunc quoque mendacium ſtricte dictum, id eſt injurioſum, non committi, ſicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa ſunt, præſumta voluntas pro expreſſa habetur. Volenti autem conſtat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt h in Plinii Epiſtolis: aut in prælio periclitanti ex falſo nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & ſalutem ſibi pariat, ac ſic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius * loquitur.

* *Ubi ſupr.*

2. Democritus: † ἀληθομυθεύειν χρεὸν ὅπȣ λώϊον· *omnino veriloquio utendum eſt, ubi id eſt melius.* Xenophon: φίλȣς δίκαιον ἐξαπατᾷν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ· *amicos decipere licet, ipſorum bono.* Et Clemens Alexandrinus *a* concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: *b* καὶ ἰατρὸς νοσȣ̃ντα ἐξαπατᾷ, καὶ ϛρατηγὸς ϛρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν ȣ̓δέν· *& medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐϛι τῆς ἀληθείας· *nam 96 quod bonum eſt, id vero eſt melius.* Tale illud i apud Xenophontem,

† *Apud Stob.* Serm. 12.

a *Stromat.* Lib. VII.

b *Differt.* III. pag. 30. *Edit. Davis.*

GROTII.

g *Chryſoſtomus & Hieronymus*] Adde *Cyrillum* adverſum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter *Tertullianus* primo & tertio contra Marcionem.

h *In Plinii epiſtolis*] III, 16.

i *Apud Xenophontem*] *Et Ageſilaus cum in Bœotiam veniſſet & intellexiſſet Piſandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, juſſit militibus ſuis contrarium dici, coronatusque incedens ſacra fecit pro victoria.* Plutarchus Ageſilao (pag. 605. C.)

GRONOVII.

94 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hoſti & male velle & nocere.

95 *Certum eſt eum*] Non aufertur alicui facultas illa, ſed differtur bono ejus, atque is poſtea laudaturus eſt, quod ad tempus in capienda mente noſtra fruſtratus habitus fuerit.

96 *Quod bonum eſt, id vero eſt melius*] Potius ad tempus falſum credere, quod utile neque inhoneſtum eſt, quam verum ſcire, quod nocet.

c IV. *Socr.* c. 2. §. 16. d *Livius libro* 1. c. 27. e *Idem*, II. 64.

phontem, *c* focios jamjam adfore, & Tulli Hostilii, *d* suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii consulis, *e* ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est, 97 læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse, quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

f III. *de Rep.* pag. 389. B.

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties [k] qui habet 98 jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure 99 bono ipsius sive proprio, sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur 100 Plato, *f* qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum [l] 101 medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere.

* *De Joseph.* pag. 550, & *seq.* † 1. *Reg.* III. 25.

2. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam *Philone, dari poterit [m] in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone, † qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime a tali voluntate abesset, & veræ matri

GROTII.

k *Qui habet jus supereminens*] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator, (*vers* 73.)

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐστὶ,
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω.
Ante tamen Danaos verbis tentabo, (sinit fas)
Utque citi fugiant ærata classe monebo.

l *Medicis*] Exempla medicorum affert *Chrysostomus* dicto libro 1. de Sacerdotio.

m *In Josepho*] *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis ingereret*, ait *Cassiodorus* de Amicitia.

GRONOVII.

97 *Læsionem judicii*] Dissimulationem, qua judicium alteri de sententia nostra eripitur.

98 *Jus supereminens*] Potestatem, imperium, tutelam.

99 *Bono ipsius*] Ad id quod ei utile est, sive in ipsius persona, sive quatenus pars est corporis, cui utile est.

100 *Plato qui imperium*] 3. de Republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείας τῆς πόλεως· τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

101 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον· Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, sed ἄρχουσι solis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc est, ut ipse ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, *adimit*. [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. 1. §. 17. Not. 1. alterius Editionis. *J. B.*]

n *Quo-*

matri suum partum 1 attribuere vellet. Quintiliani est *a* dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.* a *Inst. Orat. Lib.* II. c. 17.

XVI. Quintum esse potest, n quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit 2 factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet, *b* b *Horat.* III. *carm.* XI. vers 35.

> o 3 *Splendide mendax, & in omne virgo*
> *Nobilis ævum.*

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit * Plato, † Xenophon, Philo *a* inter Judæos, p inter Christianos * *Lib.* II. *De Rep.* p. 382. C. † *Lib.* I. *De Cyri instit.* c. 6. *&* IV. *Socr.* a *De Migr. Abr.*

GROTII.

n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest*] *Augustinus* in v. Psalmum, relatus a *Gratiano* in causam XXII. quæst. II. c. ne quis 14. *Duo vero sunt genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Tertullianus* libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit, necessitate mentiri. (Cap. 19.)

o *Splendide mendax*] Ubi scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud *Chrysostomi* de Rahabe: ὢ καλοῦ ψεύδους, ὢ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν, *ô pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem. Augustinus* de Obstetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium!* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data, etiam æterna, credit *Hieronymus* ad Ezechielem XXVIII. & ad Esaiam LXV. *Ambrosius* ad Syagrium libro VI. *Augustinus* ipse, ut solet, varians, ad Consentium contra mendacium c. 15. *Tostatus* negat in eo peccatum. Hæsitant *Augustinus* lib. II. quæstione super Exodum, *Thomas* 2, 2. quæstione ex. art. 4. resp. ad 4. & ibi *Cajetanus.* Vide si vacat & moriæ encomio *Erasmum*, & doctissimum *Masium* ad Josuam II. 5.

p *Inter Christianos Chrysostomus*] Sic loquens: εἰ βούλει γε τῶν στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμάσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς φανερῶς κρατοῦντας· *si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum tropæa reperies fraudum esse opera, magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.*

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæsar fama hostilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat. *Suet.* 66.

2 *Factum Hypermnestræ*] Quæ promiserat patri se interfecturam patruelem maritum, quem servavit, *Ovid.* in epist. Heroid.

3 *Splendide*] Gloriose, cum laude.

b De Sac. L. 1. c 1 Sam. XI. vers 10. d II Reg. VI. 18, & sequ. e Cap. 9.

stianos *b* Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat *c* Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile *d* Prophetæ q Elisæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum (gg) a se interemtum jactabat.

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum *e* Nicomachiorum: ὁ εὖ βουλευόμενος, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστίν· ἐστὶ γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτόν, ἢ φίλον, ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· *qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ.* Et Quintilianus, *f* si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias 4 in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

f Inst. Or. XII. 1.

3. Non placent hæc 5 scholæ actorum paulo ante sæculorum, *g* ut quæ unum ex veteribus r Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam 6 falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista a falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur, jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

g Th. 2, 2. qu 110. art. 1. & 3. Covar. in c. quamvis. de pactis in 6. p. 1. §. 1. n. 15. Soto de Justitia v, q. 6 art. 2. Tolet. lib. IV. c. 21. lib. v, c. 58. Less. lib. II, de Justitia c. 42. dub. 9.

4. Verif-

GROTII.

q *Elisæi*] Ejusdem Elisæi alterum simile est II *Regum* VIII, 10. ita ut legunt Masoretæ, id est, secundum קרי, quod sequitur latina vulgata versio.

r *Augustinum*] Contra cujus posteriorem in hac re sententiam scripsit *Rupertus* Abbas.

GRONOVII.

4 *In servis reprehendendum*] Mendacium & furtum propria servorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

5 *Schola*] Theologis superiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν scholastici vocantur.

6 *Falsiloquium admittere*] Loqui aliter ac sentias mendacium non esse.

(gg) Habet hoc Auctor sine dubio è FRONTINO, sed qui alio modo rem refert, ut non satis ad rem faciat: VALERIUS LÆVINUS (inquit) *adversus* Epirotarum *Regem, occiso quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui utrique persuasit*, Pyrrhum *interemtum*. Strateg. Lib. II. c. 4. *num.* 9. Vide PLUTARCHUM, *Vit. Pyrrh.* pag. 393. E. F. Aptius fuisset exemplum *num.* 10. sequ. ubi *Jugurtha* falso *Marium* à se interemtum jactat: de quo vide SALLUSTIUM, *Bell. Jug.* cap. 107. Ed. Wass. J. B.

f Quæ

4. Veriſſimum quippe eſt nullam omnino eſſe vocem [f] quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter 7 ſignificatum quem vocant primæ notionis, [t] alterum habeant 8 ſecundæ, eumque varium [u] ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex tranſlatione ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem non rem exhorreſcerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falſiloquio diximus ad 9 aſſerentem ſermonem, & quidem talem qui nulli niſi publico hoſti noceat, [x] non ad promittentem referenda. Nam ex promiſſione, ut jam modo dicere cœpimus, jus ſpeciale ac novum confertur ei cui fit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere, 10 ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis, ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione oſtendemus, cum ad eam partem quæ de fide in bello ſervanda eſt, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex ſuperiori, quæ 11 de jurejurando fuit, diſſertatione repetendum eſt, 12 ſive id aſſertivum ſit, ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex perſona ejus quicum agimus peti poſſent, quia non cum homine tantum, ſed & cum Deo res eſt, cui per jusjurandum obligamur, etiamſi homini jus nullum naſci poſſit. Ibidem & illud diximus, non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut a mendacio excuſemur, admitti interpretationes verborum quaſvis non pla-

GROTII.

f *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chryſippus defendit apud *Gellium* libro XI. c. 12. Et *Seneca* de Beneficiis ſecundo, capite 34. *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque.*

t *Alterum habeant ſecundæ*] *Auguſtinus* de magiſtro: *nullum nos ſignum comperiſſe quod non inter cætera quæ ſignificat, ſe quoque ſignificet.*

u *Secundum varias artes*] Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.

x *Non ad promittentem*] Diſtinguit hæc & Ageſilaus & cum eo *Plutarchus*: *τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐςι καταφρονεῖν· ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τὺς πολεμίυς, ὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεςι· fœdera violare, Deos eſt contemnere. Extra ea verbis hoſtem decipere, non juſtum modo eſt, ſed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

GRONOVII.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam *domicilium proprium* appellat *Cicero* 16, famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

9 *Aſſerentem ſermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur eſſe vel non eſſe; non etiam promittitur, aut adſtringitur.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hoſti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id aſſertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; ſive promittitur tanquam præſtandum.

ne inusitatas : sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur : ut plane detestanda sit illorum impietas, qui 13 ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata : sed id non accidit 14 ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat 15 apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera (hh) semper loquendo, & benefaciendo aliis : & apud * Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli † ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς, γ *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo : a καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· *& ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem b Alexander : οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus c de Juliano : *mira est in principe nostro mentis linguaque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium : & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho d Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δ᾽ οὐδ᾽ ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη· *ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda e Probus : *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, (ii) quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. xii, 36. & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: * *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed

* Protrept. c. 20.
† Nic. iv, 8.
a Lib. i. init.
b Lib. vii. c. 5.
c Panegyr. Jul. c. 26.
d Pag. 319. D.
e Corn. Nep. c. 1.
* Inst. Div. vi. 18.

GROTII.

γ *Servile mentiri*] *Philo* libro : omnem virum probum esse liberum : (Pag. 888. B.) παρ᾽ ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· *unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.*

GRONOVII.

13 *Ut pueros talis*] Lysandri Laconis, aut Philippi Macedonis. *Ælian.* 7, 12.

14 *Ob injustitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

(hh) Vox illa, *semper*, apud *Ælianum* non legitur. *J. B.*

(ii) Nihil heic poscit Religio Christiana ultra id, quod Lege Naturæ sancitur. Dicemus plura, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

z *Nec*

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερϐάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet. (*Philoctet.* vers 85 & *seqq.*)

> *Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,*
> *Implere factis oderim multo magis:*
> *Nam si nec ego sum natus ut fallacias*
> *Sector, z nec olim genitor, ut perhibent, meus:*
> *At sum paratus vi mera, non fraudibus*
> *Pertrahere raptum.*

Euripides Rheso, (*vers* 510, 511.)

> *Generosus animus hostibus furtim necem*
> *Inferre nescit,*

3. Sic Alexander furari negabat † se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat *a* Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut *b* Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

> *Confessos animo quoque subjugat hostes.*

Tales Romani ferme 16 ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: *c* ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιϐουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς· *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Unde cum 17 Perseus Macedonum rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes. majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant: *interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte, neque casu, sed*

† *Plutarch. Alex.* pag. 683. D.
a *Lib.* XIII. c. I.
b *In VI. Cons. Honor.* vers. 248.
c *Var. Hist.* XII. 33.

GROTII.

z *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo *Horatius* carminum lib. IV, ode VI.

> *Ille non inclusus equo Minervæ*
> *Sacra mentito, male feriatos*
> *Troas & lætam Priami choreis*
> *Falleret aulam:*
> *Sed palam captis gravis.*

Et quæ sequuntur, ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud *virtutis fiducia*, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

GRONOVII.

16 *Usque ad belli Punici secundi*] Immo usque ad initium tertii. *Sallust.* lib. I. histor.

17 *Perseus Macedonum rex*] *Livius* 42, 47.

sed collatis cominus viribus justo ac pio bello esse superatum. Etiam

* Ann. l. 11. c. 88. serius apud Tacitum * legimus : *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tales etiam

† Scholiastes ad II. Apollonii Rhod. Tibareni, † qui prælii quoque 18 locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodotum (kk) prodit Mardonius.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod a quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc : regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, 19 qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Au-

a Lib. 11. De Mor. Eccl. Cath. gustinus: *a nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur : quod iniquum non esse b Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit

b L. 51. D. de acq. rerum dom. *b* Celsus, id est, c contra jus belli non est, ut eum admittamus, qui deserta hostium parte nostram eligit.

GROTII.

a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat*] Ita docet & *Maimonides* in הלוכת חובל cap. v, sect. 10.

b *Dei ipsius exemplo*] Libro II, c. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit*] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit. ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. *Polybius* in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. *Menander protector* idem nos docet.

GRONOVII.

18 *Locum & tempus*] Palam hostibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi constituissent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam & civitatem non mutavit.

(kk) Locus est *Lib.* VII. *Cap.* 9. Sed ubi id reperit Auctor noster, quod verba Græca, recte expensa, non præ se ferunt. *J. B.*

CAPUT

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona Subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri nisi heredem.*
II. *Jure tamen gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.*
III. *Exemplum in prehensione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc post jus denegatum: & quando id factum censere debeat: ubi ostenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Distinctio ejus quod in hac materia est juris civilis & gentium.*

I. 1. VEniamus ad ea 1 quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo 2 tenetur, nisi qui bonorum successor est: a ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator * Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, † ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

* *L. un. C. ut nul. ex vic.*
† *Tot. tit. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.*

2. Nec quod universitas debet, singuli debent, ut diserte a loquitur Ulpianus: nimirum si universitas bona habeat: alioqui enim tenentur 3 non singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *b si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc 4 æs alienum profitebor*: b *ad exsolvendum tamen hoc*

a *L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom.*
b *Lib. VI. de Benef. c. 20.*

GROTII.

a *UT enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*] Vide supra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis 5. de raptoribus c. tua 9. de usuris.

b *Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide leges *Siculas* fine libri I.

GRONOVII.

1 *Quæ ex jure descendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, sed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, nisi qui*] 2, 21. 19.

3 *Non qua singuli*] Non ut quilibet unus suo nomine, sed ut cœtus illius sive universitatis commodorum & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Potest intelligi, quum scilicet bona, more Romano, profiteor in censu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quisque in bonis haberet. Sed addit *Seneca* omissum Gr. *candidatus, aut reus*. Quorum illi solebant hoc facere ut sciretur esse bonos & locupletes cives, censu senatorio præditos: hi propter lites æstimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis esset.

c *Pigno-*

e Cap. 19. ib. *hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat : *e unus e populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et : *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.*

† D. l. un. C. ut null. ex vic. l. XI. t. 56. * L. 4. C. de exec. & exact. l. XII. a Nov. 52. & 134. c. 7. b Lib. IV. var. epist. 10.

Hinc speciatim jure Romano constitutum, † ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio * alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur : & in novella Justiniani *a* vetantur ἐνεχυριασμοὶ, id est, c pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi; ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Cassiodorum, *b* fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, (aa) ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, 5 sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia 6 corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum 7 bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Justinianus *c* ait usu exigente, & humanis necessitatibus a gentibus humanis constituta.

c Inst. de Jur. Nat. §. 2. d Th. 2, 2. q. 40. art. 1. Molin. disp. 120. & 121. Valent. disp. 3. q. 16. num. 3. Navar. c. 27. n. 136.

2. Non autem hoc naturæ repugnat, *d* ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis 8 a se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio : deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

3. Re-

GROTII.

c *Pignorationes*] C. unico *de injuriis* in sexto : *pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprensalias.* Id enim voci Saxonicæ *Withernamii* ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.

GRONOVII.

5 *Sive per se primo*] Sive injuria cesset in proprii nominis debito, sive in morandis ac destituendis privatis, ne ad jus suum perveniant.

6 *Corporalia & incorporalia*] Vide tit. *Institutionum* hac formula.

7 *Bona imperantium*] Hæc enim rarius in alienum territorium & sub alienam jurisdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.

8 *A se mutuo jus*] Nam cujus bona detinentur, is persequi compellitur civem suum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amisit, aut eum cogat externo satisfacere.

(aa) Hoc non oritur ex jure illo Gentium voluntario, quod gratis statuitur, sed ex ipsa constitutione Societatis Civilis, ut nos ostensuros esse speramus in Notis nostris Gallicis. J. B.

d Ex

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet d ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur, ostendunt denuntiationum formulæ: * *populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque:* & in rogatione: † *vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici:* & in decreto ipso: *a populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit*, quod ex Cincio est in re militari: & *b* alibi: *hostis sit ille quique intra præsidia ejus sunt:* verum etiam ubi 9 ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris executione, id est, bello imperfecto, opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo regis Persarum subdito dicebat olim *c* Agesilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς· ἓν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον· *Nos Pharnabaze & cum amici regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus: & nunc, cum hostes simus facti, hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ regis sunt, jure per te illum lædimus.*

* *Liv. lib.* I. c. 32.
† *Lib.* XXXI. c. 6.
a *Gell. l.* XVI, *cap.* 4.
b *Livius lib.* XXXVIII. c. 48. & *alibi.*
c *Plut. Agesi.* pag. 602. D. E. & *Xen. hist. Gr.* IV. c. 1. §. 15.

III. 1. Ejus quam dico executionis species erat quam Athenienses vocabant 10 ἀνδροληψίαν, de qua sic habebat lex *d* Attica; ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id est, 11 *si quis morte per vim illata* 12 *obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde aut homicidæ*

d *Apud Demosth. Or. adv. Aristocr.* p. 440. C.

GROTII.

d *Ex bellis plenis*] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens *Nicolaus Damascenus*, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse ῥύσια λαμβάνειν, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. *Josephus* XVI. antiquæ historiæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν· *cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies præstitura transiisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.*

GRONOVII.

9 *Ad eam belli plenitudinem*] Adversus quem bellum nondum declaratum est, sed tamen vi opus est, quia sponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν] Q. esset *viricapionem*; sed *Clarigationem* Latini vocant, *Liv.* 8, 14. Vide *Gail.* de Pignorationibus. *Busium* Subtil. Jur. 1, 17. *Salmas.* de Mod. usur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

11 *Si quis*] Civis Atheniensis.

12 *Obierit*] In alieno solo ac territorio, aut etiam domi, evadente aliquam aliam in urbem homicida.

cidæ dedantur: liceat autem tres tantum 13 *homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, 14 quæ obligatur subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est, puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo * discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium 15 in contrarium valuit.

* *Biblioth. L. 1. c. 79.*

2. Aristocrates Demosthenis coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecunque liceret, & si quis obsisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam, cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit, ut prius postuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba † Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τὲς δεδρακότας ἐκδίδωσι, κελεύει κατὰ τέτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τέτες μὲν ἀθώες παρῆκε, καὶ ἐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν ἐδένα, τὲς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ ἕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένες ἐκσπόνδες εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur (bb) οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν· *Lex, si apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant.* Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit.

† *Ubi supra.*

3. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. 16 At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut

13 *Homines*] Ejus urbis cives, in qua Atheniensis injuria occisus est, aut in qua tutum exilium agit, qui occidit; si proximis ac necessariis in ea judicium redditum non est.

14 *Quæ obligatur*] Cujus officium est punire cives & incolas suos, qui damnum dederunt, nisi id faciat, obligatum atque adeo prehensioni vel manus injectioni obnoxium esse.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *At tertium*] Licere suscipere profugos.

(bb) Ita disertè habet ultima Editio HIERONYMI WALFII, *Basil.* 1572. quâ utor. Sed nonnulla alia Auctor heic emendat tacitè, idque non sine caussâ, meo quidem judicio. Potuisset etiam, pro φήσω γὰρ ἕτω, scribere θήσω γὰρ ἕτω, ut est in MSS. bonæ notæ, & in quadam Editione: quum præsertim ipse vertat: *Ita enim rem* PONAM. *J. B.*

a Pigno-

aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non 17 oratorie magis & argumenti causa, quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum, 18 quibus fortuna, non crimen obstat, pertinet. *Lib. II. c. XXI. §. 7.*

4. Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea est posita. horum enim alterum quin sit, non negabit, qui attenderit ad illud Julii Pollucis: *ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν· hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt 19 non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter Harpocration: *ἀνδρολη̃ψία, τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν· Jus hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.* *Lib. VIII. c. 6. §. 50. Ed. Amst.* *Voc. Ἀνδροληψία.*

5. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.* *Livius lib. XXXIV. c. 61.*

IV. Alia executionis violentæ species est ἐνεχυριασμὸς sive e *pignoratio inter populos diversos*, quod jus repressaliarum vocant recentiores jurisconsulti †, Saxones & Angli Withermanium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt jurisconsulti, ubi jus denegatur. *† Bal. III. cons. 58. Bart. de Repress. q. 5. ad tertium n. 9.*

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum

GROTII.

e *Pignoratio inter populos diversos*] Σύλας id dicit *Demosthenes* in oratione pro Corona, & *Aristoteles* œconomicôn secundo. (pag. 503. C. Sed locus DEMOSTHENIS non extat, quod quidem sciam, in nobili illâ & longâ Oratione *pro Corona*, verum in brevi Oratione Περὶ τοῦ στεφάνου τῆς τριηραρχίας pag. 717. quam laudat HARPOCRATION, voce Σύλας: unde sine dubio natus error Auctoris. J. B.)

GRONOVII.

17 *Oratorie*] Immo vere ac non oratorie *Demosthenes*: nam jus gentium sine discrimine commendat supplices recipi ac defendi, dum incerta causa est, & tantisper etiam noxios, donec judicium de illis factum est, 2, 21. 6.

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito & imprudenter, non scelere ac consilio occiderunt.

19 *Non recepit*] Deditos ab iis, apud quos delitescunt.

f *Natu-*

rum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re 20 præsumtio est pro his qui ad judicia publicè electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis 21 non idem in exteros, quod in subditos valet. Etiam 22 inter subditos non tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit, f natura tamen debitor permanet:* inquit * Paulus jurisconsultus: † *Et cum* 23 *per injuriam judicis domino* 24 *rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere.

2. Tali igitur de causa aut g corpora, aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse, non quidem naturâ introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados Λ, *a* ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse h 25 ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος, ut Poëta loquitur, ubi ῥυσία interpretatur Eustathius 26 τὰ ἀντί τινῶν ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρ-

* *L. 60. D. de cond. indeb.*
† *L. 12. §. 1. D. de distra. pign.*
Inn. & Pan. in c. plerique de immn. ecc. Soto l. III, q. 4. art. 5. Jac. de Canibus Anth. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. Omnino C. de act. & obl. Jac. de Bello-visu in Anth. Ut non fiant pignora. Silv. in verbo repress. Bart. in tract. de repress. Guid. Guido Papa q. 32. Gail. de pign. obs. 1. n. 5. Vict. de Jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. 11. §. 9. n. 4. a *Vers* 674.

GROTII.

f *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet *Gailius* de Pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & *Vasquius* libro IV. controversiarum illustrium cap. X. §. 41.

g *Corpora*] Vide exemplum apud *Ammianum* libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet *Leo Afer* lib. III. de Monte *Beni gualid*. [Auctor ex *Ammiano* nobis proponit *Francos*, pro *Alemannis*. Deinde hi tamquam obsides retenti: adeoque aliò pertinet exemplum. Vide *Cap.* II. dicti Libri XVII. pag. 189. *Edit. Vales. Gron.* ubi res narratur. *J. B.*]

h Ῥύσι ἐλαυνόμενος] Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex *Polybio* XXXVII., ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud *Diodorum Siculum* excerptis manuscripti Peiresiani. Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII.

20 *Præsumtio est pro his*] Ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

22 *Etiam inter subditos non tollit*] Ut scilicet id ipsum, quod semel abjudicatum est, petere rursus non possint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

23 *Per injuriam*] Per injustam sententiam.

24 *Rem quæ debitoris*] Rem alienam, quam debitoris esse putabat.

25 Ῥύσι] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντί τινῶν] Quæ pro quibusdam aguntur, id est, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

i Ita

προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum, *b* b *Vers.* 704.

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.
Ne quis justa sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia Romana de Romanorum navibus, *c* quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit *d* Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicôn secundo de decreto Carthaginiensium ad prehendendas exterorum naves εἴ τις σύλαν ἔχει, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.* c *Livius.* II. 34. d *Ant. Rom.* VII. 12.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri : quod minime esse probabile, nec saniori theologiæ consentaneum, 27 alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, sed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem (ii) alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi demonstratum est. *Lib.* II, *c.* I. §. 12. & 13.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur.

2. Jure gentium subjacent pignorationi omnes subditi 28 injuriam facientis, qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ, sive advenæ : non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum. *Dec. cons.* 352. *Bal. l.* 3. *de Off. assess.*

3. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium 29 singulis pignorandi

GRONOVII.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, siquidem habitant in ejus territorio, non si itineris aut peregrinationis alia- ve de causa tempus aliquod dumtaxat ibi morati sunt.

29 *Singulis pignorandi*] Quisque injuriæ sibi ab alieno magistratu factæ in subjectos ejus ultor esse potest.

(ii) Sed hac ratione jus istud planè inutile erit Christiano. Dicemus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

di (kk) jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi a potestate summa, alibi 30 a judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, l ita ut residuum reddi debeat. Jure civili solent citari quorum interest, postea (ll) res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII, du. 7. n. 117. 4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui 31 non solvendo quod debebant, 32 aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure k teneri ad resarcienda damna 33 aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit.

GROTII.

l *Ita ut residuum reddi debeat*] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante *Gregora* libro IX. ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή· τῶν δὲ ὄψων ταρίχη, ὅσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ᾽ ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *sed neque de onere captarum a se navium corruperunt quicquam. onus erat frumentum & hordeum : ad hæc, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina : sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.*

k *Teneri ad resarcienda damna*] *Plutarchus* in Cimone de Scyriis : οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων· *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, sarcire damnum.* (Pag. 483. C.)

GRONOVII.

30 *A judicibus*] Ab inferioribus magistratibus.

31 *Non solvendo*] Privatos reliquantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

32 *Jus non reddendo*] Judices ipsos & magistratus.

33 *Aliis*] Civibus quorum bona repressaliarum nomine apprehenduntur.

(kk) Quo sensu id verum sit, exponemus etiam in iisdem Notis Gallicis. Ceteroquin postulat finis Societatis Civilis, ut jure illo privati non utantur absque concessione, expressâ aut tacitâ, summi Imperantis. *J. B.*

(ll) Addidi vocem illam *postea*, sine quâ, aut simili, locum esse hiulcum, nemo non videt. *J. B.*

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure gentium, ubi de indictione.

I. 1. a SUpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe, 1 non ex causa unde oritur, neque ut alias 2 ex rerum gestarum magnitudine, sed 3 ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos: *hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt*, ait * Pomponius: nec aliter Ulpianus †: *hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo* b *qui a latronibus captus est, servus latronum non est, nec* 4 *postli-*

* *L.* 118. *de verb. sign.*
† *L.* 24. *D. de captiv.*

GROTII.

a SUpra] Lib. 1, cap. III. §. 4.
b *Qui a latronibus captus est servus latronum non est*] Hinc argumentum Pœnulo *Plauti*: Eunucho *Terentii*. Talis & Eumæus Odyss. O. (vers. 402, & *seqq.*)

GRONOVII.

1 *Non ex causa*] Quod gerit gravibus & intolerandis causis lacessitus.

2 *Ex rerum gestarum magnitudine*] Ut distinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum & jure acquisitum putatur.

4 *Postliminium*] Quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur, uti qui non fuit in potestate justi hostis.

liminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat. Et a Paulus: c *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: *b in civilibus dissensionibus, quamvis sæpe per eas respublica lædatur, 5 non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos posteaque manumissos placuit supervacuo 6 repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.*

a L. 19. §. 2. D. de captiv.
b L. 21. §. 1. eod. tit.

2. Illud tantum notandum, 7 sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. 8 *Ille hostis est*, ait Cicero, *c qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, & 9 rationem aliquam si res ita tulerit pacis & federis.*

c Philipp. IV. c. 6.

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit (cc) si quid admittat injustum, 10 etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est, etiamsi 11 forte æqualitatem quandam inter se servent, sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi d 12 criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant 13 juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturæ, quod 14 multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum mores.

GROTII.

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. *Appianus* Mithridatico (pag. 237. *Ed. H. Steph.*) Adde *Herreram* tomo II.

d *Criminis causa sociantur*] Ὅμιλος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων· *turba hominum non lege congregata, sed injustitiæ causa in unum coacta.* *Procopius* II. Vandalicorum.

GRONOVII.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non sit, aut ut in alienigenæ potestatem veniat & tributarius fiat; sed utra factio in republica salva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*] Petere ut restituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hostis est*] Hinc *Florus* 3, 20. *pudet dicere hostes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis sit vel ejus generis, quicum pax & fœdus esse possit.

10 *Etiam communiter*] Consensu omnium, vel omnium, qui sunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. *Cic.* 2, de Offic. II.

12 *Criminis causa*] Ut alienas res invadant.

13 *Juris fruendi*] Ut honeste vivant, neminem lædant, suum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis vel minus efferatos ac desciscentes a communi naturæ instinctu in oblivionem venisse.

(cc) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 5.

res. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse a cædibus & populationibns nocturnis, & a raptu 15 boum aratorum, notat ad Thucydidem * scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos e ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat † Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ. (*vers.* 85, *& seqq*)

* Lib. I. C. 5. Ed. Oxon.
† Lib. XI. pag. 495, 496.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς λητίδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. 16 Principale autem pro forma est in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum est de finibus quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur*: cui convenit illud Galeni, 17 ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia sæpe vocat 18 ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare 19 crude nimis dictum est ab eodem Cicerone, de republica tertio, * ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corrigens, † *nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum, corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt, ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, *a* qui legem

Cap. 30.
* Apud August. de Civit. Dei, Lib. II. c. 21.
† De Civ. Dei l. XIX. c. 24.
a Borysthenitica & de lege.

GROTII.

e *Ut rapta si vellent æquo pretio redimerent*] Tales & illi quorum *Saxo* meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: λῃϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant, abstinuere injuriam.* (Vit. Cimon. p. 483. C.)

GRONOVII.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui saginantur ad macellum aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura & substantia rei.

17 Ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος] Ab eo quod superat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ὀνομαζόμενα] Appellata a potiore.

19 *Crude*] Immo Latine: sed tu crude reprehendis. Vide ad *Senecam* de Tranq. an. c. 10.

 f Ea

legem (eam præsertim 20 quæ jus gentium facit) dicit esse in civitate, ut mentem in corpore humano: f ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et Aristides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, *b* ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, 21 si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus.

b *Tom.* II. pag. 385. A. B.

3. A latronibus captos capientium non fieri, supra dicentem audivimus Ulpianum. Idem captos a Germanis *c* ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt *d* Cæsaris. De Venedis *e* Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi *f* Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem *g* Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti *h* de iis tamen 22 triumphus fuit: 23 Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum, quantumvis sceleratum, & inter eos, qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt.

c *Dict.* L. 24. D. *De Captiv. & postlim.*
d *Bell.Gall.* Lib. VI. c. 23.
e *De Morib. Germ* c.46.
f *Ann.* XII. c. 27.
g *Hist.* IV. c. 50.
h *Ap. Illust.* p.252.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut * Jephthes, 24 Arsaces, 25 Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, g sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum

* *Judic.* XI, 3.

GROTII.

f *Ea enim sublata civitatem non esse amplius*] *Cicero* libro X, epist. I. *Nec leges sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis.*

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. *Diodorus Siculus* in fragmentis (e Libb. XXI. XXII.)

GRONOVII.

20 *Quæ jus gentium*] Cum observatur, quod apud omnes gentes receptum est, etsi jus civile merserit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si supra modum efferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*] A. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno classe illos vicerat. [Immo ab *Octavio*, ut narrat APPIAN. ALEX. *Bell. Illyr.* pag. 766. nam victoriam *Centumali* pax sequuta est. Heic igitur tempora & personas confundit Vir Doctissimus. *J. B.*]

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exsulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, sed pro captu suo justum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: sed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud *Plin.* 7, 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Isauricus, testibus *Cicerone*, *Valerio Max. Asco. Pediano*, *Claudiano*, *Sex. Rufo.* V. *Sigonii* Fastos a. 676. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione servorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse: etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arsaces*] *Justin.* 41, 4.

25 *Viriatus*] *Justin.* 44, 2. *Flor.* 2, 17.

h *Sed*

tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus † de latrocinio locutus: *hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.* † *De Civ. Dei* lib. IV. c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui 26 pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi, h sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus. *Cajet.* 2. 2. q. 40. art. 1.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & 27 publice decretum sit, & quidem ita decretum publice i ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia (dd) dixit Ennius. Cicero officiorum * primo: *at belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud † Isidorum: *justum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in justi belli descriptione. Et cum narrasset * Acarnanas agrum Atticum esse populatos: *irritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.* * *Cap.* 11. † *Lib.* XVIII. c. 1. * *Lib.* XXXI. c. 14.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præ-

GROTII.

h *Sed inæqualiter sunt federati*] Ut dux Lotharingiæ, apud *Crantzium* Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis principibus suis Pomeranis bellum indixit. Idem *Crantzius* Vandalicorum XIV, 35.

i *Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit*] *Josephus* antiquæ historiæ libro XV. πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus gentium moris exempla apud *Crantzium* Saxonicorum XI. apud *Oderbornium* in vitâ Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit *Nicetas* lib. III. & IV.

GRONOVII.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vasalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus seu optimatium senatu, vel a principe & consilio ejus.

(dd) Non *Ennius*, sed *Cicero*, *promulgata prælia* dicit, *Orat. pro Mur.* Cap. 14. ubi partem quamdam refert versuum veteris Poëtæ, quos integros nobis servavit AUL. GELLIUS, *Noct. Attic.* Lib. XX. c. 9.

præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit [k] apud *a* Thucydidem *ὐ δίκαις ὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτὺς βλαπτομένυς· non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud *b* Halicarnassensem : *τὸν ἄρχοντα πολέμυ πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται· bellum inferentem is qui impetitur a se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, (ee) quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non a caduceatore, sed a natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses, *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται· pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam *c* Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent : eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus [28] rei suæ manum injicere velit.

a Lib. I. c. 86.

b Lib. I. Ant. Rom. c. 58.

c Lib. XXXV. c. 51.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed [29] secundarium & surrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens [30] impetatur ex debito aut delicto subditi,

GROTII.

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæensium oratione : *κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum a quo hostiliter impetimur.* Cap. 56. Flaminius apud *Diodorum Siculum* in excerptis Peiresianis, *ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπυς τε καὶ Θεὺς, ἐπὶ τῷ προκατῆρχθαι τῦ πολέμυ τὸν βασιλέα· omnes Deos homines que testabatur, inceptum a rege bellum.* (Pag. 297.) Adde quæ habet *Mariana* XIX, 13. De bello non indicto vide *Dexippum* in excerptis de legationibus.

GRONOVII.

28 *Rei suæ*] Quam alius abstulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

30 *Impetatur*] Bello lacessatur ob id, quod subjectus ejus nobis vel subjectis nostris debet, aut quod in nos subjectosque nostros deliquit.

(ee) Minimè loquitur de vi propulsandâ, nec magis de indictione quadam, AELIANUS, nimirum non Auctor ille notissimus *Variæ Historiæ*, & *Animalium*, sed scriptor *Tacticorum* : qui, ut probet, Artem Militarem omnium utilissimam esse, ait, omnibus Hominibus & Civitatibus, secundum *Platonem*, bellum inter se esse naturaliter, & quidem *ἀκήρυκτον*. Locus est *Cap.* I. pag. 12. *Edit. Arcer.* 1613. Vide apud ipsum PLATONEM, *De Legg.* Lib. I. pag. 626. A. Tom. II. *J. B.*

1 *Honestè*

dicti, interpellationem oportet intercedere quæ 31 illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere, juxta ea quæ a nobis supra tractata sunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, l honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur, aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ m de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet, (ff)

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et n præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat 32 illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι*, *humanis id existimans quam si ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea historia Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium (gg)

Deut. XX, 10.

Histor. II. c. 4. §. 19.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est, aut pura. Con-

GROTII.

l *Honeste tamen & laudabiliter interponitur*] Vide *Marianam* XXVII, 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

n *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*] *Josephus* antiquæ historiæ V, 2. ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν· *sed retinuit eos senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus, priusquam querelæ verbis disceptatæ sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuriis affectis producere exercitum nisi legatione prius missa, tentatisque viis, quibus ad saniorem mentem injuriæ auctores revocari possint.*

GRONOVII.

31 *Illum in culpa*] Ut siquidem ad hanc ille non amice responderit, constet omnibus illius esse culpam, non nostram.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Israëlitæ.

(ff) Versus est SENECÆ, *Agamemn.* vers. 153. *J. B.*

(gg) Quid si, non indicto bello, aliquis arma movit adversus alterum, & sic isti, qui sese defendere cogitur, non reliquit locum ac tempus belli indicendi? an tale bellum ideo minores effectus, Jure gentium, habebit? Deinde effectus illi, scilicet impunitas, & jus bello capta pro suis retinendi, nec ex indictione, nec ex Jure quodam Gentium voluntario oriuntur; ut suo loco ostendemus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

Conditionata; 33 ubi cum rerum repetitione conjungitur. o Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum 34 vindicationem ex jure dominii, sed & 35 persecutionem ejus, quod ex caussa civili aut criminis debetur, ut recte explicat p Servius. Inde illud in formulis, *reddi*, *satisfieri*, *dedi*; ubi *dedi*, 36 ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse 37 clarigationem testis est q Plinius. Conditionata est denuntiato apud * Livium: *eam se injuriam, nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse*. & apud † Tacitum. *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde:* & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum, (*vers.* 383, *& seqq.*)

* Lib. VIII. c. 23. † Lib. I. ann. c. 48.

r Vicina Theseus qui tenet regni sola,
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica, faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent meæ.

Papinius in ejusdem rei narratione, (*Thebaid.* XII, 598.)

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

38 Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, Romani veteres (hh) *con-*

GROTII.

o *Rerum repetitarum nomine*] Vide *Parutam* de Bello Cyprio lib. I. *Bizarum* lib. XXIII. de Turcis. *Reinking.* lib. II, classe III. c. IV.

p *Servius*] Ad X. Æneidos.

q *Plinius*] Libro XXII, 2. *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXXV, 9. *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus.* Vide *Servium* ad IX. & X. Æneid. (*vers.* 53. Lib. IX. 14. Lib. X.)

r *Vicina Theseus qui tenet regni sola*] Similis denuntiatio est in *Batrachomyomachia*, (vers 135, & seq. & in Amphitruone *Plauti* initio. (Act. I. Sc. I. vers. 50. Vide & *Cromerum*.)

GRONOVII.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur, nisi res restituantur, aut satisfiat pro injuriis.

34 *Vindicationem*] Adsertionem & restitutionem rei ablatæ.

35 *Persecutionem*] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod interest.

36 *Ut alibi diximus*] 2, I. 2. & 2, 21. 4.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. *Servius* ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere, hoc est, per feciales bella indicere.

38 *Polybius*] Lib. 4, cap. 53. Idem in excerp. legat. 123. ἠγεῖντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. [Videtur apud *Polybium* agi de Jure *pignorationis*, seu *Repressaliarum*: & Auctor noster ipse Historicum illum testem adhibuit vocis ῥύσια hoc sensu sumtæ, Notâ in §. 5. Capitis præcedentis. *J. B.*

r *Aut*

(hh) *condicere*. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum *a* dicitur bellum propulsandorum hominum causa) ſ aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur.

a *Orig.* XVIII. 1.

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *b testor populum illum injustum esse, neque jus reddere* Et *c* altera: t *quarum rerum, litium, causarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* 39 Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum 40 præsidium rite fieret, ut feciales * in Philippi Macedonis & postea in † Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum 41 emere dicis causa jubebatur, ut 42 Servius narrat ad nonum Æneidos.

b *Livius*, I. 32.
c *Ibid.*
* *Liv. lib.* XXXI. c. 8.
† *Idem Lib.* XXXVI. c. 3.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum a Corcyren-

GROTII.

ſ *Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud *Bembum* libro VII.

t *Quarum rerum, litium, causarum*] Confer Græca *Dionysii Halicarnassensis* excerpto legationum II.

GRONOVII.

39 *Hoc autem casu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præsidium*] Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

41 *Emere dicis causa*] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. *Suetonius* Octav. 64. *Dicis causa*, ut *Nepos* Attic. 25, 8. *Ant. Augustin.* Emen. 2, 1. *Cujacius* 5. obs. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] vers. 53.

(hh) Hoc *longè à vero alienissimum* opinabatur V. C. JAC. GRONOVIUS, in Not. ad *Liv.* I. 32. hac præcipue ratione nixus, quòd *Patris Patrati* omnis opera usuque solummodo fuerit in jurejurando patrando & fœderis legibus recitandis; minimè autem in denuntiando bello. Sed hoc falsum esse, ostendimus in Nota nostra Gallica ad hunc locum, olim, deo dante, edendâ. Post quam scriptam læti vidimus nobiscum facientem Virum Eruditissimum, JOANNEM JENSIUM, in Dissertatione *de Fecialibus Populi Romani*, Cap. 6. quæ pars est *Ferculi literarii*, anno 1717. propositi. *J. B.*

cyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non a jure gentium sunt, u 43 caduceus apud Græcos, 44 sagmina & hasta 45 sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta 46 dies solennes, x 47 hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos * Arnobius: imo jam Varronis † ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, *a* simul illatum est. Et Mæcenas (ii) apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores jurisconsulti, *b* diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus

* *Arnob. l.* II. *cont. gent. p.* 91. *Ed. Lugd. B.*

† *Varro l.* IV. *de Lingua Latina*, pag. 23. *Ed. H. Steph.*

a Vide *Appian. Bell. Pun.* p. 43.

b *Bald. ad l.* 2. *C. de serv. n.* 70.

GROTII.

u *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo disces ex *Plinio* XX X, 3. & *Servio* ad IV. & VIII. Æneidos. At *Caduceus* signum erat Pacis, non Belli. Id patet vel ex locis *Plinii*, & *Servii*, quos Auctor ipse indicat. Referam tantum verba SERVII: *Unde, secundum* LIVIUM, *legati pacis* Caduceatores *dicuntur. Sicut enim per Feciales à fœdere* (suppl. *dictos*) *bella indicebantur : ita pax per Caduceatores fiebat.* In Aen. IV. 242. Adde AUL. GELL. *Noct. Attic.* X. 27. ISIDOR. *Origin.* VIII. 11. SUIDAM, voce Κηρύκειον : inprimis THUCYDIDEM, Lib. I. Cap. 53. & ult. *J. B.*

x *Hastæ missio*] Vide *Servium* ad IX. Æneidos, (vers. 53. *Ammianum* XIX. & quæ ad eum notata a doctissimo Lindenbrogio, (*cap.* 2. pag. 229. *Edit. Valer. Gron.*)

GRONOVII.

43 *Caduceus*] Baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptuchus est sive summum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] *Liv.* 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. *Plin.* 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. *Liv.* 1, 32. *Plin.* 16, 18. & 37. Idem 24, 10. l. 9. D. *ad l. Pompejam de parric. Macrob.* 2, Satur. 16.

46 *Dies*] *Liv.* 1, 23. *Macrob.* 1, Satur. 16. *si forsan interea permoverentur ad satisfaciendum sine bello : ut in jure privato æris confessi ærisque debiti judicatis post sententiam* XXX. *dies dabantur justi ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1.

47 *Hastæ missio*] *Justin.* 11, 5. *Cum delatus in continentem esset, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit.* cap. seq. n. 1.

(ii) Nescio ubi. Nihil certè in Oratione illâ satis longâ, quæ *Lib.* LIII. legitur. *J. B.*

y *Non*

versus eum cui indictum est geritur: quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: 48 *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant *c* feciales. c *Livius lib.* XXXVI. c. 3.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello 49 impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, y non fuisse justum jure gentium bellum aut (kk) Manlii in Gallo-Græcos, aut (ll) Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano 50 novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum *d* erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri*: quod & observatum in decreto adversus regem Persea, *e* videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent. d *Livius lib.* XXXVI. c. 1. e *Lib.* XLII. c. 31.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt *f* nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet; z sicut nationes quædam etiam 51 prælii diem & locum condixisse leguntur: sed (mm) ut certo constaret non 52 privato ausu sed vo- f *Alb. Gent. lib.* 2. c. 1.

GROTII.

y *Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallo-Græcos*] Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus *Homerus* Odysseæ I. & ibi *Didymus*. (Lib. IX. vers. 40.)

z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur*] Ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola *Plutarcho*, (pag. 105. C.) Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. *Chalcocondylas* VII.

GRONOVII.

48 *Ætolos ultro sibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi sint*] Qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

50 *Novus P. R. jussus*] Lex sive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

51 *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris. *Flor.* 8, 3.

52 *Privato ausu*] Paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

(kk) Vide supra *Lib.* I. Cap. 3. §. 5. num. 4. *J. B.*

(ll) Immo bellum illud, in se spectatum, omnino justum erat. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide eruditam Dissertationem CHRISTOPHORI CELLARII, *De C. Julii Cæsaris adversus Ariovistum Regem aliosque Germanos Bello*; quæ sexta est collectionis editæ anno 1712. *J. B.*

(mm) At æquè, si non magis, certo de hac re constaret, Exercitu in fines regionis misso. Reverâ Scopus & finis præcipuus moris indicendi belli hic fuit, ut omnibus constaret, eum qui ad arma venit justam causam habere, & ut hosti ipsi significaretur, per eum stetisse & stare adhuc, quomi-

voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: * *indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

* Lib. III, de Ira c. 2.

XII. Nam quod notant † quidam & exemplis docent, etiam in 53 bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed 54 ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, *a* quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus.

† Ayala l. I. c. 5.

a Alb. Gen. d. l. II, c. 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque 55 indictum est inferri bellum posse: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienses ut modo diximus, fecerunt. Nam indictio 56 nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet; quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

quominus res alio modo dirimatur. Id innuit DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, *Ant. Rom.* Lib. II. Cap. 72. ubi de institutione Collegii *Fecialium* agit: & SERVIUS in *Aen.* X. 14. Sed præsertim NONIUS MARCELLUS, cujus locum, quamvis in quibusdam depravatum, ad summam rei quod spectat, luculentum heic proferam: ITAQUE [Romani] *bella & tarde, & magnâ licentiâ* [legendum mihi videtur *decentiâ*, cujus vocis exemplum ex *Cicerone* auctor ipse profert, *pag.* 203.] *suscipiebant: quòd bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere, prius indicebant* [ita lego pro *indicerent*] *bellum iis, à quibus injurias factas sciebant: Feciales legatos res repetitum mittebant quatuor quos Oratores vocabant.* In voce *Feciales*, pag. 529. *Ed. Mercer. J. B.*

GRONOVII.

53 *Bellis talibus*] Adversus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis aut justi populi: in civilibus ex victrici parte. *Suet.* Vesp. 10, 5.

55 *Indictum est*] Quasi necesse sit, triginta dies justos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum post se tempus*] Quod bello vacuum esse oporteat.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

I. AD illud Virgilii: *Æn. X, 14.*

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt federibus, proficiscebatur etiam pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuriæ tradere,* 1 *jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *veteres* 2 *lædere res rapere dicebant, etiamsi rapinæ nullum crimen existeret, similiter* 3 *satis-*

GRONOVII.

1 *Jaciebat hastam*] Cap. præced. n. 8.

2 *Lædere*] Quocumque damno, vexatione, vastatione, injuria, incendio offendere.

a *Effe-*

3 *satisfacere res reddere dicebant*. Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti a effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex jurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quò pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli apostoli: (1 Cor. VI, 12.) *πάντα μοὶ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic b licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito 4 cœlebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo disserit (Lib. I, c. II.) Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio; ut recte hanc quæstionem explicat c Clemens Alexandrinus. Christianus conjux d paga-

GROTII.

a *Effectus quosdam esse proprios*] *Crantzius* Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cœlebs castitas*] *Tertullianus* adversus Marcionem I. *vacat abstinentiæ testimonium, si licentia eripitur.* (Cap. 29.) Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. *Hieronymus* adversus Helvidium, (Tom. II. pag. 14. in fin. *Edit Basil.*) *virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum, (Lib. I. pag. 25. B.) *ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* (Epist. pag. 164. Tom. I.) Chrysostomus ad 1 Cor. VII. *βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, meliorem ostendit continentiam.* Ad Rom. VII. 6. *κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἠνύσθηναι δεῖ· nisi præceptis obediamus gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes suopte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri.* Secunda oratione de jejunio: *ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τοῦ δεσπότου· reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant indulgentia Domini fruantur.* Quod mox aptat & ad *ἀκτημοσύνην* possessionum abdicationem. Adjice quæ habet *Gratianus* ex *Augustino* & aliis in causa XIV. quæstione I.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromatôn IV. ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait: *οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου· οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα. non peccat is quidem in fœdus: neque enim ulla lex est quæ prohibeat, sed non implet excellentissimam evangelicæ vitæ perfectionem.*

GRONOVII.

3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare & gratiam resarcire, licet ipsæ res proprie non redderentur.

4 *Cœlebs castitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

d Paga-

d paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſti- *Ad Pollentium lib. I, c. 15.*
nus, (quod 5 quibus circumſtantiis verum ſit, diſcutere non eſt hujus loci) ſed & poteſt retinere. itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum eſt per juſtitiam quæ coram Domino eſt: & ideo nihil horum prohibet Dominus, ſed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui poſt diem præſtitutum 6 vinum licet effundere: * *ſi tamen cum poſſet effundere, non effundit, laudandus eſt potius.* ** L. 1. §. licet. 3. D. de peric. & com. rei vend.*

2. e Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet. Sic apud populos multos 7 ſcortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum eſt: *ſunt quædam non laudabilia natura, ſed jure conceſſa, ut in* XII. *tabulis,* 8 *debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* *Lib.* III, *c.* 6.
Eſt autem hæc vocis *licere* ſignificatio minus propria, ut recte notat Cicero Tuſculanarum quinta † de Cinna loquens: *mihi contra non ſolum eo videtur miſer quod ea fecit, ſed etiam* 9 *quod ita ſe geſſit ut ea facere ei liceret: etſi peccare nemini licet, ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Poſthumo judices ſic alloquitur: * *quid deceat vos, non* 10 *quantum liceat vobis, ſpe-* *† Cap. 19.* ** Cap. 5.*

GROTII.

d *Paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus*] Libro I. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13. & 18. ex quibus locis multa tranſcripſit *Gratianus* in cauſam XXVIII, quæſt. 1.

e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet*] *Tertullianus* in exhortatione ad caſtitatem: *licentia plerumque tentatio eſt diſciplinæ.* (Cap. 8.) Ibidem: *omnia licent, ſed non omnia pro ſalute.* Chryſoſtomus de pœnitentia VIII. ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προςάτ]ει, οὐκ ἔξεςί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι· *hic qui herbarum cacuminibus veſcebatur & fero melle, illi ſplendidam & regiam menſam ſibi apponere ſolito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere. Columella* præfatione libri VII. *Nec ſane eſt vindicandum nobis quicquid licet: nam ſummum jus antiqui putabant ſummam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *eſt vere jus ſummum ſumma malitia.* [Locus *Columellæ* eſt *Lib.* I. *Cap.* 7. *Hieronymi* autem, non *ad Jovinianum*, ſed *ad Innocentium*, Tom. I. pag. 235. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quibus circumſtantiis*] Neque enim ſimpliciter hoc licet, ſed ſi veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet aſportari emtor, ut ſcilicet ſuis vaſis ad alia utatur. [Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. §. 3. Not. 8. alterius Editionis. *J. B.*]

7 *Scortari licet*] Ubi lupanaria permiſſa ſunt.

8 *Debitoris corpus*] *Gellius* 20, 1. [Vide Ampliſſ. BYNCKERSHOEK *Obſerv. Jur. Civ.* Libr. I. Cap. I. *J. B.*]

9 *Quod ita ſe geſſit*] Quod evexit ſe ſupra leges armata tyrannide occupata. *Flor.* 3, 21.

10 *Quantum liceat*] Quod poſſitis impune facere pro poteſtate.

* De IV. Conf. Honor vers. 267. *spectare debetis: si enim quod liceat quaeritis, potestis tollere e civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis*, ut alibi diximus. At regem, sive Imperatorem informans Claudianus recte ait: *

> *Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit*
> *Occurrat.*

Et Musonius castigat reges: μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μεμελητηκότας, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque sensu saepe opponi videmus quod licet, & quod oportet, f ut a Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus: † *sunt aliqua quae fieri non oportet, etiamsi licet.* Plinius in epistolis: *a oportet quae sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione *b* pro Balbo: *est enim aliquid quod non oporteat, etiamsi licet.* Idem 11 pro Milone *c fas esse* ad naturam, *licere* ad leges refert. Et in declamatione patris *d* Quintiliani est, 12 aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

† Lib. xxx. Cap. 8.
a Lib. v. Epist. 14.
b Cap. 3.
c Cap. 16.
d Decl. 251.

III. Hoc ergo modo laedere hosti hostem licet, & in persona, & in rebus, id est, non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique laedit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium *e* legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

e Orat. II. ad Caes. de Rep. ordin. c. 48. Ed. Wass.

IV. Causa cur id gentibus (aa) placuerit haec fuit: quod inter duos populos de jure belli 13 pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Caesaris & Pompeji dicebant, *f* neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam: deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi, sua recuperandi, aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino praestiterit

f Caesar, de Bell. Civ. I. 35.

GROTII.

f *Ut a Seneca patre*] Inter alia controversiarum libro IV, 25.

GRONOVII.

11 *Pro Milone*] Cap. 16. quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud justitiam*] Tanquam plus sit in justitia, quam in jure.

13 *Pronuntiare*] Judicem se facere, utrius sit justior causa.

(aa) Non opus est heic ullo consensu Populorum: sed ex ipso Jure Naturae rationes peti possunt, quae in omni Bello, etiam non solenni, valent. Fuse dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

g En

terit hæc 14 religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad (bb) senatum apud a Livium: *quonam modo ea quæ jure belli acta sunt, in disceptationem veniunt?* præter hunc effectum licentiæ, id est, 15 impunitatis, est & alius, 16 dominii scilicet, de quo posterius agemus. a Lib. XXXIX. c. 36.

V. 1. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium g ex tragœdia Euripidis:

> Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίȣς ὃς ἂν κτάνῃ·
> 17 *Purus profecto est quisquis hostem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, (cc) lavare, cibum aut potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, 18 jus belli vocatur. Marcellus apud * Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alorcus ad Saguntinos: † *sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra: rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset Astapenses occisos, addit, b factum jure belli. Cicero c pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filium suum constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: d *nam cum ipsius victoriæ conditione jure* 19 *omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat e *suo beneficio conservatos, quos jure belli interficere potuisset.* Josephus in bello Judaico: f καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμȣ νόμῳ, τȣτ' ἔςιν ὑπὸ τῶν κρατȣ́ντων· *pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est, vitam adimente victore.* Papinius (*Thebaid.* XII, 552.

* Lib. XXVI. c. 31. † Lib. XXI. c. 13. b Lib. XXVIII. c. 23. c Cap. 9. d Cap. 4. e Comm. de Bell. Gall. VII. 41. f Lib. III. Pag. 852. B.

Nec

GROTII.

g *Ex tragœdia Euripidis*] Ione, (*vers.* 1334.) vers. 538.

GRONOVII.

14 *Religioni bellantium*] Conscientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo possit ob ea, quæ in bello, ut fit, adversus hostem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli causa, justi domini simus.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

18 *Jus belli vocatur*] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν ȣ̓ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐςράτευσας.

19 *Omnes occidissemus*] Periissemus, occidi juste potuissemus.

(bb) Non ad *Senatum*, sed ad *Appium* Legatum, in Concilio *Achæorum*. Inspice locum, à me distinctè indicatum. *J. B.*

(cc) Vide supra *Lib. I. Cap.* 2. §. 5. num. 3. Adde duo loca luculenta ANTIPHONTIS, *Orat.* XIV. XV. pag. 93. *Ed. Wechel.* & *Orat.* XVI. pag. 139. Vide & MEURSII *Themid. Attic.* Lib. I. c. 15. *J. B.*

h Hæc

Nec querimur casos: [h] *hæc bellica jura, vicesque*
Armorum.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod 20 actum culpa omni liberet, sed 21 qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. 22 Tacitus dixit *a an pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem *b* alibi: *nec illis aut honorare* 23 *eam eadem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli, quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat *c* Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus, (*vers.* 335.)

a *Ann.* I. c. 48.
b *Hist.* III. c. 51.
c *Lib.* I. c. I.

Quodcunque libuit facere, victori licet.

Et in epistolis: [i] *quæ commissa capite luerent, tum quia* 24 *paludati fecerunt, laudamus:* & Cyprianus *, *homicidium cum admittunt singuli, crimen est. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem sceleribus acquirit* 25 *non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *consensere* 26 *jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius † Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu *d* Lucanus: *jusque datum sceleri.*

Epist. XCV.
**Epist.* II.
† *Inst. Div.* VI. 9.
d *Pharf.* I. 2.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium *e hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* Nimirum quia 28 ab illis quo-

e *Lib.* XXXVIII. c. 48. & *alibi passim.*

GROTII.

h *Hæc bellica jura*] *Servius* in excerptis Fuldensibus ad II. Æneidos: *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris? Spartianus* Severo: *præter eos quos jus prælii absumsit.* (Cap. 14.)

i *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*] Confer quæ supra libro II, cap. I. §. I.

GRONOVII.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus hist.* III.] 51.

23 *Eam eadem*] Fratris in diversa parte militantis.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant: & inde statim ad portam profecti exiisse paludati dicebantur. *Liv.* 2, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, sed quod feceris in multos & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adversari & pœnas irrogare debebant.

27 *Jusque datum*] Belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

k *Post*

quoque damnum metui poteſt, quod in bello continuo & univerſali ſufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in 29 pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impoſitorum ad luenda civitatis debita introductæ ſunt: quare mirum non eſt, ſi, quod Baldus *a* notat, multo plus licentiæ ſit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui 30 commiſſo cognitoque bello intra fines hoſticos veniunt, dubitationem non habet. a *Ad l. 5. D. de juſtitia.*

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hoſtibus haberi k poſt modicum tempus intra quod diſcedere potuerant. Nam ſic Epidamnum * obſeſſuri Corcyræi peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hoſtibus futuros. **Thuc. l. 1. c. 26.*

VIII. 1. Qui autem vere ſubditi ſunt hoſtium, 31 ex cauſa ſcilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, ſimul indicitur ejus populi hominibus, ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto, † *vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici.* Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides: *b* † *Livius lib. XXXI. c. 8.* b *Incert. trag.*

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.
Ubicumque prenſum jura lædi hoſtem ſinunt.

Marcianus *c* juriſconſultus: *transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quaſi hoſtes interficere.* c *L. 3. in fine D. ad. l. Corn. de Sicariis.*

2. Interfici ergo poſſunt impune in ſolo proprio, in ſolo hoſtili, in ſolo nullius, in mari. 32 In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipſorum venit perſona, l ſed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt in eos qui in aliquo ſunt ter-

GROTII.

k *Poſt modicum tempus*] *Bembus* VII. hiſtoriæ. Ea defenſione utitur *Cicero* pro Ligario. (Cap. 2.) Exemplum habes apud *Livium* libro XXV. c. 22. de civibus Campanis. Alia apud *Thucydidem* libro IV. (Cap. 105.)

l *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & *Albericum Gentilem* Hiſpanicarum advocationum lib. 1, c. 6. *Wechnerum* in conſilio Franconico 92.

GRONOVII.

29 *Pignorationibus*] Repreſſaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum juſta clarigatio vel prehenſio eſt, uti non licet; & in quos licet, tantum ad ſummam debiti licet.

30 *Commiſſo cognitoque bello*] Videntur enim ſe immiſcuiſſe & cauſam illam probaſſe.

31 *Ex cauſa permanente*] Qui domicilium habent in hoſtico & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

territorio nihil per vim agi, nisi judicio tentato: sicut ex Euripi-
a Lib. II. c. 21. §. 6. de *a* citavimus,

> *Si crimen istis aliquod hospitibus struis,*
> *Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.*

Ubi autem judicia vigent, ibi 33 personarum spectantur merita, & cessat 34 jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes in-
b Lib. XXVIII, c. 17. troductum dicimus. Narrat m Livius *b* septem triremes Pœnorum fuisse in portu 35 ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur.
* Deuteron. II. 34. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros * Hebræi occiderunt, & quod idem † fieri imperatur in Cananæos,
† Deuteron, XX, 16. n & quorum connexa cum Cananæis erat causa: 36 Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad testandum morem
a Psal. CXXXVII. vers. 9. communem gentium, quod in *a* Psalmo beatus dicitur fore qui 37 Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est o Homericum illud, (*Iliad.* XXII. 63.)

- - - καὶ

GROTII.

m *Livius*] Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud *Chalcocondylam* lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, *Bembum* lib. 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, *Bizarum* bello Pisano, de Rostochio & Gripswaldia *Paulinum Gotthum*.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*] Ut Amalecitæ, de quibus *Josephus* libro VI, 8. in Saulis rebus; *ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράσσεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτα μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν· ad cædem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.*

o *Homericum illud*] Ex eodem *Homero* Severus in Britannos his verbis usus (apud *Xiphilin.* pag. 342. *Ed. H. Steph.* Locus est *Iliad.* VI. 57.)

GRONOVII.

33 *Personarum spectantur merita*] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Jus istud promiscuum*] Sine discrimine, noxii sint etiam ex sua persona, an innoxii.

35 *Ejus ditionis cui*] Eorum finium, quibus, vel portu qui esset in ditione Syphacis Masæsulorum regis.

36 *Dei ista sunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

μηδ'

—— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄςυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι·
Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycalesso feminas quoque & infantes occiderunt, narrante *a* Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepissent narrat *b* Arrianus. p Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt *c* Appiani. Germanicus Cæsar Tacito *d* narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque; *non sexus, non ætas miserationem attulit*. Titus Judæorum etiam (dd) pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum si & senes interficiuntur, ut a Pyrrho * Priamus.

a *Lib.* VII. *c.* 29.
b *De Exp. Alex.* I. 8.
c *Bell. Hisp.* p. 272.
d *Annal.* I. 51.
* *Æn.* II. vers 550, *& seqq.*

X. 1. q Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam † ex recepto tunc more:

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi *e* Scylla:

At belli saltem captivam lege necasses.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii: *f*

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Ponit

† *Troad.* vers. 333.
e *Vers.* 446.
f I. *Epist.* XVI. 69.

GROTII.

μηδ' ὅν τινα γαςέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι
αἰπὺν ὄλεθρον.
nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia
fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. *Zosimus* III. (c. 15.) Idem Julianus capta Majozamalcha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit potestas iratorum absumsit*: ait *Ammianus* libro XXIV. (cap. 4. p. 436.)

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Elisæus apud *Josephum*: (Ant. Judaïc. IX. 2.) τὲς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμε, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον, *belli jure captos interfici justum dicebat*. Itaque *Virgilius* captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis
Iuli;
Te precor hanc animam serves natoque patrique. (Aen. X. 524.)

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat *Withikindus* lib. II.

(dd) Nihil hac de re apud JOSEPHUM. Immo disertè hic ait, captis *Hierosolymis*, *Titum* vendi jussisse omnes, qui infra decimum septimum annum essent. *Bell. Jud.* Lib. VII. Cap. 16. (*Gr.* 45.) pag. 968. C. Hausit Auctor noster ex ALBERICO GENTILI, Lib. II. Cap. 21. pag. 425. qui tamen nullum alium testem adfert, nisi CARDANI Encom. Neron. *J. B.*

a *In Adelph. act. 2. sc. 1. vers 28.* b *Lib. 1. c. 3.* c *Appian. Hannib. pag. 321.* d *Dion* Lib. XLVII. pag. 405. D. Ed. *H. Steph.* f *Cap. 45.* g *Iliad.* XX, 463, *&* *seqq.* XXI, 73 &c. g *Aeneid.* X, 524. XII, 930, *&* *seq.* h *De Civit. Dei* 1, 2. i *Ann.* XII. c. 17. * *Livius*, II. 17. † *Dion.* Lib. XLIII. pag. 245. E. *Ed. H. Steph.* k *Idem*, Lib. XL. pag. 156.

Ponit enim licere: & Donatus *a*, servos dictos qui servati essent, *quum eos occidi* 38 *oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie, pro liceret positum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante *b* Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab *c* Annibale occisa: & a Bruto *d* non pauci. Apud Hirtium bello *e* Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

2. Nec 39 tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos, id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & 40 supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum *f*, apud Virgilium *g* Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure. nam & *h* Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisset*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum 41 qui (ee) Persæ militabant: apud Tacitum *i* Uspenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

XII. Sed & r acceptos in deditionem 42 sine conditione ulla legas interfici, ut a Romanis Pometiæ * principes, a (ff) Sulla Samnites, a Cæsare † Numidas, & ipsum *g* Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos, sive deditos, ſ ut triumphi die occiderentur, quemad-

GROTII.

r *Acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici*] Vide *Thuanum* libro LXX. in anno cIɔ Iɔ LXXX. in rebus Hiberniæ.

ſ *Ut triumphi die occiderentur*] Simile apud *Reginonem* in anno Iɔ CCCC V.

GRONOVII.

38 *Oporteret*] Q. d. cum commeruissent, ut occidi recte possent.

39 *Tempore ullo*] Quasi cum in primo furore occisi non essent, postea occidi non possent.

40 *Supplicum*] Qui se ultro positis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

41 *Græci, qui Persæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, sed interfecti sunt.

42 *Sine conditione ulla*] Sine pacto salutis.

(ee) Nescio unde hoc habeat Auctor, & vereor ut memoria eum fefellerit. Nihil hac de re invenio apud Scriptores historiæ *Alexandri Magni.* Immo ARRIANUS disertè ait, quotquot mercenariorum militum vivi in potestatem venerunt, vinctos in *Macedoniam* ad ergastula missos fuisse, *Lib* I. *Cap.* 17. Vide & finem ejusdem Libri. *J. B.*

(ff) De *Samnitibus* nihil tale reperio, nec apud *Plutarchum*, nec apud *Appianum Alexandr.* Vereor ut Auctor confuderit quod legerat de *Antemnatibus*, in Vita *Sylla* à PLUTARCHO conscriptâ, pag. 471. D. sed in quo fuit insignis perfidia. *J. B.*

ſ *Solent*

quemadmodum Cicero nos docet quinta *a* Verrina, Livius tum alibi, tum libro *b* XXVI, Tacitus Annal. *c* XII, & alii multi. Eodem *d* Tacito memorante, Galba 43 decimari jussit, quos deprecantes in fidem acceperat: & *e* Cæcina, in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

a *Cap.* 30.
b *Cap.* 13.
c *Cap.* 19.
d *Hist.* I. 37.
e *Ibid.* I. 68.

XIII. 1. t Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut 44 ad talionem, aut 45 ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ, ut alibi distinximus, 46 suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit *f* Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· *neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent, id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eumdem Philomelus dux Phocensium, διὰ ταύτης τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας· *pari pœna exacta effecit, ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.*

f *Biblioth.* XIV. 47.

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui 47 supplicio dignum judicet, ut apud Procopium *g* Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut 48 a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis 49 præ-

g I. *Gotth.*

GROTII.

t *Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut *Chalcocondylas* libro VIII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem *Diodorum* de Spondio & Amilcare Barca in *excerptis Peiresianis.* (Pag. 277.)

GRONOVII.

43 *Decimari*] Decimum quemque sorte ad supplicium duci.

44 *Ad talionem*] Quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

45 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus misericordiæ consumpserint.

46 *Suasoriæ magis quam*] Non tam purgant quam impellunt & stimulant severitatem.

47 *Supplicio dignum*] Cum sit argumentum fidei.

48 *A natura assignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

49 præsidio decesserit, præsertim * veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait † Livius. 50 Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem 51 rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

* Polyb. lib. I. c. 17. & VI. c. 35.
† Lib. XXIV. c. 37.

XIV. Idem jus & in 52 obsides usurpatum, nec in eos tantum qui 53 se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim *a* ducenti quinquaginta, a (gg) Romanis Volsci *b* Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut *c* a Parthis (hh) quod & a Simone Macchabæorum *d* uno factum legimus, & feminas ut a Romanis Porsenæ temporibus, & a Germanis (ii) narrante *e* Tacito.

a Plut. de claris mulieribus, pag. 244. B.
b Dionys. VI. c. 30.
c Tacit. Ann. XII. c. 10.
d I. Maccab. XIII, 16.
e Hist. IV.

XV. I. Sicut autem jus gentium permittit multa, 54 eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur 55 sui defendendi habeat copiam: sed 56 non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum, jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, 57 ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id pro-

GRONOVII.

49 *Præsidio decesserit*] *Liv.* 24, 37.

50 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter consulitur.

51 *Rigor ille*] Illa severitas.

52 *Obside*] Si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

53 *Se obligaverant*] Qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

54 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

55 *Sui defendendi*] Ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere. *Just.* 11, 12.

56 *Non debetur*] Occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

57 *Ne pericula*] Ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

(gg) Vide etiam LIVIUM, Lib. II. Cap. 16. num. 9. *J. B.*

(hh) TACITUS, loco in orâ libri distinctè indicato, loquitur tantum de *liberis* Parthorum *Regum*: ut & in loco *Maccabæorum* sequente, est simpliciter *υἱούς*. Sed vide SUETONIUM, *Calig.* cap. 19. & 45. ubi disertè *pueros obsides* memorat. Unde validior efficitur conjectura, quam JUSTUS LIPSIUS elicit è loco STRABONIS, *Geogr.* pag. 748. *Ed. Paris.* A *Romanis* etiam obsides datos *impuberes*, patet ex historia *Clœliæ* illius nobilis, apud LIVIUM, Lib. II. Cap. 13. *J. B.*

(ii) *Libro* IV. *Hist.* quem Auctor heic in margine indicat, nihil tale de *Germanis*: sed in *Germaniæ* descriptione, *Cap.* 8. num. 2. *J. B.*

profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione x & metu infamiæ. * Liv. libro XLII. c. 18. † De Bello Gild. vers. 273.

2. Clandestina scelera vocat * Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus † agens de insidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero *a* scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt consules Romani, in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat *b* Gellius, apud Valerium Maximum *c* est, *armis bella, non venenis geri debere.* Et *d* Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis Imperatoribus. Quare y qui licitum volunt hostem veneno occidere, 58 ut ex (kk) Vegetio *e* Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident. a De Offi. L. III, c. 22. b Noct. Att. L. III. c. 8. c Lib. VI, c. 5. d Ann. III, c. 88. e Conf. II, 188.

XVI. 1. Distat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & 59 geminare mortis causas, quod z de Getis tradit *f* Ovidius, de Parthis *g* Lucanus, de Afris quibusdam *h* Silius, & nominatim de Æthiopibus *i* Claudianus. a Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum, & siquæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte a Salisberiensi observatum est, *k* cujus hæc sunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit *l* Silius. f De Ponto, I. Eleg. II. 17. g Pharsal. VIII. 304. h De Bell. Pun. III. 271, & seq. i De laud. Stilicon. I. 350. k Policrat. VIII, 20, pag. 653. l Lib. III. vers. 273.

2. Nam

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ· *ne nobis infamiam adferat siquid tibi acciderit.* [Non Senatores, sed Consules *C. Fabricius & Q. Aemilius*, hoc dicunt, in Epistola ad *Pyrrhum*, apud PLUTARCHUM, Vit. Pyrrh. pag. 396, C. *J. B.*]

y *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*] Vide de Venetis *Bembum* fine libri III.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis *Plinius* libro XI, 53. *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum *Helmoldi* c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus est gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula, (*vers.* 263.)

Ἐπεὶ ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόν-
τας.
Veritus vim Divûm morte carentum.

GRONOVII.

58 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

59 *Geminare mortis*] Justin. 12, 20. *sagittas veneno armant, atque ita geminæ mortis vulnere hostem summovent.*

(kk) Apud *Vegetium* nihil tale legitur, ut jam observavit ALBERICUS GENTILIS, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 6. pag. m. 256. *J. B.*

b *Sine*

2. Nam & fontes veneno inficere, [60] quod ipsum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus *a* ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm: sicut jura gentium Diis asscribi auctoribus solere [61] alibi quoque a nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si [62] ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello * convenerit *μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, ne missilibus uti liceret.*

a Lib. II. c. 20.

* Strabo l. x. p. 488.

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis b sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones † leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi [63] avertatur flumen, aut c fontis [64] venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est.

† Pauf. l. ult. seu Phoc. c. 37 Front. l. III. c. 7. n. 6. Æsch. de male ob. leg. pag. 262. A.

XVIII. 1. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. (ll) Sed omnino discrimen adhibendum est inter percussores, qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in [65] seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, [66] an vero nulla teneantur fide, quomodo d Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolomæum Ægypti regem simili modo tentatum refert *a* Polybius, *ὐκ ἄνανδρον τόλμην, virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab historicis e Q. Mutii Scævolæ conatus,

b Lib. v. c. 81.

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius. *Procopius* Gotthicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram. *Nicetas* lib. 1, de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud *Ottonem Frisingensem* & *Guntherum* Ligurino.

c *Fontis venæ intercipiantur*] Vide *Priscium* in excerptis legationum.

d *Pipinus*] Vide *Paulum Warnafredi* libro VI.

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui *Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· vir ad omnem virtutem egregius.* [Vit. Poplicol. pag. 106. B.]

GRONOVII.

60 *Quod ipsum quoque*] Etsi vix clandestina sit ista pestis, aut certe non diu sit, sed mox deprehendi & caveri possit ex paucorum casu.

61 *Alibi quoque*] 2, 19. 1.

62 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro sub armis cernebant, id satis humanæ fragilitati putasse, & excepisse quædam genera periculorum consensu mutuo, quibus alium ab alio infestari fas non esset.

63 *Advertatur flumen*] Fossis ductis alio derivetur.

64 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit. *Flor.* 3, 16.

65 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

66 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: *& inter eos, qui nulla tenentur fide.*

(ll) De hac quæstione fuse dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. Non fert modus istarum Notularum, ut quid de totâ hac re sentiamus, heic explicemus. *J. B.*

f Pan-

conatus, quem ipse sic defendit *a*, *hostis hostem occidere volui*. Porsena ipse in hoc facto nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus *b* pium ac forte propositum vocat: laudat & Cicero *c* pro P. Sextio.

2. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure, ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra *d* hostilia ingressi, recta tentorium regis petebant. f Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum *e* consulem ex insidiis circumventum occiderunt: & qui 67 Petilium *f* Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. g Laudat Eleazarum * Ambrosius, quod † elephantem supereminentem cæteris adortus est, arbitratus ei insidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, sed & qui aliis faciendi auctores sunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum *g* fuerunt auctores illi in bellis adeo sancti veteres Romani senatores.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehensi tales exquisitis suppliciis affici solent: nam id ipsum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, sed quia eodem jure gentium 68 in hostem *h* quidvis licet: gravius autem aut levius malum statuit quisque pro sua 69 utilitate. Nam sic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Josue, deprehensi pessime tractari solent: (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos est exploratores interficere*, ait *c* Appianus) juste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam: ab aliis vero 70 licentia illa quam dat belli jus. Quod si qui reperiuntur h qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad justi injustive opinionem referendum est.

a *Liv. lib.* II. c. 12.
b *Lib.* III. c. 3.
c *Cap.* 21.
d *Justin.* II. c. II.
e *Livius lib.* XXVII. c. 27.
f *Tac. hist.* V. c. 22.
* *De Off.* I. *cap.* 40.
† Vide I. *Macc.* VI. 45, & *seq.*
g *Liv. lib.* II. c. 12.
h *L.* 3. §. *ult. ad l. Corn. de Sicariis.*
c *Bell. Panic.* p. 21.

4. At

GROTII.

f *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cujusquam caput attulisset. ita pax obtenta. *Zosimus* IV, (cap. 22.)

g *Laudat Eleazarum Ambrosius*] Et *Josephus* antiquæ historiæ XII. 14. Factum non dissimile Theodosii in Eugenium est apud *Zosimum* libro IV. (Cap. 58.) Gallorum in regem Persarum, apud *Agathiam*: Persarum decem in Julianum, apud *Ammianum* XXIV. (Cap. 4.) & *Zosimum* III. c. 20. Alexii Comneni in Torusen, apud *Nicetam Choniaten* lib. IV. de Manuele Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud *Zonaram*.

h *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide *Cromerum* p. 113.

GRONOVII.

67 *Petilium Cerialem*] Vespasiani cognatum.

68 *In hostem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel post diros cruciatus occidere.

69 *Utilitate*] Ducit autem utile sibi, quum ægre possit sibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine supplicii absterrere homines, nequis id conetur.

70 *Licentia illa*] Non illa quidem justitia, quæ apud Deum valet, sed illa, quæ apud homines.

i Vi-

4. At de his percuſſoribus, 71 quorum facto perfidia ineſt, aliter cenſendum. neque enim ipſi tantum contra jus gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui 72 malorum opera in hoſtem utuntur, peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt in gentium jus, quia ea in parte, (mm)

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

& decipere, ut Plinius loquitur, *a pro moribus temporum prudentia eſt*: tamen 73 intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo. nam hic 74 qui aliena utitur perfidia, violaſſe jus non naturæ tantum, ſed & gentium creditur. Hoc docent illa * Alexandri ad Darium: *Impia bella ſuſcipitis; & cum habeatis arma, 75 licitamini hoſtium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me ſervaveris.* Alibi: † *ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Eodem referendum *a* illud de Perſeo: *non juſtum apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iiſdem factis Perſei agens: *b ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum.* Pertinet huc illud *c* Valerii Maximi: i *Viriati cædes duplicem perfidiæ accuſationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemtus eſt; in Q. Servilio Capione conſule, quia is ſceleris hujus auctor impunitate promiſſâ fuit, victoriamque non meruit, ſed emit.*

a *Lib.* VIII. *Epiſtola ad Rufinum*, 18. num. 3.
* *Curt. l.* 4. c. 1.
† *Lib.* IV. c. 11.
a *Liv. lib.* XLII. c. 18.
b *Liv. lib.* XLIV. c. 1.
c *Lib.* IX, c. 6.

5. Cauſa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipſa eſt quam de veneno ſupra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat *d* Eumenes credere *ſe, quenquam ducum ſic velle vincere, ut 76 ipſe in ſe exemplum peſ-*

d *Juſt. l.* XIV. c. 1.

GROTII.

i *Viriati cædes*] Scriptor de Viris illuſtribus, (*Aurelius Victor*, Cap. 71.) *quæ victoria, quia empta erat, a ſenatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, nunquam Romanis placuiſſe, Imperatorem a ſuis militibus interfici.* (Lib. IV. c. 7.) ubi forte legendum, *a Cæpione conſule promiſſum.* Sic quod in Sertorium admiſſum eſt, damnat *Ammianus* libro XXX. [Cap. 1. in fin. Non video ex aliis Auctoribus conſtare, de *promiſſo* illo proemio à conſule. Adeoque minimè neceſſarium ſupplementum in *Eutropii* verbis. *J. B.*]

GRONOVII.

71 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

72 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

73 *Intra jus interficiendi*] Animis illorum ira & manibus utendi, ſine perfidia.

74 *Qui aliena utitur*] Percuſſorem immittit adverſus eum, cui percuſſor ipſe ſacramento obſtrictus eſt.

75 *Licitamini*] Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occiſurus eſt hoſtem veſtrum.

76 *Ut ipſe in ſe*] Ut aliis oſtendat viam inevitabilem in ſe graſſandi, qua ipſe in alios uſus fuit.

(mm) Verſus eſt PLAUTI, *Trinumm.* Act. IV. Scen. III. vers. 30. *J. B.*

k *In-*

pessimum statueret. Apud (nn) eundem *a* cum Bessus Dario manus *a Lib.* XII. intulisset, dicitur exempli & communis 77 regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait: *b* *b Oedip. Vers.* 139.

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia, (*vers.* 242.)

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *c communis exempli & fidei* *c Apud Aul. Gell.* III. 8. *visum est, ut te salvum velimus.*

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: 78 extra vero bellum solenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas k insidias tales degeneres negat * Tacitus. Curtius † ** Annal.* XI. 19. Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & *† Lib.* VII. *C.* 5. in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis passim legas 79 & permissa & impermissa. Qui permiserunt, spectarunt injuriam solam 80 in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui 81 non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & 82 quod

GROTII.

k *Insidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant *Ammianus*, (Lib. XXVI. Cap. 9. in fin.) *si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret. si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facta oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum *Procopium*, fine Vandalicorum secundi. Adjice de Sechodolii cæde *Cromerum* libro XXVIII.

GRONOVII.

77 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

78 *Extra vero bellum*] Quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis; quo jure excusavit rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses, quod XXX. tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt. *Just.* 5, 10.

79 *Et permissa*] Apud alios concessa, apud alios vetita.

80 *In alienum corpus*] Ut apud *Statium* Lycurgus 5. Theb. 686. *Si vilem, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus esse ratus dominoque ducique.*

81 *Non solam injuriam*] Non quæ paterentur personæ, sed quid fieret & qua ex causa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

(nn) In prima Editione heic legebatur: *Apud Curtium.* Et revera CURTIUS ita de *Besso* loquentem *Alexandrum* inducit: *Quem quidem cruci adfixum videre festino, omnibus Regibus Gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas solventem.* Lib. VI. Cap. 3. *num.* 14. Sed quum aliquid huc faciens, quamquam non ita disertum, Auctor noster postea reperisset apud JUSTINUM, Lib. XII. Cap. 5. *num.* 11. addidit in ora libri XII. & in ipso contextu posuit *Apud eumdem*, scilicet *Justinum*, quem tamen tantum in margine supra indicat. *J. B.*

l *Gef-*

82 quod is neque ad securitatem pertineat, 83 neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat: atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracusa caperet *a* legitur [1] gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium *b* & sua & populi Romani interesse ait, *nequid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur.* uspiam, id est, apud moratiores populos. Diodorus Siculus *c* de Agathoclis militibus: ὅτι τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέσχοντο, *ne a mulieribus quidem* m *vim nefariam abstinebant.* Ælianus cum narrasset a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam *d*, sic exclamat: ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἕλληνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλά, κατά γε τὴν ἐμὴν μνείαν. *crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata.*

a *August. de Civ. Dei lib.* I. c. 6.
b *Lib.* XXVI. c. 49.
c Biblioth. XIX. 8.
d *Libro* VI. *var. hist.* c. 1.

2. Atque id n inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege * impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest o ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Becchai magister Hebræus: *voluit Deus ut castra Israëlitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus, † cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: e οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abusus ea est, sed*

* *Deut.* XXI, 10.
† *De Exped. Alex.* IV. 19.
e *De fortun. Alex.* Orat. II. pag. 332. E.

GROTII.

1 *Gessisse curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. [Immo DIONE CASSIO, Lib. XXXV. pag. 2. A.] Vide edictum Mauri Cabaonis apud *Procopium* Vandalicorum I.

m *Vim nefariam*] *Appianus* Mithridatico de Chiis captis; τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα· *mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stuprati.* (Pag. 201.)

n *Inter Christianos*] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. *Procopius* hæc tradit Gotthicorum III.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat *Philo* libro περὶ φιλανθρωπίας, (pag. 706, & seqq.) *Josephus* altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων πρόνοιαν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν· *lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.* (Pag. 1075. D.)

GRONOVII.

82 *Quod is neque securitatem*] Quod neque hostium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur salvis. *Justin.* 39, 3.

83 *Neque ad pœnam*] Quia non est hoc ita comparatum, ut pro pœna possit haberi. Vera enim & justa pœna est, quam qui sumit, sumendo non peccat, neque ipse quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per se damnatam & improbam.

p In

sed uxorem duxit, ut dignum philosopho. Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto p in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus *a*. *a Parall. pag. 308, 309.*

p *In Corsicam deportatum*] At Persarum rex Chosroës eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. *Procopius* Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas: addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. 1 NOn 2 esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit * Cicero. Quare mirum non est, si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum † quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium *a* legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas: 2 sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit *b* Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.* * *Offic. III. c. 6.* † *Cap. 11.* *a Lib. XXXI. c. 30.* *b Ann. XIII. c. 41.*

II. 1. Neque jus gentium merum, 3 seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus,* b 4 *om-*

GROTII.

2 NOn *esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare*] *Suetonius* Nerone XL. *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum, Cyprianus* de mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

GRONOVII.

1 *Non esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere. l. 21. D. *de reg. jur.*

2 *Sata exuri*] Frumenta in agris matura incendi.

3 *Seposita officiorum*] Si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

 b *Om-*

a L. cum loca 36. D. de religiosis. b Cap. 55. b 4 *omnia desinunt sacra esse*, ait *a* Pomponius jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina *b* quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera 5 non eripiuntur humanis usibus, c sed publica sunt: sacra autem nominantur a fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut regi se dedit, tum etiam ea dedi
* L. 1. c. III. §. 8. quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus * alibi 6 ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti, (*Act.* 1. *Scen.* 1. vers. 71.)

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde (vers. 102.)

Deduntque se, divina, humanaque omnia.

† L. 1. §. 2. D. De Just. & Jur. c Cap. 46. 2. Et ideo Ulpianus † publicum jus etiam 7 in sacris ait consistere. Pausanias *c* Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum, Troja capta, concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat. Thu-
d Cap. 98. cydides lib. IV. *d* τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς

GROTII.

b *Omnia desinunt sacra esse*] *Tertullianus* apologetico (Cap. 25.) *Porro bella & victoriæ captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eædem strages mœnium & templorum. pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de Diis, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc simulacra captivorum deorum.* Mox: *& bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.* (Cap. 40.)

c *Sed publica sunt*] *Marsilius Patavinus* in defensore pacis cap. V. p. 2. *Nicol. Boërius* decis. LXIX. num. 1. *Bossius* in crim. de foro competente num. 101. *Cothmannus* cons. 100, num. 30.

GRONOVII.

4 *Omnia desinunt*] *Seneca* Troad. 53. *& quondam sacrum regni jacentis.*

5 *Non eripiuntur humanis*] Secernuntur quidem a commercio & possessione, promiscuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in usu hominum & habentur curanturque inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse deserta. Unde *Virgil.* 2. Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat.* Et *Curtius* refert in obsidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, simul ingentem motum excedentium, e *Josepho Tacitus* tradit 5, histor. 13. Hinc apud *Statium* Bacchus Thebis suis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 178. *quo sacra tamen ritusque peremptæ Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine solenni ex obsessis ab se urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat *Servius* ad d. l. Exemplum apud *Liv.* 5, 21, Adde *Diodor. Sic.* 13, 59. *Plutarch.* in Antonio p. 951.

6 *Ex Livio*] Lib. 7, 31. & 26, 23.

7 *In sacris ait*] Quod in rebus divinis fas est & rite fit, id partem esse publici juris; quamvis interdum distinguantur. Ausonius: *jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ.* (Edyll. XI.)

d Eo-

ς ἑκάςης, ἤν τε πλέον@, ἤν τε βραχυτέρας, τέτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γνεσθαι· *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in ter- aliqua magna aut parva*, d *eorum sint & templa.* A quo non screpat illud apud a Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppi- , templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani*
a *Ann.* III. 71.

3. Quare & populus ipse, mutata voluntate, potest ex sacro fanum facere: quod non obscure indicant jurisconsulti Paulus & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab qui sacraverant e in belli usus conversas, ut a Pericle sub) pollicitatione restituendi tantundem, a (bb) Magone in Hispa- , a Romanis bello (cc) Mithridatico, a Sulla, (dd) Pompejo, esare, (ee) atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum c berius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον ἐδὲν ἕτως ἐςὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν αθήματα. χρῆσθαι δὲ τέτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βέλεται τὸν μον ἐδεὶς κεκώλυκε· *nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ orum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere no prohibet.* f In controversiis Senecæ patris legimus: *pro repu- ca plerumque templa nudantur, & in usum stipendii* g *dona confla- mus.*

b *L. Inter stipulantem*, 83. §. *sacram*, 5. & *l. continuus*, 137. §. *cum quis*, 6. *D. de verb. oblig.*
c *Pag.* 832. A.

GROTII.

d *Eorum sint & templa*] Ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite XII. §. 7.

e *In belli usus conversas*] Ut a Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet *Plutarchus* (pag. 247.) Chii mulctam sibi a Mithridate inflictam etiam e sacris vasis consi- nt. *Appianus* Mithridatico, (pag. .) Plinius lib. XVII. cap. ultimo Porcio Catone agens: *idem arbo- religiosas lucosque succidi permisit, ificio prius facto: cujus rei rationem que eodem volumine tradidit.* Sulla lo Mithridatico donaria ab Olym- , Epidauro, Delphis abstulit, *Plu- cho* narrante, (pag. 459.) & Ap- no, (pag. 206.) idem pretium re- uit. *Diodorus Siculus* in excerptis refcianis, (*pag.* 406.) Augustus ex mplis thesauros accepit mutuos, *Ap- us* docente civilium V. (*pag.* 678.) a sacra ab Agapeto oppignorata dit *Cassiodorus* XII, 20. Heraclius gravi necessitate vasa ecclesiæ in mmos vertit, sed postea pretium didit, ut narrat *Theophanes*, Vide & *Annam Comnenam* libro V, & libro VI. *Cromerum* libro XXIII. orationem Laurentiani apud *Bembum* libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

f *In controversiis Senecæ*] In excerptis IV, 4.

GRONOVII.

g *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta sunt templis.*

(aa) Vide hac de re THUCYDIDEM, *Lib.* II. Cap. 13. & DIODORUM SICULUM, Lib. XII. Cap. 40. *J. B.*

(bb) Refert hoc LIVIUS, Lib. XXXVIII. Cap. 36. *J. B.*

(cc) Habet ex APPIANO *Alexandr.* De Bell. Mithrid. pag. 185. Ed. H. Steph. *J. B.*

(dd) De *Pompejo* nihil apud Scriptores veteres reperio. Quod spectat *Sullam*, vide Notam Auctoris nostri. *J. B.*

(ee) Vide SUETON. *Cæsar.* Cap. 54. & ipsum CÆSAREM, *Comm.* de Bell. Civ. Lib. I. Cap. 6. *J. B.*

mus. Trebatius * jurisconsultus temporum Cæsaris : g *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*. Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Marsos, narrante † Tacito : *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur*. Pertinet huc illud Virgilii (*Æneid*. XII. 778.)

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria h capi a victoribus solere notavit *a* Pausanias: & Cicero belli legem id vocat, *b* de P. Servilio loquens : *signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure sustulit*. Sic Livius *c* templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parte* ait *belli jure*. C. Flaminius *d* pro M. Fulvio: *signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant*, i Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum *e* appellat. Et 9 Cæsar in oratione apud Sallustium *f* referens quæ victis solent accidere, ponit & k fana spoliari.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt : & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant : sicut Judæis non permissum tantum, sed & * præceptum est gentium simulacra abolere. nam quod 10 sibi accipere vetantur, id eam causam habet, quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto ; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo l Josephus exponit, 11 Romanis haud dubie blandiens ; sicut & in expo-

* Apud Macr. Sat. III. c. 3.
† Ann. I. c. 51.
a Lib. VIII. c. 46.
b In Verr. I. 21.
c Lib. XXV. c. 40.
d Apud eumdem Livium, L. XXXVIII. c. 43.
e Lib. XXXIX. c. 4.
f Bell. Catill. c. 50. Ed. Wass.
* Deut. VII, 5.

GROTII.

g *Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*] *Servius* ad Æneidos II. (vers. 713.) de Cereris templo : *Æneas scit ante esse profanatum*. Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad eclogam vero septimam : *dona oblata numinibus tandiu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata*. (Ad vers. 31.)

h *Capi a victoribus solere*] *Virgilius* Æneidos V. (vers. 360.

Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium : reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. (*Pag*. 187. C.) Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi : manent & simulacra captiva ; & utique sentiunt, quos non amant*. (Cap. 17.)

i *Fulvius*] Vide *Polybium* excerpta legationum 28.

k *Fana spoliari*] Vide *Cromerum* libro XVII. de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis a Chosroë. vide *Procopium* Persicorum II.

l *Josephus*] Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

GRONOVII.

9 *Cæsar*] Cap. 51. bell. Catil.

10 *Sibi accipere*] Servare, non venerationis causa, sed quasi aliquod monumentum.

11 *Romanis*] Ut crederent Romani non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quam revera erant.

m *Per-*

positione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi [12] illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non fineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos dæmonas: ita ut recte dixerit *a* Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est, si templa profani cultus *b* a Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. *c* Nam m Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam [13] ignem. Lege Hebræa, ut idem *d* Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.*

a *Hist.* v. c. 4.
b 1 *Macc.* v. 44. 68. & x. 84.
c *Asc. Ped. in Verr.* I. 8.
d *Hist.* v. 8.

5. At Pompejus, eodem auctore, *e templum jure victoriæ ingressus est:* aut, ut Augustinus *f* rem eandem narrat, *non devotione supplicis, sed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero *g* diserte ait, [14] pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant *h* Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Casium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Josephus memorat, *i* additque factum τῷ τῦ πολέμυ νόμῳ.

e *Ibid.* c. 9.
f *De Civ. Dei lib.* XVIII, c. 45.
g *Pro Flacco*, c. 28
h *Dan.* v. 23.
i *Bell. Jud. lib.* VII. c. 24. & 34.

III. Quod de sacris diximus, idem & de [15] religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, [16] sive populi alicujus, [17] sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab

GROTII.

m *Persæ non credebant in simulacris ulla esse numina*] *Diogenes Laërtius* initio, τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τὺς μάγυς· *damnari simulacra a magis.* [Lib. I. §.6. Vide ibi Not. AEGIDII MENAGII; & Clariss. CLERICI *Indicem Philologic.* in *Historiam Philosophiæ Orientalis* à STANLEJO, voce *Statuæ.* De Religione etiam Veterum Persarum THOMAS HYDE, Anglus, librum eruditissimum edidit, ubi eos ab omni idololatriâ absolvere conatur. *J. B.*]

GRONOVII.

12 *Illis obloqui*] Maledicere.

13 *Ignem*] *Bulenger.* eclog. ad Arnob. cap. 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidiæ ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi aut insultandi.

15 *Religiosis*] In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*] Ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.

17 *Sive familiæ*] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.

 18 *Alie-*

ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus jurisconsultus: * *sepulcra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus.* quod ita tamen intelligendum, ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

* *L. 4. D. de sepulc. viol.*

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & 18 alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum 19 ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad 20 meretricium & improba fenora.

GRONOVII.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

20 *Meretricium*] *Sueton.* Calig. 40. *qui meretricium fecissent.*

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*
II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adduntur.*
III. *Quando res mobilis capta censeatur ex gentium jure:*
IV. *Quando agri.*
V. *Res quæ non sunt hostium non acquiri bello.*
VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*
VII. *Jure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*
VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*
IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*
X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*
XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*
XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*
XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus est bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:*
XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium:*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt & quomodo.*

XXI. Pe-

XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*
XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*
XXV. *Usus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem 1 bello justo ea nobis acquiruntur a 2 quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt b intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, c decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginienses, & Romani diis suis, ut 3 Apollini, 4 Herculi, 5 Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco d illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui, quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro sua

GROTII.

a *QUæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus*] Libro II, cap. VII. §. 2.

b *Intra æquum pœnæ modum*] Libro II, c. 20.

c *Decimam Deo dedit*] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide *Josephum* in hac historia, (*Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 11.) & quæ infra cap. XVI. 3.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

GRONOVII.

1 *Bello justo*] In quo justam causam habemus.

2 *Quæ aut paria*] Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. 2, 20. 32.

3 *Apollini*] Exemplum est apud *Livium* 5, 21. & 23.

4 *Herculi*] *Justin.* 18, 7.

5 *Jovi Feretrio decimam*] Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant. *Florus* 1, 1. & 12. item 2, 4.

 6 Na-

sua pietate, semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi 6 naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua, de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens *, sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium, quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manassitarum † dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius *a* Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur.

* Deut. XX, 14.
† I Paral. V. 20, 21. 22.
a II Paral. XIV, 11, 12, 13.

3. Josue autem *b* eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manassis partem 7 secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prædæ hostium cum fratribus vestris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia, 8 pretium *c* dixit muneri: *ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, *d* militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo *e* inter 9 diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in suos famem, copiam hostibus.*

b Jos. XXII, 8.
c I. Sam. XXX. 26.
d III De Benef. 33.
e De diris, p. 930. A.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bellum gerit, sed & 10 quivis in bello solenni & 11 sine fine modoque dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut a gentibus omnibus & ipse & 12 qui ab eo titulum habent, in possessione rerum talium tuendi sint. quod 13 dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus * apud Xenophontem: νόμος ἐν

* Xenoph. VII. de Inst. Cyri, c. 5. §. 26.

GRONOVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis ominibus prosequens*] *Sueton.* Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur *Terentius.* (Eunuch. II 1, 8.)

9 *Diras*] Execrationes detestationesque illorum qui legem violarent.

10 *Quivis in bello solenni*] Sive inferat bellum sive arceat, sive jure sive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum sit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere. *Bachov.* ad §. 2. instit. *de action.*

* Apud

ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα· *lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato † dixit: πάντα τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri:* qui & alibi *a* inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit 14 πολεμικὴν, quam & 15 λῃστικὴν, 16 ἀγωνιστικὴν & 17 χειρωτικὴν vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem *b* Euthydemum Socrates 18 interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat.

2. Sed Aristotele *c* quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασι, *lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων· *optandum* 19 *ut hostibus bona adsint sine virtute: sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* e Apud Plutarchum in vita *d* Alexandri 20 τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται· quæ verba sunt ex Xenophonte secundo *e* de Cyri institutione. Philippus in epistola *f* ad Athenienses: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· *omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines: *g* εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος· *si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

3. Marcellus apud Livium * quæ ademit Syracusanis f ademisse se ait belli jure. Romani legati † Philippo de Thraciæ & aliis ci-

† *De Legibus*, Lib. I. pag. 626. B. Tom. II.
a *Sophist.* pag. 219, 222. Tom. I.
b *Comm. Socrat.* Lib. IV. Cap. II. §. 15.
c I. *Polit.* c. 6.
d *Pag.* 676. A.
e *Cap.* 3. §. 2.
f *Apud Demosthen.* pag. 64. B.
g *De male obita legatione*, pag. 251. B.
* *Lib.* XXVI. c. 31.
† *Idem*, XXXIX. 29.

GROTII.

e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων· *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.* (Pag. 684. A.)

f *Ademisse se ait belli jure*] *Diodorus Siculus* excerptis Peiresianis *pag.* 406. τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ, μὴ προΐεσθαι· *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud *Agathiam* lib. 1. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, τὰ κείνου πάντα κατέσχε τῷ πολέμου νόμῳ· *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

GRONOVII.

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Λῃστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

17 Χειρωτικὴν] Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hostibus bona*] Ut hostes sint opulenti & ignavi.

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & *a* Masinissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure gentium ajebat. Sic & apud Justinum *b* Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat*, Cicero Mitylenas ait *c* populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, *d* aut occupatione 21 vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus *e* ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

a *Liv. Lib.* XL. c. 17.
b *Libro* XXXVIII. 5.
c II. *contra Rullum* c. 16.
d *Off.* 1. 7.
e *Stromat.* Lib. I.

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt*, ait *f* Cajus jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus *g* in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles *h* dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum*. Nimirum quia 22 non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente *i* Paulo jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi possessionem apprehenderunt.

f *L.* 5. §. *ult. D. de acq. rerum dom. Inst. tit. de rer. divis.* §. 17.
g *Lib.* II. *Tit.* I. §. 17.
h *Arist.* 1, *de Rep.* c. 8.
i *L.* 1. §. 1. *D. de acq. poss.*

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud *k* Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse 23 causa ut a se jure belli recte occupentur.

k *Hist. Gr.* L. III. c. 1. §. 23.

III. Cæterum in hac belli quæstione, placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet 24 ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, aut ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione * Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, 25 præsidia hostium perducta fuerint. † Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi *l* explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines no-

* *L.* 44. *D. de acq. rer. dom.*
† *L.* 19. §. 3. *D. de capt. l. ult. ibid.*
l *L.* 5. §. 1. *d. tit.*

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non causa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio, & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

23 *Causa, ut a*] Videtur omissum *sese*, vel *Lacedæmoniis*. [Edidimus *a se*: quomodo vix dubium est, quin Auctor scripserit, aut scribere voluerit. *J. B.*]

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumturum.

25 *Præsidia hostium*] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

g Per

noſtros exceſſit & Pomponius captum bello explicat eum, quem hoſtes ex noſtris ceperunt, & intra præſidia ſua perduxerunt: antequam enim in præſidia perducatur hoſtium, manere civem.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu eſt quod alibi dicuntur capta ſtatim *a* capientium fieri 26 cum conditione aliqua, continuandæ ſcilicet eo uſque poſſeſſionis, debere intelligi. Cui conſequens eſſe videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ cenſeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota claſſis ſe tenet, perducta ſunt. nam tunc deſperari incipit recuperatio. ſed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum *c* videmus, ut talia capta cenſeantur ubi g per horas viginti quatuor in poteſtate hoſtium fuerint.

IV. 1. At agri non ſtatim capti intelliguntur *d* ſimul atque inſeſſi ſunt. nam quamquam verum eſt eam agri partem quam cum magna vi ingreſſus eſt exercitus 27 ab eo interim poſſideri, ut a Celſo *e* notatum eſt; tamen ad eum quem tractamus effectum non ſufficit qualiſcunque poſſeſſio, 28 ſed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal caſtris inſidebat, *f* adeo non amiſſum judicabant, ut eo ipſo tempore nihilo minoris venierit quam ante veniſſet. Is ergo demum ager captus cenſebitur, qui manſuris munitionibus ita includitur, ut niſi iis expugnatis parti alteri palam aditus non ſit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hoſtibus a Siculo Flacco *g* allata, quam illa *h* Varronis a terendo, aut Frontini (ff) a terra, aut 29 Pomponii juriſ-

a *Inſt. de rer. div.* §. 17. *L.* 5. §. 7. *D. de acq. rer. dom.*
c *Conſulatu maris c.* 283. & 287. *Conſt. Gallica lib.* XX, *tit.* 13. *art.* 124.
d *Corn. de Lapide in Gen. c.* XIV. *Molina diſput.* 118.
e *L.* 18. *D. de acq. vel amitt. poſſ.*
f *Livius*, XXVI. 11.
g *Pag.* 3. *Ed. Goes.*
h *De Ling. Lat.* Lib. IV. p. 9. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

g *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id obſervari diſcas e *Thuano* libro CXIII. in anno CIƆ IƆ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata conſtitutum apud ipſos non ſine ratione fuerat, ut *lege Langobardorum* lib. 1, tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Caſtellæ regno ſervari ait *Albericus Gentilis* Hiſpanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

26 *Conditione continuanda*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præſidia.

27 *Ab eo interim*] Dum illam caſtris, vel caſtellis, & ſtationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. *de V. S.*

(ff) FRONTINUS, non à *terra*, ſed à *terrendo*, quemadmodum SICULUS FLACCUS vocem *Territorii* deducit. Verum CUJACIUS etymologiam illam à *terrâ* petitam propoſuit in Nota ad *L.* 53. *C. De Decurionibus* &c. quam obſervationem quum Auctor vidiſſet à DIONYSIO GOTHOFREDO, ad *L.* 239. *D. De Verb. Signif.* ita relatam: *A terrendis hoſtibus* [etymon deducit] *Frontinus in libro* de agrorum qualitat. *à terra*, *Cujac. ad l.* 53. *C. de Decurion.* exiſtimavit, dum feſtinanter legeret, voces *à terra* referri ad *Frontinum*, de quo ante, non ad *Cujacium*, qui ſequitur. *J. B.*

h *Hoſti-*

risconsulti a [30] terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro * de vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipse appellat.

* Cap. 4. §. 43, 44.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi, nec hostilis animi, eæ bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis † dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam [31] ut produci debeat.

† Orat. de male obit. leg. pag. 251. B.

VI. Quare quod dici solet [h] hostiles censeri res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed [32] ut præsumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet cIɔ CCC XXXIII. flagrante cum Ansiaticis bello, frequenti senatu judicatum, & ex judicato in legem transiisse comperi.

Consul. maris. c. 273.

VII. 1. Illud vero extra controversiam est, si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit [33] dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se Jephthes contra

Jud. XI, 23. 24. 27.

GROTII.

h *Hostiles censeri res in hostium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles, nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. l. cotem. 11. D. *de publicanis*. §. 2. *Rodericus Zuarius* libro *de usu maris* consilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt *Francisci* I. datæ anno cIɔ Iɔ XLIII. cap. 42. *Henrici* III. anno cIɔ Iɔ LXXXIV. mense Martio, capite 69. *lex Portugallica* libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. *Meursius* Danicorum libro 11. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves, & extracti si qui hostium laterent, *Gregoras* libro IX. vide & *Crantzium* Saxonicorum 11. & *Albericum Gentilem* advocationis Hispanicæ l. 30.

GRONOVII.

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc solum est verum ἔτυμον. Addit enim, id est, *submovendi*. Nimirum moribus Rom. eo usque patebat territorium, quo usque fas erat magistratibus incedere submoto. Est autem *incedere submoto*, ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam summoveant. *Liv.* 25, 4. 28, 27. Hoc autem non licere sibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex *Cæsare* lib. 3, de civil. cap. 106. *Tacit.* 2, annal. 53. *Suet.* Cal. 3.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præsumtionem*] Ut intelligamus esse credibile, atque ut plurimum ita sese habere, immo & credi ac pro vero accipi, nisi contrarium probetur.

33 *Dominio externo*] Quantum apparet atque oculis judicari potest ex præsenti possessione.

i *Sit*

tra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. i Sic & David * quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit. * 1 Sam. xxx. 18. 20.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem † in senatu Romano k cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα, καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo* 34 *in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent*: & in responso Romanorum Auruncis *a* dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic *b* Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ

† Lib. VI. c. 36.
a Lib. VI. c. 32.
b Lib. VIII. c. 10.

GROTII.

i *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II Reg. XVI, 6. [Sed lectio illa vitiosa est. Vide ibi Clariss. CLERICI Notam. *J. B.*]

k *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὐήϊοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῖεν, ἄλλων ἐχόντων· *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.* [Pag. 33. B. Verum hoc exemplum, ut & illud *Volscorum*, non huc convenit; ut expendenti patebit, & nos in Notis Gallicis, Deo dante, ostendemus. *J. B.*]

GRONOVII.

34 *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

l Cui

a *C. Potest*, 68. & c. *qui facit*, 72. *De Reg. Jur.*

tione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure; locum habet quod dicitur *a* per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus 43 vere (ii) publicos belli, & inter actus 44 privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud * Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam 45 Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod 46 Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium † quinto.

* *Lib.* XXX. c. 14

† *Cap.* 67.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit *a* Pomponius, 47 *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*, id est, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit*: prædæ nomine 48 stricte accepto. Salomo prætorii præfectus n apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. Γῆν μέν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν· *captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret*: (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

a *L.* 20. *D. De Capt. & postlim.*

2. Sic o apud Hebræos & (kk) Lacedæmonios ager manu captus

GROTII.

n *Apud Procopium*] Vandalicorum II. vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. *Lampridius* notat, (*Cap.* 58.) In fœdere Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant. apud *Simlerum* multis locis.

o *Apud Hebræos*] Apud eosdem de agro qui bello captus esset rex tantum ferebat quantum singulæ tribus. notatum id *Digestis Thalmudicis* titulo *de rege*.

GRONOVII.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi sui.

46 *Seleuci bellum*] Adversus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur,

48 *Stricte accepto*] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

(ii) At in omni Bello Publico, totum jus Privatorum, quantum quantum est, oritur ex Populi, aut Principis, consensu expresso vel tacito: adeoque distinctio ista non satis firmo fundamento nititur, ut jam observarunt Interpretes. *J. B.*

(kk) Fallor, an Auctor noster heic *Lacedæmonios* dixit, pro *Atheniensibus*. Nihil tale de *Lacedæmoniis* reperio, nec apud eos qui ex professo res & mores illorum exposuerunt, nec in *Tractatu Historico & Theologico de natura & usu Sortium*, Anglicè scripto à THOMA GATAKERO, Viro diffusæ admodum lectionis, qui *Cap.* IV. illius Libri studiosè omnia collegit ex Antiquitate, quæ pertinebant ad divisionem agrorum sortito factam. At vero de *Atheniensibus* ita *Scholiastes* ARISTOPHANIS: Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πόλιν πολεμίαν, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐκβάλλοντες, κλήρῳ τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. In Nubes, *vers.* 103. Vide ibi Illustrissimi SPANHEMII Adnotat. *J. B.*

p *Nulli*

ptus sortito divisus est. Sic *a* Romani captos agros 49 aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut 50 distraxerunt, aut 51 assignarunt colonis, aut fecerunt 52 vectigales: quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo *b* belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt.* & secundo *c* libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ᾽ ἐμερίζοντο· *etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero, oratione pro domo sua * ad Pontifices, 53 consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

a *L. 11. D. de evictionib. L. 5. §. 1. de rei vind.*

b *Pag. 353. Ed. H. Steph.*

c *Pag. 516.*

* *Cap. 49.*

XII. 1. At res mobiles & 54 se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum (ll) capientium. Et huc referendum est † Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & 55 in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem *d* Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes 56 suo fato* (ita legendum, (mm) non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc asscribit jurisconsultus, quia p nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo 57 merito.

† *L. 51. §. 1. D. de acq. rer. dom.*

d *L. in bello, 12. princ. D. de capt. & postl.*

2. In-

GROTII.

p *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit *Servius* ad Æneidos I. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.* (Ad vers. 32.)

GRONOVII.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad statum tempus per magistratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Distraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Assignarunt colonis*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa pensione permittendo.

53 *Consecratos*] *Sueton.* Jul. 20. *Campum Stellatem majoribus consecratum.*

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem suam. *Liv.* 9, 18. *Des. Heraldus* legit *suos factos.* 1, emend. & obs. 36. p. 115. *Cl. Salmasius suis factos* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris p. 2439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. *Plaut.* Mil. 2, 2. 56. *Gell.* 3, 3.

(ll) Modo scilicet summus Imperans consentiat, aut expressè, aut tacitè. *J. B.*

(mm) Vide hac de re Amplissimum BYNCKERSHOEK, *Obs. Jur. Civ.* Lib. IV. Cap. 14. *J. B.*

58 *In*

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non [58] in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim [59] non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie correriam vocant, & a butino distinguunt.

Salic. in l. 2. C. de postl. rer. Tho. Gram. Decis. Neap. 71, n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est, ut id juris gentium sit [60] ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & [61] dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de [62] feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At de his quæ quis [63] actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ [64] personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eos populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit [*Iliad.* Lib. 1. vers. 125.]

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.

Apud eundem poëtam Achilles de urbibus agens quas ipse expugnaverat. [*Lib.* IX. vers. 330, *& seqq.*]

Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρείδῃ· ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θόησι
Δεξάμενος διὰ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
Nostrâ rapta manu: regi sed victor Atrides

Cun-

GRONOVII.

58 *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

61 *Dominium singulorum antevertere*] In publicum vindicando res prohibere.

62 *Feris & avibus*] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. *Liv.* 2, 9.

63 *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Personam sustinent*] Non pro se se agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ut privati cum militibus tanquam diversi componantur interdum. V. ad *Sen.* de vita beat. cap. 2.

q *Apud*

Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.

pectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo mpore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse d cum senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens * *Iliad.* IX. peratorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem 279, & ens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achil- *seqq.* s, [*Lib.* I. vers. 163, 164.]

† *Æn.* II. 761, & *seqq.*
a *Plut. Aristide*, pag. 321. D.
b *Herod.* l. IX. c. 79.
c *Plut. Lysandro*, p. 442. A.
d *Xenoph. de Laced. rep.* c. 13. n. 11.
e *Homer. Iliad.* K. vers. 321.
a *Eurip. Rhes.* vers. 182, & *seqq.*
f *Plinius lib.* XXXIII. c. 3.
g *Plut. Alex.* pag. 685, 686. *Curt.* IV. 1. & VIII. 4. *Diodor. libro* XVII. c. 66. 71. *Strabo l.* XV. pag. 729, 730.

Οὐ μὲν σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' Ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
Nam 65 neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

alibi * Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem nam æris & auri, & viginti mulieres, quæ 66 præcipiat de æda. Troja jam capta, Virgilio narrante, †

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat *a* stides. Post prælium ad Platæas severe edictum, *b* ne quis præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro popu- im meritis distributa. Athenis postea devictis, in publicum ta a *c* Lysandro præda. Et publici officii nomen q apud rtanos, *d* λαφυροπῶλαι, *prædæ venditores*.

. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos 67 Vir- s, *prædæ ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis i solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos *e* illis, ut intelligas jus acquirendi dominii 68 in captura sola fuisse. Ad Cyrum *f* Asiæ victorem, nec minus ad *g* A- ndrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos

GROTII.

Apud Spartanos] Agesilao in Asia te, castris Pharnabazi captis hridates subtraxerat prædam; in tione ab Erispida Lacedæmonio tura aufugit. [Hoc refert *Plutar*- *Vit.* Agesil. pag. 601. E.]

GRONOVII.

Neque me tecum] Nam .... acceptus majorem, utpote imperator summus.

66 *Præcipiat*] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure.

67 *Virgilius*] Aen. IX, 268.

68 *In captura sola*] Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

mos occurrit. Sic quæ *a* Agrigenti capta, quæque in *b* pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex *c* Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant r sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset.

a *Diod. libro* XIII c. 90.
b *Livius lib.* XXIII. c. 12.
c *Greg. Tur. l.* II, c. 27.

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis *d* morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι᾽ ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα· *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem Imperator exercitus. verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, (nn) nonnihil ad invidiam composita.

d *Antiq. Rom.* VII. 63.

XV. Nam s populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, t ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut 69 actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud † Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse Imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius 70 ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut * Camillus: & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

† *Libro* XXXVII. c. 32.
* *Liv. lib.* V. c. 22.

XVI. 1. Qui

GROTII.

r *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud *Turonensem* lib. II, cap. 27. *Aymoinum* lib. I, cap. 12. & in epitome edita a *Frehero* cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. *Servius* ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit illos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur. Ut: & prædæ ducere sortem,* (In vers. 323.) De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos, *Johannem Magnum* vide libro XI, c. II.

s *Populum dominum esse prædæ verum erat*] Vide & hac de re *Simlerum* in Helveticis.

t *Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse*] *Polybius* in excerptis Peirescianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι· *cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.* [Pag. 1454. *Edit. Amst.*]

GRONOVII.

69 *Actus sui rationem*] Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

70 *Ab omni suspicione*] Vel avaritiæ vel inæqualis favoris.

(nn) Vide HERM. RHABOD. SCHELII Dissertationem *De Præda*, subjectam HYGINO & POLYBIO, *De Castris Romanorum*, pag. 253, & *seqq.* qui tamen Auctorem nostrum nusquam laudat, quamquam de totâ hac re accuratiùs, ante illum, dudum heic agentem. *J. B.*

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, [u] prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæstore populi Romani percipi; sive res aliæ, eas per quæstorem [71] sub hasta venumdari: unde redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. *Lib.* XIII. c. 23. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen, [72] si res triumphi esset, ostentata publice. Livius libro IV. de C. Valerio consule: † *præda ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta consul in ærarium redigere quæstores jussit.* † *Cap.* 53. Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji * verba: *pecunia Tigranis,* [x] *sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* * *Lib.* II. c. 37. Ita & M. Tullius *a* qui sic de se ipso in literis ad Sallustium: *de præda mea præter* [73] *quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus est quisquam.* a *Lib.* II. *epist.* 17. Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus *b* respiciens sic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam. b *Bacchid.* IV. 9. 151.

Et de hominibus captivis *c* similiter:

Quos emi de præda [74] *de quæstoribus.* c Captiv. I. 2. 2.

2. Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic a Tarquinio rege *d* jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. d *Liv. lib.* I. c. 37. Sic Romilius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. *Liv. l.* III. Sed cum passim id occurrat, quan-

GROTII.

u *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum quo sacrificaret.* Scriptor vitæ Virorum illustrium [*Aurelius Victor*, Cap. 60.] de Mummio agens: *Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: ὐδενὸς δ' ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένων ὐ δ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος· *nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congestam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum deferendam dedisset.* (Pag. 270. D.)

x *Sicut Pompejo moris erat*] Ut plurimum. vide quod sequente paragrapho ex *Lucano* adducetur.

GRONOVII.

71 *Sub hasta venumdari*] Publica auctione in parte castrorum, quæ Quintana vocabatur. *Suet.* Ner. 26. *Lips.* de mil. dial. 3. *vel justi, vel existimationis gratiave civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*] Si res bello gestæ essent tantæ ut triumphum mererentur.

73 *Quæstores, id est, populum*] Nam quæstores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quæstoribus*] Vendentibus eos quæstoribus.

quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus *a* Jovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis *b* Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit.

a *Dion Halic. lib.* II. c. 34. *Liv. lib.* I. c. 10.
b *Liv.* I. 53. & 55.

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis 75 ambitiosum videbatur: uti Sextus *c* Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in *d* senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam.

c *Liv. d. lib.* c. 54.
d *Liv. lib.* V. c. 20.

Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest 76 aut ratione stipendiorum, aut y ratione meritorum. 77 Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius *e* volebat, si illud obtinere non posset, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius *: nempe in dies aut (oo) vigilias partem exercitus 78 alteram, aut minorem ad comportandam prædam 79 mitti 80 solitam: & quod quisque reperisset id jussum 81 in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud Hebræos *e* regi Davidi placuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant.

e *D. loco.*
* *Lib.* X. c. 16.
e I *Sam.* XXX, 24.

2. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia *f* prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, *g* simplex pediti, duplex centurioni, triplex equi-

f *Liv. l.* XLV. c. 34. 40. 43.
g *Ibid.* c. 40.

GROTII.

y *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet *Josephus* lib. III. antiquæ historiæ (cap. 2. pag. 76. A.)

GRONOVII.

75 *Ambitiosum*] Esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione stipendiorum*] Aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

77 *Stipendiorum ratione*] Immo ipsum stipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

78 *Alteram aut*] Aliquando de singulis manipulis secretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, sive manipulos, diviso exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*] Per urbem & domos.

80 *Solitam*] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in castris, partim per urbis patentia & munita loca disposita esset ad omnes casus præveniendos.

81 *In castra*] Vel forum aut spatiosum locum urbis.

(oo) De *Vigiliis* nihil apud POLYBIUM: immo ipse, paullo ante locum indicatum, narrat, *Scipionem*, expugnatâ novâ *Carthagine* in *Hispaniâ*, quum nox adventaret, jussisse milites finem diripiendi facere, & præsidium collocari in Foro ad adservandam prædam. *J. B.*

equiti datum. Interdum simplex pediti, *a* equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, z tribuno *b* & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius *c* quod (pp) fortiter fecisset a ex præda Coriolana donatus est 82 a Posthumio.

a Liv. l. XLV. c. 34.
b Suet. Cæs. c. 38. & App. II. civil.
c Liv. d. lib.

3. Utrovis modo fieret divisio b licebat Imperatori ἐξαίρετον, hoc est, præcipuum sibi accipere quantum vellet, id est, quantum æquum arbitraretur: c quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait, (*vers.* 33.)

> Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
> στρατοῦ.
>
> *Quæ principibus eximiæ datæ*
> *Erant Achivis:*

Et de Andromacha, (*ibid.* vers. 274.]

> Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον.
> *Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.*

Ascanius de equo apud Virgilium (*Æn.* IX, 270, 271.)

Ip-

GROTII.

z *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait *Appianus* civilium II. [Pag. 491. *Ed. H. Steph.* Atque hæc est vera distributio: aliam, ex errore memoriæ, in ipso contextu Auctor posuerat. In loco autem SUETONII, ad quem simul ora libri nos remittit, non dicitur quantum daretur Equitibus, nisi ex vitio priscarum Editionum, secundum quas distributio facta fuisset modo planè diverso ab iis omnibus, quos Auctor noster commemorat. *J. B.*]

a *Ex præda Coriolana*] Vide *Plutarchum* Coriolano. (Pag. 218. A. B.)

b *Licebat Imperatori*] Vide *Leunclavium* in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum*] Sic Nestor feminam possidebat:

> —— ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
> Ἔξελον.
> —— *munere Grajûm*
> *Exceptam sorti.*

Est id Iliados Λ. (vers. 625.) At Odysseæ Ξ. Ulysses ait, (vers. 232.)

> Τῶν ἐξαιρεύμην Μενοικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
> Λελόγχανον.
> *Eximiam accepi Menœtea, plurima deinde*
> *Sorte tuli.*

Euripides de Cassandra:

> Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
> *Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.* [Troad. vers. 249.]

De iis quæ Atheniensium duci Demostheni e præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data sunt, vide *Thucydidem*, libro III. [c. 114. In loco *Iliadis*, XIV, 232. Auctor noster, nescio quare, legit Μενοικέα, (quod nomen proprium mulieri non convenit) pro adjectivo, apud Poëtam, frequentissimo, & heic aptissimo. μενοεικέα. Omnino dicere vult *Ulysses*, se pretiosissima quæque, & quæ maximè ipsi placerent, elegisse. *J. B.*]

GRONOVII.

82 *A Posthumio*] Postumo Cominio. *Liv.* 2, 33.

(pp) Non hoc narrat LIVIUS, quem Auctor in orâ libri indicat: sed DIONYSIUS HALICARNASS. *Antiq. Rom.* Lib. VI. Cap. 94. *J. B.*

d Fe-

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
83 *Excipiam sorti.*

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat * Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit 84 rex † Tullius. d Fabricius apud Halicarnassensem *a* in oratione ad Pyrrhum: ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην· *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere.* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *prædæ, b* ait, *decisio, & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud *c* Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo *d* ait eum præda partienda locupletem se (qq) facere potuisse. Et hanc Imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt 85 manubiarum nomine, quos inter est *e* Asconius Pedianus.

* *Lib.* IX. c. 80.
† *Dion Halic. Lib.* IV. c. 1.
a *Excerpt.* pag. 714, 715. *Ed. Oxon.*
b *Orig.* V. 7.
c *Lib.* I. c. 57.
d *Liv. l.* XLV. c. 37.
e *In Verr.* I. 59.

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, *f* τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens*: quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato *g* imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non a se culpari Imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam 86 modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum *h* a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

f *Apud Dion. Halic.* Excerpt. pag. 714.
g *Plut. M. Catone* pag. 342.
h *Pharsal.* IX. 197.

5. In

GROTII.

d *Fabricius*] Cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud *Ammianum* libro XXIV. (Cap. 3.)

GRONOVII.

83 *Excipiam sorti*] Non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo.

84 *Rex Tullius*] Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater. [Maritus *Ocrisiæ* illius vocabatur *Tullius*: idque locum dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

85 *Manubiarum nomine*] Verba *Asconii*: *spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur: sed quod illorum plerumque arbitrii esset, vellentne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubiis*: Suet. Jul. 26. *Gell.* 13, 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*] Exiguam de illa sibi partem ceperunt.

(qq) Non *se* ipsum, sed *Servium Galbam*; qui ægrè ferebat, quòd militibus suis præda data non fuisset, in quâ partiendâ ipse locuples fieri poterat. *J. B.*

e Epi-

5. In divisione interdum & 87 absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit * Fabius Ambustus; interdum ob causam quorundam quamvis præsentium non habita, ut 88 Minutiani exercitus † dictatore Cincinnato.

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad 89 magistros militum translatum ex Codice *a* Justinianeo apparet, ubi 90 a gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati *b* Servilius, *c* Coriolanus, Camillus *d*, quasi amicis & clientibus de publico largientes Ipsi contra se tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου, τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι, προθύμους ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν· *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores* quæ *e* Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam *f* Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquorum *g*. Q. Servilius Dictator: Vejos urbem *h* Camillus: castra Volscorum *i* consul Servilius. Permisit & direptionem *k* L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius *l* fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo *m* Perseo Paulus consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem *n* ex senatusconsulto diripiendas dedit militi e Epiri urbes. f Lucullus *o* victo Tigrane, militem a spoliis legen-

* *Liv. lib.* IV. c. 59. † *Idem l.* III. c. 29. a *L. 36. §. 1. C. de donat.* b *Dion l.* VI. c. 30. c *Idem* VII. c. 63. d *Liv. v. 32.* e *Dion. Halic. lib.* VII. c. 64. f *Dionys. l.* IV. c. 50. g *Liv lib.* IV. c. 47. h *Liv. v. 20.* i *Dion. Hal.* VI. 29. k *Idem,* IX. 55. l *Idem,* X. 21. m *Liv.* XLIV. 45. n *Idem,* XLV. 34. o *Appian. Mithrid.* pag. 230.

GROTII.

e *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. *Appianus* Mithridatico (*pag.* 195.)

f *Lucullus*] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat *Plutarchus*, (pag. 511. E.) ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. *Severus* Ctesiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant. *Ælius Spartianus* narrat. Mahumetes II. Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi. [Quod primum narrat SPARTIANUS, factum equidem est à *Septimio Severo* Imp. at posterius est *Alexandri Severi*. Prius exstat in *Vit. Sever.* Cap. 16. alterum in *Vit. Alex. Sever.* Cap. 55. Adeoque nominum similitudo Auctori nostro caussa fuit erroris. *J. B.*]

GRONOVII.

87 *Absentium*] De eodem exercitu.

88 *Minutiani*] Quem ille obsessum ab hostibus liberaverat & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

89 *Magistros militum*] A Constantino M. institutos.

90 *A gestorum insinuatione*] Excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad Imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Tiberius corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. *Suet.* 32.

legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi hostes
* Cap. 45. indulsit. Cicero de inventione primo * inter modos acquirendi dominii ponit, si quid ex hostibus captum sit, g 91 cujus prædæ sectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, h 92 ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud † Livium: unde non longe abit Cyri illud apud a Xenophontem: 93 ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν. Sed contra b dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si 94 multiplex accepisset alterius arbitrio.

† Lib. V. c. 20. a De Cyri inst. VII. 2. n. 4. b Apud Liv. ubi supr.

3. Interdum quoque concessa direptio, quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante c Livio, *publicari prædam 95 tribunis placebat, sed 96 imperium quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & d Gallogræcorum castra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

c Lib. VI. c. 4. d Livius lib. XXXVIII. c. 23.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit, ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem e redderetur.

e Dion. Hal. lib. V. c. 47.

GROTII.

g *Cujus prædæ sectio non venierit*] *Varro* sex modos numerat, quibus dominus legitimus perficiatur, hereditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, e præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt. [*De Re Rust.* Lib. II. Cap. 10. Quo de loco vide WILHELMI GOESII *Vindic. pro receptâ de Mutui alienatione sententiâ*, p. 66, & seqq. *J.B.*]

h *Ut qui segnior sit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex *Procopio* adferemus ad §. 24.

GRONOVII.

91 *Cujus prædæ sectio*] Quæ præda per quæstores auctioni subjecta non fit. *Cæsar* 2, Gall. 33. *sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit. Justin.* 38, 7. *Flor.* 2, 3.

92 *Ut qui segnior sit prædetur*] Verba *Livii* 5, 20. in libris antiquis sic leguntur: *ut segnior sit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem soleat.* In quibus hæserunt propter duplicem usum particulæ *Ut.* Sensus, uti, prout quisque soleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando sit segnior. Sic lib. 3, 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque causa erit, statuetis.*

93. Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione sat scio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*] Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*] Militum consulari potestate.

96 *Imperium quam consilium*] Id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re consultandi erepto per festinationem militum, qui prædam jam invaserant, nec nisi cum maximo odio & criminatione ducum erant redditurі.

i *Apud.*

tur. 97 Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes.

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa, aut partibus divisis, aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam * ex præda i Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & 98 urbem, & agros venire a pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ † de Faliscis pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum. Sic & 99 L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit.* quæ 1 Livii *a* verba sunt.

2. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretiosæ aut viliores. Q. Fabius *b* Volscis devictis λείαν & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum 2 ipse defert. Idem *c* Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius *d* Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic *e* Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romam misit, cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis *f*, præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruscis devictis *g*, captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis 3 quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cosso dictatore, *h* ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est.

3. Fabricius superatis Lucanis, *i* Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, 4 quadringenta talenta k in ærarium re-

* *Liv. l.* v. c. 23.
† *Ibid.* c. 19.
a *Lib.* XXXVIII. c. 23.
b *Dionys. Ant.* VIII. 82.
c *Idem l.* X. c. 21.
d *Ibidem.*
e *Idem, Lib.* X. c. 25.
f *Liv. lib.* V. c. 22.
g *Idem,* VI. 4.
h *Idem,* VI. 13.
i *Dion. Halicar.* Excerpt. pag. 714.

GROTII.

i *Apollini*] Meminit & *Appianus* in *excerptis Peirescianis*, (pag. 546.)

k *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertiisset. [Aliter rem narrant LIVIUS, *Lib.* XXVII. c. 16. num. 7. & PLUTARCHUS, *Vit. Fab.* pag. 187., *C.* Confudit forte Auctor noster, quod Historicus Latinus paullo infra refert de *Scipione*, ubi *Hasdrubalem* devicisset, Cap. 19. n. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *Ludos quoque*] Scenicos, Circenses, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

98 *Urbem, & agros*] Ut horum etiam decimæ æstimatio iniretur & dedicaretur.

99 *L. Manlius*] Immo *Cnæus.* [Ita ipse Auctor in fine istius paragraphi. *J. B.*]

1 *Livii verba XXXVIII.*] C. 23.

2 *Ipse defert*] In triumpho.

3 *Quod contulerant*] De ornatu suo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

5 De-

retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, *a* cum Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diviseruntque, 5 donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio, *b* capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, 6 donariis. Acilius, * capta Lamia, partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, † cæteram prædam conferre omnes jussit, & 7 aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

a *Liv.* XXV. 14.
b *App. Pun. Bell.* pag. 83.
* *Livius* l. XXXVIII. c. 5.
† *Idem lib.* XXXVIII. c. 23.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod Imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur *a* Valerius Maximus, 8 quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus.

a *Lib.* V, c. 3. *& Livius* l. XXXVIII. 55.

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius *b*, de impunitate peculatus atque licentia conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* 10 *in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi *c* dixerat, *mirari se, audere quemquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam *d* auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem 11 captum de præda hostium.

b *Lib.* XI. c. 18.
c *Prisc. libro* VII. in fin.
d *Verr.* IV. c. 41.

3. Nec Imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, *e* περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν την πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· *nihil quemquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quò forte referri potest formula juris-

e *Hist.* X. 16.

GRONOVII.

5 *Donatis*] Extra ordinem honoratis munere vel dono insigni.

6 *Donariis*] Templorum ornamentis.

7 *Aut vendidit*] Hoc jam paullo superius posuit: sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

8 *Quadraginta octoginta*] Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* XLV.] Immo 38, 55.

10 *In nervo*] In vinculis carceris *Ter.* Phorm. 2, 2. 11. *Vereor, ne isthæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *nostra causa scilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de præda*] Exemplum alienum: nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

12 *Nam-*

jurisjurandi apud *a* Gellium, (rr) qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit 12 nummi argentei, aut si sustulerit ad consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus *b* dicit: *is qui prædam ab hostibus captam surripuit* 13 *peculatus tenetur*: quod vel unum satis esse debuit ut juris interpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet * peculatum non esse nisi in re publica, sacra, aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, 14 semota lege civili, & 15 primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

a *Lib.* XVI. *c.* 4.

b *L. pen. ad l. Jul. pecul.*

* *L.* 1. *eod. tit.*

XXII. 1. Addidimus semota lege civili & primo, sive directe: illud quia de rebus 16 nondum actu quæsitis lex 17 ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem sed & ante eam, ita ut subsecuta captura 18 conjungantur actiones 19 brevi manu, ut loquuntur jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus, & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum 20 missilium, quæ Romani consules capientium faciebant.

2 *Mac.* VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc 21 juris translatio, quæ lege aut concessu fit, semper mera donatio est, sed interdum 22 contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna

23 quæ

GRONOVII.

12 *Nummi argentei*] Quam nummus sestertius.

13 *Peculatus tenetur*] Publicum fraudasse judicatur.

14 *Servata lege civili*] Nisi ubi jus civile alicujus populi aliud statuat.

15 *Primo*] Acquisitione quasi originaria 2. 1. 1.

16 *Nondum actu quæsitis*] Quarum acquisitio adhuc in spe tantum est. 2. 2. 5.

17 *Ad utilitatem*] Ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hostibus decessuras.

18 *Conjungantur actiones*] Altera ex concessione populi, altera ex ipsorum occupatione.

19 *Brevi manu*] *Ulpianus* l. 43. §. 1. *de jure dot.* 1. per compendium, sine ambagibus, quoties scilicet celeritate conjungendarum actionum inter se una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. *de donat int. vir. & ux.*

20 *Missilium*] Quæ spargebantur rapienda vulgo diebus solennibus, sive in corpore suo, sive per sortes. *Sueton.* Ner. 11. *Statius* Cal. Satur. *Dives sparsio quos agit tumultus.* §. 45. Instit. *de R. D.* Noster 2. 8. 25.

21 *Juris translatio*] A populo in privatos.

22 *Contractus*] Quo pacti sunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare possint hosti, lucro ipsis cedat.

(rr) Vide hac de re RHAB. HERM. SCHELII Dissertationem *De Sacramentis Militum*, pag. 184, & *seqq.* in libro jam supra laudato. *J. B.*

1 *Sub-*

23 quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu, sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his caussis prædam aut omnem, aut ejus partem* concedi solitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum * jurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut socii, aut l subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. m Ratio in sociis est evidens, quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. *Sic medicis*, ait Seneca †, *pretium operæ solvi quod deserviunt, quod a rebus suis avocati nobis vacant.* 24 In oratoribus idem æquum judicat *a* Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod *b* Tacitus dixit: *omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat.* Credibile ergo est, nisi caussa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, n spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. 1. In subditis id non æque evidenter procedit, quia 25 hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum. in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poëta, *c*

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

2. o De sociis exemplum est in federe Romano, quo Latini *d* in

* *Cald. cons.* 85. *Joh. Lupus de Bello* §. *Si bene advert. Jason in l. quod apud hostes; de Legatis* 1. *Franc. a Ripa in l.* 1. *de acq. poss. n.* 5. *Covar. ad C. peccatum. p.* 2. §. 11. *n.* 8. *Bonfin. Lib.* IV, *dec.* 5.
† VI. *de Benef.* 15.
a *Inst. Orat.* XII. 7.
b *Ann.* XI. 7.
c *Propert.* III. Eleg. II. 21.
d *Liv. L.* II. c. 33. & *Dion.* L. VI. c. 95.

GROTII.

l *Subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt*] Vide *Cromerum* XIX. Polonicorum.

m *Ratio in sociis est evidens*] Utitur eâ Amalasuntha in epistola ad Justinianum apud *Procopium* Goth. I.

n *Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem*] Vide *Plutarchum* Marcello.

o *De sociis exemplum est*] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat. *Plinius* lib. XXXIV, 5. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste *Simlero*: pro modo sumtuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. *Paruta* VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. [Posthemum istud habet Auctor ex EUTROPIO, *Breviar.* Lib. VI. Cap. XI. Vide etiam STRABONEM, *Geogr.* Lib. XII. p. 547. Ed. Paris. *J. B.*]

GRONOVII.

23 *Quæ quis passus est*] Immo *fecit* dicendum.

24 *In oratoribus*] Caussarum patronis.

25 *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum esse reipublicæ dicit *Livius* 4, 60.

p *Hi*

in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant 26 adjutoribus Romanis, *a* Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Atheniensibus dedit *b* Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *c sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo *, apud quem pars prædæ dimidia cedebat p his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus † qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad 27 Pyramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum q præter regis tabernaculum; *tradito more*, inquit *a* Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, *b* qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque assignabant (quod in Thalmudicis *c* Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica, ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ 28 durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα quæ post certamen: quod discrimen *d* & aliis gentibus nonnullis placuit.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite 29 Æquulanum *e* direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum: *f*

Su-

a *Polyb. l.* XI. c. 5. & *Liv.* XXVI. 24. XXXIII. 13.
b *Plut. Demetrio*, p. 896. A.
c *Lib.* 1, *de Abrah.* c. 3.
* *Num.* XXXI, 27. 47. & 1 *Sam.* XXX, 22. & *deinceps.* *Vide &* II *Mac.* VIII. 28. 30.
† *Plut. apopht.* pag. 180. C.
a *Lib.* III. c. 11.
b II *Samuel.* XII, 30.
c *Tit. de rege.*
d *Arius de bello n.* 162. *Bellin. p.* 2, *tit.* 18. *n.* 3. *Donell. l.* IV. *Com. c.* 21. *Sylv. in verbo bellum* 1. *in pr. ex Rosell. Wesemb. ad* §. 17. *Inst. de rer. div.*
e *App. Civ.* 1. p. 380.
f *Lib.* VII. vers 738, & *seqq.*

GROTII.

p *His qui in procinctu fuerant*] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant. *Chalcocondylas* lib. V.

q *Præter regis tabernaculum*] Vide & *Diodorum* libro XVII. (c. 35.) & *Plutarchum* Alexandro (pag. 676.) Similia vide apud *Xenophontem* IV. de Cyro, (*Cap.* 6. §. 6.) & belli sui IV. (*Cap.* 4. §. 13.) & VII.

GRONOVII.

26 *Adjutoribus Romanis*] Adversus Philippum.

27 *Ad Pyramum*] Ad Isson in faucibus Ciliciæ. *Curt.* 3, 11.

28 *Durante certamine*] In ipso fervore prælii.

29 *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

r En

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

a *App. civil.* Bruti & Cassii castra diripuerunt *a* Octaviani & Antoniani milites.
Lib. IV. Bello [30] civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam
pag. 668. instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in [31] sinu præfectorum legato-
b *Hist.* III. rumque essent, gnari scilicet, ut *b* Tacitus loquitur, *expugnatæ*
19. *urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne [32] manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *imbelle vulgus*, nar-
* *Tac. ann.* rante Tacito *, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.*
XIII. 39. Apud eundem scriptorem † in prælio Britannico Suetonius suos
† *Ann.* hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens par-
XIV. 36. ta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod r ex Procopio jam modo attulimus.

7. Sunt autem quædam tam exigua, [33] ut publicari digna non sint. Hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, [34] uter, follis, [35] facula, & si quid minoris esset nummi argen-
a *Lib.* XVI, *c.* IV. tei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gel-
b *Const.* lium *a* legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio
Gall. lib. militantibus conceditur: *b* Galli despoliationem aut pilagium vo-
XX, *tit.* cant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum
XIII. *art.* 10. & 16. intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur,
c *Leg. Hisp.* ut in *c* Hispania, s modo quinta, modo tertia, alias dimidia pe-
lib. IV, *tit.* nes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem
XXVI. *p.* 2. exer-

GROTII.

r *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II. narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat id se facere ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum II. omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium qui eam pro meritis divideret; addita causa: οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι· *non æquum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla molestia melle vesci.*

s *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit *Leunlavius* libro III. & libro V.

GRONOVII.

30 *Civili alio*] Inter Vitellium & Vespasianum.

31 *Sinu præfectorum*] A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

32 *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

33 *Ut publicari digna*] Non sit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

34 *Uter*] Aquæ aut potionis causa.

35 *Facula*] Tum ad alios usus tum nocturni itineris ergo. *Suet.* Jul. 31.

t Ex-

exercitus: cætera sunt capientium: [t] exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

8. Est & ubi operæ, periculi, sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos *a* captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui 36 suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant; sed partem debeant publico, aut ei qui 37 ex publico jus suum trahit. Sic apud * Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus † decimam fert maris præfectus: sic & apud Hollandos. sed hic quinta prius præda pars 38 a republica deducitur. *a* Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

a *Consulatus maris cap.* CCLXXXV.
* *Leg. Hisp. Lib.* XIX. *tit.* XXVI. *p.* 2. *l.* 14.
† *Const. Gall. l.* XX. *tit.* 14. *art.* 1.
a *Instruct. rei maritim c.* XXII.

XXV. Hæc autem eò pertinent, ut sciamus si apud populum 39 bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores 40 populi a cujus partibus res capta est: quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert *b* Quintilianus; in eo 41 quod in judicium deduci potest nihil valere jus belli, nec armis erepta nisi armis posse retineri.

b *Lib.* V, *c.* 10.

XXVI. 1. Quæ vero res hostium non sunt, [u] etsi apud hostes reperiantur, capientium non sunt: id enim, ut jam *c* ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum

c *Huc.* §. 3.

GROTII.

t *Exceptis navibus bellicis*] Sic machinæ bellicæ regibus exceptæ apud Gotthos. *Johannes* Magnus historiæ Suedicæ libro IX, c. II.

u *Etsi apud hostes reperiantur*] Vide supra cap. IV. §. 7.

GRONOVII.

36 *Suo periculo*] Quales qui olim e nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

37 *Ex publico*] Præfecto classis, principi.

38 *A republica deducitur*] Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*] Non ejus, ubi lis orta est, sed cui militantes rem ceperunt.

41 *Quod in judicium deduci*] De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo significatur titulum acquisitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permissa prædæ occupatione sibi aliquid ereptum nemo recipit. At si quis prædatorem possit apud alium judicem convenire eum posse recipere suum, nec prodesse prædatori, quod jus præmiandi a suo imperatore habuerit: nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem causam.

a Liv. l. XLV. c. 44. ctum eſt: Sic Romani Pruſiæ a dicunt: x *ſi is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus 42 jus habuit hoſtis quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obſtat.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriuſque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de perſonis ſolet in controverſiam vocari. Si jus ſolum gentium reſpicimus, puto locum hic non conſiderari, ſicut & hoſtem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, poteſt lege ſua prohibere ne id fiat; & ſi contra legem factum ſit, de eo tanquam de delicto poſcere poteſt ut ſibi ſatisfiat. Simile eſt quod 43 in agro alieno capta ſera dicitur capientium fieri, * ſed a domino agri prohiberi poſſe acceſſum.

* L. 3. D. De adq. rer. domin. L. 16. D. De Servit. præd. ruſtic.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium eſt belli ſolennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. † nam 44 in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli ſed in compenſationem debiti, quod aliter obtineri non poteſt. In bellis autem 45 inter cives, ſive magna ea, ſive parva ſint, nulla fit domini mutatio niſi auctoritate judicis.

† Silv. in verbo bellum p. 1. §. 3. & §. 11. verſ. octavo.

GROTII.

x *Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere*] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ ſed Bocchi [*Maſſiniſſæ* voluit dicere Auctor] liberorum fuerat. *Appianus* exc. legationum 28. Simile vide apud *Crantzium* Saxonicorum XII.

GRONOVII.

42 *Jus habuit hoſtis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hoſtem fuit pro debito, ſi manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arreſtata eſt ob juſtam cauſam, ſi ſervitutem debuit, id jus eſt etiam victoris.

43 *In agro alieno*] §. 12. Inſt. *de R. D.*

44 *In bellis aliis inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

45 *Inter cives*] Hinc Veſpaſianus victor civili bello, forte legit recuperatores, per quos rapta bello reſtituerentur. *Suetm. c.* 10.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

VII. *An*

VII. *An & domino resistere?*
VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

I. 1. SErvi naturâ quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, a ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod a jurisconsultis * dictum est, 1 contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est, pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, b ut alibi quoque ostendimus.

* *L. 4 §. 1. D. de statu hominum.*

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: ut ait † Pomponius. 2 Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui *a* fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esse intra hostium fines deprehenduntur.

† *L. 4. §. 1. D. de captivis.*

3. Polybius historiarum secundo: *b* τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαι δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc* c *belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat *c* his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα αἰσχίων τὴν ἐκ γένους ἀπέ-

a *L. in bello. 12. D. de capt.*
b *Cap. 58.*
c *Libro omnem virum esse bonum liberum. p. 866.*

GROTII.

a UT & *alibi diximus*] Libro II, c. XXII. §. II.

b *Ut alibi quoque ostendimus*] Libro II, cap. V. §. 27.

c *Belli lege*] *Servius* ad primum Æneidos (*vers.* 619.) de Hercule: *a cujus portu cum eum Laomedon arceret, occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* Josephus libro XIV. αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου· *cum capti essent non belli jure.* (Cap. 22.) τῷ τῶν δορυαλώτων νόμῳ. Idem alibi: δορυληπτῶν θεσμῷ, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait *Menander Protector.* Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

GRONOVII.

1 *Contra naturam*] Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

2 *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

ἀπίβαλον ἐλευθερίαν· *multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

a Orat. XV. 4. Dion Prusæensis, *a* cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενον· *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. b L. 5. §. 1. D. de statu hominum. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit *b* Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit *c* Tacitus, agens de 3 Germani ducis uxore. c Ann. I. 59.

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum (aa) domino nihil non licere dixerit pater * Seneca. * Lib. X. contr. 5. Nulla perpessio est quæ non 4 impune servis illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, † *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* † L. I. D. de his qui sui vel al. juris. Inst. de his qui sui vel alien. juris sunt. Addit deinde, 5 fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium *a*, *quid non justum domino in servum?* a Andria actu I. sc. I. vers. 9.

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait *b* Justinianus, nihil suum potest habere. b Instit. per quas pers. cuique atq. §. 3.

IV. Unde refellitur aut certe d restringitur eorum sententia qui dicunt, 6 incorporalia belli jure non acquiri. (bb) Nam verum est non

GROTII.

d *Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri*] *Valerius Maximus* lib. VI, cap. IX. num. 11. de Cn. Cornelio Asina: *qui consul a Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset.* δοῦλος ἄκυρος πάντων καὶ ἑαυτοῦ, *servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit. Philo*, libro omnem virum bonum esse liberum. (pag. 879. C.)

GRONOVII.

3 *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

4 *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit *Florus* 3, 20.

5 *Fines huic potestati*] Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

6 *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt. §. 2. Inst. *de reb. corp.*

(aa) Locus *Senecæ* non est è *Lib.* X. *Contr.* 5. ut ex primâ Editione reposuimus (nam in aliis *I.* pro *X.* irrepserat) sed è *Lib.* V. *Controv.* 34. in quâ idem argumentum tractatur, ut patet ex titulo: unde natus error Auctoris nostri. *J. B.*

(bb) Vide, in hanc quæstionem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 19. *J. B.*

e Ser-

non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut 7 jus patrium. Hæc enim si manere possunt, manent penes personam: si non, exstinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt, quam 8 ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante diximus. e *Servorum appellatio*, inquit a Pomponius, *ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est 9 utilius.

a *L.239.§.1.D.de V.S.*

2. Eademque ex causa hoc jus etiam 10 in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati 11 ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani * illud: *lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est, (cc) lex consuetudinis generalis ab ali-

* *L.24.D. de statu hom.*

GROTII.

e *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & *Servium* ad IV. Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat, (in vers. 327.)

GRONOVII.

7 *Jus patrium*] Patriæ potestatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

8 *Ut libenter abstinerent*] Ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

9 *Utilius*] Nam profecto utilius vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

10 *In alios transcribitur*] Ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*] Captivitatem parentum.

(cc) Videtur omnino Jurisconsultus intelligere heic verum Jus Naturæ; & huc alludit locus CICERONIS, ab Eruditissimo SCHULTINGIO laudatus, *Not. in* ULPIAN. *fragm.* v. 8. *Ut enim, Jure Civili, qui matre est liberâ, liber est: item, Jure Naturæ, qui Dea matre est, Deus sit necesse est.* De Nat. Deor. III. 18. Volebant nimirum Jurisconsulti Veteres, ob incertitudinem Patris, liberos extra connubium natos, matris conditioni accedere, ex ratione naturali. Verum in iis quidem, qui re verâ vulgo concepti sunt, hoc suadet ipsa Ratio naturalis: at non in iis, quorum Pater notus est, ut potest omnino esse eorum quos Mulier, quamquam serva, peperit. Nec citra præsumtionem civilem, magis notus est & certus Pater, quem nuptiæ demonstrant: quæ præsumtio etiam cessat, ubi validior in contrarium ratio adparet, ut ex *L. 6. D. De his qui sui vel al. jur.* manifesto patet. *J. B.*

aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi † quoque demonstravimus.

† Lib. II. c. XII. §. 26.

3. Non frustra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem 12 redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita *a* Othonis: & f Tacitus historiarum secundo. *b*.

a Pag. 1073. b Cap. 44.

4. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus jurisconsultus *c* libro II. rerum quotidianarum: *item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

c L. 5. & l. 7. D. de acq. rer. dom.

VI. 1. Quod tamen theologi *d* nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis 13 fas non esse fugere nisi ad suos, in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod g si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, 14 vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque 15 injici (dd) religionis vinculum: cum multa sint jura, 16 quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod 17 tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit.

d Less. l. 2. c. 5. dub. 5.

2. Ta-

GROTII.

f *Tacitus historiarum secundo*] Et tertio, de Cremonensibus captis, *irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.* (Cap. 34.)

g *Si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. *Plinius* naturalis historiæ VII, 28. de M. Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII.

12 *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo 2. *Paralip.* 28. nam de aliis dubium facit *Justin.* 4, 3. *sive victoribus captivitatis jure servissent.* n. 3.

13 *Fas non esse fugere*] Quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

14 *Vindicanti domino*] Ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel persona capta est.

15 *Injici religionis*] Sine peccato fugere talem servum non posse.

16 *Quæ tantum exterius*] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*] Cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

(dd) Hoc verum est tantum, ubi nullum pactum inter Victorem, & bello Captum, intercessit. Dicimus plura in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

h P

2. Tale enim aliquatenus & jus eſt 18 teſtamenta nulla dicendi, (ed) ob deliquium ſolennitatis alicujus quam jura civilia præſcribant. Probabilior enim ſententia eſt, etiam quod tali teſtamento relictum eſt retineri ſalva pietate poſſe: ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui ſecundum leges civiles 19 mala fide præſcripſit: nam & hunc civilia judicia, ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facile ſolvitur nodus ille, quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus libro II, cap. * 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ' ἄν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, κἂν ᾖ ψευδὴς, κύριά ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἆρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον· *nonne jus eſt ut ſua quiſque habeat? at quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit*, (ff) *ex lege rata ſunt. Erit ergo* 20 *idem jus & non jus.*

Soto de juſt. & jure l. IV. q. 4. art. 3. Leſſ. lib. 2, c. 14. dub. 3.

* *Lib. II. Cap. 25* pag 308. D. Ed. *Paris.*

3. In noſtra vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt, cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut ſi tam feri eſſent ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe 21 nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent, h poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non 22 ex æquitate naturali ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt, ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus * Juriſconſultus. *nihil intereſt, quomodo captivus reverſus eſt? utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt, ut alio ſenſu 23 plerumque & injuria ſit, quo nomine & a Paulo † juriſcon-

GROTII.

h *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] *Bembus* hiſtoriæ libro X.

GRONOVII.

18 *Teſtamenta nulla*] Pro non factis habenda.

19 *Mala fide præſcripſit*] Qui tanquam uſu captam poſſedit, quam ſcivit alienam eſſe, etſi ſciſſe illum non poſſit probari.

20 *Idem jus & non jus*] Eſt enim jus in judicio humano & externo, non in foro conſcientiæ, aut ut illi loquerentur, *jus politicum*, non *ethicum*.

21 *Nec moturum*] Non eſt credibile faciliores fore ad miſericordiam, ſi perſuaſum habeant ſine gravi peccato in Deum fugere ab hac ſervitute, niſi ad ſuos, neminem poſſe.

22 *Ex æquitate naturali*] Qualis eſt lex ſervitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

23 *Plerumque & injuria ſit*] Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, ſed quod arma geſſeris pro eo, cui fidem debebas.

(ee) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. §. 7. *J. B.*

(ff) Omiſſa heic, in omnibus Editionibus, hæc verba; *etiamſi falſa ſint*, aut ſimilia, quæ reſpondeant vocibus Græcis, κἂν ᾖ ψευδὴς, ut heic reſtituimus: nam mendosè atiam in omnibus Editionibus concepta erant. *J. B.*

 i *Aut*

conſulto (gg) nominatur: jus, quoad effectus quoſdam: injuria, ſi id quod ,ei intrinſecum eſt ſpectetur. Unde & hoc apparet, ſi quis bello injuſto captus in poteſtatem hoſtium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, ſi res ſuas ſubducat, i aut laboris ſui mercedem ſi quam ſupra alimenta præſtari æquum eſt: modo ipſe neque ſuo, neque publico nomine quicquam debeat
Bannes 2, 2. qu. 40. domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & ſubductio deprehenſa graviter puniri ſoleant. Nam
24 & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua ſunt, ſed quia ipſis expedit.

* C. ſi quis ſervum 17. q. 4. c. 37. & c. ſeq.

5. Quod vero prohibent k canones * nonnulli ſuadere ſervo miniſterium domini ſui deſtituere, ſi ad ſervos referas qui pœnam juſtam ferunt, aut voluntaria pactione ſe addixerunt, præceptum eſt juſtitiæ: ſi ad eos qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, oſtendit Chriſtianos Chriſtianis auctores potius patientiæ eſſe debere, quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Chriſtianiſmo alienos aut alioqui infirmos poſſet offendere. Similem

GROTII.

i *Aut laboris ſui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex *Irenæo* & *Tertulliano* allata ſunt ſupra ad libri II, capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egreſſis, ad quos & hoc *Philonis* pertinet de vita Moſis: *οἱ δ' ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυπήσαντες.* & quæ ibi ſequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis ſuæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant, multa enim ſpolia partim ipſi exportarunt, partim impoſuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? ſed primum quidem ut miniſterii tam longi temporis mercedem ſibi neceſſariam haberent, deinde pro ſervitute per vim impoſita pœnam non parem ſed multo minorem expetentes.* (Pag. 624) Eſt ſimilis hiſtoria Malchi viri ſancti deſcripta ab *Hieronymo* in epiſtolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus *Paulus Warnafredi* libro IV. Adde ſi placet & confeſſionem editam ſub *Lanici Patricii* nomine.

k *Canones nonnulli*] Ex *ſynodo Gangrenſi*, vide quæ ſupra libro II. fine capitis V.

GRONOVII.

24 *Et hæc & alia*] Ut ſupra de percuſſore hoſtis & exploratore ſine perfidia dictum eſt. 3, 4. 18.

(gg) Non videtur *Paulus* cogitaſſe de injuſtitiâ illâ intrinſecâ: alias pro certo ponere debuiſſet, omnia bella *Romanorum* juſta fuiſſe, quum nullum fuerit, in quo Jus Poſtliminii locum non haberet. Sed in *L. 19. D. de Capt. & Poſtlim.* verba illa, *ut qui* PER INJURIAM *ab extraneis detinebatur*, ſignificant tantum *per vim*, ſive juſtam, ſive injuſtam, quod ſpectat ipſum Hoſtem: & eo ſenſu ſumitur *per injuriam*, in *L. 3, §. 2. D. Ad Leg. Jul. de vi privata*, ut adtendenti patebit. *J. B.*

l *Apud*

lemque in modum accipi possunt apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam a servis exigere dum serviunt, quod naturali æquitati consentaneum est. nam [25] alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, servum domino [26] jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. (hh) Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & [27] judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est a nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, [28] jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic [1] apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, [29] perfugium erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum [30] servis datur * proclamandi in libertatem, quanquam id nec qui-

Deuteron. XXIII, 15.

* *Bodin. de rep. lib. 1, c. 5.*

GROTII.

1 *Apud Hebræos*] Vide præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII.

25 *Alimenta & opera*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exequenti*] Grave onus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

27 *Judiciorum tutela*] Ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*] Apud Indos servitutem nullam esse scribit *Strabo* lib. 15, p. 710. Nisi accipiendum est de eo, quod dixit n. 6. *ut si ad alias quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerint, vindicanti domino reddendi sint.*

29 *Perfugium erat servis*] Videtur accipiendum de transfugis. [De omnibus servis, aliarum scilicet gentium, quicumque apud *Hebræos* fugiebant. Vide Clarissimi CLERICI *Comment.* in locum laudatum. Nimirum heic *Deus*, in gratiam *Israëlitarum*, jure suo summo in res aliorum Populorum, utebatur. *J. B.*

30 *Servis datur proclamandi*] Ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

(hh) Non satis heic cohærent principia Auctoris nostri, ut in Notis nostris Gallicis aliquando, Deo dante, ostendemus. *J. B.*

quidem nunc tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari.

IX. 1. m Sed & Christianis in universum placuit * bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane: quia 31 ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos, qui eandem religionem profiterentur, scripsit n 32 Gregoras †, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum 33 Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quamquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum 34 Græcis inter se servandum olim diceret *a* Socrates, nihil impetraverat.

2 Quod autem hac in parte Christiani, idem & o Mahumetistæ inter se servant. *b* Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

* *Bart. in l.* 24. *D. de capt. Covar. in c. peccatum. p.* 11. §. 11. *n.* 6. *Vict. de jure belli n.* 42. *Boër. decis.* 178. *Silv. in verbo bellum* 1. *n.* 1.
† *Lib.* IV.
a *Plat.* V. *de rep.* pag. 469. C.
b *Bart. in l.* 12. *D. de neg. gestis. Boër. decis.* 198. *Const. reg. Hisp. L.* VIII, *tit.* 26, *par.* 2.

GROTII.

m *Sed & Christianis*] Sed & Essenis, a quibus ortum primi Christiani duxere. Vide *Josephum* (Ant. Jud. XVIII. 2. pag. 618. B.)

n *Gregoras*] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γὰρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιὼν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα· *mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus. Adamus Bremensis* de sancto Ansgario: *inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & *Boërius* decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit dux, comes, baro, is non militum sit, sed principis bellum gerentis.

o *Mahumetistæ inter se servant*] *Chalcocondylas* lib. III. *Leunclavius* libro III. & libro XVII. *Busbequius* epistola exoticarum tertia.

GRONOVII.

31 *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

32 *Gregoras*] Circa ann. Chr. 1260. Michaële Palæologo Imper. Constantinopolitano.

33 *Thessalis, Illyriis, Triballis*] Qui cum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mœsia inferiore sedes collocaverant.

34 *Græcis inter se*] Ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

CAPUT

Caput VIII.

De imperio in victos.

I. 1. QUi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si 1 universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive 2 mere civili, sive 4 mere herili, sive 4 mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia * de Olynthio apud Senecam: *servus est meus quem ego emi belli jure* (aa). *vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit † Tertullianus. Quintilianus *a* jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium *b* leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: *c cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem *d jus esse belli* ait, *ut qui vicissent iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent:* item, *populum Romanum victis. non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.*

* *Contr.* 34. pag. 390. *Edit.Gron. major.*
† *Apolog.* c. 25.
a *Inst. Orat.* v. 10.
b *Lib.* IV.
c *Livius l.* XXXV. c. 16.
d *De bello Gallico l.* I. c. 36.

2. Nar-

GRONOVII.

1 U*Niversos*] Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coegerunt, & eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*] Ut omni erepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*] Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

(aa) Locum istum, in Edit. & MSS. corruptum, ita restituit Vir Eruditissimus JOANNES SCHULTINGIUS: *Belli jure. Id tueri vobis, A. exp. alloquin —— redigitur: quidquid est bello partum perdetis. Contra ait: Ille* &c. Mihi in prioribus verbis, *quem ego emi belli jure*, deesse videtur *captum*, aut quid simile. Neque enim Pictor servum à belli jure emerat, sed venditum ab eo, cujus erat jure belli. *J. B.*

a Ut

a Lib. I. c. I. 2. Narrat Justinus ex Trogo *a*, qui ante Ninum bella gesserant, *non imperium sibi sed gloriam quæsiisse, & contentos victoria abstinuisse imperio*: Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud *b* Sallustium : *ob regnum tutandum arma se cepisse : nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.*

b De bello Jug. c. 110.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum a 5 ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam b 6 ut in populo est : quo casu victor imperium habet, ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent, diximus alibi.

Lib. I, cap. III. §. II.

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut, 7 quæ civitas fuit, civitas esse desinat, sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Ro-

GROTII.

a *Ut est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. [*Plutarch.* Vit. Alex. pag. 685. B.] Romani quæ Syphacis fuerant. sua dixere πολέμου νόμῳ, *lege belli.* *Appianus* excerptis legationum x, n. 28. Legati Gotthorum apud *Agathiam* I. de Theuderico : Ὀδοάκρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρηνον (lege Σκύῤῥηνον) τἀκείνου ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμου θεσμῷ· *cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit *Menander Protector.*

b *Ut in populo est*] Persæ apud eundem *Menandrum* de Daras urbis territorio : ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, οὐκ ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς· *cum urbs ipsa belli jure subjugata a se esset, rationis esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant.* Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant. *Procopius* Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque a Siculis possessa sibi vindicabat. *Nicetas* lib. I. de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων. *ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepidæ victi essent ab Avaris.* Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroëm : ὁ γὰρ δεσπόσας τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λάζοι, οὔτε μὲν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἴποιεν, ὡς οὐχ ὑπήκοον ἡ Σουανία Λάζων ἀνέκαθεν ἦν· *nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam.* Utrumque est ex *Menandro Protectore.* Adde quæ hoc capite. §. IV.

GRONOVII.

5 *Ut est in rege*] Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi, sed populo vel regno cui præest.

6 *Ut in populo est*] Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

7 *Quæ civitas*] Respublica sui juris.

c Ubi

Romanæ provinciæ, sive ut nulli civitati adhæret, ut si rex suo sumtu bellum gerens populum sibi ita subjiciat, ut eum regi velit 8 non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii, non civilis. Aristoteles lib. VII. * de republica: ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναι φαμεν, τὴν δὴ τῶν ἐλευθέρων. *imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in posterum non civitas erit, sed 9 magna familia. bene enim dictum ab Anaxandrida: †

* Cap. 14.

Οὐκ ἔστι δούλων, ὦ 'γαθ', οὐδαμοῦ πόλις,
Vir bone, servorum nulla est usquam civitas.

† In Anchis. Excerpt. Grot. è vett. Comic. & Trag. pag. 639.

2. Et Tacitus *a* hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao *b* Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· *quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.*

a Ann. XII. c. 11.
b Cap. 1. §. 22.

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua 10 personali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum (bb) ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos sermonem & 11 vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ singulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit *b* Livius, *c ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ*

b Lib. XXXIV. c. 57.

GROTII.

c *Ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt*] Vide supra libro I, c. III. §. 8. & lib. II, c. X. §. 31. & hoc libro cap. V. §. 2. & infr. c. XX. §. 49. & adde *Polybii* hæc excerpto legationum 142. οἱ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ· σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός· *qui se dedunt in Romanorum potestatem, ii dant primum regionem quæ ipsorum fuit, & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra, religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Justinus lib. XXXVI. de Judæis loquens: *postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

8 *Non ad populi*] Cujus ipse rex est, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

9 *Magna familia*] Numerus ingens servientium.

10 *Personali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ serviles & tributa præstentur.

11 *Vitæ genus*] Ut Lydi *Justin.* I, 7.

(bb) Hoc nominatim comprehensum erat in Fœdere, quod, expulsis Regibus, Populo Rom. dedit *Porsenna*, teste PLINIO, *Hist. Nat.* Lib. XXXIV. Cap. 14. *J. B.*

quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est: idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud * Livium: *agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud † eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus *a* apud eumdem: *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, exstimare suæ ditionis esse.* Ita Pompejus *b*, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

* *Lib.* III. c. 71.
† *Lib.* XXI. c. 43.
a *Lib.* XXXIII. c. 40.
b *Strabo l.* XII. pag. 541.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ universitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura fuerant *c* sibi vindicarunt Romani. (cc) Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud *d* Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur *e* non possidet sibi, nec in potestate habet *f* qui non est suæ potestatis.

c *Dionys. Halic.* Ant. Rom. III. 31.
d *Inst. Orat.* V. 10.
e *L.* 118. *D. de reg. jur.*
f *L.* 21. *D. ad l. Jul. de adult.*

3. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est 12 quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, *g* donato Dyrrhachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris d 13 non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est.

g *Cic. epist. ad Brutum* 6.

GROTII.

d *Non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est*] Antoninus Tyrios jussit reddere quæ Judæorum tenebant a senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat *Josephus* (Ant. Jud. XIV. 22. pag. 492.) Vide & *Bizarum* Genuensis historiæ libro X.

GRONOVII.

12 *Quem velit esse*] Quo usque velit indulgentiam suam patere.

13 *Non ex eo*] Non justum sive solenne, quia civile fuerat.

(cc) Vide §. 9. Capitis sequentis; & confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII, c. 6. §. 20. *J. B.*

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. 1. SIcut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce *postliminii* rejicienda Servii sententia, * qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a [a] *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam [1] *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim [b] ab

* *Cicer. Topic.* c. 8. *& ibidem Boëthius.*

GROTII.

[a] POst, *quod reditum notat*] Unde *Postvorta Dea.* [quæ præerat partui mulierum. Vide AUL. GELL. *Noct. Attic.* Lib. XVI. Cap. 17. J. B.

GRONOVII.

[1] *Limen & limes*] Rejicit *Salmasius* observ. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

b *Ab*

b ab antiqua voce 2 *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, c contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium d nominabant eliminium.

* L. 3. §. 1. D. de capt. † L. 19. §. 3. ib.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur e ex reditu 3 in limen, id est, fines publicos. Sic Pomponius * reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus † cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo, aut res ejus generis 4 in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis f amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter 5 quibuscum pax est, sed 6 qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, 7 homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bel-

GROTII.

b *Ab antiqua voce* limo] *Servius* ad XII. Æneidos, & *Donatus* ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus: *Limus obliquus, id est, transversus, unde & limina. Isidorus* libro XV, cap, 14. *limites appellati antiquo verbo transversi, nam transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus iter: & limites, quod per eos foras in agros eatur*. In Glossario *limes* πλαγία ὁδός.

c *Contagio & contages*] *Compages* & *compago*, quod ipsum olim fuit *compagen*, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & *sanguis* fuit *sanguen*.

d *Nominabant eliminium*] Et *colliminium* in *Solino* (Cap. 15. vel 25.) est quod vulgo *collimitium*.

e *Ex reditu in limen*] Hinc sumta translatione *postliminium ecclesiasticæ pacis* dixit *Tertullianus* de pudicitia. (Cap. 15.)

f *Amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est*] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex *Thuani* libro CXXX, in anno CIↃ. IↃC. III.

GRONOVII.

2 *Limo*] *Terentius* Eunuch. 3, 8. *ego limis aspecto sic per flabellum clanculum*.

3 *In limen, id est, in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

4 *In quo postliminium*] Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique juris, sive servus aut res animalve prioris domini foret.

5 *Quibuscum pax est*] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit. 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*] Qui eandem ausam fovent, adversæ adversantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*] Voluit *homo aut res, ad hos an ad suos*.

g *Qui*

G.

bello capti [8] statum non mutant nisi ex speciali pacto. quomodo in secundo federe * icto inter Romanos & Carthaginienses convenerat, ut qui a Carthaginiensibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo [g] qui Romanorum bello Punico † secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem iliados *a* Φ. Eurymedusam *b* odysseæ H.

* *Polyb.* III. c. 24.

† *Plut. Flaminio*, p. 376, 377.

a *Vers.* 35 & *seq.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam [9] homines liberos dicebat. *c Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo* [10] *significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus a nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio [11] Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani *d* jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

b *Vers.* 8, & *seq.*

c *Fest. Pomp.* voce *Postlimin.*

d *L.* 14. *D. de capt. & postl. rev.*

IV. 1. Retinendum & illud *e* Tryphonini, qui postliminii jus competere ait [12] in bello aut [13] in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium, nisi aliter convenerit, est [h] his qui non virtute bellica superati, sed [14] fa-

e *L.* 12. *D. eodem tit. de postliminii.*

GROTII.

g *Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt*] *Valerius Maximus* lib. V, cap. 11. n. 6. *Diodorus Siculus* excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant, liberaliter Atheniensibus reddidere. *Polybius* excerpto legationum n. 3.

h *His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt*] Vide exemplum apud *Parutam* belli Cyprii lib. I.

GRONOVII.

8 *Statum non mutant*] Manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

9 *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiisset, ut in hac civis esset, postea eodem animo Romam redisset.

10 *Significationum*] Verborum, quatenus in jure aliquid significant.

11 *Jacobus Cujacius*] *Fulvium Ursinum*, non *Cujacium*, id censuisse ait *Salmasius* p. 580. [Omnino censet CUJACIUS, obliteranda verba illa, quasi supervacua, *Observat.* Lib. XI. Cap. 23. *J. B.*]

12 *In bello*] Durante adhuc bello.

13 *In pace*] Quandocumque post bellum finitum.

 i *Nisi*

14 fato suo (aa) deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. 15 Aliis autem captivis in pace postliminium non est, i nisi (bb) id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat * doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio: nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit † Zonaras. Et *a* Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus: *b si in bello captus* 16 *pace facta domum refugit, postliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.*

* Sem. l. 1, c. 7.
† Tom. III.
a L. 20. D. de capt.
b L. 28. d. tit.

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius *c* loquitur ab antiquo 17 minime indulgens in captivos ci-

c Lib. XXII. Cap. 59.

GROTII.

i *Nisi id pactis erat comprehensum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 2. *Polybius* pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi, excerptis de legationibus 9, 28. 35. Eadem exempla habet *Livius*, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat *Zosimus*. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἐφ᾽ ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι. *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. I. (c. 69.) similem pacem narrat Juliani cum Germanis, (Lib. III. c. 4.) item cum Quadis qui in Germania, libro III. [Cap. 7. Sed ibi nihil tale.] Ammianus Marcellinus libro XVII. de rege Alemanorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* (Cap. 10. p. 188.) Mox de Sarmatis: *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos.* (Cap. 12.) de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud *Zonaram* multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερῶσαι συνέθετο. *promisit captivis se daturum libertatem.* *Nicetas* libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica possidentur, ut apud *Thucydidem* V. (cap. 18.)

GRONOVII.

14 *Fato suo deprehensi*] Forte fortuna in hostico fuerunt, cum bellum oriretur & odio suæ gentis correpti & in servitutem redacti sunt.

15 *Aliis captivis*] Qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

16 *Pace facta domum refugit*] *Deinde renovato bello capitur.* Quod omittendum non est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

(aa) Vide supra, *Cap.* 6. hujus Libri, §. 12. num. 1. *J. B.*

(bb) Hanc emendationem, *id*, pro *nihil*, necessariam non esse, ostendit Ampliss. BYNCKERSHOEK, *Obs.* Lib. I. Cap. 20. *J. B.*

k Ut

civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt, credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam k ut id quod evenisset pro jure acciperent: 18 atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat. (cc) nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales 19 in pace semper libertatem obtinerent, 20 ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi 21 quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque 22 eandem ob causam l nec servi, nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum * pro Thebanis; ideo capti-

* *Inst. Orat.* v. 10.

GROTII.

k *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*] Vide *Priscum* excerpto de legationibus 28. & *Bizarum* de bello Genuensium in Venetos libro 11.

l *Nec servi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est *Procopii* Gotthicorum III.

GRONOVII.

18 *Atque ita captos*] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita, & mentio facta fuisset.

19 *In pace*] Si quo modo effugissent.

20 *Ut confessione*] Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt, qui capi se patiuntur.

21 *Quatenus pacta*] Quæ sanciuntur redeunte pace.

22 *Eandem ob causam*] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

(cc) At supra, *Cap.* 7. hujus Libri, §. 1. Auctor statuit, etiam eos, qui, bello exorto, intra hostium fines deprehenduntur fato suo, servos fieri. Deinde, neque ullum injuriæ consilium in impuberibus, qui tamen etiam, jure belli, in servitutem rediguntur, secundum Auctorem nostrum. Plura dicemus, Deo dante, in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

ptivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace.

4. m In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. Liber homo ita demum postliminio redit, si 23 hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut a * Tryphonino proditum est: nimirum quia, ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, 24 acquirere, quod non est nisi 25 volentis. Cæterum n 26 an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut a † Florentino notatum est. Tantundem erit si ab a hostibus sponte sit traditus. Quid o si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia p apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc (dd) contineretur 27 liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

* D. l. in bello 12. §. manumittendo. 9. & l. postliminii 5. §. captivus, 3. D. de capt.
† L. nihil. D. de capt.
a L. cum non redemtum. 5. C. de postl. rev.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum 28 sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales. Quia populi pacati, sicut 29 factum pro jure secuti erant in capto, ita & in

GROTII.

m *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*] *Julianus* oratione in malos Cynicos: ὅτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὁπόσους τῶν αἰχμαλώτων λυτρώμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν βαδίζουσι καὶ οἴκαδε. *hoc modo servi essent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.* (Orat. VI. pag. 195, 196. *Edit. Spanhem.*)

n *An vi bellica receptus sit ab hostibus*] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud *Procopium* itidem Gotthicorum III.

o *Si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit*] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν δὲ, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πατρίδα ἤδη, ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατὰ γε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσται· *dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

p *Apud Senecam*] Libro v. controversia 34.

GRONOVII.

23 *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia missus erat cum legatis Pœnorum pacis suadendæ caussa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & postl.

24 *Se acquirere*] Sui juris ipse quodammodo auctor esse.

25 *Volentis*] i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

26 *An vi*] Utrum vi.

27 *Liberi ut fierent*] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non serviissent.

28 *Se sibi acquirit*] Fit ipse sua opera sui juris.

29 *Factum pro jure*] Quod factum erat, pro juste facto habuerunt, atque adeo & ipsum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

(dd) Debuit heic dicere, *utrum hoc* &c. quod forte omissum à Typographis. *J. B.*

in liberato, ut ſe æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum poſſidebat, non erat ſine omni conditione: ceſſare enim poterat ipſo invito, ſi captus qui fuerat ad ſuos perveniſſet. Has ergo res ſic ille perdit, quomodo hominem cujus erant acceſſio.

2. Quid ſi tamen alienaſſet? 30 an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, 31 tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quæ apud populum belli medium exſtabant. Diſtinguendum videtur inter res, quæ ejus ſunt generis ut poſtliminio redeant, & quæ extra id genus ſunt, quod diſcrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata 32 cum ſua cauſa & ſub conditione: iſta vero ſimpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut 33 acceptilata ſunt.

VII. At ſicut ad poſtliminio redeuntem jura redeunt, ita & 34 jura in ipſum reſtituuntur, ac pro eo habentur, ut * Tryphoninus loquitur, ac ſi nunquam ille 35 hoſtium potitus fuiſſet.

* L. 12. §. 6. l. 6. D. de capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte aſſcribit Paulus: † *poſtliminio carent qui armis victi hoſtibus ſe dederant*, nimirum quia pactiones cum hoſtibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adverſus eas eſt poſtliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud *a* Gellium: *poſtliminium juſtum non eſſe ſibi, quoniam dejurio victi forent.* Unde & induciarum tempore non eſſe poſtliminium recte a Paulo notatum *b* eſt. At hos qui hoſtibus deduntur ſine ulla ſcilicet pactione, poſtliminio reverti reſpondit *c* Modeſtinus.

† L. 17. d. tit.

a Lib. VII. c. 18.

b L. 19. §. 1. D. de capt.

c L. 4. d. tit.

IX. 1. Quod de ſingulis perſonis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt ſuam recipiant libertatem, ſi forte eos vis ſociorum eximat hoſtili imperio. At ſi ipſa multitudo quæ civitatem conſtituerat diſſoluta ſit, verius puto non eundem populum cenſeri, nec poſtliminio res reſtitui ipſo gentium jure, quia populus, ut navis, partium diſſolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione con-

GRONOVII.

30 *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*] Res retinebit.

32 *Cum ſua cauſa*] Sic alienata ut alienari poterant per naturam ſuam cum ſuis commodis & incommodis, & ſub conditione, niſi poſtliminio rediiſſent.

33 *Acceptilata*] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur ſe accepiſſe, quod non accepit.

34 *Jura in ipſum*] Quæ alii adverſus eum habuerunt.

35 *Hoſtium potitus*] Sic & *Papinianus* l. 11. *de capt. & poſtl. Plaut.* Captiv. 1. 1. 24.

consistit. 36 Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit, cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ, cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro veniissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant, non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat, & quia 37 creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia, q matrimonium * non censebatur 38 postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

* *L. 8. l. 14. §. 1. D. de capt.*

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus,

GROTII.

q *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*] Aliter inter Christianos. *Leo* Papa ad Nicetam Aquilejensem episcopum: *ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitatem ductis, postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & responsum *Stephani* Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRONOVII.

36 *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non possum. Immo, quia veteribus cultoribus superstitibus post breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ XX. anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud *Liv.* 28, 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica post 70. annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israelitarum. Atqui scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuissent, a Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt. [At vero, quamvis *Saguntini* & *Thebani* eadem essent gens, non tamen idem erant *Populus*, secundum tradita ab Auctore nostro supra, *Lib. II. Cap. 9. §. 5, 6. J. B.*]

37 *Creditum non est*] Si quis captus fuisset debitores habens, a quibus qui creditorem in potestate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere possit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit vel remiserit, jus debiti exigendi non recipit captus, si postliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rursus exigere non potest. Ratio est, quod supra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri. 3, 7. 4. partim in controversiis de re capta apud populum bello non permixtum respiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta est. 3, 6. 2.

38 *Postliminio restitui*] Dispar est exemplum, quia in divortio justo consensus discedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum dissipatio similis est dissidio fortuito vel frigusculo, non divortio. l. 32. §. 12. *de donat. inter vir. & ux.* per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, non divortisse videtur. l. 2. *de divort. & repud.* Sic illis quasi frigusculum fortunæ venit.

r Ser-

jus, quod ea attinet quæ 39 intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic 40 jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, † exemti sunt transfugæ: 41 etiam filiifamilias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait * Cicero, suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, 42 qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis.

† d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.

* De finib. 1. c. 7. 10.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis † primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemtus est ab hostibus, redemtori [r] serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne ademta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa 43 ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege *a* Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque *b* redemti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & 44 contracto inter redimentem & redemtum matrimonio. *c* remissum censetur: & redemtæ mulieris 45 prostitutione *d* amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt.

† Dem. in Nicostratum, pag. 724. B.

a L. ult. C. de postl.

b L. si patre, 15. D. De capt. & postl.

c L. si is qui te, 13. C. de postl.

d L. fœdissima. 7. eod. tit.

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res om-

GROTII.

r *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. edicto *Caroli Calvi* Pistis.

GRONOVII.

39 *Intra civitatem*] Populum singularem.

40 *Jure civili Romano*] Quasi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem pristina jura receperint. At Indibilis apud *Liv.* 27, 17. ex gentium jure scire se transfugæ nomen execrabile veteribus sociis, novis suspectum esse.

41 *Etiam filiifamilias*] Transfugæ sine dubio, sive patres sive filiifamilias postliminii jure, id est, reditu in patriam secuto & recuperatione status ac rerum suarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in potestatem patriam, non est magis singulare, quam quod nec filius familias latro aut desertor, aut qui quodcumque capital admiserat, specie ac prætextu potestatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim servi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet. §. 1. Instit. *de cap. dim.*

42 *Qua intelligebat*] Sine qua nec se salvum putabat fore.

43 *Ipsa servitus*] Quæ præstatur redemtori.

44 *Contracto inter*] Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

45 *Prostitutione*] Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv. legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hereditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat, 46 Messenios cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & * quæ 47 per usucapionem aut 48 liberationem ex bonis subtracta, vel 49 non utendo finita esse videbantur, 50 actione rescissoria restituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum restituendis, † is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

* *L. ab hostibus.* 18. *C. de postliminio.*

† *L.* 1. §. 1. *D. quib. ex caus. maj.*

4. At 51 lex Cornelia etiam heredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est 52 decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus cap-

GRONOVII.

46 *Messenios cum longo*] 3, 9. 10. Messenios postliminio vult patriam & libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina, quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut *Justinus*, annos 84. ut *Pausanias* 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt: utrorumque posteri post 200. annos Olymp. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset ac 20000. hominum exanimasset, tertium bellum excitarunt, quo post decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones sparsi vacuam & vastam Messanen reliquerunt, donec post annos fere 100. Olymp. 103. proximo post Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem instauravit convocatis undique veterum cultorum posteris. *Paus.* 4, 241. & 268. *Liv.* 32, 22. Quod si postliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negari debuit?

47 *Per usucapionem*] Si absentis ejus bonorum aliquid possessor bonæ fidei tempore longo acquisivit.

48 *Liberationem*] Si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum est.

49 *Non utendo*] Ut usus fructus non utendo intra tempus x. aut xx. annorum amittitur. §. 3. Inst. *de usufr.*

50 *Actione rescissoria*] Qua usucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut absentis reipublicæ causa rescinditur. §. 5. Inst. *de act.* l. 35. pr. *de oblig. & act.*

51 *Lex Cornelia*] L. 22. pr. & §. 1. ac 3. *de capt. & postl.* l. 1. §. 2. *ad l. Falcid.* l. 12. *qui testam. fac. poss.* l. 15. D. *de injusto rupto.* l. 9. Cod. *de postl. rev. Ulpian.* Instit. 23. §. 4. l. 5. C. *quibus ex caus. maj.* §. ult. Instit. *quibus non est perm. fac. test.*

52 *Decessisset*] Ut medio tempore minui nequeant.

I Bo-

captus esset r bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est, 53 pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si heres nullus sit, a ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur. a *L. 31. D. de jure fisci.*

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, t etiam 54 sæpe alienati, u etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat * Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur, necesse est ut aut 55 revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, 56 nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, 57 nondum receptus Paulo † videtur. Ac sicut hac in parte a rebus inanimis distat servus, ita vicissim a libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur 58 ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut a Sabinus scripsit, *de sua quæ civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.* *l. 22. §. 1. D. de capt.* * *L. in bello, 12. §. manumittendo, 9. D. De Captiv.* † *L. ult. D. de capt.* a *d. l. 12. §. 9. eod.*

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus b nos docet: ne 59 contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur, dictum est ab Imperatoribus c illud quod ad res omnes male a nonnullis trahitur, 60 re- b *d. l. 19. §. 5. eod.* c *L. 12. C. de postl.*

GROTII.

r *Bona ejus futura fuissent occupantium*] Vide *legem Wisigotthicam* lib. v, tit. IV. c. 15.

t *Etiam sæpe alienati*] At edicto Theuderici ita constitutum est: *servi aut coloni ab hostibus capti, & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* Vide & *Cassiodorum* III, 43. At *lege Wisigotthica* mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. V, tit. IV, 21.

u *Etiam ab hoste manumissi*] Ut a Mithridate, qui retracti in servitutem. *Appianus* Mithridatico, (pag. 211. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

53 *Pro nullo habetur*] Immo suis est pro peregrinante, & qui exspectetur post tempus rediturus.

54 *Sæpe alienati*] Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rursus alii, & deinceps traditi.

55 *Revera habeatur*] Jam sit in ejus potestate aut in eam venturus sit, ubi domino libuerit.

56 *Nisi & cognoscatur*] Gnaro & conscio domino intra fines versetur.

57 *Nondum receptus*] Postliminio rediisse censet *Paulus.*

58 *Ut animo*] Quia servus consilium non habere videtur, sed omne consilium de eo esse domini.

59 *Contrarium jus*] Quod transfugam punit.

60 *receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum* 61 *defensorem eorum decet esse, non dominum.*

3. Qui ab hostibus redemti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus 62 a Rufo collectis.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjecti alieno imperio fuerunt 63 in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset: puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali fœdere aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait * Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam † Atheniensibus ereptam x veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum heredibus reddiderunt *a* Justinianus, aliique *b* Imperatores; y non admissis adversus dominos 64 præscriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

* *L. si captivus. 20. §. verum est. 1. D. de capt.*
† *Strabo libro* VIII. *pag.* 376.
a *Nov.* XXXVI.
b *Nov. Valent. de episc. Jud. Proc.* 1. *de bell. Vand. Cuj. obs.* II. 9.

2. Quod

GROTII.

x *Veteribus dominis*] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI. §. 7.

y *Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis*] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali, præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat. meminit *Procopius* Vandalicorum I. *Valentinianus* in novella lege de episcopali judicio: *tricennali definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis sæculis servabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo tricennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumta.* In concilio *Hispalensi* relato in causam XVI, quæstione III. c. 13. *sicut per legem mundialem his quos barbarica severitas captiva necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit c. ex transmissa. *de præscriptionibus.* vide & *Cujacium* ad titulum C. de præscriptione XXX. annorum.

GRONOVII.

60 *Receptos eos*] Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciscantur eum qui hosti eripuit.

61 *Defensorem*] Nimirum ut rei alienæ: sic in Dig. conjunguntur *procuratores* & *defensores*.

62 *A Rufo collectis*] Libellus inscribitur: *leges navales Rhodiorum, militares, rusticæ Justiniani* Gr. & Lat. opera *Sim. Schardii* Basil. 1561.

63 *In veterem causam*] Redeant sub prioris principis imperium.

64 *Præscriptionibus*] Privilegiis longinquæ possessionis.

65 Lit-

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit *a* Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in *b* Verrina de signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus *c* cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso 65 littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius *d* respondit. Sic Hispanis lege *e* cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium a receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & 66 commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus, qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut 67 recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant tum apud Ciceronem in *f* Topicis, tum apud *g* Modestinum. Naves scilicet 68 longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed 69 clitellarii:

a *L. cum loca. 36. D. de religiosis.*
b IV. 35.
c *L. in tantum. 6. de divis. rer.*
d *L. si ager. 26. D. quibus mod. usufruct. amit.*
e *Reg. Const. lib. x, tit. 29. p. 2.*
f *Cap. 8.*
g *L. 2. & 4. D. de capt.*

equi

GRONOVII.

65 *Littori redditur*] Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*] Emta & permutata.

67 *Recuperandi spes*] Ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. *Lusoriæ* & *actuariæ*, duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. *de offic. judic. milit.* l. 4. C. *de offic. mag. offic.* in his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur & *lusoriæ* privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur *Petronius* cap. 61. de quibus *Seneca* 7, de Benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. *Actuariæ*, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli adhibitæ *Liv.* 30, 43. *Cæsar* 5, de Gall. 1. & in his postliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad usus erant paratæ. *Salmas.* ad jus Att. & Ro. c. 26. p. 740.

69 *Clitellarii*] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ stratum, quod imponitur asinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem usum habent equi sagmarii.

2. Id

equi & equæ, ſed freni patientes. Et hæ res ſunt, 70 quas & legari recte * voluerunt Romani, & 71 in præſtationes familiæ herciſcundæ † venire.

2. Arma & veſtis uſum quidem in bello habent, ſed poſtliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut veſtem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut paſſim in hiſtoriis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo diſtare, quod equus ſine culpa equitis proripere ſe potuit. Et hoc quidem rerum mobilium diſcrimen videtur uſum habuiſſe in occidente, etiam ſub Gothis, ad Boëthii uſque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quaſi quod ad eum diem vim ſuam obtineret.

XV. At poſterioribus temporibus, ſi non ante, ſublata videtur hæc differentia. Paſſim enim tradunt 72 morum periti res mobiles poſtliminio non redire, & z id de navibus conſtitutum multis in locis *a* videmus.

XVI. Eæ vero res, quæ 73 intra præſidia perductæ nondum ſunt, quanquam ab hoſtibus occupatæ, ideo poſtliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt, non opus habent poſtliminio, ut *b* Ulpianus & Javolenus reſponderunt: quia jus gentium illis non conceſſit, ut 74 jus domini mutare poſſint: quo innixi Athenienſes *c* Haloneſum, quam ipſis prædones, a prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari poſſunt, niſi quod ex naturali jure 75 alibi *d* cenſuimus, ei qui ſuo ſumtu poſſeſſionem rei adeptus eſt, tantum eſſe reddendum, quantum dominus ipſe ad rem recuperandam libenter impenſurus fuerat.

XVII. Poteſt tamen lege civili aliud conſtitui: ſicuti b lege *e* Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum eſt, ut privata res publicæ utilitati ce-

* *L. id, quod apud hoſtes.* 8. *D. de leg.* 1.
† *L. item Labeo,* 22. *cum l. ſeq. D. fam. herc.*
a *Bart. in l. ſi quid bello D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hoſtibus. C. de capt. Conſt. Gall. l.* xx. *tit.* 13. *art.* 24. & *Conſul. maris, c.* 287.
b *L. hoſtes.* & 24. & *l. latrones.* 27. *D. de capt.* Vide & L. *poſtlim.* 19. §. *a piratis.* 2. *eod. tit.*
c *Demoſth. de Haloneſo.* pag. 30. A.
d *Sup. lib.* II. *c.* x. §. 9.
e *Lib.* XXXI. *tit.* 29. *p.* 2. *Covar. ad c. peccatum. part.* II. §. II. *n.* 8.

GROTII.

z *Id de navibus conſtitutum multis in locis videmus*] *Deciſio Genuenſis* centeſima prima.

a *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipſam Philippi epiſtolam inter opera *Demoſthenis*, (pag. 63. A. B.)

b *Lege Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis *Fraxinii Canai* tomo I.

GRONOVII.

70 *Quas & legari*] Etiamſi quo tempore teſtamentum ſcribebatur, apud hoſtes eſſent.

71 *In præſtationes familiæ*] Attribui & imputari pro parte ſortis ſuæ alicui heredum, ſed cum cautione, ſi recipiantur.

72 *Periti morum*] Juris per conſuetudinem introducti.

73 *Intra præſidia*] 3. 6. 3.

74 *Ut jus domini mutare*] Ut eorum, quæ rapuiſſent, jus acquirerent, & prior dominus jure ſuo caderet.

75 *Alibi cenſuimus*] 2. 10. 9.

76 Non

cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis 76 non obstabit exteris, quo minus res suas vindicent.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod testantur Romanæ leges, postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, *a* reliquias has esse sæculi 77 Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam 78 belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia: ac, ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit 79 captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit, ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat 80 ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni solent.

a Lib. II. c. 15. §. 5.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an, qui apud nos serviunt ex populo federato, si domum revenissent, postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit 81 Cicero primo de oratore. Et Gallus quidem * Ælius sic ait: *cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra † Proculus: 82 *non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.*

** Apud Festum, voce Postlimin.*

† L. non dubito, 7. princ. D. de captiv. & postl.

3. Ego arbitror distinguendum inter federa, 83 ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent: at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine, qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postlimi-

GRONOVII.

76 *Non obstabit exteris*] Sed tantum Hispanis, aut qui sub regis Hispaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*] Populorum vagorum adhuc & incertæ sedis atque inconditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere nisi in hostes.

78 *Belli inter privatos*] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque casu in terris peregrinis oberrantem, ubi sine notore ac defensore esset, arreptum a privato & in ergastulum fuisse conjectum: quod frequenter olim contigisse ostendit *Sueton.* Aug. 32. Tit. 8. *Cic.* pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Christianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*] Ut liceret comprehensos peregrinos pro servis habere, quasi captos ex hostibus.

80 *Ad æquas pactiones*] Ut utrimque aliquid remitterent de sævis moribus, & paullatim jus discerent.

81 *Cicero primo de oratore*] Cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet *Salmasius* p. 596.

82 *Non dubito, quin*] Lege, *quum fœderati & liberi nobis externi sint, inter nos*: ita consentiunt Gallus & Proculus. *Salmasius* p. 606. [At emendatio illa repugnat verbis sequentibus. Vide omnino CUJACIUM, loco *Observationum* in margine indicato. *J. B.*]

83 *Ut si qua essent*] Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

a D. l. postliminii. §. in pace. 2. minium. Et hoc mihi indicare videtur *a* Pomponius, cum ait: *si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa; quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos a se populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit *b* Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus.

b Obs. XI. c. 23.

XIX. 1. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, *c* sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura esse voluit.

c Bod. lib. 1, de rep. c. 7.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara, ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc scribo, judicatum est in summo auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona, quæ Francorum civium fuerant, ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde, cum recepta ab aliis essent, facta eorum, qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est, quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse, quæ postliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his, quæ fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur, quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permissa diximus.*
III. *Interna injustitia injustum esse, quod ex bello injusto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*

V. An

V. *An res captæ bello injusto reddendæ sint ab eo, qui cepit.* | VI. *An & ab eo, qui detinet.*

I. 1. Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus 1 pene omnia, quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. nam, cum primum * hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum, *juris esse* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod 2 judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, sive 3 illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude. * *Lib. III. c. 4.*

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho, (vers. 333.)

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit:

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco 4 pudor non tam hominum & famæ, quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus † legimus: *fideicommissa appellata sunt, quia 5 nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem *a* Quintilianum: *non aliter 6 salvo pudore ad sponsorem venit creditor, quam si recipere a debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi. † *De Fideicomm. hered. §. 1.* a *Declam. 273.*

b Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum,
Proque metu populum sine vi 7 pudor ipse regebat.

b *Ovid. Fast. I. 248, & seq.*

Hesiodus: *c* c *Operibus, vers. 192, 193.*

Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσται, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
——— *nusquam pudor: aurea nusquam*
Justitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII. de *d* legibus: παρθένος γὰρ αἰδὼς δίκη λέγεταί τε καὶ *d Pag. 943. E. Tom. II. Ed. H. Steph.*

GRONOVII.

1 *Pene omnia*] Et ostendendum, quamquam hæc jure gentium concessa in bello & impunia sint, perpauca tamen eorum virum bonum & Christianum licere sibi putare debere.

2 *Judicia coactiva*] Magistratus pro potestate facta tueantur.

3. *Illa in jure stricto*] Quæ nihil vi geri patitur, nisi ad sui tutelam inculpatam.

4 *Pudor*] Pudor ille potissimum est pudor sui, quum quis nihil magis veretur quam suam conscientiam, & antiquissimum habet *Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

5 *Nullo vinculo*] Olim ad ea præstanda nemo per judicem adigebatur, sed, prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem, rata aut irrita erant.

6 *Salvo pudore*] Siquidem vult retinere verecundiam & existimationem, nisi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipse*] Reverentia sola recti.

καὶ ὄντως εἴρηται. emendem 8 *πάρεδρος·* ut ſenſus ſit : *comes pudoris juſtitia vocatur , & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato ſic loquitur: *a Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρᾶται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί·* 9 *Deus metuens , ne plane interiret genus humanum , dedit hominibus juſtitiam ac pudorem , ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula :* & Plutarchus *b* ſimili modo *δίκην* vocat 10 *ἔνοικον αἰδοῦς* , *juſtitiam pudoris cohabitatricem* , qui & *c* alibi jungit *αἰδῶ* & *δικαιοσύνην*. Apud Dionyſium Halicarnaſſenſem ſimul nominantur *d αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη* , *pudor, decorum , & honeſtum.* Sic & *αἰδῶ* & *ἐπιείκειαν* copulat *e* Joſephus *pudorem & æquitatem.* Paulus quoque juriſconſultus *f* conjungit naturale jus & pudorem. Cicero *g* autem inter juſtitiam & verecundiam 11 ita fines regit , ut juſtitiæ partes ſtatuat non violare homines, (aa) verecundiæ non offendere.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus verſu bene convenit dictum * ejuſdem in ſcriptis philoſophicis : a *Quam anguſta innocentia eſt* 12 *ad legem bonum eſſe? quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas , humanitas , liberalitas , juſtitia, fides exigunt? quæ omnia* 13 *extra publicas tabulas ſunt.* Ubi vides jus a juſtitia diſtingui , quia jus accipit id , 14 quod in judiciis externis viget. Idem id alibi † explicat egregie exemplo juris herilis in ſervos: *In mancipio cogitandum eſt , non quantum illud impune pati poſſit ; ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura , quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde : *cum*

15 *in*

a Protagora, pag. 322. C. Tom. I.
b *Ad ineruditum Princip.* pag. 781. B. Tom. II.
c *Vita Theſei*, pag. 3. C. Tom. I.
d *Lib.* VI. c. 36.
e *Lib.* XIII. *antiq.* c. 19.
f *L.* 14, §. 2. *D. de ritu nupt.*
g *Off.* I. 28.
* *Lib.* I, *de ira*, c. 27.
† *Lib.* I, *de Clem.* c. 18.

GROTII.

a *Quam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe?*] Idem *Seneca* de Beneficiis V, 21. *Multa legem non habent, nec actionem , ad quæ conſuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* *Quintilianus* inſtitutionum oratoriarum lib. III , c. 6. *Sunt enim quædam non laudabilia natura , ſed lege conceſſa , ut in* XII. *tabulis , debitoris corpus inter creditores dividi licuit , quam legem mos publicus repudiavit.* *Cicero* de Officiis libro III. *Aliter leges , aliter philoſophi tollunt aſtutias : leges , quatenus manu tenere poſſunt : philoſophi , quatenus ratione & intelligentia.* (Cap. 17.)

GRONOVII.

8 *Πάρεδρος*] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adſeſtrix*] Verba Poëtæ: *remittit adſeſtricem :* me ad ſe vocat.

9 *Deus metuens*] Providens.

10 *Ἔνοικον*] Domeſticam , contubernalem.

11 *Ita fines regit*] Diſtinguit.

12 *Ad legem bonum eſſe?*] Hactenus ſolummodo recte facere ac juſtitiam colere , ut præſtes , quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas ſunt*] Quæ negligere poſſis ſine metu tribunalis & prætoris , quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*] De quo prætor vel judex & conſilium diſceptant, quod actione petitur.

(aa) At vero *Verecundia* heic eſt virtus quædam ſingularis : ut & *Pudor* in verbis *Pauli* Juriſconſulti propriè ſumitur. *J. B.*

b *Nam*

15 *in servum omnia liceant, est aliquid quod* 16 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli * in senatu Romano distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed* 17 *quid isti pati debuerint*: ex æquo & bono scilicet. Idem discrimen Aristoteles † innuit, disputans, an justa dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. ὅλως δ' οὔ φασι· τήν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. *quidam respicientes justi aliquid* (b *nam & lex justum quid est*) *justam esse ajunt servitutem ex bello; at* 18 *omnino justam esse negant, quando accidere potest, ut injusta fuerit bellandi causa.* Simile est illud Thucydidis a in Thebanorum oratione: οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε, οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον. *de his, quos in conflictu occidistis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.*

* Liv. l. 26. c. 31.
† Pol. 1, c. 6.
a Lib. III. c. 66.

2. Sic & ipsi jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam *b* appellant, & æquitati opponunt naturali; & *c* Seneca servi nomen ex injuria natum, 19 id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium *d* quoque Itali retinentes ea, quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces 20 ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæensis *e* cum dixisset, bello captos, si ad suos rediissent, libertatem recipere, addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, *ut qui per injuriam in servitute fuissent.*

b L. 19. pr. D. de capt.
c Epi. XXXI.
d L. XXIV. c. 1.
e Orat. XV.

c Lactantius *f* de philosophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias.

f Inst. Div. VI. 6.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bel-

GROTII.

b *Nam & lex justum quid est*] *Seneca* ad Helviam c. 6. *alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena. Sed concilianda, ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV. §. 2.

c *Lactantius*] *Augustinus* vero epistola IV. quæ est ad Marcellinum: *ac per hoc si terrena ista respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis ecclesiæ observationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipsa bella parata sunt.*

GRONOVII.

15 *In servum omnia liceant*] Quicquid statuas, forum & fasces non metuas.

16 *In hominem licere*] Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid isti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abstineri.

18 *Omnino justam*] Semper & in universum.

19 *Id quod sæpe accidit*] Ut servi fiant, qui fieri non meruerunt.

20 *Ad obtinendam injuriam*] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæsivissent.

bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse 21 internâ injustitiâ omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut 22 ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero, * qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit, d ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus e negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis † rex indicens 23 justitium præcipit, ut rapina manus vacuefaciant, 24 naturæ ductu agnoscens, sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire f non *a* Judæos tantum & Christianos, sed & g Mahumetistas.

* *1 Cor.* VI. 10.

† *Jon.* III. 8.

IV. Ad restitutionem autem *b* tenentur, secundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata sunt, belli auctores, 25 sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus, quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in 26 actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli *c* adferunt de his, qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat (bb) culpæ: 27 ad restitutionem enim sine dolo cul-

pa

a *Libro præceptorum legis præcepto jubente* XVI.

b *Silv. in verbo bellum p.* 1, *n.* 10. 11. & 12. *Covar. d.* §. 11. *n.* 8. & *Less. lib.* 11, *c.* 13. *dub.* 4. *Adde l.* 21. §. 9. *D. de furtis.*

c *Silv. d. loco num.* 10.

GROTII.

d *Ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat.*] Num. V, 6. 7. *Hieronymus* ad Rusticum: *nec differtur ultionis sententia, si non reddantur universa.* *Augustinus* in epistola ad Macedonium, quæ est LIV. *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur.* Retulit *Gratianus* in causam XI, quæstione VI. c. 1.

e *Negat grata sibi esse jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*] Locus est illustris *Esaiæ* LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud *Justinum Martyrem* in colloquio cum Tryphone.

f *Non Judæos tantum*] Vide canones pœnitententiales *Mosis Maimonidæ* cap. 11, §. 2. Et *Mosem de Kotzi* præcepto jubente XVI.

g *Mahumetistas*] Vide *Leunclavium* Turcicorum V. & XVII.

GRONOVII.

21 *Interna injustitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etsi humano foro excusatos.

22 *Ad eos cooperantur*] Aut eis adjutorium faciunt.

23 *Justitium præcipit*] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obsecrationis causa.

24 *Naturæ ductu*] Quippe veræ religionis ignarus.

25 *Sive potestatis jure, sive consilio*] Vel jubendo vel suadendo.

26 *Actibus dividuis*] Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

27 *Ad restitutionem*] Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

(bb) Videtur heic deesse *dolosa*, aut aliud simile: ut patet ex verbis sequentibus, *sine dolo culpa sufficit*. Non est in promtu SYLVESTER ille, ad cujus sententiam heic respicit Auctor noster. *J. B.*

h Con-

pa sufficit. Sunt, qui videntur * existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se, cum bellum inierunt, ista 28 capientibus donasse intelligantur. Sed nemo 29 suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio 30 externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud † Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus. Videbantur*, ait, quia injustum id bellum fuerat, ut jam ante *a* agnoverant Samnites.

* Vasq. lib. 1, controv. ill. c. 9. n. 17. Molin. disp. 118. §. ut vero.

† Lib. IX. c. 1.

a Lib. VIII. c. 39.

2. Non dissimile est, quod ex contractu sine dolo inito, 31 cui *b* inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum 32 qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus, qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

b Vide supra l. II, c. 12.

VI, 1. Sed &, qui damnum ipse non dedit, *c* aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium *d* Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* 33 *parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura* h *conquisitos redemit, iisque habitandi gratiâ locum in Aventino adsignavit, & prædia restituit.* Similiter Phocensibus * Ro-

c Vide supra lib. II, c. 10.

d Lib. VI. c. 5.

GROTII.

h *Conquisitos redemit, & prædia restituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi. *Josephus* XIV. antiquæ historiæ, (Cap. 22. p. 492. G.) Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa non fuisset, cur Romani pacem rumperent. *Herodianus* libro IV. in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. *Chalcocondylas* libro IX.

GRONOVII.

28 *Capientibus donasse*] Res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret mars communis & fortuna.

29 *Suum jactare*] Pro derelicto habere.

30 *Externi dominii*] Ut eum patentur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

31 *Cui inest inæqualitas*] Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

32 *Qui contraxit*] Qui plus debet, quam accepit.

33 *Parum liquida*] Dubitabatur, an vere hostes fuissent.

* Liv. lib. XXXV. II. c. 39. † Liv. l. XLII. c. 8. a Idem, XLIII. 6.

* Romanorum decreto reddita libertas 34 etiam illa publica erepti erant agri. Et poſtea i Ligures qui a M. Popillio v fuerant, † reddito emtoribus pretio reſtituti ſunt in libert bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit ſe a addita cauſa quod injuſtum bellum illatum iis eſſet.

2. Poterit tamen, ſi quid ſumtus aut operæ impendit i rem tenet, deducere tantum, 35 quantum domino valeb piſci deſperatam poſſeſſionem, ſecundum ea quæ alibi ex ſunt. Quod ſi rei poſſeſſor culpæ exſors eam conſumſe alienaverit, non tenebitur niſi in quantum cenſeri poteſt lo tior factus,

GROTII.

i *Ligures*] Vide excerpta Peireſciana *Diodori Siculi*.

GRONOVII.

34 *Etiam illa publica*] Non tantum, ut privati liberarentur ſervitu privatos, ſed etiam ut reipubl leges redderentur.

35 *Quantum domino*] Eam ſu pecuniæ, quam dominus im non dubitaſſet, ut reciperet.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto.

I. *In bello juſto actus quoſdam interna juſtitia carere quod exponitur:*

II. *Interfici qui poſſint ſecundum juſtitiam internam.*

III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes ſequuntur:*

IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*

V. *Diſtinguendos auctores belli ab his qui ſequuntur.*

VI. *In ipſis auctoribus diſtinguendas cauſas probabiles ab improbabilibus.*

VII. *Etiam mortem meritis hoſtibus ſæpe pœnam recte condonari.*

VIII. *Cavendum, quant poteſt, ne innocentes, præter propoſitum, occid*

IX. *Pueris ſemper parcend minis, niſi quid graviu ſerint: & ſenibus.*

X. *Parcendum & his, qu aut literas tantum cura*

XI. *Et agricolis:*

XII. *Et mercatoribus ac bus:*

XIII. *Et captis.*

XIV. *Recipiendos, qui d volunt ſub æquis conditio*

XV. *Parcendum & his conditione ſe dediderunt.*

XVI. *Hæc ita vera, niſ delictum anteceſſerit: qu modo accipiendum.*

XV

XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides, nisi ipsi deliquerint.*
XIX. *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est, quod dicitur,

* 1 *Omnia dat, qui justa negat.* * *Lucanus, Pharf.* I. 349.

Melius † Cicero: *Sunt* 2 *quædam officia etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.* a *Est enim ulciscendi & puniendi modus* Idem *a* laudat vetera Romanorum tempora, cum exitus bellorum erant 3 aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat *b* Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuctrica *c* prima: ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam, qui se vindicant injusti esse, si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* Sic, *d* Ovidio judice, rex quidam

† *Off.* I. c. 11.
a *Off.* II. 8.
b I. *de Clem. cap.* 4.
c *Pag.* 94. Tom. II.

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

d *De Ponto,* I. Eleg. VIII. 19, 20.

2. Platæenses in Isocratea *e* oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum sit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides *f* secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε; σκοπεῖτε, ἀλλ' οὕστινας ὄντας, καὶ τίνες ὄν-

e *Pag.* 298. B. *Ed. H. Steph.*
f *Pag.* 77. A. Tom. II.

GROTII.

a *Est enim ulciscendi & puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. XX. §. 2. & 28. & loca *Augustini* de Christianorum in ipsis bellis benevolentia, quæ modo produximus. *Aristoteles* politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς, factionis studio. Et *Thucydides* III. Τιμωρίας μείζους, οὐ μέχρι τοῦ δικαίου. *pœnas justo majores.* (Cap. 82.) Tacitus III, annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* (Cap. 28.) Idem eodem libro (*Cap.* 24.) Augustum culpat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis (*Sat.* X. vers. 314, *& seqq.*)

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Concessit.

Quintilianus: *non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* [Id est, à cadavere. *Declamat.* VI. pag. 102. *Ed. Obrecht.*] M. Antoninus Imperator, referente *Vulcatio* vita Cassii, (Cap. II.) *ad senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior. Ausonius* [Cupid. crucif. vers. 93, 94.]

vindictaque major
Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI. *sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* (Cap. 10.) Similis est apud Agathiam locus libro III.

GRONOVII.

1 OMnia dat] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.

2 *Quædam officia*] Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

3 *Aut mites aut necessarii*] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, nisi quibus ob graves causas parci nequibat.

ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· *non hoc tantum respicite, quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed & 4 qui sint de quibus sumenda sit pœna, 5 qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos (*Lib.* III. *Eleg.* XVII. 28.)

Victor erat quamvis, b æquus in hoste fuit.

Sed & Ovidio, (*Metam.* VIII, 101.)

leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri nobis explicata sunt. * Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus 6 absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet, satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

* *Vict. de jure belli n.* 36, & 43.

III. 1. Supra, 7 cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace, ita & in bello supplices,) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi † loco quærit, 8 utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi, qui 9 non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur *a* Vellejus Paterculus:

† *Biblioth.* XIII. 29.

a Lib. II. c. 23.

GROTII.

b *Æquus in hoste fuit*] *Ovidius* tristium 1, elegia 8, (*vers.* 35.)

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

GRONOVII.

4 *Qui sint, de quibus*] Possunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti esse. *Florus* de Ætolis 2, 9. *Memineramus auxilii, sic placuit ignoscere.*

5 *Qui nos ipsi*] *Cæsar* apud Sallust. Catil. 51. *magis, quid se dignum foret, quam quid in illos fieri jure posset, quærebant.* item: *sententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri potest?) sed aliena a republica nostra videtur.*

6 *Absque eo*] Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 *Supra cum*] 2, 21. 5.

8 *Utra in classe poni*] Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hostili animo*] Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

10 *Ab*

bus : *si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur, id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum* 10 *ab inimicis tenerentur, oppugnabantur* 11 *ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes intra muros habebant.* quæ pars postrema ex Livio *a* sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse. a *Lib.* XXXVII. c. 17.

2. *Nimirum*, ut ait *b* Cicero, *omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant, quid possit is, cujus in ditione ac potestate sunt, quam* 12 *quid debeat facere.* Idem pro Ligario : *tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit : quod* 13 *si est criminosum, necessitatis crimen est, non voluntatis.* Atque hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste * Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset, adjicit : *residui omnes* 14 *abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem* c *necessitas egerat, non* b *Pro Quintio.* Cap. 2. * *Lib.* XXI. c. 12.

GRONOVII.

10 *Ab inimicis*] Aristione tyranno, & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*] L. Cornelio Sulla & Romanis.

12 *Quid debeat facere*] Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si est criminosum*] Si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

14 *Abierunt innoxii*] Illæsi, pœnæ immunes.

GROTII.

c *Necessitas egerat, non voluntas*] Addit mox : *id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens.* *Thucydides* libro III. (Cap. 39.) in oratione Cleonis : οἵ τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. *ignosco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoste.* Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur *Paulo* sententiarum V, tit. 1. §. 1. certe enim, ut *Synesius* ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον. *res est valida ac violenta necessitas.* *Juvenalis* de Calaguritanis, (*Sat.* XV. 103.)

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate *Cassiodorum* IX, 13. Pertinax de Læto & aliis : *paruerunt inviti Commodo : sed, ubi habuerunt facultatem, quid semper voluerint, ostenderunt.* (CAPITOLIN. Cap. 5.) Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi : ἐγὼ οὔτε σὲ οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ᾽ ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, sed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre, sed Julianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingressus, ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant, edictum proposuit, [referente ZOSIMO, Lib. I. Cap. 51. Edit. Cellar.] τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς· *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem, quæ acta erant referens.* Belisarius apud *Procopium* Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις ἔτι ἐθελουσίους. *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* Apud eundem

non voluntas. Ad Thucydidis locum * de Corcyrensium captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους, τοὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione † apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ᾽ ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non volentes, sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem *a* de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ εὐνοίαις μεθ᾽ ὑμῶν ἦσαν. *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodotus *b* de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀναγκαίης. *Medorum partes sequebantur, non sponte, sed vi necessitatis.* Zelitis, ut Arrianus *c* narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuissent militare in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracusanus apud *d* Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν· διόπερ, εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *socii vi imperantium adacti sunt militare: quare, sicut par est eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum est ignosci his, qui præter voluntatem suam peccant.* Sic & apud *e* Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt, se metu ac fraude turbatis, pacem oppressam. Similem ob causam Antigonus bellum *f* se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse dicebat.

* Lib. I. c. 55.
† Pag. 299. A.
a Ibid. C.
b Lib. IX. Cap. 17.
c Lib. I. c. 18.
d Lib. XIII. c. 27.
e Lib. XXV. c. 29.
f Justinus lib. XXVIII. c. 4.

IV. 1. Sed notandum est, inter [15] plenam injuriam & [16] merum infortunium medium sæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici possit.

2. Aristoteles huic generi nomen posuit ἁμάρτημα, latine [17] culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto capite decimo: *Eorum, quæ sponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quæ præeunte consultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberata.*

Gotthicorum III, Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. *Nicetas* autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικοῦν ἐνδοὺς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ᾽ οὐ χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι· *qui urbem incolebant, eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent, non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales, qui Blachis non verborum suasu, sed vi succubuerant, neque sponte eis paruerant.*

GRONOVII.

15 *Plenam injuriam*] Cui dolus & culpa omnis inest.

16 *Merum infortunium*] Cui nec dolus nec ulla culpa subest.

17 *Culpam aliquam*] Erratum.

18 Qui

rato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit, (cc) *infortunium dicitur, ut, si quis egerit quippiam, non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa credidit: sed evenit quod ipse non proposuerat sibi: puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, si ita præter id, quod exspectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, si ita, ut exspectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis est, qui* 18 *in se habet agendi principium:* 19 *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id quod facit,* 20 *sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam, qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque tamen* 21 *injusti aut improbi dicuntur: at, si quis idem* 22 *consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is, qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit, ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi* 23 *non facti, sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo,* 24 *quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit, disputant: ibi enim, nisi* 25 *quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed, an juste factum sit, quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum* 26 *si alter sibi injuriam factam putat,* 27 *alter non putat. . . Est tamen ut & qui tali ex causa lædit, injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est, qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. Ca-

GRONOVII.

18 *Qui in se habet*] Quem suum ipsius consilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*] Qui sine consilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*] Qui aliunde subito impellitur, priusquam providere possit & prospicere, quale sit, quod agit, etsi volens id agat.

21 *Injusti aut improbi*] *Tacitus* de Germanis 25. *Verberare servum ac vinculis & opere coërcere rarum: occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum.*

22 *Consulto*] Non subito animi motu impulsus.

23 *Non facti*] Disputetur, non utrum factum sit, nec ne, sed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injuriose*] Atque eo jus sibi datum contra offendendi.

25 *Quæ intercesserit*] Nisi cui exciderit e memoria, quid facere debeat.

26 *Si alter sibi*] Ille, cui structæ sunt insidiæ.

27 *Alter non*] Ille, cui non impletum est promissum, quia id, qui facere debuit, oblitus est.

(cc) Immo *culpa aliqua*: est enim heic in Græco, ἁμάρτημα. *J. B.*

 d Ve-

4. *Cæterum eorum, quæ non sponte fiunt, alia venia digna sunt, alia minus.* d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & 28 ob ignorantiam fiunt. At, si qua ab ignorantibus admittantur, 29 nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt, quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum latine posui, quia minus recte verti, ideoque nec satis intelligi solet.

* VII, Nic. 11. 5. Michael Ephesius eum locum interpretans, ejus 30 quod* exspectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus, quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est 31 in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut siti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut 32 si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante 33 non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum
† D. & C. de juris & facti ign. inexcusabiliter: quæ cum † Jurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro
a Lib. 1. c. 13. a de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in
b Vers. 157. 186. illo Homeri versu de Achille Iliados b postremo:

> Οὔτε γὰρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.
> *Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.*

c L. 11. §. 2. D. de pœnis. 6. Similis est divisio apud c Marcianum: *delinquitur aut proposito,*

GROTII.

d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt*] *Dionysius Halicarnassensis* libro 1. (Cap. 58.) ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non sponte fit, omne dignum venia.* *Procopius* Gotthicorum III. ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *qui aliis molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, his etiam ipsos, qui mala sunt passi, æquum est veniam dare.*

GRONOVII.

28 *Ob ignorantiam*] Quæ scire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*] Et tamen hujusmodi, ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

30 *Quod exspectari*] Quod factum est non modo ab ignorante, sed etiam ob ignorantiam.

31 *In via publica*] Nam, quia in ea ut plurimum obversantur homines, facile unicuique succurrit, etsi nunc nemo appareat, repente intervenire posse, qui lædatur.

32 *Si quis mulierem*] Quam sollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

33 *Non per ignorantiam*] Qui sciens facit, quod nescit jus esse non facere.

sito, aut impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones, 34 *qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa quæ proposito & impetu fiunt, hunc in modum distinguit Cicero. * *Sed in omni injustitia permultum interest,* e *utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* f Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι. 35 *dimidiatum esse facinus, ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

* De off. I, c. 8.

7. Cujus generis ea præcipue sunt, g quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in † Aristocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον, ἢ μή, λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα· *necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione a de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro b quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι

† Pag. 419. B.

a Pag. 616. B.

b Cap. 98.

GROTII.

e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*] Seneca de Ira I, 16. *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere.* Deinde: *nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt, his inest latens & aperta & inveterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit, ut nocens esset.*

f *Philo*] Lib. II. specialium legum. (*Pag.* 791. B. *Ed. Paris.*)

g *Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat*] Adde quæ supra lib. II, cap. XX. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcidæ Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτόν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δὲ ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους· *non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Atheniensium quidem socios, sed necessitate adactos.* (Cap. 32.) *Chrysostomus* de providentia V. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς· *norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud *Agathiam* III. γένος πλεῖστα προηδικημένον, οὕτω τε ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίᾳ, οὐ μὲν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασκον εἶναι. *cum plurimas perpessi injurias ita trusi essent ad tallionem barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos esse, quibus ignosceretur parceceturque.*

GRONOVII.

34 *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur *Terentius*: qui coierunt conjuratione facta.

35 *Dimidiatum esse*] Dimidia parte defectum.

τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμοὺς· παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile esse* h *apud Deum quoque paratam esse veniam his, qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cærites apud Livium * ad Romanos: 36 *ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Justinus † *factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic, Isocrate judice, qui 37 salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides a Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν 38 *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exules non recepissent, ita b Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην 39 ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, ὃ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε· *causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, c ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος· *semipravus, non injustus:* i *neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat The-

* Lib. VII. c. 20.

† Lib. VIII. c. 1.

a Tom. II. p. 145. C.

b Vit. Sophist. Lib. II. c. 15. §. 2. pag. 596. Ed. Olear.

c Ethic. Nic. VII. 11.

GROTII.

h *Apud Deum quoque paratam esse veniam*] *Deuteronomii* XXII, 26. *Moses Maimonides* Ductore dubitantium III, 41.

i *Neque enim insidiator*] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud *Thucyd.* III. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν· ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* (Cap. 40.) Philo libro de constituendo principe: διακρίνει δ', ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς· *si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos, qui vitam agant insidiatricem, & eos, qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.* (Pag. 734. B.)

GRONOVII.

36 *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

37 *Salutis causa prædatur*] Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui *Brilam* ceperunt.

38 *Difficilia tempora*] Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juridiciali status: est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est status qualitatis, sub quo rationalis assumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, concessionem; concessio sub sese habet purgationem & deprecationem.

k Di-

Themiſtius in laudibus Valentis Imperatoris: *καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τάγε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας.* k *diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium.* l *Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos exiſtimaſti, qui ab initio bellum ſuaſerant, & qui poſtea abrepti ſunt armorum impetu, & qui ſuccubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnaſti, hos caſtigaſti, poſtremos miſeratus es.*

8. Idem alibi adoleſcentem Imperatorem vult diſcere, *τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι· quid diſtet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat iſtius miſereri, hanc corrigere, poſtremam vero ſolam ultione proſequi.* Sic apud Joſephum * Titus unum criminis ducem punit *μέχρις ἔργου reipſa*, multitudinem *μέχρι λόγου ſola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad reſtitutionem damni obligant. Injuſtæ actiones ad utrumque. Culpa media ut reſtitutioni obnoxia eſt, ita pœnam ſæpe non meretur, præſertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci, (*Lib.* III. vers. 391, *& ſeqq.*)

* *Lib.* V. *belli Jud.* c. 13. Lat. VI. 6. pag. 912. B.

> *At* 40 *quibus invito maduerunt ſanguine dextræ,*
> *Si* 41 *ſors ſæva premat miſeros, ſed proxima culpæ,*
> 42 *Hos variis mens ipſa modis agit, & ſua carpunt*
> *Facta viros reſides.*

V. Quod

GROTII.

k *Diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium*] *Seneca* naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adverſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoneri.*

l *Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exſequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: *παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις οὐ μετέσχε· τό γε μὲν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. illius exactæ eruditionis in verbis poſitæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus. De Marco Aurelio *Herodianus*; *μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο· ſolus principum ſapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, ſed moribus gravibus & vita temperata oſtendebat.* (Lib. I. c. 2. n. 6. *Ed. Boecler.*) De Macrino *Xiphilinus*: *τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο· leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* Da noſtro ſæculo, Deus, vel tales principes.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invitæ*.

41 *Si ſors ſæva*] Leg. *fors*, ſi per infortunium patratum, quod parum diſtat a ſcelere.

42 *Hos mens ipſa*] Hi conſcientiæ tormenta patiuntur.

τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς· παρανομίαν τι ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile esse* h *apud Deum quoque paratam esse veniam his, qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cærites apud Livium * ad Romanos: 36 *ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Justinus † *factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic, Isocrate judice, qui 37 salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides a Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν 38 *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exules non recepissent, ita *b* Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην 39 ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, ὃ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε· *causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, *c* ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος *semipravus, non injustus:* i *neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat The-

* Lib. VII. c. 20.
† Lib. VIII. c. I.
a Tom. II. p. 145. C.
b Vit. Sophist. Lib. II. C. 15. §. 2. pag. 596. Ed. Olear.
c Ethic. Nic. VII. II.

GROTII.

h *Apud Deum quoque paratam esse veniam*] *Deuteronomii* XXII, 26. *Moses Maimonides* Ductore dubitantium III, 41.

i *Neque enim insidiator*] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud *Thucyd.* III. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν· ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* (Cap. 40.) Philo libro de constituendo principe: διακρίνει δ', ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς· *si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos, qui vitam agant insidiatricem, & eos, qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.* (Pag. 734. B.)

GRONOVII.

36 *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

37 *Salutis causa prædatur*] Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui *Brilam* ceperunt.

38 *Difficilia tempora*] Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juridiciali status: est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est status qualitatis, sub quo rationalis assumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, concessionem; concessio sub sese habet purgationem & deprecationem.

k Di-

Themiftius in laudibus Valentis Imperatoris: *καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τάγε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾤηθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας.* k *diftinxifti inter injuriam & culpam & infortunium.* l *Quanquam nec Platonis verba edifcis, nec Ariftotelem tractas, ipforum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos exiftimafti, qui ab initio bellum fuaferant, & qui poftea abrepti funt armorum impetu, & qui fuccubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnafti, hos caftigafti, poftremos miferatus es.*

8. Idem alibi adolefcentem Imperatorem vult difcere, *τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι· quid diftet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat iftius mifereri, hanc corrigere, poftremam vero folam ultione profequi.* Sic apud Jofephum * Titus unum criminis ducem punit *μέχρις ἔργου reipfa*, multitudinem *μέχρι λόγου fola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad reftitutionem damni obligant. Injuftæ actiones ad utrumque. Culpa media ut reftitutioni obnoxia eft, ita pœnam fæpe non meretur, præfertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci, (*Lib.* III. vers. 391, *& feqq.*)

* *Lib.* v. *belli Jud.* c. 13. Lat. VI. 6. pag. 912. B.

> *At* 40 *quibus invito maduerunt fanguine dextra,*
> *Si* 41 *fors fæva premat miferos, fed proxima culpa,*
> 42 *Hos variis mens ipfa modis agit, & fua carpunt*
> *Facta viros refides.*

V. Quod

GROTII.

k *Diftinxifti inter injuriam & culpam & infortunium*] *Seneca* naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adverfus peccata hominum fulminandum eft, non eodem modo omnia effe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diftringi, quædam admoneri.*

l *Quanquam nec Platonis verba edifcis, nec Ariftotelem tractas, ipforum tamen placita facto exfequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: *παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις οὐ μετέσχε· τό γε μὲν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. illius exactæ eruditionis in verbis pofitæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus. De Marco Aurelio *Herodianus*: *μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο· folus principum fapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, fed moribus gravibus & vita temperata oftendebat.* (Lib. I. c. 2. n. 6. *Ed. Boecler.*) De Macrino *Xiphilinus*: *τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο· leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* Da noftro fæculo, Deus, vel tales principes.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invita.*

41 *Si fors fæva*] Leg. *fors*, fi per infortunium patratum, quod parum diftat a fcelere.

42 *Hos mens ipfa*] Hi confcientiæ tormenta patiuntur.

m Di-

certe liberati ſumus. Plane ut apud Thucydidem * dicuntur venia digna, quæ ſunt 53 *μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτία.* 54 De Dejotaro idem † ille Cicero: *non ille odio tui 55 progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt.* Salluſtius in *a* hiſtoriis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, poſt alius alium quaſi prudentiorem ſecuti.* Quod de bellis civilibus Brutus *b* ſcripſerat, putem non male ad pleraque bella alia referri poſſe: p 56 *acrius eſſe prohibenda quam in ſuperatos iracundiam exercendam.*

* *Lib.* I. c. 32.
† *Orat. pro Dejot.* c. 3.
a *Fragm.* VI. 34.
Orat. I. ad Cæſ. *de Rep. ordin.*
b *Cic. ad Brut. Ep.* 2.

VII. 1. Etiam ubi juſtitia hoc non exigit, ſæpe tamen convenit bonitati, q convenit modeſtiæ, convenit animo excelſo. *Ignoſcendo auxiſſe populi Romani magnitudinem*, ait *c* Salluſtius. Taciti *d* eſt: *quanta pervicacia in hoſtem, tanta beneficentia adverſus ſupplices utendum.* At *e* Seneca: *ferarum, nec generoſarum quidem, 57 permordere & urgere abjectos. Elephantes leoneſque tranſeunt quæ 58 impulerunt.* Sæpe opportunum eſt illud Maronis, (*Æneid.* X, 528.)

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, 59 aut anima una dabit diſcrimina tanta.

c *Fragm.* I. 13.
d *Ann.* XII. 20.
e *De Clem.* 1. *cap.* 5.

2. Eſt in eam rem inſignis locus in libro *f* quarto 60 ad Herennium: *bene majores noſtri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepiſſent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere, quos eadem fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? deſino meminiſſe. Quid ita? quia viri fortis eſt, 61 qui de victoria contendant, eos hoſtes putare: qui victi ſunt, 62 eos homines judicare; ut poſſit 63 bellum fortitudo minuere,* pa-

f *Cap.* 16.

GROTII.

p *Acrius eſſe prohibenda, quam in ſuperatos iracundiam exercendam*] *Bembus* IX.

q *Convenit modeſtiæ*] Rex Theuderichus apud *Caſſiodorum* II, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta ſunt. is enim vincit aſſidue, qui novit omnia temperare.*

GRONOVII.

53 Μὴ *μετὰ κακίας*] Non per malitiam, ſed nimio gloriæ ſtudio.

54 *De Dejotaro idem ille Cicero*] Cap. 3.

55 *Progreſſus, ſed lapſus*] 2, Attic. 21. quia deciderat ex aſtris, lapſus quam progreſſus potius videbatur.

56 *Acrius eſſe prohibenda*] Inclementius eſſe animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili ſunt victi: nam in illis non tam facilis præſumitur pœnitentia conſilii, quam in his facti, cujus jam ſupplicium luerunt ipſa calamitate.

57 *Permordere*] Uſque & uſque morſicare, perſiſtere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

58 *Impulerunt*] De ſtatu deturbarunt, poſtraverunt, dejecerunt.

59 *Anima una dabit*] Unius cædes momentum faciet.

60 *Ad Herennium*] C. 16.

61 *Qui de victoria contendant*] Qui armati reſiſtant, in eos hoſtilia moliri.

62 *Eos homines*] Dignos venia & clementia.

63 *Bellum*] Metum, periculum, vim ex bello.

r *Lu-*

pacem humanitas augere. At, ille si vicisset, 64 *num idem fecisset? non profecto tam sapiens fuisset.* 65 *quid igitur ei parcis? quia* 66 *talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo, quod habemus in 67 panegyrico, † qui dictus est Constantino Constantii filio: *cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est* 68 *qui calcat iratos. Renovasti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges, cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: 69 *unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis* ‡ *luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum, quam exasperare justitiam.* Sed & hic 70 nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simo-

† *Eumenii.* Paneg. VI. c 10. *Ed.* Cell.

Vide Plut. Paulo Æmilio.

GROTII.

‡ *Luce privati aliis regibus dedere documentum*] Nolim reduci hunc morem; tamen & Josua reges captos interfecit. *Josephus* antiquæ historiæ V, 1. & de Sossio *Dion*: Ἀντίγονον ἱμαςίγωσε ςαυρῷ προσδήσας· *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* Sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει. *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud *Josephum* libro XV. (Cap. I.) De Maximiano Herculio [Immo de *Constantino* J. B.] *Eutropius* libro X. c. 2. *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide *Ammianum* XXVII. (Cap. 2.) Theuderichus rex Wisigotthorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante *Jornande* historia Gotthica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent, se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, &, quod in simili periculo a Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

GRONOVII.

64 *Num idem*] Numquid pepercisset tibi?

65 *Quid igitur*] Ante hæc verba, omissum est: *non profecto tam sapiens fuisset.* [Quod & nos restituimus. *J. B.*]

66 *Talem stultitiam*] Qua forsan ille usus esset, immoderate se gerendo in victoria.

67 *Panegyrico*] Qui nonus est in ordine, & adscribitur *Eumenio* cap. 10.

68 *Qui calcat iratos*] Forte, *stratos*, cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur *Justin.* 11, 12. sed qui potest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

69 *Unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*] Sero: sic enim jam *Gruterus* edidit a. 1607.

70 *Nimis laxe*] Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

monis Barjoræ: ſed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium eſſet nomen. Verborum ſenſus latine ſic habet: * *finis triumphi erat, poſtquam ad Capitolium Jovis ædem erat perventum: nam ibi exſpectare Imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata eſſet mors hoſtium ducis. Is erat Simon Joræ filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo* 71 *in forum trahitur, verberantibus inſuper ipſum cuſtodibus. Nam eo in loco mos eſt Romanis ſupplicium ſumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiiſſe nuntiatus eſt, ſecuta ſunt fauſta omina, deinde ſacrificia.* Idem ferme dicit Cicero † Verrina de ſuppliciis.

* *Bell. Jud.* Lib. VII. pag. 979. E. F.

† *Cap.* 26, 27.

3. De ducibus paſſim exempla exſtant: de regibus aliqua, ut ſ 72 de Ariſtonico, 73 Jugurtha, 74 Artabaſdo: ſed tamen præter 75 Perſea t 76 Syphax, 77 Gentius, 78 Juba, & Cæſarum tempore 79 Caractacus, atque alii tale ſupplicium evaſerunt, ut appareat & belli cauſas & gerendi modum ſpectata a Romanis, quos tamen æquo 80 aſperiores in victoria fuiſſe Cicero atque alii agnoſcunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum *a* non male in Perſei cauſa Romanos ſenatores monet, *εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήν γε τοὺς ὑπερηφανῶς ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. ſi humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria inſolentius*

a *Excerpt. è* Lib. XXI.

GROTII.

ſ *De Ariſtonico*] Vide *Appianum* Mithridatico in fine. [*Pag.* 253. *Ed. H. Steph.* ubi de *Ariſtobulo* & *Tigrane*, quos *Pompejus* triumphans capite plecti juſſit.]

t *Syphax*] Variant de eo hiſtorici: multi tradunt eum prope Romam ante triumphum deceſſiſſe: *Polybius* in triumpho ductum: *Appianus*, dum de eo deliberatur, morbo obiiſſe.

GRONOVII.

71 *In forum*] Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. Joſeph. *ἁλώσ*. 7. *in*. Intelligit Tullianum. *Salluſt.* Catil. 55.

72 *Ariſtonico*] Hic non erat verus rex, ſed Eumenis ſpurius ex cithariſtria Epheſia: & cum ab Attalo III, ejuſdem Eumenis legitimo in teſtamento, quo Populum Ro. heredem inſtituerat, præteritus eſſet, regnum Pergamenum invaſerat & ſuſtinebat invidiam Licinii Craſſi conſulis capti & occiſi. *Juſtinus* 36, 4.

73 *Jugurtha*] Hic & ipſe ſpurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempſale, Maſſiva quoque cognato Romæ, dum fide publica ibi moratur, per ſummum ſcelus occiſis, legatis & exercitu & primoribus e ſenatu pecunia corruptis, exercitu quoque ſub jugum miſſo, miſericordiam omnem perdiderat. *Flor.* 3, 1.

74 *Artabaſdo*] Non Romæ, neque ex auctoritate ſenatus, ſed Alexandriæ, & M. Antonii ſcelus appellat *Tacitus* 3, annal. 3.

75 *Perſea*] Macedonum.

76 *Syphax*] Maſæſulorum Numidarum.

77 *Gentius*] Illyrici.

78 *Juba*] Numidiæ.

79 *Caractacus*] Britanniæ regulus. *Tac.* 2, ann 36.

80 *Aſperiores in victoria*] Nonniſi in una Corintho, *de offic.* 1. 11. quam tamen ad deſtruendam habuerunt gravem cauſam, violatos legatos. *Juſtin.* 34, 1. 2.

u *Plu-*

tius utuntur. Et [u] Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentiâ dignitatis.

4. Hostis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit, [81] nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria, quæ [82] ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem, quem dixi, * Diodorus Siculus: *αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται· urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est.* Apud Curtium † legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus jure poterat irasci, tamen omnibus venia data.* * Lib. XVII. 38. † Lib. IX. Cap. I.

VIII. De [83] nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum, quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro V. [a] sic loquitur: *οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνοήμασι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις* (male editur *ἐναντίοις*) *τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.* [a] Cap. II.

IX. 1. His cognitis, de his, quæ magis specialia sunt, non difficilis erit definitio. [x] *Puerum ætas excuset, feminam sexus*, ait Se-

GROTII.

u *Plutarchus notat*] Agide. (Pag. 804. D.)

GRONOVII.

81 *Nisi quo mortem*] Præterquam si quo videt incolumi se salvum esse non posse.

82 *Ad capitalem mensuram*] Mortis supplicio digna sint.

83 *De nece*] In tentanda aggressione vel inferenda quamvis justa vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam causam nec consilium habemus, sunt perituri.

GROTII.

x *Puerum ætas excuset, feminam sexus*] *Plinius* historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in feminas fremit, in in-*

fan-

* Lib. III, 24. Seneca * libris, 84 quibus iræ irafcitur. Deus ipfe in bellis Hebræorum † etiam poft pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus, extra paucas gentes fpeciali jure exceptas, adverfus quas quod erat bellum, non erat hominum, 85 fed Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madianitidas vellet oc-

† Deut. XX, 14.

fantes non nifi magna fame. Ad illa *Horatii* libro IV, ode VI. de Achille, (*vers.* 17, & feqq.)

Nefcios fari pueros Achivum
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Ita Scholiaftes: *Dolenter declamat in fævitiam Achillis, qui, fi per Apollinem vivere licuiffet, adeo fævus erat, ut nec infantibus nec in utero geftantibus peperciffet.* *Philo* de principis conftitutione, (pag. 734.) παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθείσθωσαν. *dimittantur autem virgines & mulieres:* caufam reddit, τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον· *virorum, qui bella fabricant, acceffionem facere mulieres, immite.* Idem de fpecialibus legibus II. πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις εὔλογοι προσκρουμάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ᾽ ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις οὖσιν ἐνδέχεται· *nam injuftæ ætatis homines mille fpeciofi obtentus reperiri poffunt difcordiarum ac fimultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* (Pag. 795. D.) *Jofephus* antiquæ hiftoriæ libro IX. de Manaemo, (cap. II.) μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ᾽ ἀγριότητος. ἃ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δραθῆναι γενομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὕτως εἰργάσατο· *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur, fi in externos bello victos effent edita, ea fecit in populares fuos.* Idem *Jofephus* Judam Maccabæum narrat Bofra & Ephrone captis, interfeciffe πᾶν τὸ ἄρσεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον· *quicquid virilis fexus & pugnæ idoneum erat* [Ant. Jud. *Lib.* XII. Cap. 12. pag. 417. G. ubi tamen hoc tantum legitur: Καὶ πᾶν ὅσον ἄρσεν ἦν ἐν αὐτῇ κτείνας &c. *J. B.*] Et alibi pœnam, quam Alexander Thracidas dictus de Judæorum pueris & mulieribus fumferat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* (Antiq. Jud. XIII. 22. p. 461. C.) *Agathias* libro III. ἐπειδὴ δ᾽ ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν οὕτω καὶ ἀφυβρίζειν, οὐκ ἂν αὐτοῖς οὐδὲ ἄποινοι τοῦτο ἡμάρτησαν· *quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum infcios ita fævire atque infanire, ideo hæc ipfis non impune abiere.* *Nicetas*, aut qui hiftoriam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παίδων τοῦ κακοῦ ἐφάνη ἀνώτερα, ἀλλ᾽ ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος εὐμάραντον, ὑπὸ τῶν ἔλεος ἀνάλγητων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος· *ne infantes quidem lactentes adhuc mali exfortes fuere, fed & hi velut in herba demeffi funt, aut velut flos emarcuere, facto hominum mifericordiæ intactorum, neque fcientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hoftes vincat aut fubigat, extendit iram.* Adde quæ *Beda* habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud *Simlerum*, & Elifabethæ reginæ pia mandata apud *Camdenum* in anno CIƆ IƆ XCVI.

GRONOVII.

84 *Quibus iræ irafcitur*] Adverfus iracundiam fcribit, iram coërcendam effe monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*] Qui eas ob corruptiffimos mores ab ftirpe volebat exfcindi.

y Fe-

occidi ob proprium ipsarum crimen, * excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata † internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis, quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud Senecam *a* sententia: *num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum: *b*

* Num. XXXI, 18.
† Jon. IV, 11.
a De Ira II, c. 9.
b Pharsal. II. 108.

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

2. Accedit primum de pueris judicium *c* eorum populorum ac temporum, 86 quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium *d* Camillus) *non adversus eam ætatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, 87 naturalia scilicet. Plutarchus *e* de eadem re agens: *sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, 88 quod in moribus & impunitate positum est, discrimines. Sic *f* Florus negat aliter (ee) fieri potuisse 89 salva integritate. Apud Livium *g* alio loco est: *a qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et *h* alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

c Vict. de jure belli n. 36.
d Lib. V. c. 27.
e Vita Camilli. pag. 134.
f Lib. I.
g Lib. XXIV. c. 26.
h Lib. XXVIII. c. 20.

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerumque obtinet, id est, nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius *i* loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus, (vers. 864.)

i Silvar. I. 6. 53.
Octavia.

——— y 90 *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud *k* Curtium: *cum captivis & feminis gerere bellum* non

k Lib. IV. c. 11.

GROTII.

y *Femina hoc nomen capit?*] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat.

GRONOVII.

86 *Quibus fas maxime*] *Boni fuere mores & valuit recti observantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia scilicet*] Nam gentium jura plus permisere. 3, 4. 9.

88 *Quod in moribus*] Quod non fundatum est in justitia naturali & morali, sed politica, & consuetudine invaluit, neque innocentem, sed impunitum præstat.

89 *Salva integritate*] Fide ac dignitate integra & illæsa.

90 *Femina hoc nomen*] Cum sit imbellis & imbecilla, poteslne etiam hostis vocari?

(ee) Locus FLORI ita sese habet: *Veram sciebat victoriam, quæ, salvâ fide, & integrâ dignitate, pareretur.* Lib. I. Cap 12. J. B.

* Lib. xxxix. c. 5. *non soleo: armatus sit oportet, quem oderim.* Gryphus apud * Justinum: *a nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adversus feminas,* (ff) *sed palam adversus armatos bellum se tractare.*

† Lib. ix. c. 2. 4. Valerius Maximus † Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud a Lib. xiii. c. 57. Diodorum *a* Carthaginienses Selinunte narrantur interfecisse senes, feminas, infantes, *οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες*, *sine* b Lib. xiv. c. 54. *humanitatis affectu.* Et alibi *b* hoc ipsum *ὠμότητα crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus *c* de feminis: *sexus, cui bella parcunt.* c Paneg. Theod. c. 29. Simile Papinii *d* de senibus pronuntiatum:

d Theb. v. 258.

Nullis violabilis armis
Turba senes.

e Vict. d. loco. X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus *e*, quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnantesque* f Lib. xxviii. c. 23. *cædes*, ut ait Livius *f*, id est, 91 eo jure quod naturæ congruit. Sic *g* Josephus æquum ait, ut in pugna pœnas dent, qui arma g Ant. xii, cap. 3. ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus *h* Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum po- h Liv. lib. v. c. 21. nendi sunt hi, qui sacra curant: nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Judæorum non nocebant z collegio prophetarum, quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. x, 5. & 10. Et sic ad alium locum, ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Sa- i Quæst. Gr. 21. pag. 296. B. muele confugit David, 1 Sam. xix, 18. Cretenses, narrat *i* Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse a a sacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis præpositos *νεκροκαύτας* vocabant. Huc & proverbium illud Græcum per-

GROTII.

z *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur *Procopio* Gotthicorum II, (*Cap.* 3.) qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum *Caroli Magni* ad *legem Bajoariorum*, & *legem Langobardicam* libro I. tit. XI. 14.

a *A sacerdotibus*] *Servius* ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello, si non ætas, saltem religio sacerdotis.*

GRONOVII.

91 *Eo jure, quod naturæ*] Etenim jure gentium etiam in inermes & sese submittentes, modo inter hostes sint, aut inter eos fuerint, ut supra cap. 4.

(ff) Est apud TACITUM: *feminas gravidas.* Annal. Lib. I. Cap. 59. n. 4. *J. B.*

b No-

pertinet, 92 οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. b Notat 93 Strabo *, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote 94 Jovi sacros, & 95 eorum hospites in alta pace vixisse. * *Lib. VIII. pag. 358. Ed. Paris.*

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & 96 conversi, id est, pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt † canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos, 97 qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant. † *C. 2. de treuga & pace.*

XI. Deinde agricolas, quos & canones asscribunt. Diodorus Siculus *a* de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν· *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus *b* regi Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾷν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν· *paratum se eos, qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτῃ φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν· *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.* a *Biblioth. Lib. II. c. 36.* b *Xen. de Cyri inst. V. c. 4. §. 12.*

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui 98 temporariam in hostico moram agitant, intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alii 99 opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII.

GROTII.

b *Notat Strabo*] Et *Polybius* libro IV. (Cap. 73.) & *Diodorus Siculus* in excerptis Peirefianis. (Pag. 225.) Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent *Thucydides* libro V. & VIII. & *Plutarchus* Arato.

GRONOVII.

92 Οὐδὲ πυρφόρος] Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret.

93 *Strabo Lib. VIII.*] Pag. 312.

94 *Jovi sacros*] Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Jovis honori celebrabantur. *Polyb.* 4, 73.

95 *Et eorum hospites*] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Conversi*] Primus gradus monasticæ vitæ, eorum, qui sæculo renuntiant manentes in sæculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt professi, qui jam res suas dederunt monasterio: & denique monachi. *Rittershus.* ad Salv. p. 126. *Cerda* adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*] Seneca epist. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco sunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

98 *Temporariam in hostico*] Dum merces advectas distrahant.

99 *Opifices & artifices*] Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma gesserunt, jam ante * retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est, æqui respectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam † attulimus, quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud *a* Augustini: *hostem pugnantem* c 1 *necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime* 2 *in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon *b* de Agesilao: *προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν. monuit milites, ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Dio-

* *Cap.* 10. §. 1. *hujus Lib.*
† *Supr.* § 10 n. 3.
a *Ad Bonif. epist.* 1.
b *Cap.* 1. §. 2.

GROTII.

c *Necessitas perimat*] *Gratianus* posuit *deprimat. Plutarchus* Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίζοντο· λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt, creduntur que non facturi fuisse Thebani, quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* (Pag. 316.) Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait *Plutarchus*. Vide eundem *Plutarchum* in Catone Uticensi. *Cabadæ Persarum regi, cum Amida vi cessisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere.* Narrat *Procopius* Persicorum I. (Cap. 7.) qui & Persicorum II. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον· *sævire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli, Gotth. I. (Cap. 9.) Imperator Alexius apud *Annam Comnenam*, suadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροί, ἀλλ᾽ ἐλέους ἄξιοι *etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* (Lib. VIII. c. 4.) *Gregoras* libro VI. τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ᾽ ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, περιεστατημένου τότε τοῦ λογισμοῦ, καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης, καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τῆς δ᾽ ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σταθμῆς τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παρελέσθαι τῇ χειρί, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γίνοιτο· *quæ in præliis actuque belli fiunt, ea, qualiacunque sunt, facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At, ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem *Gregoræ* locum alterum, quem in his notis posuimus ad finem capitis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum *Chalcocondylam* lib. V. *Julianus* laudatione secunda Constantii, sub cujus persona bonum principem describit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν· *armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans, homini non ultra se defendenti vitam adimere.* [Legendum, in isto postremo loco, non τὸ ξίφος τῶν πόνων, sed τὸ ξίφος φόνων, ut habet Editio Illustris SPANHEMII, *Orat.* II. pag. 86. C. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Necessitas perimat*] Hostis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non a valde volentibus nobis.

2 *In quo pacis perturbatio*] Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

d *Cap.*

Diodorum † Siculum est: *πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντι-* † *Lib.*
ταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι· omnes (Græci) *opponunt* XIII. c. 24.
se repugnantibus, parcunt jam subactis. Eodem judice Macedones,
qui sub Alexandro, *a πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς* a *Lib.* XVII.
Θηβαίοις, acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas fe- c. 13.
rebat.

2. Sallustius historia *b* Jugurthina, cum puberes post deditio- b *Cap.* 96.
nem interfectos narrasset, factum ait 3 contra jus belli: quod in- *Ed. Wass.*
terpretare, contra æqui naturam & morem mitius viventium.
Apud Lactantium *c* est: *parcitur victis, & est locus inter arma cle-* c *Lib.* V. c.
mentiæ. Laudat *d* Tacitus Primum Antonium & Varum Flavia- 9.
nos duces, quod in neminem ultra aciem sævìissent. Aristides *e*: d *Hist.* IV.
ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας καθείργειν 39.
τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. 4 *hominum est* e *De pace* *Orat.* II.
nostri ingenii, resistentes armis coërcere, prostratos tractare le- pag. 80. C.
niter. *Tom.* II.

De captivis propheta *f* Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: f II *Reg.*
an quos captivos abduceres, gladio tuo & arcu tuo eos interimeres? VI, 22
apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio, *g* g *Vers.* 965.

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus: *h* h *Vers.*

Quæ me necabunt, non erunt 5 puræ manus. 1011.

Apud Diodorum Siculum *i* Byzantii & Chalcedonii, quod capti- i *Lib.* XII.
vos satis multos interfecissent, hoc elogio notantur: *ἐπετέλησαν* c. 82.
πράξεις ὠμότητι διαφερούσας· perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.
Idem *k* alibi d captivis parcere vocat *τὰ κοινὰ νόμιμα, jus com-* k *Lib.*
mune: qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. XIII. c.
Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philosophicis 25, 26.
scriptis dicentem *l* Senecam non diu est cum audivimus. Et lau- l *De Cle-*
dari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum multi- *ment.* Lib.
tudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam oc- I. c. 18.
cidere maluerunt.

XIV. 1. Easdem ob causas e vitam salvam 6 paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio. Ideo Ar-

GROTII.

d *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.* (Cap. 24.)

GRONOVII.

3 *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum nostri ingenii*] Moribus & institutis nostris imbutorum.

5 *Puræ manus*] Liberæ a cædis crimine.

6 *Paciscentium*] Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

GROTII.

e *Vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione, non repudianda deditio*] Romani Persis, qui in arce Petræ erant, apud *Procopium*, Goth. IV. *ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ξυγομαχέντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα,* καὶ

* De Exped. Alex. Lib. I. c. 9.
† Cap. 58.
a Biblioth. Lib. XI. c. 91.

Arrianus * in deditos editam a Thebanis ſtragem, ait fuiſſe non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν· Ac ſimiliter Thucydides libro III. † ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους. *volentes nos & manus tendentes accepiſtis in poteſtatem. Mos autem Græcorum eſt, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum *a* Syracuſani ſenatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum eſt ſupplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. *moris eſt, in bellis ſervare ſupplices.*

b Lib. II. de bello Gall. c. 32.
c Off I. c. 11.
d Ann. XII. 17.

2. In obſeſſis oppidis obſervatum a Romanis, antequam 7 murum aries percuſſiſſet. Cæſar *b* Adaticis denuntiat, ſe eorum civitatem conſervaturum, ſi priuſquam aries murum attigiſſet, ſe dedidiſſent: qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero *c* non tam quid fiat, quam quid natura æquum ſit reſpiciens, ſic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, conſulendum eſt, tum ii qui armis poſitis* 8 *ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percuſſerit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus ſuis in more fuiſſe (gg), ut quam oppugnarent urbem, eam non 9 cingerent corona, ſed f partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori ſanguine res transiret.

e Bell. Jug. c. 96. Ed. Waſſ.
f Orat. I. de rep. ord. n. 36. Fragm. Lib. VI.
g Lib. XXVIII. 23.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui ſine conditionibus ſe victori permittunt, aut ſupplices fiunt. *Trucidare deditos, ſævum,* cenſente *d* Tacito. Salluſtius *e* ſimiliter de Campanis, qui ſe Mario dediderant, cum puberes interfectos narraſſet, addit facinus fuiſſe contra jus belli, naturale ſcilicet. Idem *f* alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, ſed poſtea ſupplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, *g jure belli in armatos repugnanteſque cædes:*

καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν, ὡς Ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος· *nos vero veſtrum miſeremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiſcentibus parcere volumus, & vitam delicate faſtidientes ſervare, ut decet Chriſtianos & Romani imperii cives.* (Cap. 12. Hiſt. miſcell) Vide *Serranum* in rebus Franciſci I. & Henrici II.

GROTII.

f *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem everſurus eſſet, edixit: *fugerent, qui vellent.* Polybius. [Nihil tale reperio apud POLYBIUM: & vereor ut memoria Auctorem noſtrum fefellerit. *J. B.*]

GRONOVII.

7 *Murum aries*] Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad ſolvendam commiſſuram ſaxorum in muris.

8 *Ad Imperatorum fidem*] Orant ſe in fidem & clientelam recipi.

9 *Cingerent corona*] Ab omnibus partibus clauderent exitus.

(gg) Vide SELDENUM, *De jure Nat. & Gent. juxta diſcipl. Hebræor.* Lib. V. Cap. 15. *J. B.*

10 Si

des: & * alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, † qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιΐππευσεν, φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

* *Lib.* XLII. c. 21.
† *Plutarch. in Brut.* pag. 996. A.

XVI. 1. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe, 10 si talio exigatur, 11 si terrore opus sit, 12 si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. *a* A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est; ut ergo juste occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent; si 13 immanibus conviciis famam hostis lacerassent; si 14 fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum; si transfugæ essent.

2. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod 15 hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi, quæ de pœnarum communicatione supra *b* a nobis tractata sunt. Apud Aristidem *c* legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *nonne absurdum, ea quæ accuses & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine *d* Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, sororem & filium interfecisset.

3. Utilitas etiam, quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus

a *Vide Vict. de jure belli* n. 49. & 60.
b *Lib.* II. c. XXI. §. 18.
c *De pace* II pag. 75. C. *Tom.* II.
d *Plut. Tim.* pag. 252. C. & *Dione*, p. 983. E.

GRONOVII.

10 *Si talio exigatur*] Si hostis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda sit. Ut Thracum apud *Florum* 3, 4. Observatum, neque Hispanorum in Batavos, neque Gallorum *Ligistarum* in Protestantes sævitiam aliter quam pari sævitia coërceri potuisse.

11 *Si terrore*] Si unius severitatis exemplo multis aliis possit metus fieri, ut repugnare desinant.

12 *Si pertinacius*] Si diutius resistendo irritaverint victorem & ei occasiones promovendæ victoriæ eripuerint.

13 *Immanibus conviciis*] Ut Cæcina Cæsaris Julii, *Cic.* 6, famil. 7. ut Thebani obsessi per præconem in altissima turre statutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum. *Diod.* 17, 9. Ut Athenienses Sullam obsidem exasperarunt. *Plutarch.* de garrul. p. 505.

14 *Fidem violassent*] *Cæsar* 1, Gall. 27. & 2, 23. civilis 2, 14.

15 *Hostium unum*] Ita ut singula membra sint obligata & obnoxia pœnæ pro singulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commisisse videantur.

g Fa-

jus dandum cædis non pertinet; sed, 16 si subsit jus, potest inter causas esse, ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut
* Lib. I. Gotth. c. 10. apud Procopium * differunt Neapolitani: aut, si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret
† Polyæn. libro IV. c. 3. n. 30. æquus judex. Alexander †, cum in oppido quodam, quod acrius restiterat, puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more, eamque famam reveritus rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis*
a De Exped. Alex. Lib. I. c. 20. *fidos esse*, quæ Arriani *a* verba sunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere, supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exactu-
b Bibl. hist. XIV. 113. rus. Diodorus Siculus *b* pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum: *c*

c Pharsal. VII, 312, & seqq.

Vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod 17 signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius (hh) ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine
d Iliad. XXIII. 24, 176. captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque *d* Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
g *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia, ut morte digna videri possint, misericordiæ erit, 18 ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habe-

GROTII.

g *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad x. Æneidos *Servius*. (ad vers. 519.)

GRONOVII.

16 *Si subsit jus*] Si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres: tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

17 *Quod signa adversa*] Non sceleratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

18 *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. *Flor.* 4, 6. *Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.*

(hh) Videtur heic excidisse vox *civitatis*, aut similis. Adcuratè enim loquendo, non *regio*, sed *civitas*, aut *societas*, dici potest *constare ex humano genere*. J. B.

b *Tur-*

bemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc * Senecæ dictum: *in singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis?* h *turba peccantum.* Et Lucani illud: †

* *De Ira*, II. 10.

† *Pharf.* Lib. II. *vers.* 198, *& seq.*

> *Tot simul infesto juvenes occumbere letho*
> *Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,*
> *Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,*
> *Nunquam pœna fuit.*

Ne nimium multi pœnam subirent, 19 *sortitio comparata est,* inquit *a* Cicero. Sallustius *b* ad Cæsarem; *neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.*

a *Pro Cluent.* c. 46.

b *Orat.* I. *De Rep. ordin.* C. 40. Lib. VI. Fragm.

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit, accipi potest ex iis, quæ in superioribus dicta a nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere, quod in res alias, 20 quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso a singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est, si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam 21 ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico, cui & suus includeretur. At, *c* postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam 22 Deo exceptum, sequitur, ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam, aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus sup-

c *Vict. de jure belli* n. 43.

GROTII.

h *Turba peccantum*] *Quicquid multis peccatur, inultum est.* Scholiastes *Juvenalis* ex *Lucano.* [ubi legitur, *Lib.* V. vers. 260.] Livia apud *Xiphilinum* ex Dione: *ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας· si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri, ut maximam hominum partem interimat.* *Augustinus* epistola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium; severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* Adde *Gailium* de pace publica lib. II, cap. 9. 37.

GRONOVII.

19 *Sortitio comparata est*] Ut sortibus in urnam conjectis eductisque vel unus e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigesimus quisque, e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna sors excidisset, supplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipii sunt & dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare posset, & quod quisque de sua vita vel interimenda vel obliganda ut interimeretur, si tertius vel civitas pacto non stetisset, idem posse de singulorum vitis statuere civitatem.

21 *Ex suo peculiari*] Sive ipsi se obsides dederint, sive quod omnes, vel maxima pars de illis statuerint, in id consensisse videantur, ex regula 2, 5. 17.

22 *Deo exceptum*] Deum sibi recepisse ac reservasse, neque homini permisisse, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

i *Sed*

Lib. I. c. 7. supplicium sumere narrat * Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, † se non in obsides innoxios, i sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expetiturum.

† *Livius lib.* XXVIII. c. 34.

a *Menoch. arb. q. 7.*

2. Quod autem ex recentioribus jurisconsultis *a* non ignobiles, 23 conventiones tales valere dicunt 24 si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin a peccato immunes putant, qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit, est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem a se datam in re magna fefellit, fieri potest, ut supplicium injuria vacet.

3. At Clœliæ, quæ k non sua sponte, sed civitatis jussu obses venerat, cum Tranato Tyberi effugisset, *apud regem Etruscum non tuta solum, sed & honorata virtus fuit*, quæ *b* Livii in hac re enarranda verba sunt.

b *Lib.* II. c. 13.

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes 25 commissiones, quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, *c* ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & (ii) Sallustio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo *d* Tacitus: l *rari excursus & fortuita pugna.*

c *Arr. lib.* I.

d *Germ. c.* 30.

GROTII.

i *Sed in ipsos qui defecissent sæviturum*] Idem ait *Julianus* apud Eunapium excerpto legationum 9.

k *Non sua sponte*] Confer historiam obsidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud *Nicetam* libro 11.

l *Rari excursus & fortuita pugna*] Demetrium reprehendit *Plutarchus*: φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντα· *quod gloria magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliisque objiceret.* (pag. 908. C.)

GRONOVII.

23 *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione sanciuntur.

24 *Si moribus*] Si quo in populo usu invaluissent & nunc quoque frequentarentur.

25 *Commissiones*] Conflictus ex provocatione.

(ii) Apud SERVIUM, in *Æn.* XI. Vide *Fragmenta* SALLUSTII, Lib. VI. Cap. 25. pag. 102. Ed Wass. *J. B.*

C A-

CAPUT XII.

Temperamentum circa vastationem, & similia.

I. *Quæ vastatio justa sit & quatenus.*
II. *Abstinendum a vastatione, si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem.*
III. *Si magna sit spes celeris victoriæ:*
IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet:*
V. *Si res ipsa ad bellum fovendum nullius sit usus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt:*
VII. *Item religiosis:*
VIII. *Utilitates, quæ ex tali moderatione sequuntur, annotata.*

I. 1. RES alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium unum antecedat necesse est: aut necessitas talis, quæ in primi 1 dominii institutione excepta debeat intelligi; ut si quis tertii gladium, quo usurus sit furiosus, periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi * diximus: aut debitum aliquod procedens 2 ex inæqualitate, nimirum ut 3 res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta, alioqui enim jus non esset: aut 4 meritum aliquod malum, cui pœna talis par sit, aut cujus mensuram pœna non excedat: nam, ut recte notat † sani judicii theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur, æquitas non fert: quod & Polybius *a* vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo, ut delicta æquo modo expien-

* *Lib.* II, c. 11. §. 9.
† *Vict. de jure belli n.* 52. & 56.
a *Lib.* V. c. 11.

GRONOVII.

1 *Dominii institutione excepta*] Neque enim privatis dominis institutis præsumuntur voluisse gentes, si quis veniat in manifestum periculum pereundi & quidem non suo peccato, isque servari possit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere strictum jus privati dominii & potius abstineri re aliena, quam hominem innoxium servari: sed hunc casum excepisse præsumuntur & ei homini regressum dedisse ad primævam facultatem usurpandi quidvis ad sui conservationem: præsertim si, qui aliena re abutitur, eamque consumit, sciat habendum sibi habeatque propositum illius rei, quandoque possit, domino restituendæ ac sarciendæ.

2 *Ex inæqualitate*] Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*] Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur possessori, quasi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*] Facinus in meam vitam, famam, bona, aut eorum, quos mei officii est defendere,

a *Pe-*

pientur. Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt 5 ut absit injuria.

2. Cæterum, 6 nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit, nullo suo bono nocere alteri. Ideo, qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, quarum præcipua est illa, quam annotavit * Onosander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ οὐσία τρέφει. *Hostium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & a pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia.* a quo non discrepat illud Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, *boni est Imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario † Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.*

3. Et illa quidem populatio ferenda est, 7 quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit: quo genere belli usus *a* Halyattes in Milesios, Thraces *b* in Byzantios, Romani *c* in Campanos, *d* Capenates, Hispanos, *e* Ligures, Nervios, *f* Menapios. At, si recte rem expendas, plerumque admittuntur talia 8 odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores, quæ dissuadeant.

XI. 1. Id eveniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus, ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat *g* lex divina, quæ in 9 vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum, addita causa, quod non ut homines, ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint: quod ex rationis similitudine b Philo *h* etiam ad

* *Strat. c.* 6.
† *Lib.* IV. c. 9. n. 8.
a *Herod. l.* I. c. 17.
b *Polyb. lib.* IV. c. 45.
c *Frontin. Strat.* III. c. 4. n. 1.
d *Liv. lib.* V. c. 12.
e *Idem, Lib.* XXXIV. 17. XL. 39.
f *Cæs. de bello Gal. lib.* VI. c. 3. 6.
g *Deuter.* XX. 19, 20.
h *De creat. magistr.* p. 734. C.

GROTII.

a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] *Philo* de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. *solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* (Pag. 891. D.) Idem in Diris: διττὰν ἐργαζόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. *duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.* (Pag. 930. A. init. lib.)

GRONOVII.

5 *Ut absit injuria*] Ut vastemus & vexemus alienas res sine peccato.

6 *Nisi causa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hostem perveniat.

7 *Quæ brevi ad pacem*] Qua videmur effecturi, ut hostis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*] Dum sæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in summa re aliquid profligemus.

9 *Vallum bellique opera*] Aggeres & machinas.

GROTII.

b *Philo*] Alter ejusdem scriptoris locus de humanitate dignus & ipse qui huc transscribatur: ἐπιδαψιλευόμενος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ

μὲν

ῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ
ν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτά, περὶ ὧν
α λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν
ον ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυ-
εμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε
ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα
ρα ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμη
φορῦσαν πρὸ καιρῦ πεδιάδα, μή-
όλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα πε-
μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται
ν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ
μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ
ρὸς τὸν ἀβροδίαιτον βίον. ἀναγ-
μὲν γὰρ ὁ τῦ σίτυ καρπὸς εἰς τρο-
νθρώπων ἀποκριθείς· πρὸς δὲ τὸν
αιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων
τοι ποικιλίαι. γίνονται δὲ ἐν ἐν-
πολλάκις ὅτε καὶ τροφαὶ δεύτε-
αι προσυπερβάλλων, ὅτε τῶν
ίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγ-
δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον
μβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπυς ὀρ-
ποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια
ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ πα-
οορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μέ-
, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ με-
αῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τὺς
δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένυς καὶ
κτηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδυς αὖ-
γενέσθαι. φίλυς δὲ τροφῶν ἀναγ-
ἀποστερεῖν χαλεπόν, μηδὲν τα-
εμένυς τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν
λλοντος ἀδηλότητα. πάνυ γὰρ
καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι
ιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογι-
τας ἔχθραν, καὶ προσκρυστέον
λίας ἐσομένης, ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ
φύσει ταμιεύηταί τι τῶν εἰς
λειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔρ-
καὶ λόγοις, μετανοῇ τῆς ἄγαν
ίας, ὅτ' ὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμε-
αυτόν. τὸ λόγιον τῦτο χρὴ φυλάτ-
καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προ-
νας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πο-
τῶν κατ' εἰρήνην. καὶ μήτε τοῖς
ἔχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς ὐ
μένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπα-
μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπι-
ως ὐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμό-
αι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μέντοι
μηδὲν ὑπὲρ ἐχθρῦ πρακτέον δι' ἐλ-
καταλλαγῶν, ὐδὲν ἐχθρὸν φυτόν,
πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα·
ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα,
καρπὸς ἡ τροφή ἐστιν, ἡ ἰσότιμον
κτῆμα. ὐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ
ολέμια, τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ

ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιῤῥοίαις καὶ θέρυς εὐκρασίαις ἐτελειογόνησε, δασμὺς ἐτησίυς οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστί, καὶ ὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιοτέραν δύναμιν·

Æquitatem suam etiam largius dispensans Moses valde ea ubertim ac liberaliter utitur, descendens a ratione utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea, quæ e terra nascuntur, de quibus nunc dicendum est, quando de hominibus ut præstantissimis, & aliis, quæ animam sentientem nacta sunt, jam egimus. Diserte itaque vetuit aut excindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum instruatur humanum genus: abundent autem non modo necessaria, sed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Necessariæ enim fruges, ad homines nutriendos sepositæ res. ad delicias vero omnium de arboribus nascentium varietas. quæ sæpe, ubi alia deficiunt, succedunt in alimentorum locum. Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non sinit: præcipue vero excidiis arborum abstineri jubet, iniquum existimans, iram in homines conceptam erogari in ea, quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso & illud docet, non præsens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rursum fœderatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam asservari debuerant, quæ usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum, ut non putentur nullæ supervenire posse inimicitiæ, & ita tractandas offensas, ut amicitia speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat, quo tutus sit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ suæ vehementiæ; seque accuset, ubi res sanari amplius non potest. oraculum hoc & civitatibus observandum est, ut pacis tempore pareat;

ad agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt irasceris? an vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? quin prosunt victoribus, præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem; non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur.* Josephus vero * ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se cum belli causæ non sint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud † Jamblichum: *ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν· mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.*

* Ant. Jud. IV. 8. p. 130. B

† De Vit. Pyth. Cap. XXI. §. 99.

2. c Porphyrius vero mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, 10 consuetudine ut puto interprete, etiam ad 11 animantia ruris operi inservientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, d legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ 12 sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante a Polyæno, *οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτι οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν. non patiebatur aut domum; aut villam dirui, aut arborem frugiferam excidi.*

a Strateg. Lib. III. c. 10. n. 5.

quæ ad bellum sunt opus, in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant, tanquam qui non possunt in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hostile: quin amica omnia, utilia omnia. mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non exstirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æstatum sereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præsidi fuit, illæsam præstare non animantibus tantum sed & terræ fœtibus vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad sylvestrium morem fecunda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem consequantur. (Pag. 712, 713. *Edit. Paris.*)

c *Porphyrius vero*] Verba ejus sunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει κἂν τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operam sociis, ita ut ea occidere non liceat.* (Pag. 394. Edit. Lugd. 1620.)

d *Legem hanc porrigendam*] Contra vero restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores. [Vide SELDEN. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 15. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Consuetudine interprete*] Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

11 *Animantia ruris*] Boves agricolas & jumenta rustica.

12 *Sine causa*] In nullum usum nostrum.

c In

exscindi. Exstat & lex Platonis de republica * quinto: *μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, ne terra vastetur, ne domus incendantur.*

* Pag. 470, 471. Tom. II Ed. H. Steph.

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat † Cicero: ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi *a* horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius *b* Romanorum lenitatem victa Capuâ, quod non sævitum sit incendiis ruinisque *e* in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud *c* Senecam:

† Off. I. c. 11.
a Pro domo sua ad Pont. c. 23.
b Lib. XXVI.
c Troadibus: vers. 286, & seq.

Equi-

e In tecta innoxia murosque] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam apud *Procopium* Gothicorum III. πρότερον μὲν κάλλη οὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιοτεύειν ἐπισταμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶνγε ἀξυνέτων εἰκὼν, καὶ γνώρισμα τοῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως οὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μέν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ' ἡλίῳ τυγχάνουσιν οὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται, οὐδὲ χρόνου βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ, χρόνου τε μῆκος καὶ πλούτου ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τάτε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵανπερ ὁρᾷς κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται μὲν γὰρ τοὺς προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ δε τῷ πόνῳ, ἢ περιέσῃ, ἂν οὕτω τύχοι· ἢν μὲν οὖν νικῴης Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τῶν ἑτέρων σοῦ, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἂν, ὦ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας κτήματι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων καλλίστῳ πλουτήσεις. ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληροῦσθαι ξυμβαίη, σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι, καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἥπερ ἐφ' ἑκάτερα σοι τῆς γνώμης ἑτοίμως ἕστηκεν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι· *Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientum esse & civilis vitæ scientum: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium, quas sol adspicit, maximam esse ac spectatu dignissimam. ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa secula, divitiarum stupenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxere. ita illi, tanta urbe paulatim effecta, monumenta suæ virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vero injuriam sit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debitæ laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa urbe, non aliena, sed tua perdideris: eadem servata, possessione frueris omnium speciosissima. si adversa tibi sors ceciderit, Roma per te incolumi, reposita tibi erit apud victorem gratia:*

eadem

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari solo,
13 *Etiam arcuissem.*

* Jos. VI. 4. Sane docet nos sacra historia urbes * quasdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem 14 arbores Moabitarum † jussas exscindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æstimata.

† II. Reg. III, 19.

III. 1. Secundo 15 eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante *a* Justino, a populatione Asiæ prohibuit, f *parcendum suis rebus præfatus; nec perdenda ea, quæ possessuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus *b* loquitur, iter facere tanquam 16 per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens, ne Lydiam populandam militi daret, *c non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua il i perdent.*

a *Lib.* XI. *c.* 6.
b *Vita Flamin.* pag. 371. D.
c *Herodot.* Lib. I. c. 88.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocastæ ad Polynicem verba 17 Thebaidibus Senecæ, (vers. 558, & seq.)

Petendo patriam perdis: ut fiat tua,
Vis esse nullam: quin tuæ causæ nocet ...

Ip-

eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & digna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea, in utram velis partem, tibi parata est: nam potentum quales sunt actiones, talis existimatio. (Cap. 22.) Vide & legem Friderici I. apud *Conradum* Abbatem *Urspergensem*, & de Friderico comite Palatino chronica *Melanchthonis.*

f *Parcendum suis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. *Procopius* initio Vandalicorum secundi. (Cap. 1.) Apud *Helmoldum* lego lib. 1, cap. 66. *Nonne terra, quam devastamus, terra nostra est & populus, quem expugnamus, populus noster est? quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt, quæ *Bembus* habet libro IX. *Paruta* vero contra Germanos libro historiæ VI.

GRONOVII.

13 *Etiam arcuissem*] Adde *Sen.* Hippoly. 805. Vetuissem, vel prohibuissem, si potuissem.

14 *Arbores Moabitarum*] Hoc factum credibile est odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*] Ut rationes suadentes cessent, vel sint validiores, quæ dissuadeant, ubi nondum quidem in potestare nostra res sunt hostium, sed credimus & speramus, alibi brevi dijudicatum iri, & res eas nostras fore

16 *Per concessam*] Deditam & ipsorum potestati permissum.

17 *Thebaidibus*] Phœnissis.

g *Die-*

Ipsum hoc, quod armis uris infestis solum,
Segetesque adultas sternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua,
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par sensus apud Curtium * illis verbis : *quicquid non corrupissent,* * Lib. IV.
18 *hostium esse confessi.* Unde non longe abeunt ea, quæ † Cice- c. 14.
ro in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium † Ep. 7, 9.
19 fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius 10 Lib. IX.
culpat Philippum libro *a* Polybii XVII, cujus verba latine hunc a Cap. 3.
in modum vertit *b* Livius : *in bello non congredi (Philippum) æquo* b Lib.
campo, neque 20 *collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac* XXXII. c.
diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic 33.
antiquos Macedonum reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere, quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam 21 *de quorum possessione dimicetur tollentem, nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

IV. 1. Tertio idem fiet, si hostis habere 22 possit aliunde, quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem *c* in oratione, qua Lacedæmonios suos a bello c Lib. I.
in Athenienses dehortatur, quærit, quas belli gerendi spes ha- c. 80, 81.
beant : an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum a se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Joniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea, quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu, ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat : quod sub tributo utrique parti præstando factum diu 23 in Belgico Germanico bello nuper vidimus.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut g Diodorus Siculus loquitur, *τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί· agricolæ intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra &*

GROTII.

g *Diodorus Siculus*] Libro 11. (cap. 36.)

GRONOVII.

18 *Hostium esse confessi*] Prodentes desperationem de victoria : nam si sperarent, se posse vincere ac tenere loca illa, non vastarent.

19 *Fame patriam*] Prohibendo subvectiones frumenti & aliorum utensilium, quia mare classibus tenebat.

20 *Collatis signis*] Acie aperta.

21 *De quorum possessione*] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis *Justini* 28, 3.

22 *Possit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vastare licet.

23 *In Belgico-Germanico*] Germaniæ Belgicæ consociatæ adversus Hispanos. Pacti enim inter se sunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hostilium terrarum extra præsidia siti, utrimque tuti & inviolati essent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hispanis, ex parte Hispanorum Belgis.

& agmina opus faciunt sepositi a periculo. Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων ὔτ' ἐμπυρίζουσιν, ὔτε δενδροτομοῦσιν· *hostium agros neque urunt, neque exscindunt arbores.* Postea: * οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται· *hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præstatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait † Xenophon, ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum* h Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut *a* Polyænus narrat: imo, quod *b* Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hispania testis est *c* Appianus Idque ipsum 24 in eo quod diximus Belgico-Germanico bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

4. Hos mores humanitatis magistri 25 canones *d* Christianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, sed & animalia, quibus arant, & semina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam, ex qua civiles leges, *e* quæ ad arandum usui sunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas *f* ac Cyprios olim, postea i apud *g* Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quar-

* Cap. 40. ejusdem Lib. I.
† De Cyri inst. Lib. V. c. 4. §. 13.
a Strateg. Lib. III. c. 10. §. 5, 9.
b Oeconom. II. p. 507. A.
c Bell. Hisp. pag. 291.
d C. 2. De Treug. & pac.
e L. 7. C. Quæ res pignor.
f Nic. Damasc. Excerpt. Peiresc. p. 517.
g Ælian. V, 14. Var. Hist. Dion. Chrys. orat. LXIV.

GROTII.

h *Sic Timotheus*] De Megarensibus idem prodidit *Plutarchus* quæstionibus Græcis. (Qu. 17. p. 295. B.) de Totila, cum Romam obsideret, *Procopius* Gotthicorum III. τὺς μέν τοι γεωργὺς ὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ἧπερ εἰώθεισαν, ἐσαεὶ γεωργεῖν, τὺς φόρυς αὐτῷ ἀναφέροντας. *agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos, ita ut soliti erant, terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent.* (Cap. 13.) *Cassiod.* XII, 5. *Defensorum maxima laus est, si, cum illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.*

i *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneso, *Varro* II. de Re Rustica, (cap. 5.) *Columella* principio libri VI. His adde *Plinium* VIII, 45. *Ælianum* de historia animalium II, capite ultimo. *Porphyrium* II, de abstinentia, (pag. 173, & seq.) *Vegetium* III. de Arte Veterinaria.

GRONOVII.

24 *In eo, quod diximus,*] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (est autem de mercibus, quæ in hostiles regiones hinc, præter arma, portabantur,) sed quod constat, integras bellicas naves Amstelædami emtas instructasque cum dissimulatione magistratuum, quibus hostis adversus Batavos uteretur: ne scilicet, cum sat esset aliorum locorum, ubi parari possent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

k *Rhe-*

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet k 26 Rhodiorum oratio ad Demetrium 27 urbicapum pro pictura Ialysi, sic a Gellio * latine expressa: *quæ malum ratio est, ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam, si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum 28 cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius † rabiosi esse animi ait, ea perdere, quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante a Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset.* Idem b postea: *majores nostri relinquebant iis, quæ jucunda victis, nobis 29 levia videbantur.*

* Lib. xv, c. 31.

† Lib. v, c. 11.

a In Verr. IV. 54.

b Ibid. c. 60.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus, causam: ita specialis ratio accedit in iis, quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut 30 alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt, l suadet rerum divinarum reve-

GROTII.

k *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] De hac re vide *Plinium* historiæ naturalis VII, 38. & XXXV, 10. & *Plutarchum* Demetrio. (pag. 898. E) Sensus idem in epistola Belisarii modo a nobis recitata.

GRONOVII.

26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret, Rhodo obsessa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobilissima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etsi facilius inde capi urbs potuisset, teste *Plinio* 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Jalysus iste inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*] Poliorceten Antigoni Coclitis filium.

28 *Cum Protogene mortuo*] Protogenis mortui opus nobile hostiliter lacessasse. Sic *Gellius*. At *Plinius* etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

29 *Levia*] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*] 3, 5, 2.

GROTII.

l *Suadet rerum divinarum reverentia*] *Polybius* in excerptis Peiresianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ Θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον· *cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere summæ stultitiæ signum est.* Merito sane. nam & *Severus rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur*, *Lampridio* referente, (cap. 49) *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale *Plinius* naturalis historiæ XVI, 40. Ἱερῶν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφῃρούμεθα. *templa hostibus nec externis eripimus.* *Appianus* id habet civilium III. (Pag. 516.) De Agesi-

lae

* Syl. de bello p. 3, n. 5.

verentia, * inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus diffideant.

† Lib. IV. c. 97.

a Lib. I c. 29.

2. Thucydides † jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, ἰόντας ἐπὶ τῶν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut, qui in hosticum impetum facerent, a locis sacris abstinerent* Alba a Romanis diruta Deûm templis temperatum ait *a* Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII, (vers. 316, *& seqq.*)

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem (aa) *sedisse rogo.*

b Lib. XLII. c. 3.

c Idem, Lib. XLIV. c. 7.

Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat *b* Livius: *obstringere eum religione populum Romanum* 31 *ruinis templorum templa ædificantem, tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus, *c* ad Dium cum venisset, 32 metari sub ipso templo, ne quid in loco sacro vio-

lao scriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* (Corn. Nepos, *cap.* 4.) De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla (Pag. 459. C. D.) εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες, οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσετέθησαν· *in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antiocho ejecto è Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multoque honore ac sanctimonia auxerant.* Adi & *Vitruvium* lib. II. (Cap. 8.) *Dionem* XLII. *Plutarchum* Cæsare (pag. 720. E.) *Brodæum* V. miscellaneorum c. 29. Gabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum ecclesiis, contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc *Procopius* Vandalicorum I. (*Cap.* 8.) qui & Persicorum II, (*Cap.* 9.) Chosroën, Persam non Christianum, ecclesiæ Antiochiensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, (*Cap.* 9.) retinere apud se non ausus est res illas, quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia a Mahumetistis servata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus *Benjamin.*

GRONOVII.

31 *Ruinis templorum*] Male omissum: *templa ædificantem.*

32 *Metari*] Castra poni.

(aa) *Traxisse* habent Mss. & ex illis nupera atque adcurata Editio: unde fecerant *transisse.* Nescio unde suam lectionem *sedisse* habeat noster: quamquam, post illum, ita quoque locum laudat *J. G. Gravius*, Vir Eruditissimus, in Cic. *Verr.* IV. 55. *J. B.*

violaretur, jussit. Narrat Strabo * Tectosages, qui cum aliis 33 pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse.

* Lib. IV. p. 188. Ed. Paris. Casaub.

3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat † Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium, quæ multa sunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα a Scriptores vocent) m in Gothis Romæ captoribus sic laudat b Augustinus: n *testantur hoc martyrum loca & basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. hucusque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miserantibus* 34 *hostibus, quibus* (o malim, *qui*, nam distinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes* p *posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

† Lib. II. c. I.

a Diod. l. XIX. c. 73.

b Libro I. de Civit. Dei, c. I.

VII. 1. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis, 35 quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam 36 jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contemta humanitate.

GROTII.

m *In Gotthis Romæ captoribus*] Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud *Cassiodorum* XII, 20. *Rex Alarichus apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiserat scelus, devotione largissima deleret excessum.*

n *Testantur hoc martyrum loca*] Exscripsit hunc locum *Isidorus* in Chronicis Gotthicis Æra CCCC XLVII.

o *Malim*, qui] Omnino sic legendum ostendit *Orosius* eandem historiam referens lib. VII, c. 28.

p *Posteaquam ad loca illa veniebant*] Eisdem apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste *Procopio* Gotthicorum II. (Cap. 4.) Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit, vide *Zosimum* libro IV. (Cap. 40. Ed. Cellar.) de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud *Simlerum*: *Nicetam* Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochiensium ecclesias, (*cap.* 9.)

GRONOVII.

33 *Pecunias Delphicas*] Harum pars aurum Tholosanum. Justin. 32, 3.

34 *Hostibus, quibus*] Nihil mutandum, sed intelligendum, isti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quosdam hostium tam fuisse misericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, sponte ducerent in templa, ne, si in alios vincentium non tam misericordes incidissent, irrita foret prior clementia.

35 *Quæ in honorem*] Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipsa corpora defunctorum collocata non sunt.

36 *Jus gentium impunitatem*] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

* L. 43. D. de Religiosis. tate. 37 Summam esse rationem ajunt * jurisconsulti, quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus, (*vers. 95, & seqq.*)

> Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
> Ναούς τε, τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
> Ἐρημίᾳ δοὺς, αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.
> *Homo quisquis urbes vastat & Dis Manibus*
> *Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:*
> *Nam similis ipsum pestis excidii manet.*

† Philostrat. Lib. V. c. 16. Ed. Olear. Apollonius † Tyanæus q de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus (bb), qui *Deûm* 38 *face miscuit aras.*

a Punic. pag. 83. b Lib. XLII. 2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit a Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum a Mithridate structum Cæsar, ut narrat b Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις Θεοῖς ἱερωμένον, *tollere ausus non est, ut belli Diis sacratum.* Marcus Marcellus, quæ 39 victoria profana fecerat, religione impeditus

c Cap. 55. non attigit, ait Cicero c Verrina quarta: & ibidem addit, (cc) hostes esse aliquos, qui in bello religionis & consuetudinum jura

d De Divin. I. 37. retineant. Idem d alibi Brenni bellum 40 fano Apollinis illatum, nefarium dixit. 41 Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Hi-

e Lib. XIV. c. 64. f Lib. XXXI. c. 26. 30. 31. g Lib. II. c. 7. n. 4. milconis e Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius f nefarium. quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus g de eodem: r *Philippus ultra jus victoria in templa, aras, sepulchra sæviit.* Eandem historiam

GROTII.

q *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*] Ut & alteram de Epopeo *Diodorus Siculus.* [Excerpt. Peiresc. pag. 221. è Lib. VII.]

r *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras. sepulchra sæviit*] Simile Prusiæ factum detestatus *Polybius*, cujus verba *Suidas* servavit in vocabulo *Prusias*, & excerpta Peiresciana. (pag. 337.)

GRONOVII.

37 *Summam esse rationem, quæ facit*] Religionis primam & maximam rationem habendam.

38 *Face miscuit*] Incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

39 *Victoria profana*] Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in præda duci poterant.

40 *Fano Apollinis*] Delphico. *Justin.* 24, 7. 8.

41 *Pyrrhi, qui Proserpinæ*] *Livius* 29, 18.

(bb) Ex ipsa verba Poëtæ:

> *Præcipuè quum sacrilegus face miscuit arces*
> *Ipsius* [Herculis] *immeritæque domos ac templa Sagunti*
> *Polluit, & populis furias immisit honestas.*

Sylv. Lib. IV. Sylv. VI. vers. 82, & seqq. J. B.

(cc) Hoc paullo ante legitur: *Non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum & consuetudinis jura retineret* &c. Caput in orâ libri indicavimus. J. B.

f Idem

riam tangens Polybius hoc addit * judicium: τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα, μηδ᾽ ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον. *quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* atque ibidem talionis non admittit excusationem. * Lib. v. c. 11.

VIII. 1. Quanquam vero proprie 42 instituti nostri hic non est, quid ex usu sit, inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius est; tamen 43 ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet, si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus, quæ 44 bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud † Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς, 45 ἀληπτοτέρους ἔχειν. *terram hostilem non aliud quam 46 obsidem censete, tantoque meliorem, quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat 47 invictiores.* f Idem Agesilai consilium *a*, cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, 48 liberam reliquit sementem, ajens, quo plus sevissent eo 49 pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit *b* satyra: 50 *spoliatis arma supersunt.* Livius narrans *c* captam a Gallis urbem: *placuerat*, inquit, *principibus Gallorum, non omnia con-* † Lib. I. c. 82. a Xen. hist. Gr. iv. c. 6. n. 13. b Juvenal. viii. 124. c Lib. v. c. 42.

GROTII.

f *Idem Agesilai consilium*] Meminit & *Plutarchus* Agesilao. (Pag. 608. B.)

GRONOVII.

42 *Instituti nostri hic non est*] Quippe quod τοῦ πολιτικοῦ.

43 *Ipsa virtus vilis.*] Non debet alienum aut putidum videri, si, quod honestum est & per se sine ulla mercede probandum, id studeam persuadere & commendare per commoda, quæ secum trahit, quando eo sæculo vivimus, quo nihil, nisi quod utile est, appetitur.

44 *Bellum non morantur*] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

45 Ἀληπτοτέρους ἔχειν] Forte, ἀλειπτοτέρους, nam ἄλειπτος, ἀνίκητος, ἀκαταγώνιστος. *Salmas.* ad hist. August. p. 333.

46 *Obsidem*] Nam qui agros hostium tenent, perinde est ac si obsides eis extorsissent: quorum recipiendorum spe ad saniora consilia cogi possunt: eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conservati fuerint.

47 *Invictiores*] Difficiliores.

48 *Liberam reliquit sementem*] Vetuit, dum in arando ac serendo occupati essent, ullam vim a suo exercitu fieri.

49 *Pacis cupidiores*] Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne messem hostis intercipiat.

50 *Spoliatis arma*] Cum superest nihil præter arma, acrius eis utuntur.

concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis, 51 id pignus ad flectendos hostium animos haberent.

2. Adde quod 52 speciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud * Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modestia militum aut ducis, 53 nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar de Pannoniis rapina abstinebat. Causam † Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *sperabat enim fore, ut sic eos sine vi sibi adjungeret.* Timotheus ea cura, quam supra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait *a* Polyænus, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat.* ιDe Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, *b* addit: *hujus modestiæ non multo post fructum cepére. nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero, renuntiata Philippi amicitia, societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat *c* Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei.*

* Lib. XXIV. c. 20.
† Lib. XLIX.
a Lib. III. c. 10. n. 5.
b Pag. 471. D. Vit. Flam.
c Lib. IV. c. 3. n. 14.

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus: exemplum dat Livius *d* in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, sed cæterorum etiam: quippe 54 ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

d Lib. XXVI. c. 38.

4. Verissimum autem sentio, quod a theologis *e* quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus & si quid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Chri-

e Ægid. Reg. de actibus supern. disp. 31. dub. 7. num. 127.

GROTII.

ι *De Quintio*] Nempe T. Quintio Flaminio.

GRONOVII.

51 *Id pignus*] Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

52 *Speciem hoc præfert*] Parcere illis, quæ in potestate sunt, est signum judicantis hæc sua esse sperantisque se obtinere illa posse, universi belli victoria.

53 *Nisi ad conciliandos*] *Nisi* pro *sed.*

54 *Ad plures*] Plures simile quid metuebant, quam ipsam calamitatem sentiebant.

Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua (dd) urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a se actæ magis ductum pœnitentia, (ee) quam quod Thebas evertisset.

(dd) Testis est ÆSCHINES: Ἐν οἷς ἔνορκον ἦν τοῖς ἀρχαίοις, Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν &c. Orat. de male obita legat. pag. 262. A. Edit. Basil. 1572. *J. B.*

(ee) Vide, inter alios, PLUTARCHUM, *Vit. Alexandr.* pag. 671. B. *J. B.*

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*

II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*

III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*

IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare, aut a restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe [a] si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam [1] causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad [2] securitatem necessariæ res possunt detineri, sed restituendæ cessante periculo, in se aut in pretio, secundum ea quæ libro II, cap. II. tractavimus. nam quod & in re [3] pacatorum liceret, multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est [4] capiendi quoddam jus, sine acquirendi jure.

Vict. de jure belli n. 55. 56.

2. Cum autem deberi aliquid nobis possit, aut [5] ob inæqualitatem rerum, [b] aut [6] ex pœna, *potest ex utraque causa acquiri res hostilis, sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex de-

** Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum. Covarr. ad d. c. peccatum. p. II. §. II. Vict. de jure belli n. 39. & 41. & Molina II, tract. disp. 117.*

GROTII.

[a] *SI id quod recte fit spectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud *Bembum* I.

[b] *Aut ex pœna*] Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum resarcire & pœnam insuper pendere. [Habet Auctor noster ex APPIANO ALEXANDRINO, *Bell. Mithrid.* pag. 172, 173. Ed. H. Steph. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Causa subest debendi*] Donec nanciscamur id, quod nobis debetur.

2 *Securitatem*] Ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*] Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*] Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantisper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*] Ex contractu.

6 *Ex pœnâ*] Ex maleficio.

lis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit 24 sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. d 25 *Miserabile enim est*, ut ait * pater Quintilianus, *sponsoris periculum*. Tamen 26 tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

* Declam. 273.

2. Quare e exigit humanitas, ut his qui extra culpam sunt belli, quique 27 non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id, quod eo modo amiserunt, a civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus † militibus dixit: οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε, ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς· *injuste quidem non possidebitis quæ tenetis; sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.*

† Xenoph. de Cyri Inst. Lib. VII. c. 5. n. 26.

3. Notandum & hoc, *a* cum 28 in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

a Ægid. Reg. de actibus supern. disp. 31, dub. 7. n. 117.
b L. 16. D. de acq. rer. dom.
c d. l. 16. l. 15. §. 2. D. de rei vind. Vict. de jure belli n. 40. Silv. in verb. bellum p. 1, §. 10. n. vers. 3.

4. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi *b* ut in civitatem venirent, id est, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, *c* honoris gratia, f veteri possessori relinquebatur. Sic a Romulo *d* Vejentes agri parte mulcta-

d Liv. I. 15.

GROTII.

d Miserabile enim est, *ut ait pater Quintilianus*, sponsoris periculum] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire, quam si recipere a debitore non possit. Bene *salvo pudore*. nam sponsores appellare, videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait *Cicero* ad Atticum XVI, 15.

e *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat *Plutarchus* Demetrio. (pag. 891. A.) Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud *Marianam* lib. XI, cap. 16.

GRONOVII.

24 *Sua bonitate*] Non lucri aut utilitatis studio.

25 *Miserabile*] Dignum favore ac misericordia.

26 *Tam durus*] Qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debita persequitur.

27 *Non alio quam fidejussorio*] Hanc unam ob causam, quod tanquam sponsores intercesserunt.

28 *In subsidium*] κατὰ δεύτερον πλοῦν altero, vel repetito aut mutato cursu, ut si regia via nequeas, hoc velut transverso tramite ad jus tuum perveniat.

GROTII.

f *Veteri possessori relinquebatur*] Appianus civilium II. τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο: *Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes*

agros

ctatos narrat Livius. Sic Uxiis * Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & 29 mercibus concedi a bello immunitatem. * *Arriano* Lib. III. c. 17.

agros adimebant, sed cum eis partiebantur. (Pag. 516.) Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos fecisse historiæ nos docent.

GRONOVII.

29 *Mercibus concedi*] Permitti negotiantibus, ut merces in hostilia loca supportent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quo usque capere homines liceat justitia interna:*
II. *Quid interno justitiæ dominio in servum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini; quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An e servis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet 1 eo usque licita sit talis acquisitio, quo usque debiti aut primarii, aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque 2 in alios valide transfert. *Vict. de Jure belli n. 41. Less. l. 11, c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum. p. 11, §. 11. Molina disp. 120. & 121. Valentia disp. 3, q. 16.*

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina, quæ, cum de interficiendis hostibus ageretur, supra annotata sunt. Demosthenes * in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, a quod non omnes, qui inter hostes fuerant, servos fecisset: καὶ γὰρ ὅτι δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαν- * *Pag. 114. B.*

GROTII.

a QUod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset] Filius ejus Alexander Thebis captis eximit servituti & sacerdotes & eos qui decretis in se factis non adsenserant. narrat *Plutarchus* in vita ejus. (Pag. 670. E.)

GRONOVII.

1 *Eo usque licita sit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum, quo exæquetur aut a principio nobis datum, aut a suborientibus postea profectum causis damnum.

2 *In alios*] Alienandis captivis.

ἅπαντας τὰ αὐτὰ, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος, τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν· *neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1. Sed primum notandum hic est, jus illud 3 quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur, neutiquam 4 tam late patere, quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui 5 pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam b 6 captivum se dicebat, (aa) non servum. nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas, qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δοριαλωτὸς γενέσθαι· *res acerbissima est belli jure captivum fieri*: teste * Isocrate.

2. Est ergo 7 servitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea † definitio huic generi servorum optime congruit; *servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat. (bb) Deut. xv, 18. 40. 53. & in 8 redemtura ejus ope-

* *Plataico.* p. 300. A. *Ed. H. Steph.*

† *Sen. de Benef. lib.* III, c. 22.

GROTII.

b *Captivum se dicebat, non servum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κατωθεν ὄντες βεβαιότεροι γράφουσιν ἐλευθέρους· *nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* (Lib. *Quod omnis Probus liber*, pag. 870. E.) Nimirum ut apud *Theodecten* Helena loquebatur:

Θεῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;
Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne servam nominare qui audeat?

[Habet hoc Auctor noster etiam in *Excerptis ex Tragœd. & Comœd. Græc.* pag. 445. sed non docet, unde hauserit. Reperies apud ARISTOTELEM, *Politic.* Lib. I. Cap. 6. pag. 302. B. *Ed. Paris.* ubi legitur: Θείων δ' ἀπ' &c. ut & in *Heinsii* Editione, cum Paraphrasi. *J. B.*]

GRONOVII.

3 *Quod quasi ex fidejussione*] De captivis in servitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod singuli subjecti sint quasi sponsores & secundi debitores pro eo, quod debet civitas, ut ea non solvente quasi addici possint.

4 *Tam late patere*] Tantam vim habere.

5 *Pœnæ servi*] §. 1. Instit. *de cap. dimin.* Observ. 1, 8. 77.

6 *Captivum se*] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

7 *Servitus hæc perpetua*] Ac si quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, sibi operas præstet, victus & necessariorum securus, cum jure cogendi si negligens sit.

8 *In redemtura ejus operas*] Pretium redemtionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

(aa) Refert id PLUTARCHUS, *Apophth. Lacon.* pag. 233. C. Tom. II. Ed. Wechel. *J. B.*

(bb) Heic mendose omnes Editiones, à primâ usque, sese habent. Legon-

operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino. Deut. XVIII, 50.

3. Multum ergo distat id quod impune 9 in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex* Seneca supra citavimus: *cum in servum omnia liceant, est aliquid quod* 10 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit: †

> Κἂν δοῦλος ᾖ τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
> Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
> *Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat*
> *Is servitutem, tamen esse homo non desinit.*

Alibi item *a* Seneca: *servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo* 11 *conservi.* quæ & apud Macrobium *b* legas sensum plane eundem habentia cum Pauli *c* apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cœlo.* Et alibi *d* vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant, qui ad talia 12 qualitatum discrimina non attendat. In constitutionibus *e* quæ Clementi Romano asscribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ c ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus *f* servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἐστί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου· *si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

* I, *de Clem.* c. 18.
† *Apud Stob.* Tit. 62.
a *Ep.* XLVII.
b *Saturn.* I. 11.
c *Colos.* IV, 1.
d *Eph.* VI, 9.
e *Lib.* VII, c. XIV.
f *Pæd. ultim.*

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut 13 domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum ea-

gendum, ut ad *Pufendorfium* obiter observavimus, *Levit.* XXV, 40, 53. & postea, pro *Deut.* XVIII, 50. reponendum, *Levit.* XXV, 16, 50. Res statim patebit inspicienti loca illa. *J. B.*

GROTII.

c Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epistola *Barnabæ* est: οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· *noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.*

GRONOVII.

9 *In servum*] In servilem personam

10 *In hominem*] In eundem, tanquam & hominem, ejusdemque sortis, cujus & domini sunt.

11 *Conservi*] Omnes enim quodammodo servimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

12 *Qualitatum discrimina*] Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a servo non distinguat.

13 *Ut domesticam habeat*] Ei mandare possit justum opus & ad id modica coërcitione cogere.

eadem 14 religione exercendam, 15 qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca, * cum dixit: *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui † & alibi, *quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si summo tenetur?* quo loco comparat subditum servo, & ait 16 dispari titulo 17 paria in illos licere: quod certe 18 in hac parte vitæ adimendæ, & si quid eo accedit, verissimum est. *Majores nostri*, ait idem d Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt:* & a Plinius: *servis respublica quadam & quasi civitas, domus est.* Cato Censorius, narrante b Plutarcho, si quis servus capital admisisse videretur, de eo supplicium non sumebat, nisi postquam damnatus esset, etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Job. XXXI, 13. & deinceps.

* L. I, de Clem. c. 18.
† Lib. III, de Ben. c. 18.
a Lib. VIII. Epist. 16.
b Pag. 349. A.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, e *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc 19 prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi (cc), Deut.

GROTII.

d *Seneca*] Epistola XLVII.

e *Non dominaberis ei dure*] Vide *Mosem de Kotzi* præceptis jubentibus 147. 175. 178. & *collationem legum Mosis & Romanarum* titulo III. Priscus in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: *ἄμεινον δὴ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ᾽ ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας, οὐ δὴ γὰρ οὐδ᾽ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ᾽ αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον· καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο· multo melius servos suos Romani tractant, patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abstrahant ab iis quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint id legis vim habet.* Adde *legem Wisigotthicam* lib. VI, tit. I, c. 12.

GRONOVII.

14 *Religione*] Moderatione.

15 *Qua publica*] Qua civibus imperatur.

16 *Dispari titulo*] Magistratus & domini.

17 *Paria in illos*] Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*] Significat quemadmodum magistratui aut principi non licet occidere civem sine delicto capitali ejus, ita nec domino servum.

19 *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit, quemvis hominem pro proximo haberi.

(cc) Heic etiam voluit dicere Auctor, *Levit.* XXV. 17, 43. 53. pro eo quod habent omnes Editiones. Et hinc patet, non à Typographis ortum esse mendum illud, quum in duobus locis diversis ita constanter unus Liber *Mosis* pro alio laudatus fuerit, numerusque Capitis eodem modo permutatus. *J. B.*

f Phi-

Deut. xv, 17. 45. 53. Ad quem locum ſic f Philo: *θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸν ὑπεύθυνον* (male editum *ἀνεύθυνον*) *κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν·* *Servi fortuna quidem inferiores ſunt: natura autem pares dominis: ac* 20 *divinæ legi juſti regula eſt, non quod fortunæ, ſed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos poteſtate ſua in ſervos proterve uti, nec eam materiam ſumere ſuperbiæ & inſolentiæ & diræ feritati. Hæc enim ſigna animi non placidi ſed male temperati, & in ſubditos tyrannico quodam dominatu ſævientis.* *Numquidnam æquum eſt*, ait * Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui æquum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magiſter: fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris.* Et † mox: *quid ſtultius quam in jumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione ſub homine hominem eſſe?* Hinc eſt quod Hebræa lege *a* ſervo aut ancillæ g non pro oculo tantum ſed & pro dente excuſſo, per injuriam ſcilicet, libertas debebatur.

* *De Clement.* I. 16.
† *Cap.* 17.
a *Exod.* xxi, 26. 27.

V. 1. Sed & h 21 operæ cum modo exigendæ ſunt, & valetu-

GROTII.

f *Philo*] De ſpecialibus legibus ſecundo. (*Pag.* 798. C.) *Cyprianus* ad Demetrianum: *niſi tibi pro arbitrio tuo ſerviatur, niſi ad voluntatis obſequium pareatur, imperioſus & nimius ſervitutis exactor flagellas, verberas, fame, ſiti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoſcis miſer Dominum Deum tuum, cum ſic exerceas ipſe in hominem dominatum.*

g *Non pro oculo tantum, ſed & pro dente excuſſo*] Philo dicto loco: *οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς· καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών.* *ſic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amiſſis & operis & ſervi pretio. ad quæ accedit & tertium duobus iſtis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoſo & quem optaſſet ſemper vexare poſſe; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit ſolatium, non libertatem tantum adeptus, ſed a tam fero ſævoque domino exſolutus.* (Pag. 808. A. B.)

h *Operæ cum modo exigendæ*] Vide c. 14. in epiſtola epiſcoporum ad Ludovicum regem, quæ inſerta eſt in *capitulare Caroli Calvi.* *Seneca* epiſtola XLVII. *non tanquam hominibus, ſed tanquam jumentis abutimur.* De Athenienſium vero in ſervos lenitate vide *Xenophontem* de republica Athenienſium.

GRONOVII.

20 *Divinæ legi juſti regula*] Divina lege juſtum habetur, non quod exiſtens forte caſus aut temporis iniquitas aliquando permittit, ſed quod æterna & ſemper ſibi ſimilis ratio ſancit.

21 *Operæ cum modo*] Quatenus ſalvis corporibus ſuſtineri poſſunt.

i *Ser-*

tudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in sabbathi institutione, * nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Et C. Plinii † epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud* ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὣς 22 ἤπιος ἦεν, *& hoc nostrum* PATERFAMILIAS.

* *Exod.* XX, 10. XXIII, 12. *Deut.* XVI, 14.
† *Lib.* V. *Ep.* 19.

2. In eadem voce veterum humanitatem observat & *a* Seneca: *ne illud quidem videtis quam 23 omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt,* i *servos familiares.* Dion Prusæensis optimum regem describens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον· *domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat.* k Ulysses apud *b* Homerum servos, quos fidos reperit, apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus *c*: l *gratius est 24 nomen pietatis quam 25 potestatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus sive Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam.* Augustinus *d*: *Domestica pax a justis patribus ita olim administrata est, ut secundum hæc temporalia bo-*

a *Ep.* XLVII.
b *Od.* φ. vers. 215, *& seq.*
c *Apologet.* c. 33.
d *Lib.* XIX, *de Civit. Dei cap.* 16.

GROTII.

i *Servos familiares*] Amicos Epicurus. *Seneca* epistola CVII.

k *Ulysses*] Cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odysseæ ξ. (*vers.* 138, *& seqq.*)

l *Gratius est nomen pietatis quam potestatis*] Notat & *Cyprianus* testimoniorum III. ad Quirinum: *dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere:* probatque id apostoli *Pauli* ad Ephesios verbis. *Lactantius* libro V, cap. 15. *Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore sed spiritu metiamur, tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos.* *Augustinus* de moribus ecclesiæ catholicæ X, 30. *Tu dominis servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet communis domini consideratione, placabiles, & ad consulendum quam ad coërcendum propensiores facis.* Adde *Isidorum* Pelusiotam lib. I, epistola 471. Repete quæ modo ex *Prisco* posuimus.

GRONOVII.

22 Ἤπιος ἦεν] Aisi. Helenæ verba de Priamo ιλ. ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipsam socrum sæpe sibi convicium fecisse, nunquam vero Hectorem & Priamum socerum, qui semper sibi fuerit quasi mitis pater. [Voces illæ, ἑκυρὸς δὲ, non leguntur apud *Plinium* in Editione quidem *Cellarii*, quâ utor. Ex alio igitur loco reliqua potuerunt desumi; ut ostendunt *Seberi* & *Barnesii* Indices. *J. B.*]

23 *Omnem invidiam*] Ipso nomine ostenderint se nec dominos invisos & odiosos, nec servos viles & contumeliis obnoxios velle.

24 *Nomen pietatis*] Officii, curæ sanguinis.

25 *Potestatis*] Juris & imperii.

m Δω-

bona 26 filiorum ſortem a ſervorum conditione diſtinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus ſuæ membris pari dilectione conſulerent: quod naturalis ordo ita præſcribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum ſit, & tam late vulgatum, ut 27 inique etiam dominantes hoc ſe gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias ſunt, omnibus in familia ſua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum conſulunt.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua ſervos ſignificabant, annotavit Servius (dd) ad illud Maronis: *claudite jam rivos pueri.* nec diſſimile quod Heracleotæ ſervos ſuos Mariandynos m 28 *δωροφόρυς*, id eſt, *donatarios* appellabant, *ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας*, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Ariſtophanem 29 vetus interpres Calliſtratus notabat. Laudat Germanos * Tacitus, quibus ſervi tanquam coloni habebantur. Theano in † epiſtola: *δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν· juſtus mancipiorum hic eſt uſus, ut nec præ labore deficiant, nec per egeſtatem impares ſint ferendo.* * Germ. c. 25. † Epiſt. 3. pag. 746. Opuſc. Mythol. Phyſ. Eth.

VI. 1. Pro opera ut diximus n alimenta ſervo debentur. *Servis*, ait a Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti, ut mercenariis: operam exigendam, juſta præbenda.* Ariſtoteles: *b δούλῳ μισθὸς τροφή, ſervo pro mercede alimenta.* Cato: *c familiæ ut bene ſit provideto, ne algeat, ne eſuriat. Eſt aliquid*, ait o Seneca, *d quod dominus præſtare ſervo debeat: ut cibaria, veſtiarium.* In cibariis a De Off. I. 13. b I, Oecon. V. c De Re Ruſt. c 5. d Lib. III. de Benef. c. 21.

GROTII.

m *Δωροφόρυς appellabant*] *Athenæus* VI, 18.

n *Alimenta ſervo debentur*] *Sirachides* XXXIII, 25. *ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ· Panis & diſciplina & opera ſervo.*

GRONOVII.

26 *Filiorum ſortem a*] Liberos liberalius tractarent quam ſervos.

27 *Inique dominantes*] Duriter & tyrannorum more imperantes.

28 *Δωροφόρυς, id eſt, donatarios*] Potius *tributarios*, ſeu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præſtarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud *Euphorionem* eſt Δωροφόροι καλέονται. Et hujus generis compoſita omnia activam habent ſignificationem. Adde *Terentium* Phormione I, 1. 6.

29 *Vetus interpres Calliſtratus*] Non ille, qui exſtat, ſed quem habuit *Athenæus* lib. 6. p 263.

(dd) Nihil tale video apud *Servium*, in hunc verſum, qui eſt ultimus Eclogæ III. Hoc tantum alibi lego: *Utrum ergo ætate* PUEROS, *an ut miniſtros & familiares ſolemus communiter* PUEROS *vocare?* In Eclog. VI. verſ. 14. *J. B.*

GROTII.

o *Seneca*] Idem de tranquillitate: *familia veſtiarium petit victumque.* Romani ad Beſſam apud *Procopium* Gotthicorum III. *χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν οὐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν· date nobis ſaltem ut captivis veſtris alimenta, non dicam quæ ſufficiant, qualia neceſſitas noſtra deſiderat, ſed quæ mortem arceant.* (Cap. 17.) *Chryſoſtomus* ad Epheſios V, 2. *ὅταν ἐκεῖνος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ ἕτερ* δε-

riis erant [30] quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos servis * Donatus auctor est. Martianus jurisconsultus † esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur ab *a* historiis p Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienses fame necabant.

2. Insuper Seneca *b* dicto loco probat [31] in quædam liberum esse servum, & [32] beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum q apud Terentium est, suum defraudans genium comparsit, aut [33] succisivi temporis diligentia quæsivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus *c* peculium definit ὐσίαν φυσικὴν r [34] naturale patrimonium, quasi contubernium definias naturale matrimonium; sed & *d* Ulpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert quod [35] peculium dominus suo

* *Ad Phorm. act.* 1. *sc.* 1. vers. 9.
† *L.* 40. *D de peculio.*
a *Thuc. l.* VII. c. 87. *Diod. libro* XIII. c. 19.
b *Cap.* 19, *& seqq.*
c *Inst. quod cum eo qui in alt. pot.*
d *L.* 5. §. 3. *D. de peculio,*

δυλείας ἐςὶ τρόπος· ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, ὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτῦ, ἀλλ' ἔςαι ἐλεύθερος, καὶ ὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τῦτο ποιεῖν· *ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, est & hoc servitutis quoddam genus: nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum, sed liber erit, neque ulla eum lex constringet, si non alatur, operas præstare.*

p *Siculorum crudelitas*] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante *Niceta* lib. 1. qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum. (Cap. 3.)

q *Apud Terentium est*] Phormione actu 1, sc. 1. (vers. 10.)

r *Naturale patrimonium*] Eumæus *Odyssea* Ξ. (vers. 63, 64.)

Οἷά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκεν,
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήςην τε γυναῖκα.
Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,
Fœdera conjugii socialia, remque, domumque,

Ipse Ulysses *Odyssea* Φ Eumæo & Philœtio dicit, (vers. 214, 215.)

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχυς καὶ κτήματ' ὀπάσσω,
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.
Vestrum utrique thori socias dabo, largiar & rem
Vicinasque domos nostræ.

Varro de servis: *studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneve ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.* (De Re Rust. Lib. I. c. 17.)

GRONOVII.

30 *Quaterni modii*] *Seneca* servo tragœdo, quod genus honestius, quinque modios menstruos dari scribit epist. 80.

31 *In quædam liberum esse*] Esse nonnulla, quæ homo servus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*] Posse domino beneficium dare.

33 *Succisivi*] Subsecivi.

34 *Naturale patrimonium*] Ut naturale dicitur, quod tantum est naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ solemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non justis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*] Dominus justam causam habet auferendi peculium servo, non modo si quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, sed etiam si eo ipse ad usus vitæ indigeat,

[Se-

suo arbitrio adimere potest aut minuere: neque enim quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Apposite ad hanc rem [f] Seneca: * *non ideo nihil habet servus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit.* * L. VII, de benef. 4.

3. Et hinc est quod 36 dominus non repetit, si quid servo in servitute debitum post manumissionem solvit: † quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione 37 naturaliter intelligitur; dominus autem servo debere naturaliter potest. Itaque sicut *a* clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, *b* servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est, dividere, donare, relinquere 38 intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus a nobis *c* alibi tractatum est.

† L. 64. D. de cond. indeb.

a Dionys. l. II. c. 10. Ant. Rom.

b Lib. VIII, epist. 16.

c Lib. II, c. 5.

4. Ad 39 hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges 40 retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat (ee) *πρᾶσιν αἰτεῖν*, 41 *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut 42 præsidum implorare opem contra sævitiam, *d* vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo.

d §. 2. Inst. de his, qui sui vel al. jur.

5. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est bene-

GROTII.

f *Seneca*] Ejusdem est ibidem: *Numquid dubium est quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino suo munus.*

GRONOVII.

36 *Dominus non repetit*] Non consequitur actione indebiti. §. 1. Instit. *Quibus modis re contrahitur obligatio.*

37 *Naturaliter*] Potest aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut si pupillus sine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; cessat autem condictio indebiti, etiam si quis solverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, si quis solvit, quod debebat civiliter.

38 *Intra domum*] Conservis, non servis alienis.

39 *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conscientiæ, ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*] Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*] Adire magistratum & petere, ut dominus sævus atque inexorabilis alii domino se vendere compelleretur.

42 *Præsidum*] Provinciæ alicui præfectorum.

(ee) Refert id JULIUS POLLUX, *Onomastic.* Lib. VII. Cap. 2. num. 13. *Ed. Amst.* testemque laudat *Aristophanem*, in *Ὧραις*, Dramate deperdito. Vide ibi KUHNII Notam: & adde POTTER. *Archæolog. Græc.* Lib. I. Cap 10. *J. B.*

* L. 4. D. de just. & jure. neficium manumissionis, ait * Ulpianus. Exemplo sit illud Terentianum:

† Andr. I. 1. 10, 11.

feci e servo ut esses libertus mihi
Propterea [t] *quod servibas liberaliter.*

a Lib. III. Ad Eccles. Cathol. pag. 413. Ed. Paris. 1645. Salvianus *a* in usu quotidiano esse ait, ut servi, etsi non optima saltem non improbæ servitutis, libertate donentur. addit, *& il quæ in servitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non v tantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis app rent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, *b* qu

b Deut. XV, 13. servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jube u 43 nec sine donis: de cujus legis contemtu graviter querunt prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus *c* quod se

c Vit. M. Cat. p. 338. E. vos senectute confectos venderet, immemor ejus quæ est int homines communis naturæ.

d Silv. verb. servitus §. 3. Fortunius in l. 4. D. de just. & jur. Æg. Reg. de act. supern. disp. 31, dub. 7. num. 119.

VII. Quæstio hic incidit, *d* an fugere fas sit ei 44 qui bello ju sto captus est. non de eo agimus, qui suo 45 proprio delicto pœ nam eam est commeritus, sed qui 46 publico facto in hanc fortu nam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione, diximus, gentium communi operas suas civitatis nomine debe Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia ha ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest respo sum Gregorii Neocæsariensis XVI.

Less. l. 11, c. 5. dub. 5. † L. 11. c. 5.

VIII. 1. † Movimus 47 alibi dubitationem, an & quaten nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob sp cialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si p rentes suo delicto pœnam 48 mortis erant commeriti, poteru

e

GROTII.

t *Quod servibas liberaliter*] Ita manuscripti recte. *Varro* narrat in Feroniæ luco dictum servis: *bene meriti sedeant servi, surgant liberi.* in quibusdam locis mos liberari servos, ubi octuplum pretii, quo emti erant, paraverunt. [Quod Auctor noster adfert heic, tamquam è VARRONE, habet id sine dubio à SERVIO, ad Æneid. VIII, 564. Sed Grammaticus iste ait: *In hujus* [Feroniæ] *templo* [non autem *luco*] *Tarracinæ sedile lapideum fuit, in quo hic versus incisus erat:* BENEMERITI &c. *Quam libertatem* [legendum *libertatis*] *deam dicit* Feroniam, *quasi* Fidoniam. Igitur non dicit *Servius*, versum illum referri à *Varrone*, sed tantum ab illo etymologiam tradi vocis *Feroniæ*. Vide hunc, *De Ling. Lat.* Lib. IV. pag. 20. *Ed. H. Steph. J. B.*]

u *Nec sine donis*] Consuetudo interpretata ne minus XXX. siclis tur. vide præcepto jubente 84.

GRONOVII.

43 *Nec sine donis*] Ut sit unde vat in libertate, cum desierit eum al dominus.

44 *Qui bell'o justo captus*] Nam bello injusto, illis licere tradidit 7. 6.

45 *Proprio delicto*] Aliquid præ cæteros flagitiose aut scelerate patr do.

46 *Publico facto*] Calamitate p tium victarum.

47 *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7,

48 *Mortis erant commeriti*] Et non genuissent, nisi victor illos c servasset hac conditione, ut servire possunt videri & ii, quos gign postea, servitutem eandem debere

s

eorum posteri qui sperabantur, ob (ff) vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exstituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis * Deus concedit. * Deut. xx, 14.

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipsi; at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso, accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat 49 usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largiente (gg) procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam 50 deducto ne egeat captus rebus necessariis. nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: x ut apud (hh) Græcos 51 olim mina,

...uam vitam: neque enim aut nati forent aut superstites essent, nisi genitoribus eorum pepercisset communis dominus & ipsos procreandi educandique copiam fecisset.

GROTII.

x *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques ademtus quarta parte annui stipendii. Non comprehensi qui ordines ducerent, isque superiores: nec qui justo prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem. *Mariana* XXVII, 18.

GRONOVII.

49 *Usque dum operæ totum*] Labore pro omni sumtu, qui in eos factus est, satisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*] Ut captus non privetur omni patrimonio, sed tantum ei relinquatur, quo se sustentare possit.

51 *Olim mina*] Centum drachmis sive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & selibra sive mille nummis. *Liv.* 22, 23. Hannibal ad Cannas captis, equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, servis centum statuit. *Liv.* 22, 58.

(ff) In omnibus Editionibus, etiam primâ, heic legebatur *ad*. Sed nos audacter posuimus *ob*, quod sensus manifesto postulat. Neque enim agitur de obligatione quadam vitæ servandæ, quæ ipsis natis è Servo incumbat, sed de obligatione serviendi, quâ tenentur ob vitam à Victore servatam. *Sic* in sequenti periodo *ob alimenta* à Domino præstanda proles à Parentibus in servitutem dari posse dicitur. *J. B.*

(gg) Heic etiam, in omnibus Editionibus, hactenus legebatur, *largientibus*, mendo manifestissimo. Videtur Auctor primo scripsisse, *ex legibus civilibus dominis plus æquo largientibus*: postea, quum, ad vitandum concursum duplicis casûs similis ejusdem numeri, unum è plurali singularem facere vellet, perspicuitatis caussâ; *ex lege civili* posuit, sed oblitus est τὸ *largientibus* simul, ut par erat, mutare. *J. B.*

(hh) Nullus dubito, quin Auctor in animo habuerit quod legerat apud ARISTOTELEM, οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι. Ethic. Nicom. *Lib.* V. *Cap.* 10. Verum hoc ibi tantum refertur ut exemplum *Juris*, quod Philosophus vo-

na, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta * ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat*. Si quis captus esset, eum a captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum 52 δορυξένων nomen.

* *Quaest. Gr.* pag. 295. B.

2. Excelsioris animi est illud Pyrrhi a Cicerone † laudatum:

† *De Offic.* I. 12.

> y *Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:*
> *Ferro non auro 53 vitam cernamus utrique:*
> *Quorum virtuti belli fortuna pepercit*
> *Eorundem libertati me parcere certum est.*

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum a se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati, quos probabiles causæ in bellum tulissent. Simile *a* Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea *b* Polybius: Alexandri in Scythas *c* Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium, *d* Plutarchus. Lysimachum vero z Getarum rex Dromichætes *e* bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus amicis, quam hostibus uti mallet.

a *Xenoph. Lib.* III. *Cyrop.* c. I. §. 20.
b *Lib.* V. c. 10.
c *Lib.* VII. c. 9. n. 18.
d *Vita Dem.* p. 891.
e *Strabo lib.* VII. pag. 302. *Ed. Paris.*

vocat *Legitimum*, quodque opponit *Naturali*: nihil dicit, nec *Aristoteles*, nec *Andronicus Rhodius* in Paraphrasi, nec *Michael Ephesius*, unde colligi queat, hoc lege quadam communi sancitum esse apud *Græcos*. Immo video, in oratione DEMOSTHENIS *de male obita Legatione*, Captivos quosdam mutuo sumsisse, alium *tres minas*, alium *quinque*, alium prout cuique conditiones erant propositæ: Ὁ μὲν, τρεῖς μνᾶς, ὁ δὲ, πέντε, ὁ δὲ, ὅπως συνέβαινεν ἑκάστῳ, τὰ λύτρα. Pag. 222. *A. J. B.*

GROTII.

y *Nec mi aurum posco*] Similem Tiberii Christiani Imperatoris in Persas bonitatem laudat *Menander protector.* (Legat. c. 17.) Sisebuti *Mariana*, item Sanctii Castellæ regis, libro XI.

z *Getarum rex Dromichætes*] Meminit & *Diodorus Siculus* In excerptis Peiresianis. (Pag. 257, 258.)

GRONOVII.

52 Δορυξένων] Quasi hasta & armis hospitum: quæ tamen vox usu deinde ad quemvis hospitem significandum producta & dilatata est.

53 *Vitam cernamus*] De vita certemus & pugnemus.

C A-

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

I. QUæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut 1 in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & 2 jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utendo victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia: in publico autem periculo, 3 quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates * ad Philippum: *τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν, ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν· barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.* *Vict. de jure belli n. 38. & 59.* * *Epist. II. pag. 409. A. Ed. H. Steph.*

II. 1. Crispus Sallustius † de Romanis veteribus: *majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, 4 præter injuriæ li-* † *Catilin. Bell. c. 12.*

GRONOVII.

1 IN *populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*] Et principis & quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordines, si privilegia) illo potest uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen &c.

3 *Quæ modum excedit, securitas*] Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest, aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet: hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. *Cato* apud *Sallustium*: *Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat* &c. Bell. Catil. c. 52.

4 *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

2 *Tne-*

licentiam. Digna quæ a Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem * convenit: *sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel † dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum *a* effatum: *bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc *b* simile: *sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.*

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis *c* theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex *d* Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii [a] tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur: reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum *e* ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* [b] *gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis, propheta *f* Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium,* ait *g* Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus*, ait apud *h* Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit*: addit exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus nihil aliud fuisse quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam *i* dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo *k Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud *l* Tacitum: *ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumve.* Et mox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus,*

* De Rep. ordin. fragm. VI. 40. p. 118. Ed. Wass.
† De Rep. v 1. c. 14. & 15. & x. Ethic. Nic. c. 7.
a De Off. I. 23.
b Ibid. c. 11.
c Th. 2. 2. q. 40. art. 1. ad 3. Wil. Mat. de belli sec. requis. q. 7.
d Justin. I. 1.
e De Civ. Dei lib. IV, 15.
f Cap. 1, v. 13.
g L. II, de Irac. 34.
h Ann. XI. 24.
i Lib. VIII. c. 13.
k Suet. in Cæs. c. 80.
l Hist. IV. 74.

GROTII.

a *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ· *manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.* [Habet hoc Auctor noster ex HERODIANO, Lib. VI. Cap. 2. num. 9. *Ed. Boecleri*: ubi, ut & in aliis Editionibus, legitur: ἐν τοῖς τῶν ἰδίων ὅροις: neque necesse est emendare: ἐν τοῖς ἰδίοις, ut facit Auctor noster, sive ex incogitantiâ, sive datâ operâ. *J. B.*]

b *Gaudere de imperii latitudine*] Vide *Cyrillum* libro v. contra *Julianum*, reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus. (Pag. 177. E. *Ed. Spanh.*)

c Si

mus, amate, colite. Tandem, 5 quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris 6 Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt * Ulpiani. ex eo, ut † Modestinus ait, 7 Roma communis patria est. Et de ea Claudianus: *a*

** L. in orbe 17. D. de stat. hom.*
† L. Roma 33. D. ad municip.
a In Sec. Consul. Stilic. vers. 154, 159.

> *Hujus pacificis debemus moribus omnes,*
> *Quod cuncti gens una sumus.*

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami *b*

b Sen. Troad. vers. 725, & seqq.

> *Hostis parvi victus lacrymis,*
> *Suscipe, dixit, rector habenas,*
> *Patrioque sede celsus solio:*
> *Sed sceptra fide meliore tene.*

Idem, *c* victo Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ *d* reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus *e* Armenio. c Sic Poro (aa) Alexander. Laudat hoc d Seneca, *f nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et *g* Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum*

c Aelian. Var. Hist. IV, 5.
d Herod. Lib. III. c. 15.
e Xenoph. Cyrip. L. IV. c. 1.
f De Clem. I. 21.
g Lib. V. Cap. 9.

GROTII.

c *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aistolfo Langobardo.

d *Seneca*] Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. *Eutropius* VI. (c. 11.)

GRONOVII.

5 *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æstimandum, ac si quis omnes rusticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem consecuti sunt, sed cives provincialium conditionem ac vilitatem subierunt.

6 *Imperatoris Antonini*] Non *Marci* philosophi, non *Titi Pii*, laudatissimorum principum, sed *Bassiani Caracallæ*, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida & tyrannus perfidus, ut ostendit *Salmas.* ex *Dione*, *de Modo Us.* 855. additque speciem quidem fuisse quasi peregrinis honorem haberet, sed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur. [Adde plenè de hac Constitutione disputantem Illustr. EZECH. SPANHEMIUM, in Eruditissimis Dissertationibus, quibus *Orbis Romani* titulum præscripsit. *J. B.*]

7 *Roma communis*] Recte, sed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna esse Roma, etiamsi non cives Romani dignitatem suam perdidissent, & omnium hominum discrimina turbata essent: quemadmodum jam Plinio sub Vespasiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3, cap. 5. *Rutilius Numatianus* itiner. lib. 1. *Fecisti patriam diversis gentibus unam: Profuit injustis te dominante capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat.* vers. 63, *& seqq.*

(aa) Vide QUINT. CURTIUM, Lib. VIII. Cap. 14. *num.* 45. ibique *Pitisci* notam 100. in Edit. 3. *J. B.*

e Quas-

rum ac libertatem: quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permissum a Romanis uti qua vellent [8] reipublicæ forma: & multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii * ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus τῶν νενικημένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit † Appianus, *ex devictis gentibus e quasdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse, a nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit, sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi. addidit: *adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* Apud b Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

* Livius lib. XXXVII. c. 54. † Mithrid. Bell. p. 251. a Liv. XXXIII. 12. b Ann. XII. 19.

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. f 9 Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem, quam ad securitatem 10 & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero c de Græcis: *simul illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo 11 parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud d Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ ex-

c L. 1, ad Qu. frat. ep. 1. num. 11. d Hist. IV. 74.

GROTII.

e *Quasdam reliquit liberas*] Earum ut noscatur conditio vide *Polybium* excerptis legationum num. 19. *Suetonium* in Cæsare ubi de Gallia. Habet & quædam *Guillimannus* non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

f *Sic a Quintio decretum*] Remissum id tamen postea. *Polybius* excerptis legationum num. IX. *Plutarchus* Flaminio.

GRONOVII.

8 *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S.P.Q.R. datus Ariobarzanes. (Vide *Justin.* XXXVIII. 2.)

9 *A Quintio decretum*] *Livius* XXXIII. 31. Et tamen paullo post eodem annitente Quintio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt. *Liv.* 34, 51.

10 *Et victoris & victi*] Ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indultum sit.

11 *Parte aliqua suorum*] Laudanda Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant. *Livius* 45, 26. Illyriis eodem libro cap. 18. & Macedonibus, c. 29.

g Tra-

ssimus * cum de inæquali fœdere ageremus, g tradere arma, m, elephantos, non habere arcem, non exercitum. * Lib. II, c. 15. §. 7.

I. 1. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tanhumanitatis est, sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta tur, † quod 12 a Termini sacris omnem sanguinem abesse †Plut. quæst. Rom. 15. p. 267. C.: significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam finibus tenere. Optime a Florus: *difficilius est provincias re quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non a Lib. IV. c. 12. n. 29. ile apud b Livium illud: *facilius parari singula quam teneri sa:* & Augusti dictum c apud Plutarchum: 13 μεῖζον ἔργον ... b Lib. XXXVII. c. 35. ήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν, τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Dais d legati Alexandro: *Periculosum est* 14 *peregrinum imperium:* c Apophtegm. pag. 207. *est continere quod capere non possis. . . . Facilius est quædam quam tueri: quam hercule expeditius manus nostræ recipiunt continent.* d Curt. IV. 11.

Quod h Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus bant 15 corii similitudine, quod alia parte se tollat simul pede presseris: & T. Quintius apud e Livium i comparae Livius lib. XXXVI. 32. testudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, oxiæ atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III. ibus f huc aptat Hesiodi dictum; *omni dimidium plus.* Et f Pag. 690. E Tom. II. Ed. H. Steph. ius notat g non paucos populos qui sub Romano imperio llent ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione io judice h, jam suis temporibus tantum Roma possidebat, g In Præfat. ium esset quicquam ultra appetere: abunde felix si nihil ex id obtinebat amitteret. Itaque & 17 lustri condendi car- h Val. Max. IV, I. n. 10. quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores ampliofacerent, k ita emendavit, precatus ut eas perpetuo 18 ines servarent.

VIII. La-

GROTII.

dere arma, classem] Vide de *Agathiam* libro IV.

anus Indus] Habet id *Plutar-* exandro. [Pag. 701. E.]

mparatione testudinis] Plutarchus at: Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν ... νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, ... ὥσπερ αἱ χελῶναι, πρό- τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου ...· *Achæos Zacynthum insulam s cum dehortari vellet, dixit s eos adituros, si testudinis more tra Peloponnesum extulissent.* amin. pag. 578. D.)

GRONOVII.

Termini sacris] Quem Romaerat Deum, ut eos doceret a movendis agrorum terminis, & sic minueret lites de finibus.

13 Μεῖζον ἔργον τοῦ] Parare magnum imperium non tanta res est, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*] *Prægrave. Curt.* 4, 11. n. 8, 9.

15 *Corii*] Sicci nimirum & durati.

16 *Obnoxiæ*] Expositæ injuriis.

17 *Lustri condendi*] Quum finiretur quinquennalis aut anni semestrisque census. *Sueton.* Octav. 97.

18 *Incolumes servarent*] Huc pertinet *Flori* votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

GROTII.

k *Ita emendavit*] Utitur hac historia Claudianus Julianus consul in epi-

 stola

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata, Lacedæmonii quidem 19 sub primorum potentia, Athenienses sub 20 arbitrio populi, ut * Thucydides, Isocrates †, Demosthenes *a* nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica capite XI. & quinti VII. Quod ipsum in comœdia sic notat *b* Heniochus illorum temporum scriptor:

* Thucyd. I c. 19.
† Isoc. Panathen. pag. 243. D. Ed. H. Steph.
a Dem. orat. de Cherf. Diod. Lib. XIII. & XV.
b Apud Stob. Serm. 39.

Γυναῖκε δ᾽ αὐτὰς δύ᾽ ἐταράτ7ετόν τινε,
Ἀεὶ συνῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ
Ὄνομ᾽ ἐςὶ, τῇ δ᾽ ἀριςοκρατία θατέρᾳ,
Δι᾽ ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Est nomen alteri, alteri popularitas,
Quarum incitatu pridem 21 *externatæ fuerunt.*

Simile est quod Tacitus *c* ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis.

c Ann. VI. c. 42.

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus *d* ut haberet *instrumenta servitutis & reges.* Eidem *e* *Antiochus inservientium regum ditissimus.* βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, (bb) in commentariis de Musonio: & apud Strabonem *f* circa finem libri sexti. Lucanus, *g*

d Agric. c. 14.
e Hist. II. c. 81.
f Pag. 288. Edit. Paris. Casaub.
g Pharsal. VII. 228.

Atque omnis l *Latio quæ servit purpura ferro.*

Sic

stola ad Pupienum & Balbinum. (*Capitolin.* in Maxim. & Balbin. c. 17.) Imitatus Augustus qui *Dione* narrante, ἐπῃνεῖτο ἐφ᾽ οἷς οὐκ ἤξίυ ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχυσιν ἐδικαίυ· *laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed quæ jam habebantur sufficere est arbitratus.*

l *Latio quæ servit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum (à *Claudian. Mamertino*, c. 10.

GRONOVII.

19 *Sub primorum*] Aristocratia vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*] Democratia.

21 *Externatæ fuerunt*] *Ovidius* I, met. 637. *seque externata refugit.* Et lib. II, 77. *Externata fugam frustra tentabat.*

(bb) Intelligit Auctor noster τὰ Ἀπομνημονεύματα Μυσωνίυ τῦ φιλοσόφυ, scripta à *Pollione*; de quibus SUIDAS, voce Πωλλίων. Vide JONSIUM, *De Scriptoribus Hist. Philos.* III. 7. Unde autem petitum sit fragmentum illius Operis, in quo verba ab Auctore nostro adlata exstant, juxta scio cum ignarissimis. *J. B.*

m Ut

Sic [22] apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio, etiam post confiscationem [23] Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud * Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et † Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, m ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii *a* diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars.

* *Lib.* xv. *c.* 9.
† *Lib.* xvii. c 54.
a *Lib.* 1, *cap.* iii. § 17. *Lib.* iii, *cap.* viii, 3.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores n suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit o suo arbitrio rempublicam administrandi, ut *b* Plinii epistolæ nos docent, & *c* alibi, Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto *d* Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli (cc) beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

b *Lib.* x, *epist.* 56.
c *Ibid.* Epist. 84. 113.
d *Idem*, ibid. *Epist.* 93. & 111.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars est p avitæ religionis usum victis

GROTII.

m *Ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro*] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: *Servius* ad x. Æneid. Sic apud *Æschylum* Persis:

Βασιλῆς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου·
Reges regis magni subiices.

Sic & apud Turcas teste *Leunclavio* libro xviii.

n *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum: *Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν· Augustus non minus curæ suæ duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanorum.* [Pag. 1014. B. Vide de hoc loco Ampliss. BYNCKERSHOEK. Ad *L.* Ἀξίωσις, *D. De Leg. Rhod.* pag. 90. *J. B.*]

o *Suo arbitrio rempublicam administrandi*] Vide epistolam xciii. *Plinii*, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem. *Appianus* Mithridaticis. (pag. 227.) Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis. Vide *Ciceronem* lib. vi, ad Atticum epist. 1. *Plinium* lib. viii, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat. *Cicero* ad Atticum v, 21.

p *Avitæ religionis usum*] *Melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum*: ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud *Procopium* Gotth. ii. (c. 6.) dicunt se ad suam religionem adegisse neminem. [Quod de *Severo* dicit heic Auctor, retulit supra, ad Cap. ii. §. 6. ex *Lampridio*, c. 49. ubi paullo aliter verba se habent. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Apud Judæos mansit sceptrum*] Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est: nam hac ratione omnes fere populi a Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent instar senatus domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndus *Cicero* 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epist. 1. & 2. At Judaicam gentem post Pompeii victoriam Mithridaticam, hoc est, 68 annis ante Archelaum relegatum, *elocatam*, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & *servam* vocat *Cicero* pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelai sceptrum apud eos manere debuit, quum jam adesset Messias rex æternus.

23 *Archelai*] Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Cæsaris redactis Judæa desiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

(cc) Id narrat APPIANUS, *De Bell. Mithrid.* pag. 228. Edit. H. Steph *J. B.*

ctis 24 nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam * Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse † Josephus, tum Titus *a* Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor: quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut 25 eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus *b* victos Assyrios jubebat bono esse animo: eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos, ut fuisset hactenus quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium *c* legimus: *populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati* q *volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus *d* Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent.

2. Privernas ille in senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *si bonam dederitis,* ait *e*, *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam:* (dd) ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione,* 26 *cujus eum pœniteat, diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, *f* firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ *g* Alexandro: *inter dominum & ser-*

* *Pag.* 1032, *& seqq.*
† *Bell. Jud.* VI. 24. p. 930. & *Lib.* VII. c. 8. pag. 948.
a *Ibid.* pag. 949. G.
b *Xen. de Cyri inst. l.* IV. c. 4. n. 3.
c *Jugurth Bell.* cap. 109.
d *Vit. Agr,* c. 13.
e *Liv. lib.* VIII. c. 21.
f *Liv. Lib.* VIII. c. 13.
g *Curt. l.* VII. c. 8.

GROTII.

q *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem: νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλέω τοῦ πολέμου, κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων, μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτοὺς νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο, μετρίως ξυναλλαγῇ· *sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam putasset moderatissime rem transigat.* (Lib. IV. c. 19.)

GRONOVII.

24 *Nisi persuasis*] Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitatis*] Ut victi seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

26 *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

(dd) Non ipse Privernas Legatus hanc rationem addidit, sed *pars melior Senatus* ita responsum, in meliorem partem, interpretata est. *J. B.*

27 *Bel-*

ſervum nulla amicitia: etiam in pace, 27 *belli tamen jura ſervantur.* Hermocratus apud * Diodorum: *κάλλόν ἐςι τοῦ νικᾷν τὸ τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως· non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ uſum † Taciti ſententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.* In Cæſaris Dictatoris (ee) epiſtola: *hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.*

* *Lib.* XIII. c. 19. pag. 341. *Ed H. Steph.*
† *Annal.* XII. 19.

GRONOVII.

27 *Belli tamen jura*] Servorum ſunt erga dominos animi hoſtiles. *Feſtus.* Quot ſervi, tot hoſtes. *Seneca* epiſt. 47.

(ee) Epiſtola illa reperitur apud CICERONEM, *Lib.* IX. *Ad Attic.* poſt Epiſt. 8. *J. B.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium poſtliminio carent.

I. 1. QUo uſque ex bello juſto res capientium fiant, diximus ſupra, 1 quibus de rebus deducenda ſunt quæ recipiuntur poſtliminii jure. ſunt enim hæc 2 pro non captis At quæ bello injuſto quæruntur reſtituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, ſed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe habuit, ajunt juris * Romani auctores quod Seneca † breviter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* 3 Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit 4 qui cauſam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus, id eſt, 5 commodum hoc, 6 ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuen-

* *L.* 27. §. 1. *D. de nox. act. l.* 20. *D. de acq. rer. dom.*
† *Lib.* V. *de benef. c.* 12.

GRONOVII.

1 *Quibus de rebus*] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reverſa priſtinum ſtatum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim poſtliminium eas res nunquam in poteſtate hoſtium fuiſſe.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui cauſam ab ipſo*] Jus ſuum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui poſſidet rem armis captam, ſive ceperit ipſe,

tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe.

* L. 27. D. de capt.

2. Nam quod de servo * qui a latronibus captus mox 7 ad hostes pervenerat responderunt 8 jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei 9 impedimento esse: idem ex naturali jure respondendum est de eo, qui bello injusto captus, mox bello justo, aut alia ratione in alterius venit potestatem. † nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus *a* respondit ª Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepissent.

† Ægid. Regius de act. supern. dist. 31, dub. 7. num. 122.

a Can. x.

b Lib. III. c. 10.

c Lib. IV. c. 29.

d Lib. x. c. 20.

e Cap. 36.

f Lib. XXXV. c. 1.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius *b* cum retulisset a L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo 10 Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem *c* cum narrasset, Volscos a Posthumio dictatore fusos: *præda pars sua* 11 *cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: *biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem *d* ubi Samnitium de (aa) Campanis victoriam narraverat; *quod lætissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum:* 12 *accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox *e* simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi caduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi *f* de præda agens, quam

ipse, sive a capiente bono modo nactus sit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo sententia judicis, sed & vi lictorum aut militum in ea possessione defendatur.

GROTII.

a *Gregorius Neocæsariensis*] Sequuntur *Petr.* de potestate principis c. 3. quæst. 4. *Brunngius* de homagiis concl. 241.

GRONOVII.

7 *Ad hostes*] Quibus victis venum ierat.

8 *Jurisconsulti nobiles*] Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento esse*] Adeo ut usucapi ab emtore non possit.

10 *Martio prædam*] Hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoscentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publico tabellis vel libellis.

(aa) Immo *Romanorum* de *Samnitibus*, qui agrum *Campanorum* populabantur. Inspice locum, à me in ora libri distinctè designatum. *J. B.*

quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cognovissent*, eodem * Livio auctore. * *Lib.* XXIV. c. 16.

2. De 13 L. Æmilio Gallorum victore † Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat.* † *Hist.l.* II. c. 31.
b Idem fecisse Scipionem *a* Plutarchus & *b* Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ e Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero *c* Verrina de jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc* 14 *dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina 15 de signis. Rhodii *d* naves quatuor Atheniensium captas a Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent. *e* Nec negabat T. Quinctius, c si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, *f* olim consecrata Ephesi, 16 quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt. a *Plut. apoph.* pag. 200. B. b *Bell. Pun.* p. 83. *Ed. H. Steph.* c *In Verr.* II. 35. d *Livius libro* XXXI. c. 15. e *Livius lib.* XXXIII. c. 13. f *Strabo libro* XIV. pag. 742.

III. 1. Quod si 17 commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum 18 imputare? consentaneum est his, quæ alibi diximus, posse im-

GROTII.

b *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam *Diodorus Siculus* excerptis Peirescianis. (Pag. 345.) Et Valerius Maximus lib. V. cap. I. num. 6. *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates liberas misit, ut ornamenta templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. *Eutropius* VI. (c. 11.) In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet. *Paruta* VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in *Anna Comnena*, ubi de Gothofredo agit. (Lib. XI. c. 6.)

GRONOVII.

13 *L. Æmilio*] Papo. *Flor.* 2, 4.

14 *Dignum populo*] Gloriosum & amplum convenientque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, etsi per multa sæcula ab hostibus possessa, nunc iisdem victis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

15 *De signis*] Statuis tabulisque materia & arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerat.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino reposcere, si rem recipere velit.

imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam 19 urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque
* Genes. xiv. 16. regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait * Moses, *Reduxit omnes illas res:* nempe quas a regibus captas superius narraverat.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore
† Gen. 20. 21. 22. 23. 24. & periculo. At † ipse Abrahamus d vir non pii tantum animi, sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, e ita & populi & 20 partes populorum his qui jus imperii habuerant, 21 aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum re-

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi sed & excelsi*] Bene hoc notavit *Jacchiades* ad Danielem v, 17. *Sulpitius Severus* de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* (Hist. Sacr. L. I. c. 5.) *Ambrosius* lib. 1. de patriarcha Abraham: *ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit.* (Cap. 3.) Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere. Valerius Maximus* libro VI, cap. V. num. 1. De Timoleonte *Plutarchus.* οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita sunt ostendentis, se & his carere posse.* (Pag. 277. B.) Confer quæ supra lib II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I. [Auctor, in hac Nota, conjungit *Pittacum* & *Timoleontem*, quasi utriusque *factum* esset. At vero Timoleon plane contrarium fecit, ut patebit inspicienti locum PLUTARCHI, unde verba quædam heic adferuntur *J. B.*]

e *Ita & populi*] Exules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antoninus Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Castellæ aliisque. *Mariana* lib. XI. Confer quæ supra hoc libro cap. X. §. 6. [Nescio unde Auctor habeat, quæ de *Saguntinis* exsulibus, & de captis in bello *Avidii Cassii*, heic refert. Circa priores, aliquid reperies apud LIVIUM, *Lib.* XXVIII. c. 39. in Oratione Legatorum *Saguntinorum*: de aliis autem, in Vitâ *M. Aurel. Antonini* à JULIO CAPITOLINO scriptâ, Cap. 25. quanquam non ita diserte res ibi narretur, ac Auctor noster proponit. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Urinando*] Natando subter aquam vel ad fundum usque. *Plin.* II, 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari. l. 4. §. 1. *Ad l. Rhod. de jactu;* submersæ navis merces per urinatores extractæ.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam sibi*] In libertatem restituendi.

f *Ara-*

restitutumque sociis, Camilli ævo, ex * Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt † Lacedæmonii Græciæ civitates, quas Macedones invaserant, *a* a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ* 22 *in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

* Liv. l. vi. c. 3.
† Xen. hist. Gr. iii.
a Liv. l. xxxiii. c. 32. Lib. xxxiv. c. 58.

V. Solet & de temporis spatio quæri, 23 quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt: quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus *b* alibi, quantum instituto nostro sufficit.

b Lib. ii, c. 4.

VI. Quod si valde 24 ambiguum sit jus belli, optimum erit f Arati Sicyonii consilium sequi, *c* qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

c Cic. off. ii. c. 23.

GROTII.

f *Arati Sicyonii consilium sequi*] Quod fecit rex Ferdinandus memorante *Mariana* lib. xxix, c. 14.

GRONOVII.

22 *In servitutem regiam*] Ut Asiaticis regibus servirent.

23 *Quo reddendæ*] Bello injusto captum, quasi usu captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum desinat.

24 *Ambiguum sit jus belli*] Difficile sit decernere justa causa belli nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii sunt.

I. Supervacuum videri posset agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem, ut jus aliquod det in

L. ii, c. ii. §. 10.

rem alienam, summam esse debere: requiri præterea 1 ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est, 2 si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum *, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xenophontem † Græci qui cum Clearcho, Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si 3 venales commeatus præberent, neque esculenta se, neque poculenta cuiquam erepturos.

* *Numer.* xx, 17, & *seqq.*

† *De Exped. Cyr.* Lib. II. c. 3. §. 12, 13. *Ed Oxon.*

2. Dercyllides, narrante eodem *a* Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* Livius *b* de Perseo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque, sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu *c* Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον· 4 *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene* a *sine strepitu peragrantes Peloponnesum.* De Sulla *d* Vellejus: *putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem:* 5 *tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* b De Pompejo Magno *e* Tullius: *cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed* 6 *nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* De Domitiano ita *f* Frontinus: *cum in finibus Ubiorum* ca-

a *Hist. Græc.* III. 1. §. 8.

b *Lib.* XLI. c. 27.

c *Vit. Ægid.* p. 801. D.

d *Lib.* II. c. 25.

e *Pro lege Manilia,* c. 13.

f *Libro* II, *Strat.* c. 11. n. 7.

GROTII.

a *Sine strepitu peragrantes Peloponnesum*] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet *Plutarchus.*

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν· ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο· *cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum apposuit, quod qui non custodisset is puniebatur.* (Pag. 624. A.)

GRONOVII.

1 *UT ipso domino*] Ut ipse dominus non æque re sua indigeat atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si custodia*] Si sufficiat in potestate habere, ne delibentur aut carpantur: si hoc necessum & satis sit, ne absumantur; si & hoc fieri oporteat, ut justo pretio compensentur.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum necessariorum a populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conspiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Disciplina & modestia.

6 *Ne vestigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam satorum conculcarint, quod ubi via est angusta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adsita frumenta.

c De

castella poneret, pro fructibus eorum locorum, 7 *quæ vallo comprehendebat, pretium solvi jussit, atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi adstrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione * Lampridius: *tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores transire dicerentur: quacumque iter milites faciebant*, 8 *tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant.* c De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodosio merebant † Panegyrista: *nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & 9 quam numero arctaret annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus a idem tribuit:

Tanta quies, jurisque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

d Et Belisario Suidas.

* *Cap.* 50.

† *Latin. Pacat.* c. 32. Panegyr. vet. XII.

a *In I. Cons. Stilich.* Lib. I. vers. 162. *& seqq.*

3. Hoc

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modestia habemus apud *Cassiodorum*, ut V. 10, 11, 13. Eodem autem libro epistola 26. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis, sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra eccursio possit. Quia ideo exercituales gratis subimus impensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

GRONOVII.

7 *Quæ vallo comprehendebat*] Intra castra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoste statim congressuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti*: unde Salm. *taciti*, non clamosi strepituque.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum angustam & difficilem fecerat, frugalitate sufficientem reddebat.

GROTII.

d *Et Belisario Suidas*] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum *Procopius*. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. (Cap. 12. & 17.) Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἔτι τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήτινα παριοῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται· τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο· *adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite advenisset: vendebant enim illi militibus res suas suopte arbitratu. & cum matura essent segetes sollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* (Cap. 1.) Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum sepulcrum vide apud *Nicetam* Manuele Comneno. (Lib. I. c. 4.) *Gregoras* autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἦσαν γε μὲν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν

Be-

3. Hoc præstabat exacta cura e 10 provisus rerum necessariarum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis f apud * Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud † Vopiscum: *nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat.* Item apud a Cassiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis b libro VI. *μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν· civitatem amicam cogendam non esse, ut quicquam daret invita.*

* Lib. XVIII. c. 2. pag. 205.
† Aurelian. c. 7.
a Var. VII. 4.
b Cap. 2. §. 4.

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud c magni prophetæ, imo prophetâ majoris monitum: *μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν· 11 a concussione, g a calumnia in quosvis abstinete, h contenti estote stipendiis vestris.* Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum dicto loco: *annona sua con-*

c Luc. III. 14.

Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου· nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.

GROTII.

e *Provisus rerum necessariarum*] Plinius historiæ naturalis XXVI, 4. *curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere?* Cassiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

f *Apud Ammianum*] Quem vide & libro XXI.

g *A calumnia*] Possis vertere *a rapina*, quo sensu ea vox sumitur in græca versione Jobi XXXV, 9. Psalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 31. XXII, 16. XXVIII, 3. Ecclesiastæ, IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti estote stipendiis vestris*] *Ambrosius* ad hunc Lucæ locum: *idcirco stipendia constituta militiæ: ne dum sumtus quæritur, prædo grassetur.* (Pag. 1647. *Ed. Paris.* 1669.) Quæ transscripsit *Augustinus* sermone XIX. de verbis Domini secundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud *Gregorium Turonensem* libro II, cap. 37. in *capitulis Caroli* & successorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in *concilio Galliæ* tomo II. in *capitulari* II. *Ludovici* Pii capite XIV. & tomo III. in *concilio ad S. Macram.* Adde *legem Bajoariorum* tit. II, 5. Friderici I. legem sic refert *Guntherus*:

Si quis pacificæ plebis villasve domosve
Usserit, abrasis signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.

GRONOVII.

10 *Provisus*] Diligentia comparandi in antecessum annona sua contentus sit. Hæc vox annona posterioribus sæculis interdum significat species, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum, sal, oleum: interdum annonæ plurali numero sunt panes: interdum annona ipsum est stipendium, quod victus causa datur, ut hoc loco.

11 *A concussione*] Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & sociis exprimenda I, 2. 7.

i Ne-

contentus sit, de præda hostis non 12 *de lachrymis provincialium vivat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre, 13 sed præstari non posse: neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapientes legum auctores præciperent, si crederent impleri non posse. Denique i necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne, quod k 14 ex Scauro memorat * Frontinus, pomiferam arborem 15 quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam. ** Lib. IV. c. 3. n. 13.*

5. Livius † cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem 16 procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, *a* ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum *b* Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur. Idem *c* Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque *d* Ciceronis de prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.* *† Libro XXVIII. c. 24.* *a Lib. XL. c. 22.* *b Ann. XII. c. 49.* *c Hist. III. c. 2.* *d In Verr. Lib. I. c. 21.*

6. Atque hic omittere non possum theologorum *e* sententiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum 17 militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt. *e Ægid. Regius de act. supern. disp. 31, dub. 7. n. 95.*

III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium est nihil facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum 18 bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quæ di-

GROTII.

i *Necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus*] Sic & *Guicciardinus* differit libro XVI.

k *Ex Scauro memorat Frontinus*] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

GRONOVII.

12 *De lachrymis*] Bonis, quæ dolentibus flentibusque eripiuntur.

13 *Sed præstari non posse*] Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria esse, & non posse introduci, nec militem armatum contineri se pati, ut virgines in gynæcæo.

14 *Ex Scauro*] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

15 *Quam in sede*] Quæ intra castra conclusa fuerat.

16 *Procacius egisse*] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lascivisse in Hispania.

17 *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & processus.

1 Æ-

* L. III, c. 1. dicta a nobis supra * sunt: 19 in re vero dubia l æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thucydidem † Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. 20 Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius *a* in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquit, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus?* 21 *summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

† Lib. I. c. 35.

a Liv. XXXIV. 32.

2. Apud Agathiam *b* legimus hostem esse, qui faciat quod hosti placet; & in *c* Procopio, m 22 in exercitu hostium eum censeri qui quæ proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui subministrat. Demosthenes *d* olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· *qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Acilius Epirotis *e*, qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius *f* Prætor Tejos arguit, quod commeatu classem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris *g* Augusti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῇ· *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat,*

b Lib. IV. c. 1.
c Gotth. I.
d Phil. III. pag. 46. B.
e Liv. lib. XXXVI. c. 35.
f Idem, Lib. XXXVII. c. 28.
g Plut. Brut. in fin. pag. 1011. B.

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente 23 fedus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud *h* Livium est: *pacem utrique parti, quod medios decet amicos, optent: bel-*

h Lib. XXXV. c. 48.

GROTII.

l *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

m *In exercitu hostium eum censeri*] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat. in epistola *Amalasunthæ* ad *Justinianum.* (Gotth. Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

19 *In re dubia*] Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediam.

22 *In exercitu hostium*] Perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, & arma contra nos ferunt.

23 *Fedus miscere*] Agere palam oriente bello ac pacisci.

bello se non interponant. Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare *, epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία· *bonum est quiescere.* * *Plutarch. Apopht. p. 219. A.*

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, 1 aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo † Cicero 2 Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox 3 dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, 4 secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causâ, quia 5 priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. a Sic & Chrysantam *a* Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem, 6 simul ac receptui canere audierat; & Se-

† *Cap. 11.*

a *Plut. Quæst. Rom. 39. & Marcello, p. 317.*

GROTII.

a Sic & *Chrysantam*] Vide *Xenophontem* Cyri institutione. (*Lib.* IV. c. 1. §. 2. *Ed. Oxon.*)

GRONOVII.

1 *Aut publica imperia*] Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hostilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimissam*] Exauctoratam, sacramento solutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum juberet illum sacramentum dicere sive jurare ad signa.

5 *Priore amisso*] Remisso, sublato, cum dimitteretur legio.

6 *Simul ac receptui*] Simul atque dari signum cessandi a pugna.

b In-

* De Ira, Lib. I. c. 9. * Seneca: *inutilis miles dicitur, 7 qui signum receptui datum negligit.*

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex 8 jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare
† Lib. III, cap. 6. licet, ut supra † ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat
a L. 3. D. de re milit. §. 15. ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, *a* Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut
b Liv. lib. VIII. c. 7. 9 Manliana *b* imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut 10 stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus b inconsultis præliis implicaretur, quod
c Catil. c. 9. omnino cavendum erat. Itaque Sallustius *c*, ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius 11 vindicatum in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.*
d Apud Plutarch. Lacon. Apopht. p. 236. E. Laco quidam *d* cum hosti imminens audito receptûs signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν, τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere
e Quæst. Rom. 39. p. 275. E. hostem non possit causam *e* reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud *f* Arrianum
f Lib. II, c. 6. Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi.*

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ 12 parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per euan-

GROTII.

b *Inconsultis præliis implicaretur*] Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *evenire potuisse ut essent insidiæ.* Narrat *Vulcatius.* (c. I.);

GRONOVII.

7 *Qui signum receptui*] Qui non desinit pugnare, cum Imperator jubet quiescere. [Vox *datum* abest è MSS. & optimis Edd.]

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana Imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

10 *Stationes desererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadversum, supplicium exactum de illis.

12 *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 Qui

euangelii legem restrictum sit, ex his quæ supra * a nobis tractata sunt, intelligi potest. * *Lib.* II, c. 20. §. 10.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos † Consul dicebat: *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur *a* occidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit. † *Serv. ad Aen.* VIII. I a *C. quando liceat unicuique l.* 1. & 2.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & 13 qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi *b* diximus. Id vero quatenus procedat, illæsa justitia interna, & caritate, non immerito quæritur. b *L.* III, c. 6.

2. Justitia 14 aut hostem respicit, aut 15 ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc 16 sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut 17 ab initio belli, aut 18 ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet, hactenus ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. 19 Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si 20 contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus & pericula tanti sunt quanti 21 prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod superet, perinde ac si quis nimium vili pretio 22 jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præ-

GRONOVII.

13 *Qui suo sumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hostem respicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipsam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex post facto*] Ex debito subnascenti. 3, 13, 3.

19 *Adversus suam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illæso jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

21 *Prædæ alea*] Dubia & incerta spes.

22 *Jactum*] Retis. l. 12. D. *de act. emt. & vend.* *bolum* vocat *Suet.* de rhetor. cap. 1.

præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet c quæstus ex sola temporum infelicitate.

* *Sylv. in verbo bellum n. 8. vers. 5.*

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici 23 nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra a nobis sunt tradita.

† *Lib. II, c. I.*

a *L. III, c. 2.*

VI. At si quis miles aut alius, etiam in bello justo, ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte a theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati, 24 cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo: sed utrum jure an injuria? nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fedus fieri.*

b *Sylv. in verbo bellum. p. I.*

GROTII.

c *Quæstus ex sola temporum infelicitate*] Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.* (Vit. Crass. init. *pag.* 643. B.)

GRONOVII.

23 *Nascatur bellum privatum*] Necessitas sit singulis aut privatis, sine auctoritate publica, pugnandi.

24 *Cujus leges transgressus*] Injussu contra disciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. 1. QUid quantumque in bello liceat, diximus 1 partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta, restat posterior, quæ est 2 de fide hostium inter se. Egregium est consulis Romani * Silii Italici dictum: * *Lib. xiv. vers. 169. & seq.*

Optimus ille
Militiæ, cui postremum primumque tueri
a *Inter bella fidem.*

Xenophon † oratione de Agesilao, ὅτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς † *Cap. 3 §. 5. Ed. Oxon.*

GROTII.

a INter bella fidem] Archelaus philosophus apud *Appianum* civilium IV. σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐσπείσατε, καὶ δεξιὰς ἐπίθεσθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι· *federa jurastis, dedistis dexteras, quæ etiam inter hostes valent.* (Pag. 628. *Ed. H. Steph.*) Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis. (Pag. 342.)

GRONOVII.

1 *Partem nude spectari*] 3, 1. 1.
2 *De fide*] De pactis intervenientibus durante bello servandis.

τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι· *tanta tamque præclara res est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observantes esse*

* Tom. II. p. 184. B. *atque haberi.* Aristides * Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται· *in pace aliisque publicis conventionibus servandis, maxime spectantur qui justitiæ student:*

† Cap. 22. ut enim recte dixit Cicero de finibus † quinto: *nemo est qui non hanc 3 affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.*

a Declam. 267. 2. Publica fides, ut apud patrem est *a* Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat.

b Decl. 343. Apud eundem *b* alibi: *fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & *c* Ambrosius:

c Lib. II, c. 29. Offic. *liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* Et b Augustinus:

d Epist. CCV. ad Bonif. *d fides quando promittitur, etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur:* nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes, qui ad rationis usum pervenerunt,

e Lib. V. c. 27. 4 capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium *e* ait, *5 sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura.*

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti 6 falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia 7 supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est 8 ex causa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc discri-

f Nic. IV, 13. men Aristoteles *f* quum de veriloquio agens ait: οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς. *9 non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.*

g Cap. 7. pag. 241. Ed. Gr. Wech. 4. Pausanias *g* Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις φρονῶν ὀρθῶς καλέσειεν αὐτὸν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπά-

GROTII.

b *Augustinus*] Qui idem argumentum late tractat epistola CCXXV.

GRONOVII.

3 *Affectionem animi*] Propositum ejus qui se gestit bonum virum haberi.

4 *Capaces sunt juris ex promisso*] Possunt obligare alter alterum stipulando.

5 *Sibi cum Faliscis*] Quamvis hostibus cum maxime.

6 *Falsum eloqui*] Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1. 18.

8 *Ex causa, quæ bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

c Adhi-

πάτησεν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τὲ ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων· *bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus * de Annibale: *bellum adversus populum Romanum & Italiam professus,* 10 *adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens. quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus, in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum † semet accusant adacti conscientia Trojani:

* *Lib.* IX. c. 6. n. 2. ext.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμενοι μαχόμεσθα, τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι (aa).

Rumpentes federa sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

† *Iliad.* H. vers. 351, 352.

II. 1. Et supra *a* jam diximus non recipienda illa Ciceronis *b*: *nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *pirata non est* 11 *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet, nec* 12 *jusjurandum commune.* De tyranno etiam *c* Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum *d* dixit, in tyranni uxorem c adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam d Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

a *Lib.* II, *cap.* XIII, §. 15.
b *De Offic.* III. 29.
c *Lib.* VII, *de benef.* c. 19.
d *Cap.* 10.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. e Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum 13 libertatem reddiderunt, im-

GROTII.

c *Adulterium non committi*] *Seneca* in excerptis IV, 7. *Non putans adulterium, uxorem tyranni pollnere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus* in §. homicidium num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

d *Judæorum magistri*] Rabbi *Levi Ben-Gerson* & Rabbi *Salomo* ad *Levit.* XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

GRONOVII.

10 *Adversus ipsam fidem*] Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro justo hoste habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iseas Carynensium tyrannus, qui dominatu deposito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. *Polyb.* 2. Et hinc materia declamationis *Fabio* avo decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrandidis.*

(aa) Est apud Homerum:

—— κέρδιον ἡμῖν
Ἔλπομαι ἐκτελέεσθαι, ἵνα μὴ ῥέξομεν ὧδε.

i. e. ut benè vertunt ultimi Intt. *Quare nihil utile nobis antuno effectum iri, nisi fecerimus ita*, scilicet, nisi reddamus *Helenam*. Sic Auctor noster, ex memoriæ vitio, sensum & seriem orationis immutavit: quemadmodum etiam in orâ libri scriptum erat, *Iliad.* X. pro *Iliad.* H. *J. B.*

* Cap. 19. impunitatem pacti. Cæsar belli civilis * tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pyrenæis erant montibus, actum de compositione scribit. quis dixerit, si quid convenisset, nullam inde exstituram fuisse obligationem? non habent quidem isti specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte disserit Porphyrius †, libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus *a* fugitivorum duci Apollonio a Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio *b* scribit, ab Augusto Crocotæ (bb) latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

† Pag. 322.
a Lib. XXXVI. fragm. n. 1.
b Lib. LVI.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, 14 neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut 15 alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem *c* Cicero: *non est contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est 16 hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si 17 non tanquam cum malefico actum esset; at *f* si quando 18 cum tali, qua talis est, actum est, 19 simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ 20 cavet, ne actus in vanum recidat.

c Off. III. 6.

2. Non male apud Livium *d* Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutas-*

d Lib. XXXIV. c. 31.

GROTII.

f Si quando cum tali, qua talis est, actum est] *Terentius* in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernities communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria. (II. 1. 34.)

Vide hac de re scriptorem *de compositione pacis inter principes & ordines Imperii.*

GRONOVII.

14 *Neque pars sunt*] Vagi, sedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 3.

16 *Hoc jus ex promisso*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*] Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, piratam, maleficum esse.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

(bb) Ita veteres Edd. sed legendum *Corocottæ*, ut est apud Auctorem, unde hoc petitur. *J. B.*

taſſem, mihi meæ inconſtantiæ, cum vos mutetis, vobis veſtræ ratio reddenda eſt. Locus eſt non diſſimilis in oratione Periclis, ad cives ſuos apud * Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· *civitates ſocias liberas eſſe patiemur, ſi tales fuerunt quo tempore factum eſt fedus.* * Lib. I in fin. c. 144.

IV. Deinde objici poteſt, quod † alibi diximus, eum qui metu causam dedit promiſſo, teneri 21 liberare promiſſorem, quia damnum dedit per injuſtitiam, id eſt, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber eſſe debuit. Hoc vero ſicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promiſſa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promiſſum quid eſt, ad liberandum promiſſorem teneatur, 22 opus eſt, ipſe metu injuſto cauſam promiſſo dederit. (cc) Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiſerit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non eſt, qui ad contrahendum ſponte venit. † Lib. II, c. XI. §. 7.

V. Adde quod & qui injuſto metu coactus promiſit, teneri poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, ſed & Deo obſtringitur, adverſus quem metus exceptio non eſt. Verum tamen eſt, ex tali vinculo ſolo promittentis heredem non teneri, quia 23 in heredem tranſeunt quæ in humano ſunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non eſt jus illud Deo quæſitum qua tale. Iterum illud quoque ex *a* ſuperioribus repetendum eſt, ſi quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adverſus eos etiam vitioſe committuntur, 24 diſſimulare. a Lib. III, c. IV. §. 18.

VI. Quid

GRONOVII.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus eſt, ipſe metu injuſto*] Non videtur ſufficere reſponſio: nam certe prædones & fugitivi metu injuſto cauſam contractui dederunt: niſi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum eſſe in eo promiſſore, qui fuit in poteſtate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec juſtus ejus conſenſus. At qui liber & ſui juris cum prædone contrahit, ejus plenus eſt conſenſus, utcumque provido metu inducti: nec hic eſt metus proprie dictus, qui cadit in conſtantem virum, cum præſens obverſatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur conſtantia & omne conſilium abjicitur, ſed quidam proviſus adverſus futurum malum, quod ita exſpectatur, ut ſæpe non accidat.

23 *In heredem tranſeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent, & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum ſecum ferunt. At ubi quis injuſto metu coactus interpoſito jurejurando promittit, nullus eſt contractus legitimus, ſed tantum vinculum perſonale, quod cum perſona extinguitur, niſi novum jus accedat, hoc eſt, moriens forte qui promiſit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud ſolvat.

24 *Diſſimulare*] Impunita tranſmittere.

(cc) At vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jur. N. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 11. Not. 11. *J. B.*

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summas potestates? his, etiamsi causam 25 per se non injustam habeant, 26 jus tamen per vim agendi deesse ostendimus * alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, 27 pœna promisso opponi non potest, secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito † Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus a Siculus notat fidem servis datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuisse violatam. 28 Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut g M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit, quod L. Manlio metu coactus promiserat.

* Lib. I, c. IV.
† Aelian. Var. Hist. VI. 7.
a Lib. XI. c. 88.

VII. Sed hîc supra priores specialem difficultatem facit 29 jus legis constituendæ & jus supereminens dominii 30 in res subditorum quod civitati competit, & ejus nomine a summam potestatem habente exercetur. Id enim jus si ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad 31 jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens 32 non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta a nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit,

GROTII.

g *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

25 *Per se non injustam*] Puta injusta tyrannide pressi.

26 *Jus tamen*] Adstringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promisso*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam sibi debere: itaque cum illa promissum suum compensari, nec se id servare teneri, & sufficere, si pœnam remittat.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere potest imperans se a subjectis rebellibus injusto metu coactum ea promisisse, eoque civili jure posse rescindere contractum initum, id ei prodesse nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

29 *Jus legis constituendæ*] Quod summa potestas legem potest ferre & abrogare.

30 *In res subditorum*] Ut possit eas dominis auferre aut consumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promisso*] Quod acquisiverunt subjecti ab imperante armis rebellibus expressum.

32 *Non promiscue*] Ut pro libidine sua possit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

git, 33 compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum a rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit * Lycurgus, Athenienses † Solon, & 34 ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. (dd) Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum a promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius a Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, qua te jurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus h leges sacratas appellabant, 35 per quas ipse populus Romanus, ut 36 Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

* Plut. Lycurg. pag. 57.
† Idem, Vit. Solon. pag. 92.
a Lib. v, c. 3. n. 3. ext.

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud 37 Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii 38 lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat, at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum intercesserat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis b libro sexto: *Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές· ἐδόκει ταῦτα πᾶσι·* 39 *Brutus concione advocata auctor* Qui-

b Cap. 89.

GROTII.

h *Leges sacratas appellabant*] Vide *Manutium* de legibus.

GRONOVII.

33 *Compensatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi causa, debet pro illis satisfacere ei, qui sua perdit.

34 *Ne personarum*] Ne posteri exciperent jusjurandum illud fuisse personale, atque ideo obligasse tantum jurantes.

35 *Per quas ipse populus*] Non hoc dicit Cicero, sed *sacrosanctum nihil esse, nisi quod populus plebsve sanxisset.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex sacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex statim sacrata erat: nisi fuisset adjecta sanctio, qui eam non servasset, ejus caput sacrum, hoc est, Diis devotum esset: eoque is homo a quovis posset occidi.

36 *Cicero pro Balbo*] C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

38 *Lege sola*] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc discriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatim cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*] Non ille regum expulsor, sed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

(dd) Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. Not. 2. *J. B.*

Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit. Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis [i] factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem a populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. [40] Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates: natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo, [k] pace cum Romanis inita, *jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

* *Livius lib.* XXXIX.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & [41] in mixtum transiri pactis potest: ita ut [42] subditi qui fuerant, incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut [43] ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, [l] ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait † Cicero, cui & alibi *a* dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta.

† *De off.* III. 29. *a Verr.* IV. 55.

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injuste extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod

GROTII.

i *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum *Plut.* in ejus vita. (pag. 831, *& seq.*)

k *Pace cum Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus*] Est simile exemplum apud *Parutam* lib. VI.

l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*] Vide dictum scriptorem *de compositione pacis.*

GRONOVII.

40 *Sed & tertio*] Qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & subditos intervenit.

41 *In mixtum*] Ex pura monarchia in temperatam aristocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*] Ut *Helvetii* excusso *Austriacorum*, *Belgæ* liberi *Hispanorum* jugo.

43 *Ex causa metus injuste*] Eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expressa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

m De

quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut ſtet pactis ſive juratis ſive injuratis. 44 Intus enim & ipſa rei natura id injuſtum manet: neque interna hæc injuſtitia actus tolli poteſt, niſi ex novo & vere libero conſenſu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro juſto qui bello ſolenni infertur, m de eo metu intelligi debet 45 quem jus gentium non improbat. Nam ſi ſtupri inferendi metu extortum ſit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem conſtitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum ſuam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione ſupra * diximus, & idem docet † Ambroſius: * Lib. II, c. XIII. §. 16. † Offic. I. 29.
quod haud dubie porrigendum ad hoſtes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem ſancte ſervaverunt. *Se tunc Senatus, non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit*, ait in hoc argumento a Valerius Maximus. Et b Salluſtius: *bellis Punicis omnibus, cum ſæpe Carthaginienſes & in pace & per inducias multa nefanda facinora feciſſent, nunquam ipſi per occaſionem talia fecere.* a Lib. VI, c. 6. n. 3. b Bell. Catil. cap. 50. Ed. Waſſ.

2. Appianus c de Luſitanis fœdifragis, quos 46 Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: *ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους· perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba poſtea a Libone tribuno plebis accuſatus eſt: quam rem narrans d Valerius Maximus, *miſericordia*, inquit, *illam quæſtionem, non æquitas rexit.* (ee) (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat abſolutio, reſpectui puerorum data eſt.* Cato in originibus ſcripſerat, e niſi 47 pueris & lacrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe. c Bell. Hiſp. pag. 288. Ed. H. Steph. d Lib. VIII, c. 1. n. 2. e Cic. de orat. Lib. I. c. 53. & Bruto, c. 20.

XIV. Sed ſimul ſciendum eſt, duobus modis fieri poſſe ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promiſſum eſt, 48 defectu ſcilicet conditionis, & 49 per compenſationem. Defectu con-

GROTII.

m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodeſt extorquenti promiſſio, quam legato capto is extorſit. *Mariana* XXX.

GRONOVII.

44 *Intus enim & ipſa rei natura*] Fictione tantum juris hoc juſtum eſt, ut aliquis finis perniciali diſcordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

45 *Quem jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello conſenſu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*] Leg. *Servius Sulpicius Galba.*

47 *Pueris & lacrymis*] C. Sulpicii Galli, hominis gratioſi ad plebem, filio, pupillo ſuo, & duobus parvis ſuis, quorum ſe, tanquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra & tabulis pop. Rom. inſtituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu ſuo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*] Si quis promiſit non omnino, ſed certo caſu & conditione, & is caſus, eave conditio non exſtiterit.

49 *Per compenſationem*] Si promiſſum eſt, & ipſe rem noſtram tenet mala fide & cum conſilio non reddendi, quæ ſit ejuſdem æſtimationis cujus eſt quod promiſſum eſt.

(ee) Neſcio quâ Editione uſus fuerit

conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non impleverit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita 50 singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo * Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio*, ait † Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non præstatur.* 51 Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

* *Apud Liv.* I. 22.

† *L.* 14. *D. pro socio.*

XV. n Compensationis originem *a* alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. o Seneca libro de beneficiis sexto: *sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet 52 qui dicat. Pecuniam credidisti. Quid ergo? . . . 53 agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.*

a *Lib.* II, c. VII, §. 2.

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut p idem Seneca ait, 54 actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem di-

rit Auctor. Certè ejus ævo jam legebatur heic *rexit*. Saltem ita habet Editio Wecheliana, ann. 1627. à *Christophoro Colero* curata. *J. B.*

GROTII.

n *Compensationis originem alibi indicavimus*] *Tertullianus* Scorpiaco: *nulli compensatio invidiosa est, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis est ratio.* (Cap. 6.)

o *Seneca libro de beneficiis* VI] Cap. 4.

p *Idem Seneca*] Eodem libro capitibus 6. & 7.

GRONOVII.

50 *Singula alia aliis inesse*] Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob causam*] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

52 *Qui dicat*] Actori, pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat: Sed & alia sæpe dicit. Quæ ista? nempe; credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum, scilicet factum in vasis, ab eo, quacumque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id æstimatum pluris est quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorem scias, qui creditorem præferebas, teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc venisti.

53 *Agellum quem*] *Argentum quod.*

54 *Actiones quædam separantur*] Ita sunt

dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua ducimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget 55 non contraxerit, sed damnum dederit. q Seneca ibidem: 56 *colonum suum non tenet, quamvis* 57 *tabellis manentibus, qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegisti, servum ejus occidisti.* r Deinde: *licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei, quod promissum est, 58 potest contribui, quod eodem loco late explicatur: * *& beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio: nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero absolvimur.* mox †: ſ *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.* * Cap. 5. † Cap. 6.

XIX. 1. Sed sicut 59 si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. 60 Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi: nec forte male huc aptum quod t apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines sci-*

sunt diversæ, ut compensari nequeant: sed si duorum uterque adversus alterum propriam actionem habet, uterque sua uti, & quod ea continetur, prosequi necesse habet: nec tollit altera alteram.

GROTII.

q *Seneca ibidem*] Dicto cap. 4.
r *Deinde*] Dicto cap. 6.
ſ *Comparatione facta*] Eodem cap. 6.
t *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est*] De benef. VII, 16.

GRONOVII.

55 *Non contraxerit*] Nihil quidem vicissim promiserit, sed in culpa est, ut alter minus habeat.

56 *Colonum non tenet*] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere possit.

57 *Tabellis manentibus*] Formula vel instrumento conductionis illæso & integro.

58 *Potest contribui*] Pro eo, quod promissum est, ut non præstetur, potest imputari & compensari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promissum est.

59 *Si quid inter litigantes*] Si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter contrahentium salva fide promissum negare, quod dicat se ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes si quid inter se pacti fuerint, non re tota composita, nequit alter a pacto resilire, propter causam aut continuationem belli.

60 *Negotii enim natura*] Hoc omni negotio naturaliter inest, ut præsuma-

ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat a paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.

2. Quæ ergo ſunt quæ compenſari cum eo quod promiſſum eſt poterunt? nimirum ſi quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hoſtes jus gentium damnat.

3. Obſervandum tamen ut 61 inter eaſdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujuſquam lædatur: ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi * diximus.

* *Libro* III, c. II. §. 2.

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens † Indus Iarchas laudabat regem, qui læſus a vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτὸν, *non diſceſſit a jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe, ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.*

† *Philoſt. lib.* III, c. 9. cap. 20. *Ed. Olear.*

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt, ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ *a*, cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, federis ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſi quid præterea controverſi eſt diſcutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit.

a *Lib.* II, c. XI. XIII. XV. XVI.

tur aliquid actum, non pueriliter luſum. Hoc autem caſu non poteſt aliquid actum videri, niſi ſepoſita cauſa principali.

61 *Inter eaſdem perſonas*] Quod in compenſationem mei promiſſi imputare alicui volo, ſit ejus, quicum mihi res eſt, non alicujus tertii.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de ſorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obſidibus, pignoribus.

I. INter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa, aut 1 tacita constant. Fides expressa aut publica est, aut privata. Publica aut summarum potestatum, aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, 2 sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu 3 ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo 4 casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum *. rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent. a Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam 5 jus habeat non impeditum.

* *Vide lib.* II, *c.* XV. §. 3.

III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus †, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus 6 lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ men-

† *Vide lib.* I. *c.* III. §. 24.

GROTII.

a *Regis igitur hoc erit*] *Mariana* XXI, 1.

GRONOVII.

1 T*Acita*] Quæ scilicet eorum consensum colligunt ex signis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum postera & consequentia.

2 *Sive actu suo*] Præsenti partium consensu.

3 *Ad aliud relato*] Dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

4 *Casum temperant*] Partim sunt fortuita, partim pendent a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

5 *Jus habeat non impeditum*] Potestate sua libere utatur.

6 *Lege definitur*] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

mentis est, pacem facere non potest. Idem dicendum est b de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii c non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit.

2. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exul sit rex, d pacemne facere poterit? sane, si constet eum non 7 obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo sors ejus distabit: nam sunt & 8 laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, * dicens, quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem. * Cic. de off. III. 27.

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic 9 consilii publici, hic civium 10 sententiæ dicendæ jus ex more habentium, secundum ea quæ diximus † alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt. Livius: *a ubi semel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili federe defendendum.* Dionysius *b* Halicarnassensis: *δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κριθεῖσιν. parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus: *δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* Plinius: *c quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, 11 iisdem & volentibus prodest.

† *Lib.* II, c. V. §. 17.
a *L.* XXXII. c. 20.
b *L.* XI. c. 56.
c *L.* VI. *epist.* 13.

V. 1. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes non in patrimonio sed tanquam 12 in usufructu, pa-

Vasq. contr. ill. l. 1, c. 4. *ibi multos allegat. & c.* 5 *vide supra lib.* II, c. VI. §. 3. *& seq.*

GROTII.

b *De rege captivo*] Vide *Guicciardinum* lib. XVI. & lib. XVIII. non semel.

c *Non quidem jus totum*] *Arumæus* in aureæ bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Treverensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*] *Lucanus*:
Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit. (Pharf. V. 28.)
Vide *Chassanæum* de gloria mundi parte V, consid. 89.

GRONOVII.

7 *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus est.

8 *Laxæ custodiæ*] In quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud *Tacitum* 2, annal. 4.

9 *Consilii publici*] Senatus comitiorum.

10 *Sententiæ dicendæ*] Suffragii ferendi.

11 *Iisdem & volentibus*] Loquitur de illis, qui dissenserunt quidem initio, sed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In usufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, statuant pro arbitrio suo, sed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipsis est, fideliter conservent & augeant

pacifcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipfis fuperior eft, 13 lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poffunt, ita ut 14 nec ad id, quod intereft, obligationem pariant. Atque id populos voluiffe credibile eft, ne alioqui fi ad id quod intereft falva effet actio contrahenti, 15 fubditorum bona pro debito regis caperentur, ac fic de non alienando imperio vana effet cautio.

2. Ergo ut imperium totum valide tranfeat, populi totius confenfu opus eft, qui expediri poteft per 16 partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eft confenfu, & corporis, & fpecialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipfa tamen valide in fe imperium transfcribet fine populi confenfu, in fumma atque alias inevitabili neceffitate, qui eam poteftatem credibile eft exceptam, cum focietas civilis coita eft.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen poteft ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, fi nempe regnum fub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, poffunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut feparabiliter, aut individue cum ipfo regno. Si hoc modo, 17 transfcribi poterunt, fed non nifi cum regno: fi illud, etiam feorfum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, * his vix eft ut jus regni bona alienandi conceffum videatur, nifi diferte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam fit.

* Lib. II, c. VI. §. 13.

VI. Sed & quatenus promiffo regis populus ac fimul fucceffores obligentur, alibi † diximus: nempe e quatenus obligandi poteftas 18 fub imperio comprehenfa eft. quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguftias nimias arctari debet, fed ita intelligi ut

† Lib. II, c. XIV. §. 10. & feq. Vid. Vafq. d. c. 5. n. 9.

GROTII.

e *Quatenus obligandi poteftas fub imperio comprehenfa eft: quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguftias nimias arctari debet*] Vide *Reinking*. lib. I, claffe III. cap. 5. num. 30. Vide & fupra lib. II, cap. XIV. §. 7. & 12.

GRONOVII.

13 *Lege publica*] In capitulando, ut vulgo loquuntur, feu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, poteft præcaveri, ut fi quid tale faciat rex, irritum & inane fit.

14 *Nec ad id, quod intereft*] Non modo ad implendum contractum, fed ne quidem ad fatisfaciendum aliqua compenfatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit pro eo, quod non præftatur male promiffum a rege.

16 *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

17 *Transfcribi*] Alienari.

18 *Sub imperio comprehenfa*] Eft pars ejus, quod illi populus in fe conceffit, imperii.

f Rex

ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, * neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic 19 jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

* Supra lib. III, cap. VIII. §. 2.

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent 20 quam regium. Alibi diximus f res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt, qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum sit, † civitatem teneri his, qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen 21 & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quandocumque copia suppetit, exseret sese quasi sopita obligatio.

† Vasq. lib. I. c. 5. Rom. cons. 310. Sylv. in verb. belli I, §. 43.

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus a Vasquius, 22 agnoscere civitatem non debere id damnum, quod a jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli 23 populos alios spectat, ut alibi b exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est c ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut 24 rei bello amis-

a Lib. I. cont. ill. c. 4. in fine.

b Lib. III, c. VI. §. 2. c. X. §. 5.

c L. cum duob. 52. §. quidam. 4. D. pro socio.

GROTII.

f *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] *Gail.* II, obs. 57.

GRONOVII.

19 *Jus præter regium accedens*] Dominicum.

20 *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

21 *Et ipse, qui damnum passus est*] Fecit voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, secundum quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum. Sine caussâ Vir Doctissimus reprehendit heic Auctorem nostrum, quasi malè dixerit, *Damnum pati*, pro *facere*. At vero *Damnum pati* non tantum dicitur ab ULPIANO, L. 29. §. 1. D. *Ad L. Aquil.* sed etiam à SENECA, *De Ira*, I. 2. & à LUCANO, *Pharf.* VIII. 750. Vide BRISSON. *De verbor. sign.* & FABRI *Thesaur.* ult. Edd. *J. B.*]

22 *Agnoscere non debere*] Civitatem non obligari ad sarciendum.

23 *Populos alios spectat*] Liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amissæ*] Quemadmodum Romani in armis sustulerunt postliminium.

amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea, quæ civium sunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: perverse: nam dominium ex qualicunque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis 25 quæ aut dominio insunt suapte natura, aut 26 ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio, ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui 27 cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum 28 ob præsumtionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob 29 gentium jus, * quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

* Lib. III, c. II.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra † a nobis est traditum, 30 quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; 31 quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse videtur ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ· & proinde videtur 32 ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumsit, & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius.

† L. II. c. XV. §. II. 12.

2. Sed quia ad pacem veniri 33 vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, 34 quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime

GRONOVII.

25 *Quæ aut dominio insunt*] Velut inest ei, ut possit servire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*] Sive contraxerint, sive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*] Et aliquid subjectis ejus ablatum accipiunt, etiamsi citra necessitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamsi civitas id non resarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure est factum regis tradentis.

28 *Ob præsumtionem*] Quod præsumitur rex hoc non nisi juste facere.

29 *Gentium jus*] Quo, etsi non traderet, arripi tamen bona subjectorum possent propter debitum regis tanquam pignori opposita.

30 *Quo quidque plus*] Quo quidque caput est de re magis favorabili.

31 *Quo longius*] Odiosiorem rem continet.

32 *Ambigue positorum*] Dubio sensu scriptorum.

33 *Vix solet injuriæ*] Nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

34 *Quæ partes*] Qua parti utrique, quantum potest, relinquitur salva justitiæ fama & species.

g IV

xime modis: aut g ut quarum rerum turbata bello possessio est, 35 ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in * oratione qua de federum generibus disserit) aut 36 ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Tryphonino notatum est, † ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus *a* supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam h transfugas *b* jure belli recipimus. id est, per jus belli licet nobis admittere & nostris adscribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

2. Illud autem *tenere* 37 non civiliter sed 38 naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. *c* Agros autem diximus *d* ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per 39 stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte *e* festinatum ait a Philippo, ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res, quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt *f*, dum ne in solo 40 quod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo paciscendi genere, quo restituitur possessio bello turbata, notandum est, ultimam, quæ ante bellum fuit, possessionem respici, ita tamen ut 41 privatis dejectis 42 interdicto aut 43 vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At

* *Livius lib.* XXXIV. *c.* 57.

† *L. in bello* 12. *D. de captivis.*

a *Supra hoc libro c.* 9. §. 4.

b *L. transfugam.* 51. *D. de acq. rer. dom.*

c *Dec. T.* III. *cons.* 74.

d *Supra libro* III, *c.* 6. §. 4.

e *Pag.* 316. B.

f *Supra lib.* III, *cap.* VII. § 4.

GROTII.

g *Ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur*] Vide *Parutam* lib. V.

h *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. I. in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroë apud *Menandrum Protectorem.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

35 *Ex formula juris antiqui*] Restituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*] Ut servet quisque quod bello cepit.

37 *Non civiliter*] Cum justo titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*] Quomodo tenere dicitur, quicumque habet quavis ratione.

39 *Stativa*] Castra ad tempus posita.

40 *Quod hostium fuit*] Eorum qui hostes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de personis istis nihil sint pacti.

41 *Privatis dejectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta est, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invasor possideat.

42 *Interdicto*] *Unde vi*, quo possessio adseritur. § 6. Inst. *de interd.*

43 *Vindicatione*] Qua proprietas adseritur.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, 44 ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani i Platæam retinuerunt, dicentes: οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων, καὶ οὐ προδόντων, ἔχειν τὸ χωρίον. *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur * T. Quinctius. *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

* *Livius lib.* XXXIII. *c.* 13.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet, ut quæ bello data sunt damna, eorum nomine actio non sit. quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & 45 quæ privatis deberi † cœperunt belli tempore condonata censeri debent, nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet, (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt, ut recte ait *a* Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

† *Dec. cons.* 61.

a L. II. *De offic. c.* 21.

XVII. k De jure ad pœnas non æque. nam id jus, quatenus inter ipsos reges aut populos versatur, remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginiensibus mersos 46 ignorabant Romani, narrante Appiano. κράτισαι διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδὲν ἐστι/

GROTII.

i *Platæam retinuerunt*] Locus hic est apud *Thucydidem* v. (Cap. 17.) Præcesserat similis lib. III. μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλάταια, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων· *ne reddenda sit Platæa, cum ejus urbis homines sponte accesserint.* [Cap. 52. In iis autem, quæ statim sequuntur post locum primum, legitur quoque quod Auctor ait de *Nisæa.*]

k *De jure ad pœnas non æque*] *Gail.* de arrestis c. XIV, n. 7.

GRONOVII.

44 *Ad eum restitutio non*] Is non restituetur ex generali conventione, sed oportet specialiter de eo cautum fuerit.

45 *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

46 *Ignorabant Romani*] Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum. nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus Ita-

ἐςιν ἔγκοτον ἐδὲ μνησίκακον, inquit * Dionysius Halicarnassensis: *optima conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates † Plataica: *εἰρήνης ἐσης ἐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων· in pace non decet ante peccata exequi.*

* *Antiq. Rom.* Lib. III. c. 8. pag. 138. *Ed. Oxon.*
† *Pag.* 299. B. *Ed. H. Steph.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censeatur: quia sine bello judiciis expediri potest: tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, 47 levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus, jus quod ante bellum fuit ademtum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est. in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut conjecturæ non improbabiles suppetant: maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum, ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi *a* Dionysius Halicarnassensis: *οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ᾽ ὥςε μηδ᾽ αὖθίς ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· ἐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ᾽ ἀπαλλαγάς. non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus:* quæ postrema verbo tenus ferme desumta sunt ex Isocrate, *b* oratione de pace.

a *L.* III. c. 9.
b *Pag.* 164. C.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat: sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, quæ sunt de reddendis his, quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ 48 quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent 49 lucrativo titulo possessa, quam oneroso, ut quæ emtionibus *c*, quæ dotibus tenentur.

c *Cic. de Offic.* II. 23.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte *d* defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessum

d *App. civ.* v. p. 716.

Itaque postquam ea resciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum esset, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia cesserunt. [Vide APPIAN. *Bell. Punic.* pag. 3, 4. Edit. H. Steph. *J. B.*]

47 *Levis verborum conjectura*] Si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeant.

48 *Quæ mutuæ sunt*] Ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*] Donatione, testamento.

cessa, simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

XXIII. [l] [50] Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam a peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties [51] relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: & [52] pro faciente habendum qui facere voluit, * si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

Quint. decl. CCCXLIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt [53] moræ purgationem intra breve tempus admitti, [m] verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat; sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio, [n] [54] qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus [55] qui dat non qui petit conditiones pacis (aa) dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem † fit interpretatio: habet enim quod sibi imputet, qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem unde alienum non est quod Aristoteles [a] dixit: *διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστιν· ubi utilitatis causa amicitia est, ibi [56] ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.*

† L. Veteribus. 39. D. de pactis.

a Ethic. Nicom. VIII. 15.

XXVII. Quo-

GROTII.

l *Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis*] Vide *Guicciardinum* libro v.

m *Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit*] Vide *Albertum Argentinensem.*

n *Qui conditiones elocutus est*] *Plautus* Persa: *tua merx, tua indicatio est.* (IV. 4. 37.) In hac re solet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. *Plutarchus* Sulla: *τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ προτέρους λέγειν· τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. eorum est prius loqui qui opus habent pace, victori satis est tacere.* (Pag. 467. C.)

GRONOVII.

50 *Nomina regionum*] Provinciarum, diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

51 *Relatio fit*] Si dictum sit, ita possideri aut restitui debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*] Quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

53 *Moræ purgationem*] Aliquam excusationem, si quis statutum restitutioni tempus non observaverit.

54 *Qui conditiones elocutus est*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*] Pacem.

56 *Ejus qui accipit*] Ex commodo accipientis grandius aut minus æstimatur, quod debetur.

(aa) *Dicere*, non *dare*, est apud LIVIUM, qui ita *Hannibalem* inducit loquentem, Lib. XXX Cap. 30. *J. B.*

o Po-

XXVII. Quotidiani uſus & illa diſputatio eſt: quando pax rupta cenſeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem eſt 57 novam bello cauſam præbere & pacem rumpere: ſed multum inter hæc intereſt, tum 58 ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum eſt. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id 59 quod omni paci ineſt, aut contra id quod 60 in pace dictum eſt aperte, aut contra id quod 61 ex pacis cujuſque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci ineſt fiet, ſi vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova ſubeſt cauſa: quæ ſi probabiliter adferri poteſt, ſatius eſt injuſtitiam ſine perfidia, quam cum perfidia admiſſam credi. Illud Thucydidis * vix opus habet moneri: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες: o *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt.* Hoc poſito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem ſolvat, videndum eſt.

* *Lib.* I. c. 123.

XXIX. Qui 62 ſocii fuerunt ſi quid tale faciant, pacem rumpi: video eſſe qui ſentiant. Nec nego ita conveniri poſſe, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, ſed ut pax non

GROTII.

o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt*] Vide *Ammianum Marcellinum* initio libri XXIX. qui ſic de Romanis: *opera conſulta retro cedentes, ne ferro violarent adverſorum quenquam primi, & judicarentur diſciſſi federis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt.* Armenii in oratione ad Choſroën apud *Procopium* Perſicorum II. (c. 3.) λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ' οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν· *rumpunt pacem non qui primi in armis ſunt, ſed qui federis tempore deprehenduntur inſidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν Θεὸν πολέμιόν σφισι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιούμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται· *frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id deqneſti ad alios ſe transferunt, ſed qui, quos federatos habere volunt, violant: Deumque ſibi faciunt hoſtem, non ſi qui rebus ſuis ſecum ſumtis ad alios tranſeant, ſed ſi qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.* (Cap. II.)

GRONOVII.

57 *Novam bello cauſam præbere &*] Alterum, ſi temere fiat, injuſtitia eſt; alterum, perfidia.

58 *Ad committendam*] Quia in poſteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui ſacrati juris aliquid violat, & liberior excuſatiorque eſt ad non ſervanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere, quotieſcumque pax coit.

60 *In pace dictum eſt*] Quod in ea quæ nunc placuit, ſatis evidenter & perſpicue cautum eſt.

61 *Ex pacis cujuſque*] Quod ipſum genus pacis, in quod conſenſum eſt, præſtari oportere recte judicantibus demonſtrat. *num.* 39. *ſpecialem naturam pacis* vocat.

62 *Socii fuerunt*] Eorum, quibuſcum bellavimus.

non videatur plene inita, sed sub conditione, 63 partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit: ergo qui vim intulerunt, 64 aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ 65 tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra 66 quam * Thebani aliquando contra 67 Lacedæmoniorum socios dixerunt.

* Pauf. IX. c. I.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum 68 publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ supra † tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt 69 facta manifesta, aut denuntiata. Potentia 70 præsumitur nisi defectio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis 71 neglectus decreto idem valet; nec aliter accipiendum, quod ait apud Josephum a Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

† L. II, c. XXI. §. 2. & seqq.

a Bell. Jud. Lib. II. pag. 208. B.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud b Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium c fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat 72 actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat, p ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam sumere:* d cujus moris hanc vim esse ait q Polybius: κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς

b L. VII. c. 20.

c Gell. VII, c. 3.

d Polyb. libro XVII. c. 4. 5.

GROTII.

p Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] *Plautus* Truculento: *de præda prædam capio.* (II. 7. 15, 16.)

q *Polybius*] Vide eum & in excerptis.

GRONOVII.

63 *Partim potestativa*] Qua caveatur partim de eo, quod in potestate est, & nostro arbitrio potest permitti aut impediri: partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

64 *Aliis non adjuvantibus*] Illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

65 *Tenebuntur*] Ipsi & non, quorum socii antea fuerant.

66 *Pauf. IX.*] P. 544.

67 *Lacedæmoniorum socios*] Platæenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem rupissent, quamvis Platæenses ipsi nihil deliquissent.

68 *Publice probatum*] Accipi possit, ut consilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifesta*] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire; aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

70 *Præsumitur nisi*] Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

71 *Neglectus decreto*] Perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

72 *Actum aliud*] Id prohibitum non esse.

r Ci-

pactis ſimpliciter factis 84 poſterior non ſtat: neque enim tenebatur niſi ſub conditione.

XXXVII. Quod ſi neceſſitas aliqua in cauſa ſit, quo minus pars una impleat id quod promiſſum eſt, puta ſi res perierit, aut ablata ſit, aut factum redditum ſit aliquo eventu impoſſibile, pax quidem rupta non cenſebitur: nam, ut diximus, non ſolet illa pendere a 85 conditione caſuali. Sed alter optabit, an expectare malit, ſi qua ſpes ſit impleri promiſſum ſerius poſſe, an 86 æſtimationem accipere, an 87 mutuis præſtationibus iſti capiti reſpondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe, etiam poſt læſam fidem, * integrum eſt 88 innocenti pacem ſervare, ſicut Scipio fecit poſt multa Carthaginienſium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo ſe obligationi eximit: &, ſi additum eſt, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id cenſeri debet in commodum innocentis duntaxat, ſi eo uti velit.

* *Vide ſupra hoc libro. c.* XIX. §. 13, 14.

XXXIX. Poſtremo diximus, pacem ſolvi faciendo id, quod ſpecialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ 89 contra amicitiam ſunt, rumpunt pacem, quæ 90 ſub amicitiæ lege contracta eſt: quod enim inter cæteros ſolius amicitiæ 91 officium exigeret, hic etiam pacti jure præſtandum eſt. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (eſt enim & fedus, non amicitiæ cauſa, ut nos † Pomponius docet) refero multa, quæ de 92 injuriis non armatis & contumelia a legum peritis diſſertari ſolent, & præcipue illud *a* Tullii: *poſt reditum in gratiam* 93 *ſi quid eſt commiſſum,* 94 *id non neglectum ſed violatum putatur, nec imprudentiæ ſed perfidiæ aſſignatur.* Sed hic quoque 95 detrahenda quantum fieri poteſt facto invidia.

† *L. Poſtliminio* 5. *D. de capt.*

a Pro Gabin. Apud Hieronym. Apol. adv. Rufin.

2. Ita-

GRONOVII.

84 *Poſterior non ſtat*] Cum prius alter eis non ſtetit, & ipſe poſterius ea implere ceſſavit.

85 *Conditione caſuali*] Sed poteſtativa ſcilicet, id eſt, non ſolet ita ſtatui, ut, quod forte fit, eam rumpat, ſed quod conſilio & culpa.

86 *Æſtimationem accipere*] Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præſtationibus*] Sibi remitti, quod ipſe facturum ſe promiſit, in compenſationem ejus quod ab altero non præſtatur.

88 *Innocenti pacem ſervare*] Quieſcere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*] Quibus malevolus declaratur animus, etſi proprie nihil fiat adverſus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*] Cui additum eſt inter articulos, ut poſthac vivant tanquam boni & fideles amici.

91 *Officium exigeret*] Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*] Quæ fiunt ſine vi, aut ſi negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam ſocii.

93 *Si quid eſt commiſſum*] Si qua offenſio data.

94 *Id non neglectum*] Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda eſt invidia*] Ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidioſiore.

y Sub-

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam sibi a Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine 5 uti, tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, * vanum est & a vera pietate alienum.

* *Th. 2, 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.*

4. Una res est, (cc) quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, † si alioqui omnino expectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage: 6 nihil enim ei imputandum est, qui mavult ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam professæ mulieres.

† *Cajetan. d. l.*

5. Quod ergo supra *a* diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo, quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur: idem &, cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. a Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionysium *b* Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse, b ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum, non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic c Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum regis pugnasse singulari certamine legimus.

a *Lib. II, c. XXIII. §. 10. Ægid. Regius disp. 32, dub. 2. n. 18.*
b *Lib. III. c. 12.*

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt contro-ver-

GROTII.

a *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] [Apud XENOPHONTEM, *De Cyri instit.* Lib. V. c. 3. n. 4.] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide *Euripidem* Heraclidis. [vers. 804, & *seqq.* At aliter rem narrat DIODORUS SICULUS, *Bibl. Histor.* Lib. IV. c. 59. 60. *J. B.*]

b *Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent*] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. *Leunclavius* lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat. *Paulus Warnafredi* lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat *Constantinus Porphyrogenneta* capite de castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud *Pontanum* historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant historici.

c *Heraclium*] Vide *Aymoinum* libro IV, cap. 21. & *Fredegarium* cap. 64.

GRONOVII.

5 *Uti, tanquam testimonio*] Quemadmodum superioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

6 *Nihil ei imputandum*] Nulla ejus est culpa.

(cc) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

d Ut

versiam, 7 sibi quidem jus, si quod habent, adimere possunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in 8 feudis non liberis, etiam domini sive senioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet, d 9 uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati sunt. Sic e 10 in fines se aut oppida recipere apud Livium * victi signa. * Lib. III. c. 2, 3.

2. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, 11 tres proponuntur de victoria controversiæ, quarum prima ad 12 condictum certamen pertinet. Sed, si quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis 13 sine vera victoria discessum. Nam † Argivi non fugati ab Othryade, sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, a sed Corinthii, cum feliciter pugnassent, Atheniensium classem validam conspicati, nullo cum Atheniensibus virium periculo facto, cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut b Polybius notat, magis pro victore se gerebat, quam victorem se sentiebat. († Herod. I. c. 82.) (a Thuc. I. c. 51, 54.) (b Lib. XVI. c. 1. pag. 1014, 1015. Ed. Amst.)

3. Illa vero, 14 spolia legere, f cadavera ad sepulturam concedere, 15 prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud

* Li-

GROTII.

d *Uter pro victore sit habendus*] Ennius: [Apud *Servium*, in fragm.]

Qui vicit non est victor nisi victus fatetur.

Vide *Scaligerum* ad illud Festi, *herbam do*.

e *In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa*] Et apud *Guicciardinum*. lib. 11.

f *Cadavera ad sepulturam concedere*] *Plutarchus* Agesilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος, εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoriæ testimonium adeptus Delphos abiit.* (Pag. 606. B.) Idem Nicia: καίτοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis jus non erat trophea figendi.* (Pag. 527. A. B.)

GRONOVII.

7 *Sibi quidem jus*] Pacto suo efficiunt, ut, si vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id statim acquirat victor, nisi etiam consenserint, quorum interest.

8 *Feudis non liberis*] Ligiis, 1, 3. 23.

9 *Uter pro victore*] Quia exitus sæpe sunt tales, ut uterque illos pro se possit interpretari.

10 *In fines se aut oppida*] Excedere campo, nec castris confidere audere.

11 *Tres controversiæ*] Tria controversiarum hujusmodi exempla.

12 *Condictum certamen*] Num. 43.

13 *Sine vera*] Plena & consummata alterius utrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio sunt, locum aciei, antea communem, nunc esse ejus, qui spolia legit, & cadavera concedit. Justin. 6, 6.

15 *Prælio iterum lacessere*] Quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum. *Liv.* 22, 12.

* Lib. XXIX. XI. — * Livium aliquoties reperias ut ſigna poni victoriæ, per ſe nihil probant, niſi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hoſtium fugam. Et certe, qui loco ceſſit, in dubio magis eſt ut fugiſſe credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non ſunt, res manet [16] eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum eſt.

† L. ſocietatem. 76. D. pro ſocio. — XLVI. 1. Arbitriorum † Proculus nos docet duo eſſe genera: unum ejuſmodi, ut ſive æquum, ſive iniquum, parere debeamus, quod obſervatur, ait, cum [17] ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt: alterum ejuſmodi, ut [18] ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in *a* Celſi reſponſo: *ſi libertus*, inquit, *ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam* [19] *ſi æquum arbitratus ſit*. Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum ſimplicitati per ſe ſpectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum ſumi poſſe, aut ut [20] conciliatorem tantum, quales Athenienſes inter Rhodios & (dd) Demetrium fuiſſe legimus, aut ut [21] cujus dicto parendum omnino ſit. (ee) Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra *b* diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

a L. Si libertus. 30. D. de op. lib.

b Lib. II c. 23. §. 8.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, [22] in quos compromiſſum eſt, lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; g id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. [23] Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior, quæ promiſſi vinculum aut impediat, aut ſolvat. Standum ergo omnino, ſive æquum, ſive iniquum pronun-

GROTII.

g *Id tamen inter reges & populos locum habere non poteſt*] *Mariana* libro XXIX, 15. *Bembus* libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica hiſtoria *Cromeri* libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica *Pontani* libro II. confer quæ nos ſupra libro II, c. XXIII. §. 8.

GRONOVII.

16 *Eo loco quo ante*] Ambigua.

17 *Ex compromiſſo*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid ſtatuerint arbitri, eo ſtetur ſine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*] Ubi convenit hoc ita, ſi patuerit arbitros ſe gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*] Si non abuſus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio ſe commiſit.

20 *Conciliatorem*] Qui perſuaſione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*] Qui imperio & ſententia decretoria.

22 *In quos compromiſſum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi poteſtatem.

23 *Nulla hic poteſtas ſuperior*] Ut in privatarum rerum arbitris eſt magiſtratus vel princeps.

(dd) Confer heic PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 13. §. 4, & ſeqq. *J. B.*

(ee) Habet hoc è PLUTARCHO, *Vit. Demetr.* pag. 899. A. Nihil enim de hoc officio *Athenienſium* memorat *Diodorus Siculus*, Lib. XX. Cap. [illegible] quum tamen fuſè narret fruſtraneam *Rhodi* obſidionem, quæ ad pacem ineundam *Demetrium* compulit. *J. B.*

24 De

nuntiaverint, ita ut Plinii * illud huc recte aptes: *summum quisque causæ suæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim est 24 de arbitri officio, aliud 25 de compromittentium obligatione quærere. * Præf. nat. hist.

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit 26 in vicem judicis, an 27 cum laxiore quadam potestate, quam (ff) arbitri quasi propriam vult Seneca, † cum dicit: *melior videtur conditio causæ bonæ, si ad judicem, quam si ad arbitrum mittitur: quia 28 illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos ponit; hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam, non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia impulit, regere.* Aristoteles a quoque ἐπιεικοῦς, id est, æqui & commodi hominis esse ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum est respicit, judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est, ut valeret æquitas.* † Lib. III. de benef. c. 7. a Rhet. I. c. 13. in fin.

2. Quo in loco æquitas non proprie significat, ut alibi, partem illam justitiæ, 29 quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commissa est) sed omne id, quod rectius fit quam non fit, 30 etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo 1 Cor. VI. 31 ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim, 32 quod minimum est, sequimur: præcipue vero id locum habet inter sum-

GRONOVII.

24 *De arbitri officio*] Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*] Quid facere necessario teneantur.

26 *In vicem judicis*] Ut merum jus summamque justitiæ legem & causarum merita spectet.

27 *Cum laxiore quadam*] Ut possit etiam præter jus ex æquo & bono statuere.

28 *Illum formula*] Cum qua semper dabatur a prætore judex, veluti: *si pareret dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis sonum*] Quæ quod lex dicit, cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20, 27.

30 *Etiam extra justitiæ*] Etiam per leges possit non fieri.

31 *Ita in dubio*] Ubi non plane ac diserte de iis conventum est.

32 *Quod minimum*] L. 9. D. de R. J.

(ff) In loco SENECÆ non agitur de *Arbitris ex compromisso*: sed illi *Arbitri* veri sunt *Judices*, nimirum Pedanei, seu à Prætore dati; *Arbitri* autem dicuntur, quòd dentur in *Judiciis bonæ fidei*, ubi laxior erat eorum potestas, adeo ut ex æquo & bono decernere eis liceret; quum *Judices* strictè sic dicti, qui in *Judiciis stricti juris* addicebantur, intra verba & legum subtilitatem manere deberent. Vide CICER. *Orat. pro Rosc. Comœd.* c. 4. INSTIT. *de Actionib.* §. 1. & 30. inprimis Eruditissimi NOODTII eximium Opus *De Jurisd. & Imp.* Lib. I. cap. 13. *J. B.*

ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis, quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt, arbitros lectos a populis aut ſummis poteſtatibus h 33 de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione: nam 34 poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: jure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo, dum cauſa cognoſcitur, 35 nihil eſt innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis eſt recuperatio. Livius in * hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginienſem & Maſiniſſam, *legati*, inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.*

* *Lib.* XL. c. 17.

XLIX. 1. Alterius generis eſt arbitri ſumtio, cum quis ipſi hoſti de ſe arbitrium permittit, quæ eſt deditio pura, ſubditum faciens eum, qui ſe dedit, ei vero, cui fit deditio, ſummam deferens poteſtatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in ſenatu rogatos legimus, † permitterentne de ſe arbitrium populo Romano. Conſilium P. Cornelii Lentuli apud Appianum, *a* circa finem belli Punici ſecundi, de re Carthaginienſium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienſes ſe arbitrio noſtro, ut victi ſolent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, &, ſi quid fuerimus largiti, 36 habebunt nobis gratiam: 37 neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem intereſt. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, ſemper aliquid cauſabuntur tanquam læſi adverſus aliquam federis partem. Nam quia multa ſunt dubiæ interpretationis, patet ſemper perplexandi materia. At, ubi ut dedititiis abſtulerimus arma, corpora ipſa acceperimus in poteſtatem, tum demum intelligent nihil ſe habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

† *Livius lib.* XXXVII. c. 49.

a *Bell. Punic.* p. 34. *Ed. H. Steph.*

2. Sed hic quoque diſtinguendum eſt, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam ſalvo omni officio facere poſſit, quid denique eum maxime deceat. Victus poſt deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam ſubditus, &, ſi jus belli externum reſpicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi poſſit, etiam vita, etiam libertas perſonalis, multo magis bona, non publica tan-

GROTII.

h *De principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controverſia Saluciæ. Vide *Serranum* Henrico IV.

GRONOVII.

33 *De principali negotio*] Utrius ſit res, de qua ambigitur: non uter interim eam poſſidere debeat.

34 *Poſſeſſoria judicia*] Quibus in anteceſſum certatur, uter, dum lis eſt, poſſidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil eſt innovandum*] Non auferenda poſſeſſio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio noſtro conſecuti fuerint.

37 *Neque enim fedus dicere*] Ex lege dere quicquam illis deberi.

i In-

tantum, sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio * loco Livius, 58 *permisso libero arbitrio, ne in corpora sæviretur, metuebant.* Citavimus † alibi: *ubi omnia ei, qui armis plus potest, dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judicium atque arbitrium est.* Eodem (gg) illud Livii *a* pertinet: *Romanis mos vetustus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedisset, obsides accepti, arma ademta, præsidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos *b* ostendimus.

* L. XXXVI. c. 7.
† Lib. III. c. VIII. §. 4.
a Lib. VII.
b Lib. III. c. XI §. 16.

L. 1. At victor, ne quid injuste faciat, spectare primum debet, ne quem occidat, nisi id 39 suo facinore meritum. sic &, ne cui quicquam auferat, nisi in justam pœnam. i Intra hunc autem modum, 40 quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium.

2. Diximus alibi, *c* bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud *d* Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιςεύσαντες τῇ τῶν κρατȣ́ντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ ȣ̓κ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας· *tradiderunt se cum armis, confisi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis.* Postea: *e* τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιςεύσαντας ἀπαραιτήτȣ τιμωρίας ἠξίωσεν; *quis unquam Græcorum eos, qui se clementiæ victoris permitterent, 41 indeprecabili supplicio puniendos censuit?* & Cæsar Octavius apud *f* Appianum, L. Antonium, qui se deditum venerat, alloquens, σπονδὰς γὰρ μοι τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένȣ καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλȣς ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν ςρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν

c Lib. III. c. XV. in fin.
d Lib. XIII. c. 21.
e Cap. 23.
f Bell. Civ. V. p. 697.

GROTII.

i *Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud *Marianam* lib. XI. c. 15. Et repete, quæ nos supra hoc libro, cap. XI. §. 14. & 15.

GRONOVII.

38 *Permisso libero arbitrio*] Si senatus populusque Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis traderentur, metuebant.

39 *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egresso modum eorum, quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

40 *Quantum securitas*] Concedere potest victor, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili supplicio*] Ut *Gell.* I. 13. *Pœna indeprecabilis.*

(gg) Locus non exstat *Lib.* VII. quem Auctor in margine indicat, sed *Lib.* XXVIII. c. 34 quem errorem tacitus emendassem, ut innumeros alios ejusmodi silentio præterii, nisi fontem ejus ostendere possem, & aliquatenus id juvaret. Nimirum locum illum noster exscripserat è PETRI FABRI SEMESTR. Lib. I. c. 7. p. m 43. ubi tamquam ex *Lib.* 7. laudatur, & alterius libri ejusdem Scriptoris numerus falso notatur. *J. B.*

τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur *ἔδωκα*) *ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν, τὸ προσῆκον ὧν ἐμοὶ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν· ὃ δὴ προτιμήσω· si ad federa paciscenda venisses, 42 sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem, quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo, quod vos dignum est pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc praeferam.*

3. Occurrit saepe in Romanis historiis locutio, tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. * XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. † XLV. *Paulo, ut se suaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est, his verbis nihil aliud quam 43 deditionem meram intelligi: [k] neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris, cui se victus committit.

* Cap. 9.
† Cap. 4.

4. [l] Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Aetolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut [a] diceret: *διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν·* (ita [b] vertit Livius) *se suaque omnia fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam 44 belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, *non in servitutem, sed in fidem tuam nos tradimus*, &c., quod imperaretur, non esse moris Graecorum, respondisse consulem. nihil se curare, quid Graeci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Graeco est, *περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον, δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; de officio & decoro hic disputatur, cum jam*

a Polyb. Exc. Leg. 13. pag. 1116. Ed. Amst.
b Lib. XXXVI. c. 28.

GROTII.

k *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris, cui se victus permittit*] Polybius: *παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὑτὸν ἐγχειρίσαι, καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὑτοῦ τῷ κρατοῦντι· apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem.* (Ibid.) Graeci dicunt, *εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι*, ut *Thucydides* libro III. (Cap. 67.) ait: *καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν*, ut *Diodorus Siculus* lib. XIV.

l *Nobilis est apud Polybium*] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII.

42 *Sensisses me & victorem*] Duras tibi conditiones praescripsissem, quod & possum, ut victor, & jure possum, ut affectus injuria.

43 *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic *fidem* dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic *socios*, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *bonum factum*, id est, *recte facietis*, pro eo, quod esset, volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumturus jubebatur *lege agere*.

44 *Belli incentores*] Auctores & concitores.

m Ob-

jam vos fidei nostræ permiseritis? Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus * Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, † eos non federe sed deditione in fidem venisse.

* *Val. Max. lib.* VI, c. 5. n. 1.

† *Livius lib.* VIII. c. 2.

5. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male retuleris Senecæ *a* illud: *clementia liberum arbitrium habet: 45 non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult 46 taxare litem.* Neque referre existimo, an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet, ut victor arbiter fiat.

a *L.* II, *de clem.* 7.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt (hh), ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati: quarum nonnullæ etiam 47 mixtum quoddam imperium possunt inducere. de quo egimus *b* alibi.

b *Lib.* I. c. III. §. 17.

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. m Obsides diximus dari aut sua voluntate, 48 aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & 49 jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat, reipublicæ nihil interfit, danda opera videtur, ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc 50 feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici 51 obsidem posse diximus, per jus gentium externum; non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. Ser-

GROTII.

m *Obsides diximus dari*] Hoc libro, c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRONOVII.

45 *Non sub formula*] Non est adscripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*] Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in suos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

48 *Aut ejus qui imperium*] Ipsos invitos.

49 *Jus in actiones*] Potest qui summum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium agendi vel non agendi, ut potest auferre bona.

50 *Feudi dominus non habet*] Ut eum vasallum obsidem det invitum.

51 *Obsidem posse*] Si non servet pactum, qui obsidem dedit.

(hh) Sic *Phocæenses*, dum sese dedunt *Aemilio*, *pacti*, *ne quid hostile paterentur*, narrante LIVIO, Lib. XXXVII, c. 32. num. 10. *J. B.*

Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere possunt, quanquam Romano * jure cautum est, ut bona eorum in fiscum cogantur.

* L. Divus, 31. D. de jure fisci.

LIV. An fugere obsidi liceat, quæritur? & constat non licere, 52 si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ † factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, n civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic *a* Porsenna: *si non dedatur obses, pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex federe restituerunt.*

† Liv. lib. II. c. 13.
a Dict. c. 13.

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare 53 in unam causam dati, in aliam retineri non poterunt: quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure, quo subditi ex facto imperantium detineri *b* possunt, 54 *κατ' ἀνδροληψίαν*: quod ipsum tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit.

b Vide supra Lib. III, c. 2.

LVI. Qui obses datus est, 55 tantum ut alterum captivum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo, dum moritur, jus pignoris exstinctum est, 56 ut in captivo redemto dixit *c* Ulpianus. Quare, sicut in Ulpiani quæstione pretium non debetur, 57 quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius a senatu Romano non inique postulabat dimitti, *ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὴ ἀποθανόντος*, inquit *d* Appianus. Justinus *e* ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se*

c L. si patre. 15. D. de capt.
d Syr. Bell. pag. 117.
e Lib. XXXIV. c. 3.

GROTII.

n *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat*] Vide *Plutarchum* in Publicola hac de re. Ad illud *Virgilii*, (Aen. VIII. 651.)

Vinclis innaret Clœlia ruptis.

Vinculis federis ait *Servius.*

GRONOVII.

52 *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

53 *In unam causam dati*] Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 Κατ' ἀνδροληψίαν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

55 *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemtionis pretium comparat.

56 *Ut in captivo redemto*] Si quis patrem alicujus redemit, ut, recepto pretio a filio, eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit, priusquam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in persona locum*] Quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset: pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retinetque filius.

58 Per-

se (ii), ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo, cujus obses sit, ignorare.*

LVII. Rege autem, qui fedus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obses, pendet ab eo, quod * alibi tractavimus, an fedus habendum sit 58 personale an reale. nam 59 accessoria non possunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

* *Lib.* II, c. XVI. §. 16.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem: ut cum quis ex contractu 60 factum promittit non suum, & quia, eo non præstito, tenetur ad id quod interest, ejus vice 61 obsides obligantur: quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus † alibi. Non dura tantum, sed & iniqua est sententia existimantium *a*, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari.

† *Lib.* II, c. XV. §. 16.

a *Alb. Gent.* l. II, c. 19.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod 62 & ex alio jam debito retinentur, 63 nisi obstet data fides: proprium, quod quæ de iis est pactio, non tam stricte sumitur, quam illa de obsidibus: neque enim 64 æqnale est odium. Res enim natæ sunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus *b*, 65 nullum tempus id efficere posse, ne luitio sit pignoris, si id præstetur, pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam 66 veterem & novam habet, non creditur 67 ex nova procedere. Ideo 68 patientia debi-

b *Lib.* II, c. IV. §. 15.

GRONOVII.

58 *Personale an reale*] Cum solo rege percussum, an cum rege & populo.

59 *Accessoria non possunt*] Propter obsidem datum non statim fœdus intelligitur esse reale, si aliud ab initio actum esse appareat.

60 *Factum non suum*] Quod alius debet præstare.

61 *Obsides etiam sine consensu*] Si aliquis obsidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui simul sit obses datus, teneri.

62 *Et ex alio debito*] Si jam solutum sit, cujus causa pignus datum est, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti securitatem olim datum pignus potest retineri.

63 *Nisi obstet data fides*] Nisi expresse cautum est, non nisi in unam causam, quicquid etiam interveniat, hunc obsidem esse debere.

64 *Æquale est odium*] Favorabilior est causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

65 *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non esse modum finiendæ obligationis. *Wesemb.* ad tit. *Quibus modis pign. vel. hyp. solvitur.*

66 *Veterem & novam*] Ut pignus contractum.

67 *Ex nova*] Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*] Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem esse passus est, id præsumitur fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi repetere, quandocumque vellet, licere atque integrum esse; non quod id pro derelicto haberet.

(ii) Hanc conjecturam, tacito nomine Auctoris, rejicit *Matthias Bernecerus*; tuetur autem *J. Schefferus*, nisi *que* detrahatur de voce *Obsidem*, ut habent nonnulli MSS. Quod ultimum verius videtur. *J. B.*

bitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. 1. SOlent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum * Virgilio & † Tacito loquar, i bel-

* *Aen.* x. 532.
† *Ann.* xiv. c. 33. & *hist.* III. c. 81.

1 belli commercia, Homero * συνημοσύναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio, per quam, bello manente, ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica † octava, inter bellum & pacem nihil est medium: & bellum 2 status est nomen, qui potest esse etiam cum 3 operationes suas non exserit: δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait *a* Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem *b* alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus *c* Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν· *habitus esse potest, ita ut nihil operetur.* Eustratius ad sextum *d* Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία· *habitus, potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

* *Iliad.* Lib. XXII. vers. 261.
† *Cap.* 1.
a *Ethic. Nic.* Lib. I. c. 3.
b *Lib.* VIII. c. 6.
c *Paraphr.* Lib. I. c. 14 p 47.
d *Cap.* 1.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque*
Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni
b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna*
Sutor erat.

Horatius I. *sat.* 3. vers. 129. *& seqq.*

2. Sic ergo, ut & Gellius *e* dixit, *non pax est induciæ: bellum enim manet, pugna cessat.* Et in panegyrico *f* Latini Pacati legimus: *induciæ* 4 *bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat, 5 non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam *g* Virgilius 6 pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thu-

e *Noct. Attic.* Lib. I. c. 25.
f *Cap.* 9.
g *Aen.* XI. 133.

GROTII.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes*] *Seneca* de beneficiis IV. c. 21. *Est disertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna Sutor erat*] *Seneca* dicto jam loco: *artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

GRONOVII.

1 BElli commercia] Commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

2 *Status est nomen*] Conditionem temporum designat. 1, 1. 2.

3 *Operationes suas non exserit*] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

4 *Bella suspendebant*] Differebant & quasi tenebant in pendenti, in suspenso.

5 *Non statum spectari*] Non esse pactum generale aut de universis circa rem aliquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem sequestram*] *Sequester*, penes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita *pax sequestra*, per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

c *Si-*

* Ad Lib. I. c. 40. pag. 24. n. 3. Ed. Oxon. Thucydidis * scholiastes 7 εἰρήνην πρόσκαιρον, πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro 8 pacem castrorum, paucorum dierum: quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas 9 forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum (aa) Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

† Ad. Ter. Eun. act. 1, sc. 1. vers. 15. a Lib. 1, c. 25. b L. postliminium. 19. D. de captivis. §. 1.

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus † sequitur, hoc recte reprehendit *a* Gellius, quod paucos dies adjecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam *b* Pauli Jurisconsulti definitionem redarguunt: *induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.*

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse 10 cessationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione, de qua alibi *c* legimus.

c Lib. II, c. 16. §. 20. d Gell. XIX, c. 8.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id est, introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod *inde*, id est, a certo tempore 11 *otium* fit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio *d* & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit *indoitia*: nam *otium* tunc *oitium* enunciabant a verbo *oiti*, quod nunc *uti* dicimus, c sicut ex *poina* (nunc *pœnam* scribimus) fit *punio*, & ex *Poino* (qui nunc *Pœnus*) fit *Punicus*. Sicut autem ex eo quod est *ostia*, *ostiorum*,

Grotii.

c *Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio*] Vide *Servium* in X. Æneidos ad vocem *mœrorum*. (vers. 24.)

Gronovii.

7 Εἰρήνην πρόσκαιρον] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem castrorum*] Quia castra esse indicium est esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello durante pax intercedens. [*Varro* dixerat, *Pax castrensis* &c. Locus est apud *A. Gell.* d. l. 1. c. 25. ubi & quod sequitur ejusdem, ab Auctore nostro observatum. *J. B.*]

9 *Forenses ferias pacem*] 4. Silv. 4. *Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.* (Vers. 39, 40.

10 *Cessationem actuum*] Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium fit*] Otium pro pace *Cicero* 2, fam. 17. *Si antea auditum erat otium esse in Syria, legiones venturas non sunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum consul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

(aa) Vide Philosophi Librum *De Somno & Vigilia*, Cap. 3. in fine. *J. B.*

d *Ostia*

rum, factum est nomen d *Ostia Ostiæ*: sic ex *indoitia indoitiorum*, factum est *indoitia*, *indoitiæ*, deinde *indutia*, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est. olim, ut Gellius * monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus, † cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium (bb), non pax: itaque accurate loquuntur historici *a*, qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

III. Quare *b* nec nova 12 indictione opus erit: nam 13 sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli 14 non mortuus sed sopitus, ut 15 dominium & patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse *c* Livius: *cum Vejentibus nuper acie dimicatum apud Nomentum & Fidenas fuerat, induciaque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.*

IV. 1. Tempus induciis asscribi solet aut continuum, ut in centum dies, aut cum designatione termini, ut usque calendas Martias. In priori 16 ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam, quæ fit 17 ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet, utrum ad quem diem aut mensem, aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, *d* annus exclusus an comprehensus intelligatur.

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, 18 intra rem, ut cutis terminus est corporis: 19 extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui 20 voluntate constituuntur, termini constitui possunt. Magis au-

* *d. loco.*
† *Ad. Ter. Eun. I. 1. 15.*
a *Liv. Plut. Justin.*
b *Ang. l. si unus. §. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29.*
c *Lib.* IV. c. 30.
d *L. anniculus.* 132. 134. *D. de verbor. signif.*

GROTII.

d *Ostia Ostiæ*] Et ex *ostrea*, *ostreorum*, factum est *ostrea*, *ostreæ*.

GRONOVII.

12 *Indictione opus erit*] Ad bellum post inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*] Elapso tempore induciis præstituto.

14 *Non mortuus, sed sopitus*] Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

15 *Dominium*] Administratio rerum suarum.

16 *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua consensum est in inducias, ad horam eandem centesimi diei.

17 *Ad civiles dies*] Ut quæ supersunt horæ ultimi diei, simul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*] De proximo rem attingentia.

20 *Voluntate*] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

(bb) De toto isto argumento, confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. cap. 7. §. 3, *& seqq.* *J. B.*

e *Ut*

IX. 1. Quæritur, an qui [28] vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium respicimus, non dubito, quin hic par sit ei, qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra * notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & [29] in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt.

* Lib. III, c. 9. §. 4.

2. Nec quæ [30] de commissi causa † circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod [31] apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam [32] ex lege quæstor publicari volebat. [33] Ibi enim vis major a pœna liberat; [34] hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

† L. Cæsar. 15. L. interdum. 16. §. si propter. 8. D. de publican.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum: sic [l] si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit: nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus, qui dedit, causam duriorem facere. Interdum & [35] convenit, ne commeare liceat. [m] Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu [36] si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas [37] ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si

GROTII.

l *Si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur*] Ut a Totila Neapolitanis apud *Procopium.*

m *Interdum personis cavetur, non & rebus*] Vide c. significavit 11. *de Judæis.* De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud *Procopium* & *Menandrum Protectorem.*

GRONOVII.

28 *Vi majore*] Θεῦ βίαν. l. 25. §. 6. D. *locati*: quæ consilio humano neque provideri neque vitari potest.

29 *In solutum*] Vicem ejus, quod solvi debet.

30 *De commissi causa*] Si tempestate acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.

31 *Apud Ciceronem de inventione secundo*] Cap. 32.

32 *Ex lege*] Si qua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

33 *Ibi enim*] In commissis.

34 *Hic proprie*] In detinendo eo, qui deprehenditur inter fines.

35 *Convenit, ne commeare*] Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hostiles liber sit commeatus.

36 *Si ad res defendendas*] Si, quæ res alterius invadunt, violentur personæ.

37 *Ad id quod principale*] Ita accipienda est, ut directo & per se personæ nihil hostile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

38 Con-

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. nam capita [38] conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo * ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum [39] qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis † & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est, jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui læsus est.

* *Libro hoc* c. XIX. §. 14. & XX. §. 36.

† *Liv. lib.* IX. c. 41. & *seqq.* & *Lib.* X. c. 37. 45.

XII. Illud constat, si [40] pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse: ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra, si [41] bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta [42] imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias [43] privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ [44] de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo [45] intra *a* verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio, etiam quam *b* ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

a *Vide supra l.* II, c. XVI. §. 11.

b *Can. in c. cum in cunctis.* 7. §. *cum vero.* 2. *De elect.*

XV. Hinc

GRONOVII.

38 *Conventionis insunt*] Omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput salvum fore, si & cætera salva fuerint.

39 *Qui sustinuerint*] Non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte induciis prosiluerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint finem.

40 *Pœna conventa*] In pacto induciarum eo casu, si quis eas violet.

41 *Bellum moveatur*] Post violatas inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is pœnam conventam poscere nequit: jam enim videtur legisse alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*] Si jussa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

43 *Privilegium quoddam*] Certis personis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

44 *De privilegiis*] Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Instit. *de J. n. g. c.*

45 *Intra verborum proprietatem*] Quatenus propria verborum significatio permittit.

XV. Hinc colligimus [46] datum militibus commeatum non ad medios tantum, sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic [47] nomine clericorum venit episcopus. Etiam, * qui in classibus sunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

* L. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. mil.

XVI. 1. [48] In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim [49] inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit. unde n Alexandri fides accusata †, qui, quibus abitum indulserat, eos in ipso itinere jussit interfici.

† Diod. Sic. lib. XVII. c. 84.

2. At, cui abire datum, non & redire: sed nec, cui venire concessum est, [50] mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen [51] ut error etsi jus non det, a pœna certe, si qua adjecta est, relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure [52] commorandi. nam morari a solemus [53] cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamsi expressus non sit, comprehensus censebitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic [54] moraliter intelligenda est.

a L. penult. D. de precario.

XVIII. Si-

GROTII.

n *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς πρόσεστιν· *hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* (Cap. 698. C.) Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

46 *Datum militibus commeatum*] Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

47 *Nomine clericorum*] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

48 *In itu*] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

49 *Inutile beneficium*] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri.

50 *Mittere*] Alium sibi substituere, qui veniat.

51 *Ut error*] Ut, si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

52 *Commorandi*] Concessa itione habitandi causa.

53 *Cum familia*] At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

54 *Moraliter*] Non sine quo simpliciter & quocumque modo aliquid esse non possit, sed sine quo aliquid decenter & commode esse non possit.

o *Non*

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ * solita sunt ad iter assumi. * *Abbas c. quam sit. de Judæis.*

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, 55 quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur 56 morte concedentis, secundum ea quæ † alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. † *Lib. II. c. 14. §. 11. 12.*

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est in hunc modum, 57 *quamdiu voluero.* Et verior est sententia eorum, qui existimant durare 58 beneficium tale, etiam si 59 novus volendi actus non intercedat, quia durare, in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; o non etiam ubi is, qui concessit, *a* desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata, collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ. a *Canon. in c. si gratiose. 5. de rescr. in VI.*

XXII. Commeandi autem securitas ei, cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur 60 contra jus belli, quod per se territorio non includitur: ut alibi *b* a nobis dictum est. b *Lib. III, c. IV. §. 8.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex *c* divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est:* verba sunt *d* Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas *e* vocatur. Idem *f* defendit suum & ecclesiæ c *Matt. XXV, 36. 39.* d *Lib. VI.* e *Lib. II, off. c. 15.* f *Ibid. c. 28.*

GROTII.

o *Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius. 32. *de donationibus*, ita ut eam emendat vir magnus *Antonius Faber*, *voluero* ponens pro *voluerit*. [Conject. Jur. Civ. Lib. II. c. 19.] Adde l. locatio. 4. ff. *locati*: Cardinalem *Tuschum* pp. conclusion. 751. lit. p. *Reinking.* lib. 11, classe 11. c. 8. num. 30.

GRONOVII.

55 *Quorum causa magis est odiosa*] Qui minus sunt favorabiles, adeo ut videatur concessurus non fuisse, qui concessit, si suo nomine petiissent.

56 *Morte concedentis*] Sic ut a novo Imperatore novus commeatus sit petendus, si quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*] Quoties concessi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*] Postquam semel iterumque eo usus est, qui accepit.

59 *Novus volendi*] Etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim.

60 *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hostes jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

fiæ factum ; p quod vafa ecclefiæ 61 etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur. 62 *Ornatus*, inquit, *facramentorum, redemtio captivorum eft*, & multa alia in eandem fententiam.

XXIV. 1. Quibus adducor, ut non audeam indiftincte probare leges illas, quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuiffe legimus : * *nulli civitati viliores captivi quam noftræ*, ait in fenatu Romano quidam. Eadem civitas Livio † dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota eft in hanc rem Horatii *a* ode, ubi captivos redimere vocat 63 conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens : flagitio additum damnum. Sed quod *b* Ariftoteles in Laconum inftitutis reprehendit, idem in Romanorum culpari folet : nimis fcilicet illa omnia directa ad res bellicas, quafi in illis folis falus civitatis confifteret. Atqui fi rem humanitatis modo æftimamus, fatius fæpe effet jus, quod bello petitur, amitti, q quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviffimis ærumnis.

* *Livius* lib. XXII. c. 59.
† *Ibid.*
a III. *Od.* 5.
b *Politic.* Lib. II.

2. Non videtur ergo lex talis jufta, 64 nifi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali neceffitate, cum 65 ipfi captivi ex caritatis lege fuam fortem patienter ferre debeant, poteft hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi, fecundum ea

GROTII.

p *Quod vafa ecclefiæ etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambrofii factum Auguftinus, narrante *Poffidio*, qui contra carnalem fenfum quorundam id factum dicit. Imitatus eft & in eadem Africa epifcopus Deogratias, narrante *Victore Uticenfi* lib. I. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Nortmannis captivos narrat in Remigii vita *Hincmarus*. Simile factum archiepifcopi Bremenfis Rimberti laudat *M. Adamus* Bremenfis ecclefiafticæ hiftoriæ cap. 32. Probat hoc fynodus univerfalis fexta, decreto relato in *caufam* XII, *quæftione* II. Quæ adjungenda his, quæ diximus fupra hoc libro cap. V. §. 2.

q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviffimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum feria admodum pœnitentia vide *Zonaram*.

GRONOVII.

61 *Etiam initiata*] Quibus ad facrum ufum jam ufi fuiffent facerdotes.

62 *Ornatus facramentorum*] Si fupellex facra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*] Quod his milites redduntur fegniores ; & facilius armis abjectis in captivitatem confentiant, certi fe redemtum iri.

64 *Nifi appareat*] Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non poteft, nifi gravi reipublicæ detrimento concedi.

65 *Ipfi captivi ex caritatis lege*] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000 captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad muros orabant, ut fibi parcerent cives : donec Lyfiftratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos mandat φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας ut captivi & in alienam poteftatem redacti fortiter fortunam ferrent. *Appian.* Bell. Mithr. p. 220. *Ed. H. Steph.*

66 In

ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo ſcripſimus * alibi. *Lib. II, c. XXV. §. 3.

XXV. Non ſunt quidem moribus noſtris ſervi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto poſſit ab eo, qui captum tenet, 66 in alium transſcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et poteſt idem pluribus debere pretium, ſi ab uno dimiſſus, pretio nondum ſoluto, captus ſit ab alio: ſunt enim diverſa hæc debita ex diverſis cauſis.

XXVII. Conventio de pretio facta reſcindi non poteſt, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, 67 nemo cogitur ſupplere quod in contractu minus æquo pretio promiſit, ſi dolus non interceſſit: ut intelligi poteſt ex his quæ de contractibus † ſupra a nobis explicata ſunt. † L. II, c. 12. §. 26.

XXVIII. Ex eo, quod diximus captivos noſtros ſervos non eſſe, ſequitur ceſſare illam 68 acquiſitionem univerſalem, quam acceſſionem eſſe dominii in perſonam *a* diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ ſpecialiter apprehenderit: quare ſi quid clam ſecum habet captivus, non erit acquiſitum, quia nec poſſeſſum. Sicut Paulus juriſconſultus *b* contra Brutum & Manilium reſpondit, qui fundum poſſeſſione cepit, theſaurum, quem in fundo eſſe neſciat, non cepiſſe: quia qui neſcit nequeat poſſidere. Cui conſequens eſt, ut res 69 eo modo celata ad redemtionis pretium ſolvendum prodeſſe poſſit, quaſi retento dominio.

a L. III, c. VII. §. 4.

b *L. poſſideri.* 3. §. *Neratius.* 3. *D. de acqu. poſſ.*

XXIX. 1. Quæri & hoc ſolet, an pretium conventum & ante mortem non ſolutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur reſponſio, ſi in carcere mortuus eſt, non deberi: promiſſo enim inerat conditio, ſi liberaretur; mortuus autem non liberatur. Contra, ſi mortuus eſt cum in libertate eſſet, deberi. Jam enim lucratus erat id, pro quo promiſſum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri poſſe, ut ab ipſo contractus momento 70 pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, ſed ut 71 a ſe oppignoratus: &

GRONOVII.

66 *In alium transſcribi*] Donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

67 *Nemo cogitur ſupplere*] Non eſt dolus venditoris, ſi emtor non intelligens quid emat, obtulit plus juſto: ita nec captivi dolus eſt, ſi qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia uſus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquiſitionem univerſalem*] Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*] Poſſit numerari in parte pretii, nec poſſit dicere, qui cepit, eam rem jam ſuam fuiſſe, ex quo dominum ceperit.

70 *Pure debeatur*] Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A ſe oppignoratus*] Quaſi ſe ipſe pro pretio tantiſper pignori dederit, donec id repræſentaretur.

& contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto, qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui demissus est sub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui 72 factum morte prævenerit. Diximus * alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si 73 nihil omittitur ex parte promissoris; at in onerosis obligari promissorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, r sed 74 ejus, quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ 75 in actione † de præscriptis verbis & de condictione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

* *Lib.* II, *c.* XI. §. 22. & XV §. 16. *Hoc libro c.* XX. §. 58.

† *L. naturalis.* 5. §. 1. *de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.*

GROTII.

r *Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit*] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium *Mariana* libro XXX. Sed facti speciem paullo aliter narrat *Paruta* libro II.

GRONOVII.

72 *Factum morte*] Mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

73 *Nihil omittitur*] Promissor fecit, quod potuit, ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit.

74 *Ejus quod præstare non potest*] Ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemtione.

75 *In actione de præscriptis verbis*] Damnari præcise promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenit, accipere: vel repeti, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

CAPUT XXII.

De fide minorum potestatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget summam potestatem:*
III. *Aut occasionem obligationi det.*
IV. *Quid si factum quid contra mandatum? ubi distinctiones adhibentur,*
V. *An tali casu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non esse:*
VIII. *An inducias dare, distinguitur.*
IX. *Quæ securitas personarum, quæ res ab ipsis concedi possint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*

XI. *Quo-*

XI. Quomodo interpretanda deditio a duce accepta.
XII. Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.
XIII. Quomodo promissum de oppido tradendo.

I. INter publicas conventiones (aa) Ulpianus ★ & hanc speciem posuit, *quoties inter se duces belli quadam paciscuntur.* Nos diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter se, aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt 1 duces excellenter dicti, de quibus illud Livii † capiendum: *nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur:* sive longius remoti, quos sic distinguit *a* Cæsar: *alia sunt legati partes, alia Imperatoris. Alter* 2 *agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

★ *L. conventionum. 5. D. de pactis.*
† *Lib. IV. c. 20.*
a *Comm. III. c. 51. De Bell. Civ.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. a Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi *b* diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive 3 voluntas illa specialiter expressa est, sive 4 ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est 5 morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

b *L. II. c. XI. §. 12.*

III. Sunt & alii modi, quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita, ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam. Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est, ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, 6 quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo

GROTII.

a *Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus*] Vide *Camdenum* in anno cIↃ IↃ XCIV. in pronuntiato Comitiis Mirandæ in causa Haukinsi.

GRONOVII.

1 *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus summa belli commissa est.

2 *Agere ad præscriptum*] Ille inter mandati terminos se continet, hic neminis arbitrium spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exsequitur.

3 *Voluntas illa specialiter*] Libello ad singulare negotium commissum aptato consignata.

4 *Ex ipsa præpositionis natura*] Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, necessitate.

5 *Morali modo*] Ut ea facultas commode potest explicari.

6 *Quæ ad aliam causam*] Quæ satis videbat huc evasura, ut ipsius persona obstringeretur.

(aa) Vide celeberrimi & summi JCti Clar. NOODT eximium Librum *De Pactis & Transactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

* L. II, c. IV. §. 5. & c. XV. §. 17.
† Lib. II, c. X. §. 2.

modo procedat, alibi * tractavimus. Per rem hactenus obligantur, ne locupletiores fiant aliena jactura, id est, ut aut [7] contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo discedant. de qua æquitate itidem a nobis alibi † dictum est. Et hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur [8] valere, si quid utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non possunt, qui, cum pacta improbent, tamen retinent quod sine pactis non haberent: ut cum senatus Romanus, narrante *a* Valerio, [9] factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

a Lib. IX. c. 6. n. 3.
b L. II, c. XI §. 12. & 13.
c L. unicumque. 5. §. non tamen. 11. D. de instit. act. l. sed si. 11. §. de quo 2. & §. proscribere. 3. & §. proscriptum. 4. eod. tit.

IV. 1. Illud quoque ex supra *b* a nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit [10] contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte secutus est prætor Romanus in institoria actione: neque enim omne, quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit, sed ita, *c* si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem [11] palam proscriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed [12] non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel [13] interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari, in quo præpositus est.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id, sine quo satis commode, quæ officii sunt, expediri non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quid promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est, si [14] præ se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur

GRONOVII.

7 *Contractum præstent*] Ut aut obnoxios se reddant vinculo, quod subeundum est una cum utilitate ex eo proveniente, aut etiam ipsi utilitati renuntient, si grave ducunt id vinculum subire.

8 *Valere, si quid utiliter*] Ex præsumtione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inscio se gestum sit, tamen fructus ad eum redundat, utcumque cum onere aliquo.

9 *Factum Cn. Domitii*] Regem Arvernorum Bituitum, qui fide publica in castra Romana venerat, retinentis.

10 *Contra mandata arcana*] Diversa scilicet iis, quæ palam in speciem data sunt.

11 *Palam proscriptum*] Literis in loco publico affixo denuntiatum.

12 *Non pateat*] Literis forte obscuratis pluvia casuve alio, aut ablatis & refixis.

13 *Interventu*] Non nisi adhibita persona nominata.

14 *Præ se tulerit jus majus*] Si finxerit plus esse commissum & permissum quam erat.

b De

tur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam 15 crimini respondentem. 16 Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam, si quis 17 testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur, aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse 18 claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum, qui medii sunt, ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magistratus 19 oppidanos obligent intra eos actus 20 qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus esset. Contra, ducis aut magistratus pactum 21 inferioribus *Alc. l.* VIII. *cons.* 40. proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita 22 si acceptaverint. quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure * alibi differuimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species. * *L.* II. c. XI. §. XIV.

VII. b De belli causis & consequentibus transigere 23 ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea 24 de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit † *εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον· de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injussu fecerat, Senatus rescidit*, (bb) inquit *a* Sallustius. Et apud Livium *b* est: *qui*

† *Plutarch. in Agef.* p. 601. B.
a *Bell. Jugurth.*
b *L.* XXXVII. c. 19.

GROTII.

b *De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet*] Belisarius Gotthis: *οὐ γὰρ ἐσμὲν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι· neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris.* [Apud PROCOPIUM, Gotthic. Lib. II. c. 6.]

GRONOVII.

15 *Crimini respondentem*] Majorem minoremve pro ratione criminis.

16 *Ex priore*] Damni culpa dati.

17 *Testationem interposuerit*] Instrumentum testibus subsignatum fieri curaverit.

18 *Claudicare contractum*] Quasi non paribus pedibus incedere, non utrimque æqualiter ire.

19 *Oppidanos*] Si quid illi pro his promiserunt.

20 *Qui solent*] Quod dux militibus, magistratus oppidanis mandandi jus habet.

21 *Inferioribus*] Si horum in favorem pactum fuerit.

22 *Si acceptaverint*] Non omnino, sed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

23 *Ad belli ducem*] A republica vel principe delegatum.

24 *De belli ductu*] De negotiis ad bellum administrandum & gerendum pertinentibus: non etiam de pacificatione.

(bb) Non sunt hæc ipsa verba SALLUS-

qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus? Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi * exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud 25 Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent: quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis, de statu mutando.

* Lib. II. c. 15. §. 16, 17.

VIII. c Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud † Livium declarat.

† Lib. XXIV. c. 19.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæsita concedere itidem ducum non est. 26 Hoc jure Syria *a* Tigrani ademta, quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba, *b* quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo a Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. *c* In res alias, quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis, quam cujusque populi moribus. qua de re satis superius a nobis *d* dictum est.

a Just. l. XL. c. 2.
b Liv. l. XXX. c. 14.
c Cast. de just. & jure l. 1.
d Lib. III, c. VI. §. 15.

2. At 27 nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium 28 exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est 29 intra ea, quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, sa-

LUSTII, apud quem ita legitur: *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque Populi injussu, nullum potuisse fœdus fieri.* Bell. Jug. Cap. 43. Ed. Wass. *J. B.*

GROTII.

c *Inducias dare ducum est*] Vide *Parutam* lib. V.

GRONOVII.

25 *Posthumii*] Pronuntiatum in Caudina causa. *Liv.* 9, 9.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum, quam insolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli rescidit. Ideo & ipsius acta noluit confirmare senatus, neque id efficere potuit, nisi postquam, nefaria cum Cæsare & Crasso conspiratione inita, & se & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuisset Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; sed Pompejus successor & æmulus Luculli. Licuisse autem utrumque ita, si ratum haberet senatus, ex historia notum. Cur autem Tigrani? immo Antiocho Asiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæsita*] Quæ tantummodo in spe sunt acquirendi, pacto relinquere possessoribus, si alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occasionis.

29 *Intra ea*] In iis dumtaxat causis, quæ illis delegantur.

d *In*

ſatis longe abſente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium conciſe narrat Polybius*, ſed, ſi arma tradidiſſent, abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum: retinet eos Annibal hoc cauſatus, † ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· d *in poteſtate Maharbalis non fuiſſe, ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus, qua ipſos illæſos aut indemnes præſtaret.* Judicium de hoc facto *a* Livii ſequitur. 30 *Punica religione ſervata fides ab Annibale eſt.*

* Lib. III. c. 84.

† Ibid. c. 85.

a Lib. XXII. c. 6.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii cauſa 31 ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturnium jure cæſum, quem conſul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, *b* ait, *qui potuit ſine ſenatus conſulto dari?* & ita rem agit quaſi Marium ſolum fides iſta obſtringeret. Atqui C. Marius ex ſenatusconſulto poteſtatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majeſtaſque conſervaretur. e In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehenſum jus dandæ impunitatis, ſi eo modo omne periculum a republica arceretur?

b Orat. pro C. Rabir. c. 10.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, 32 adſtringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipſorum facto ſumma poteſtas plus quam vellet obligetur, aut ipſi damnum ſubeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus cenſetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium ſit, cujus exemplum eſt in Gentio Illyrii, & Perſeo Macedoniæ rege, qui ſe, ille *c* Anicio, hic *d* Paulo dediderunt.

c Appian. Bell. Illyr. pag. 761.

d Livius, XLV. 6.

XII. Sic adjecta cautio, 33 *ita ratum ſit, ſi populus Romanus cenſuiſſet*, quam ſæpe in ſponſionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non ſecuta, dux in nihil ipſe teneatur, niſi ſi qua locupletior factus ſit.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiſerunt, poſſunt præſidium dimittere, ut feciſſe *e* Locrenſes legimus.

e Liv. lib. XXIV. c. 1.

GROTII.

d *In poteſtate Maharbalis non fuiſſe, ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus*] Non magis probabile erat in re ſimili effugium, quo uſus Bajazetes adverſus Servios Cratovianos, narrante *Leunclavio* lib. VI.

e *In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide *Salluſtium* in bello Catilinario. (Cap. 30. Ed. Waſſ.) Tullianæ huic cavillationi non diſpar illa Conſalvi in ducem Valentinum *Guicciardini* libro VI.

GRONOVII.

30 *Punica religione ſervari*] Id eſt, non ſervata: ſemper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. *ſecta, argumento, cauſæ ſervire.* num. 40.

32 *Adſtringenda*] Strictior & anguſtior ſumenda.

33 *Ita ratum ſit*] *Liv.* 37, 45. *Pro impenſis in bellum factis* 15000. *talentûm Euboicorum dabitis: quingenta præſentia, duo millia quingenta, quum ſenatus populuſque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quingenta, ſi ſenatus pacem non comprobaſſet, reſtitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. Ciceronis est illud * satis tritum: *etiam si quid* 1 *singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros †, qui docerent, pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere; at quæ 2 a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes *a* capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? adde quod nisi id statuatur, 3 datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum sublata, non poterit.

II. Imo non hosti tantum illi, quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica supra *b* diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit pe-

* *De Off.* I. 13.

† *Bart. in L. conventionum. D. de pactis. Zas. in apol. contra Eckium.*

a *Hoc libro c.* XIX. §. 2.

b *Supra l.* II, *c.* XI. §. 7. *& lib.* III, *c.* XIX. §. 5.

GRONOVII.

1 *Singuli temporibus adducti*] Quæ scilicet non promitterent, nisi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*] Videntur illi privatos considerasse tanquam pupillos & servos, qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

3 *Datur cædibus*] Minus enim parcent pollicentibus se redemtum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data nun[quam] dimittent ad pretium redemtionis comparandum, si certum erit, eum [i]ta fide non obligari.

petere restitutionem, aut, si alter nolit, 4 sibi eam præstare potest. Quod 5 in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, 6 dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur. *Oldr. consf. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. §. 4. n. 21.*

III. In hac quoque privata fide 7 minorem non excipiemus, qui 8 ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia, ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare a contractu recedendi, si id, quod per errorem creditum fuit, 9 in mente agentis vim habuerit conditionis. *Lib. II. c. XI. §. 6.*

V. 1. At, quo usque se extendat privatorum in paciscendo potestas, difficilior inspectio est. Quod publicum est, a privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videntur hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta 10 illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam. *c. XXII. §. 7*

2. Sed sciendum est, ea pacta, quæ 11 malum majus aut certius evitant, magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud * Appianum. Neque vero 12 fides sola, qua quis potestatem ipsam sui & suarum re- ** Punic. Pag. 55. Ed. H. Steph.*

GRONOVII.

4 *Sibi eam præstare*] Protestando & nihil solvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*] Neque metus ille injustus.

6 *Dissimulari*] Impunitum transmitti, non quasi non sit perjurium, sed quia istis hominibus jus non redditur, quippe habeantur pro servis pœne, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*] xxv. annis.

8 *Ejus status est*] Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*] Ita præsumtum sit, ut fuerit præcipua causa contractus: qua deficiente, etiam quod actum est, irritum fore tacite consensum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*] Tanquam qui non habuerint potestatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus est, aut quandam actionem vel rem suam debet obligare ac subtrahere civitati vel principi. Satis consulit juri eminenti civitatis vel principis se conservando. Alterum perinde accipiendum est, ac si morbo vel calamitate amissum esset.

12 *Fides sola*] Promissio, qua quis non alterius se ditioni subjicit, & manet rerum suarum dominus, etsi ad aliquid dandum faciendumve se obligaverit.

2 De-

rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat.

3. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: sed neque lex hoc semper facit, 13 parcit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi * diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint 14 ad humanum modum, non si onus injungant, quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia, quæ tale quid aperte præ se ferunt, pro legibus haberi non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant.

* Lib. I. c. IV. § 7. n. 2. 3. Lib. II, cap. XIV. §. 12. n. 2.

4. Quod si actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id, quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VI. Promissio captivi de 15 redeundo in carcerem, merito toleratur: 16 neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam existimant, gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit † Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Nec obstat illud: a

† Off. III. c. 29.

a Horat. III. Od. V. 49.

Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri posse jam sciebat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat b Gellius, *octo postliminium justum non esse sibi responderunt, quoniam* a *dejurio vincti forent.*

b Lib. VII. c. 18.

VII. 1. Solent & promittere quidam 17 ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud c Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium, d ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ sub lege, *pon-dira*

c Lib. I. c. 103.

d Lib. I. c. 78.

GROTII.

a *Dejurio vincti*] Id est, capitis minores, ut *Horatius* de Regulo loquitur. (Dict. III. *Od.* V.)

GRONOVII.

13 *Parit enim civibus*] Non vult eos potius perire, quam quidquam sibi hostibus, cum in eorum potestatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*] Non plus exigant, quam potest ab humana imbecillitate præstari.

15 *Redeundo in carcerem*] Si scilicet aliquid, quod suscepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*] Quippe qui, si efficiat, liberetur: sin, eodem sit loco, quo antea.

17 *Ne in certum locum*] Ubi præsentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi sunt, aut damnosa illi, quæ ceperat & dimittit.

δύνα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν· ne adversus Carthaginienses eorum quisquam arma hostilia ferret. Simile pactum habet in * Gothicis b Procopius. ** Goth. III. c. 36.*

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia fit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium est, statim & irritum est. ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli 18 non fugere. tenet hoc eos, etiamsi 19 vincti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum 20 liber erit, si ideo promiserit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus est, 21 alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim 22 concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra † exposuimus. *† Lib. III. c. VI. §. 23. & seq.*

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati, si in fide præstanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante *a* Gellio, scripserat, multis c in senatu placuisse, ut ii de 23 decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur. *a Noct. Att. VII. 18.*

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam *b* aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in *b Lib. II, c. XVI. §. 2. Hoc. lib. c. XX. §. 26.*

GROTII.

b *Procopius*] Gotth. II. de Herulis. (*Cap. 14.*)

c *In senatu placuisse*] Idem jam ante senatus redire eos coëgerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. *Appianus* exc. legat. num. 6,

GRONOVII.

18 *Non fugere*] Si habeantur in liberiori custodia.

19 *Vincti*] Quum in arctissima custodia haberentur.

20 *Liber erit, si ideo promiserit*] Quia promissionem non videtur accepisse, qui eum tenet. 2, 11, 4.

21 *Alii se dedere*] Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infesto videns alium notum, præsertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e custodia datis.

22 *Concessu ejus*] Hujus enim primario sunt, quæ capiuntur.

23 *Decem captivis*] Quos Hannibal dimiserat, ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra redituros.

d Ju-

in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. 24 Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat: nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At 25 rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligendi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria * Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem † Gellio fraudulenta calliditas, a Censore ignominiis notata; qui eam adhibuerant, intestabiles & invisi.

* De off. III. c. 32.
† Lib. VII. c. 18.

XIV. d Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ, si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid 26 de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse 27 principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

Hoc libro c. 20. §. 58.

GROTII.

d *Justa auxilia in pactis deditionis*] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III. Gotthicorum *Procopii*. (Capp. 7. 12. 30. 37.) Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. c. 7. De Castello Corsicæ apud *Bizarum* historiæ Genuensis X. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & *Cromerus* lib. XI.

GRONOVII.

24 *Venisse auxilium*] Si quis promiserit deditionem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo prospiciuntur, illique nec dum aut applicuerint se nobis aut aggrediantur hostem, sine perfidia deditionem recusabit.

25 *Rediisse ad hostem*] Si quis promisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

26 *De executionis modo*] Isque modus propter incidentem causam non queat servari, non ideo rem ipsam esse irritam.

27 *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promissum est, adeoque hoc præstito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. SIlentio 1 quædam conveniri non male a Javoleno * dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus, qualitercunque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non † semel jam indicavimus. 2 Quædam natura insunt actui.

* *L.* ea lege. 51. *D.* locati.

† *Lib.* II, c. IV. §. 4. 5. *L.* III, c. I. §. 8.

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, 3 ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui 4 Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, *a* qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone *b* Virgilius:

> *Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno*
> *Disce omnes.*

a *Liv. lib.* I. c. 53.

b *Æneid.* II. vers. 65.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, 1 tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat *c* Livius: addit, 5 colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo lo-

c *Libro* XXXVIII. c. 25.

GROTII.

1 *TAcite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito *Agathias* Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. *Agath.* lib. II. (c. 7.)

GRONOVII.

1 *Silentio quædam promitti*] Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

2 *Quædam natura*] Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

3 *Ne quid faciat*] Moliatur adversus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*] *Justin* I, ult.

5 *Colloquium perfide*] Liv. 38, 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo:* ma-

ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum 1 ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero * dicit, sed & major illa gentium societas: hac sublata, ut vere † Aristoteles, *ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων*, *tollitur quod inter homines est commercium.*

* Off. II. 24.
† Rhet. ad Theod. I, c. 15.

2. Itaque merito idem ille Cicero *a* nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: *sanctissimum*, ut *b* Seneca loquitur, *humani pectoris bonum:* quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide sublata a feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus 2 sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscuritas.

a Orat. pro Rosc. com. c. 6.
b Epistola LXXXVIII. pag. 390. Ed. Gron. maj.

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & 3 famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne du-

GROTII.

a *Feris erunt similes*] Legati Justiniani apud *Procopium* Persicorum II. Chosroën sic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τὸν Καβάδου ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν. ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοὶ ἔναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιοτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῆ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα κελεύσεται πάντας. πόλεμος δὲ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους *ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Nisi ad te præsentem, rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroën Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemtis primum juramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea fœderibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare? nam sublatis fœderibus sequetur ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant natura sua extorres.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

1 *NE spes pacis*] Nam quæ cum eo pax esse potest, a quo nulla securitas est, sed semper insidiæ aut vis exspectandæ sunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo sibi loco esse demonstravit.

2 *Sæpe habet aliquid obscuri*] Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3 *Famæ, qua stat*] *Tacit.* 4, annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

b Ari-

dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, 4 id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum a * Sallustio: *sapientes pacis causa bellum gerere:* cui congruit Augustini † sententia: *non pacem quæri, ut bellum exerceatur, sed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles a non semel accusat gentes quæ bellicas actiones 5 quasi pro ultimo (aa) fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est, quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

* *Oratione ad Cæs.* I. c. 40. *Ed. Wass.*
† *Epist.* I. *ad Bonif.*
a VII, *pol.* II. & XIV.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, 6 & malefactorum, & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam 7 Dominus legavit. Cujus 8 optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

Rom. XII, 18.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, 9 jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. Hunc sensum b Aristoteles sic enuntiat: *κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρ-*

GROTII.

b *Aristoteles sic enunciat*] *Philo* vero de constitutione principis hunc in modum: *εἰρήνη κἂν ᾖ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου· pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.* [Locus ARISTOTELIS reperitur in *Rhetor. ad Alex.* Cap. 3. unde etiam petitus est alter, quem Auctor adfert in paragrapho sequenti. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Id ipsum facere*] Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

5 *Quasi pro ultimo*] Propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

6 *Et malefactorum*] Etiamsi pro injuriis & damnis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

7 *Dominus legavit*] Quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit.

8 *Optimus interpres*] Internuntius, apostolus.

9 *Jactura redimenda*] Uti tempestate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

(aa) Ante Stagyritam, Præceptor ipsius PLATO jam id vituperaverat, loco insigni, ubi boni Legislatoris esse ait, pacis caussâ potius ea quæ pertinent ad bellum, quàm negotia pacis belli caussâ ordinare, & ad bellicas rationes revocare: *Οὔτ' ἂν νομοθέτης ἀκριβής, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνε-*

ὑπαρχόντων προίεσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι· *satius est his, qui plus pollent, aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius * non minus vere ait, 10 ampla ac speciosa dantibus pax est: ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim 11 Mars communis: διεξιτέον, ait Aristoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται· *cogitandum in bello quam multæ quamque improvisæ mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace (bb) apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα· *qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunæ belli 12 prospera vicibus largiri.* c Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi 13 morientium belluarum morsus.

* Lib. xxx. c. 30.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare † auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit.

† Bell. civil. Lib. III. c. 10.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, soliciteque cavenda non tantum perfidia, sed & quidquid 14 animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit *a* Cicero, ad has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes summa religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

a Apud Hieronym. Apol. adv. Ruffin.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum,

ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης. De Legib. Lib. I. pag. 628. E. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GROTII.

c *Et maxime metuenda desperantium audacia*]

Δεινοὶ γὰρ καὶ κεῖται ἀποικομένοιο λέοντος·
Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.

GRONOVII.

10 *Ampla & speciosa*] Possunt dictare ac præscribere conditiones, quæ ipsis plus commodi & gloriæ adferunt.

11 *Mars communis*] Alea belli, quæ sæpe summa miscet imis.

12 *Prospera vicibus largiri*] Parvo intervallo aut momento interposito variare & ex secundis adversas facere.

13 *Morientium belluarum morsus*] *Florus* 2, 15.

14 *Animos exasperat*] Contra amicitiam est, ut loquitur 3, 24. 40.

(bb) Oratio illa erat *contra Pacem*, non *pro Pace*: nimirum Demagogi cujusdam Atheniensis *Cleophontis*, qui ipse *rerum gestarum* ab *Atheniensibus magnitudinem extollebat*, ut vulgus ad bellum concitaret. Hujus autem argumenti imbecillitatem prudenter ostendit DIODORUS SICULUS, cujus ipsius verba illa sunt, ὥσπερ τῆς τύχης &c. Bibliot. Hist. Lib. XIII. Cap. 53. pag. 359. *Ed. Henr. Steph.* Unde patet, Auctorem nostrum, memoriæ vitio, aut festinantem, in loco isto laudando lapsum esse. *J. B.*

d Hr-

rum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem 15 mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos [d] homines, Deo carissimum animal.

GROTII.

d *Homines, Deo carissimum animal*] Sic *Chrysostomus* sermone de eleemosyna dixit: ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζῶον τῷ Θεῷ. [Ante autem Doctorem illum veteris Ecclesiæ Christianæ, idem haud minus ἐντρεχῶς dixerat celebris Judæus PHILO, Lib. *De migratione Abrah.* τὸ θεοφιλὲς γένος Pag. 397. D. *Edit. Paris.* Addamus hominis Ethnici testimonium. Is est SIMPLICIUS, qui Hominem vocat, non inhonoratam neque vilem Dei possessionem, οὐκ ἄτιμον οὐδ' εὐτελὲς τοῦ Θεοῦ κτῆμα. Pag. 239. *Edit. Lugd. B. Salm.* Ubi PLATONIS vestigia sequitur, qui statuit, Homines esse ἓν τῶν κτημάτων τοῖς Θεοῖς. In Phædr. pag. 62. B. Tom. I. Edit H. Steph. J. B.]

GRONOVII.

15 *Mentem divini humanique*] Votum Tiberii apud *Tacit.* 4, annal. 38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

Ex vita S. LUDOVICI *Regis Francorum descripta a Joinvillio cap.* LXXXIX.

QUi in magno erant regis consilio sæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendose eum facere quod non eos bellare fineret; aliquanto post fore ut rectius transigatur. Respondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter se gererent, dicerent inter se, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incursarent, unde malum regno meo evenire posset. Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerserem, cum dicat Deus benedictos esse, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta regis bonitate & justitia tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata S. LUDOVICI *Regis data filio ex actis Collegii rationalium in urbe Parisiensi.*

SI qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quemquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas, abstine ab ecclesiasticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamptimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGO-

HUGONIS GROTII
MARE LIBERUM,
five
De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia,* DISSERTATIO.

Ad PRINCIPES POPULOSQUE *liberos Orbis Chriſtiani.*

ERror eſt non minus vetus quam peſtilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, perſuadent ſibi, aut, quod verius puto, perſuadere conantur, juſtum atque injuſtum non ſuapte natura, ſed hominum inani quadam opinione atque conſuetudine diſtingui. Itaque illi & leges & æquitatis ſpeciem in hoc inventa exiſtimant, ut eorum qui in parendi conditione nati ſunt diſſenſiones atque tumultus coërceantur: ipſis vero qui in ſumma fortuna ſunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem ſententiam abſurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis ſibi nonnihil conciliaſſe haud adeo mirum eſt, cum ad morbum communem humani generis, quo ſicut vitia, ita vitiorum patrocinia ſectamur, acceſſerint adulantium artes, quibus omnis poteſtas obnoxia eſt. Sed contra extiterunt nullo non ſæculo viri liberi, ſapientes, religioſi, qui falſam hanc perſuaſionem animis ſimplicium evellerent, cæteros autem ejus defenſores impudentiæ convincerent. Deum quippe eſſe monſtrabant conditorem rectoremque univerſi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in ſpecies diverſas variaque diſcrimina ſegregaſſet, ſed unius eſſe generis, una etiam appellatione voluiſſet contineri; dediſſet inſuper originem eandem, ſimilem membrorum compagem, vultus inter ſe obverſos, ſermonem quoque & alia communicandi inſtrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter ſe ſocietatem eſſe atque cognationem. Huic autem a ſe fundatæ aut domui, aut civitati, ſummum illum principem patremque familiâs ſuas quaſdam ſcripſiſſe leges, non in ære aut tabulis, ſed in ſenſibus animiſque ſingulorum, ubi invitis etiam & averſantibus legendæ occurrerent. his legibus ſummos pariter atque infimos teneri. in has non plus re-

gibus licere, quam plebi adversus decreta decurionum, decurionibus contra præsidum edicta, præsidibus in regum ipsorum sanctiones. Quin illa ipsa populorum atque urbium singularum jura ex illo fonte dimanare, inde sanctimoniam suam atque majestatem accipere. Sicut autem in ipso homine alia sunt, quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quisque distinguitur: ita earum rerum quas in usum hominis produxisset natura, alias eam manere communes, alias cujusque industria ac labore proprias fieri voluisse. de utrisque autem datas leges, ut communibus quidem sine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem quod cuique contigisset, eo contentus abstineret alieno. Hæc si homo nullus nescire potest nisi homo esse desierit, hæc si gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus sola naturæ fax illuxit, quid vos sentire ac facere æquum est, principes populique Christiani? Si quis durum putat ea a se exigi quæ tam sancti nominis professio requirit, cujus minimum est ab injuriis abstinere, certe quid sui sit officii scire quisque potest ex eo, quod alteri præcipit. Nemo est vestrum qui non palam edicat rei quemque suæ esse moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus locisque publicis cives omnes uti ex æquo & promiscue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his si parva illa societas, quam rempublicam vocamus, constare non posse judicatur (& certe constare non potest) quamobrem non eadem illa ad sustinendam totius humani generis societatem atque concordiam erunt necessaria? Si quis adversus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine statuitis, non alia de causa, nisi quia, ubi ista passim licent, status imperii tranquillus esse non potest. Quod si rex in regem, populus in populum inique & violente agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad summi custodis spectat injuriam? Hoc interest, quod sicut magistratus minores de vulgo judicant, vos de magistratibus, ita omnium aliorum delicta cognoscenda vobis & punienda mandavit rex universi, vestra excepit sibi. Is autem quanquam supremam animadversionem sibi reservat, tardam, occultam, inevitabilem, nihilominus duos a se judices delegat qui rebus humanis intersint, quos nocentium felicissimus non effugit, conscientiam cuique suam, & famam sive existimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præclusa sunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non statuunt, qui vili putant constare, quod emitur humano sanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifesta facinora necesse est & consentiente bonorum judicio damnari,

& sui

& sui ipsorum animi sententia non absolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam causam afferimus : non hercule de stillicidiis aut tigno injuncto, quales esse privatorum solent, ac ne ex eo quidem genere, quod frequens est inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut insulæ possessione : sed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hispanos hæc controversa sunt : Sitne immensum & vastum mare regni unius nec maximi accessio : populone cuiquam jus sit volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter sese : potueritne quisquam quod suum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum : an jus aliquod tribuat manifesta longi temporis injuria. In hac disceptatione ipsis, qui inter Hispanos præcipui sunt divini atque humani juris magistri, calculum porrigimus, ipsius denique Hispaniæ proprias leges imploramus. Id si nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat desistere, vestram, Principes, majestatem, vestram fidem quotquot estis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæstionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obscuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud sapientes hoc fere certum reliquerunt, nusquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur assensus. Non de statu nostræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, sed vindicata : de qua recte statuere ii demum possunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & institutum non in leges regnum, sed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæstione æquis judicibus extremæ servitutis depulsa necessitas, subtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infensis etiam & malevolis adversariorum confessio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum istis commune habet. nullius indiget anxiæ disquisitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi scitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa è cujus præscripto judicandum est, inventu est non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum singulis, singulorum mentibus insita. Jus autem quod petimus tale est, quod nec rex subditis negare debeat, neque Christianus non Christianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens est, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos sanctissimum est qui in pietate plurimum profecerunt Cognoscite hanc causam Principes, cognoscite Populi. si quid iniquum postulamus, scitis quæ vestra, & e vobis eorum qui viciniores nobis estis, apud nos semper fuerit auctoritas. monete,

nete; parebimus. Quin si quid a nobis hac in re peccatum est, iram vestram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra se res habet, quid agendum sit, vestræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores summum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res suas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recusarent, ii non ut unius, sed ut omnium hostes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta fœdera, judices constitutos. Reges ipsi validæque gentes nihil æque gloriosum ac magnificum deputabant, quam aliorum coërcere insolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam sublevare. Qui si mos hodieque obtineret, ut humani nihil a se alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur. refrigesceret enim multorum audacia, & qui justitiam utilitatis causa nunc negligunt, injustitiam damno suo dedíscerent. Sed hoc ut in causa isthac non frustra forte speramus, ita illud certo confidimus, bene rebus expensis existimaturos vos omnes, imputari nobis non magis posse pacis moras, quam belli causas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuistis, ita vos aut etiam magis in posterum fore. quo nihil optatius iis potest contingere qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

CAPUT I.

Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam esse navigationem.

PRopositum est nobis breviter ac dilucide demonstrare, jus esse Batavis, hoc est, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ subditis ad Indos, ita uti navigant, navigare, cumque ipsis commercia colere. Fundamentum struemus hanc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certissimam, cujus perspicua atque immutabilis est ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari.* Deus hoc ipse per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis suppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo ista? nisi quod voluit mutua egestate & copia humanas foveri amicitias, ne singuli se putantes sibi ipsis sufficere, hoc ipso redderentur insociabiles? Nunc factum est, ut gens altera alterius suppleret inopiam, divinæ justitiæ instituto, ut eo modo (sicut Plinius dicit[1]) quod genitum esset uspiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.

1 Panegyr.

Item:

Excudent alii [2]: & quæ ſequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem, tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undique & undique verſus navigabilis, & ventorum flati aut extraordinarii flatus, non ab eadem ſemper, & a nulla non aliquando regione ſpirantes, nonne ſignificant ſatis conceſſum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca [3] ſummum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis diſſipatas miſcuit, & ſua omnia in regiones ita deſcripſit, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clariſſimi juriſconſulti [4] eo uſque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in univerſum poſſe, quo minus alii ad ſubditos ſuos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus deſcendit hoſpitale ſanctiſſimum: hinc querelæ [5]:

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.

Et alibi [6]:

—— littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et ſcimus bella quædam ex hac cauſa cœpiſſe, ut Megarenſibus in Athenienſes [7], Bononienſibus in Venetos [8]: Caſtellanis etiam in Americanos has juſtas potuiſſe belli cauſas eſſe, & cæteris probabiliores Victoria [9] putat, ſi peregrinari & degere apud illos prohiberentur, ſi arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia ſunt, ſi denique ad commercia non admitterentur. Cui ſimile eſt quod in Moſis [10] hiſtoria & inde apud Auguſtinum [11] legimus, juſta bella Iſraëlitas contra Amorræos geſſiſſe, quia innoxius tranſitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquiſſimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci ſub Agamemnone Myſorum Regi arma intulerunt [12]; quaſi libera eſſent naturaliter itinera ut Baldus dixit [13]: accuſanturque a Germanis apud Tacitum [14] Romani, quod colloquia congreſſuſque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipſum clauderent. Nec ullus titulus Chriſtianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur [15]. Sequitur ex ſententia Luſitanos, etiamſi domini eſſent earum regionum ad quas Batavi proficiſcuntur, injuriam tamen facturos ſi aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius eſt volentes aliquos a volentium populorum commercio ſecludi, illorum opera quorum in poteſtate

2 *Virgil.*
3 3. 4. *Nat. qu.*
4 *Inſt. de rerum diviſ. §. 1. & L. nemo igitur. ff. eod. vide Gentil. de Jure bell. l. 1. c. 19. vid. L. mercatores C. de comm.*
5 *Virg. 1. Æn.*
6 *7. Æn.*
7 *Diod. 11. Plut. Peric.*
8 *Sig. ult. de Reb. Ital.*
9 *Vict. de Indis parte 2. n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Adde Covar. in c. peccatum, §. 9. n. 4. ibi. Quinta.*
10 *Num. c. 20.*
11 *Aug. l. 4. qu. 44. ſuper Nu. Et Eſt. c. ult. 23. 4. 2.*
12 *Sophocl. Trachin.*
13 *L. 3. Conſ. 293.*
14 *4. Hiſt.*
15 *Alc. 7. Conſ. 130. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.*

ſtate nec populi iſti ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

Caput II.

Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

NOn eſſe autem Luſitanos earum partium dominos ad quas Batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certiſſimo argumento colligimus, quia dominus nemo eſt ejus rei, quam nec ipſe unquam, nec alter ipſius nomine poſſedit. Habent inſulæ iſtæ quas dicimus & ſemper habuerunt ſuos Reges, ſuam rempublicam, ſuas leges, ſua jura: Luſitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi a Principibus exorant, dominos ſe non eſſe, ſed ut externos advenire ſatis teſtantur: ne habitant quidem niſi precario. Et quanquam ad dominium titulus non ſufficiat, quia & poſſeſſio requiritur, cum aliud ſit rem habere, aliud jus ad rem conſequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Luſitanis ullum eſſe affirmo, quem non ipſis eripuerit Doctorum, & quidem Hiſpanorum ſententia. Primum ſi dicent inventionis præmio eas terras ſibi ceſſiſſe, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud eſt oculis uſurpare, ſed apprehendere, ut Gordiani epiſtola oſtenditur [1]: unde Grammatici invenire & occupare [2] pro verbis ponunt idem ſignificantibus: & tota Latinitas quod adepti ſumus, id demum inveniſſe nos dicit, cui oppoſitum eſt perdere. Quin & ipſa naturalis ratio, & legum diſerta verba [3], & eruditiorum interpretatio manifeſte oſtendit, ad titulum dominii parandum eam demum ſufficere inventionem quæ cum poſſeſſione conjuncta eſt, ubi ſcilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque cuſtodia ſepiuntur [4]: quod in hac ſpecie dici nullo modo poteſt. Nam præſidia illic Luſitani nulla habent. Quid quod ne repeririſſe quidem Indiam ullo modo dici poſſunt Luſitani, quæ tot a ſæculis fuerat celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens. [5]

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani deſcripſere [6]? Jam vero & cæteras inſulas ante Luſitanos non finitimi tantum Perſæ & Arabes, ſed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, niſi in ea quæ ante

1 *L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ.*
2 *Non. Marc. c. 4. in verbo occupare. Vide Connan. com. Juris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civ. l. 4. c. 10.*
3 *Inſtit. de Rerum diviſ. § illud quæſitum eſt.*
4 *L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. poſſ.*
5 *Lib. 1, epiſt. 1.*
6 *Vide Plin. Nat. hiſt. l. 6. c. 22.*

ante inventionem nullius fuerant[7]. Atqui Indi, cum ad eos Luſitani venerunt, etſi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibuſque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum poſſeſſionumque ſuarum dominium habuerunt, quod illis ſine juſta cauſa eripi non potuit[8]. Ita certiſſimis rationibus poſt alios auctores maximi nominis concludit Hiſpanus Victoria[9]: *Non poſſunt*, inquit, *Chriſtiani ſeculares aut eccleſiaſtici poteſtate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles ſunt, niſi ab eis alia injuria profecta ſit.* Fides enim, ut recte inquit Thomas[10], non tollit jus naturale aut humanum, ex quo dominia profecta ſunt. Imo credere infideles non eſſe rerum ſuarum dominos, hæreticum eſt: & res ab illis poſſeſſas illis ob hoc ipſum eripere furtum eſt, & rapina, non minus quam ſi idem fiat Chriſtianis. Recte igitur dicit Victoria[11] non magis iſta ex cauſa Hiſpanis jus in Indos quæſitum, quam Indis fuiſſet in Hiſpanos, ſi qui illorum priores in Hiſpaniam veniſſent. Neque vero ſunt Indi Orientis amentes & inſenſati, ſed ingenioſi & ſolertes, ita ut ne hinc quidem prætextus ſubjiciendi poſſit deſumi, qui tamen per ſe ſatis eſt manifeſtæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuiſſe dicit ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικὰ, improbam ſcilicet alieni cupiditatem hoc ſibi velum obtendere, quod barbariem manſuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro uſurpatus eſt, a Theologis omnibus, præſertim Hiſpanis[12], improbus atque impius cenſetur.

7 *L. 3. ff. de acquir. rerum dom.*
8 *Covar. in c. peccatum § 10. n. 2. & 4. & 5.*
9 *De poteſt. civili, parte 1. n. 9.*
10 *2, 2. quæſt. 10. artic. 12.*
11 *Vict. de Indis parte 1. n. 4. 5. 6. 7. & n. 19.*
12 *Vide Vaſq. in præf. n. 5.*

CAPUT III.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

SEcundo ſi Pontificis Alexandri Sexti diviſione utentur, ante omnia illud attendendum eſt, volueritne Pontifex contentiones tantum Luſitanorum & Caſtellanorum dirimere, quod potuit ſane, ut lectus inter illos arbiter; ſicut & ipſi Reges jam ante inter ſe ea de re federa quædam pepigerant[1]: & hoc ſi ita eſt, cum res inter alios acta ſit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope ſingulos mundi trientes duobus populis donare. Quod etſi voluiſſet, & potuiſſet Pontifex, non tamen continuo ſequeretur dominos eorum locorum eſſe Luſitanos, cum donatio dominum non faciat, ſed ſecuta traditio[2]: quare & huic cauſæ poſſeſſio deberet accedere. Tum vero ſi quis jus ipſum ſive divinum, ſive humanum ſcrutari volet, non autem ex commodo ſuo metiri, facile deprehendet dona-

1 *Vide Oſorium.*
2 *Vide §. 40. Inſt. de rer. diviſ.*

donationem ejusmodi ut rei alienæ nullius esse momenti. Disputationem de potestate Pontificis, hoc est, episcopi Romanæ ecclesiæ hic non aggrediar, nec quicquam ponam nisi ex hypothesi, hoc est, quod confitentur homines inter eos eruditissimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati, maxime Hispani: qui cum pro sua perspicacia facile videant Dominum Christum omne a se terrenum imperium abdicasse [3], mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuisse, & si habuisset, nullis tamen argumentis astrui posse jus illud in Petrum, aut Romanam ecclesiam Vicarii jure translatum: cum alias etiam certum sit, multa Christum habuisse, in quæ Pontifex non successerit [4], intrepide affirmarunt (utar ipsorum verbis) Pontificem non esse dominum civilem aut temporalem totius orbis [5]. Imo etiam si quam talem potestatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum spirituali sua jurisdictione contentus esse debeat, sæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo posse. Tum vero si quam habeat potestatem [6], eam habere, ut loquuntur, in ordine ad spiritualia. Quocirca nullam illi esse potestatem in populos infideles, ut qui ad ecclesiam non pertineant [7]. Unde sequitur ex sententia Cajetani [8] & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canonistarum [9], non esse idoneum titulum adversus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus absolute, vel quia non recognoscunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem isto titulo unquam spoliatos.

3 Luc. 12, 14. Joh. 18, 36. 4 Vict. de Indis p. 1, num. 25. Vict. 16. num. 27. 5 Vide Vasq. c. 21. controv. ill. Turre-Crem. lib. 2, c. 113. Hugo 69. dist. cum ad Verum. Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict. de Ind. p. 1, n. 27. Cov. in c. peccatum. §. 9. num. 7. 6 Matt. 20, 26. Joh. 6, 15. Matt. 17, 27. 7 Vict. ibid. n. 28. Cov. de loco 1 Corinth. 5. in fine. Thom. 2, 2. 12. 2. Ayala lib. 1, c. 2. num. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. d. loco. 8 Vide locum Cajetani infra. 9 Thom. 2, 2. q. 66. art. 8. Sylv. de infid. §. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.

Caput IV.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

His igitur sublatis cum manifestum sit, quod & Victoria scribit [1], Hispanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus secum attulisse occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli restat, qui & ipse si justus esset, tamen ad dominium proficere non posset, nisi jure prædæ, hoc est, post occupationem. Atqui tantum abest, ut Lusitani eas res occupaverint, ut cum plerisque gentibus, quas Batavi accesserunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et sic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam si quas ab Indis pertulissent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remisisse merito censeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui barbaros bello persequuntur, ut Americanos Hispani,

1 d. num. 31.

duo

duo ſolent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoſcere. Et commercia quidem Luſitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero [2] obtentus nihilo eſt juſtior, quam ille Græcorum in barbaros, quo Boëtius [3] reſpexit:

An diſtant quia diſſidentque mores,
Injuſtas acies, & fera bella movent,
Alterniſque volunt perire telis?
Non eſt juſta ſatis ſævitiæ ratio.

Iſta autem & Thomæ & concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canoniſtarum, Juriſprudentiumque fere omnium concluſio eſt [4]: Quantumcunque fides annuntiata ſit barbaris (nam de his, qui ſubditi ante fuerunt Chriſtianis Principibus, item de apoſtatis alia eſt quæſtio) probabiliter & ſufficienter, & ſi noluerint eam reſpicere, non tamen licere hac ratione eos bello perſequi, & ſpoliare bonis ſuis [5]. Operæ pretium eſt in hanc rem ipſa Cajetani verba deſcribere [6]: *Quidam*, ait, *infideles nec de jure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem juriſdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Chriſtianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: nec ſunt propter infidelitatem a dominio ſuorum privati, quum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Jeſus Chriſtus Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſeſſionem mundi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Unde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſeſſio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: ſed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa. Unde* graviſſime peccaremus, *ſi fidem Chriſti Jeſu per hanc viam ampliare contenderemus: nec eſſemus* legitimi Domini *illorum: ſed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad reſtitutionem, utpote* injuſti debellatores aut occupatores. *Mittendi eſſent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, ſpolient, ſcandalizent, ſubjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Phariſæorum.* Et in hanc formam audimus ſæpe a Senatu in Hiſpania, & Theologis, præcipue Domi-

2 *Vide Vaſq. c. 24. contr. ill. Vict. de Indis p. 2, n. 10.*

3 *Met. 4, lib. 4. de Conſol.*

4 *Thom. 2, 2. q. 10. art. 8. c. de Judæis, diſt. 45 c. qui ſincera. eadem diſt. Innoc. d. loco. Bart. ad l. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2, §. 9. & 10. Ayala de Jure belli l. 1, c. 2. n. 28. arg.*

5 *Matt. 10. 23.*

6 *ad Sum. Thom. 2, 2. q. 66. art. 8.*

Dominicanis, decretum fuiſſe, ſola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta eſſet, reſtitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hiſpaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Luſitanos in pleriſque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum ſoli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum eſſe, quod de Hiſpanis in America Hiſpanus ſcripſit, non miracula, non ſigna audiri, non exempla vitæ religioſæ, quæ ad eandem fidem alios poſſent impellere, ſed multa ſcandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & poſſeſſio & titulus deficiat poſſeſſionis, neque res ditioneſque Indorum pro talibus haberi debeant quaſi nullius ante fuiſſent, neque cum illorum eſſent, ab aliis rectè acquiri potuerint, ſequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur, Luſitanorum proprios non eſſe, ſed liberos, & ſui juris: de quo ipſi doctores Hiſpani non dubitant[7].

7 Vict. in fine par. 2. 1. relectione de Indis.

Caput V.

Mare ad Indos aut jus eò navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.

SI ergo in populos terraſque & ditiones Luſitani jus nullum quæſiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mercaturam ſui juris facere potuerint. De mari autem prima ſit conſideratio, quod cum paſſim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid ſignificent ita commodiſſime explicabitur, ſi Poëtas ab Heſiodo omnes, & Philoſophos, & Juriſconſultos veteres imitati in tempora diſtinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & ſui natura diſcreta ſunt. Neque nobis vitio verti debet, ſi in juris a natura procedentis explicatione, auctoritate & verbis eorum utimur, quos conſtat naturali judicio plurimum valuiſſe. Sciendum eſt igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc eſt dominium, aliud communionem fuiſſe[1]. Nam dominium nunc proprium quid ſignificat, quod ſcilicet ita eſt alicujus ut alterius non ſit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures conſortio quodam aut conſenſu collata eſt, excluſis aliis. Linguarum paupertas coëgit voces eaſdem in re non eadem uſurpare. Et ſic iſta noſtri moris nomina ad jus illud priſtinum, ſimilitudine quadam & imagine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod ſimpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injuſta utendi re communi, quem

1 Vide Gloſ. & Caſtr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. diſt. 1.

quem uſum Scholaſticis[2] viſum eſt facti non juris vocare, quia qui nunc in jure uſus vocatur, proprium eſt quiddam, aut, ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure prima Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Juſtitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

Nam propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
Nec me nec quenquam ſtatuit.

Neque enim potuit natura dominos diſtinguere. Hoc igitur ſignificatu res omnes eo tempore communes fuiſſe dicimus, idem innuentes quod Poëtæ, cum primos homines in medium quæſiviſſe, & Juſtitiam caſto fœdere res medias tenuiſſe dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuiſſe ulla.

promiſcua rura per agros
Præſtiterant cunctis communia *cuncta* videri[3].

Recte additum eſt *videri*, propter tranſlationem, ut diximus, vocabuli. Communio autem iſta ad uſum referebatur:

——— *pervium cunctis iter*,
Communis uſus *omnium rerum fuit*[4].

Cujus ratione dominium quoddam erat, ſed univerſale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, ſed humano generi, atque eo modo plures in ſolidum ejuſdem rei domini eſſe non prohibebantur: quod ſi hodierna ſignificatione ſumamus dominium, contra omnem eſt rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptiſſime autem illud dictum eſt:

——— *omnia rerum*
Uſurpantis erant[5].

Ad eam vero, quæ nunc eſt, dominiorum diſtinctionem non impetu quodam, ſed paulatim ventum videtur, initium ejus monſtrante natura. Cum enim res ſint nonnullæ, quarum uſus in abuſu conſiſtit, aut quia converſæ in ſubſtantiam utentis nullum poſtea uſum admittunt, aut quia utendo fiunt ad uſum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas ſtatim quædam ab uſu non ſejuncta emicuit[6]. Hoc enim eſt proprium eſſe, ita eſſe cujuſquam, ut & alterius eſſe non poſſit; quod deinde ad res poſterioris generis, veſtes puta, & res mobiles alias aut ſe moventes ratione quadam productum eſt. Quod cum eſſet, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indiviſæ manere potuerunt: quanquam enim horum uſus non ſimpliciter in abuſu conſiſtat, eorum tamen uſus abuſus cujuſdam cauſa comparatus eſt; ut arva & arbuſta cibi cauſa, paſcua etiam veſtium; omnium autem uſibus promiſcue ſuffi-

2 *Vide Vaſq. controv. uſu freq. cap.* 1. *num.* 10. *c. exiit qui ſeminat. de Verb. ſig. in* 6. *clem. exivi de paradiſo. de verb. ſign.*

3 *Avienus in Arat.*

4 *Seneca Octavia.*

5 *Avienus.*

6 *ff. de uſuf. ear. rer. quæ uſu conſ. Extrav. de verb. ſign. ad conditorem & quia quorundam Thom.* 2, 2: 78.

sufficere non possunt. Repertæ proprietati lex posita est, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem usus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus : ita simili applicatione res proprias cujusque fieri placuit. Hæc est quæ dicitur occupatio, voce accommodatissima ad eas res, quæ ante in medio positæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit[7]:

7 Sen. Thyeste

—— in medio *est scelus*
Positum occupanti.

8 Sen. Ben. l. 7, c. 12. Et Philosophus[8]: *Equestria* omnium *Equitum Romanorum sunt: in illis tamen locus meus fit* proprius, *quem* occupavi Hinc

9 Decl. 13. Quintilianus[9] dicit, quod omnibus nascitur, industriæ esse præ-

10 De Off. 1. mium; & Tullius,[10] factas esse veteri occupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ possessioni renituntur, ut sunt feræ bestiæ, perpetua esse debet, in aliis sufficit, corpore cœptam possessionem animo retineri. Occupatio in mobilibus est apprehensio, in immobilibus instructio aut limitatio : unde Hermogenianus cum dominia distincta dicit, addit, agris terminos positos, ædificia col-

11 L. 5. ff. de just. & jur. locata[11]. Hic rerum status a poëtis indicatur:

Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inventum:

12 Virgil. 1. Georg.

Tum primum subiere domos[12].
Communemque prius, *ceu lumina solis & auræ*
Cautus humum longo signavit limite *messor*[13].

13 Ovid. in Metamorphos.

Celebratur post hæc, ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia

Fluctibus ignotis insultavere carinæ[14].

14 Ovid. Metam. 1.

Eodem autem tempore & respublicæ institui cœperunt: atque ita earum, quæ a prima communione divulsa erant, duo facta sunt genera. Alia enim sunt publica, hoc est, populi propria (quæ est genuina istius vocis significatio) alia mere privata, hoc est, singulorum. Occupatio autem publica eodem modo

15 De Benef. 7, 4. fit, quo privata. Seneca[15] : *fines Atheniensium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Gens enim unaquæque

Partita fines *regna constituit, novas*
Extruxit urbes[16].

16 Seneca Octav.

Hoc modo dicit Cicero[17] agrum Arpinatem Arpinatum dici,

17 Offic. 1. Tusculanum Tusculanorum, *similisque est*, inquit, *privatarum possessionum descriptio, ex quo quia suum cujusque fit, eorum qui*

18 Lib. 1.

19 Vide Duar. in tit. de rer. div. & qual.

naturæ fuerant communia, *quod cuique obtigit, id quisque teneat.* Contra autem Thucydides[18] eam terram, quæ in divisione populo nulli obvenit, ἀόριςον, hoc est, indefinitam, & limitibus nullis circumscriptam vocat[19]. Ex his, quæ hactenus dicta

sunt,

sunt, duo intelligi possunt. Prius est, eas res, quæ occupari non possunt, aut occupatæ nunquam sunt, nullius proprias esse posse: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes, quæ ita a natura comparatæ sunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad usum promiscue sufficiant, ejus hodieque conditionis esse, & perpetuo esse debere, cujus fuerant cum primum a natura proditæ sunt. Hoc Cicero voluit [20]. *Ac latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas hæc est, in qua omnium rerum, quas ad communem usum natura genuit, est servanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus sine detrimento alterius alteri commodari potest. Hinc illud esse dicit Cicero, *non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis non qua flumen est, inter communia omnium a Jurisconsultis refertur: & a poëta [21]:

Quid prohibetis aquis? usus communis *aquarum est.*
Nec solem proprium Natura *nec* aëra *fecit*,
Nec tenues undas. *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non esse natura propria, sicut Ulpianus [22], natura omnibus patere, tum quia primum a natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur [23] Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, a natura ad usum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia significatione, non quæ ad populum aliquem, sed quæ ad societatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in legibus vocantur [24], hoc est, communia omnium, propria nullius. Hujus generis est aër, duplici ratione, tum quia occupari non potest, tum quia usum promiscuum hominibus debet. Et eisdem de causis commune est omnium maris elementum, infinitum scilicet ita, ut possideri non queat, & omnium usibus occommodatum: sive navigationem respicimus, sive etiam piscaturam. Cujus autem juris est mare, ejusdem sunt si qua mare aliis usibus eripiendo sua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur [25]. Recte igitur Cicero [26]: *quid tam* commune *quam* mare *fluctuantibus*, littus *ejectis?* etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur sunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali [27], aut quod idem esse diximus, publica juris gentium: sicut & usum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quamquam vero etiam ea nullius esse, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his, quæ nullius sunt, & communi usui attributa non sunt, ut feræ, pisces, aves: nam ista si quis occupet, in jus proprium transire possunt, illa vero totius humanitatis consensu proprietati in perpetuum excepta sunt propter usum, qui cum sit omnium,

non

20 *Offic. 1.*

21 *Ovid. lib. 6. Metamorphos.*

22 *L. 13. ff. comm. præd.*

23 *L. 14. ff. de acq. rer. dom. Loco citato. Vide Conn. commun. civ. lib. 3, cap 2. Donell. lib. 4, cap. 2.*

24 *L. ult. de usucap.*

25 *L. 10. de rer. div.*

26 *Loco cit.*

27 *§. 1. & 5. Inst. de rer. div. L. 1. l. 2. & l. 10. ff. eod. tit. L. 14 & l. 50. de acq. rer. dom. l. 13. §. ult. l. 14. de injur. l. 3. D. ne quid in loco publ. cum l. seq.*

quod tamen ita procedere voluit, ut septis quibusdam remoratoriis, quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: existimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipse toto mari ad piscandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamsi possit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ est improbitatis: in quam merito Vir Sanctus [46] invehitur: Spatia maris *sibi vindicant* jure mancipii, *pisciumque jura sicut vernaculorum conditione sibi servitii subjecta commemorant. Iste, inquit, sinus maris meus est, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes.* Est igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non sunt [47], hoc est, quæ proprii juris fieri non possunt. Unde sequitur, si proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus posse censeri. Quod ipsum Placentinus sensisse videtur, cum dixit: Mare ita esse commune, ut in nullius dominio sit nisi solius Dei: & Johannes Faber [48], cum mare asserit relictum in suo jure, & esse primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ sunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut inclusum finibus suis, mare non potuit. Territoria autem sunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus singulorum. Vidit hoc Celsus [49], qui clare satis distinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut usui communi non noceretur, & mare quod pristinam naturam retinuit. Nec ulla lex diversum indicat [50]. Quæ vero leges a contrariæ sententiæ auctoribus citantur, aut de insulis loquuntur, quas clarum est occupari potuisse, aut de portu, qui non communis est, sed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod esse imperii Romani, dictum suum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate distinguunt: nec forte satis animadvertunt id ipsum, quod Populus Romanus classes præsidio navigantium disponere potuit, & deprehensos in mari piratas punire, non ex proprio, sed ex communi jure accidisse, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuisse inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium subirent, atque ita ad commoditatem distinguendæ jurisdictionis in mari fines describi, quod ipsos quidem eam sibi legem ferentes obligat [51], at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, sed in personas contrahentium jus constituit. Quæ distinctio, ut naturali rationi consentanea est, ita Ulpiani responso quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet

set-

46 *Ambr. lib. 5. Hex. c. 10.*

47 *Donell. l. 4. cap. 6.*

48 *Joh. Faber ad d. §. 5. Inst. de rer. div. adde DD. ad l. 9. ff. ad l. Rhod. de jact.*

49 *L. 3. ne quid in loco pub.*

50 *V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Gloss. in l. 2. de rer. divis. & in d. l. 3. & in §. 1. Inst. de rer. divis. Bal. in d. l. 2.*

51 *Bal. in c. in princ. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de class. lib. 11. & Ang. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. præd. adde l. 4. eod. tit.*

vitutem potuisset imponere, ne inde in certo maris loco
cari liceret, respondet: rem quidem ipsam, mare scilicet,
vitute nulla affici potuisse, quia per naturam hoc omnibus
eret, sed cum bona fides contractus legem venditionis ser-
i exposceret, personas possidentium & in jus eorum succe-
ntium per istam legem obligari. Verum est loqui Jurisconsul-
n de prædiis privatis, & lege privata, sed in territorio &
e populorum eadem hic est ratio, quia populi respectu totius
eris humani privatorum locum obtinent. Similiter reditus,
in piscationes maritimas constituti, Regalium numero cen-
tur, non rem, hoc est, mare aut piscationem, sed personas
obligant 52. Quare subditi, in quos legem ferendi potestas
ublicæ aut principi ex consensu competit, ad onera ista com-
i forte poterunt: sed exteris jus piscandi ubique immune
debet, ne servitus imponatur mari, quod servire non potest.
n enim maris eadem quæ fluminis ratio est 53: quod cum sit
licum, id est, populi, jus etiam in eo piscandi a populo aut
cipe concedi, aut locari potest, ita ut ei qui conduxit, etiam
rdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita con-
ne, si is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit 54:
conditio in mari evenire non potest. Cæterum qui ipsam pis-
nem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem
rpretabantur, satis inspexerunt. quod Iserniam & Alvotum
latuit. Demonstratum est 55, nec populo, nec privato cui-
jus aliquod proprium in ipsum mare, (nam diverticulum ex-
nus) competere posse, cum occupationem nec natura, nec
publici ratio permittat. Hujus autem rei causa instituta fuerat
disputatio, ut appareret Lusitanos mare, quo ad Indos navi-
r, sui juris non fecisse. Nam utraque ratio, quæ proprietatem
edit, in hac causa est quam in cæteris omnibus infinito effica-
Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non po-
quod in aliis iniquum judicamus, in hac summe barbarum est,
e inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris
que infusum alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit,
o tamen satis constat locutos Romanos jurisconsultos, cum
les illas adversus privatam avaritiam sententias ediderunt: de
no quæritur, quem immensum, infinitum, rerum paren-
, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo hu-
e non fontes tantum & flumina & maria, sed nubes, sed
quodammodo sidera pasci veteres crediderunt: qui deni-
per reciprocas æstuum vices terram hanc humani generis
n ambiens, neque teneri, neque includi potest, & possi-
verius quam possidetur. In hoc autem oceano non de sinu
freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conspici
st, controversia est. Vindicant sibi Lusitani, quicquid duos

52 *C. quæ sint Regalia. in Feudis.*

53 *Vide Balbum præscr. 4, parte 5. part. prim. q. 6. n. 4.*

54 *d. l. 13. §. 7. vers. conductori. ff. de injur. l. 1. ff. de loco publ. fruendo.*

55 *Ad d. cap. Quæ sint Regalia.*

orbes interjacet, tantis ſpatiis diſcretos, ut plurimis ſæculis famam ſui non potuerint tranſmittere. Quod ſi Caſtellanorum, qui in eadem ſunt cauſa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus eſt, aliis tot gentibus ad ſeptentrionum redactis anguſtias: multumque decepta eſt natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam ſuffecturum credidit. In tanto mari ſi quis uſu promiſcuo ſolum ſibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: ſi quis piſcatu arceret alios, inſanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipſi perit, de eo quid ſtatuemus? Si quis ab igni qui totus ſuus eſt, ignem capere, lumen ſuo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ ſocietatis reum peragerem: quia vis ea eſt iſtius naturæ,

56 Ennius. *Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit* 56.

Quid ni enim quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti utilia, danti non moleſta 57? hæc ſunt, quæ philoſophi 58 non alienis tantum, ſed & ingratis præſtari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia eſt, eadem in re communi non poteſt non eſſe immanitas. Improbiſſimum enim hoc eſt, quod naturæ inſtituto, conſenſu gentium, meum non minus quam tuum eſt, id te ita intercipere, ut ne uſum quidem mihi concedas, quo conceſſo nihilominus id tuum ſit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam poſſeſſione ſe tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injuſta detentio. At Luſitani num, ſicuti terras ſolemus, ſic mare illud impoſitis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipſorum manu eſſet quos vellent excludere? at vero tantum hoc abeſt, ut ipſi etiam, cum adverſus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu poſitis, ſed imaginaria quadam linea ſe tueantur. Quod ſi recipitur & dimenſio talis ad poſſidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Aſtronomi autem cœlum eriperent. Ubi hic igitur eſt iſta, ſine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet in nulla re verius dici poſſe, quod Doctores noſtri prodiderunt 59: mare cum ſit incomprehenſibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuiſſe applicari. Si vero ante alios navigaſſe, & viam quodammodo aperuiſſe, hoc vocant occupare, quid eſſe poteſt magis ridiculum? nam cum nulla pars ſit maris, in quam non aliquis primus ingreſſus ſit, ſequetur omnem navigationem ab aliquo eſſe occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti ſunt, totum ſibi oceanum acquiſiviſſe di-

57 Cicero de off. 1.
58 Sen. lib. 3. cap. 28.
59 Joann. Faber ad §. 5. Inſt. de rer. div.

cendi erunt. Sed nemo nescit navem per mare transeuntem non plus juris quam vestigii relinquere. Verum etiam quod sibi sumunt neminem ante ipsos eum oceanum navigasse, id minime verum est. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata est: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri lustrata est usque in Arabicum sinum [60]. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuisse, multa argumento sunt. Cajo Cæsare Augusti filio in Arabico sinu res regente, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit, vidisse se, qui ex Hispania in Æthiopiam commercii gratia navigasset. Etiam Arabibus, si verum est, quod Cornelius Nepos testatus est, Eudoxum quendam sua ætate cum Lathyrum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignorasse longe clarissimum est, cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato scilicet promontorio, quod nunc bonæ spei dicitur, (vetus videtur nomen *Hesperion ceras* fuisse) omne id iter, situmque littoris & insularum scripto complexus sit, testatusque ad ultimum non mare sibi, sed commeatum defuisse. Ab Arabico autem sinu ad Indiam, Indicique oceani insulas, & auream usque Chersonesum, quam esse Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari solitum, iter a Plinio [61] descriptum, legationes ab Indis ad Augustum, ad Claudium etiam ex Taprobane insula, deinde gesta Trajani & tabulæ Ptolemæi satis ostendunt. Jam suo tempore Strabo [62] Alexandrinorum mercatorum classem ex Arabico sinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petisse testatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia. Addit Plinius [63] impositis sagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: solamque Indiam quingenties sestertium, si Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano imperio ademisse: & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera satis arguunt primos non fuisse Lusitanos. In singulis autem sui partibus oceanus ille & tunc cum eum Lusitani ingressi sunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Persæ, Indi eam maris partem, cujus ipsi accolæ sunt, nescire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo, qui se mare illud invenisse jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Lusitani intermissam multis forte sæculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non potest, Europæis gentibus ignotam ostenderunt, magno suo labore, sumtu, periculo? imo vero si in hoc incubuerunt, ut quod soli reperissent id omnibus monstrârent, quis adeo est

60 *Ex Plin. l. 2, c. 69. & lib. 6, c. 31. & Mela lib. 3.*

61 *Plin. l. 6. c. 23.*

62 *Lib. 2 & 17.*

63 *Loco cit. & l. 12, c. 19.*

amens, si non plurimum se illis debere profiteatur? eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot scilicet non sibi, sed humano generi prodesse studuerunt. Sin Lusitanis suus ante oculos quæstus fuit, lucrum quod semper maximum est in prævertendis negotiationibus, illis sufficere debuit. Et scimus itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dedisse: quibus factum ut inops diu populus ad repentinas divitias subito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatissimis gentibus in supremo progressæ diu fortunæ fastigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quisquam sequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum suum respexerint. lucrum autem suum dicere non possunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum est, nisi ivissent eo Lusitani, iturum fuisse neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium situs clarius indies noscebantur. Excitassent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & si non uno impetu omnia patuissent, at paulatim promota velis fuissent littora, alio semper aliud monstrante. Factum denique fuisset, quod fieri potuisse Lusitani docuerunt, cum multi essent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum studio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefessa sedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuisset. Ipsi Batavi multo magis desperata aggressi sunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla sententia a Lusitanis stat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus subjici posse, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet[64]. At Lusitani in illo immenso littorum tractu, paucis exceptis præsidiis, nihil habent, quod suum possint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen posset ex usu communi deminuere, sicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur[65]. Et si quicquam eorum prohibere posset, puta piscaturam, qua dici quodammodo potest pisces exhauriri, at navigationem non posset, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum est longe certissimum, quod ex Doctorum sententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus singulis in proprietatem attributa est, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juste negari: sicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter usus essent diversi, eum duntaxat gentes divisisse inter se videntur, qui sine proprietate commode haberi non potest; contra autem eum recepisse, per quem domini conditio deterior

64 *Gloss. in c. ibi peric. §. porro. super verbo territorio. De elect. in sexto & ibi Can. Gloss. in c. licet. ff. de feriis.*

65 *L. 4. ff. de rer. div. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1, c. 19. sub finem.*

deterior non esset futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit[66]: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere existimaverint[67]. Et sic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permissum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hispanicis diserte expressum est[68].

66 *L. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ.*
67 *Gloss. ad l. 1. ff. ut in flum. publ.*
68 *Bal. in l. 3. col. 3. ff. de rer. div. Rod. Zuar. Hispanus in consilio 1. de usu maris 3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.*

Caput VI.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

Donatio Pontificis Alexandri, quæ a Lusitanis mare aut jus navigandi solis sibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, secundo loco adduci potest, satis ex iis, quæ ante dicta sunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium positis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum esse possit, sequitur neque dari a Pontifice, neque a Lusitanis accipi potuisse. Præterea cum supra relatum sit ex omnium sani judicii hominum sententia, Papam non esse dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem esse satis intelligitur: quanquam etsi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuisset. Sicut nec Imperator posset Imperii provincias in suos usus convertere, aut pro suo arbitrio alienare[1]. Illud saltem nemo negaturus est, cui aliquid sit frontis, cum jus disponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit; ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius potestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem[2]. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit, quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos non minus quam ad Hispanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim

1 *Vict. loco citato n. 26.*
2 *Sil. in verbo Papa n. 16.*

ejuſmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile eſt, cum Pontificis animum fuiſſe, ut Caſtellanorum & Luſitanorum inter ſe certamini interceſſum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.

ULtimum iniquitatis patrocinium in præſcriptione ſolet eſſe aut conſuetudine. Et huc igitur Luſitani ſe conferunt: ſed utrumque illis præſidium certiſſima juris ratio præcludit. Nam præſcriptio a jure eſt civili unde locum habere non poteſt inter Reges, aut inter populos liberos [1]: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium reſiſtit, quod jure civili ſemper validius eſt. Quin & ipſa lex civilis præſcriptionem hic impedit [2]. Uſucapi enim, aut præſcriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis eſſe non poſſunt, deinde quæ poſſideri vel quaſi poſſideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita eſt. Hæc autem omnia de mari & uſu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc eſt populi alicujus, nulla temporis poſſeſſione quæri poſſe dicantur, ſive ob rei naturam, ſive ob eorum privilegium adverſus quos præſcriptio iſta procederet, quanto juſtius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc eſt, quod Papinianus [3] ſcriptum reliquit, *præſcriptionem longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non ſolere*: ejuſque rei exemplum dat in littore, cujus pars impoſito ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco poſtea exſtructo, exceptionem opponi non poſſe: quod deinde ſimilitudine rei publicæ illuſtrat: nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt [4] Venetis & Genuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere. quod ſane Juriſconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non ad rationes & leges, ſed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Marciani [5] quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem, quam eam quæ Joanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc a doctis omnibus recipitur [6]: ut ſcilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem ſi ea omiſſa ſit: omiſſa enim non prodeſt, nec

1 Vaſq. c. 51.
2 Vide Donel lib. 5, com. c. 22. & ſeqq. L. 6. ff. de contr. emt. L. 9. ff de uſucapion. L. 25. ff. eod. c. ſine poſſ. de reg. jur. in 6. L. 28. ff. de verb. ſign. L. 16. ff. de fund. dot.
3 L. 45. ff. de uſucap. L. 6. de oper. publ. L. 9. C. de aquaductu. L. 2. ff. de via publ. & itin. L. ult. ff. de uſucap.
4 Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacis.
5 L. 7. ff. de div. & temp. præſcr.
6 Duar. de uſucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de uſucapion. Donell. Com lib. 5, c. 22. in d. l. ult. n. 4 per l. 14 ff. de acq. rer. dom.

nec si per mille annos fuisset continuata, ut recte animadvertit Castrensis. Et quamvis hoc voluisset Marcianus, quod minime credendus est cogitasse, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præscriptionem concedi, tamen absurdum erat, quod de flumine publico dictum erat ad mare commune, & quod de diverticulo ad sinum proferre, cum hæc præscriptio usum, qui est jure gentium communis, impeditura sit, illa autem publico usui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu sumitur [7], eodem Castrensi monstrante, ut a quæstione alienissimum, ab omnibus merito exploditur. Falsum igitur est talem præscriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præscriptionem, ne istud quidem tempus admittitur, hoc est, ut Felinus loquitur [8], materia impræscriptibilis tempore immemoriali non fit præscriptibilis. Fatetur hæc vera esse Balbus [9]: sed Angeli sententiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra memoriam positum idem valere creditur privilegio, cum titulus amplissimus ex tali tempore præsumatur. Apparet hinc non aliud illos sensisse, quam si pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, supra omnem memoriam usa esset tali jure, ei dandam præscriptionem hoc colore, quasi principis concessio præiisset. Quare cum nemo sit dominus totius generis humani, qui jus illud adversus homines omnes homini, aut populo alicui potuisset concedere, sublato illo colore, necesse etiam præscriptionem interimi. Et sic ex illorum etiam sententia inter reges aut populos liberos prodesse nihil potest lapsus infiniti temporis. Vanissimum autem & illud est, quod Angelus docuit, etiamsi ad dominium præscriptio proficere non potest, tamen dandam esse possidenti exceptionem. Nam Papinianus [10] disertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit sentire, cum ipsius sæculo præscriptio nihil esset aliud quam exceptio. Verum igitur est, quod & leges Hispanicæ exprimunt [11], in his rebus quæ communi hominum usui sunt attributæ, nullius omnino temporis præscriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi potest, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præscribere non magis quam fructuarius potest vitio possessionis [12]. Altera hæc etiam non contemnenda est, quod in præscriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præsumantur, tamen si re ipsa appareat, titulum omnino nullum dari posse, & sic manifesta sit fides mala, quæ in populo maxime quasi uno corpore perpetua esse censetur, & ex duplici defectu præscriptio corruit [13]. Tertia vero, quia res hæc est meræ facultatis, quæ non præscribitur, ut infra demonstrabimus. Sed nullus

7 Ex l. 4. C. de aqua d. l. 11. confer cum l. 9. eod. tit. & cum l. 3. §. 4. ff. de aqua quot. & æst.

8 Ad c. accedentes. de præscript.

9 De præscript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.

10 d. l. ult.

11 Par. 3, tit. 29. l. 7: in c. Placa. Rod. Zuar. d. consf. n. 4.

12 Fachin. l. 8. c. 26. & c. 33. Cov. de præscr. part. 2, §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.

13 Fachin. l. 8, c. 28.

lus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt, qui in hoc argumento à præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem, quod hic ſtatuunt, ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari [14]: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, excluſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc poſſe dixit Accurſius [15] per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Juriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Ulpiani verba [16], quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum [17], hoc eſt, receptum conſuetudine: ſed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius [18]. Et merito. Quid enim clarius quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur [19]? conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua, ut mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum, qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius [20], decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in explorando jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita theſi, *loca publica & jure gentium communia præſcribi non poſſe*, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem juris naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum a jure gentium ſecundario ſive poſitivo: quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla lata

14 *Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. d. loco n. 2. Vide Vaſq. contr. ill. c. 29. n. 38.*

15 *Add. l. 14.*

16 *In d. l. injuriarum. §. ult.*

17 *Vide Gloſſ. eod. loco.*

18 *1, de offic. 28. Gentil. l. 1, c. 19. ſub finem.*

19 *Auth ut nulli judici. §. 1. c. cum tanto. de conſuet.*

20 *Controverſ. ill. c. 89. n. 12, & ſeq.*

lata lege juſtificari, nullo multarum etiam gentium conſenſu, hoſpitio, & exercitatione ſtabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonſi Caſtrenſis Theologi Hiſpani teſtimonio confirmat[21]. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam ſuſpecta ſit ſententia eorum, quos ſupra retulimus, exiſtimantium Genuenſes, aut etiam Venetos poſſe non injuria prohibere alios navigare per Gulſum aut pelagus ſui maris, quaſi æquora ipſa præſcripſerint. id quod non ſolum eſt contra leges*[22]; *ſed etiam eſt contra ipſum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non poſſe diximus. Quod ſit contra illud jus, conſtat, quia non ſolum maria aut æquora eo jure communia erant, ſed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure poſtea receſſum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, diſtinctum & diviſum, ſicque ab illa communione ſegregatum fuit:* [23] *tamen diverſum fuit & eſt in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum uſque diem eſt fuitque ſemper in communi, nulla ex parte immutatum, ut eſt notum. Et quamvis ex* Luſitanis *magnam turbam ſæpe audiverim in hac eſſe opinione, ut eorum Rex ita præſcripſerit navigationem* Indici Occidentalis (*forte Orientalis*) *ejuſdemque* vaſtiſſimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex noſtriſmet* Hiſpanis vulgus *in eadem opinione fere eſſe videtur, ut per* vaſtiſſimum immenſumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentiſſimi Reges noſtri ſubegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hiſpanis jus minime ſit, quaſi ab eis id jus præſcriptum fuerit, tamen iſtorum omnium non minus* inſanæ *ſunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenſes & Venetos in eodem fere* ſomnio *eſſe adſolent, quas ſententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod iſtarum nationum ſingulæ contra ſe ipſas nequeunt præſcribere; hoc eſt, non reſpublica Venetiarum contra ſemetipſam, non reſpublica Genuenſium contra ſemetipſam, non regnum Hiſpanicum contra ſemetipſum, non regnum Luſitanicum contra ſemetipſum*[24]. *Eſſe enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præſcribere poſſunt: quia jus præſcriptionum eſt mere civile, ut fuſe oſtendimus ſupra. Ergo tale jus ceſſat, cum agitur inter Principes vel populos, ſuperiorem non recognoſcentes in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuſcumque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines ſingulos, non magis ſunt in conſideratione, quam ſi re vera non eſſet tale jus, aut nunquam fuiſſet, & ad jus commune gentium primævum vel ſecundarium recurrendum eſt, eoque utendum, quo jure talem maris præſcriptionem & uſurpationem admiſſam non fuiſſe ſatis conſtat. Nam & hodie uſus aquarum communis eſt, non ſecus quam erat ab origine mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus eſt aut eſſe poteſt humano generi, præterquam quoad uſum communem. Præterea de jure naturali & divino eſt illud præceptum, ut quod tibi*

21 *De poteſtate legis pœnal. l. 2. cap. 14. part. 572.*

22 *All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de uſuc. §. 2. verbo omnibus. Inſt. de rer. div. l. 7. ff de div. & temp. præſcr. l. 14. ff. de injuriis.*

23 *All. l. 5. ff. de juſt. & jure §. 2. verſ. jus autem gentium. Inſt. de jure natur.*

24 *All. l. 4. § 27. ff. de uſuc. §. ſi itaque. Inſt. de act. Vt dictis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Jaſ. ff. de legat. 1. part. 1, in pr. q. 3. & 4.*

non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini possit esse nociva nisi ipsi naviganti, par est ut nemini possit, aut debeat impediri, ne in re sua natura libera, sibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & lædat contra dictum præceptum & contra regulam: præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita[25]. Quinimo non solum contra jus naturale esset, velle impedire talem navigationem, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse iis quibus possumus, cum id sine damno nostro fieri potest. Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmasset, subjungit postea[26]: Ex superioribus etiam apparet suspectam esse sententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Francisci Balbi, quos supra retulimus, existimantium loca juris gentium communia, etsi acquiri non possint præscriptione, posse tamen acquiri consuetudine, quod omnino falsum est, eaque traditio cæca & nubila est, omnique rationis lumine carens, legemque verbis, non rebus, imponens[27]. In exemplis enim de mari Hispanorum, Lusitanorum, Venetorum, Genuensium, & reliquorum, constat, consuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præscriptione[28]. Utroque enim casu, ut apparet, eadem est ratio. Et quia per jura & rationes supra relatas id esset contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, sed solam læsionem, sicque ut lege expressa introduci non posset, ita etiam nec lege tacita, qualis est consuetudo[29]. Et tempore id non justificaretur, sed potius deterius & injuriosius in dies fieret. Ostendit deinde ex prima terrarum occupatione posse populo ut venandi jus, ita piscandi in suo flumine competere; & postquam illa semel ab antiqua communione separata sunt, ita ut particularem applicationem admittant, præscriptione temporis ejus cujus initii memoria non exstet, quasi tacita populi concessione acquiri posse. Hoc autem per præscriptionem contingere, non per consuetudinem, quia solius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumerasset quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piscandi præscribatur: quid autem, subdit, quoad mare? & in eo magis est quod etiam concursus istorum trium non sufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte & terram & flumina ex altera, quia illo casu ut olim ita & hodie, & semper, tam quoad piscandum quam quoad navigandum mansit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit a communione hominum separatum, & alicui, vel aliquibus applicatum. Posteriore autem casu, nempe in terra vel fluminibus, aliud fuit, ut jam disseruimus. Sed quare jus gentium secundarium, ut eam separationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere desiit? respondeo, quia illo casu expediebat. Constat enim quod si multi venentur, aut piscentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piscibus evacuatum redditur,

25 L. libertas. ff. de statu hom. §. libertas. Inst. de jure pers. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. leg. 1. §. qua onerandæ. ff. quar. rer. act. non dat. l. si quando. §. illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. necnon. §. quod eis. ff. ex quib. caus. major.

26 l. super statuas. C. de religiosis.

27 Contra leg. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.

28 L. illud. ff. ad l. Aquil.

29 c. Erit autem lex. 4. dist. l. 1. & 2. ff. de legib. l. de quib. cum seq. ff. de legib. c. fin. de præsc.

tur, id quod in mari non est. Item fluminum navigatio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non est. Item per aquæductus facile evacuatur flumen: non ita in mari[30] *: ergo in utroque non est par ratio. Nec ad rem pertinet, quod supra diximus, communem esse usum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & similia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel levissime nocent*[31]. *Minima enim in consideratione non sunt. Pro nostris sententiis facit, quia iniqua nullo tempore præscribuntur. & ideo lex iniqua nullo tempore præscribitur, aut justificatur.* Mox: *& quæ sunt impræscriptibilia ex legis dispositione, nec per mille annos præscriberentur:* quod innumeris doctorum testimoniis fulcit[32]. Nemo jam non videt, ad usum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis usurpationem prodesse. Cui adjungendum est etiam, eorum qui dissentiunt auctoritatem huic quæstioni non posse accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano: illi de sinu, nos de immenso mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præscriptionem, illi littora mari continua possident, ut Veneti & Genuenses, quod de Lusitanis dici non posse modo patuit. Imo & si prodesse posset tempus, ut quidam posse putant in publicis quæ sunt populi, tamen non ea adsunt quæ necessario requiruntur [33]. Primum enim docent omnes desiderari, ut is qui præscribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, sed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, nisi concessione illius, vel clandestine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, scientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat: nam etsi exercuisset semper, & quosdam exercere volentes prohibuisset semper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non sufficeret, ex Doctorum sententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præscriptioni publicarum rerum lex inimica est, tum ut videatur præscribens jure suo non autem communi usus, idque non interrupta possessione. Cum autem tempus postulatur, cujus initii non exstet memoria, non semper sufficit, ut optimi interpretes ostendunt, probare sæculi lapsum: sed constare oportet famam rei a majoribus ad nos transmissam, ita ut nemo supersit qui contrarium viderit, aut audierit. Occasione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Joanne Lusitani[34], anno salutis millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo: viginti post annis, sub rege Emanuele promontorium Bonæ spei præternavigatum est, seriusque multo ventum Malaccam, & insulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno mil-

30 Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.

31 L. Scio ff. de minor. Vasq. lib. 1, de success. reso. cap. 7.

32 All. Balbum de præsc. 5. in pr. in qu. 11. illius. 5. quæst. pr. Gl. in cap. inter cætera. 16. q. 3. Alph. de Cast. de potest. leg. pœn. lib 2. c. 14. Bal. in fine. & ibi Ang. in l. omnes. C. de præsc. 30. ann. &c.

33 d. loco n. 38.

34 Osorius l. 1.

millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, non dubie intra annum centesimum. Jam vero etiam eo quod intercessit tempore aliorum usurpatio, adversus alios etiam omnes impedivit præscriptionem. Castellani ab anno millesimo quingentesimo decimo nono possessionem maris Lusitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, sed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Asiatici partem maris quisque sibi proximam piscando & navigando perpetuo usurparunt, nunquam a Lusitanis prohibiti. Conclusum igitur sit, jus nullum esse Lusitanis quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.

QUod si dicant Lusitani cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad se pertinere, eisdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum est, ut cunctis hominibus inter se libera esset negotiandi facultas, quæ a nemine posset adimi [1]. Et hoc, sicut post dominiorum distinctionem continuo necessarium fuit, ita originem videri potest antiquiorem habuisse. Subtiliter enim Aristoteles μεταβλητικὴν dixit [2] ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας, hoc est, negotiatione suppleri id quod naturæ deest, quo commode omnibus sufficiat. Oportet igitur communem esse jure gentium, non tantum privative, sed & positive, ut dicunt magistri, sive affirmative [3]. Quæ autem illo modo sunt juris gentium, mutari possunt: quæ hoc modo, non possunt. Id ita intelligi potest. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum usu, quas vita desiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut supra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, sed aliis vicissim rebus apud alios repertis suo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in solitudine relictis sola mutantium religione paragi commercium [4]. Sed cum statim res mobiles, monstrante necessitate, quæ modo explicata est, in jus proprium transiissent, inventa est permutatio, qua quod alteri deest ex eo quod alteri superest suppletur [5]. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat [6]. Postquam vero res etiam immobiles in dominos distingui cœperunt, sublata undique communio non inter homines locorum spatiis discretos tantum, verum etiam inter ri-

1 *Vide c.* 1. *L. ex hoc jure ff. de just. & jur. & ibi Bart.*
2 *l.* 1, *de repub. c.* 9.
3 *Vide Covar. in c. peccatum. §.* 8.
4 *Pompon. Mela l.* 3.
5 *Leg.* 1. *ff. de contrah. emt.*
6 *lib.* 33. *c.* 1.

vicinos neceſſarium fecit commercium : quod ut facilius procederet, nummus poſtea adinventus eſt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod inſtitutum ſit civile 7. Ipſa igitur ratio omnium contractuum univerſalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura eſt; modi autem aliquot ſingulares ipſumque pretium, ἡ χρηματιςικὴ, ab inſtituto 8: quæ vetuſtiores juris interpretes non ſatis dinſtinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, ſaltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit 9. Philoſophi 10 τῆς μεταβλητικῆς, quam tranſlationem vertere licebit, genera ſtatuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικὴν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipſa indicat, inter gentes diſſitas, ordine naturæ prior eſt, & ſic a Platone ponitur 11. Καπηλικὴ eadem videtur eſſe, quæ παράςασις Ariſtoteli, tabernaria ſive ſtataria negotiatio inter cives. Idem Ariſtoteles 12 τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & Φορτηγίαν, quarum hæc terreſtri itinere, illa maritimo merces devehit Sordidior autem eſt καπηλικὴ, contra honeſtior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit 13. Unde navium exercitionem ad ſummam rempublicam pertinere dicit Ulpianus : inſtitorum non eundem eſſe uſum : quia illa omnino ſecundum naturam neceſſaria eſt. Ariſtoteles 14: ἔςι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ Φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. *eſt enim tranſlatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod eſt ſecundum naturam, cum homines partim haberent plura quam ſufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca 15: *quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.* Commercandi igitur libertas ex jure eſt primario gentium, quod naturalem & perpetuam cauſam habet, ideoque tolli non poteſt, & ſi poſſet, non tamen poſſet niſi omnium gentium conſenſu: tantum abeſt, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter ſe contrahere volentes juſte impediat.

7 d. l. 1. Ariſt. lib. 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.
8 C. Jus naturale. diſt. 1. Ariſt. d. c. 9.
9 Caſtr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de juſt. & jur. n. 20. & 28.
10 Plato Sophiſta.
11 Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2, ff. de nund.
12 Ariſt. l. 1, de repub. c. 11.
13 Cic. off. 1. Ariſt. l. 1, de rep. c. 9.
14 d. loco.
15 de Beneſ. cap. 8.

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non eſt aliquid corporale, quod poſſit apprehendi, neque prodeſſet Luſitanis, etiamſi primi hominum cum Indis habuiſſent commercia, quod tamen non poteſt non eſſe falſiſſimum. Nam & cum initio populi in diverſa iêre, aliquos neceſſe eſt primos fuiſſe mercatores, quos tamen jus nullum acquiſiviſſe certo eſt certius. Quare ſi Luſitanis jus aliquod

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

quod

quod competit, ut soli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum servitutum, ex concessione oriri debuit aut expressa aut tacita, hoc est, præscriptione: neque aliter potest.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

1 *Vide arg. c. 3. & 1. 6.*

CONcessit nemo: nisi forte Pontifex, qui non potuit[1]: nemo enim quod suum non est concedere potest. At Pontifex, nisi totius mundi temporalis sit dominus, quod negant sapientes, jus etiam commerciorum universale sui juris dicere non potest. Maxime vero cum res sit ad solum quæstum accommodata, nihilque ad spiritualem procurationem pertinens, extra quam cessat, ut fatentur omnes, Pontificia potestas. Præterea si Pontifex solis illud Lusitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra ecclesiam positos Pontifici nulla ex parte subditos esse diximus. His igitur cum nihil, quod ipsorum est, adimere possit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Christianis & non Christianis, quibus idem illud jus adimere non potuit sine causa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in suis imperiis prohibere possunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonstratum est? sicut & illud confitendum est, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde ista libertas originem sumsit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure præscriptionis aut consuetudinis.

1 *Vide argumenta c. 7.*

REstat præscriptio, seu consuetudinem mavis dicere[1]. Sed nec hujus nec illius vim esse aliquam inter liberas nationes, aut diversarum gentium Principes, nec adversus ea, quæ primigenio jure introducta sunt, cum Vasquio ostendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuisse potest, nec bona fides, quæ cum manifesto desit, præscriptio secundum canones non jus dicetur, sed injuria. Quin & ipsa mercandi quasi possessio non ex jure pro-

prio

prio contigisse videtur, sed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: sicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Lusitanorum gratia fecisse existimandi sunt, sed quia sibi expedire crediderunt: quod nihil obstat quominus, ubi suaserit utilitas, id facere possint, quod antea non fecerint. Certissima enim illa regula a Doctoribus traditur [2], *in his quæ sunt arbitrii seu meræ facultatis, ita ut per se auctum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præscriptionis, nec consuetudinis titulo annos etiam mille valituros*: quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vasquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid esset absurdius quam ex eo, quod singuli non possumus cum singulis semper contrahere, salvum nobis in posterum non esse jus cum illis, si usus tulerit, contrahendi? Idem Vasquius & illud rectissime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid necessitate potius, quam sponte factum videatur. Probanda itaque Lusitanis foret coactio, quæ tamen ipsa cum hac in re juri naturæ sit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non potest [3]. Deinde illa coactio durasse debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abest, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones [4]. Debuit etiam talis esse coactio, cui restitutum non sit [5]. At restiterunt Galli & Angli, aliique. Neque sufficit aliquos esse coactos, sed ut omnes coacti sint requiritur, cum per unum non coactum servetur in causa communi libertatis possessio. Arabes autem & Sinenses a sæculis aliquot ad hunc usque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodest ista usurpatio.

2 Gloss. & Bart. in l. 2. ff. de via publ. Bald. in 4 par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte A- stens. de concess. praeben. Doct. in l. 41. ff. de acq. poss. & alleg. per Covar. in c. possessor. parte 2. § 4. Vas. contr. usu freq. c. 4. n. 10 & 12. d. n. 12.

3 Vasq. d. loco. n. 11.

4 Guicc. l. 19. histor.

5 Vide s. c. 7. sub finem.

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Lusitanos in prohibendo commercio.

EX his quæ dicta sunt satis perspicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conscientiam suam placare student, quas ipsi magistri Hispanorum, qui in eadem sunt causa, manifestæ vanitatis convincunt [1]. Omnes enim qui in rebus Indicis usurpantur colores injuste captari, quantum ipsis licet, satis innuunt, adduntque nunquam eam rem serio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid est iniquius, quod dicunt Lusitani quæstus suos exhauriri copia contra licentium? Inter cer-

1 Vasq. cont. illust. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. 27. §. pen. de rei vind. l. 55. de reg. juris. l. 13. quæ in fraud. cred. l. 24.

certissima enim juris enuntiata est, *nec in dolo eum versari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure suo utitur.* quod maxime verum est, si non ut alteri noceatur, sed rem suam augendi animo quippiam fiat. Inspici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinsecus in consequentiam venit. Imo si proprie loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, sed lucro quo adhuc alter utebatur, eum prohibet [2]. Naturale autem est & summo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio positum suum quisque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat [3]. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejusdem artis exercitio ipsius commoda evertat? Batavorum autem causa eo est justior, quia ipsorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta est, quam Lusitani eversum eunt [4]. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re simili ostendit Vasquius: aut enim plane hoc negandum est, aut asseverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Hesiodum; ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι, *bona lis mortalibus hæc est.* Nam etiam si quis pietate motus, inquit ille, frumentum in summa penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui sæviente penuria suum carius fuerant vendituri. Verum est talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *sed minuuntur cum universorum hominum commodo: Et* utinam *omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur!* Quid ergo tam iniquum videri potest, quam Hispanos vectigalem habere terrarum orbem, ut nisi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere [5]? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis prosequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam ista annonæ flagellatio [6]. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda est [7]: neque vero censeri debet in usus paucorum reperta negotiatio, sed ut quod alteri deest alterius copia pensaretur, justo tamen compendio omnibus proposito, qui laborem ac periculum tranferendi in se suscipiunt. Hoc ipsum igitur quod in republica, id est, minore hominum conventu, grave & perniciosum judicatur, in magna illa humani generis societate ferendumne est, ut scilicet totius mundi monopolium faciant populi Hispani? Invehitur Ambrosius in eos, qui maria claudunt [8]: Augustinus in eos, qui itinera obstruunt: Nazianzenus [9] in coëmtores suppressoresque mercium, qui ex inopia aliorum soli quæstum faciunt, & ut ipse facundissime loquitur, καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας. Quin & divini sapientis sententia publicis diris devovetur sacerque habetur, qui alimenta supprimendo vexat annonam: ὁ συνέχων σῖτον

§. 12. de damno inf. l. 151. de reg. jur. Bart. in l. 1. n. 5. ff. de flum. Castr. in l. 10. C. de servit. l. 1. §. 12. de aq. & aq. plu.
2 Vide Vasq. cont. usufr. c. 4. n. 3. & seqq. l. 26. de damno inf.
3 Vasq. d. loco.
4 Ib. num. 5.
5 l. 1. C. de monop.
6 Cajet. ad sum. Thom. 2, 2. q. 77. art. 1. quod ad tertium.
7 Arist. 1, de rep. c. 9.
8 5. Hex. c. 10. l. 4 q. 44. sup. Num.
9 In fun. Basilii.

σῖτον δημοκατάρατος. Clament igitur Lusitani quantum, & quamdiu libebit: *lucra nostra deciditis.* Respondebunt Batavi: *imo nostris invigilamus.* Hocne indignamini in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra mansura promiserat? Salvum est vobis, quo nos contenti sumus.

Caput XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QUare cum & jus & æquum postulet, libera nobis ita ut cuiquam esse Indiæ commercia, superest, ut sive cum Hispanis pax, sive induciæ fiunt, sive bellum manet, omnino eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum est eam esse duûm generum: aut enim pari federe, aut impari coïtur. Græci [1] istam vocant *συνθήκην ἐξ ἴσου*: hanc *σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων.* illa virorum est, hæc ingeniorum servilium. Demosthenes in oratione de libertate Rhodiorum: *καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας*: *eos qui volunt esse liberi oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere, tanquam quæ proxima sunt servituti.* Tales autem sunt omnes quibus pars altera in jure suo imminuitur, juxta Isocratis definitionem, *προστάγματα* vocantis *τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον.* Si enim, ut inquit Cicero [2], suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur, sequitur eodem auctore, pacem esse vocandam, non pactionem servitutis, sed tranquillam libertatem: quippe cum & Philosophorum & Theologorum complurium [3] judicio pax & justitia nominibus magis quam re differant, sitque pax non qualiscunque, sed ordinata concordia. Induciæ autem si fiunt, satis apparet ex ipsa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujusquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti possidetis* instar obtineant. Quod si in bellum trudimur hostium iniquitate, debet nobis causæ æquitas spem ac fiduciam boni eventus addere. Nam *ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως*: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino possunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item* [4]. quod & Alexander Imperator ita expressit: *τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ᾽ ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι.* *Ejus, a quo cœpit injuria, provocatio*

1 *Thucydides. Isocrat. Andocides.*

2 *Off. 1.*

3 *Polus Lucanus apud Stob. de just. Clem. Alex. Strom. 4. August. 15. de civit.*

4 *Demosthenes.*

maxime invidiosa est: at cum depelluntur aggressores, sicut bona conscientia fiduciam secum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, spes etiam adsunt optimæ. Si ita necesse est, perge gens mari invictissima, nec tuam tantum, sed humani generis libertatem audacter propugna.

Nec te quod classis centenis remigat alis
Terreat (invito *labitur illa* mari.)
Quodve vehunt proræ Centaurica saxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor [5].

Si justa multi, & ipse Augustinus[6], arma crediderunt eo nomine suscipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt justiora, quibus maris, quod naturæ lege commune est, usus communis & innoxius postulatur? si juste oppugnatæ sunt gentes, quæ in suo solo commercia aliis interdicebant, quid illæ quæ populos ad se nihil pertinentes per vim distinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? si res ista in judicio agitaretur, dubitari non potest, quæ a viro bono expectari deberet sententia. ait Prætor [7]: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes[8], exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Prætor [9]: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo statio iterve navigio deterius sit, fiat:* simile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, statio, iterve navigio deterius sit, fiat* [10]. Imo & post prohibitionem, si quis scilicet in mari navigare prohibitus sit, aut non permissus rem suam vendere, aut re sua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Ulpianus respondit [11]. Theologi insuper & qui tractant casus, quos vocant, conscientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterum in eo, quod est juris communis impediat, ad restitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Lusitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna restituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non potest, justo bello vindicatur. Augustinus [12]: *iniquitas partis adversæ justa ingerit bella.* Et Cicero [13]: *cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, confugiendum ad posterius, si uti non licet priore.* Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adversarium justi-*

5 *Propert. l. 4, eleg. 6.*
6 *Vide. 5, c. 1.*
7 *l. 1, ff. ut in flum. pub. nav. liceat.*
8 *Gl. ibid.*
9 *l. 1. in pr. ff. de flum.*
10 *l. ead. §. 17.*
11 *l. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ. l. 13. §. f. & l. 24. ff. de injur. Sil. in verbo restitutio parte 3. sub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Jul. de annona & l. 6. de extraordin. crim. & ibi glos.*
12 *De Civ. lib. 4.*
13 *Off. 1. Cassio. 3. Var. 17.*

justitia non potest reperire 14. Et quod propius est nostro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum usurpet, *manu prohibendum* respondit. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujusque defensione bellum recte suscipitur, ita non minus recte suscipi pro usu earum rerum, quæ naturali jure debent esse communes. Quare ei, qui itinera præcludat, evictionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, minime verendum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab ipso institutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ipsi eos inultos patiantur, qui solo quæstus sui respectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

14. *l. 50. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello justo prop. 9.*

Cum sub hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ in manus nostras venissent, quibus ipsius & Lusitanorum institutum manifeste detegitur, operæ pretium visum est ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum sermonem translatas exhibere.

DOmine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego Rex multam tibi salutem mitto. Cum hisce litteris perveniet ad te exemplum typis impressum edicti quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipsis partibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effici summa cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus istius imperii, idque ipsum quod edicto continetur exequaris sine ullius personæ exceptione, cujuscunque qualitatis, ætatis, conditionisve sit, citra omnem moram atque excusationem, procedasque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admisso impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuscunque materiæ generis aut qualitatis. Jubeo itaque hoc ipsum impleri per eos ministros, ad quos executio pertinet, iisque significari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, sed eosdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi serviunt. Quia autem relatum est mihi commorari in istis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Persida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adversus quos si ex hujus edicti præscripto ac rigore procedatur, posse inde nonnullas difficultates sequi, si illi ad Mauros inimicos perfugiant, vicinisque munitionum mearum dispositionem indicent, rationesque monstrent quæ rebus meis nocere possent: exsequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in potestate tua habeas, eosque custodias pro cujusque qualitate, ita ut adversus imperium nostrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem consequar, quem hoc edicto mihi proposui. Scriptæ Ulyssipone 28. Novembris, Anno 1606. Subsignatum erat, rex. In-

ſcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro conſiliarium ſuum, & ſuum Proregem Indiæ.

Prorex amice, rex multam ſalutem tibi mitto. Etſi pro certo habeo tua præſentia, iiſque viribus cum quibus in partes Auſtrinas conceſſiſti, perdueles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita caſtigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in poſterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut juſtam claſſem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in iſtis maris partibus relinquas, ejuſque imperium & ſummam perfecturam mandes Andreæ Furtado Mendoſæ, aut ſi quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te reſpecturum, quam quod rebus meis erit utiliſſimum. Scriptæ Madriti 27. Jan. 1607 Signatum: rex. Inſcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro ſuum conſiliarium, & ſuum Proregem Indiæ.

INDEX CAPITUM.

Maris Liberi.

H U-

HUGONIS GROTII DE ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE

Liber ſingularis.

CAPUT I.

De Æquitate.

CUM Juſtitia (univerſalis dicta) in legum obſervatione conſiſtat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter ſe conveniant & diſtinguantur, viro bono & inprimis juriſconſulto intelligere neceſſarium eſt. 1.

2. Et ut de æquitate primum loquamur, ejuſque ὁμωνυμίας vitemus, ſcire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum juriſprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali abſolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate conſtare; alias vero de hiſce rebus, quas lex non exacte definit, ſed arbitrio viri boni permittit: ſæpe etiam de jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente, idque reſpectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam juriſprudentiæ interpretationes.

3. Proprie vero & ſingulariter æquitas eſt virtus voluntatis, correctrix ejus in quo lex propter univerſalitatem deficit.

Æquum autem eſt id ipſum, quo lex corrigitur. Nominis cui originem a Græcis traxit, qui εἰκὸς, Dorice vero αἰκὸς dixere, id eſt, quod alicui congruit, ac reſpondet. Cum enim inæqualibus idem non poſſit eſſe æquale, res autem ſæpe ſunt inæquales, lex vero una ſemper atque eadem; neceſſario conſequitur, alia virtute opus eſſe, quæ inæqualibus rebus ſuam cuique æqualitatem præſtet, unde hæc virtus *æquitas* Latinis, Græcis vero ἐπιείκεια dicitur.

4. Eſt porro voluntatis habitus, non intellectus: Græcis enim intelligendi virtus, id quod æquum eſt, εὐγνωμοσύνη dicitur, Latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ ſeſe ita ad æquitatem habet, ut juriſprudentia ad juſtitiam.

5. Eſſe autem hanc virtutem neceſſariam, ita colligitur: quoniam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera

natura ducit, dirigi non possent, nisi artis quibusdam regulis, quæ ex naturæ ipsius principiis desumerentur: eæ autem regulæ ad coërcendos homines cum finitæ esse deberent, ipsa autem rerum atque actionum materia infinita sit, sequebatur multa sæpe occurrere, quibus illæ regulæ non satis congruerent. In quibus oportuit non regulam, sed ejus qui regulam dedisset mentem atque propositum sequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipsa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito suppleretur, quod finito deerat: perfecta enim norma rei infinitæ finita esse non potest. Quo pertinet, quod philosophi & jurisconsulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere possunt, sed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

6. Legem ergo cum dicimus (quæ æquitatis objectum est) late ejus vocem sumimus, & non tantum constitutiones civiles, sed & ipsas juris gentium atque ipsius naturæ notitias comprehendimus, quæ etsi nec scripto, nec jure proprie constant, universaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depositum: neque enim locum habet in furioso ensem reposcente.

7. Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præcipit, comprehendere non dubitamus: quia is defectus, quem æquitas corrigit, non semper est ex defectu auctoris, quamquam is in humanis legibus plerumque concurrit; sed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non est capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impressis ab ipso Deo supplere minime absurdum est, ut cum dicitur: non occides, supplebimus, nisi tuendæ vitæ, aut publicæ animadversionis causa.

8. Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil nisi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod suppletur necesse est legibus præstantioribus suppleri: principia autem prima naturæ leges sunt præstantissimæ, ut Deum esse colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipsæ finitæ: vitia infinita, propter universalitatem non deficiunt, ut: non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeste, sobrie.

9. Cæterum & ad leges inferiorum potestatum, & ad patrum, maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & testamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciscentium, testantium corrigit, prout casus ex ipsorum præsumta mente poscit: aut etiam cum mens expressa est, legem ipsam, qua jussa, vota, pacta, testamenta servari jubentur, restringit ex superioribus. Prioris exemplum est: promisit quidam constituto die certo loco adesse: si tempestas obest, æquitas supplet id, quod pacto deest. Si pactum est, ne quis de dolo teneatur,

tur, lex ipſa, quæ pactum ſervare jubet, exceptionem patitur.

10. Cum autem æquitas frequentiſſime circa leges pœnales verſetur, falluntur qui putant leges ſemper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ poſſint. Ut ſi lex ſit de homicidii præſcriptione poſt vicennium, excipiemus parricidium, & augebuntur legum ſupplicia ob circumſtantias delictum gravantes, aut quia delictis graſſantibus ſeveriori exemplo opus eſt.

11. Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob univerſalitatem lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhoneſtum quid præcipiunt ſimpliciter, aut id, quod ex officio neceſſario faciendum eſt, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, ſumta ſecundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex univerſalitate eſt, ſed ſequenda lex hoc caſu: quamquam enim de legis juſtitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, an in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt, inquit Juriſconſultus; & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adverſus ſingulos utilitate publica penſatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non eſt. Oſtendimus præterea eorum, quæ in lege obſcure dicta ſunt, interpretationem aut productionem legis ad caſus ſimiles.

12. Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, ſed declarando legem in certo caſu non obligare: quod ſi apparet, nemo ad contraria obligari poteſt. Unde leges, quæ ipſa intentione pugnant, altera per alteram neceſſario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, ſed caſu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νόμων μάχην Græci vocant: quod ubi fit, neceſſario in illo caſu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut, augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: ſi augur damnatus ſit, addetur priori legi exceptio ex poſteriori. Unde ſequitur, omnes leges, quæ aliquo caſu inter ſe committi poſſunt, ita ſubordinatas eſſe, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non poteſt, ſed hoc ipſum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem eſſe legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: ſtatim implendam, ea quæ moram patitur: imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt ſpectantes ad proximum, ſpectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam; unde lex ad reddendum depoſitum, exceptionem patitur in depoſitore,

cepta moralia : in his enim Deum unquam dispensare negamus, ac ne tum quidem dispensat, cum Abrahamo immolare Isaacum aut Israëlitas res Ægyptiorum præcipit auferre : hoc enim furari non fuit, sed a Domino accipere; lex autem non occidendi, in se exceptionem justæ auctoritatis continet. Unde falli eos putamus, qui docent, rationem legis injustos concubitus prohibentis in speciali cessare posse, ideoque & hanc legem dicimus indispensabilem, sicut & legem de non mentiendo, etsi multi contrarium sentiant. Legem autem de indissolubilitate & matrimonii unitate, esse dispensabilem, & a Deo olim dispensatam, in hac re asserimus.

9. Fit autem dispensatio per modum (ut diximus) tollendæ obligationis, non in universum, (idem enim esset abrogare legem,) sed particulariter, aut singulariter : unde dispensationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum sit, ut illi crediderunt; sed quia lex est non in commune lata, sed in certos homines privatim, ita ut tantundem distent (si latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & dispensatio.

10. Dispensare, hoc est, lege solvere is solus potest, qui ferendæ abrogandæque legis potestatem habet.

11. Deus igitur in omnibus hanc potestatem habet : in legibus autem Dei & naturæ nemo : atque adeo ne in istis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Israëlitico tantum præscripsit, dispensatio locum habere non potest respectu aliarum gentium, cum nulla sit obligatio.

12. In jure gentium secundario jus est ut dispensetur, quia est de concessu gentium, ut hoc ipsum vix apparere possit.

13. In legibus autem civilibus dispensare est ejus, qui summam habet potestatem, & minorum etiam magistratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum potestatem acceperunt. In domesticis quoque legibus paterfamilias dispensat.

14. Cum maximus sit usus dispensationum circa leges pœnales, sciendum est, in iis delictis, quæ pœnam ex sua natura commensuratam habent, ut est pœna mortis in homicidio deliberato, Dispensationem justam esse non posse : in aliis autem, quæ naturaliter illicita sunt, posse per Dispensationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non posse : in his autem, quæ sunt civiliter illicita, eatenus in pœna posse dispensari, quatenus in ipsis legibus; si scilicet non sint tales, quæ semper, & in omnibus servandæ sint.

15. An Dispensatio non justa de causa facta, vim habeat, quæri potest? distinguendum putamus : aut enim contra jus naturæ, gen-

quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi, contra iis liberari dulce est.

Dispensationem autem dictam credibile est, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expensa hinc legis necessitate, inde qualitate rei positæ. 3.

Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam esse legis obligationem declarat. 4.

Quod ut recte intelligatur, sciendum est, mentem legislatoris dupliciter posse cessare in speciali casu sub verba legis cadente; aut enim cessat ita ut simul cum casu pugnet. aut sine pugnâ cessat: subtiliter loquendo, illud vocant cessare contrarie, hoc negative. Prioris sit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, si quis tuendi sui causâ occiderit, mens legislatoris cum casu accipienda, est enim in hoc casu is, qui occidit, innocens, innocentem autem puniri cum justitia pugnat & cum mente legislatoris. Posterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magistratum gerat; movet legislatorem, quod juvenes plerumque destituat prudentia, & autoritas: itaque cessat hæc ratio in juvene, cui utrumque adsit; nihil tamen vetat eum æque excludi, si majores sint eique idonei. Imo quanquam hunc non aspexit legislator, neque ejus causa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abstinere: neque mens legislatoris fuit tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc restrictionem passus esset ad legem adscribi, quia oportuisset in singulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuisset inutilis. Posteriore igitur legis specie obligatio manet; priore autem illa, nulla est obligatio: in priore locum habet æquitas, in posteriore dispensatio 5.

Accidit, ut mens legis, aut ratio cesset duobus modis: aut specialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legislatorem proprie: aut promiscue, quia talis est legis intentio, ut ei satisfieri possit, si non in omnibus, at in plerisque observetur: observari autem in plerisque qui potuit, nisi universaliter obligaret? ut, cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item, nemo peregrinus magistratum capiat, nihil enim nocebit unum aut alterum idoneum admittere. 6.

Virtus est hæc Indulgentia, & beneficentiæ speciem habet, quia homines onere non omnino necessario sublevat. 7.

Habet locum in legibus tum divinis tum humanis. nam & Deus ipse in lege sua quosdam solvit. Excipiendæ sunt leges, quarum mens & ratio in nullo cessant, quales sunt naturæ prima principia, & quæ inde necessario fluunt, ut decalogi præ- 8.

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,
quæ in hoc opere continentur.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliquus vero* ſubdiviſionem paragr. *niſi* & *interpoſitum ſit*, *tunc enim* §. *ipſum notat*, *annot.* annotata, *prol.* prolegomena *denotant*.

A.

Ache-

Agna-

Alvei

B.

Con-

reg-

F.

G.

H.

I.

Infan-

Inter-

immu-

L.

Metus

O.

Obli-

Pirat

S.

T.

Tarqui-

V.

Valerii

EMENDENDA

ET

ADDENDA.

Pag. 3. Not. col. 2. lin. 17. ἴχει. Lege, ἴσχει.
Pag. 17. lin. 6. adde in margine: *Pag.* 633. D.
Ibid. lin. 13. in marg. *Tob.* Lege: *Topic.*
Pag. 33. Not. col. 2 lin. penult. Adde: *Post hæc scripta, forte reperi locum* PLINII *hoc additamento alieno ita auctum, apud* MARC. LYCKLAMA, *unde sine dubio Auctor noster habet. Vide quæ diximus in Præfatione.*
Pag. 47. Not. col. 1. lin. 10. *Epist.* 1. Lege: *Epist.* L,
Pag. 59. lin. 12. in margine: *Ed. Paris.* Lege: *Edit. Davis.*
Pag. 70. Not. col. 2. lin. 18. *Ex Epist.* 166. Lege: *Ex Commentario in Psalm.* 124.
Pag. 118. col. 2. Notam (ff) ita refinge: Mera fabula, quam plenissimè confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. II. & post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedr.* Lib. III. Cap. IX. ubi ipse rem in medio relinquit. *J. B.*
Pag. 178. Not. col. 2. lin. 5. *damni dari.* Lege: *damni dati.*
Pag. 189. lin: 9. *quidam concedent.* Lege: *quidam concedunt.*
Pag. 192. lin. 7. *descindere.* Lege: *discindere.*
Pag. 211. Not. col. 2. lin. 3. à fine: *habuisse nationes.* Lege: *habuisse notiones.*
Pag. 217. Not. col. 1. lin. ultim. *unum milliare cum quadrante.* Lege: *unum* milliare *vulgare, seu ter mille passuum Geometricorum, cum duabus tertiis.*
Pag. 223. Not. col. 2. lin. 3. à fine: ἀκέντων. Lege: ὀκνούντων.
Pag. 229. Not. col. 1. lin. 10. *legem* ἀμνησκας. Lege: *legem* ἀμνηστίας.
Pag. 236. Not. col. 2. lin. 5. à fine: *JCti Italensis.* Lege: *JCti Hallensis.*
Pag. 250. lin. 8. ὀμάς. Lege: ὀρμάς.
Pag. 265. Not. col. 1. lin. 9. *Lazotum Rege.* Lege: *Lazorum Rege.*
Pag. 305. Not. col. 1. lin. 9. *Deinde Regis.* Lege: *Deinde Reges.*
Pag. 307. lin. ultim. *Ægyptidarum.* Lege: *Æpytidarum.*
Pag. 316, Not. col. 2. lin. 7. à fine: *indignis.* Lege: *indigenis.*
Pag. 331. in margine, literæ *d* & *e* transponi debent. Ibid. lit. *a* leg. *Ep.* 91: & lit. *h. Lib.* XXVI.
Pag. 363. §. X. lin. 3. *acceptatione.* Lege: *acceptione.*
Pag. 397. lin. 4. *ut rapta.* Lege: *ut raptu.*
Pag. 409. Not. col. 1 lin. 7. *Hebræis prodidit.* Lege: *Hebræus prodidit.*
Pag. 416. lin. 13. *Contra, si Rex* &c. dele comma post *Contra.*
Pag. 426. Not. col. 2. lin. 7. à fine: ἐγγὸς δυλείας. Lege: ἐγγὺς δουλείας.
Pag. 434. lin. 20. Adde in margine: *De Expedit. Alexandr. Lib.* 1. *Cap.* XVII.
Pag. 455. Not. col. 2. lin. 8. *Latinas.* Lege: *latrinas.*
Ibid. lin. 20. ἄνεο τῶν θυγατήρων. Lege: ἄνευ τῶν θυγατέρων.
Pag. 474. lin. 5. *Romam mitterent.* Lege: *Romam mitteret.*
Pag. 478. in margine: † *Liv.* XXXVII. *c.* 12. Lege: *c.* 49.
Pag. 485. Not. col. 1. lin. ult. ἐμμῆναι. Lege: ἐμμεῖναι.
Pag. 487. lin. 10. *vers.* 1260. Adde: *Lib.* V.
Pag. 506. in marg. lin. 8. *Ed. Paris.* Lege: *Ed. Davis.*
Pag. 556. lin. 7. à fine: *& nono.* Lege: *& octavo.*
Pag. 557. Not. col. 1. lin. 2, 3. *promisisse.* Lege: *pronsisse.*
Pag. 558. Not. col. 1. lin. 5. *Habet Auctor.* Lege: *Debet Auctor.*
Pag. 578. lin. 6. *Lanvicum.* Lege divisim: *Lan vicum.*
Pag. 593. in margine: † *Job.* VII. Lege: *Josue* VII.
Pag. 597. lin. 1. *de eo contractu.* Lege: *de eo contactu.*

Pag.

Pag. 835. lin. 5. à fine, adde in margine: *Syracia.* XXXIII. 22.

Pag. 853. lin. 2 *Hermocratus.* Lege: *Hermocrates.*

Pag. 870. Not. col. 2. lin. 2. à fine: *Cotocotta.* Lege: *Corocotta.*

Pag. 892. lin. 7. à fine: repone in margine omissam designationem loc respondentem figuræ † *Lib.* v. *Cap.* 79.

Pag. 905. lin. 2. à fine: *veterem & novam.* Lege: *veterem & notam.*

Pag. 910. Not. col. 1. lin. 1. post *Ed. Wech.* Adde: *Similia tamen verba* APPIANUS, De Bell. Civ. *Lib.* II. *pag.* 522. *Ed. H. Steph.*

Pag. 933. Not. col. 1. lin. 1. post vocem *Philo*, adde: (*Pag.* 733. D.) lin. penult. ἀχριβὴς. Lege: ἀκριβὴς.

Ibid. in Contextu, lin. penultima: pone in margine designationem l à me jam reperti: *Lib.* VII. *Cap.* 40. in fin.

Pag. 935. Not. Col. 1. lin. 4. Dele à vocibus *Ante autem* &c. usque ad *Edit. Paris.* Jam enim, locum inspiciendo, animadverti, apud *Philonem* de Piis viris, non autem de omnibus hominibus in genere.

Ibid. col. 2. lin. 3. ἄτιμον. Lege: ἄτιμοι.

